

T.C.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

OKUMA EĞİTİMİ AÇISINDAN TÜRKÇE KIRAAT KİTAPLARININ İNCELENMESİ

DOKTORA TEZİ

Ümmü Gülsüm ALTINER BOZLAK

Malatya-2022

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

OKUMA EĞİTİMİ AÇISINDAN TÜRKÇE KIRAAT KİTAPLARININ
İNCELENMESİ

DOKTORA TEZİ

Ümmü Gülsüm ALTINER BOZLAK

Danışman: Prof. Dr. Hasan KAVRUK

İkinci Danışman: Prof. Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ

Malatya-2022

 İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ KABUL ONAY FORMU	Doküman No	İNÜ-KYS-FRM-439
		Yayın Tarihi	04.01.2022
		Revizyon No	
		Revizyon Tarihi	
		Sayfa No	

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

OKUMA EĞİTİMİ AÇISINDAN TÜRKÇE
KIRAAT KİTAPLARININ İNCELENMESİ

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. HASAN KAVRUK

HAZIRLAYAN
ÜMMÜ GÜLSÜM ALTINER BOZLAK

Jürimiz tarafından 30/12/2022 tarihinde yapılan değerlendirme sonucunda bu araştırma raporu **oybirliği/oyçokluğu** ile başarılı bulunarak Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri, Unvanı Adı Soyadı	İmza
1. PROF. DR. HASAN KAVRUK	.....
2. PROF. DR. MUSTAFA AKDAĞ	.....
3. DOÇ. DR. SALİM DURUKOĞLU	.....
4. DOÇ. DR. MUSTAFA KAYA	.....
5. DOÇ. DR. MUHAMMED TUNAGÜR	.....

O N A Y

Bu Dönem Projesi, İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından kabul edilmiş ve Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...../...../..... tarih ve ...../..... sayılı kararıyla da uygun görülmüştür.

DOÇ. DR. EYÜP İZCİ
Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Hasan KAVRUK ve Prof. Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım **“Okuma Eğitimi Açısından Türkçe Kıraat Kitaplarının İncelenmesi”** başlıklı çalışmanın, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığı ve yararlandığım tüm yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Ümmü Gülsüm ALTINER BOZLAK

ÖN SÖZ

Araştırmanın konusunu belirleyen ve her zaman desteğini hissettiğim danışman hocam Prof. Dr. Hasan KAVRUK'a, çalışmamın ilerlemesinde değerli fikirleriyle yol gösteren, tezimi bitirebilmemde etkisi çok fazla olan ikinci danışmanım Prof. Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ'a, çalışma sürecinde eleştirileri ile çalışmama katkı sağlayan, tez izleme komitesinin üyeleri Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ'a ve Doç. Dr. Salim DURUKOĞLU'na, bu zorlu süreçte her zaman yanımda hissettiğim Emniyet Başmüfettişi Ahmet ŞAHİNGÖZLÜ'ye, Akdeniz Kaymakamı Sayın Zeyit ŞENER'e, her daim yardımına yetişen Dr. Öğr. Üyesi Bekir GÖKÇE'ye, Kürşat ALBEZ'e, Emine ÖZLEK'e, Doç. Dr. Mustafa KAYA'ya, Doç. Dr. Muhammed TUNAGÜR'e teşekkür ederim.

Araştırma sürecinde bana her zaman yardımcı olan, sabır ve anlayış gösteren, desteğiyle doktora ders ve tez aşamasını bitirebildiğim sevgili eşim Ayhan BOZLAK'a, abim Cahit BOZLAK'a, kardeşim Dürdane ALTINER KAYA ve Ayşe ALTINER'e, tez yazımı süresince çok ihmal ettiğim çocuklarım Buğra, Ebrar, Büşra ve Miraç'a şükranlarımı sunarım.

Her zaman yanımda olan, verdikleri sevgi ve emeğin karşılığını asla ödeyemeyeceğim annem Şenel, babam Mehmet ALTINER'e ve desteklerinden dolayı tüm aileme teşekkürlerimi sunarım.

Ümmü Gülsüm ALTINER BOZLAK

ÖZET

OKUMA EĞİTİMİ AÇISINDAN TÜRKÇE KIRAAT KİTAPLARININ İNCELENMESİ

ALTINER, BOZLAK, Ümmü Gülsüm
Doktora, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan KAVRUK
Prof. Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ
Ağustos-2022, XXV+ 544 Sayfa

Araştırmanın amacı, Tanzimat Dönemi'nden (3 Kasım 1839) Harf İnkılâbı'na (1 Kasım 1928) kadar yazılmış Türkçe kıraat kitaplarının okuma eğitimi açısından taşıdığı özellikleri tespit etmektir.

Araştırmanın materyalini Tanzimat'tan Harf İnkılâbı'na kadar mekteplerin her düzeyinde kullanılan seçilmiş kıraat kitapları oluşturmaktadır. Belirtilen dönemde okutulmuş 250 adet Türkçe kıraat kitabından iptidai mekteplerinde Türkçe derslerinde kullanılan kırk dördü derinlemesine incelenmiştir.

Çalışma, belgesel tarama yöntemi kullanılarak mevcut belgelerin incelendiği nitel bir araştırmadır. Araştırmada, toplanan veriler betimsel analiz yoluyla, alt problemlerdeki sorular ışığında açıklanıp kendi içinde sınıflandırılmıştır.

Araştırma sonucunda kıraat kitaplarının, iptidai mekteplerinde okuyan çocukların özelliklerine göre yaşadığı bölge, yerleşim birimi (şehir, taşra ve köy), cinsiyet, inanç grubu, etnik topluluk (aşiret), kademeleri (sınıf seviyesi) düşünülerek hazırlatıldığı tespit edilmiştir.

Okuma eğitimi açısından incelenen Türkçe kıraat kitaplarında hikâye edici metinlerin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Pozitif bilgiler, çoğu zaman kurgulanarak hikâye edici metin türlerinin içerisinde yer almıştır. Metinler bölümler hâlinde hazırlanmıştır. Çocuklarda okumaya karşı merak uyandırılmıştır. Bununla ilişkili olarak görsellerin hazırlanmasına ve görsel okumaya oldukça fazla önem verilmiştir. Görsellerle konuşma ve yazma becerilerini geliştirecek etkinlikler (hikâye oluşturma) yapılmıştır.

Araştırmada, çocukları konuşturmaya yönelik Türkçe kıraat kitapları hazırlatıldığı görülmüştür. Metin altlarında ya da aralarında yer alan sorular, bilişsel ve

duyuşsal becerileri geliştirici niteliktedir. Kitaplardaki sorular ve metinler çocukların dnyalarına, yaşantılarına ynelik hazırlanmıştır. Çocuklara edebî zevk kazandırmak için her sınıf düzeyinde şiir ezberletilmiştir. Sadece şiir türünde ezber yöntemi kullanılmıştır. Türkçe kıraat kitaplarında her sınıf düzeyinde kademeli olarak artan atasözü, deyim, vecize öğretimine önem verilmiştir. Bu kademeli gelişimle ilişkili olarak ilk sınıflarda kelime, tanımları veya kelimelerin anlamca çağrıştırdığı yeni kelimeler öğretilmiş, üst sınıflarda kelimelerin çocuk tarafından türetilmesi, kelime ailesinin ya da aynı kökten farklı kelimelerin bulunması istenmiştir.

Çalışmanın sonunda şu önerilerde bulunulmuştur: Türkçe kıraat kitaplarında yer verilen özelliklerin, günümüzdeki Türkçe öğretim programları ve ders kitapları hazırlanırken dikkate alınması çocuğa okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmada etkili olabilecektir. Ayrıca görsellerle ilgili etkinliklerin günümüzde kullanılan Türkçe ders kitaplarında bulunması, çocukların üst bilişsel becerilerinin gelişmesine katkı sağlayabilecektir.

Anahtar Sözcükler: Kıraat, kıraat kitabı, okuma, öğretim programı, metin türü, tema.

ABSTRACT

A REVIEW OF TURKISH RENTAL BOOKS IN TERMS OF READING EDUCATION

Altiner Bozlak, Ümmü Gülsüm
Doctorate, InonuUniversity- Institute of EducationSciences
Department of TurkishandSocialSciencesEducation, TurkishEducationDiscipline

Advisor: Prof. Dr. Hasan KAVRUK
Prof. Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ
August, 2022, XXV + 545 pages

The aim of this research is to determine the features of Turkish reading books created in terms of reading instruction from the Tanzimat Period (3 November 1839) until the Alphabet Revolution (1 November 1928). Turkish reading books, which were used in primary schools approved by the Ministry of Education, were examined using the documentary scanning method in this study.

The study's material consists of selected recitation books utilized at all levels of education ranging from the Tanzimat to the Alphabet Reform. The sample includes of Turkish reading books used as textbooks in elementary schools, including the 1st, 2nd, 3rd, 4th, and 5th classes. At that stated period 250 Turkish reading books had been read and of these forty-four of them were thoroughly scrutinized.

The study's model is a qualitative investigation in which existing documents are analyzed utilizing the documentary scanning approach. Through descriptive analysis, the data acquired in the research were interpreted in light of the questions in the sub-problems and categorised within itself.

At the end of the research, it was determined that the reading books were prepared according to the characteristics of the children studying in primary schools, considering the region they live in, the settlement (city, rural and village), gender, belief group, ethnic community (tribe), and grade (class level).

According to the examinations, it has been determined that the narrative texts are concentrated in Turkish recitation books. At the same time, positive information is often given in narrative text types by being fictionalized. The texts are given in sections. It is aimed to arouse the reader's curiosity and interest in reading. In relation to this, great

importance was attached to the preparation of visuals and visual reading. Activities like story creation were carried out to improve speaking and writing skills with visuals.

It is seen that Turkish reading books are specifically designed for children to recite in the study. In the first pages of some recitation books, it is generally recommended that teachers encourage students to talk through appropriate questions and objections. The questions under the text or between the texts improve metacognitive and affective skills. Questions and texts have been prepared for children's real lives. In order to bring literary pleasure to children at every grade level, texts of poetry have been memorized. This shows that the emphasis was placed on the memorization method. It has also been observed that teaching of proverbs, idioms and aphorisms that gradually increase at each grade level are given in Turkish reading books. In order to develop vocabulary in relation to this gradual development, in the first grades, while teaching word definitions or new words that the words evoke semantically, or directly presented to the child; in the upper grades the child was asked to derive the words, to find the word family or to find different words from the same root.

At the end of the study, the following recommendations were made: The study supports the view that considering the features mentioned in Turkish reading books while preparing current Turkish teaching programs and textbooks can be effective in instilling a love and habit of reading in children. Additionally, the presence of visual activities in Turkish textbooks used today will contribute kids improve their capacity for metacognitive thought.

The selection of effective and beautiful texts in Turkish reading books and their translation into today's modern Turkish and including them in children's books, magazines or Turkish textbooks can create a variety of resources that children can read with pleasure.

Key Words: Recitation, recitation book, reading, curriculum, text types, theme.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	i
ÖN SÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR LİSTESİ	xxi
RESİMLER LİSTESİ	xxiii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Cümlesi ve Alt Problemler	3
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Sınırlılıkları	4
1.5. Tanımlar	5

BÖLÜM II

KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Okumanın Unsurları.....	6
2.1.1. Fiziksel Unsurlar	6
2.1.2. Zihinsel Unsurlar	8
2.2. Okuma Eğitimi	9
2.2.1. Okumanın Önemi	10
2.2.2. Okuduğunu Anlama.....	12
2.2.3. Okumanın Amaçları	14
2.2.4. Okumanın İlkeleri.....	15
2.2.5. Okuma Yaklaşımları.....	16
2.2.6. Okuma Çeşitleri.....	17
2.3. Okuma Eğitiminde Kelime Hazinesinin Önemi ve Kelime Öğretiminin Amaçları.....	18
2.4. Okuma Eğitiminde Metin Altı Sorularının Değerlendirilmesi.....	20

2.5. Görsel Tasarımın Okuma Eğitimine Katkısı.....	23
2.6. Okuma Eğitiminde Bilimsel Bilginin Hikâyeleştirilmesi Yöntemi	28
2.7. Metin Türlerinin Okuma Eğitiminde Önemi.....	31
2.8. Okuma Eğitimi ile Geliştirilmek İstenen Üst Bilişsel Düşünme Becerileri.....	33
2.8.1. Yaratıcı Yazma Becerisi.....	33
2.8.2. Yaratıcı Konuşma Becerisi.....	35
2.9. Kıraat Kitabı.....	37
2.9.1. Ana Dili Öğretiminde Türkçe Kıraat Kitaplarının Önemi	39
2.9.2. Tanzimat'tan Harf İnkılabı'na Kadar Olan Öğretim Programlarında Kıraat ve Kıraat Dersleri	42
2.9.3. Çocuk Edebiyatında Kıraatin Önemi.....	50
2.9.4. Kıraat Kitaplarının Biçimsel Özellikleri	52
2.9.5. Kıraat Kitaplarına İlişkin Talimatname.....	54
2.9.6. İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Kıraat Kitaplarına Dair Raporu	54
2.10. Kaynaklardan Kıraat, Kıraat Dersleri ve Kıraat Kitapları Hakkında Tespit Edilen Bilgiler	57
2.10.1. Selim Sabit Efendi'nin Kıraat Dersleri Hakkındaki Görüşleri.....	57
2.10.2. Osman Şevki Bey'in Eserlerinde Kıraatle İlgili Ulaşılan Bilgiler	62
2.10.3. Türkçe Kıraat Kitaplarında ve Araştırmalarda Kıraatle İlgili Tespit Edilenler	70
2.11. İlgili Araştırmalar	91
2.11.1. Kıraatle İlgili Olan Araştırmalar	91
2.11.2. Okuma Eğitimi ve Türkçe Ders Kitaplarıyla İlgili Araştırmalar.....	96

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli	101
3.2. Çalışma Materyali	101
3.3. Verilerin Toplanması	104
3.4. Verilerin Analizi.....	104

BÖLÜM IV
BULGULAR VE YORUM

4.1. Birinci Sınıf Türkçe Kıraat Kitaplarının İncelenmesi	108
4.1.1. <i>Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı</i>	109
4.1.1.1. Künyesi	109
4.1.1.2. Metin Listesi	109
4.1.1.3. Kimler İçin Hazırlandığı	110
4.1.1.4. Biçimsel Özellikleri	110
4.1.1.5. Görsel Özellikleri.....	111
4.1.1.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	112
4.1.1.7. Metin Türleri.....	116
4.1.1.8. Metinlerin Temaları	117
4.1.1.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	119
4.1.1.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	120
4.1.1.11. Metin Soruları	121
4.1.1.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	122
4.1.2. <i>Küçük Mektepliye Yeni Milli Kıraat</i>	122
4.1.2.1. Künyesi	123
4.1.2.2. Metin Listesi	123
4.1.2.3. Kimler İçin Hazırlandığı	123
4.1.2.4. Biçimsel Özellikleri	123
4.1.2.5. Görsel Özellikleri.....	123
4.1.2.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	124
4.1.2.7. Metin Türleri.....	125
4.1.2.8. Metin Temaları	126
4.1.2.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	127
4.1.2.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	129
4.1.2.11. Metin Soruları	131
4.1.2.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Bulguları.....	133
4.1.3. <i>Pırlanta Kitabı Kızlar İçin İlk Kıraat Kitabı</i>	134
4.1.3.1. Künyesi	134
4.1.3.2. Metin Listesi	134

4.1.3.3. Kimler İçin Hazırlandığı.....	134
4.1.3.4. Biçimsel Özellikleri	134
4.1.3.5. Görsel Özellikleri.....	135
4.1.3.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	136
4.1.3.7. Metin Türleri.....	138
4.1.3.8. Metin Temaları	140
4.1.3.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	141
4.1.3.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	142
4.1.3.11. Metin Soruları	143
4.1.3.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	144
4.1.4. <i>Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kırâat</i>	144
4.1.4.1. Künyesi	145
4.1.4.2. Metin Listesi	145
4.1.4.3. Kimler İçin Hazırlandığı.....	145
4.1.4.4. Biçimsel Özellikleri	147
4.1.4.5. Görsel Özellikleri.....	148
4.1.4.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	148
4.1.4.7. Metin Türleri.....	149
4.1.4.8. Metin Temaları	151
4.1.4.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	152
4.1.4.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	152
4.1.4.11. Metin Soruları	153
4.1.4.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	153
4.1.5. <i>Yeni Usul Talim-i Kırâat. Birinci Kısım Birinci Tab.</i>	154
4.1.5.1. Künyesi	154
4.1.5.2. Metin Listesi	155
4.1.5.3. Biçimsel Özellikleri	155
4.1.5.4. Görsel Özellikleri.....	155
4.1.5.5. Kimler İçin Hazırlandığı.....	155
4.1.5.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	155
4.1.5.7. Metin Türleri.....	155
4.1.5.8. Metin Temaları	157

4.1.5.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikler.....	157
4.1.5.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	158
4.1.5.11. Metin Soruları	159
4.1.5.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	159
4.1.6. Birinci Sınıf Türkçe Kıraat Kitapları Hakkında Genel Değerlendirme.....	159
4.1.6.1. Metin Listesi	159
4.1.6.2. Kıraat Kitaplarının Kimler İçin Hazırlandığı.....	160
4.1.6.3. Biçimsel Özellikleri	160
4.1.6.4. Görsel Özellikleri.....	161
4.1.6.5. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	162
4.1.6.6. Metin Türleri.....	163
4.1.6.7. Metin Temaları	164
4.1.6.8. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	164
4.1.6.9. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	166
4.1.6.10. Metinlerin Soruları.....	167
4.1.6.11. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	169
4.2. İkinci Sınıf Kıraat Kitaplarının İncelenmesi	171
4.2.1. <i>Milli Kız Kıraati</i>	171
4.2.1.1. Künyesi	171
4.2.1.2. Metin Listesi	172
4.2.1.3. Kıraat Kitabının Kimler İçin Hazırlandığı.....	173
4.2.1.4. Biçimsel Özellikleri	173
4.2.1.5. Görsel Özellikleri.....	173
4.2.1.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	173
4.2.1.7. Metin Türleri.....	175
4.2.1.8. Metin Temaları	177
4.2.1.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	180
4.2.1.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	181
4.2.1.11. Metin Soruları	182
4.2.1.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	182
4.2.2. <i>Anadili Kıraat Kitabı</i>	182

4.2.2.1. Künyesi	182
4.2.2.2. Metin Listesi	183
4.2.2.3. Kimler İçin Hazırlandığı	183
4.2.2.4. Biçimsel Özellikleri	183
4.2.2.5. Görsel Özellikleri.....	184
4.2.2.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları	184
4.2.2.7. Metin Türleri.....	185
4.2.2.7. Metin Temaları	187
4.2.2.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	190
4.2.2.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri	191
4.2.2.11. Metin Soruları	191
4.2.2.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	191
4.2.3. <i>İlk Kiraat Kitabı</i>	192
4.2.3.1. Künyesi	192
4.2.3.2. Metin Listesi	192
4.2.3.3. Kimler İçin Hazırlandığı	192
4.2.3.4. Biçimsel Özellikleri	192
4.2.3.5. Görsellerin Özellikleri	192
4.2.3.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları	192
4.2.3.7. Metin Türleri.....	192
4.2.3.8. Metin Temaları	193
4.2.3.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	194
4.2.3.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	195
4.2.3.11. Metin Soruları	195
4.2.3.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	197
4.2.4. <i>Yeni Usul Talim-i Kiraat - İkinci Kısım - Birinci Tab</i>	197
4.2.4.1. Künyesi	197
4.2.4.2. Metin Listesi	197
4.2.4.3. Kimler İçin Hazırlandığı	198
4.2.4.4. Biçimsel Özellikleri	198
4.2.4.5. Görsel Özellikleri.....	198
4.2.4.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları	198
4.2.4.7. Metin Türleri.....	199

4.2.4.8. Metin Temaları	199
4.2.4.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	199
4.2.4.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri	200
4.2.4.11. Metin Soruları	200
4.2.4.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	201
4.2.5. İkinci Sınıf Türkçe Kıraat Kitapları Hakkında Genel Değerlendirme	201
4.2.5.1. Metin Listesi	202
4.2.5.2. Kimler İçin Hazırlandığı.....	202
4.2.5.3. Biçimsel Özellikleri	203
4.2.5.4. Görsel Özellikleri.....	203
4.2.5.5. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	203
4.2.5.6. Metin Türleri.....	205
4.2.5.7. Metin Temaları	206
4.2.5.8. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	206
4.2.5.9. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri	207
4.2.5.10. Metin Soruları	208
4.2.5.11. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	209
4.3. Üçüncü Sınıf Kıraat Kitaplarının İncelenmesi	210
4.3.1. <i>Yeni Millî Kıraat Kitabı</i>	210
4.3.1.1. Künyesi	211
4.3.1.2. Metin Listesi	211
4.3.1.3. Kıraat Kitabının Kimler İçin Hazırlandığı.....	211
4.3.1.4. Biçimsel Özellikleri	211
4.3.1.5. Görsel Özellikleri.....	211
4.3.1.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	213
4.3.1.7. Metin Türleri.....	214
4.3.1.8. Metin Temaları	215
4.3.1.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	216
4.3.1.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri	218
4.3.1.11. Metin Soruları	221
4.3.1.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulgular	223
4.3.2. <i>Müntehab Kıraat (Seçilmiş Kıraat) Kitabı</i>	223
4.3.2.1. Künyesi	223
4.3.2.2. Metin Listesi	223

4.3.2.3. Kimler İçin Hazırlandığı.....	224
4.3.2.4. Biçimsel Özellikleri	224
4.3.2.5. Görsellerin Özellikleri	224
4.3.2.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	224
4.3.2.7. Metin Türleri.....	225
4.3.2.8. Metin Temaları	227
4.3.2.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	229
4.3.2.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	230
4.3.2.11. Metin Soruları	230
4.3.2.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	230
4.3.3. <i>Çocuk Kitabı Kolay Kıraat Kitabı</i>	230
4.3.3.1. Künyesi	231
4.3.3.2. Metin Listesi	231
4.3.3.3. Kimler İçin Hazırlandığı.....	232
4.3.3.4. Biçimsel Özellikleri	232
4.3.3.5. Görsel Özellikleri.....	232
4.3.3.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	233
4.3.3.7. Metin Türleri.....	234
4.3.3.8. Metin Temaları	236
4.3.3.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	238
4.3.3.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	240
4.3.3.11. Metin Soruları	240
4.3.3.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	242
4.3.4. <i>Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat</i>	243
4.3.4.1. Künyesi	243
4.3.4.2. Metin Listesi	243
4.3.4.3. Kimler İçin Hazırlandığı.....	244
4.3.4.4. Biçimsel Özellikleri	244
4.3.4.5. Görsel Özellikleri.....	244
4.3.4.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	244
4.3.4.7. Metin Türleri.....	246
4.3.4.8. Metin Temaları	246

4.3.4.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	246
4.3.4.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	246
4.3.4.11. Metin Soruları	247
4.3.4.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	247
4.3.5. Üçüncü Sınıf Türkçe Kıraat Kitapları Hakkında Genel Değerlendirme	248
4.3.5.1. Metin Listesi	248
4.3.5.2. Kimler İçin Hazırlandığı.....	248
4.3.5.3. Biçimsel Özellikleri	249
4.3.5.4. Görsel Özellikleri.....	249
4.3.5.5. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	249
4.3.5.6. Metin Türleri.....	253
4.3.5.7. Metin Temaları	254
4.3.5.8. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	254
4.3.5.9. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri	257
4.3.5.10. Metin Soruları	259
4.3.5.11. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	260
4.4. Dördüncü Sınıf Kıraat Kitaplarının İncelenmesi	261
4.4.1. <i>Türkçe Kıraat Kitabı</i>	261
4.4.1.1. Künyesi	262
4.4.1.2. Metin Listesi	262
4.4.1.3. Kimler İçin Hazırlandığı.....	263
4.4.1.4. Biçimsel Özellikleri	263
4.4.1.5. Görsel Özellikleri.....	263
4.4.1.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	264
4.4.1.7. Metin Türleri.....	265
4.4.1.8. Metin Temaları	268
4.4.1.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	272
4.4.1.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	273
4.4.1.11. Metin Soruları	273
4.4.1.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	273
4.4.2. <i>Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı - Dördüncü Sınıflar İçin (Devre-i Mutavassıta İkinci Sene)</i>	274

4.4.2.1. Künyesi	275
4.4.2.2. Metin Listesi	275
4.4.2.3. Kimler İçin Hazırlanmış	276
4.4.2.4. Biçimsel Özellikleri	277
4.4.2.5. Görsel Özellikleri.....	277
4.4.2.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları	278
4.4.2.7. Metin Türleri.....	279
4.4.2.8. Metin Temaları	281
4.4.2.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	284
4.4.2.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	285
4.4.2.11. Metin Soruları	286
4.4.2.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	288
4.4.3. <i>Yeni Millî Kıraat Kitabı</i>	288
4.4.3.1. Künyesi	289
4.4.3.2. Metin Listesi	289
4.4.3.3. Kimler İçin Hazırlanmış	291
4.4.3.4. Biçimsel Özellikleri	291
4.4.3.5. Görsel Özellikleri.....	291
4.4.3.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	292
4.4.3.7. Metin Türleri.....	293
4.4.3.8. Metin Temaları	294
4.4.3.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	294
4.4.3.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	294
4.4.3.11. Metin Soruları	296
4.4.3.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	297
4.4.4. <i>Yeni Usul Talim-i Kıraat - Dördüncü Kısım</i>	297
4.4.4.1. Künyesi	297
4.4.4.2. Metin Listesi	298
4.4.4.3. Kimler İçin Hazırlanmış	298
4.4.4.4. Biçimsel Özellikleri	299
4.4.4.5. Görsel Özellikleri.....	300
4.4.4.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	300

4.4.4.7. Metinlerin Tür Bakımından İncelenmesi.....	300
4.4.4.8. Metinlerin Tema Bakımından İncelenmesi.....	301
4.4.4.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	301
4.4.4.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	304
4.4.4.11. Metin Soruları	304
4.4.4.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	306
4.4.5. Dördüncü Sınıf Türkçe Kıraat Kitapları Hakkında Genel Değerlendirme..	308
4.4.5.1. Metin Listesi	308
4.4.5.2. Kıraat Kitabının Kimler İçin Hazırlandığı.....	308
4.4.5.3. Biçimsel Özellikleri	309
4.4.5.4. Görsel Özellikleri.....	309
4.4.5.5. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	310
4.4.5.6. Metin Türleri.....	311
4.4.5.7. Metin Temaları	312
4.4.5.8. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	312
4.4.5.9. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	313
4.4.5.10. Metin Soruları	315
4.4.5.11. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	315
4.5. Beşinci Sınıf Kıraat Kitaplarının İncelenmesi	316
4.5.1. <i>Çocuk Kitabı Kolay Kıraat Kitabı</i>	317
4.5.1.1. Künyesi	317
4.5.1.2. Metin Listesi	317
4.5.1.3. Kimler İçin Hazırlandığı.....	318
4.5.1.4. Biçimsel Özellikleri	318
4.5.1.5. Görsel Özellikleri.....	318
4.5.1.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	319
4.5.1.7. Metin Türleri.....	321
4.5.1.8. Metin Temaları	324
4.5.1.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	327
4.5.1.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	327
4.5.1.11. Metin Soruları	328

4.5.1.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	328
4.5.2. <i>Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat Kitabı</i>	329
4.5.2.1. Künyesi	329
4.5.2.2. Metin Listesi	330
4.5.2.3. Kimler İçin Hazırlandığı.....	331
4.5.2.4. Biçimsel Özellikleri	331
4.5.2.5. Görsel Özellikleri.....	332
4.5.2.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	332
4.5.2.7. Metin Türleri.....	334
4.5.2.8. Metin Temaları	337
4.5.2.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	340
4.5.2.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	341
4.5.2.11. Metin Soruları	341
4.5.2.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	344
4.5.3. <i>Güzel Kıraat Kitabı</i>	344
4.5.3.1. Künyesi	345
4.5.3.2. Metin Listesi	345
4.5.3.3. Kimler İçin Hazırlandığı.....	345
4.5.3.4. Biçimsel Özellikleri	345
4.5.3.5. Görsel Özellikleri.....	345
4.5.3.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	346
4.5.3.7. Metin Türleri.....	347
4.5.3.8. Metin Temaları	347
4.5.3.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	347
4.5.3.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	347
4.5.3.11. Metin Soruları	351
4.5.3.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	356
4.5.4. <i>Yeni Usul Talim-i Kıraat. Beşinci Kısım Birinci Tab.</i>	356
4.5.4.1. Künyesi	359
4.5.4.2. Metin Listesi	359
4.5.4.3. Biçimsel Özellikleri	360
4.5.4.4. Görsel Özellikleri.....	360

4.5.4.5. Kimler İçin Hazırlandığı.....	360
4.5.4.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	360
4.5.4.7. Metin Türleri.....	361
4.5.4.8. Metin Temaları	362
4.5.4.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	362
4.5.4.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenilen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	364
4.5.4.11. Metin Soruları	366
4.5.4.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	367
4.5.5. Beşinci Sınıf Türkçe Kıraat Kitapları Hakkında Genel Değerlendirme.....	367
4.5.5.1. Metin Listesi	367
4.5.5.2. Kimler İçin Hazırlandığı.....	368
4.5.5.3. Görsel Özellikleri.....	369
4.5.5.4. Biçimsel Özellikleri	369
4.5.5.5. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	369
4.5.5.6. Metin Türleri.....	370
4.5.5.7. Metin Temaları	371
4.5.5.8. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri.....	372
4.5.5.9. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenilen Dil Becerileri ve Etkinlikleri	373
4.5.5.10. Metin Soruları	374
4.5.5.11. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları.....	375

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar: Sınıf Düzeylerine Göre Tüm Kıraat Kitaplarının Değerlendirilmesi.....	377
5.1.1. Kıraat Kitaplarındaki Metinler	377
5.1.2. Kimler İçin Hazırlandığı.....	380
5.1.3. Biçimsel Özellikleri.....	381
5.1.4. Görsel Özellikleri	382
5.1.5. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları.....	384
5.1.6. Metin Türleri	391
5.1.7. Metin Temaları	396

5.1.8. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri	397
5.1.9. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri ...	403
5.1.10. Metin Soruları.....	410
5.1.11. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları	413
5.2. Öneriler	416
5.2.1 Uygulayıcılara Öneriler	417
5.2.2. Araştırmacılara Öneriler	418
KAYNAKÇA.....	420
EKLER	434
Ek 1. Araştırma Sonucunda Tespit Edilen Kıraat Kitapları	434
Ek 2. İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Kıraat Kitapları Hakkındaki Raporu	447
Ek 3. Siraceddin. (1341/1925). Çocuk Kitabı Kolay Kıraat. Kitabının Günümüz Türkçesine Çevirisi:	452

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Bilişsel Birikim ve İlgili Alanlar	23
Tablo 2. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-8)' nda Yer Alan Metin Türleri	32
Tablo 3. Çalışmada İncelenen Eserler	102
Tablo 4. Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı	116
Tablo 5. Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı'ndaki temalar ve metin adları.....	117
Tablo 6. Küçük Mektepliye Milli Kırâat Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı	125
Tablo 7. Küçük Mektepliye Yeni Milli Kırâat Kitabı'ndaki Tema ve Metinler.....	126
Tablo 8. Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap'taki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı	138
Tablo 9. "Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap" taki Tema ve Metinler	140
Tablo 10. Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kırâ'at Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı.....	149
Tablo 11. Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kırâat Kitabı'ndaki Metinler ve Temalar.....	151
Tablo 12. Milli Kız Kırâati Kitabındaki Metinlerin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı	175
Tablo 13. Milli Kız Kırâati Kitabındaki Metinler ve Temalar	177
Tablo 14. Anadili Kırâat Kitabı'ndaki Metinlerin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı	185
Tablo 15. Anadili Kırâat Kitabı' ndaki Tema ve Metinler	187
Tablo 16. İlk Kırâat Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı	193
Tablo 17. İlk Kırâat Kitabı'ndaki Tema ve Metinler	193
Tablo 18. Yeni Milli Kırâat Kitabı' ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı	214
Tablo 19. Yeni Milli Kırâat Kitabı'ndaki Metinler ve Temalar	215
Tablo 20. Müntehab Kırâat Kitabı'ndaki Metinlerin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı	225
Tablo 21. Müntehab Kırâat Kitabındaki Metinler ve Temalar	227

Tablo 22. Çocuk Kitabı Kolay Kıraat Kitabındaki Metinlerin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı	234
Tablo 23. Çocuk Kitabı Kolay Kıraat kitabındaki metinler ve temalar.....	236
Tablo 24. Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı.....	265
Tablo 25. Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki Metinler ve Temalar.....	268
Tablo 26. Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı.....	279
Tablo 27. Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı'ndaki Tema ve Metinler	282
Tablo 28. Çocuk Kitabı- Kolay Kıraat Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı.....	321
Tablo 29. Çocuk Kitabı- Kolay Kıraat Kitabı'ndaki Tema ve Metinler.....	324
Tablo 30. Cumhuriyet Çocuklarına – Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı.....	334
Tablo 31. Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki Metinler ve Temalar.....	337

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı, “Küçük Bahçıvanlar”	112
Resim 2: Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı, “Küçük Şükriye ile Büyük Ninesi”	114
Resim 3: Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı, “Yavrular”	115
Resim 4: Küçük Mektepliye, “Kelebeğin Düğünü”	130
Resim 5: Küçük Mektepliye Yeni Milli Kıraat, “Korku adlı metnin görseli”	131
Resim 6: Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı, “Annem adlı metnin görseli”	133
Resim 7: Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap, “Sevgili Hemşireler metni görseli”	135
Resim 8: Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap, “Anneciğim Sen”	136
Resim 9: Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap, “Sinek Yiyen Çocuk görseli”	142
Resim 10: Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap, “Rabia’ nın İşleri Adlı Metnin görseli”	143
Resim 11: Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kırâat. “sayfa altlarındaki görsel”	146
Resim 12: Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kırâat, “Feride Hanım’ın Mektebi adlı metnin görseli”	146
Resim 13: Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kırâat, “kapak fotoğrafı”	147
Resim 14: Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat, “Muzipliğin Sonu”	153
Resim 15: Yeni Usul Talim-i Kıraat, Durub-ı Emsal (Meşhur Sözler)	157
Resim 16: Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı, “Musahabe İçin sualler”	168
Resim 17: Yeni Usul Talim-i Kıraat Kitabı, "Talim"	201
Resim 18: Milli Kıraat, “Çocuklar ve Babaları”	204
Resim 19: Yeni Milli Kıraat, “Resim Müsabakası adlı metnin görseli”	212
Resim 20: Yeni Milli Kıraat, “İşten Sonra”	218
Resim 21: Yeni Milli Kıraat, “Bahar ve Çiçekler”	219
Resim 22: Yeni Milli Kıraat, “Hayatın Baharı”	220
Resim 23: Yeni Milli Kıraat, İlk Dersler	220
Resim 24: Yeni Milli Kıraat, Tatil Eğlenceleri”	221
Resim 25: Çocuk Kitabı Kolay Kıraat, “Alicenaplık”	232
Resim 26: Çocukların oyun çağında olduğunu vurgulayan kapak fotoğrafı	244
Resim 27: Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat, "Eşekle Bülbül" metni ve görseli.....	245

Resim 28: Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat “Korku” Adlı Metnin Görseli....	247
Resim 29: Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat, “Öksüz Çocuklar” metni ve görseli.....	251
Resim 30: Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat, "Öksüz" metni	252
Resim 31: Yeni Kıraat Üçüncü Kısım Kışın Kuşların Hali metninin görseli.....	253
Resim 32: Yeni Kıraat Kitabı Üçüncü Kısım, “Atalarımızdan Yadigâr - Güzel Sözler”	256
Resim 33: Yeni Kıraat Kitabı Üçüncü Kısım Leylekler görseli.....	259
Resim 34: Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı,”Pusula Şimali Tayin Eder”.....	277
Resim 35: Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı,” “Zavallı Muhacirler”.....	278
Resim 36: Yeni Millî Kıraat, “Büyük İşçiler” metninin görseli.....	291
Resim 37: Yeni Millî Kıraat, “Amelenin Kızı 1” metni görseli	292
Resim 38: Yeni Millî Kıraat, “Amelenin Kızı 2” metni görseli	292
Resim 39: Yeni Millî Kıraat “Küçük Çinlinin Kederi Görseli”	293
Resim 40: Yeni Millî Kıraat, “Eşeğin Hilesi”	295
Resim 41: Yeni Millî Kıraat “Eşeğin Hilesi”	296
Resim 42: Yeni Millî Kıraat, “Kavganın Neticesi”	296
Resim 43: Yeni Usul Talim-i Kıraat. Dördüncü Kısım, “Kamer” metni görselleri	300
Resim 44: “Sema ve Reis”	301
Resim 45: “Sema ve Reis”	302
Resim 46: “Kıymetli Sözler”	303
Resim 47: “Kıymetli Sözler”	303
Resim 48: “Kıymetli Sözler”	304
Resim 49: Yeni Usul Talim-i Kıraat, “Kör Dilenci” metninin talim kısmı	305
Resim 50: Yeni Usul Talim-i Kıraat, “Letaif”	305
Resim 51: Yeni Usul Talim-i Kıraat, “Menfaat-i Şahsiye ve Sada yı Vicdan”	306
Resim 52: Yeni Usul Yeni Usul Talim-i Kıraat, Dördüncü Kısım, “Dikilitaş” ın resmi.....	307
Resim 53: Yeni Usul Yeni Usul Talim-i Kıraat, Dördüncü Kısım, “Fatih Cami i Şerifi”	307
Resim 54: Çocuk Kitabı Kolay Kıraat, “Namuslu Bir Çocuk”	319
Resim 55: Çocuk Kitabı Kolay Kıraat, “Namuslu Bir Çocuk”	319
Resim 56: Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat Kitabı, “Bir Zencinin Büyüklüğü”	332

Resim 57: Güzel Kıraat, “Tasvir ve Tahkiye”	346
Resim 58: Güzel Kıraat, “tasvir”	348
Resim 59: Güzel Kıraat, “Görsel Tasviri”	349
Resim 60: Güzel Kıraat, “Tasvir ve Tahkiye (düzgün bir şekilde anlatma)”	350
Resim 61: Güzel Kıraat, “Tasvir ve Tahkiye”	352
Resim 62: Güzel Kıraat, “Tasvir ve Tahkiye”	353
Resim 63: “Tasvir ve tahkiye”	354
Resim 64: Güzel Kıraat, “Çocuk Amelelerden İbaret Çiftlik” görseli	355
Resim 65: Tasvir ve tahkiye	356
Resim 66: Lokmasını Isıran Adam	361
Resim 67: Hemşiresine ders anlatan büyük biraderin resmi.....	361
Resim 68: Yeni Usul Talim-i Kıraat, “Ağaç altında kaval çalan çobanlar”	365

BÖLÜM I

GİRİŞ

Ana dili edinimi/eğitimi, bireyin doğduğu çevrede; planlı ve programlı dil eğitimi ise ilkokulda başlar. İlkokul, eğitim aşamalarına temel oluşturduğu için çok önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayı çocukların ana dillerini doğru bir şekilde kullanabilmeleri, sağlam bir temelin inşasına bağlıdır.

Dil öğretimi ile öğrencilere dört temel dil becerileri (dinleme, konuşma, okuma, yazma) kazandırma amaçlanır. Türkçe öğretiminde, bu hedeflere ulaşabilmek için kullanılan materyallerin başında Türkçe ders kitapları gelmektedir. Bundan dolayı ders kitabı hazırlanmasına çok önem verilmelidir. "Ders kitabı hazırlanırken seçilen metinlerin, öncelikle biçim ve içerik özellikleri, daha sonra metin seçimi bakımından öğretim programlarıyla belirlenen ölçütlere uygun bir nitelik taşımaya özen gösterilmelidir (Koç, 2018)."

Çocuklar için Türkçeyi doğru ve etkili bir şekilde kullanabilme sürecinin ilk ve en önemli evresi ilkokul çağıdır (Şahbaz, 2019, s.15). İlkokul döneminde okumayı öğrenen çocuklar, Türkçe ders kitaplarındaki metinlerle okuma zevki ve alışkanlığı kazanmaya başlar. Bu noktada çocuğa en yakın olma özelliği gösteren bu kaynakların biçimsel ve muhteva özellikleri, metin türleri, temaları, görsel-metin uyumu bakımından özenli hazırlanmış olması çocukların okuma sevgisi kazanmasında önemlidir. Ayrıca Türkçe öğretmenlerinin öğrencilere karşı tutumu, ders esnasında çocukların ilgisini metinlere çekmesi, metinler için hazırladığı sorularla onları düşünmeye sevk etmesi, dil becerilerini destekleyici etkinlikler yapması da okuma sevgisini etkileyen unsurlardandır.

Okuma eğitiminde kullanılan yöntemlerin tarihsel süreç içerisinde yeni, birbirini tamamlayıcı bir özellik taşımaya gerekir. Bu konuda önceki kaynak ve yöntemleri takip etmesi gereken alan uzmanları, birbirinin tekrarı olacak gereksiz denemelerden ve faydasız teşebbüslerden kaçınmak ve bilinenleri geliştirmek suretiyle dil eğitimini daha üst seviyelere taşıyabilirler. Böylece doğru, başarılı yöntemler geliştirebilir ve buna bağlı olarak da kaliteli, güvenilir, kullanışlı kaynak, araç ve gereçler oluşturabilirler. Bu bağlamda okuma eğitimi ve yöntemleri konusunda daha önce yapılan çalışmaların tespiti, günümüze uygun olanların alınıp günümüzde yapılanlarla bütünleştirilmesi, okuma sevgisi

ve alışkanlığı kazandırmayı sağlayacak yeni yöntemlerin oluşturulmasında etkili bir yol olarak görülmektedir.

Geçmişten bugüne ana dili eğitiminde “okuma becerisinin geliştirilmesi ve okuma alışkanlığının kazandırılması” ulaşılmaya çalışılan öncelikli hedeflerden biridir. "Tanzimat Dönemi'nden (1839) itibaren ilk mekteplerin geliştirilmesine, yenilenmesine önem verilmiş; yeni usullere (usul-i cedid) uygun olarak okullarda kullanılan teçhizattan öğretmenlerin kullandığı yöntemlere kadar çeşitli konularda değişiklikler yapılmıştır (Aslan, 2018, s. 2)."

Yine Tanzimat Dönemi'nde, 1847'de, sıbyan mektepleri için bir yönetmelik yapılmıştır. Bu yönetmeliğe göre; yedi yaşında olan çocuklar sıbyan mektebine alınacak; ana-babasının isteği ile dört ve daha yukarı yaşta olan çocuklar da alınabilecek; çocukların okula devamının zorunluluğu ve okul süresi dört yıl olacak; başarısız öğrenciler için bu süre üç yıl daha uzatılabilecektir (Başaran, 1994).

"19. yüzyılın son çeyreğinde ilköğretim kurumları çeşitlenmiştir. 'Sıbyan mektebi' terimi, vakıf ilkokulları tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bunun yanında 'iptidai mektep'ler ortaya çıkmıştır. Bunlar, Eğitim Bakanlığı veya özel dernek ve kişiler tarafından kurulmuş ilkokullardır. Ayrıca yine bu dönemde köy ve kent iptidaileri de öğretim süresi bakımından ayrılmaya, dersane ve öğretmen sayısı bakımından çeşitlenmeye başlamıştır (Ergün, 2005)."

Sultan II. Abdülhamit Dönemi'nden itibaren usul-i atika yani geleneksel yöntemle eğitim veren sıbyan mektepleri, usul-i cedid yani yeni yöntemle eğitim veren iptidaiyeye dönüştürülmüş ve bu kapsamda yeni okullar açılmıştır. Bu okullar Maarif Nezaretine bağlıdır. (Akyüz, 1994; Ergün, 2005). Köy mektepleri (üç yıl) hariç diğer iptidai mektepleri dört yıl, 1924'ten sonra ise beş yıl olmuştur (Akyüz, 2014, s. 227). Bu dönemde, ilkokullara çok önem verilmiştir.

Osmanlı Türkçesinin (Lisan-ı Osmanî) yahut Türkçe öğretiminin usule uygun bir biçimde yürütülmesine ilköğretimin zorunlu olduğu 1869 yılında başlanmıştır. İptidaiye mekteplerinin geliştirilmesi için Türkçe kıraat kitaplarının hazırlanmasına hem biçim hem içerik açısından çok önem verilmiştir. Kıraat kitapları hazırlatılırken çocukların özellikleri dikkate alınmıştır. Kitaplar, köy ve kasabalardaki ile şehirlerdeki iptidai mekteplerinde okuyan, sadece kızlara ya da erkeklere mahsus, her iki cinsiyete yönelik, müslim ve gayrimüslim çocuklara yönelik olarak farklı farklı hazırlatılmıştır.

1.1. Problem Cümlesi ve Alt Problemler

Araştırmanın problem cümlesini, “Tanzimat Dönemi’nden (3 Kasım 1839) Harf İnkılabı’na (1 Kasım 1928) kadar yazılmış Türkçe kıraat kitapları, okuma eğitimi açısından hangi özellikleri barındırmaktadır ve günümüz okuma eğitimine katkı sağlayacak hangi özellikleri taşımaktadır?” sorusu oluşturmaktadır.

Problem cümlesine bağlı olarak incelenen kıraat kitaplarında şu alt problemler irdelenmiştir. Kıraat kitaplarının,

1. Künyeleri nelerdir?
2. Metin listesi nasıldır?
3. Kimler için hazırlanmıştır?
4. Biçimsel özellikleri nelerdir?
5. Görsel özellikleri nelerdir?
6. Ele aldıkları okuma yöntemleri ve yaklaşımları nelerdir?
7. Metin türleri nelerdir?
8. Metinleri ne tür temalar içermektedir?
9. Söz varlığını geliştirme açısından sahip olduğu özellikler nelerdir?
10. Okuma metinlerinde geliştirilmek istenen dil becerileri ve buna bağlı etkinlikler nelerdir?
11. Metin soruları nasıldır?
12. Okuma eğitimi açısından tespit edilen diğer bulguları nelerdir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı Tanzimat'ın ilanından (3 Kasım 1839) Harf İnkılabı'na kadar (1 Kasım 1928) iptidai mekteplerinde okutulan Türkçe kıraat kitaplarının okuma eğitimi açısından incelenmesi ve günümüz okuma eğitimine katkı sağlayacak özelliklerinin belirlenmesidir.

Araştırmada, her geçen gün azalan okuma sevgisi ve alışkanlığına çözüm aramak amacıyla geçmişte öğrenciye okuma alışkanlığını kazandırmak için yapılanları tespit ederek günümüzde bu alanda yapılan çalışmalara katkı sağlamak istenmiştir. Bu amaçla iptidai mekteplerinde (ilkokul) okutulan Türkçe kıraat kitapları, alt problemler çerçevesinde derinlemesine incelenmiştir.

1.3. Araştırmanın Önemi

İnceleme, Tanzimat Dönemi'nden Harf İnkılabı'na kadar ilk mekteplerde okutulan Türkçe kıraat kitaplarının okuma eğitimi açısından incelenmesi yönüyle ilk olma özelliği taşımaktadır. Araştırmada, Türkçe kıraat kitaplarında ulaşılan bulgular güncel okuma eğitimiyle karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar, günümüzde her geçen gün azalan okuma sevgisi ve alışkanlığının yeniden inşası ve uzmanlara da fikir oluşturması açısından önemlidir.

Eğitimin ilk basamağı olan iptidai mekteplerinde (dönemin ilkokulu) okutulan kıraat kitaplarının okuma sevgisine katkı sağlayacağı düşünülen özellikleri tespit edilmiştir. Böylece çalışmayla daha üst düzey mekteplerdeki kitapların incelenmesine de zemin oluşturulmuştur.

Çalışmanın, uzmanlara Türkçe dersi öğretim programlarının ve Türkçe kitaplarının hazırlanması çalışmalarında; öğretmenlere öğretim sürecinin planlanması ve uygulanmasında önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışma konusu kıraat kitaplarının da Türkçe ders kitapları için metin seçiminde ve etkinlik düzenlemede örnek teşkil etmesi bakımından önem arz ettiği söylenebilir.

1.4. Sınırlılıkları

Bu çalışma, Tanzimat Dönemi'nden Harf İnkılabı'na kadar iptidai mekteplerinde okutulan sınıf düzeyleri, cinsiyet özelliği, coğrafi dağılım dikkate alınarak seçilen Türkçe kıraat kitaplarının okuma eğitimi açısından incelenmesi ile sınırlandırılmıştır. İnanç ve aşiret çeşitliliğini esas alan Türkçe kıraat kitapları bulunamamıştır. Ancak bazı çalışmalarda bu husustan bahsedilmiştir.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde "Mekatib-i Sıbyaniye/Sıbyan Mektepleri" başlığı altındaki üçüncü maddede "... Muhtelif mahalle ve karyelerde/köylerde İslam mektebi başka ve etfal-i gayri müslime mektebi başka olacaktır (Ergün vd. 2001, s. 405). Müslüman ve gayri müslimlere ayrı ayrı okullar açılmıştır.

Nizamname'de "Mekatib-i Rüşdiye" başlığı altında 18. maddede "Beş yüz haneyi bulan bir kasabada ahali sırf İslam ise yalnız İslam ve sırf Hıristiyan ise yalnız Hıristiyan için mekteb-i rüşdiye olacaktır (Ergün vd. 2001, s. 407). Çocukların ailelerinin inançlarına saygı duyulmuş ve eğitim kurumları ve kitapları da ona göre düzenlendiği anlaşılmıştır.

1.5. Tanımlar

Kıraat: Okuma

Kıraat Kitabı: Okuma kitabı

Okuma: "Bilişsel davranışlarla psikomotor becerilerin ortak çalışmasıyla, yazılı sembollerden anlam çıkarma etkinliğidir. (Demirel,1999, s. 59)." Okumanın doğru, etkili ve sistemli bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayan usul ve esasların öğretilmesi süreci ise okuma eğitimi olarak tanımlanabilir.

Metin Türü: Bir yazının şekil ve içerik özelliklerine göre içerisine dahil olduğu bölümü ifade eder (Özdemir, 1992, s. 239).

Tema: 1. Asıl konu, temel motif, ana konu. 2. Öğretici veya edebi bir eserde işlenen konu, düşünce, görüş, tema, ana konu (TDK, 2010, s. 2315).

Öğretim Programı: "Öğrenci davranışında istenilen değişiklik ya da değişiklikler oluşturmak amacıyla ayrıntılı olarak yapılan planlamaya öğretim programı denir (Tan vd. 2002, s. 12)." "Öğretim programı, eğitim programında gösterilen kazanımların gerçekleştirilmesi için gerekli olan öğretmen, konular, eğitim ortamları, yöntem, teknik, fiziki imkânlar, ders araçları, ölçme ve değerlendirme gibi unsurları kapsayan bir bütündür (Özbay, 2009, s. 15)."

BÖLÜM II

KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Okumanın Unsurları

Okuma esnasında, fiziksel ve zihinsel unsurlar etkili olmaktadır. Okuma eğitimi görme ve seslendirme bakımından fiziksel, anlayıp kavrama yönleriyle de zihinsel süreçleri içerir. Fiziksel unsurlarla algılananlar, zihinsel olarak anlamlandırılır. Dolayısıyla okumanın doğru bir şekilde gerçekleşmesi için her iki unsurun da etkileşim halinde olması gerekmektedir. Okuma eyleminin salt bir metin çözümlene sürecinden ibaret olmadığını belirten Manguel'e göre: "Bir sayfanın üzerindeki yazılı karakterleri okumak, okuma eyleminin girdiği kılıklardan yalnızca biridir. Ormanda hayvan izlerini okuyan zoolog, örülmekte olan halının karmaşık desenini okuyan dokumacı, sayfanın üzerinde birleştirilmiş birden çok nota dizinini okuyan sanatçı... Hepsi işaretleri çözmeye ve anlaşılır kılma eylemini gerçekleştiriyorlar (2007, s. 19)." Okuma ile ilgili yapılan tanımlar ve açıklamalardan hareketle okumanın zihinsel ve fiziksel birçok boyuttan oluşan, farklı amaç ve hedefler doğrultusunda gerçekleştirilen bir eylem olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.1. Fiziksel Unsurlar

Okumanın fiziksel unsurlarıyla ilgili kavramlar şunlardır: "Göz hareketleri, netlik alanı, netlik açısı, okuma mesafesi, ses organları (Özbay, 2011, s. 6)."

Göz Hareketleri: Okuma eyleminin gerçekleşmesinin ilk merhalesi gözdür. Anlaşılması gereken semboller önce gözle algılanır. Göz tarafından algılanan resim, sembol veya basılı materyaller, anlamın gerçekleşmesi için beyne iletilir. "Göz, okunacak metin üzerinde sıçramalar yaparak, duraksayarak yazıyı görür (Arıcı, 2018, s. 6)." Gözün bu hareketleriyle farkında olmadan hızlıca okuma eylemi gerçekleşir.

Netlik Açısı: Göz herhangi bir yazıya baktığı zaman göz kasları göz sinirlerini uyarır ve her iki göz on üç ila on dokuz derecelik açı yapar. Bu açı netlik açısı olarak

adlandırılır (Özby, 2011, s. 6). Okuma eylemi belirtilen açıyla en sağlıklı şekilde gerçekleşir.

Netlik Alanı: Bu açı içerisinde bulunan ve gözün net bir biçimde gördüğü buradaki tüm şekilleri anlama merkezine gönderdiği alana “netlik alanı” denmektedir. Bu alanın dışında kalan kısımlar algılanamaz. Gözler metin üzerinde sıçrama ve duraklamaları da bu alan üzerinde gerçekleştirmektedir. Algılanmış olan görüntüleri gözden beyne dek giden bir tepki izler. Bu süreç okuma süreci sonuna kadar devam eder (Özby, 2011, s. 6).

Okuma Mesafesi: Göz ile okuma metni arasındaki mesafe 30-40 cm kadar bir mesafe olmalıdır (Özby, 2011, s. 6). Çocuklarda okuma mesafesinin doğru bir şekilde ayarlanmasına önem verilmelidir.

Ses Organları: Konuşma eyleminin gerçekleşmesi için sesi meydana getiren akciğer, diyafram, gırtlak, boğaz ve ağızdaki gibi tüm organların sağlıklı olması gerekir. Bu organlarda meydana gelen bir eksiklik konuşma eyleminin gerçekleşmesine engel olabilir. Okuma da bir nevi seslendirme olduğu için konuşmayı meydana getiren ses organlarında meydana gelen bir eksiklik sesli okuma eyleminin de meydana gelmesini engellemiş olur.

Yazıların puntoları da okumayı meydana getiren fiziksel unsurlardan oluşmaktadır. Çocuğun küçük yaşlardan itibaren okuma mesafesine dikkat etmesi sağlanmalıdır. Bu alışkanlığın kazandırılması için kitapların uygun puntoyla yazılması gereklidir. Sınıf seviyesine göre gözün fizyolojik yapısı düşünülerek yazı puntosu değişmektedir. Birinci sınıflarda 20 - 24, ikinci sınıflarda 18, üçüncü sınıflar için 14, dördüncü sınıflar için 12 punto, beşinci sınıflar için 11 punto, daha büyük sınıflarda 10 punto okuma için ideal yazı boyutlarıdır (Özby, 2011, s. 7).

Gözün fiziki unsurlarına okuma eğitiminde önem verilmeli bu kapsamda göz kaslarının geliştirilmesine çalışılmalıdır. Çünkü göz kasları çabuk yorulursa okuyucu okumaktan vazgeçer. İlk sınıflarda okuma çalışmalarında, bu hususa dikkat edilmelidir. Okunan metinlerin öğrencinin seviyesine uygun olması da fizyolojik özelliklerdendir (Özby, 2011, s. 6). Tüm bunlar, okuma eyleminin farklı boyutları içeren bir süreç olduğunu ve uygun fiziksel unsurların okumanın gerçekleşmesini sağlayan ön koşulları teşkil ettiğini göstermektedir.

2.1.2. Zihinsel Unsurlar

Okumanın yazıyı görmek ve kavramak olarak iki aşaması vardır. Birinci aşama fizyolojik bir durum, ikincisi ise zihinsel bir etkinliktir. Zihnin görülen simgeleri tanıma ve anlam verebilme yeteneği vardır. Okuma esnasında göz tarafından algılanan semboller, beyne iletilir ve beyin kendisine iletilen materyalleri anlamlandırır. Beyin sağ ve sol yarımküreler olmak üzere ikiye ayrılır. Her ikisi de okuma esnasında değişik işlevler yapar. Okuma başlangıçta daha fazla sol yarım kürenin görevidir. Yazı harf, hece ya da kelimeler ayrı ayrı belirlenir. Beynin sağ yarım küresi de anlam oluşturmak üzere sözcükleri birleştirir. Sonuç olarak etkili bir okuma için beynin iki yarım küresi de kullanılır (Arıcı, 2018, s. 6).

Okumanın amacı okunanları hızlı ve doğru bir biçimde kavramaktır. Nitelikli bir okuma düzeyine ulaşılması için zihnin kavrama ve düşünmede belirli bir seviyeye ulaşması gerekir (Bamberger, 1990, s. 1'den akt. Özbay, 2011, s. 7). Bu sebeple okuma becerisinin geliştirilmesi ve sağlıklı bir biçimde devam etmesi için çocuğun zekâ yaşının uygunluğu da göz önüne alınmalıdır. Okumayı anlamlandırma, kavrama, zekâyla yakından ilgilidir. Çocuğun anlama ve düşünme becerilerinin yeteri kadar gelişmemiş olması, okuma becerisinin gelişimini olumsuz etkileyebilir.

"Aktif görme alanına giren her şey beynin şu bölümlerinde algılanır ve yorumlanır:

- a. Görüntüleme merkezi
- b. Görüntü tanıma merkezi
- c. Görüntü yorum merkezi
- d. Okuma merkezi (Özbay, 2011, s. 7)"

Göz tarafından algılanan sembol veya görüntüler beyne ulaştıktan sonra yukarıda bahse konu olan merkezler tarafından tanınır, anlamlandırılıp yorumlandırılır. Görüntüler tanıma merkezine geldikten sonra yorum merkezine gelir ve hafızadaki bilgi ve tecrübeler aracılığıyla anlamlandırılır (Özbay, 2011, s. 8). Bu sayede kişi yaşantısıyla okuduklarını ilişkilendirerek öğrendiklerini daha anlamlı hâle getirebilir.

Okuma esnasında göz ile beyin arasındaki güdülenme ne kadar güçlü olursa kavrama o kadar çabuk ve verimli olur. Göz her sıçrayışta bunları beyne iletir. Cümleye anlam verme işi okuma sonunda olur (Arıcı, 2018, s. 6). Böylece okuma ve anlama gerçekleşir.

2.2. Okuma Eğitimi

Türkçe eğitiminin temel amaçlarından biri öğrencilerin dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini edinmelerini sağlamaktır. Bu becerilerin kazandırılması belli bir aşama ve plana göre yapılmaktadır.

Dil becerileri içerisinde, okumanın ayrı bir yeri ve önemi bulunur. Okuma; bilgi edinmede ve sosyal hayata uyum sağlamada önemli bir işleve sahiptir. Kendini yenilemek, doğru düşünmek, açık ve etkili ifade tarzını öğrenerek güzel konuşup yazmak isteyen kişinin önceliği okuma olmalıdır. Okuma eyleminin, bireyin yaşantısı boyunca sürdürmesi gereken önemli ve vazgeçilmez bir uğraşı olduğunu söylemek mümkündür.

"Okuma eylemi çok basit bir süreçmiş gibi görünmesine rağmen aslında birçok organın iş birliği ve belli bir uyum içerisinde görev icra ettiği karmaşık ve sistematik bir süreçtir (Kaya, 2020a, s. 27)." Fiziksel ve zihinsel süreçlerin eş güdüm içerisinde çalışmasıyla ortaya çıkan okuma becerisiyle ilgili, kaynaklarda birçok tanım yapıldığı görülmektedir:

Okuma, Türkçe Sözlük'te yazılmış bir metni anlamlandırabilmek için beynin, gözlerin ve konuşma organlarının ortaklaşa gerçekleştirdikleri eylem (TDK, 2005) olarak tanımlanırken Demirel (1999, s. 133) okumayı, bilişsel davranışlarla psikomotor becerilerin ortak çalışması sonucu yazılı sembollerden anlam çıkarma etkinliği olarak ifade eder.

Yine bir başka tanımda okuma; "bir yazıyı, sözcükleri, cümleleri, noktalama işaretleri ve öteki öğeleriyle görme, algılama ve kavrama süreci (Kavcar vd. 1997, s. 41)" olarak betimlenmiştir. Ayrıca "bir yazının harflerini, sözcüklerini, imgelerini tanımak ve bunların anlamlarını kavramak (Göğüş, 1978, s. 60)"; "gözlerin ve ses organlarının çeşitli hareketlerinden ve zihnin anlama ve kavrama çabasından oluşan karmaşık bir etkinlik (Kırkkılıç vd. 1999, s. 98)"; "bireyin ön bilgileriyle metindeki bilgileri bütünleştirerek yeni anlamlar oluşturduğu aktif bir süreç (Güneş, 2009, s. 45)"; "gözlerin ve ses organlarının çeşitli hareketlerinden ve zihnin anlama çabasından oluşan karmaşık bir etkinlik olup bir yazının harflerini kelimelerini tanıma ve anlamlarını kavrama (Tazebay, 1993, s. 3)" tanımlarına da yer verilmiştir.

Okuma, bir yazıyı ya da sembolleri hem tanıyıp hem de beyinde anlamlarını bulup bütünleştirmeyi kapsadığı için oldukça karmaşık bir etkinliktir. Bu da beynin daha aktif çalışmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla ciddi bir eğitim gerektirmektedir.

Demirel'e (1999, s. 61) göre okuma, farklı dünyaları bireye açan, onun hayal dünyasını genişleten bir sihirli anahtar gibidir. Bu olumlu katkıların yanı sıra bireyin kişilik, ahlaki, duyuşsal ve sosyal gelişimine önemli katkılar sunan bir beceridir. Her ne kadar basit bir süreç gibi gözükse de işleyişi karmaşık ve çok yönlü ancak kendi içinde belli bir sistematik ölçüsünde işleyen bir süreçtir. Görme, anımsama, seslendirme ve değerlendirme gibi birbiri ile iç içe eylemleri içerir. Bu açıdan okuma etkinliğinin dört genel niteliği vardır:

1. "Okuma bir iletişim sürecidir.
2. Okuma bir algılama sürecidir.
3. Okuma bir öğrenme sürecidir.
4. Okuma bilişsel, duyuşsal ve devinişsel boyutlu bir gelişim sürecidir (Sever, 2004)."

Okumadaki temel amaç bu süreçler sonucunda okuyucuya "sözcükleri tanıma, anlama, söz varlığını geliştirebilme, okuduğu metni anlamlandırabilme, okuduğu metni değerlendirebilme, eleştirel bir bakış açısı geliştirebilme, okuma etkinliğini hayatın bir parçası hâline getirebilme, okuma yoluyla düşünce ufkunu geliştirme, metinler gibi varlık ve olayları da eleştirel bir gözle okuma, bilgiye dayalı entelektüel yapısıyla, toplumsal sorunları görebilme ve onlara çözüm üretebilme (Epçaçan, 2009, s. 208)" becerileri kazandırmaktır.

2.2.1. Okumanın Önemi

Okuma; dinleme ve konuşmadan sonra bireyin kazandığı dil becerilerden biridir. Okuma, bireyin hayatı boyunca ihtiyaç duyacağı anlama ve anlamlandırma sürecinin temelini oluşturmaktadır.

Okuma, bir metni okuyarak tüketme esnasında '(yeniden) üretme' eylemidir. Diğer bir ifade ile "zihinsel bir etkinlik olarak okumak, bir metni kavrama, anlama, anlamlandırma üzerinden anlam üretme eylemidir (Günay, 2013, s. 13-26)." Öğrenci, okuma aracılığıyla çeşitli yaşantılar hakkında fikir sahibi olabilir, deneyimler kazanabilir ve edindiklerini sosyal hayatta yeri geldikçe kullanabilir. Okuma, bireylerin gelişiminde göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir eğitim aracıdır. Bu bilgiler ışığında okumanın hayatın belirli bir bölümünde başlayıp biten bir etkinlik olmadığı görülmektedir.

"Okul hayatının başlamasıyla kazanılan bu beceri, bireyin bilgi edinme ve birikim oluşturmasını sağlamaktadır. Okuma aynı zamanda bireyin her alandaki başarısını etkileyen karmaşık bir srectir (Sert, 2010, s. 14)." Birey okuma becerisi sayesinde çeşitli materyallere ulaşıp onlardan bağımsız bir şekilde bilgi edinebilir, farklı yaşamlar konusunda yeni tecrübelere sahip olabilir. Okuma materyalleri vesilesiyle yeni bilgileri öğrenme, onlar üzerinde düşünme, değerlendirme, sentezleme ve yorumlama becerilerini kazanabilir.

Okuma eğitiminin amacı, "okuduklarını anlayan, anladıklarına tepkide bulunan ve bu yeteneğini her okumada kullanabilen okuyucular yetiştirerek öğrencinin kişiliğini geliştirip, yaşadığı toplumla sağlıklı ilişkiler kurmasını sağlama, öğrenciye çağının gerektirdiği bilgi ve donanımı sağlamaktır (Epçaçan, 2009, s. 209)." Okuma eylemi bireyi hayata hazırlar ve onun yaşadığı topluma uymasını sağlar.

"Okullarda okuma sürecinde metin seçiminde öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Öğretmen başlangıçta bu ilgiyi beslemeli, onun kaybolmamasına çalışmalı ve bu ilgiden yararlanarak öğrenciyi hoşlanacağı türden kitaplar okumaya yönelmelidir (nalın, 2006, s. 68)." Böylece bir yandan bireyin okumaya ilişkin olumlu tutum ve davranışlar geliştirmesini sağlarken bir yandan da ona okuma alışkanlığı kazandırır ve ömür boyu sürecek aktif bir beceri olarak kullanmasına yardımcı olur. Bu da okuma becerisine verilmesi gereken önemin boyutunu göstermektedir (ztrk, 2012, s. 293). Bireyin hayatında bu denli önemli bir yere sahip olan okuma ile ilgili eğitim verilirken çocukların geçirmiş oldukları gelişim dönemleri dikkate alınmalıdır. Çünkü çocukların her dönemde okumaya karşı ilgileri farklılık göstermektedir.

Okuma süreci ile birlikte dil becerileri farkındalığı kazanan birey; dilin yapısını kavrama, anlamlandırma ve çözümleyebilme yanında okuma sürecini analiz edebilme, kendini geliştirebilme imkânı da elde eder. Okuma aynı zamanda okunanları anlamlandırma, kendini ifade etme becerisi ile beraber kişinin bilinçli bir okur olma yolunda ilerlemesine de katkı sunar. Bu sebeple okuma becerisinin diğer becerilere zemin oluşturduğu söylenebilir (Karakuş vd. 2017, s. 143).

"Okuma, insanın kavrama ve düşünme yönlerini geliştirir. ğrenme, bireyin kavrayışını, analiz ve sentez gücünü, yorumlama ve yeni hükümler verme yeteneğini arttırır. Düşünen ve konuşan toplum olmanın yolu kitap okumaktan geçer (Tural, 1992, s. 125)." Bundan dolayı ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile okuma alışkanlığı arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenebilir.

"Okuma becerisi tüm derslerde bilgi edinmenin yegâne ve en önemli aracıdır. Bu nedenle okuma becerisini alışkanlık haline getirmiş bireylerin derslerde akademik başarılarının istenilen düzeyde olması olağandır. Okuma, bireyin ruh sağlığı için de oldukça önemli bir beceridir. İnsanların kendilerini daha iyi tanıyıp ideal benlik geliştirmelerine kitaplardaki kahramanlarla kendilerini özdeşleştirmelerine ve meslek seçimlerine etki ettiği bilinmektedir. Bunun yanında okumanın insanların kendilerini çevrelerini algılama şekillerini değiştirip benlik kavramlarını saygılarını yükseltip kişiliklerini geliştirdiği ortaya çıkmıştır (Dökmen, 1994, s. 42)."

2.2.2. Okuduğunu Anlama

Okumanın odak noktası anlamadır. Anlama, Türkçe Sözlük'te "Bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak; yeni bilgileri eskileriyle bir araya getirerek sonuç niteliğinde başka bir bilgi edinmek (TDK, 2005)" olarak tanımlanmıştır. Anlama; irdeleme, tercih yapma, karara varma, çevirme, yorum yapma, analiz-sentez yapma, öteleme, değerlendirme ve benzeri zihinsel işlemleri kapsamaktadır. Anlama sürecinde bu işlemler aracılığıyla yeni eski bilgiler bütünleştirilir ve yapılandırılır (Temizkan, 2009, s. 29). Böylelikle anlamlandırma süreci tamamlanır ve doğru okuma yapılmış olur.

Birey gerek eğitim hayatında gerekse bunun dışındaki dönemlerde bilgi alışverişini okuma yoluyla gerçekleştirir. Bu nedenle okumanın ve okuduğunu anlamının önemi ön plâna çıkmaktadır. Farklı kavramlar şeklinde görünen okuma ve anlama aslında birbirini tümleyen bütünün iki ayrı bölümüdür. Bu durumda okuduğunu anlama, "Metinlerin iletilerini kavrama eylemi olarak tanımlanabilir (Temizkan, 2009, s. 30)." Bir başka ifadeyle okuduğunu anlama, "ön bilgilerini kullanarak metinlerde verilmek istenilen düşünceleri çözmek ve bunlara anlam yüklemektir. Okuyucu kelimeyi seslendirme yapmakla yazılı kodu çözmekte ve hemen ardından seslendirdiği kelimeyi zihinde anlamlandırmaktadır (Yılmaz, 2008, s. 133)."

Okunulanların doğru ve tam olarak anlamlandırılması, okumanın amacına ulaşabilmesi için okumadan önce, okuma sırasında ve okuma sonrasında birtakım yöntem ve tekniklerin kullanılması okuma sürecinin başarıya ulaşmasında önemli etkenlerdir. Okuma öncesinde okuyucunun amaç belirlemesi, metni gözden geçirmesi ve metin ile ilgili ön bilgiye sahip olması okuma öncesinde yapılan hazırlıklardandır. Okuma esnasında da metnin okunma aşamasında geri dönüşler yapılması, notlar

alınması, özet tutulması, metin ile ilgili tahminlerde bulunulması, metinde yer alan düşüncelerin incelenerek okurun kendi deneyimlerini sürece dâhil etmesi, anlamı bilinmeyen sözcüklerin araştırılması okuma sürecini aktif kılmaktadır. Okuma sonrasında ise metnin değerlendirilmesi ve tahminlerin denetlenmesi gibi aşamalar gerçekleştirilir (Epçaçan, 2009, s. 212). Bu teknikleri ve stratejileri kullanan öğrenciler, diğer derslerde de başarılı olacaktır. Çünkü öğrencilerin eğitim sürecinde başarılı olmalarının ön koşulu, hızlı doğru okuma yapabilmelerinden geçmektedir. Nitekim eğitim sürecinde gerçekleşen etkinliklerin çoğu anlamaya dayalıdır (Karatay, 2011, s. 15).

Anlama sadece, metindeki bilinmeyen sözcüklerin anlamlarını değil, metni bir bütün olarak kavramak demektir. Kavramanın gerçekleşip gerçekleşmediğinin belirtisi ise metni değerlendirebilme, ondaki bilgiyi özümseme ve onu yorumlayabilme becerisidir. Yorum ise metinde herhangi bir değişiklik yapmadan onu değişik bakış açılarıyla yeniden ele alabilmek, metnin özülle uyumlu çıkarımlarda bulunmaktır (Çiftçi, 2007, s. 2). Birey metni okuyup kendi dünyasında yerine koyar.

Okuduğunu anlama düşünme ile ilgilidir. Okuma eylemi tamamlandıktan sonra okur, sahip olduğu bilgi ile metinde verilen bilgi arasında bağ kurar. Bireylerin geçmiş bilgileri, okuma durumları ve ilgileri metnin anlaşılmasında etkilidir (Yılmaz, 2008, s. 133).

Okuduğunu anlamayı etkileyen faktörler şöyle sıralanabilir:

1. "Okuyucu ile ilgili faktörler
  - a. Okuyucunun kelime hazinesi,
  - b. Okuyucunun metne ilgisi,
  - c. Okuyucunun metni okuma sırasındaki dikkat ve motivasyonu,
  - d. Okuyucunun metinle ilgili ön bilgisi,
  - e. Okuyucunun okuma amacı
2. Metinle ilgili faktörler
  - a. Metnin türü
  - b. Metnin anlatım düzeni, yapısı,
  - c. Metnin dil ve üslûbu
  - d. Metnin fiziksel nitelikleri (Coşkun, 2002, s. 28)

Kocaarslan (2013, s. 387) ise yapmış olduğu araştırmada okuduğunu anlamayı etkileyen güçlükleri "metin özellikleriyle ilgili güçlükler, okuyucu (öğrenci) ile ilgili güçlükler ve çevresel etkenlerle ilgili güçlükler" şeklinde sınıflandırmıştır. Temizkan

(2009, s. 33) ise okuduğunu anlayamamanın temelinde yatan sebepleri, okuduğu kelimeyi veya cümleyi anlamama, cümlelerin aralarındaki ilişkilerini, metinde yer alan bilgi ve düşüncelerin birbiriyle ilişkilerini, metin içindeki yerlerini anlayamama, bir de ilgi ve odaklanma eksikliği şeklinde ifade etmiştir. Kelime hazinesine, metnin konusuna, ilgisine ve cümleler arasındaki anlam bağı kavramaya göre anlama tam olarak gerçekleşir.

Okunan metnin anlaşılması için öncelikle akıcı okuma becerisine sahip olmak, ardından da metinde işlenen durumu kavramak gerekir. Anlamanın oluşması için yapılması gerekenler “metnin yapısını çözümleme, metnin içeriğini anlama ve yorumlama, metni eleştirme (Temizkan, 2009, s. 30)”dır. Dolayısıyla okuma çok boyutlu bir eylemdir.

2.2.3. Okumanın Amaçları

Okuma herhangi bir amacı gerçekleştirmeye yönelik olmalıdır. Okuma amacının belirlenmesi okumayı kolaylaştırır. Öğrenci niçin okuyacağını bilmeli, öğretmen okumanın zevk alınan bir aktivite olduğuna onları ikna etmelidir (Akyol, 2007, s. 18). Okumanın anlamlı olması için bir amaca yönelik gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Okuma eğitiminin amacını Epçaçan, (2009, s. 209) okuduklarını anlayan, anladıklarına tepkide bulunan ve bu yeteneğini her okumada kullanabilen okuyucular yetiştirerek; onların kişiliğini geliştirip, yaşadığı toplumda diğer insanlarla nitelikli ilişkiler kurmasını sağlama, öğrenciyi çağın gerektirdiği bilgi ve donanımla teçhiz etmek, şeklinde ifade eder. Demirel (1999) ise okuma eğitiminin amaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

- "Doğru, sürekli ve anlayarak okuma becerisi kazanabilme,
- Sözcük hazinesini geliştirebilme,
- Okumanın bilgi kazanımı yollarından biri olduğunu kavrayabilme,
- Doğru ve güzel bir dille yazılmış metinleri anlayarak anlatım gücünü geliştirme,
- Okumayı zevkli bir alışkanlık hâline getirebilme (s. 52)"

Çocukların metinlerden bilgi çıkarmayı, edindikleri bilgiyi iletişim ve eğlenmeye, hayata, kişisel gelişime katkı sağlayan bir vasıta olarak kullanmayı öğrenmeleri gerekir (Yıldız, 2008, s. 136).

Yine okumanın amaçları;

- "Temel bilgileri incelemek için okuma,
- Metinleri hızlıca yüzeysel olarak gözden geçirme amaçlı okuma,
- Bilgileri bütünleştirmek ve tamamlamak için okuma,
- Metinden bir bilgi öğrenme için okuma,
- Yazma gereksinimini karşılama için okuma,
- Okuma parçasını eleştirme ve değerlendirme için okuma,
- Genel olarak anlamayı sağlamak için okuma (Grabe ve Stoller, 2013, s. 47)" şeklinde ifade edilmiştir.

2.2.4. Okumanın İlkeleri

Çocuk gelişimi, insan beyni ve beynin işleyişi, davranış bilimleri gibi çeşitli bilim dallarında yapılan araştırmalara göre okuma beş temel ilkedен oluşmaktadır.

I. Okuma anlam kurma sürecidir: Okuma ve anlama arasında neden-sonuç ilişkisi vardır. Okuyucu ön bilgilerini devreye sokarak metni çözmeye çalışır. Metinden anlam kurma ön bilgilere bağlıdır (Özbay, 2011, s. 8). Bir duyguyu veya düşüncüyü akışı içinde, kopuşlara yol açmadan öğrenmeye anlama denir (Arıcı, 2012, s. 24). Okuma hızlı ve doğru şekilde yapıp anlam hızlı şekilde kavranırsa amacına ulaşmış olur. Bir yazıyı okuyup anlamak için "okunan yazının konusunu, ana ve yardımcı fikirlerini bulmak, anlaşılmayan sözcük ve cümleleri ile yazının genel yapısını anlamak gerekmektedir (Arıcı, 2012, s. 24)."

II. Okuma akıcı olmalıdır: Akıcı okuma, metnin konuşurcasına bir hızda doğru, hızlı ve prozodik (tonlama, vurgu ve zamanlamaya uygun) okuma becerilerini birleştirerek okunmasıdır. Bu beceri sesli okuma çalışmaları esnasında kolay bir biçimde sözcük tanıma, uygun hızda okuma, tonlama, cümleleri anlam bilimsel (semantik) ve söz dizimsel (sentaktik) bakımdan uygun kısımlara ayırarak okuma şeklinde ortaya çıkar (Yıldırım, Çetinkaya ve Ateş, 2013, s. 264).

III. Okuma stratejik olmalıdır: Stratejik okuma, okuyucunun ne amaçla okuduğunu bilmesidir. Gaye, okuyucunun kendini metnin düzeyine, konuyla alakalı ön bilgisine, okuma amaçlarına uygun olarak ayarlayabilmesidir. Amacını belirleyen okuyucu okuma stratejisini buna göre ayarlayabilir. Böylece neyi, nasıl okuyacağına karar vererek okuma sonucunda hedeflerine ulaşabilir (Arıcı, 2012, s. 28).

IV. Okuma motivasyon gerektirir: Okuma motivasyonu; okunan metinle okuyucunun zihni arasında kurulan sağlıklı iletişimi ve okuma sırasındaki dikkat ve ilgiyi içerir. Öğretmenin rolü büyüktür. Çocuklara hemen yardımcı olmalı ve özgüvenlerini geliştirmelidir (Özby, 2011, s. 8)

V. Okuma devamlı gelişen bir beceridir: Okuma bireyin aniden, hemen kazanacağı bir beceri değildir. Okumaya ayrılan zamandan ziyade okumanın devamlılığına önem verilmelidir. Birey hayat boyu yeni bilgiler, olaylar ve olgularla karşılaşmakta, anlamlandırma işlemlerini sürekli gerçekleştirmektedir. Anlamlandırma işlemini kolaylıkla yapabilmesi için okuma eyleminin devamlı olması gerekir (Özby, 2011, s. 9).

2.2.5. Okuma Yaklaşımları

Okuma süreçlerinde okuyucu tarafından metnin nasıl anlamlandırıldığı merkeze alınmış ve üç okuma anlayışı tespit edilmiştir.

Bütünleştirici Okuma Süreci

İç doğrultulu bir modeldir. Okuyucu, öncelikle harfleri, kelimeleri daha sonra cümleleri kavrar ve anlamlandırır. Bu okuma sürecinde parçadan bütüne doğru bir anlayış esastır. Bütünleştirici çözümler, metin veya metnin bölümleri gibi uyarıcılarla başlar. Okuyucu anlamı kavramaktan çok seslendirmeye uğraşır. Sesli okuma süreci olarak tanımlanabilir (Özby, 2011, s. 10).

Çözümleyici Okuma Süreci

Dış doğrultulu bir modeldir. Bireyin ön bilgilerini ortaya çıkarır. Okuma bir tahmin oyunu olarak görülmüştür. Okuma eylemi okurun tahminleri ile devam etmektedir (Özby, 2011, s. 10).

"Okuma ediminde görsel, algısal, yapısal ve anlamsal olmak üzere dört evrenin varlığından söz eder. Okuma sürecinde ilk üç evre anlamsal evre için basamak niteliğindedir. Okur, etkin okuma için anlamsal evreye odaklanmalıdır. Bilgi işleme organı olan beyin bu dört evreden geçerken tanıma başlatma, tahmin, onaylama, doğrulama, sonlandırma olmak üzere beş işlem gerçekleştirir. Bu süreçte okur, metin içi öğeleri göz ardı edeceğinden metinde olmayan anlamlar çıkarabilir (Goodman, 1967)." Bu nedenle bu yaklaşım eleştirilmiştir.

Etkileşimsel Okuma

"Belleğin işleyişini merkeze alan bir yaklaşımdır. Buna göre değişik bilgi kaynakları arasında sürekli bir etkileşim vardır. Rumelhart'ın 1977'de ortaya attığı ve 1984'te geliştirdiği bu modelde beynin çok yönlü bilgi kaynaklarını eş zamanlı işleme özelliğine sahip olduğu belirtilmiştir (Özbay, 2010, s. 11)."

Okuma sürecinde birey, metni anlamlandırmada, sözcük, cümle, metin içi ve metin dışı bağlamlar arasında sürekli olarak etkileşimsel bir ilişki içerisinde. Okurun ön bilgileri ile metin arasındaki etkileşim sonucunda gerçekleşir (Özbay, 2010, s. 11). Birey, bir metni okuyup anlamlandırma sürecinde ön bilgileriyle etkileşim haline girip yeni öğrendiği bilgilerle ilişkilendirerek yorumlar ve bu bilgileri yeniden yapılandırır.

Okurun metinden tam ve doğru anlam çıkarması biçiminde tanımlanacak olan okuduğunu kavrama hem okul dönemi hem günlük hayattaki öğrenmelerin kaynağıdır (Özbay, 2010, s. 11).

2.2.6. Okuma Çeşitleri

Metinler okunurken amaca göre çeşitlilik göstermektedir. Doğru yöntemle okunan metin hem okumadan zevk alarak okuma alışkanlığının yerleşmesini hem de hedefe kısa sürede ulaşmayı sağlar. Güncel okuma çeşitleri; sesli okuma, sessiz okuma, ezber, tam okuma, göz atarak okuma, not alarak okuma, özetleyerek okuma, tahmin ederek okuma, metinlerle ilişkilendirerek okuma, soru sorarak okuma, söz korusu, okuma tiyatrosu, tartışarak okuma, hızlı okuma, görsel okuma, ekran okuma şeklindedir.

Farklı türdeki metinler, işlevlerine ve okunma amaçlarına göre farklı yöntemlerle okunabilir. Okuma amaçları doğrultusunda okuyucular ya metinsel bilgiye odaklanır ya da belirtilen amaçlar doğrultusunda okuma süreçleriyle ilgili stratejileri takip ederler. Yapılan araştırmalarda öğrenciler bilgilenme amacıyla görevlendirildiklerinde okuma sırasında sesli düşünerek bellek kullanımını genişletmişler ve açıklama, metinsel bilgiyi ilişkilendirme, metni açıklamak için artalan bilgisini kullanma gibi anlamayı kuvvetlendirici süreçleri işletmişlerdir. Eğlenme amacı ile görevlendirildiklerinde ise bellek kullanımını azaltmışlar ve metni ilişkisiz artalan bilgisi ile değerlendirme, anlamlandırmaya yardımcı olmayacak düşünceler üretme gibi zorunlu olmayan süreçlere girmişlerdir (Bohn-Gettler ve Kendeou, 2014, s. 207). Dolayısıyla okuyucuların kendilerini metin, metin yapısı ve metin türüne göre düzenlediklerini söylemek mümkündür (Hudson, 2015, s. 108). Her düzeydeki yetkin

okuyucular okuma amaçları doğrultusunda ya belli bilgiler için tarayarak, metin hakkında genel bir bilgi edinmek için göz atarak okumaya hazırlanırlar ya da metinlerin özellikle amaçlarıyla ilgili olan kısmı derinlemesine okumaya çalışırlar (Wallace, 2008, s. 62).

2.3. Okuma Eğitiminde Kelime Hazinesinin Önemi ve Kelime Öğretiminin Amaçları

Okuma öğretiminin başarıya ulaşması, onun içeriğini ve bu içeriğin öğrencilere nasıl kazandırılacağını iyi bilmekle olur. Okumanın içeriğini oluşturan en önemli unsurlardan birisi “kelime hazinesi” ve bu hazinenin geliştirilmesidir (Akyol, 2008, s. 15).

Kelime hazinesini kullanma ve artırma Türkçe derslerinde yapılan okuma çalışmalarıyla en etkili şekilde sağlanabilir.

Kelime hazinesi ile okuduğunu anlama ve anlatma gücü arasında güçlü bir ilişki vardır. Okudukça kelime hazinesi geliştiği gibi kelime hazinesi geliştikçe anlama ve anlatma becerisi de gelişecektir. Kişinin okuduğunu anlamasında ve anlatabilmesinde sahip olduğu kelime hazinesinin önemi büyüktür. Bu nedenle iyi kavramak için zengin bir sözcük hazinesine sahip olmak elzemdir. Kelimelerin anlamı bilinerek okunduğunda metindeki anlam derinliği de en iyi şekilde kavranabilir.

Kelime öğretim amaçlarının öğrencilere kazandıracakları şu şekilde sıralanır:

- "Okuduğunu ve dinlediğini doğru anlar.
- Konuşmalarında ve yazmalarında kelimeleri yerinde kullanır.
- Kelimeleri doğru telaffuz eder.
- Kelimelerin eş anlamlısı ve karşıtlarını tanıyabilir.
- Yazımına dikkat eder.
- Kelimelerin gramer yapısını bilir.
- Sözlük ve yazım kılavuzu gibi kaynakları kullanmayı öğrenir (Özbay, 2010, s. 61).

Kelime Öğretimi ve Kelime Hazinesini Geliştirme

Kelimelerin fikirlerle ilişkilendirildiği çok karmaşık bir süreçtir. Bu nedenle öğrenciye kelime kazandırma çalışmaları; görsel materyallerden yararlanma, sözlük defteri oluşturma, sözlük ve yazım kılavuzu kullandırma, kelimelerin yapısını belirleme, eş anlamlı kelimeleri bir arada verme, bir kavramla ilgili kelimeler üretme, bulmaca çözdürme vb. etkinliklerle zenginleştirilebilir (Özbay, 2011, s. 63).

Kelimeler farklı anlamlara taşınabilir. Bir kelimenin taşıdığı anlam; cümledeki yerinden anlaşılabilir. Sözcük öğretiminde çağrışım bakımından zengin ve yorumlamaya açık yapıya sahip metinler kullanılmalıdır.

Öğrencilere bildiği sözcüklerden hareketle bilmediği sözcükleri tahmin etme ve öğrenme etkinlikleri yaptırılmalıdır. Bunun için bir metinde öğretilmek istenen kelimeler silinip öğrencilere oraya hangi kelimelerin gelebileceği sorulabilir. Metin içindeki bilinmeyen sözcüğü anlamak için diğer kelime ve kelime gruplarından nasıl yararlanması gerektiği öğretilmelidir (Özbay, 2011, s. 65). Öğrenciler böylece bilinmeyen kelimelerin anlamlarını öğrenmek için çeşitli düşünsel süreçler yaşarlar. Bu düşünsel süreçlerde karşılaştırma, değerlendirme gibi bilişsel süreçleri kullanmış olurlar.

Kelime öğretimi için öğrencilerin yaş ve gelişim özelliklerinin göz önünde bulundurulmasının yanı sıra okuma metninin amacına göre de kelime hazinesi tespit etmek gerekir. Kelime hazinesini geliştirmede dikkat edilecek hususlar şunlardır:

- "Sözlü ve yazılı olmak üzere dilin çeşitli boyutlarda kullanılması için öğrenci cesaretlendirilmelidir. Seviyeye uygun bol bol alıştırmalar yaptırılmalıdır.
- Seviyeye uygun edebi metinlerden yararlanılmalıdır.
- Kelime öğretiminde çocuğun yaş seviyesi dikkate alınmalıdır. Kelimelerin soyut ve somut olması, ilgi alanları gibi niteliklerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.
- Bilinenler yardımıyla bilinmeyenler öğretilmelidir. Önce somut, daha sonra soyut kavramlar öğretilmelidir.
- Öğretilen kelimeler belli aralıklarla tekrar edilmelidir.
- Derslerde öğrencilerin fazla yazmaları, fazla konuşmaları, fazla okumaları sağlanmalıdır. Çünkü dil eğitiminde alıştırmaya yapmanın önemi büyüktür.
- Yazma, konuşma, dinleme, okumadan oluşan dil becerileri kelime öğretimini destekler nitelikte olmalıdır.
- Her kelime telaffuzuyla birlikte kavratılmalıdır (Özünü,1983'ten akt. Özbay, 2011, s. 64)." Bahsedilen etkinliklerle keyifli bir öğrenme ortamı oluşturulur.

2.4. Okuma Eğitiminde Metin Altı Sorularının Değerlendirilmesi

Aytaş (2001) çalışmasında metin altı soruları hakkında önemli tespitlerde bulunmuştur. Metin altı anlama soruları, öğrencinin bilişsel süreçlerinin gelişimine katkı sağlamalıdır. Metinlere ilişkin olarak hazırlanan etkinlik soruları; bilgi, kavrama, açıklama, analiz, sentez vb. düzeylerde olmalı, sadece bir soru tipi yeterli görülmemelidir.

Eğitimde öğrencinin hem okulda öğrenmelerini destekleyen hem de onun okul dışında etkili öğrenmesini mümkün kılan materyaller sağlanmalıdır. Buna dair eğitim durumları, derse ait hedef davranışlar tespit edildikten sonra düzenlenmelidir. Hedeflerin de amacına ulaşabilmesi için öğrencilerin dünyasına göre düzenlenmesi gerekir. Bu durum, etkili öğretim ortamlarının oluşturulmasında etkilidir.

Modern eğitimde sıkça bahsedilen “öğrenmeyi öğrenme” den maksat çocuğa bilgi aktarma yerine onda bilgi oluşturmaktır. Bu durumun gerçekleşmesinin temelini de anlamlandırma oluşturur. Anlamlandırarak bilginin oluşması sağlanır. Eğitimciler, öğrencilere bilgileri “anlamlandırmalarını” sağlamada en etkili desteği doğru ve etkili hazırlanan Türkçe ders kitapları verir.

Türkçe ders kitaplarında anlamayı sağlayacak soruların hazırlanmasına önem verilmelidir. Türkçe derslerinde dil eğitimi bilgi, beceri ve davranışları kazandırmayla doğrudan ilişkilidir.

Türkçe öğretim programlarında belirtilen ana dili dersleriyle karşılaştırma, neden sonuç ilişkisini ortaya çıkarma, sonuçları irdeleme, araştırma, gözlem gibi becerileri öğrencilere kazandırmada metne dair sorular etkili olmuştur. Soruların cevaplanması ve öğrenci başarısının ölçümünde, bilgi ve ondan doğan zihinsel yetenekler temel alınmalıdır. Zihinsel yönü ağır basan davranışlar bilişsel alanın kapsadığı alan içerisindedir. Ders kitaplarında hazırlanan sorular çocuğun seviyesine uygun, aşamalı bir şekilde değişmelidir. Onun üst düzey düşünme becerisinin aşamalı olarak geliştirilmesine önem verilmelidir.

Bloom taksonomisinde, bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor şeklinde üç öğrenme türünden bahsedilir. Öğrenme düzeyleri temel alınarak bu alanlar altı alt başlığa ayrılmıştır.

Yenilenmiş Taksonomideki Düzenlemeler

"Taksonomik sınıflamada, bilişsel süreç boyutu kazanımların eylem boyutunu ifade etmektedir. Bu boyut, Bloom sınıflamasının bazı değişiklikler yapılmış şeklidir.

Bu boyutta, zihinsel etkinliklere dayalı birbirini izleyen altı farklı basamak vardır. Bunlardan, daha önce bilgi olarak adlandırılan basamak, hatırlama; kavrama olarak adlandırılan basamak, anlama; uygulama basamağı aynı şekliyle korunmuş; analiz olarak adlandırılan basamak, çözümlenme; sentez olarak adlandırılan basamak, yaratma olarak yeniden tanımlanmış ve yaratma basamağı değerlendirme basamağı ile yer değiştirilerek en üst basamağa alınmıştır. Değerlendirme en üst basamaktan bir alta, yani sentez basamağının yerini alınmıştır (Anderson ve Krathwohl, 2001; Ayvaci ve Türkdoğan, 2010; Tutkun ve Okay, 2012; Köğce vd., 2009; Yüksel, 2007)." Yenilenen taksonomiye göre sentez ve değerlendirme, yer değiştirerek değerlendirme (Evaluating) ve yaratma (Creating) biçiminde yeniden adlandırılmıştır.

Zihni işlemlerin sınıflandırılmasında kolaylık sağlayan bilişsel alan bilgisi, öğrenciye öğrenme işleminde, öğretmene de eğitim - öğretim sürecini düzenlemede rehberlik edecek bir mahiyete sahiptir.

Bilgi / Hatırlama Basamağı: Bu basamağın anahtar kelimeleri; ezber, tekrar, tanıma, hatırlamadır. Öğrenilen bilgilerin olduğu gibi tekrar edilmesi, tanınması ya da hatırlanması istenir. Bir kavramla tanımını olduğu gibi eşleştirme, ezbere sınıflandırma, ne zaman oldu, kim yaptı, boşluk doldurma... gibi doğrudan bilgi istenen sorular örnek olarak verilebilir.

Kavrama / Anlama Basamağı: Anahtar kelimeleri yorumlama, çevirme, öteleme, tahmin, örnek verme, sonuç çıkarma, özetleme, açıklama şeklindedir.

Kavrama düzeyinde, öğrencinin bilgi basamağına edindiği davranışı özümsemesi, içselleştirmesi, bu bilgiyi kendi cümleleriyle ifade etmesi esastır. Bu aşamada öğrenciden istenen bilgiyi farklı şekilde ifade etmesi, bilgiyi yorumlaması, ön bilgileriyle bütünleştirerek yapılandırmasıdır. Neden, niçin ve nasıl sorularını çocuğun kendi cümleleriyle açıklaması, gerekçe göstermesi ve misaller vermesi gerekir. Not almak, özet çıkarmak, geleceğe yönelik tahminlerde bulunma, görsel okuma, metnin başlığını bulma, eksik bırakılan yerleri kendi cümleleriyle tamamlama (ezbere yönelik olursa bilgi basamağı olur), metnin ana fikrini bulmak gibi etkinlikler bu düzeyde yapılabilir.

Uygulama Basamağı: Anahtar kelimeleri; problem çözme, kullanma, hesaplama yapmadır.

Öğrenilen bilgileri yeni bir duruma uyarlamayı vurgular. Bu basamakta önemli olan konu, öğrencinin edindiği bilgiyi farklı ve yeni durumlarda kullanabilmesi ve uygulama yapabilmesidir. Bilgilerini yeni durumları çözümlerde kullanabilmelidir.

Yeni öğrendiği kelimeleri anlamına uygun cümlede kullanma, ilkyardım bilgilerini kullanarak kaza anında birine yardım etme, parçada, noktalama işaretlerini metinde yerine koyabilme, öğrenilen dört işlemi problem çözmede kullanabilme, örnek olarak verilebilir.

Analiz / Çözümleme Basamağı: Anahtar kelimeler; parçalara ayırma, ilişkileri bulma, karşılaştırmadır. Bir bütünü parçalara ayırma, parçalar arasındaki ilişkileri bulma, bunlar arasında kıyaslama yapma bu basamakta vurgulanan özelliklerdir.

Türkçe dersinde bir cümleyi öğelerine ayırma, hikâyedeki kahramanların özelliklerini kıyaslama, farklı metinlerin benzer özelliklerini ortaya çıkarma, kişinin kendi güçlü ve zayıf yönlerini ortaya çıkarması, bunun farkına varması bu basamakla ilgilidir.

Değerlendirme: Belli bir ölçüte göre yargıda bulunma, eleştiri yapma, hüküm verme, karar verme gibi birçok noktayı vurgulayan basamaktır. Edinilen bilgilerden bir sonuca varılmasıdır. Bir davranışın iyi ya da kötü olduğuna karar verme, herhangi bir konu ya da sanat eserini eleştirme yetisidir.

Sentez / Yaratma: Bu basamakta önemli olan yeni özgün bir fikir, ürün, çözüm önerisi ortaya koymaktır. Sentezde yenilik, yeni bir buluş, özgünlük, yaratma (yeniden oluşturma), icat etmek gibi özellikler olmalıdır. Türkçe dersinde çocuklara istenilen bir konuda kompozisyon yazdırılması, görsele bakarak hikâyeye anlattırılması, herhangi bir sorunla ilgili yeni çözüm önerileri geliştirilmesi, proje geliştirilmesi bu basamakla ilgili ifadelerdir.

Sınıf seviyesine göre aşamalı olarak üst düzey düşünme becerileri geliştirilmeli ve soru düzeyleri de kazanımlarla beraber arttırılmalıdır.

Ders kitaplarında hazırlanan metin altı sorularıyla, bilginin hafızada işlevsel olarak uzun müddet kalması ve kullanılabilmesi için önceden bilinenler ile yeni öğrenilmeye çalışılanlar arasında manalı bağlar kurulmalıdır.

Taksonominin Duyuşsal Boyutu

"Duyuşsal öğrenme ile bilişsel öğrenmenin birbirlerini devamlı etkiledikleri düşünülmektedir. Akla, mantığa sahip bir varlık olan insan, bilişsel-duyuşsal psikomotor unsurlarını özel ve genel alanlara rahatça kanalize edebilir (Eker, 1996, s. 29)." Bu alanların hepsi etkileşim halindedir.

"İnsan düşünen, tasarlayan, yaratıcılığını kullanan, organize eden hem kendini hem de çevresini biçimlendiren; böylece sürekli kendini gerçekleştirme süreci içinde olan bir varlıktır. İnsanın bu süreçte yaşadığı en büyük problem bilişsel ve duyuşsal

dengeinin sağlanabilirliğiyle ilgilidir (Eker, 1996, s. 41 - 43)." İnsan her öğrendiğini duygu dünyasında değerlendirir, olumlu ya da olumsuz bir sonuç çıkarır.

Bilişsel alan insan davranışlarının akla bağlı, duyuşsal alan ise insan davranışlarının duyguya bağlı yönünü temsil etmektedir (Yurdagül, 2005, s. 25). Buna bağlı olarak "bilişsel öğrenmenin bilgiyi idrak etme ve hatırlama yeteneği ile duyuşsal öğrenmenin ise öğreticiye ve öğrenme konusuna ilişkin genel tutumlarla alakalı olduğu Messman ve Jones-Corley, 2001, s. 185)" ifade edilmektedir.

İlk çocukluk döneminde dilin öğrenilmeye başlandığı yıllarda da duyguların anlatılabilmesi için bilişsel hazır bulunuşluk düzeyleri önemlidir.

Tablo 1.

Bilişsel Birikim ve İlgili Alanlar

Bilişsel Alan	Duyuşsal Alan	Psiko-motor Alan
Bilgi	Alma	Uyarılma, farkında olma
Kavrama	Tepkide bulunma	Rehber denetiminde yapma
Uygulama	Değer verme	Beceri haline getirebilme
Analiz	Organize etme	Duruma uydurma, uyarılma
Sentez	Değerler bütünüyle nitelenmişlik	Yaratma/yeniden oluşturma
Değerlendirme		

Öğrenme ortamlarının duyuşsal ve bilişsel boyutlar sonucu ortaya çıkan ürünler üzerindeki etkilerine bakılan araştırmalarda; yapılandırmacı öğrenme ortamında bireylerin kazandığı özellikler; öğrenmekten zevk alan, sorumluluklarının bilincinde ve onları yerine getiren, etkinliklere istekli bir şekilde katılan, etkin bir iletişim kuran, düşüncelerini arkadaşlarıyla paylaşan, onların öğrenmesine yardımcı olan, arkadaşlarına ve onların düşüncelerine saygı duyan ve onları olduğu gibi kabullenen, kendisine güven duyan ve sınıfa uyum sağlayan... olarak sıralanmıştır.

2.5. Görsel Tasarımın Okuma Eğitimine Katkısı

Son yıllarda bilim teknoloji alanında meydana gelen gelişmelere paralel olarak görseller hayatımızın hemen hemen her alanında karşımıza çıkmaktadır ve bu durum her geçen gün artmaktadır. Görsellerle etkileşimin bu kadar fazla olduğu bu dönemde, görselleri doğru anlamak ve anlatmak için görsel okuryazarlık eğitimi ihtiyacı duyulmuştur. Bu ihtiyaca binaen görsel okuryazarlık araştırma ve öğretim alanı önem kazanmaya başlamıştır. (Akyol, 2009, s. 164; Özbay, 2009, s. 169). Çocukların

görselleri doğru bir şekilde anlaması ve anlatması, bununla beraber çocuğun gördüklerinden kendi duygu dünyasına göre özgün bir anlam oluşturması sağlanmaktadır. Bu durum çocuğun yaşadığı çevreyi ve hayatı anlamasına katkıda bulunur.

Görselliğin hâkim olmaya başladığı çağımızda eğitimde de görsellerden yararlanmak ve görsellere dair etkinlikler yapmak gerekir. Güncel bilgilerle uyumlu olarak çalışmada incelenmiş olan Türkçe kıraat kitaplarında da görsel okumaya önem verilmiştir. Kıraat kitaplarında verilen görsellerin kronolojik açıdan sıralanması, görseldeki unsurların birbirlerine göre yerleri, resmedilen canlı unsurların yansıtılan ruh halini anlatması, çocukları hangi düşüncelere sevk ettiği, görselde verilen olaylar hakkında öğrencilerin konuşması/konuşturulması, çocuklarda uyandırılan çağrışımları, hatırlatılan Hikâyeleri, görselle alakalı öykü ve olaylar anlatması, düş kurmaları gibi etkinlikler yaptırılmıştır. Görsel okuma öğretimiyle çocukların üst düzeyde düşünme becerilerini geliştirme amaçlanmıştır.

Görsel Okuma

İlk defa 2005 Türkçe Dersi Öğretim Programında bağımsız bir öğrenme alanı şeklinde yer alan görsel okuma ve sunu, görsel okuryazarlık olarak bilinmektedir. Görsel okuma hakkında birçok tanım bulunur. Bu tanımlardan bazıları şöyledir:

"Görsel okuma; bireylerin çevrelerinde gördükleri her şeyi analiz edip değerlendirmelerini sağlayan yeteneklerin toplamıdır (Stokes, 2005)."

Görsel okuma; görsel öğeler üzerine düşünme, onları değerlendirip okumadır (Brill, Kim and Branch, 2001'den akt. Çam, 2006, s. 8).

"Görsel okuma; bir durumun meydana geliş şeklini doğanın kendi kanunları içinde ele alan ve neden-sonuç ilişkisi kurma becerisine sahip olma kabiliyetidir (Güleryüz, 2004)."

"Görsel okuma; birbirinden bağımsız değişik görseller aracılığıyla evren ve toplumsal öğelerin yorumlanması ve zihinde yeniden yapılandırılması sürecidir (Güneş, 2013a, s. 3)."

"Görsel okuma; yazılı metinlerin dışında kalan şekil, sembol, resim, grafik, tablo, beden dili, doğa ve sosyal olaylar gibi görselleri okuma, anlama ve zihinde yapılandırmaktır (MEB, 2009, 18; Çam, 2006, s. 5)."

Çocuklar, görsel okumayla farklı düşünce, duygu ve bilgileri daha kolay bir şekilde zihninde yapılandırarak anlayabilir, görsellerle kavramları ve olayları zihinlerinde daha kolay canlandırabilirler.

Görsel Okumanın Önemi

1. "Beynin sağ yarı küresini kullanmayı gerektirdiği için, öğrenme etkinliklerinde beynin her iki küresinin de etkin katılımını sağlar. Böylece öğrenme sürecinde bütüncül düşünme geliştirilir.
2. Beynin sol yarı küresine ait soyut düşünceleri aktif, gerçekçi, yoğun ve bildik hâle getirerek öğrenme eyleminin somutlaşmasına yardımcı olur.
3. Okuyucunun çok boyutlu düşünmesini sağlar ve farklı bakış açıları edinmesine yardımcı olur.
4. Görsel çevreyi okuyabilen, anlayabilen bireylerin yetişmesine katkıda bulunur (Feinstein ve Hagerty, 1994'ten akt. İşler, 2002, s. 156-157).

İyi tasarlanmış materyallerin eğitim öğretim ortamında yararları çok fazladır (Yalın, 2010). Bunlar: çoklu öğrenme ortamı sağlar, çocuğun dikkatini çeker, hatırlamasını kolaylaştırır, daha hızlı kavramayı sağlar, içeriği kolaylıkla anlaşılır hale getirir, soyut şeyleri somutlaştırır.

Görsel okuma becerisiyle öğrenciler yaşamı daha doğru anlayıp değerlendirebilirler. Bundan ötürü bu tür öğeler öğrenme aracı olarak kullanılmalıdır.

Görsellerin öğrenmede birçok yararı bulunur. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

- "Bilginin hatırlanmasını kolaylaştırır. Görsel öğeler aracılığıyla insan beyninin hem sol yarı küresi hem de sağ yarı küresine bilgiler işlendiği için bu bilgilerin unutulması veya kaybolması mümkün olamamaktadır. Bireyin herhangi bir küresinde meydana bir unutkanlık gelse bile diğer yarı küresinde sayesinde kodlanan bilgiyi hatırlaması kolaylaşacaktır.
- Görseller yardımıyla birçok paragrafla verilecek bir bilgi daha öz ve kısa bir şekilde aktarılabilir.
- Görseller sayesinde somut bilginin somutlaştırılması gerçekleşmiş olur. Böylece öğrenme daha kalıcı bir şekilde gerçekleşmiş olur.
- Görseller aracılığıyla zihinde yeni şemalar oluşur. Bu şemalar aracılığıyla birçok bilgi zihinde tutulabilir.

- Görsellerle bireyde öğrenme arzusu artabilir. Birey bir görsel aracılığıyla birçok bilgi öğrendiği için öğrenmeye motive olabilir.
- Görseller dikkati çeker. Öğrenme eyleminin gerçekleşmesini sağlayan en önemli ön koşullardan biri dikkattir. Bireyin dikkatini çeken bilgi duyuşsal bellekten kısa süreli belleğe oradan da uzun süreli belleğe kaydedilebilir.
- Görsel öğeler taşıdıkları birçok anlam sebebiyle zihinde yeni çağrışımların oluşmasına yardımcı olurlar. Bu durum bireylerin görseller aracılığıyla üretkenliğini artırır.
- Görseller aracılığıyla dil becerilerini geliştirmek için çeşitli etkinlikler kullanılabilir.
- Hikâye edici metinlerin anlaşılmasını kolaylaştırır, kurgunun daha iyi anlaşılmasını sağlar.
- Beyinde görsel öğeler, sözel materyallere göre daha hızlı işlenmektedir. Bundan ötürü görsel öğeleri kullanarak birçok bilgiyi öğrenmek, iletmek ve beyne kodlamak mümkündür (Levin, 1979-1982; Levie, 1982; Smet, 2005; Şahin ve Kıran, 2011; akt. Başaran, 2013, s. 353-354).

Görsel okuma becerisi, ilk kez 2005 Türkçe Öğretim Programında (1-5. sınıflar) ayrı bir öğrenme alanı olarak ele alınmıştır. Bu beceride öğrencilere kazandırılması hedeflenen kazanım ve etkinlikler şöyle ifade edilmiştir:

1. "Şekil, sembol ve işaretlerin anlamlarını bilir.
2. Trafik işaretlerinin anlamını bilir.
3. Reklamlarda verilen mesajları sorgular.
4. Resim ve fotoğrafları yorumlar.
5. Kitle iletişim araçlarıyla verilen bilgileri, haberleri, düşünceleri yorumlar.
6. Beden dilini yorumlar.
7. Doğayı izler, doğadaki değişimleri fark eder ve yorumlar.
8. Çevresindeki sosyal olayları anlamlandırır ve yorumlar.
9. Renkleri tanıır, anlamlandırır ve yorumlar.
10. Görsellerden hareketle cümleler ve metinler yazar.
11. Grafik ve tablo ile verilenleri yorumlar.
12. Harita ve kroki okur.
13. Karikatürde verilen mesajı algılar.
14. Bilgi toplamak amacıyla bilişim teknolojisinde yararlanır.

15. Görsellerle sunulan bilgileri, olayları, düşünceleri yorumlar ve değerlendirir (MEB, 2005)."

2019 Türkçe Öğretim Programı (1-8) ile 2005 Türkçe Öğretim Programında (1-5. sınıflar) görsel okumayla ilgili benzer kazanımlar bulunmaktadır. 2019 Türkçe Öğretim Programında (1-8) daha az kazanım bulunur. Görsel okumayla ilgili kazanımlara dinleme, okuma, yazma becerileri başlıkları altında değinilmiştir. "Birinci ve ikinci sınıflarda dinleme becerisinde; 'Görselden/görsellerden hareketle dinleyeceği/izleyeceği metin hakkında tahminde bulunur.' okuma becerisinde akıcı okuma kazanımı altında; 'Görsellerden hareketle kelimeleri ve anlamlarını tahmin eder.' Anlama kazanımında; 'Görsellerle ilgili soruları cevaplar ve görsellerden hareketle okuyacağı metnin içeriğini tahmin eder.' Yazma becerisi altında 'Görsellerle ilgili kelime ve cümleler yazar.' maddeleri verilmiştir. Üçüncü sınıflarda bunlara ek olarak okuma becerisinde anlama bahsi içinde 'Görsellerle okuduğu metnin içeriğini ilişkilendirir.' Yazma bahsinde 'Görsellerdeki olayları ilişkilendirerek yazı yazar.' Dördüncü sınıfta ise bahsedilen hususlara ek olarak 'Görselleri ilişkilendirerek bir olayı anlatır; Görsellerle okuduğu metnin içeriğini ilişkilendirir.' 'Görsellerin metinde aktarılan anlama nasıl katkı sağladığını (duygu oluşturma, kahramanların veya yerlerin özelliklerini vurgulama vb.) açıklaması ve yorumlaması sağlanır.' Beşinci sınıfta dinleme, konuşma ve yazma becerisi bölümünde görsellerden bahsedilmez. Okuma becerisinde anlama bahsinde diğer sınıflarda da olan kazanımlardan bahsedilmiştir. 'Görsellerden ve başlıktan hareketle okuyacağı metnin konusunu tahmin eder.' 'Görsellerle ilgili soruları cevaplar. Kazanımın açıklamalarından biri olan a) Resim ve karikatürleri yorumlayarak görüşlerini bildirmeleri sağlanır.' (MEB, 2005; MEB, 2019)" ifadesi görülmüştür.

Programda, görsel okumaya çok önem verilmiştir. Her ne kadar kazanım sayısı az olsa da dört temel dil becerisine ait kazanımlarda değinilmiştir.

Her iki programda görsellerle ilgili değinilen hususlar, Türkçe kıraat kitaplarındaki tespit edilen özelliklerle kısmen benzerdir. Farklı olarak kıraat kitaplarında çocuklardan yaratıcı düşünme becerisini geliştiren "görsel dair hikâyeler oluşturmaları" istenmiştir.

Bunların yanı sıra görsel okuma eğitiminde yapılandırmacı yaklaşım esas alınmış ve bu eğitimle öğrencilerde üst düzey düşünme becerilerini geliştirme amaçlanmıştır.

Görsel Okuma Becerisine Yönelik Etkinlikler

Görsel okuma becerisinin geliştirilmesine yönelik olarak bu çalışmayla ilgili olan etkinliklerden bazıları şöyledir:

(i) Görselleri Yorumlama Etkinliği: Bu etkinliğin temel amacı öğrencilere çeşitli görselleri yorumlama becerisi kazandırmaktır. Bu amaç doğrultusunda öğrencilere hikâye kitaplarındaki görseller yorumlatılabilir (Köksal vd., 2006). Görseller aracılığıyla hikâyenin temel unsurlarından olan karakterlerin duygularını, düşüncelerini okuyucunun anlamasını sağlar. Konuyu tam olarak kavratır.

(ii) Metinde Bulunan Resimler Üzerine Konuşma Etkinliği: Bundaki temel amaç metinle ile görsel öğeler arasındaki uyumu ve ilişkiyi fark ettirmektir. (Akyol, 2006).

(iii) Görsel Aşamalandırma Etkinliği: Bir durum, olay vb. ile ilgili olarak karışık olarak verilen görselleri kronolojik olarak düzenlenmesi istenir.

(iv) Hikâye Haritası Etkinliği: Bu etkinliğin temel amacı metinler aracılığıyla görseller meydana getirmek, görseller aracılığıyla da metin oluşturmaktır. Ondan dolayı metni ve görselleri iyi anlamak gerekir. (Akyol, 2006).

(v) Haydi, Sahneye Etkinliği: Bu etkinlikte öğrencilerin içinde kümeler meydana getirilir. Öğrencilerin metindeki kahramanları zihinlerinde yer ettiği kadarıyla canlandırmaları istenir. Eksik kalan unsurları da hayal güçlerini kullanarak oluşturmaları istenir (Karatekin, vd., 2005).

(vi) Hangi Resim? Etkinliği: Ders sırasında öğretmen öğrencilerin ders kitaplarını kapatmalarını ister ve onlara bir metin okur. Ancak metnin başlığını söylemez. Sonra ders kitabını yeniden açıtırıp görsellerden hareketle hangi metni okuduğunu öğrencilere sorar. Öğrencilere görsellerden hareketle hangi metnin okunduğunu tespit etmeye çalışır.

2.6. Okuma Eğitiminde Bilimsel Bilginin Hikâyeleştirilmesi Yöntemi

"Birçok bilim insanı öyküleme yönteminin gençlerin hayal güçlerini harekete geçirdiğini ve onlarda büyüleyici bir etki bıraktığını savunmuştur (Negrete ve Lartigue, 2004, s. 121)." Bireylerin çok küçük yaşlardan itibaren tanıştığı, onlara farklı hayatları, duyguları, düşünceleri, etkileyici bir şekilde anlatan tür Hikâyelerdir. Türkçe eğitiminde de bu husustan dolayı en çok kullanılan türdür. Hikâyelerin kullanılması öğrencilere birçok açıdan fayda sağlamaktadır.

Öğretilmek istenen bilgilerin hikâye içinde kurgulanarak verilmesiyle daha etkili öğrenme ortamları oluşturulur. Çocuklar bilgileri yavaş yavaş ve keyifle öğrenebilirler.

Türk Dil Kurumunun (2010) tanımına göre “Hikâyeleştirme pozitif bilgileri hiçbir veriye dayandırmadan hikâye kahramanlarının başından geçen olaylarla buluşturarak hikâye formunda bilimsel kavramların fark ettirilmeden okuyucuya sunulmasıdır.” Bilgiler, çocuklara Hikâyeleştirilerek aktarılır. Hikâyeler içerisinde, dolaylı olarak çocukların merak duyguları geliştirilerek öğrenme ortamları oluşturulmuştur. Öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirilmiştir.

"Öğrencilerin hayal gücü ve düşünme becerilerini harekete geçirmek için kullanılacak en etkili araçlardan biri bilimsel hikâyelerdir (Bostan Sarıoğlan, 2004, 127)."

Turgut ve Kışla' ya (2015) göre öyküler karmaşık deneyimleri, anlamlı bir hâle getirmektedir. Hikâyeler içerisinde bilginin harmanlanmasıyla oluşan bilimsel hikâyeler, soyut kavramların somutlaştırılmasında, bilgilerin daha anlaşılır aktarılmasında, öğrenilenlerle günlük hayat arasında irtibat kurulmasında ve keyifli bir öğrenme ortamı oluşturulmasında etkili olmaktadır. Çocuk, bu tarz metinlerle bilgileri kolaylıkla anladığı gibi zihninde oluşturup kendi yaşantısında da bulacağı için anlamlı öğrenmeyi gerçekleştirmiş olur.

Bilim kitaplarında yer alan bilgilerin, Hikâyelerde eğlenceli bir biçimde verilmesi, çocuklara keyifli bir okumanın yanında sağlayacak, hayal güçlerini geliştirme ve daha kolay bir öğrenme gibi avantajlar sağlayacaktır. “Çocukların okumaktan ve dinlemekten zevk aldığı masal, hikâye gibi yazınsal ürünlerle bilimin sentezinden doğan kitaplar, hem çocukların yaratıcılık ve düşünme becerilerini geliştirecek hem de bilimsel bilginin özümsemesini kolaylaştıracaktır (Gölcük, 2017, s. 13).” Tüm bunlarla bilimsel konuları öğrenmeye meraklı, okumaya istekli bireyler yetişecektir.

Bilimsel konuların hikâyelerin içerisinde olay kurgusuyla aktarılmasıyla, bilim ve edebiyatın bütünleşmesiyle çocuklar keyifle okuyacak ve bilgileri daha rahat kavrayacaklardır. Böylece, öğrencilerin severek ve isteyerek okumaları, eleştirel bakış açısıyla öğrendiklerini sorgulayabilmeleri, kendi hayatlarıyla bütünleştirebilmeleri sağlanacaktır.

Öğrencilerin araştıran, eleştiren, merak eden, problemlere çözüm üreten, olaylara karşı hassas ve öğrenmenin sorumluluğunu taşıyabilen yapıda olmaları hedeflenmektedir. Bunun için onların ilgisini çeken, yaratıcılıklarını ve hayal güçlerini

kullanmalarını motive eden, istekle ve zevkle derse katılmalarını sağlayan öğrenme zemini sunulmalıdır. Bilimsel bilgilerin öğrencilerin geçmişten bugüne aşına oldukları daha severek ve anlayarak okudukları hikâyelerle anlatılması ya da hikâyeleştirilmesi Türkçe eğitimi için derste ve ders kitaplarında kullanılabilirlik etkili yöntemlerden biridir.

Çocukların zevkle okuyup dinledikleri masal, öykü, roman gibi türlerle bilimin bütünleşmesinden doğan kitaplar ya da metinler, çocukların yaratıcı düşünme becerilerini geliştirirken bir yandan da hem de bilimsel bilginin daha kolay özümsemesini sağlayacaktır. Aynı zamanda, anlaşılması zor olan soyut terim ve kavramlar veya konular, hikâyelerin içine dâhil edilerek öğrencilerin severek ve kolaylıkla anlayabilecekleri bir hâle getirilmiştir.

Öğrencilerin bir konuyu araştırmak istemeleri, o derse karşı geliştirecekleri olumlu duygular arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Öğrenci bir dersi sevdiği, ona önyargısız yaklaştığı, ilgi ve merak duyduğu oranda o derse yönelik öğrenme, araştırıp bilgiye ulaşma isteği de artacaktır. Bundan dolayı öğrencilere merak, istek duygusunu uyandırmak ve o derse karşı olumlu duygu geliştirmelerini sağlamak önem arz etmektedir. Derse karşı olumlu tutumlar geliştiren öğrenciler, yaratıcılıklarını harekete geçirerek çeşitli ürünler ortaya koyabilir, bilgiye ulaşma konusunda istekli oldukları için anlamlı öğrenmeler gerçekleştirebilirler (Gölcük, 2017, s. 4).

"Bilimsel kavramları yapılandırmak için kullanılan metinler dört grupta toplanır:

1. Sergileyici Metin: Bu tür metinlerde bilimsel kavramlar yalın bir dille aktarılır.
2. Tartışmacı Metin: Verilmek istenen bilimsel bilgi, farklı görüşler de sunularak bir tartışma yoluyla okuyucuya aktarılır.
3. Hikâyelendirme: Bilimsel bilgi bir başkahraman esas alınarak onun başından geçen olaylara bilimsel bilgi kurgulanarak fark ettirilmeden aktarılmasıdır.
4. Karışık Metinler: Öncelikle hikâye şeklinde başlayan daha sonra bilimsel bilginin direkt verildiği metinlerdir. Ders kitaplarında en sık karşılaşılanlar sergileyici ve tartışmacı metin türleridir. Tüm bu metin türlerinin uygun derslerde öğrencilerin anlayabilecekleri şekilde konulara dâhil edilerek kullanılması, öğrencilerin düşünüp sorgulayabilme, analiz ve sentez

becerilerinin gelişimine katkıda bulunmaktadır (Wellington ve Osborne, 2001'den akt. Gölcük, 2017, s. 13)."

Bilimsel öyküler dört grupta incelenebilir:

1. Bilimsel Kahramanlık Öyküleri: Bir kahramanın tek başına verildiği, onun yaşadığı olaylara odaklanarak bilimsel gelişmenin anlatıldığı öykülerdir. Bu tür öyküler de genellikle bilime katkıda bulunmuş insanların hayat öyküleri anlatılır. Öğrenciler bu tür eserler aracılığıyla bilimsel bilginin gelişim sürecini öğrenmelerinin yanı sıra bilim insanlarını kendilerine rol model alacaklardır. Anlaşılması güç olaylar bilim insanlarının hayat öyküsü olarak sunulduğunda daha ilgi ve dikkat çekici olabilmekte ve anlamayı kolaylaştırabilmektedir.
2. Bilimsel Keşif Öyküleri: Bilimsel bilginin bazı rastlantılar sonucu ortaya çıktığını konu alan eserlerdir.
3. Tanıtıcı Bilim Öyküleri: Bilimle ilgili kavramların veya işlemlerin doğada herkes tarafından açık bir şekilde gözlemlenmesini konu alan öykülerdir.
4. Politik Açıdan Doğrulayıcı Bilim Öyküleri: Bilimin sadece bir ulus ve ırkın tekelinde olmadığını, değişik ülkelerden çok farklı insanları bilime yaptıkları katkıları inceleyen, bilim ile toplumlar arasındaki ilişkiyi irdeleyen öykülerdir. Hikâyelerin zihinde daha kolay yer etmesi, okurken bireylere keyif vermesi, akıcı bir dilinin olmasından ötürü eğitim ve öğretim amacıyla kullanılmasını yaygınlaştırmaktadır. Bundan dolayı başta eğitim olmak üzere birçok alanda Hikâyeler kullanılabilir (Milne, 1998, akt. Gölcük, 2017, s. 14).

Bilimsel hikâyelerin, öğrencilerin öğrenmeleri üzerinde belirgin bir fark yarattığı bilinmektedir. Öğrenciler daha eğlenceli bir öğrenme ortamıyla, daha etkili bir şekilde öğrenme imkânı bulabilir. Bilimsel hikâyeler yoluyla öğrenciler okumaya karşı olumlu tutum geliştirmiş, okuma sevgisi oluşturulmuştur.

2.7. Metin Türlerinin Okuma Eğitiminde Önemi

Türkçe ders kitaplarına seçilen metinlerin, öğrencinin dil gelişimine katkı sağlayarak düşünme becerisini geliştirecek düzeyde olması oldukça önemlidir. Bu metinler öğrenciyi eleştiri yapmaya, öğrendiklerinden çıkarımda bulunmaya yöneltici

nitelikte olmalıdır. Çocuğa, millî ve kültürel değerlerin yanı sıra ahlaki değerleri de kazandırmalı, yaşadığı toplumun kültürüyle uyumlu hareket etmeyi öğretmelidir.

Türkçe ders kitaplarında hemen hemen bütün metin türlerine örnek verilmeye çalışılmalıdır. Her öğrencinin ilgisi, yeteneği, kabiliyeti veya ilgi duyduğu şeyler başka başkadır. Nitekim her birey farklı bir dünyadır. Ondan dolayı her bireyin metin türlerinde bulacağı, etkileneceği durum farklılık arz etmektedir. Bir öğrenci bir Hikâyedeki bir durumdan çok etkilenirken başka bir öğrenci bir gezi yazısından, diğer bir öğrenci bir biyografiden etkilenebilir. Bu gibi durumlardan ötürü elden geldikçe öğrencilerin tüm metin türlerini tanınmasına, her metni türünün zevkini tatmasına fırsat verilmelidir.

Türkçe Öğretim Programında (MEB, 2019) metin türleri, hikâye edici, bilgi verici ve şiir olarak sınıflandırılmaktadır. Öğretim programında yer alan metin türlerinin sınıflandırılmasında metinlerin anlatisallık değil kurgusallık özellikleri göz önünde bulundurularak kodlama yapılmıştır (Baki, 2020, s. 200).

Tablo 2.

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-8)' nda Yer Alan Metin Türleri

Hikâye Edici	Bilgi Verici	Şiir
<ul style="list-style-type: none"> •Çizgi Roman • Fabl • Hikâye • Karikatür • Masal / Efsane / Destan • Mizahi fıkra • Roman • Tiyatro 	<ul style="list-style-type: none"> •Anı • Biyografiler, • Otobiyografiler • Blog • Dilekçe • Efemera ve broşür (liste, diyagram, tablo, grafik, kroki, harita, afiş vb. karma içerikli metinler) • e-posta • Günlük • Haber Metni • Reklam • Kartpostal •Kılavuzlar (kullanım kılavuzları, tarifname, talimatnameler vb.) • Makale / Fıkra / Söyleşi /Deneme • Mektup •Özlü Sözler (atasözü, deyim, duvar yazıları, döviz vb.) •Özlü Sözler (vecize, atasözü, deyim, aforizma, duvar yazıları, motto, döviz vb.) • Sosyal Medya Mesajları 	<ul style="list-style-type: none"> •Mâni / Ninni • Şarkı / Türkü • Şiir •Tekerleme/Sayısmaca / Bilmece

2.8. Okuma Eğitimi ile Geliştirilmek İstenen Üst Bilişsel Düşünme Becerileri

Kıraat metinleriyle yaratıcı okuma, yazma ve konuşma becerileri geliştirilmiştir. Bundan dolayı bu bölümde yaratıcı yazma, konuşma becerileri ve etkinlikleri hakkında bilgi verilmiştir.

2.8.1. Yaratıcı Yazma Becerisi

Yaratıcı yazmanın nasıl geliştirilebileceği konusunda iki ana görüşe rastlanmaktadır: Bunlardan biri yaratıcı yazma becerilerinin uygun etkinlikler aracılığıyla geliştirilebileceğini, diğeri bu tür etkinliklerin sadece yaratıcı yazım yeteneğine sahip olanlara faydalı olacağını savunmaktadır. Önemli olan derste her öğrenci için kendi yaratıcılığını ortaya koyabileceği, var olan yeteneğini geliştirebileceği bir ortamın sağlanması, çocuklara bu fırsatın verilmesidir. Yazım yeteneğine sahip olan öğrencilerin ortaya çıkarılması da böyle bir ortamın oluşmasına bağlıdır (Küçük, 2007, s. 43).

Çocuklar sahip oldukları yeteneği yaratıcı yazma etkinlikleriyle ortaya koyabilir. Keşfedilen yetenekler çeşitli etkinliklerle desteklenirse usta yazarların yetişmesi de sağlanabilir. Aksi takdirde çocuğun yeteneğini keşfetme ihtimali bulunmayabilir. Bu gibi sebeplerden ötürü Türkçe dersleri ve ders kitapları büyük öneme sahiptir.

Yaratıcı yazma etkinlikleri, çocukların kendilerini tanıma süreçleri içinde Türkçe derslerinin yaratacağı en etkili, en verimli ve en düşük maliyetli psikolojik ortamlardan biridir. Öğrencilerin kendilerini tanımalarına, kendilerinin farkında olmalarına yardım eder. Öğretmenin yaratıcı yazı etkinliklerinde rolü öğrencileri düşünmeye ve yazmaya teşvik etmektir. En önemlisi de insanı düşünmeye sevk etmesi ve kendi içindeki yaratıcı gücü fark etmesini sağlamaktır (Küçük, 2007, s. 43).

Yaratıcı yazmada, psikolojik ve zihinsel bir süreçler etkilidir. Kişinin kendine yabancılaşmasını önlediği gibi kendini tanımasını sağlar. Kendine olan öz güveni ve yazma cesaretini artırır. Hayal gücünü geliştirir. Bir yandan ifade gücünü zenginleştirirken bir yandan da edebî zevki oluşturarak yazma becerisinin gelişmesine ortam sağlar ve özgünlüğün yolunu açar (Küçük, 2007, s. 44).

Yaratıcı yazarlıkta yazarın yazmaya başlamasını sağlayan duyduğu, bildiği ya da okuduğu onu yazmaya teşvik edecek ilk kelime/cümle çok önemlidir. Bu ilk kelimenin en zengin kaynağı okullarda Türkçe kitaplarıdır. Çocukluk yıllarında Türkçe kitaplarında ya da Türkçe derslerinde kendisine sunulur. Böylece çocuk -belki de-

yazarlığa ilk adımlarını atacaktır. Küçük (2007, s. 43) yaratıcı yazmadaki temel amacın yazar yetiştirmek olmadığını, insanın kendi içindeki yaratıcı gücü görmesini sağlamaya çalışmak olduğunu ifade eder.

Öztürk (2007), çalışmasında ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin yaratıcı yazma becerilerini geliştirmek amacıyla resimler, beyin fırtınası ve günlükler gibi yaratıcı yazmada kullanılan etkili araçlardan yararlanılmasını tavsiye etmekte ve yaratıcı yazmayı harekete geçirmeye yardım edecek etkinlik örneklerini şu şekilde sıralamaktadır:

- "Öğrencilerin yaratıcı düşüncelerini harekete geçirmeleri için okudukları kitaplar/metinler hakkında sorular sorma,
- Öğrencilere birtakım resimler gösterme ve bu resimler hakkında onlardan yaratıcı hikâyeler yazmalarını isteme,
- Öğrencilerden, gelecekte nasıl bir evde yaşayacaklarını hayal etmelerini ve bu evin nasıl olduğunu anlatmalarını isteme,
- Çocuklardan "Burada sadece bir saat bekledi..." cümlesi ile başlayan hayalî bir tema yazmalarını isteme,
- "Ben kimim?" sorusuyla öğrencilerin hayat hikâyelerine ait sırları ortaya çıkarma,
- Çocuklardan daha önce okumuş olduğu bir kitap için başka bir son yazmalarını isteme,
- Öğrencilerden "Eğer ben... ifadesini tamamlar ve bunlardan biri hakkında bir hikâye yazar: "Eğer ayda yaşasaydım...", "Eğer sihirli gücüm olsaydı...", "Eğer... olabilseydim.", "Eğer uçabilseydim..." (...) gibi ifadeleri tamamlamalarını, açık uçlu soruları cevaplamalarını ve bunlar hakkında hikâye yazmalarını isteme... (s. 32-49)."

Küçük'e (2007, s. 45) göre yaratıcı hikâye yazma tekniklerine şu etkinlik önerileri de eklenebilir

- Bilinen bir yazarın hikâyesinde karakterlerin yerini değiştirme,
- Gazete ve dergilerde yer alan çizgi roman veya karikatür çizimlerinden yararlanma,
- Yazmaya karşı direnci kırmak için giriş kısmı verilen bir öyküyü devam etmelerini isteme,
- Rüyalardan hikâye yazmada yararlanma,
- Bilinen bir hikâyeden yola çıkarak yazma,

- Mektup, hatıra ve günlükten yararlanma...

Hans Bender'in "Eğer öğrenciler yazdığım öykülerden esinlenerek yeni öyküler yazarlar ve böylelikle yazılı anlatım derslerinin alışlageldik sınırlarını kırabilirlerse, bundan mutluluk duyarım." ifadesinden esinlenen İprişoğlu (2006) yaratıcı yazma etkinliklerine diğerlerinden farklı olarak şunları eklemiştir:

- "Metnin bakış açısını değiştirme,
- Mekânı, zamanı, kişileri değiştirme,
- Metnin başlığından ya da içindeki bir kavramdan yola çıkarak yeni bir metin oluşturma (s. 27)."

Sever (2011) ise "Türkçe öğretimi için etkinlik örnekleri" çalışmasında yaratıcı yazmayla ilgili olarak;

- Masal, şiir tamamlama,
- Öykü kişinin yerine kendini koyarak yeni öykü oluşturma,
- Yazılı karikatürlerin iletisini yorumlama,
- Duyguya uygun olay anlatma,
- Çağrışımları yazma... (s. 33-131) gibi öneriler getirmektedir.

Yaratıcı yazmada daha önce de belirtildiği gibi amaç, insanın kendi içindeki yaratıcı gücü görmesini sağlamaktır. Eğer çocuğun içinde yazar olabilecek yetenek varsa farkına varmasını sağlamak, destelemek ve geliştirmektir. Bu amaçlar doğrultusunda çeşitli etkinlikler hazırlamak gerekir.

2.8.2. Yaratıcı Konuşma Becerisi

Düşüncelerin, duyguların ve bilgilerin seslerden oluşan dil aracılığıyla aktarılması olarak tanımlanan konuşma (Demirel, 1999, s. 40) sosyal varlık olmanın gereği olarak günlük hayatta sürekli etkileşim ve iletişim halinde olan bireyin bireyin günlük hayatta en çok kullandığı dil becerilerinden biridir.

Konuşma becerisi gelişmiş bir birey, kendini tam ve doğru bir şekilde ifade etmesini yanı sıra iyi bir dinleyici de olur. "Eğitim kurumlarında verilen konuşma derslerinin temel amacı öğrencilerin düşünce ve duygularını dil kurallarına uygun, doğru ve etkili biçimde anlatma becerilerini geliştirmektir (Aktaş ve Gündüz, 2001, s. 75) Konuşma eğitimiyle birey, duygu ve düşüncelerini rahatlıkla doğru bir şekilde ifade edebilir. Dolayısıyla konuşma ile sosyalleşme arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Göğüş'e (1978, s. 177) göre; konuşma eğitiminin diğer dil becerilerinden ayrılamayacağı gerçeği göz önüne alınmalı, konuşma eğitimine gereken hassasiyet gösterilmelidir. Bu konuda en büyük sorumluluk Türkçe öğretmenlerine düşmektedir. Çocukların seviyesine göre konuşma eğitimine yer verilmelidir.

Özgür okuma yoluyla beslenmeyen, aile, çevre, okul ve çeşitli sosyal ortamlarda güzel konuşma örnekleriyle karşılaşmayan, okul ortamında sık sık konuşturulma olanağı bulamayan öğrenciler, diğer dil becerilerinde olduğu gibi konuşma becerisinden de geri kalabilirler (Burdurlu ve Kantarcı, 1971, s. 102). Tüm bunlardan dolayı hayatta en çok kullanılan konuşma becerisini geliştirecek etkinliklerin ya da ortamların mutlaka çocuğa sunulması gereklidir. Doğru bir iletişim için konuşma becerisini geliştirmek zorunludur.

Yaratıcı Konuşma Becerisini Geliştirmeye Yönelik Etkinlikler

Konuşma eğitimi hayatın hemen her alanında kullanılan bir beceri olduğundan çok önemlidir. Bu sebeple konuşma eğitimine gereken özen gösterilmeli, bu becerinin geliştirilmesi için Türkçe ders kitaplarında farklı uygulamalar ve etkinlikler yapılmalıdır.

Türkçe dersinin işlenişi esnasında öğretmenlerin daima aklında olması gereken hususlar şunlardır:

- Öğrencilerin bilgilerini, duygularını, düşüncelerini açık, sade ve rahat bir şekilde ifade etmesine, öğretmen yapacağı örnek ve konuşmalarla yardımcı olmalıdır.
- Türkçenin etkili ve doğru konuşulabilmesi için özellikle sözcüklerin telaffuzu, kullanım gayeleri – cümle içinde kullanılırken daha iyi anlaşıldığı için – sık sık örnek cümlelerle ilgili çalışmalar yapılmalıdır.
- Öğrencilerin seviyelerine uygun sorular sorarak konuşma becerileri geliştirilebilir.
- Türkçe dersinin önemli ders araçlarından biri olan metinler aracılığıyla metinlerde neden- sonuç ilişkisine yönelik sorular sorularak konuşmanın zihinsel boyutu geliştirilebilir.
- Öğrencilere çeşitli anlatma çalışmaları yaptırılarak konuşma becerisi istenen düzeyde geliştirilebilir.
- Öğrencilere seviyelerine uygun masal ve öykü anlattırılarak konuşma becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olunabilir. Ancak bu tür metinleri

anlatırken öğrencilerin yaptığı küçük hatalardan dolayı anlatımın akıcılığını kesmemek gerekir.

- Günlük gazete veya değişik dergilerden okunan bir yazı veya haberlerden dinlenen bir olay sınıfta çocuklara anlatılabilir. Böylece öğrenci hem okuyabilir olur hem de konuşma fırsatı verildiği için kendini ifade etme hususunda cesaretlendirilir.
- Özellikle olaya dayalı metinler okunurken tahmin ederek okuma yöntemi kullanılabilir
- Öğrenciler hayal kurmayı severler. Onların bu ilgilerinden hareketle onlardan hayal kurmaları istenebilir ve bu konuda konuşturulabilirler. Hatta öğretmenler meydana gelen edebî eserlerin, düşüncelerin, tasarımlar ve icatların gerçekte hayalin karışımı olduğuyla ilgili öğrencilere çeşitli örnekler aktararak hayal kurması konusunda onları motive edebilirler. Öğrenciler kurdukları hayalleri sınıf arkadaşlarıyla paylaşabilirler.
- Öğrencilerin bireysel farklılıkları dikkate alınarak sınıf ortamında münazara çalışmaları yapılmalı ve böylelikle konuşma becerilerinin gelişmesine yardımcı olunmalıdır. Bu yöntemle tartışma usullerine yönelik alışkanlıklar kazandırılmaya çalışılır. Böylece düşünceler rahatlıkla ifade edilebilir (Burdurlu ve Kantarcı, 1970).
- Çeşitli görsel öğeler kullanılarak öğrenciler konuşmaya teşvik edilebilir. Kaya (2020b) görsel okuma farkındalık eğitiminin öğrencilerin konuşma ve yazma becerisine etkisiyle ilgili yaptığı çalışmada görsel okuma eğitiminin öğrencilerin konuşma becerisini geliştirdiğini tespit etmiştir.

2.9. Kıraat Kitabı

Arapça kökenli “karea” kelimesinden türetilen bir mastar olan kıraat Türkçe Sözlük’te okuma anlamına gelmektedir (2011, s. 412). Kıraat kitabı da okuma kitabı demektir. Okumak, devamlı ve düzgün okumak anlamında olan kıraat sözcüğü, Türkçe Sözlük’te okuma kitabı olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1998). Anlama ve bilgi edinme yollarından biri olan okuma, yazılı ifadeleri kavramaya ve yorumlamaya dayanır.

Kıraat kitapları, Türkçe öğretiminde ve özellikle okuma alanında yararlanılan temel kaynaklardan biridir (Şahbaz, 2005, s. 355). Türkçe öğretiminde ulaşılması beklenen öncelikli hedeflerin başında okuma becerisi gelmektedir.

Kıraat derslerine ilişkin bilgi toplamak Türkçe kıraat kitaplarının incelenmesi yoluyla mümkün olabilir. Çocuklar ana mektepleri ve ilk mekteplerde kıraat kitaplarıyla ilk defa karşılaşmıştır. Kıraat kitaplarının çocuklara okutulduğu ilk eğitim basamağı sıbyan mektepleri olmuştur. "Hoca-i Sıbyan'daki dersler "ilm-i coğrafya", "ilm-i tarih" ve "kıraat" dersleriyle ilgili olarak hazırlanmıştır. Kıra'at: "Türkî kıraat etmek lügat ve sözleri tam okuyup ne olduklarını bilmektir." şeklinde tanımlanır (Gaspıralı, 2005)."

Gaspıralı İsmail Bey, Kıraat-ı Türkî adlı eserinde, öğretmenin kıraat dersini nasıl işleyeceğini anlatmıştır. Eserde, çocuğun derste karşısına çıkabilecek problemler düşünülmüş, öğrencilere ve öğretmenlere tavsiyelerde bulunulmuştur. "Muallimler, derste okuttuklarını çocuğa anlatmalı ve çocuğun anlamadığı kelimeleri, cümleleri ve konuyu sorular sorarak cevabını ona buldurmaya çalışmalıdır. Çocuğun hiç bilmediği bir şeyi bile ikinci bir öğrenciye sorular sorarak cevabı çocukların bulmasını sağlaması, konunun özünü söyleyebilmesi ve konuyu tarif edebilmesini sağlamalıdır." (Gaspıralı, 2005, s. 77).

"Bir öğrenci okurken sınıfındaki diğer arkadaşları da kitaptaki metnini okumalıdır." Her hikâye okunduktan sonra hoca ve mektepdar efendi "Bu hikâyede neden bahsedilmiş, kim kime ne söylemiş, falan yerde ne varmış, ne olmuş, ne vakit olmuş?" gibi sorularla okunan metni çocukların kendi cümleleriyle anlatması istenmelidir. Daha sonra kitaba baktırmadan hikâyenin özeti defterlerine yazdırılmalı, böylece çocuklar okuduklarını anlamaya ve anladıklarını öykü ve şiir biçiminde yazmaya alıştırılmalıdır. Faydalı kıraat/okuma bu şekildedir (Gaspıralı, 2005, s. 77).

Sıbyan mekteplerinde okutulan Türkçe metinlerin, okuma alıştırmaları bakımından yeterli olmadığını düşünen Gaspıralı İsmail Bey Kıraat-ı Türkî adlı eseri hazırlama ihtiyacı duymuştur. Kıraat metinleri konusunda bahsettiği hususlar çalışmanın bu bölümüne sadeleştirilerek aktarılmıştır. "Çocuğun hikâyeleri iyi bir şekilde okuması, ezber yapmadan kendi cümleleriyle anlatması sağlanmalıdır. Sadece namaz dualarını ezberlemelidir. Türkî Kıraat'te okuduklarını nakletme ve rivayet etme ya da okuduğunu kendine göre anlamlandırarak yazmayı bilmelidir. "Eğer öğrenci okuduğunu anlayabildiği halde anlatamazsa, sorulara cevap vererek okuduğunu yavaş yavaş anlatabilmesi ve kendi anladığı şekliyle yorumlayarak hikâyeye etmesi istenirken kitapta olan ifadelerle anlatması kabul edilemez." denmiştir (Gaspıralı, 2005, s. 78). Tüm bu ifadelerden, çocuklar okuduğu hikâyeyi öz dili ile anlatması ya da anladıklarını değerlendirip yorumlayarak yazıp vermeyi bilmelidir. Eğer anlatamıyorsa da sorulara verdiği cevaplarla anladığını anlatmalı, kitaptaki ibarelerle anlatması uygun

görülmemeli, kendi cümleleriyle anlatması istenmelidir. Çocuktan okuduğu kıraat metnini ezberlemesi istenmemiş ve beklenmemiştir.

Kıraat kitaplarında kıraat usulleri hususunda kıraat derslerinde dikkat edilecek hususlar belirtilmiştir, “Metni öncelikle öğretmen sakin ve yüksek sesle okumalı, daha sonra güzel okuyan öğrencilere okutmalıdır. Kelimelerin manası ve lisan kurallarını açıklamalı, mananın açıklanmasında 'aklı güçlendirme, kalbi duygusallaştırma' amacı güdülmelidir. Okunan metin öğrencilere evde yazdırılmalıdır (Göğüş, 1970, s. 133). Bu bilgilerle kıraat dersleriyle talebelerin kelime hazinesi ve gramer bilgisi açısından yetkin kılınması böylece talebenin aklının kavrama gücü kuvvetlendiği gibi duygu açısından daha hassas bireylerin yetişmesinin hedeflendiği sonucuna ulaşılır. Kısaca kıraatle, okumayla, okuduğunu anlama ve yorum gücünü kuvvetlendirme hedeflenmiştir

2.9.1. Ana Dili Öğretiminde Türkçe Kıraat Kitaplarının Önemi

Tarihî süreçte ana dili öğretimi üç dönemde incelenebilir: 1. Medreselerin teşekkülünden Tanzimat Dönemi'ne kadar olan dönem. 2. Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemi. 3. Cumhuriyet Dönemi” (Göğüş 1970, s. 123). Tanzimat Dönemi'nde, çocukların Türkçe kıraat öğretimine uygun bir program bulunmamaktaydı. 1869 tarihli Maarif-i Umûmiye Nizamnamesi okuma ve kıraat kitabı hazırlanmasına yönelik olarak atılan en önemli adımlardan biridir.

Dönem itibariyle kıraat kitapları, Maarif Nezaret-i Celilesi tarafından belirlenmiş olan hususlara uygun olarak hazırlanmış, oluşturulmuş olan Tedkik-i Müellifât Encümeni onayı ile kabul edilmiş ve mekteplerde okutulmuştur.

Kayserili Dr. Rüştü Bey'in 1857 yılında yayımladığı “Nuhbetü'l- Etfâl” adlı alfabe kitabı ve Selim Sâbit Efendi'nin 1874'te öğretmenlere rehber kitabının (Rehnümâ-yı Muallimîn) yayımlanmasıyla bu alandaki faaliyetler artmıştır. İlerleyen dönemde çeşitli düzeylere göre oluşturulan eğitim-öğretim programlarında “Elifba, Kavâid-i Lisân-ı Osmanî, Kıraat, Tahrir, Hüsn-i Hat, Sarf, Nahiv, İnşad” gibi Türkçe derslere yer verilmiş, ana dili eğitimi planlı bir şekilde yürütülmeye çalışılmıştır. (Gökçe, 2012, s. 3).

1891 yılı okul programlarında ana dili eğitimi saatleri arttırılmış, öğretmenlere derslerde yapacakları uygulamalar hakkında bilgiler verilmiştir. Programlarda, “kıraat kitapları “malumat-ı iptidaiyeye mahsus mecmua” diye tanımlanmıştır. Ayrıca, kıraat kitaplarında okunacak parçaların bilgi vermesi, Türkçe dersi dışında başka alanlarla

ilgili olması, yazıların kolaydan zora doğru aşamalı olarak gitmesi, öğrencilere, “tabir ve ifadeler öğretilerek müstefit edilmeli” faydalı olması gerektiği belirtilmiştir (Göğüş, 1970, s. 133).

Kıraat kitaplarındaki okuma metinlerinin ilk okuma ile başlayan ve devam eden dönemlerde çocukların anlama düzeylerine göre değişen bir nitelik sergilemesi, okuma çalışmalarında çocukların seviyesine dikkat edildiğini göstermektedir.

Kıraat kitaplarında barış içeren ifadeler, vatan ve millet sevgisi olmalı; insanların bedensel özellikleri, inançları, ırklarının farklı olabileceği belirtilmelidir (Aksoy, 2007, s. 40). İnsanı, vatani, milleti seven bir nesil yetişmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda hayatın zor ve üzücü yanlarını anlatırken umuda açık metinler olmalıdır.

“II. Meşrutiyet sonrası kalkınma sorununun nedeni olarak nitelikli insan olmaması olduğu vurgulanmış ve bu doğrultuda eğitimle alakalı birçok süreli eser yayımlanmıştır. 1911 senesinde Ethem Nejad ve A. Ferid Bey tarafından her ayın on beşinde yayımlanan Yeni Fikir Mecmuası, eğitim, terbiye ve ziraat alanında yayım yapan Türkçü bir dergidir. Yeni Fikir’in en önemli iki özelliği tarım ve tarım eğitimi ile Türkçülüğe verdiği önem olmuştur. Dergide, Türklüğe çokça vurgu yapılmış, Türk’ün gücü, cesareti, başarıları sürekli ön planda tutulmuştur (Erkek, 2012, s. 198-202).”

Bununla ilgili “İptidaî mekteplerine yönelik hazırlanan programlarda kıraat ile ilgili açıklamada vilayet ve kasabalarda üç yıl “Ziraat” kitabının okutulması gerektiği belirtilmiştir (Göğüş, 1970, s. 132). Kıraatle ilgili bilgi edinilen en önemli kaynaklardan biri de çocuk dergileridir. Bunlardan en önemlilerinden biri Terbiye Mecmuası’dır. Osmanlı Türkçesiyle yazılmış bu derginin kıraat kitapları, dersleri, kıraat usulleri konusundaki bölümleri bulunur.

Satı Bey tarafından 1914’te çıkarttırılan Terbiye Mecmuası’nda çocuklar için hikâyeler, manzumeler, şarkılar, gibi konular ele alınmış, eğitim ve öğretim meselelerine ilişkin konular tartışılmış ve çözüm önerileri sunulmuştur. (Topchubaev ve Kubatali, 2013, s. 337-341).

Terbiyeciler, çocuklara öğretilecek kelimelerin çocuk hayatında var olmasına dikkat edilmesini savunmaktadır. Bu nedenle, çocuğun yaşantısındaki kelimelerin listesini hazırlamak, çok önemli bir meseledir. Bunun için çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Amerika’daki çalışmalar incelenmiştir. Orada son dönemlerde ilk mekteplerde kelimelerin okutulması, imlâsının kavratılması gereken sınıf düzeyleri uzmanlarca bilimsel usullere uygun olarak tespit edilmiştir. Yapılan değerlendirmelere göre sekiz yıllık iptidaî mektebinden mezun olan çocukların anlamını kavradığı dört bin

kelime olduğu tespit edilmiştir. Buna göre her sınıf düzeyinden öğrencinin beş yüzden fazla kelime öğrenmesi gerekmektedir. Her öğretmenin, her yıl çocuklara öğreteceği, imlâsını kavratacağı kelimeler listesine sahip olması gerekir. Öğretmen, zamanını bu şekilde düzenlerse kelime öğretimine başarılı olabilir. Böyle bir hazırlık, ilk mektepler için elifba ve kıraat kitabı kaleme alacak müelliflere de çok kıymetli bir rehber vazifesini görür. Maarif Vekâleti Celilesi'nin bu konuyu, bilimsel bir heyete yaptırması teklif edilmiştir. (Gürel, 1997, s. 69).

Bu konuda, Yalçın ve Aytaş (2003), Türkçe kıraat kitaplarında kullanılan dilin, çocuk tarafından anlaşılır olması gerektiğini dile getirmektedirler. Metinde, çocuğun anlamını bilmediği ancak cümle ve anlatım tekniğinden yararlanarak çağrışım yoluyla anlamını bulduğu, belirli sayıda söze yer verilmelidir (47).” der. Bunun için okuma alışkanlığının oluşturulması gerekmektedir.

Kıraat kitaplarında aşamalı olarak her sınıf düzeyine göre hazırlanan imla dersleri de aşamalı olarak güçleşmiştir. Kelime öğretiminde metinde geçen bir kelimenin talebenin hayatında karşısına çıkacak tüm şekilleri ile o kelimeyle anlamsal olarak yakın olan, onu çağrıştıracak tüm kelimelere metin altlarında yer verilmiştir. Alfabe Kitapları Raporunda İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyon'u (1926) bu hususu şöyle dile getirmiştir: Elifba kitaplarının sahip olması gereken kelime sayısı önemli bir meseledir.

Mektep kitaplarının en iyi şekilde hazırlanmasına çaba sarf edilmiştir. Bunun için “Mektep Kitapları Hakkında Talimatname” ve “Kıraat Kitapları Hakkında Talimatname” hazırlanmıştır.

"Kıraat kitaplarının nitelikleri konusunda iki önemli rapor bulunmaktadır. 1926 yılında Maarif Vekâleti tarafından o döneme kadar bu alanda yazılmış eserleri inceleyip değerlendirmek için uzman kişilerden oluşan bir komisyon kurulmuştur. Komisyon'un ilk raporu 'Alfabe Kitapları' ikincisi 'Kıraat Kitapları' hakkındadır. Komisyon kitaplarda bazı eksikler ve hataları tespit etmiştir. Bunlardan en önemlisi 'Muharrirlerimiz, çocuklara cazip gelen fıkralar oluşturmak için uzun zaman sarf etmeyi gerekli görmedikçe elifba kitaplarımızı bugünkü bunaltıcı, sıkıcı halinden kurtarmak imkânsızdır.' şeklinde belirtilmiştir (Gürel, 1997, s. 65)."

2.9.2. Tanzimat'tan Harf İnkılabı'na Kadar Olan Öğretim Programlarında Kıraat ve Kıraat Dersleri

Çalışmanın bu bölümünde Tanzimat'tan (1839) Harf İnkılâbına kadar (1928) hazırlanmış olan öğretim programları kıraat eğitimi açısından incelenmiştir.

Tanzimat Dönemi'nde Türkçenin bir program dâhilinde öğretim süreci başlamıştır. "Daha öncesinde bugünkü ilkokulların karşılığı olan sıbyan mektepleri için ortak belirlenmiş bir programdan söz etmek güçtür (Şahbaz, 2005, s. 20-23)." Bu dönemde temeli atılan çalışmalara, zamanla eğitimin ve öğretimin nasıl yapılacağına dair çeşitli düzenlemeler getirilmiştir.

Araştırma neticesinde Mahmud Cevad İbnü's-Şeyh Nafi'nin eserinde 1922' den önceki tüm programların olduğu tespit edilerek kıraat dersleriyle ilgili olan bölümleri incelenmiştir.

Mahmut Cevad'ın eserde, batılı anlamda bir eğitim düzeninin ve politikanın nasıl oluştuğu gösterilmiştir. Bu eser, Osmanlı Devleti'nde Eğitim Bakanlığı tarihçesinin birinci cildir. 1241-1310 (1824-1892) yılları arasındaki aşağı yukarı yetmiş yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Eserin Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine çevirisini, Prof. Dr. Mustafa ERGUN, Prof. Dr. Tayyip DUMAN, Prof. Dr. Sebahattin ARIBAŞ, Doç. Dr. H. Hüseyin DİLAVER yapmış, 24 Kasım 2001 tarihinde MEB tarafından basımı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 1924 ve 1926 yıllarında hazırlanan öğretim programlarına da ulaşılmış ve aynı şekilde incelenerek çalışmaya eklenmiştir. Programlardaki Türkçe kıraat dersleriyle ilgili bölümler günümüz Türkçesine göre sadeleştirilerek çalışmaya aktarılmıştır. Programlarda Türkçe dersi bünyesinde olan her alan, ayrı ayrı anlatılmıştır. Bunlar: elifba ve şifahi malumat, elifba, elifba-yı Osmani; kıraat, kıraat ve imla; imla, hat ve imla; kavait, kavaid-i Osmani, sarf-ı Osmani.

Öğretim programları iptidaiye ve rüşdiye (ilkokul ve ortaokul) ile rüşdiye ve idadi mekteplerine (ortaokul ve lise) yönelik iki kısım olarak hazırlanmıştır. Zaman zaman ibtidaiye mektepleri tek okul olmuş bazen de rüşdiye ile birleşerek ilk mektepler olarak devam etmiştir. Bu nedenle program iptidaiye ve rüşdiyelere yönelik hazırlanmıştır. Ayrıca iptidaiye mekteplerinden mezun olanlar bitirme sınavından sonra rüşdiye mekteplerine devam edebilmiştir. Çeşitli nedenlerden dolayı rüşdiye mekteplerine gidemeyenler daha sonra idadiye mekteplerine sınavla alınmıştır. Böylece önce rüşdiye ardından da idadiye mekteplerini okuyorlardı. Dolayısıyla programlar da

bu husus göz önünde tutularak idadiye ve rüşdiye mektepleri için hazırlanmıştır (Ergun vd., 2001).

Dokuzuncu maddede ise kızların (inas) yaşı altı ile on yaşına, erkek (zükür) çocukların yedi ile on bir yaşına kadar okula başlamaları zorunludur (Ergün vd. 2001: 405). Çocukların cinsiyete göre okula başlama yaşları değişmiştir. Erkek ve kız çocukların hazırbulunuşluk düzeyleri o dönemde düşünülmüştür. Dolayısıyla kıraat kitapları da bu hususlar göz önüne alınarak hazırlanmıştır.

Mahmut Cevad İbnü'ş Şeyh Nâfi'nin Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı Adlı Eserde Yer Alan İbtidaiye, Rüşdiye ve İdadiye Mektepleri İçin Hazırlanmış Olan Programlar:

1. "Sınıf-ı İbtidaiye ve Rüşdiyeden Mürekkep ve Müddet-i ve Tahsiyeleri Altı Seneden İbaret Olan Inas Rüşdiyelerine Mahsus Ders Programı
2. Sınıf-ı İbtidaiye ve Rüşdiyeden Mürekkep ve Yedi Seneden İbaret Kız Sanayi Mektepleri Programı
3. Dersaadet ve Kasabat İbtidai Mekteplerine Mahsus Müfredat Programı
4. Taşra Köy Mekteplerine Mahsus Olmak Üzere Maarif Nezaret-i Celilesince Yeniden Tertip Olunan Ders Cetveli
5. Balada Gösterilen Ders Cetveline Dair Talimat
6. Mekteb-i Mezkurun 11 Temmuz 308 (23 Temmuz 1892) Tarihli Nizamnamesi ve Programı
7. Aşiret Mektebi'nin Ders Programı
8. Taşra Mekatib-i Rüşdiyesinin İdare-i Dâhiliyelerine Mahsus Talimat
9. Dersaadet Mekatib-i Rüşdiyesinin İdare-i Dâhiliyesine Mahsus Talimat
10. Vilayet-i Şahane ile Liva Merkezlerinde Bulunan Leyli ve Nehari Mekatib-i İdadiyenin Maarif Nezaret-i Celilesince Ta'dilen Kaleme Alınan Ders Programları
11. Vilayet-i Şahane Merkezlerinde Bulunup İlk Beş Senesinin Tedrisatı Liva İdadileri Tedrisatına Muvafık Bulunan Yedi Senelik Mekatib-i İdadiyenin Son İki Sınıfının Ders Programı
12. Umum Mekatib-i İdadiye-i Mülkiyenin İdare-i Dâhiliyelerine Mahsus Talimat
13. Umum-ı Mekatib-i Rüşdiye ve İddadiyede Beher Hafta Okunacak Ulum-u Fünunun Aded-i Dürusunu Mübeyyin Tanzim Olunan Cetvel (Ergun ve diğerleri 2001).

Bahsedilen programların tümü Mahmud Cevad'ın eserinde hicrî “1309 senesi vekayi-i” başlığı altında ortaya konmuştur. Bu münasebetle programların 1891-92 yıllarına ait olduğu söylenebilir. Tespit edilen programlarda kıraat dersleri hakkında ulaşılan bilgiler sadeleştirilerek kısaca yazılmıştır.

Sınıf-1 İptidaiye ve Rüşdiyeden Mürrekkeb ve Müddet-i Tahsiliyeleri Altı Seneden İbaret Olan İnas (Kız) Rüşdiyelerine Mahsus Ders Programı Mevadd-ı Tedrisiye'nin Senelere Taksimi

Kıraat dersi Türkçe öğretiminde merkeze alınmıştır. Bu nedenle kıraat dersi bağımsız ders olduğu gibi Türkçenin alt alanlarını desteklemek için onlardan biriyle birleştirilerek tedris edilmiştir. Misaller: kıraat ve elifba, elifba ve şifahi malumat, kıraat ve imla, kıraat ve hat, kıraat ve şifahi malumat. Bağımsız olan kıraat derslerinde de yine dört temel dil becerisi desteklenmiştir. Türkçe kıraat kitaplarında okuma/kıraat metinleriyle okuma becerisiyle beraber dinleme, yazma, konuşma becerileri geliştirilmiştir.

İnas Rüştiyeleri Programında elifba dersi için “tenbih” başlığı altında dersin işlenişi hakkında açıklamalar verilmiştir.

Çocuklar okumayı öğrenmeden hiçbir derse başlanmamış, yalnızca ders çeşitlendirilmiş, çocukların sıkılmasını önlemek için haftalık on sekiz dersten her gün üç dersin ikisi elifbaya ve biri şifahi malumata ayrılmış veya malumat dersi ile elifba birleştirilerek okutulmuştur (Topuzkanamış, 2018, s. 259). Çocuklar, okumayı öğrenme sürecinde okumaktan bıktırılmamış, şifahi malumat dersiyle onlarla sohbet edilerek çeşitli bilgiler, Hikâyeler aktarılmış aynı zamanda ders çeşitliliği sağlanarak keyifli bir öğrenme ortamı sağlanmıştır.

Yine aynı başlık altında şifahi malumat dersinde muallimler tarafından hikâye, masal ve sohbet tarzında güzel ahlaklı, terbiyeli olmalarını sağlayacak bilgiler öğrencilere anlatılacak ve alıştırmalar yapılacaktır. Gerekirse sözü edilen bilgilere dair örnekler çocuğa gösterilecektir (Ergün vd. 2002, s. 234). Çocuğun güzel ahlaklı olması için farklı yollar denenmiş, çocukla sohbet edilerek onun öğrenme sürecine dahil olması sağlanmıştır. Hikâyeler anlatılarak çocuğun metinden kendisinin ders çıkarması beklenmiştir.

Elifba risalesi kitabı incelendiğinde mektebe yeni başlayan çocuklara millî kültür ve ahlakın anlatıldığı görülmüştür.

Programlarda Kıraat Dersleri ve Kıraat Kitapları Hakkında Tespit Edilenler

Muallim, çocuklar okumayı öğrenene kadar şifahi malumat dersinde bilgileri ya da hikâyeleri şifahi olarak anlatmıştır.

Muallimler, yavaş yavaş ve yüksek sesle okuyup kıraat sureti için örnek olmalıdır. Kurallarına ve manasına uygun bir sesle okunan dersi, açıklamaya ve izaha gerek kalmadan talebe anlayabilmelidir. Bu şekilde okuduğu dersi bitirdikten sonra öğrencilere anlayacakları bir seviyede manasını anlatır. Bilmedikleri kelimelerin manasını ifade eder. Metinle ilgili fikirleri teker teker tahlil edip değerlendirir, her birinin önemini tarif ve izah etmelidir (Ergün vd. 2002, s. 233).

Ayrıca, kıraatte ilerledikçe kelime hazinesi çoğalarak lisan kurallarını içeren, dilin gramer bilgisini en güzel şekilde kullanan numuneleri ve çeşitli tabirleri izah etmeli, açıklamalı, fikir ve maksatları iyice derinleştirerek anlatmalıdır. Daha sonra kıraat olunan dersten çocuğun aklının gücüne terakkiyatına ilerleyişine yarayacak, ilerlemesini sağlayacak (manaları, çıkarımları) hususları hassas kılarak talim olunan derslerden talebelerin birçok yönden müstefid (faydalı) olmasını sağlamaları lazımdır.

Şakirdan mektepte anladığı dersleri evlerinde bahislerini iyice içinden zihninden geçirip anlayarak ertesi derste onun bir numunesini, örneğini, yazıp muallimeye takdim etmelidir. Okuma çalışmalarının bitiminde öğrenciden, metinle ilgili zihninde oluşları evde yazarak öğretmene getirmesi istenmiştir. Bu konuda detaylı bir açıklama yapılmamıştır. Metnin özeti mi, yoksa yeni cümlelerle metnin yeniden oluşturulması mı istendiği belirtilmemiştir. İncelenen kıraat kitaplarında her ikisinin de yapıldığı görülmüştür. Okunan metinden yola çıkarak yeni bir metin üretme, ürün odaklı yazma yaklaşımının benimsendiğini düşündürmüştür. Bu, günümüzdeki programlarda “güdümlü yazma”, “kendi kelimeleriyle yeni bir metin oluşturma” ve “bir metinden hareketle başka bir metin yazma” şeklinde ifade edilmektedir.

Kıraat dersinde çocukların ilk sınıflardan başlayarak pürüzsüz ve işlek olmakla birlikte manalı bir şekilde okuması sağlanmalıdır. Okumakla konuşmak arasındaki ayrı tabii farklar giderilmelidir. Çocukların doğru ve seri okumalarına dikkat edilmeli bununla beraber parçayı okurken anlamaya alıştırmaları da sağlanmalıdır. Bunun için kıraatin sonunda kitaplar kapatılıp mevzu bir veya birkaç çocuk tarafından anlatılmalıdır. Kıraat derslerinde belli bir kitabın takip edilmesi zorunlu tutulmamıştır. Sesli okuma ön plana çıkarılmıştır. Metni vurgu ve tonlamaya dikkat ederek okumaya ve anlamaya önem verilmiştir. Öğretmen metni en güzel şekilde sesli

okumalı ardından da öğrencilerden birkaçına okutulmalıdır. Böylece metni anlama ve hitabetin güzelleştirilmesine katkı sağlanmıştır. Doğru ve etkili şiir okuma bunlarla beraber şiirlerin ezberletilmesine önem verilmiştir. İlk sınıflarda sessiz okuma yöntemi teknik olarak öğretilmeye başlanmış, sınıf düzeyi yükseldikçe sesli okumadan sessiz okumaya geçiş sağlanmaya çalışılmıştır. İptidai mekteplerinde (1, 2, 3, 4. sınıf) okuma çalışmalarında sesli okuma yöntemi ön planda olmakla beraber sessiz okuma da teknik olarak öğretilmeye çalışılmıştır. Öğretmenin iptidai mekteplerinde kıraat metinleriyle gramer çalışması da yapması da istenmiştir. Bu durum dil bilgisi öğretiminin metinden hareketle yapıldığını göstermektedir.

Programlarda Yer Alan Kıraat Kitaplarının İçerikleri ve Taşınması Gereken Özellikler

Kıraat kitaplarında daha çok ahlaki ve edebî nitelik taşıyan, millî, tarihi ve özellikle son istiklal mücadelesini anlatan, cumhuriyet ilkelerine ait parçalar bulunmalıdır. Kıraat kitaplarıyla öğrencilere ifade güzelliğinin yanında yeni kelimeler de öğretilmelidir. Kıraat kitaplarındaki metinler öğrencilerin düşünce ufkunu açacak, öğrettiği bilgileri zihinlerinde berraklaştıracak, derecede etkili ve kolay anlaşılır olmalıdır. “Din ve ibadet, ahlak, adap ve terbiye, tarih, coğrafya, matematik, diğer önemli bilgiler ile atasözleri ve faydalı hikâyeleri içermelidir. Kitaplar dil bilgisi uygulamalarının ve alıştırmalarının yapıldığı kaynaklar olmasından dolayı gayet açık ve anlaşılır cümlelerden oluşmalı ve yazım ve gramer yönünden hatasız olmalıdır. Kitaplar sınıf düzeyine göre düzenlenmeli, bilgi ve içerik yönünden basitten zora doğru öğrencilerin bilgi birikimine göre aşamalı olarak arttırılarak tamamlanmalıdır. Kıraat kitaplarında metinlerden hareketle çocukların okuma becerilerine yönelik ifade güzelliğini sağlamak ve söz varlığı öğretimi üzerinde durmak gerekir (Ergün vd. 2002, s. 235).”

Kıraat kitapları, okumayı sevdirmek ve bu beceriyi geliştirmekle beraber diğer dil becerileri ile başka dersleri destekleyici bilgilerin öğretildiği bir kaynaktır. Çocuğun hayatında karşılaşacağı her alana yönelik onu hazırlayan bilgilerin temelini verir. Onda farkındalık oluşturur.

İnşad Dersleri

Kıraat derslerinde kitabın dâhili veya haricinde çocuklara onların yaş ve seviyelerine uygun kısa parçalar ezberlettirilir ve usulüne tevfikeyen (uygun) inşad ettirilir. İnşad esnasında talebenin gayri tabii vaz’lar (duruş, hareket, koyma) olmamasına dikkat edilmelidir.

Programın içeriğinde kıraat dersinin konuşma, yazma ve gramer gibi alanlarla beraber ele alındığı görülmüştür. Programda kıraat dersinin birçok dersin merkezinde bir ders olduğu görülmüştür. Edebî zevk edindirmenin yanında hayatı boyunca ihtiyaç duyacağı tüm bilgileri içeren metinler hazırlanmıştır. Pozitif bilgiler bazan bilgi verici metin bazen de kurgulanarak hikâye edici metin olarak çocuğun karşısına çıkmıştır.

Sınıf-1 İbtidaiye ve Rüşdiyeden Mürekkep ve Yedi Seneden İbaret Kız Sanayi Mektepleri Programı

Elifba ve şifahi malumat, hüsn-i hat, kıraat ve imla dersi bundan önce izah edilen inas rüşdiyeleri programında gösterilen usule tamamıyla mutabık olarak tedris edilmiştir.

Dersaadet ve Kasabat İptidai Mekteplerine Mahsus Müfredat Programı

Programda kıraat dersinin içeriğinde şunlar ifade edilmiştir:

Birinci sene, okumayı söktükleri zaman “Risale-i Kıraat” adındaki kitap okutulmaya başlatılmıştır. Risale-i Kıraat kitabında temel ahlaki bilgiler veren metinler bulunur.

İkinci sene, kıraat metinleri haftada iki ders tedricen (aşama, aşama) ve cehren (açıktan, sesli) okutturulmuştur.

Üçüncü sene, dersin işleniş yöntemleriyle ilgili birinci sınıfa dönük bir açıklama yokken, ikinci ve üçüncü sınıflara dair yalnızca sesli okumadan, tam ve doğru olarak sesli okumanın sağlanmasından, sessiz okuma ve okuduğunu anlama çalışmalarından bahsedilmiştir.

Kıraat kitaplarında, yabancı kelimelerin anadildeki karşılığı istenmiştir. Bu sınıfta “malumat-ı mücmele-i ziraiye” nam risalesi okutturulacak ve bu kitap diğer iptidai mekteplerinde okutturulmayacak, kasaba, belde ve köylerin iptida mekteplerinde kıraat suretinde (okuma metinleri) okutulacak, tedris edilen hususlar şakirdana öğretilecek ve her bahis üzerine sual ve cevap tarzında musahabe (karşılıklı sorularla) konuşurma yapılacaktır. Kıraat dersi ile talebelerin konuşma, bir konuyu karşılıklı tartışma becerisi desteklenmiştir.

Taşra Köy Mekteplerine Mahsus Olmak Üzere Maarif Nezaret-i Celilesince Yeniden Tertip Olunan Ders Cetveli

Eğitim süresi dört senedir. “Risale-i Ahlak” ile ilk kıraat kitabının bu sınıfta okutulmasına başlanılmıştır. İkinci sene okutulan kıraat kitabına üçüncü sene de devam edilmiştir.

Dördüncü senede hesap risalesi bitirilmiş, “Tarih-i Osmani ve Osmanlı Coğrafyası” adlı kıraat kitabı, yüzünden okutturulup tamamlanmıştır. Zaman zaman tekrar edilmiştir. Ezberden söyleyip yanlış yazdırılmaya ve imla öğretilmeye çalışılmıştır.

Balada Gösterilen Ders Cetveline Dair Talimat, Taşra Köy Mekteplerine Mahsus programla aynı özellikleri gösterir. Mekteb-i Mezkûrın Aşiret Mektebinin Ders Programı, Taşra Mekâtib-i Rüşdiyesinin İdare-i Dâhiliyelerine Mahsus Talimat, Dersaadet Mekâtib-i Rüşdiyesinin İdare-i Dâhiliyesine Mahsus Talimat (23 Temmuz 1892) programlarda Kıraat-i Türkiyye dersi yer alırken açıklayıcı bilgiye rastlamamıştır.

1338 (1922) İlköğretim Türkçe Dersi Programı’nda Kıraat Dersleri

Cumhuriyet’ten önce, TBMM Hükümetince hazırlanan İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı, 1338 (1922) tarihinde hazırlanmıştır.

"Bu programda iptidai mekteplerinin süresi yedi yıl olduğu belirtilmiş Türkçe derslerinin bu süre zarfında verilmesi planlanmıştır. Programın ilk yılında, Türkçe dersi için on beş saatlik ders süresi ayrılmıştır. İlk üç ayında alfabenin öğretilmesi sürecinde okuma ve yazma çalışmalarıyla ilk okuma ve yazma sürecinin tamamlanması istenmiştir. Bununla beraber ilk sınıftan itibaren konuşma becerisini geliştirmeye yönelik eğitime başlanacaktır. Programın üçüncü yıldan itibaren Türkçe kıraat dersi “kıraat, imlâ, şiir ezberi, sarf ve nahiv, inşa” bölümlere ayrılmıştır. Kıraat/okuma eğitimi çalışmalarına, üçüncü sınıfta sesli okumayla birlikte anlatma çalışmalarına da yer verilmiştir. Böylece öğrencilerin anlatma becerileri geliştirilirken okuduklarını anlama seviyeleri de kontrol edilmiştir. Kıraat derslerinde, çocukların yeni karşılaştığı kelimelerin öğretiminde ise sık tekrarlara yer verilmiştir. Çocuğun farklı metinlerde aynı kelimelerle karşılaşması sağlanmıştır. Dördüncü sınıfta, aynı şekilde devam edilecek ve edebî değeri olan eserlerin de derste kullanılmasına dikkat edilecek, bu eserlerin okutulması sağlanacaktır. Beş ve altıncı sınıflarda “kıraat” eğitimine “ezber, sarf ve nahiv” ile beş ders saati ayrılmış ve bunların birlikte yürütülmesi istenmiştir. Yedinci sınıfta “kıraat” derslerine “kıraat-i edebiye” adıyla haftada iki ders saati ayrılmıştır. Bu sınıfta, idadi mekteplerindeki edebiyat eğitimi öncesinde öğrencilerin edebi zevklerini geliştirecek nitelikli örnekler yazdırılacak ve tahlil edilecektir (Balcı, 2010, s. 114)."

Bu programda, çoğunlukla sesli okuma yöntemi kullanılmış ve önerilmiş, yeni kelimelerin öğretilmesi, okurken doğru telaffuza dikkat edilmesi gibi unsurlar öne çıkarılmıştır. Üçüncü sınıfta özellikle anlatma çalışmalarına önem verilmiştir. Beşinci

ve altıncı sınıflar için haftada altı saatlik ders süresinin beş saati “kıraat, sarf ve nahv” derslerine ayrılmış ayrıca bu ders konularının beraberce işlenmesi sağlanmıştır.

"Beşinci ve altıncı sınıfta yazma eğitimi için “tahrir” başlığı altında bir ders saatinin ayrılması istenmiştir. Bu sınıflarda ayrıntılı bir eğitim sürecinden bahsedilmese de “tasvir ve hikâye yazma” çalışmalarının yapılmasının istendiği görülmektedir. Son sınıfta (yedinci sınıfta) yazma çalışmalarına haftada bir saat yer verilecektir. Bu sınıfta önceki yıllara ek olarak nesre çevirme çalışmaları ve günlük hayatta kullanılabilecek resmi yazışma kurallarının öğretimi istenmektedir (Balcı, 2010, s. 114)."

"Öğrencilere dilin edebî niteliğini ve güzel örneklerini öğretmek amacıyla ikinci sınıfta ezber çalışmalarına başlanmıştır. Üçüncü sınıfta 'Manzume Ezberi' bölümüyle hece ölçüsüyle yazılmış kısa 'ahlâki ve millî manzumeler' ezberletilmiştir. Bu çalışmalar dördüncü sınıfta 'manzum ve mensur' parçalarla devam edilmiştir (Balcı, 2010, s. 115)."

Programın üçüncü sınıfında “sarf ve nahiv” başlıklı bölümler bulunur. Bu sınıfta isimler ve fiiller konuları, üst sınıflarda sözcük çeşitleri, cümle ve birtakım Arapça Farsça kuralların öğretimi devam etmiştir. Dil bilgisi konularıyla ilgili olarak yalnızca konu başlıkları verilmiş, konuların nasıl işlenmesi gerektiğine dair açıklamalarda bulunulmamıştır (Balcı, 2010, s. 115).

1924 ve 1926 İlk Mektepler Türkçe Müfredat Programlarında Kıraat Dersleri

Programda, o zamana dek Lisan-ı Osmanî olan dil dersinin adı, ilk defa Türkçe dersi olarak değiştirilmiştir. Bu program içerisinde elifba, kıraat, inşad, tahrir, imla, sarf dersleri bulunmaktadır.

Kıraat dersinde uygulanması gereken hususlar açıklanmıştır. Çocukların okuma sırasında, alışkanlıktan veya okuma güçlüğü gibi nedenlerden ötürü kaynaklanan ahenkli okumasının önüne geçilmesi ve okumanın konuşma gibi doğal hâle getirilmesi, metinlerdeki anlamı bilinmeyen kelimelerin açıklanması ve cümlede kullandırılmasına önem verilmiştir.

Programda kıraat kitaplarındaki okuma metinlerinin millî tarih, Cumhuriyet ilkeleri, son bağımsızlık mücadelesine dair konulardan hazırlanması istenmiş, aynı zamanda edebî ve ahlakî nitelik taşıması gerektiği de diğer programlarda olduğu gibi belirtilmiştir. Metinler çocuğun millî, manevî değerleri kazanmasına katkı sağlayacak ve yaşadığı dönemi yansıtabilecek özellikleri taşımalıdır.

Ana dili öğretiminde, dilin çocuklarda edebî zevk ve iyi ve güzel hisler uyandıracak şekilde kullanılması bununla beraber çocukların seviyesinin gözetilmesi gerektiği belirtilmiştir.

“1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programında da elifba, kıraat, ezber ve inşad, tahrir, imla, kavaid, yazı dersleri bulunur. Programda, “İlk mekteplerde her ne kadar Türkçe dersi farklı adlarla her biri müstakil birer ders gibi göründe de bütünlük içerisinde, birbirini destekleyecek şekilde düzenlenmiştir. Buna göre Türkçe öğretimine dâhil olan derslerin her biri yekdiğerinin tamamlayıcısı ve yardımcısıdır. Bütünlüğün sağlanması için bir sınıfın Türkçe derslerini ne olursa olsun tek bir muallim üstlenmelidir.” (Temizyürek ve Balcı, 2006, s. 19).”

Kıraat dersinin amaçları “hedef” başlığı altında açıklanmıştır. Amaçlar, bir beceri alanını geliştirirken ona bağlı diğer becerileri de geliştirmeye yönelik olarak düzenlenmiştir. Okuma becerisiyle anlatma becerisine de fayda sağlandığı görülmüştür. Açık ve akıcı bir okuma gerçekleştirirken çocukların bununla birlikte yeni kelimeler öğrenmesi hedeflenmiştir. Akıcı okumada noktalama işaretlerine dikkat edilmesi ve okuma metninin manasına uygun vurgu ve tonlamalarla gerçekleştirilmesi istenmiştir. Çocukların “İstanbul şivesi” ile konuşmalarının sağlanması da dersin amaçlarından biridir.

“1926 İlk Mektepler Türkçe Müfredat Programında şifahî malumat dersinin konuları olarak çocuğun hayatında bulunan eşya ve etrafında meydana gelen hadiseler, çocuğun yaşadıkları ve ona anlatılan müşahedeler ve hikâyelerin çocukları ne kadar cezbediği ve etkilediği, masallardan da yararlanılması gerektiği belirtilmiştir. (Temizyürek ve Balcı, 2015, s. 26-27).” Çocuğun dersleri yaşantısında da bulması, anlamlı hale getirmesi sağlanmıştır.

Bu programda, Türkçe kıraat derslerinde, nesir yazılarının yanı sıra edebî değer taşıyan şiirlere yer ayrılması, diyaloglar şeklinde yazılan metinlerin çocuklara karşılıklı okutulması, böylece temsil yeteneğine hazırlık yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Programda “Şifahi Temrinler” başlığı altında konuşma becerisini kazandırma amacıyla ifade alıştırmalarının kıraat, inşad ve tahrir dersleriyle iç içe geçmiş bir halde yürütülmesinin gerekliliği ifade edilmiştir.

1936 İlkokul Türkçe Programı’na kadar tüm programlarda “kıraat” ifadesi kullanılmıştır. İlk kez bu programda “okuma” ifadesi kullanılmış ve daha sonraki programlarda da bu şekilde devam etmiştir.

2.9.3. Çocuk Edebiyatında Kıraatin Önemi

Çocuğun sosyal, bilişsel, dilsel ve kişilik yönlerinden gelişimine katkısı olan en önemli unsurlardan biri çocuk edebiyatıdır. "Çocuk edebiyatı: Öznesi çocuk olan,

çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce ve duyarlılıklarına, zevklerine, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacı ile gerçekleştirilen çocuksu bir edebiyattır (Şirin, 1994, s. 9).”

Yazarın çocuğun dünyasını anlayabilmesi için onun bakış açısını anlayabilmesi, sabır, sevgi, saygı, ümit ve sevinç gibi değerleri taşıması gerekir. Çocuk sevgisi taşımayan ve yüreğinde umut, sevgi gibi değerlere yer vermeyen yazarların bu alanda verimli eserler üretmesini beklemek yanlış olur. "Çocuğu sevmeyen ve geleceğe dair umutları olmayan bir kişinin çocuklar için yazmasının ne anlamı olabilir? Çocuklar için yazan kişide, annelik (erkek bile olsa) hisleri gelişmiş olmalıdır. Bu anlamda çocuk edebiyatçısı olmak için öncelikle annelik veya anne duygusuna yakın bir dünyaya sahip olmak gereklidir. Annelik hali, çocuk edebiyatının zeminini oluşturur (Taşdelen, 2005, s. 12)." Anne çocuklarıyla yetişkinliğini unutup onların seviyesindeki oyunlara eşlik edip heyecanlarına ortak olabiliyorsa, yazar da çocuklarla hayaller kurabilmelidir. Çocuğun dünyasını ancak böyle anlayabilir ve etkili eserler vücuda getirebilir. Bu nedenle gerek çocuk kitaplarında gerekse hayatta en çok karşılaştıkları ve okuma sevgi ve alışkanlığı kazanmalarında en etkili unsur olan Türkçe ders kitaplarının hazırlanmasında bahsedilen özellikler mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

Çocuk edebiyatının temeli Tanzimat Dönemi'ne dayanmaktadır. Bu temel üzerine adım adım gelişmiştir. Bu dönemde özellikle bazı yazarların yaptıkları çeviriler veya kendi çabalarıyla ortaya koymaya çalıştıkları edebî ürünler çocuk edebiyatının başlangıcını oluşturur. İlk olarak "Yusuf Kâmil Paşa, Fenelon'un Telemak isimli eserini çevirmiştir. Eser, uzun yıllar okullarda okutulmuştur. Daha sonra Şinasi, Recaizade Mahmut Ekrem, Ahmet Mithat Efendi ve Muallim Naci de Fransızcadan yaptıkları çevirilerle Türk çocuk edebiyatına katkıda bulunmuşlardır. Robinson, Güliiver'in Seyahatnamesi, 80 Günde Devr-i Âlem, Merkez-i Arza Seyahat, Küçük Kadınlar çeviri kitaplardan bazılarıdır. Bu çeviriler dışında yazarların kendi çabalarıyla ortaya çıkardıkları eserlere de rastlamak mümkündür. Şinasi, Kara Kuş Yavrusu ile Karga Hikâyesi ve Sivrisinek Hikâyesi isimlerinde fabl denemesi yapmıştır. Ahmet Mithat'ın Hace-i Evvel ve Kıssadan Hisse eserleri de çocuk kitaplarıdır (Koyuncu, 2014, 10)." Bu döneme ait çeviri ve telif eserler, çocuk edebiyatı alanında gelecek dönemlerde yazılacak eserlere örnek olması açısından önemlidir.

Tanzimat Dönemi'nden sonra Meşrutiyet Dönemi'nde çocuk edebiyatı alanında yapılan eserler konusunda önemli gelişmelerin olduğunu söylemek mümkündür. "Çocuklara yönelik eserlerin yetersizliğini fark eden Satı Bey, bir konferansta bu

eksiklikten ve çocuk edebiyatının ne kadar önemli bir ihtiyaç olduğundan bahseder. Özellikle de çocuk şiirlerinin yetersiz olduğunu vurgular. Böylece konferansta bulunan şair ve yazarların dikkatlerini bu konuya çekmiş olur ve bu konuşmadan sonra çeşitli yazarlar ve şairler çocuklara yönelik çocuk şiir kitapları yazmaya başlar. İlk olarak Ali Ulvi Elöve tarafından 1912'de "Çocuklarımıza Neşideler" eseri yayınlanır. Yine İbrahim Alâettin Gövsa, bu alanda önemli eserler ortaya koymuştur. (Koyuncu, 2014, s. 11)." Kıraat kitaplarında "Çocuklarımıza Neşideler" adlı eserden oldukça fazla metne ve İbrahim Alaettin'in hazırladığı metinlere rastlanmıştır.

Bu dönemde önemli isimlerden biri de Tevfik Fikret'tir. "1914 yılında yayımladığı Şermin adlı eser ile bu alana önemli bir katkı sunar. Bu eserle Tevfik Fikret, Türk çocuk edebiyatında öncü bir isim olur (Şimşek, 2011, s. 56)." İptidai mekteplerine mahsus kıraat kitaplarında Tevfik Fikret'in Şermin adlı eserinden birçok şiire yer verilmiştir.

Ziya Gökalp de devrin önemli şahsiyetlerindedir. Yeni Hayat, Kızıl Elma, Altın Işık çocuklar için kaleme aldığı önemli eserlerindedir. Kaleme aldığı bu eserlerle çocuklarda vatan sevgisi, Türklük duygusu gibi konuları işlemiştir (Enginün, 1985; akt. Koyuncu, 2014, s. 13).

Meşrutiyet Dönemi'nde ise Ömer Seyfettin, Mehmet Emin Yurdakul, Ali Ekrem Bolayır, gibi yazarlar çocuk edebiyatı alanında önemli katkılar sunmuşlardır.

Cumhuriyetle birlikte çocuk edebiyatı alanındaki gelişmelerle beraber bu alana dönük eser kaleme alan şair ve yazarların sayısı ile verilen eserler de artmıştır. Çeviri eserlerin ve telif eserlerin önemli ölçüde çocuk edebiyatına hizmet ettiği dönemdir. "Aka Gündüz, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ceyhun Atuf Kansu, Cahit Uçuk, Yalvaç Ural, Kemalettin Tuğcu, Ülkü Tamer, Reşat Nuri Güntekin, Cahit Zarifoğlu, Yavuz Bahadıroğlu (Niyazi Birinci), Fatih Erdoğan, Üzeyir Gündüz, Mustafa Ruhi Şirin, Gülten Dayıoğlu, Aziz Nesin, Muzaffer İzgü, Tarık Dursun K., Eflatun Cem Güney Cumhuriyet Dönemi çocuk edebiyatı yazarlarından bazılarıdır (Koyuncu, 2014, s. 14)."

2.9.4. Kıraat Kitaplarının Biçimsel Özellikleri

Kıraat kitaplarının biçimsel özelliklerine oldukça fazla önem verilmiştir. Kitabın hazırlanması konusunda "Mektep Kitapları Hakkında Talimatname" hazırlanmış olması çocuklara, okumaya, dolayısıyla kıraat kitaplarına ne kadar önem verildiğini

gösterir. O dönemin teknolojik yapısı da düşünüldüğünde kıraat kitaplarının hazırlanması için çok emek harcandığı anlaşılmıştır. Kıraat kitapları hazırlanırken kapak görselleri, kâğıt kalitesi, görsellerin her metnin içeriğine uygun olarak hazırlanması, yazı puntosu, satır aralığı vb. her yönden en ince detayına kadar düşünülmüştür.

Kıraat kitaplarının okumaya yeni başlayan çocuklar için çok önemli bir yeri vardır. Kıraat kitapları muhteva ve görsellik açısından da çocuğa göre hazırlanmalıdır.

“Elifba kitabı, çocuğa ilk kitap zevkini verecek en mühim vasıtaadır. Tab'ının kâğıdının nefasetine, resimlerinin güzelliğine, şeklinin zarafetine, ciltlerinin metanetine ne kadar itina edilse azdır. Pek elim itiraf etmeliyiz ki bugün elifba kitaplarımızın hemen büyük bir kısmı kâğıt tabı, tertip ve resim itibar ile feci bir zevksizlik numunesidir. Çocuklarımızın bedii zevkine en ağır darbeyi vurmakta olan berbat eserlerden kendilerini kurtarmak için Vekâlet-i Celile'nin ihtiyar edeceği her türlü fedakârlığın millî hars namına en mühim bir hizmet olduğunu arz ederiz (Gürel, 1997).” Tüm bu bilgilerden kıraat kitaplarının biçimsel özelliklerine de çok önem verildiği anlaşılmaktadır.

1925 yılında okul kitaplarının şekil ve muhteva bakımından taşınması gereken nitelikleri belirten talimatname yayımlanmıştır. Ders kitaplarının buna (İlk Mekteplere Mahsus Mektep Kitapları Talimatnamesi) uygun şekilde hazırlanması zaruri kılınmıştır.

İlk mekteplere mahsus kitaplarda şekil ve esaslara ait aranılacak özellikleri şöyle belirtilmiştir:

"Madde 1-İlk mekteplere mahsus kitaplarda şekil ve esasa ait olmak üzere aranılacak evsaf-ı umumiye ber-vech-i atidir.

Şekle Ait Evsaf

- a- İyi cinsten, mukavim ve cilasız kâğıda tab edilmiş olacaktır.
- b- Zarif ve metin bir surette ciltli bulunacaktır.
- c- Resimli kitapların resimleri nefis, vazıh, imkân nisbetinde renkli olacak, taalluk ettikleri bahislerin sahifelerine tab edilmiş bulunacaktır. Fotoğraftaki klişeleri parlak kâğıda ve metin haricinde basılmış olacaktır.
- ç- Mürettip/kitabı hazırlayan hatası bulunmayacaktır.
- d- Başta bir fihrist ve nihayette elifbai bir müs'ire bulunacaktır (Alp, 2009, s. 200) ."

2.9.5. Kıraat Kitaplarına İlişkin Talimatname

"1925 yılında mektep kitapları hazırlanırken dikkat edilmesi gereken hususların belirtildiği bir talimatname yayımlanmıştır. Türkçe kıraat dersi bünyesinde olan her ders için ayrı ayrı hazırlanan talimatnamede, kıraat kitaplarının içeriğine ve biçimsel özelliklerine dair yönergeler maddeler hâlinde belirtilmiştir. Bu maddelerden üçü, yazı boyutunu ve şeklini, sayfaların resimlendirilmesini konu alan biçime yönelik yönergelerden oluşmaktadır. Talimatnamede ilk olarak cümle yapısı, kelime seçimi gibi konularda çocukların dil ve zihinsel gelişiminin dikkate alınması üzerinde durulmuştur. Kısa cümleler, sade bir üslup ve Türkçe kelimelerle hitap edilmesi istenmiş, metinlerin uzunluğunun da iki sayfadan fazla olmaması gerektiği belirtilmiştir. Bu dönemde içerik açısından, metinlerin çocukların seviyesine göre okunabilirlik özelliklerine önem verilmiştir (Koç, 2018, s. 18)."

"1924 programında belirtilen metinlerin ahlakî ve edebî bir nitelik taşıması, millî kimliği ve Cumhuriyet ilkelerini vurgulayan bir içeriğe sahip olması, bunlarla beraber coğrafya, tarih, sağlık bilgisi gibi diğer dersleri destekleyecek biçimde hazırlanması, diğer derslerde yer verilen konularla ilgili olması istenmiştir. Bu konuların, Türkçe dersinin tabiatına uygun, doğru bir üslupla aktarılması gerektiği de ilave edilmiştir. Türkçe dersinin tabiatına uygun olarak metinlerin hazırlanması ile Türkçe ders kitabının bilgileri aktarırken coğrafya, tarih gibi ansiklopedik üsluba sahip kitaplar olmaktan kurtarmıştır. Bu husus çok önemlidir. Hikâyelerin gerçek hayatla ilintili olması, bilgilerin hikâyeleştirilerek anlatılması, kitabın sonuna metinlerdeki kelimelerin anlamının açıklandığı bir sözlük eklenmesi ve sözlükte açıklamaların Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılarak öz Türkçe ile yapılması istenmiştir. Her metnin sonunda konuyla ilgili eğitici sorulara yer verilmesi, şiirlerin hece ya da aruz vezninde olabileceği; ancak aruz vezninde yazılan şiirler seçilirken öğrencilerin seviyesinin gözetilmesi gerektiği, dil bilgisi konularına, günümüzde olduğu gibi ilk mektep dördüncü sınıftan itibaren yer verileceği, bazı metinlerin sonuna dil bilgisi kurallarını içeren temrinlerin/alıştırmaların yer alacağı belirtilmiştir (Koç, 2018, s. 19)."

2.9.6. İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Kıraat Kitaplarına Dair Raporu

1924 yılından itibaren ders kitaplarıyla ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır. Ders kitaplarının taşıması gereken özelliklerini ifade eden bir talimatname yayımlandığı gibi

ders kitaplarını inceleme ve eksikliklerini tespit etmek için İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonu kurulmuştur. Komisyonca elifba, hendese, hesap, kıraat, musiki kitaplarıyla ilgili ayrı ayrı rapor hazırlanmış, ders kitaplarında bulunan hata yahut eksiklikler belirlenmiş ve önerilerde bulunulmuştur. Bu raporlar Hayrünisa Alp tarafından incelenerek yayımlanmıştır (Raporun tam ve özgün çeviri yazısı için bk. Ek.3).

"İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Kıraat Kitapları Hakkındaki Raporu Maarif Vekâleti Mecmuası'nın 1 Temmuz 1926 tarihli sayısında yayımlanmıştır. Komisyon tarafından toplam altmış sekiz kıraat kitabı incelenmiş, bunlardan on üçü ret, onu kabul edilmiş, kırk biri tadil edilmek şartıyla üçü mütalaa kitabı olarak kabul edilmiştir (Koç, 2018, s. 19)."

Altmış sekiz kıraat kitabının incelenmesi sonucu hazırlanan raporda kıraat kitaplarında görülen önemli eksiklikler on dört madde şeklinde listelenmiştir:

- "Metinlerin çoğunun eğlendirici bir içerikten uzak olduğuna ve kuru kuruya nasihatlerden oluştuğu için çocuklara hitap etmediğine,
- Metin türlerinde çocuklara hitap eden masallara ve gezi yazılarına yer verilmediğine,
- Metinlerde hayvanlar ve bitkiler âlemine ait kahramanların seçilmesi konusunda eksikler bulunduğu,
- İdealleri uğruna ömür tüketmiş, insanlık adına hizmetleri dokunmuş büyük adamlara yer verilmediğine,
- İstiklâl mücadelesinde kahramanlık ve fedakârlık gösteren çocuk karakterlerin yer aldığı metinlerin bulunmadığına,
- Metinlerin üslup açısından seviyeye uygun olmadığına,
- Metinlerde salt bilgi verme amacı güdüldüğüne, bu nedenle metinlerin çocuklarda ilgi uyandırmadığına ve onlara haz verecek nitelik taşımadığına,
- Tarihî, vatanî ve millî unsurlara yer verilmediğine,
- Köy hayatına yer verilmediği gibi bazı metinlerin köylüyü aşağılayan bir içeriği olduğuna,
- Türk inkılabını konu edinen ve çocuklarda ilgi uyandıracak bilimsel metinlere yer verilmediğine,
- Dilin kullanımında yanlış ifadeler yer verildiğine,
- Sanatsal ve edebî değeri olmayan manzumelere yer verildiğine,
- Ahlaki açıdan olumsuz iletilerin yer aldığına,

- Ahlaki değerlere dair sadece geleceğe yönelik temennilerle yetinildiğine ve çocuklara bugüne dönük olarak hiçbir ahlaki vasıf kazandırma çabası güdülmeye,
- Metinlerin gereğinden fazla kısa olduğuna,
- Resimlerin çocuklara hitap etmediğine,
- İmla yanlışlarına
- Kitabın baskı kalitesindeki yetersizliğe dair tespitlerde bulunulduğu,
- Kıraat kitaplarının çocuğa görelik, metin türleri, metnin uzunluğu, metnin konusu, kitabın baskı kalitesi, dil ve üslup, estetik unsurlar, karakterler, imla ve 21 resimlendirme gibi unsurlar açısından değerlendirildiği ve başarısız bulunduğu görülmektedir (Koç, 2018, s. 19)."

Kıraat kitaplarının çocuğa uygunluk, metin türü, uzunluğu, konusu, kitabın baskı niteliği, dil, üslup, estetik ögeler, karakterler, yazım ve resimlendirme gibi özellikler bakımından değerlendirildiği ve eksikliklerin ya da ders kitaplarında yapılan hataların tespit edildiği anlaşılmıştır.

Günümüzde kullanılan ve yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanan Türkçe Öğretim Programında da uzun okuma metinlerinin kısa olanlara göre çocukların dil ve zihin gelişimleri için daha uygun olduğu ve üst düzey okuma becerilerinin gelişimine katkı sağlayacağı belirtilmektedir. Yine kısa okuma parçalarının, öğrencinin metinle etkileşiminin az olması, bu suretle ona daha az bilgi ve fikir sunması, öğrencinin daha az kelimeyle karşılaştığı için zihinsel sözlüğünü geliştirmede başarısızlığına yol açması gibi sebeplerle tercih edilmediği de bilinmektedir. Sonuç olarak Türkçe kitaplarının dilimizin güzelliklerini ortaya çıkarması, çocuklara edebi zevk, estetik ve kültürel değerler aşılması, çocukların hayal, duygu, düşünce ve dünyalarını beslemesi; kitapların baskı kalitesi, görseller vb. açılardan nitelikli olması her dönemde istenilen özelliklerdendir.

İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonu'nunda "Kıraat kitaplarımızda çocukların kendi hayatlarına, kendi tecrübelerine ait parçalar, masallar, heyecanlı sergüzeşler, canlı bir surette yazılmış seyahatler, hayvanlarla nebatlar âlemine ait meraklı fıkralar, yüksek mefkûreleri uğrunda ömür yıpratmış ve nihayet gayelerine ererek insaniyete hizmet etmiş büyük adamlara ait canlı menkıbeler, memleketimizin muhtelif yerlerine ait ve çocuk seviyesine uygun tasvirler, muhtelif keşfiyata dair meraklı hikâyeler ve çocuklarda alâka uyandıracak fennî meseleler, muasır Türk edebiyatında çocuk seviyesinde yazılmış güzel parçalar, tarihî, millî ve vatanî parçalarla, istiklâl

mücahedesine ve Türk inkılâbına dair canlı menkıbeler, fedakârlık ve kahramanlık gösteren çocuklara dair menkıbeler; hâsılı çocuklarda okuma zevkini temin edecek, onlarda kıraat alâkasını uyandırmayacak eser noksandır (Koç, 2018, s. 249)" şeklinde belirtilmiştir.

2.10. Kaynaklardan Kıraat, Kıraat Dersleri ve Kıraat Kitapları Hakkında Tespit Edilen Bilgiler

Temin edilen Türkçe kıraat kitaplarının ilk sayfalarında yer alan ve makalelerde yer alan kıraatle ilgili bilgiler günümüz Türkçesine çevrilmiş sadeleştirilerek çalışmaya eklenmiştir. Bunlarla beraber o dönemde örnek teşkil eden Türkçe kıraat kitapları hazırlayan, Türkçe kıraat derslerinin öğretilmesinde öğretmenlere rehber olacak yöntem ve tekniklerle fikir veren ve dönemin eğitim öğretimine yön veren iki önemli şahsiyetin fikirlerinden çalışmada bahsedilmiştir. Selim Sabit Efendi'ye ait Rehnüma-yı Muallimin isimli öğretmenlere rehber niteliğinde olan eseri ve Osman Şevki Bey'e ait Yeni Usul Talim-i Kıraat adlı altı kısımlık eserlerinden kıraat derslerinin işleniş hakkında önemli bilgiler aktarılmıştır.

2.10.1. Selim Sabit Efendi'nin Kıraat Dersleri Hakkındaki Görüşleri

Tanzimat Dönemi'nde eğitimde yenileşme hareketleri başlamıştır. Dönemin en göze çarpan eğitimcilerinden biri olan Selim Sabit Efendi, usul-i cedid hareketinin oluşmasını sağlamıştır. O dönemde mekteplerdeki yenilik faaliyetlerini fikirleri ile yönlendirmiştir. Bu durum 1870 yılında sıbyan mekteplerini iyileştirme çalışmalarını da beraberinde getirmiştir. Selim Sabit Efendi'nin Fransız eğitim sistemini model alan "Rehnüma-yı Muallimin-i Sıbyan" adındaki öğretmenlere yönelik olarak kaleme aldığı rehber niteliğindeki görüşlerini içeren kitap, eğitim sisteminde, ilk yenileşme döneminin sonlarında uygulanmıştır.

Modern eğitimin ülkemize girmesine öncülük etmiş olan Selim Sabit Efendi aynı zamanda Tanzimat'la beraber Avrupa'ya gönderilmiş olan ilk öğrencilerdendir.

Meclis-i Kebir-i Maarif'in 4 Mayıs 1870'te, İlmiye ve İdare Daireleri azalarından seçilen dört kişilik komisyon ile başlattığı çalışma, evvela İstanbul'daki sıbyan okullarında uygulanmıştır. Komisyon üyesi Selim Sabit Efendi tarafından hazırlanıp Maarife sunulan rapor, "Rehnüma-yı Muallimin-i Sıbyan" ismiyle basılmıştır. Raporda belirtilen esaslar şunlardır:

- 1- "Bütün öğrencilerin derse katılımı sağlanmalıdır.
- 2- Derslerde sınıf usulü uygulanmalı, ders programı öğrencilerin seviyelerine göre yapılmalıdır.
- 3- Dersler öğrencilere açık ve sade bir dille anlatılmalıdır.
- 4- Erkek çocuklar kadar kız çocukları da eğitim-öğretim hakkından yararlanmalıdır.
- 5- Öğretim, sınav ve tatil zamanları planlı olarak düzenlenmelidir.
- 6- Öğretmenler kaliteli ve formasyon bilgisine sahip olarak yetiştirilmelidir. Öğretmenler, Türkçeyi iyi okuyup yazmalı ve güzel konuşmalı, bilgili ve öğrencilerine karşı sevgi dolu olmalıdır. Çünkü en iyi öğretmen, okulu öğrenciye bir cennet bahçesi ve dersi bir sevinç kaynağı haline getiren kişidir.
- 7- Öğretmenler sadece yol gösterici olmalı, çocukların şahsi yeteneklerini ve yaratıcı güçlerini geliştirici bir sistem uygulanmalıdır. Yani ezber eğitimden uzaklaşarak, uygulamalı eğitime yönelmelidir (Batır, 2014, s. 23-24)."

Öğretmen davranışlarına ve öğretim yöntemlerine olan yoğun araştırmalar yapan Selim Sabi Efendi'nin şu sözleri, öğretmenin eğitimde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir: "Öğretmen anlayışlı, koruyucu, sevecen, sabırlı, olabildiğince esnek düşünceli, adaletli olmalı, kin beslememeli, hatıra, gönüle binaen çocuklar arasında ayrıcalık yapmamalı, güzel ahlaklı olmalıdır. Muallimlere: Kendinizi değerlendiriniz, eğer bu nitelikler kendinizde yoksa yolun başında öğretmenlikten vazgeçin. Çünkü gelecekte hem vatan evlatları sizden zarar görecektir hem de siz de öğretmenlikten usanarak istemediğiniz bir işi yaptığınız için ömrünüz üzüntü ile geçer." (Aşıkoğlu, 1995). Selim Sabit Efendi'nin yaklaşık 200 yıl önce söylediği bu sözleri, adeta günümüzde eğitim ve öğretmenlik etiği çalışanlarına yol göstermiştir.

Eğitim tarihinde, Selim Sabit Efendi'den evvel Batı'daki pedagoji kitaplarına ilgi duyan olmamıştır. İlköğretimde Batı tarzında pedagojik eğitim ilk defa Selim Sabit Efendi tarafından uygulanmıştır.

Selim Sabit, sıbyan okullarının yerine Usul-i Cedideye uygun eğitim veren iptidai mekteplerin kurulmasına fikirleri ile öncülük etmiştir. 19. asrın ikinci yarısından itibaren iptidai mektepleri açılmaya başlamış, daha sonra sıbyan mektepleri de iptidai mekteplerine dönüştürülmeye çalışılmıştır.

Selim Sabit Efendi, Tanzimat Dönemi'nde ilköğretimde yenileşme hareketleri içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Onun Türk eğitim tarihindeki önemi üç sebebe bağlanmıştır.

- 1- "İlköğretimdeki usul-i cedit hareketini başlatmış olması, bu harekete fikirleriyle öncülük etmesi,
- 2- En önemli yenilik olarak nitelendirilen, öğretmenler için usul-i ceditte göre eğitim ve öğretimin nasıl yapılacağını gösteren rehber bir pedagoji kitabı yazmış olması,
- 3- Medrese zihniyetini değiştirerek usul-i cedit üzere öğrenciler yetiştirmiş olması (Akyüz, 1989, s. 222-223)."

Selim Sabit Efendi'ye ait Rehnümâ-yı Muallimin adlı eser, öğretmenlere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmıştır. Selim Sabit Efendi, eserinde öğretmenlere yol göstermiş, eğitim ve öğretim metodlarında onlara rehberlik yapmıştır. Bu eser usul-i cedit hareketi açısından çok önemli bir yere sahiptir. "Mekteplerin sınıf ve şubelerinin ne şekilde olacağı, derslerin işlenişi, haftalık ders takvimi, alfabe öğretimi, yazı alıştırmaları okul yönetimi, sıbyan mektebi öğretmenlerinde bulunması gereken vasıflar, eğitim ve öğretim metodları, ders işleniş usulleri ile ilgili önemli hususlar çocuğa öğretiminde öğretmenlere yol gösterecek şekilde anlatılmıştır (Aşıkoğlu, 1995)."

Selim Sabit Efendi, eğitimde beden ve ruh terbiyesinden ayrı ayrı bahseder. Okullarda beden eğitimine yer verilmesini tavsiye eder. Çocuklar çocukluğunu yaşamalı, enerjisini harcamalıdır (Aşıkoğlu, 1995).

"Selim Sabit, Rehnüma-i Muallimin adlı eserinde 'usul-i cedit' adını verdiği yeni bir eğitim metodunun kullanılmasını teşvik etmiş ve bu metodun esaslarını açıklamıştır. İlkokul öğretmenlerine yol gösterici çeşitli bilgiler veren yazar, ders araç ve gereçlerinden nasıl yararlanılacağını anlattığı gibi çocuğun başarılı olması için neler yapılabileceğinin üzerinde durur. O devirde öğretimde; öğrenci sırası, kara tahta, tebeşir, harita, yer küresi gibi araçlar kullanılmaya başlanmıştır (Aşıkoğlu, 1995)."

Eğitim tarihinde usul-i cedit hareketi, daha çok sıbyan mekteplerinde gerçekleştirilmiştir.

Selim Sabit Efendi, eğitimde öğrenci sayısı üzerinde de durmuştur. Öğrencilerin yetenek ve zekâlarına göre sınıflandırılması gerektiğini ve her sınıfın de en çok sekiz çocuktan oluşması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca ders saatlerinin sınıfın özellikle küçük sınıflarda yarım saat veya kırk beş dakikayı geçmemesi üzerinde durarak ilkokul

talebelerinin uzun müddet dikkatlerini bir konuya yoğunlaştıramayacakları hususuna dikkat çekmiştir (Aşıkoğlu, 1995).

Selim Sabit yeni usul (Usul-i Cedid) üzere yapılacak bir eğitimde öğretim süresini 4 yıl olarak belirtmiştir. Birinci sınıf öğrencilerine günde en fazla iki ders vermeli, 2., 3. ve 4. sınıflara üç ders kalan zaman ise müzakere ve teneffüse ayrılmalıdır (Selim Sabit, 1290'dan akt. Temizyürek, 1999, s. 82).

Selim Sabit Efendi, ders sürelerinin ortalama 45 dakika tutulmasını ve ders aralarında çocukların oyun oynayabilmesi için mola verilmesini tavsiye eder (Temizyürek, 1999, s. 51).

Selim Sabit, kelimelerin okunuşu konusunda insan, hayvan, ay, güneş, bitki gibi öğrencilerin bildiği kelimelerin seçilip okutulmasını; bunları öğrendikten sonra atasözlerine ve ahlaka ait bazı sözlere geçilmesini; daha sonra da Kur'an-ı Kerim öğretimine başlanmasını tavsiye eder (Aşıkoğlu, 1995, s. 118).

Okuma öğretilirken kelimeler çocuğun manasını bildiği günlerin ayların ve mevsimlerin; insan azalarının; hayvan, balık ve kuşların; memleket, dağ ve şehirlerin isimleri gibi çocuğun bildiği kelimelerden seçilerek tahtaya yazılmış, çocuğa öğretilmiştir (Selim Sabit, 1290; akt. Temizyürek, 1999, s. 73).

Selim Sabit'e Göre Eğitim ve Öğretim

Selim Sabit Efendi'ye göre altı yaşından sonra çocuğun, organ, algılama ve kavrayışlarına kuvvet geleceği için öğrenime başlaması gerekir. Ona göre öğretim metodu; çocuğun iyi bir şekilde yönlendirilmesi, yani gereken bilgileri muayyen bir süre içinde kazandırma yöntemlerini gösteren bir bilimdir. Bu metod infiradiyye, ictimaiyye ve mütakabile olmak üzere üçe ayrılır (Selim Sabit 1299; akt. Temizyürek, 1999, s. 50).

Selim Sabit Efendi, küçükler için usul-i infiradiyye, bire bir öğretim sistemini, önerir. Ona göre küçüklere ayrı ayrı ders vermek çok faydalıdır. Öğretmen, çocuklara teker teker ders vermeli, birisine ders verirken diğerleri de dinlemelidir (Kilisli Muallim Rıfat, 1925; akt. Temizyürek, 1999, s. 51).

Üç öğretim sisteminin olumlu taraflarının alınarak usul-i cedid adıyla yeni bir öğretim sistemi önerir.

Selim Sabit Efendi, Türkçe kıraat derslerinde Takrir, Tedricilik, Soru Cevap, Araştırma öğretim yöntemlerini kullanılmasını önerir.

Takrir Yöntemi

Anlatım terimi ile ifade edilen bu yönteme “takrir” veya tahkiye adı verilmektedir. Takrir terimi, olmuş, yaşanmış veya yaşanmakta olan olayların türlü özelliklerini anlatarak tanıtmak, öğretmek anlamında kullanılır (Aytuna, 1967, s. 122). Buna hikâye etme anlamına gelen “tahkiye” adı verilmiştir. Bu yöntem, öğretim programının kısa sürede izlenmesine, birçok bilginin verilmesine ayrıca öğrencinin dinleme, anlama kabiliyetinin gelişmesine uygundur.

Ona göre çocuklar en çok masaldan hoşlanırlar. Öğretmenler derslerde ara sıra hikmetli ahlaki, terbiye edici ve düşündürücü masal ve hikâyeler anlatarak kendilerini öğrencilere sevdirmelidir. Özellikle anlaşılması zor bir konuyu işlemeden önce zihinleri dinlendirmek, konuyu kavrayacak bir hâle getirmek için latif bir şekilde anlatmak zihinler üzerinde pek faydalı bir tesir meydana getirir (Kilisli Muallim Rıfat, 1925, s. 1339-1347-1348). Yazar, hikâye ile öğretim yöntemini daha çok ders anlatma yöntemi olarak değil, derste öğrencileri dinlendirmek, dağılan dikkatlerini zinde tutmak bilgilendirirken ahlaki, şahsiyetli ve terbiyeli yetiştirmelerini sağlamak için tavsiye etmiştir. Ayrıca bu yöntemle derse ilgi ve alakayı arttırarak talebelerin dersi daha iyi kavramalarını sağlamış olabilir.

Selim Sabit Efendi'nin ders anlatma yöntemi anlatacağı konunun önemli bölümlerini yazdırıp daha sonra, yazdıklarını okuturken yanlış varsa düzelttirir, kalan sürede de geniş bilgiler verir (Kilisli Muallim Rıfat, 1925, s. 1347-1348).

Selim Sabit Efendi, hocanın dersi anlatırken dikte etmesini tavsiye eder. Çünkü talebe farklı birçok dersi dinleyeceğinden derslerde anlatılan önemli bilgileri unutacağı veya karıştıracacağı görüşündedir. Kendisi de derste işlediği konuyla ilgili mühim noktaları talebeye yazdırır. Ayrıca uzun uzadıya açıklamalar yapar. Görüldüğü gibi Selim Sabit Efendi, anlatım yöntemini öğrencilere ders esnasında not aldirmek suretiyle de desteklemiştir (Temizyürek, 1999, s. 57).

Tedricilik Yöntemi

Bu yöntem, verilmek istenen bilginin yavaş yavaş öğretilmesidir. Öğretmen, anlatmış olduğu bilgilerin öğrenciler tarafından iyi bir şekilde anlaşılması için sade bir dil kullanılmalı, bir konuyu tam manasıyla öğretmeden başka bir konuya geçmemeli ayrıca en azından ders sonrası yapacağı tekrarlarla vermiş olduğu bilgilerin pekişmesini sağlamalıdır (Temizyürek, 1999, s. 57).

Soru Cevap Yöntemi

Öğretmenin sorduğu soruların öğrenciler tarafından cevaplandırılmasına dayanan bir öğretim yöntemidir. Öğrencinin derste aktif olmasını sağlamada, muhayyile, konuşma ve muhakeme kabiliyetini geliştirmede faydalı bir yoldur. Bu şekilde yapılan öğretimle öğrencinin derse olan ilgisi zinde tutulur (Temizyürek, 1999, s. 58).

Çocukların zekâlarını arttırmak ve hakikati keşfetmek zevkini tatmaları için bu yöntem kullanılır. O Sokrat yöntemini tavsiye eder. Bu yöntemle öğretmen yol gösterir ve neticeyi talebeye buldurur. Herhangi bir ilmi konuyu birçok bölüme ayırarak her bölümü gösterirken “ne oluyor, neden oluyor, nasıl oluyor” gibi sorularla sonucu öğrenciye buldurmak çok faydalıdır (Kilisli Muallim Rıfat, 1925; akt. Temizyürek, 1999, 57).

Araştırma Yöntemi

Kilisli Muallim Rıfat (1925, s. 1342) makalesinde hocası Selim Sabit Efendinin konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde anlatmaktadır. “Çocuklar tecrübeye çok açıktır. Bilhassa eşyayı terkip (birleştirme) etmekten çok keyif alırlar. Çocukların bu ruh halini ve hislerini dondurmuyup onları bu hususta özgür bırakmak gerekmektedir. Çünkü birçok keşif ve buluş bu suretle terkip ve mecze (karıştırma) müteallik tecrübelerden neşet etmektedir. Çocuklarda araştırma ve keşfetme hisleri başta oyun şeklinde tezahür etmektedir. Biz daima gördüğümüz şeylerle yetiniyoruz ki bu beşeriyet için kusurdur. Acaba şöyle olsa nasıl olur, böyle olsa nasıl olur gibi birtakım tecrübeler yapalım. Yapacağımız bu tecrübelerden faydalı neticeler elde ederiz (Kilisli Muallim Rıfat, 1925'ten akt. Temizyürek, 1999, s. 59).”

2.10.2. Osman Şevki Bey'in Eserlerinde Kıraatle İlgili Ulaşılan Bilgiler

"Osman Şevki Bey de Terakki Mektebi'nin kurucu encümen üyeleri arasındadır. Bu okul eğitiminde usul-i cedid (yeni usul) yöntemini benimsemiştir. Okulun zükur (erkek) kısmında lisan-ı Osmani ve tarih muallimi olarak görev yapmıştır. (Alkan, 2003, s. 81)."

"Osman Şevki Bey, yeni usule uygun kıraat kitapları yazmış ve bu usulün Selanik'teki uygulayıcılarından olmuştur (Aslan, 2011)." Ana dili öğretimi konusunda önemli düşüncelerini pratiğe dökme çabası güden çok sayıda eser kaleme alan biridir. Yazdığı kıraat kitapları ile Türkçe öğretimine katkı sağlayacak ve öğretmenlere

rehberlik edecek çeşitli fikirler ve uygulamalar ortaya koymuş bir şahsiyettir (Aslan, 2011).

Şevki, Türkçe kıraat kitaplarında “Muallim Efendilere” başlıklı bölümlerde hem kıraat kitaplarının işlenişi hususunda öğretmenlere yol göstermekte hem de öğrencilere yaklaşımlarıyla ilgili önerilerde bulunmaktadır.

Osman Şevki Bey’in Türkçe kıraat kitaplarının ilk sayfalarında velilere, muallimlere ve öğrencilere hitap bölümleri bulunmaktadır. Bu bölümlerde: kıraatin önemi, kitabın özellikleri, içeriği, metin türleri, Türkçe Kıraat dersinin işlenişi hakkında tavsiyeler, hangi dil becerilerinin geliştirilmesine önem verildiği, görsellerle ilgili etkinlikler, söz varlığını geliştirme yolları hakkında bilgiler verilmiştir. Osman Şevki kitaplarının özelliklerinden söz ederek aynı zamanda Türkçe kıraat kitaplarının nasıl hazırlanması gerektiğine dair fikirler vermiştir. Yeni Usul Talim-i Kıraat serisi dönemin Türkçe kıraat kitaplarına örnek teşkil etmiştir.

Velilere hitap bölümlerinde; "onlara sağlam bir eğitim için öğrencinin yalnızca maddi olarak değil; özellikle ve ilk önce manevi yönden desteklenmesi (Şevki, Dördüncü Kısım, 1330, s. 3)" tavsiye edilmiştir

Şevki’ye Göre Kıraat Derslerinin Önemi

Kıraat derslerinin önemi birinci sınıflara yönelik *Yeni Usul Talim-i Kıraat Birinci Kısım* adlı Türkçe kıraat kitaplarından itibaren belirtmeye başlanmıştır. Kitapta, çocuklara hitap edilen “Kıraat dersini niçin okuyoruz?” adlı bir metinle başlamıştır (Şevki, Birinci Kısım, 1330, 8). Sonra kısaca “Kıraat tüm derslerin başıdır. Düzgün okumak, okuduğunu anlamak daha büyük sınıflardaki derslerden hesap, tarih gibi derslere de akıl erdirebilmek için öncelikli şarttır. Ders sonunda sorulacak suallere hazırlıklı olunmalıdır. Yorulmadan eğlenerek öğrenmek için bu kitabı seviniz. Sizi okutan hocanızı seviniz. Sizi mektebe gönderen anne ve babanızı seviniz.” ifadeleri bulunmaktadır (Şevki, Birinci Kısım, 1330, s. 9).

“Kıraat dersi lisanın esasını teşkil eder. Kıraat dersi ile talebede muhakeme hissi uyandırılır. Çocuk daha küçük yaşta iyi ile kötünün tefrikine (ayrımına) varır (Şevki, Üçüncü Kısım, 1330, s. 3).

Şevki Bey’e göre kıraat dersleri tüm derslerin temelidir. Bu dersin önemi derecesinde kesin bir dikkate ihtiyacı vardır. Dikkatle öğretimine ihtiyaç vardır. Kıraat dersleri, fikir genişliği için başarıya giden en uygun yoldur. Öğretmenler bu geniş sahada, öğrencisinin gelişmeye müsait olan zihinlerini istediği gibi kolaylıkla olgunlaştırabilir ve faydalı tohumlarla doldurabilir. Kıraat derslerinde her şeyden

bahsedilebilir: buluşlardan, keşiflerden, tarihten, coğrafyadan, tabii bilimler, biyografiler, latifelerden, (fıkralardan), vecizelerden, ahlaktan özetle bütün umumi bilgilerden örnekler gösterilebilir. Çocuk hangi mesleğe ulaşırsa ulaşsın ilerleyebilmesi, başarılı olması için kıraat dersinde muvaffak olmaya muhtaçtır. Kıraati iyi yapması kişinin tüm hayatını etkiler (Şevki, Beşinci Kısım, 1328, s. 5).

Yeni Usul Talim-i Kıraat Kitaplarına Göre Kıraat Derslerinin İşlenişi

Osman Şevki Bey, seri halinde hazırladığı kitaplarında öğrencilerine ve meslektaşlarına eğitime bakış açısını doğrudan ifade etmiştir. Buna göre onun, anlamlı bir öğrenme gerçekleştirilmeye çabalayan; eğitimi, hayatla bütünleştirilmiş ve sürekli bir faaliyet olarak tasarlayan bir eğitimci olduğu söylenebilir.

Yazar, muallimlere: “Zamanını doğru kullanan çocuğun istikbali emniyette olacaktır. Zamanını planlamaya alışan çocuğun geleceğe bakışı emindir. Bugünün çocukları yarının adamlarıdır. O hâlde çocuklarınızı bugün için değil yarın için hazırlamağa çalışınız. Gafil bulunmayınız. Uyanınız çünkü: Mahrum-ı ilim ve irfan olmayan bir millet ölmeye mahkûmdur (O. Şevki, 1330, Dördüncü Kısım, s. 3).” diye seslenerek yarının adamları olarak önemle vurguladığı çocuklara zamanı planlı bir şekilde kullanmayı öğretmeye öncelik verilmesini istemiştir.

Şevki Bey’e (1330) göre ilerleme ilmin, vatanın ve zamanın kıymetini bilen “yarının adamları” olarak nitelediği öğrenciler tarafından yapılabilir.

Osman Şevki Bey’in kıraat eserlerinde millî değerlere uygunluk ilkesi, üzerinde önemle durulan hususlardan biridir. Eserlerindeki kimi metinleri doğrudan doğruya bu gayeye dönük olarak hazırlayan yazar, bazılarında ise dolaylı bir biçimde öğütler vererek vatan uğrunda çalışmanın önemini vurgulamıştır. Ona göre tam anlamıyla vatanperver kimselerin nazarında vatanın yücelmesi her şeyden daha önemlidir. Vatanını gerçekten çok seven biri hırslarının ve çıkarlarının peşinden koşmaz. Vatanı için çok çalışır ve çalışmalarının sonucundan vatan yararlanabilmelidir. Vatan evladının Osmanlılığı yaşatmak için çalışmaya, öğrenmeye, öğretmeye mecbur olduğu, vücutlarında, fikirlerinde, bütün varlığında insaniyetin bir hakkı, bir alacağı olduğu, bunun asla unutmaması gerektiği vurgulanmıştır (Şevki, Altıncı Kısım, 1330, s. 238).

Ona göre öğrenciye hatalarını düzeltmesi için biraz zaman tanınmalı, o düşünmeye sevk edilmeli, hatasını yine düzeltmezse onun bu sorunu arkadaşlarına yönelterek bütün sınıfa ortak etmesi sağlanmalıdır. Bütün sınıf sorunu çözmekte âciz kalırsa öğretmen devreye girip gereken izahatları yapmalıdır. Öğretmenler kıraat

derslerinde yalın ve anlaşılır ifadeler kullanılmalıdır. Öğrenciyi merkeze almış, öğretmene çocukların doğruyu bulmalarında rehberlik etme görevini vermiştir.

Yazar, çocukların zihinlerini süngere benzetir. Zihinlerine dökülecek marifet sıvısını almaya hazırdır fakat, kapasitesinden fazlasını alamaz. Şevki Bey, öğretmenlerin dersleri çocuğa öğretirken bu hususu bilerek, bu hususu bilerek ve buna dikkat ederek hareket etmelerini ister. İkinci husus ise derste okutulacak konuların, içeriğin seçimidir. Yazar, kitaplarında konuların içeriğine olabildiğince dikkat ederek iyi neticeler elde etmeye çalıştığını belirtir (Şevki, Beşinci Kısım, 1330, s. 4-5).

Şevki Bey'in eserlerinde bulunan ve meslektaşlarına tavsiye ettiği diğer husus da ders esnasında iddia edilecek şeyin ispatı için verilecek örneklerin olabildiğince öğrencinin günlük hayatı ile ilişkilendirilmesidir.

Osman Şevki Bey, derslerin öğrencilere anlamlı parçalar hâlinde sunulmasını tavsiye eder. “Çok sayfa okutmaktansa az okutup tam anlamıyla anlamak ve anlatabilmek daha önemlidir. Ona göre okuduğunu anlayan çocukta okuma isteği artar. Kıraat metinlerinde içeriğin çeşitli olmasını, zenginlik olarak niteler. Şevki Bey, kıraat derslerinde öğrencilere zaman zaman gazete okutulması gerektiğini ifade etmiştir. Bu konuda, okunacak parçanın öğrencinin idrak seviyesine uygun olmasına dikkat edilmelidir. Derslerde serbest okumaya öncelik verilmesini, bununla beraber öğrencinin kelimeleri doğru okumasına dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Şevki, Beşinci Kısım, 1330, s. 5).

Eserlerinde, öğrencilerin gelişim özelliklerini dikkate alarak çeşitli düzenlemelere gitmiştir. Kitaplarında metinler için resimlere de yer vermiş ve bu resimleri kimi zaman soyut kavramları somutlaştırmak; kimi zaman da verdiği malumatı tüm teferruatı ile gözler önüne serbilmek için kullanmıştır.

Yazar, eserlerinde, resim üzerinde talimler yaptırılmasını tavsiye etmiştir. Buna uygun görseller ve metinler bulunduğunu belirtmiştir. Kıraat dersi içinde, kavait ve kitabet derslerine de fikir verilmiş, çocukların yazma becerileri görseller üzerine çocuklar düşündürülerek desteklenmiştir. Resimlerden yola çıkarak usulüne ve dil kaidelerine uygun yazma eğitimi verilmiştir. Yazar, çok faydalı olduğunu deneyimlediği bu usulün yaygınlaştırılmasını meslektaşlarından istemiştir. “Resim üzerinde talim” leri de âdeta birer kitabet vazifesi suretinde tanzime itina eyledik. Yani talebeye, kıraat dersi içinde kavait ve kitabet derslerine ait malumat-ı esasiyye vermek, nazariyesini takibe çalıştık. Fevkalade semeredâr olduğu bittecrübe sabit olan bu usulün ta'mîmini bütün

meslektaşlarımızdan suret-i mahsusada rica ederiz.” (Altıncı Kısım Yeni Usul Talim-i Kıraat, “Muallim Efendilere” (s.8) (Aslan, 2011, s. 26).

Yazar ayrıca dersleri yetiştirme gayesiyle dersleri üstünkörü anlatmaktansa doğru bir şekilde öğretmesini şu sözlerle tavsiye etmiştir: “Kıraat derslerinde kitabı bitirmek için acele etmemek gerekmektedir. Yavaş ve sağlam adımlarla etkili bir öğretimin sağlanması esas alınmalıdır (Şevki, Altıncı Kısım, 1330, s. 6).” ifadesi dikkati çekmektedir.

Osman Şevki Bey öğretmenlere, öğrencilerini “hatıra defteri” tutmaları konusunda teşvik etmeleri tavsiyesinde bulunmuştur. Yazara göre bu usulle öğrencinin okuma, düşünme ve kıymetli sözleri hafızasında tutabilme beceri ve hevesi artacaktır. Yazar, öğrencide bu hevesi canlandırmanın kolay olduğunu ve buna alışan çocuğun, bu alışkanlığı istekle devam ettirdiğine bizzat şahit olduğunu belirtir (Aslan, 2011, s. 21).

Muallimlerden ders arasında öğrencinin dikkatini çekecek ve onlara okuma isteği uyandıracak şiirler, kibar sözler, atasözleri, masallar, ince fikirli hikâyeler... anlatması istenmiştir. Anlatılanları da talebe hatıra defterine yazmalıdır, ancak bunu yapmak için zorlanmamıştır. Ona seçme şansı tanınmıştır. Ancak, muallimlerden talebeye onun derste ilgisini çeken hikâyeleri yazma isteği uyandırmasını sağlaması istenir. Böylece yazma becerilerinin de gelişmesine yardımcı olunmuştur (Şevki, Altıncı Kısım, 1330, s. 6).

Türkçe kıraat kitaplarındaki metinler içerisindeki veya altındaki talimler bölümündeki soruların metni anlamaya ve çocukların metne ilgisini çekecek surette sorular olmasına dikkat edilmiştir. Bu suretle öğrenci daha derin düşünmeye yönlendirilmiştir. Çocuklar, kıraat dersleri ve kitaplarında bulunan bu yöntemlerle düşünmeye, konuşmaya, araştırmaya ve yazmaya teşvik edilmiştir.

Yeni Usul Talim-i Kıraat Kitaplarında Konuşma Becerisini Geliştirmeye Yönelik Etkinlikler

Osman Şevki Bey’in eserlerinde çocukların konuşma becerisini geliştirmeye yönelik etkinliklere oldukça fazla yer verilmiştir. Yazar, kıraat kitaplarında konuşma becerisini geliştirmeye yönelik tavsiyelerde bulunmuştur. Yazar, öğretmenlerin, her konuda öğrencilerin dikkatini çekmesini, onları her şeyi tetkik etme fikri taşıyan bireyler olarak yetiştirmesini ve bunu gerçekleştirmek için gerekirse yanlış bir fikri savunur gibi görünmesini tavsiye etmiştir. Bunlarla çocuk, daha dikkatli düşünmeye sevk edilmiştir. Konunun kavratılması ve fikirlerin derinleştirilmesi bu şekilde

gerçekleşebilir (Osman Şevki, 1330, Altıncı Kısım, 6 akt. Aslan, 2011, s.18). Böylece çocuğun bilişsel ve duyuşsal becerilerinin gelişmesine önem vermiştir.

Yeni Usül Talim-i Kıraat Üçüncü Kısım’ da “Birinci ve ikinci kitaplarda seri kıraate alışmış olan talebe artık bu kitapta yavaş yavaş okuduğunu anlatmaya başlayabilmesinden bahsedilir. İntak yahud takrir (konuşma) dediğimiz bu usulün pek çok iyiliği, faydası vardır. Her ders hakkında verilen talimler vasıtasıyla beyan-ı mütalaaya sevk edilmeli, hatta bazen de bu suallere tarafınızdan daha başkaları da ilave olunmalıdır. İlk derslerde çocuklar bu konuda biraz zorlanacaklardır. Siz muallimlerin yardımıyla rehberliğiyle istenilen neticeye ulaşılacaktır. Söz söyleme kabiliyetinin geliştirilmesi gerektiğini iptidai mektebini bitirme seviyesine geldiği halde düzgün konuşamayan çocukların olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle mutlaka bu konuya ehemmiyet gösterilmelidir.” ifadeleriyle muallimlerin kıraat derslerinde konuşma eğitimine önem vermeleri özellikle belirtilmiş, aynı zamanda düzgün konuşamayan çocukların olduğunun tespit edilmesi, konuşma becerisine ne kadar önem verildiğini açıkça belirtmiştir (O. Şevki, 1330).

Aynı kitapta, talebenin muntazam söz söylemesine çok fazla önem verildiğinden bahsedilir. Söz söyleme kabiliyetinin geliştirilmesi gerektiği birinci ve ikinci kitaplarda da yazılmıştır. İptida mektebini bitirme seviyesine geldiği halde düzgün konuşamayan çocukların olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle mutlaka bu konuya ehemmiyet gösterilmelidir (O. Şevki, 1330, Üçüncü Kısım, s. 3).”

Aynı serinin dördüncü kısmında muallimlerden “Manzumelerin ezberlenmesi, düzgün söz söyleme, konuşma becerisinin geliştirilmesi, öğrenilen vecizelerin ezberlenmesi, görseller hakkında sualler sorulmasına önem verilmesi istenmiştir.” Sevgili Çocuklara hitabında da konuşma becerisiyle ilgili şunları ifade etmiştir :

Sevgili Çocuklar,

Siz artık basit mevzular hakkında resen beyana, mütalaya, icrayı muhakemeye müsaitsiniz. Zaten kıraat dersleri için açık fikirler en mühim bir vasıta. Bu derste ilmi fani, edebi, ahlaki, sana’i, ticari, zira’i her meseleye sevk edilecek fikir kabildir. Buna bağlı olarak her dersin sonundaki “talim” ler, metin ve görsel sualleri tedkik ederek cevaplarını ihzara bedel (hazırlamaya) gayret ediniz. Şanlı Osmanlı’ya layık olmak için çalışınız. Bu kitapta; hikâyeler, manzumeler, latifelerle (fıkralar) beraberinde bazı fani bahisler de ilave ederek mevzuları tezyid (arttırma, çoğaltma) ve tenevvü (çeşitli) eyledik. Bu tenevvi şüphesiz hissi muhakemenizi tevsi (genişletme) medar olacaktır. Zorlandığınız konularda hemen muallim efendilere müracaat ediniz. Sakın

çekinmeyiniz. Dikkat ederseniz başarılı olmanız kati, kesindir. Talimlerin cevaplarını doğru ve düzgün söylemeye alışınız. Terakki (ilerleme) etmeyen, tetenni (gerileme, aşağı düşme) eder (O. Şevki, 1330, s. 2).

Serideki kitaplarda, çocuklar ilk sınıflardan itibaren aşamalı olarak muhakeme ve mütalaaya alıştırmışlardır. Resen, kendiliğinde, konuşmaya alışmışlardır. Kıraat dersleri hayata dair her konuyu barındırır. Bu nedenle birçok konu hakkında çocuklar konuşabilir düzeye getirilmiştir. Ders sonunda da “talim” ler kısmındaki, metin ve görsele dair sorulabilecek sualleri cevaplamaya hazır olmalıdır. Kitabın içeriğinden de bahsedilmiştir. Hikâyeler, manzumeler, latifeler (fıkralar), ve bahsedilen diğer konularla ilgili metinler hazırlanmıştır (O. Şevki, 1330, 3).

Yeni Usul Talim-i Kıraat Kitaplarında Söz Varlığını Geliştirmeye Yönelik Etkinlikler

Yeni Usul Talim-i Kıraat kitaplarında çocukların söz varlığını geliştirmeye yönelik, Türkçe kıraat kitaplarının birinci, ikinci, üçüncü kısımlarında “Kıymetli Sözler, Durub-u Emsal ile Akilane Sözler bölümleri (Bu başlıklar altında vecizeler, atasözleri ya da ders verici özlü sözler yazılmıştır.) aşamalı olarak arttırılarak yer almıştır. Böylece söz varlığı ilk sınıftan itibaren geliştirmeye başlanmıştır. Ayrıca bölümlerin altında: “Muallim, bu cümleleri açık ve sade bir dille anlatmalı, farklı örneklerle, misallerle açıklamalıdır.” ifadesi bulunur (O. Şevki, 1330).

Üçüncü Kısımda: “Lisanımız her ne olursa olsun, Arabi ve Farsi kelimelerden müstağni (ihtiyaç duymamak) olmayacağından her dersin sonuna mümkün mertebe Türkçe karşılıkları yazılmalıdır. Bu kelimelerin manalarını da belletmek lazımdır. İmla dersine de mümkün olduğunca sınıf seviyesi gözetilerek yer verilmiştir. Talebeyi serbest kıraate en iyi şekilde alıştırmaya bu sınıfta daha çok ehemmiyet verilmelidir (O. Şevki, 1330, Üçüncü Kısım, s. 3).”

Dördüncü kısımda ise bu bölümlerin yanında metin altlarında birer sayfalık kelime ve tanımlarına yer verilmiştir (O. Şevki, 1330).

Beşinci ve altıncı kısımlarda metinlerin sonunda türemiş sözcükler (müştakkat), kelimeler ailesi (aile-i kelimât) ve talimler bölümleri bulunmaktadır. Aile-i kelimat bölümlerinde bir sözcükten söz ederken onun bağımsız olarak verilmesi yerine karşılığını, eş anlamlısını, zıddını buldurmak yeğlenmiş ve dile yerleşmiş, alışılmış olan kullanımları tercih edilmiştir. Bu sözcüklerle alamları arasındaki ilişkinin, telaffuzlarındaki farkların sezdirilerek öğretilmesi tavsiye edilmiştir (O. Şevki, Beş ve Altıncı Kısım, 1330). Çocukların kelimenin her hâliyle karşılaşması sağlanmıştır. Söz

varlığının en iyi şekilde gelişmesi sağlanmıştır (Osman Şevki, 1330'dan akt. Aslan, 2011, s. 23).

Osman Şevki Bey, kitaplarında Arapça ve Farsça kelimelerin anlamca karşılıklarına da yer vermiştir. Her bir dersin sonuna öncelikle o dersteki sözcükler, sonra türemiş kelimeler (müştakkat), sözcük aileleri ve alıştırmaları yazılmıştır. Çocukların öğrendikleri kelimelerle oldukça fazla karşılaşmaları sağlanmıştır. Böylece bir kelime, farklı parçalarda öğrencinin karşısına beş altı defa çıkabilmektedir. Öğrendikleri kelimelerin kalıcı olması sağlanmıştır. Osman Şevki Bey, bu tekrarların öğrenci açısından faydalı olacağı görüşündedir (O. Şevki, Altıncı Kısım, 1330, s. 4).

Şevki Bey'in eserlerinde, yazarın metinlerden sonra verdiği kelimât ve aile-i kelimât bölümlerindeki kelimeler, öğrencilerin kelime, deyim ve atasözlerindeki anlam inceliğini ve farklılıklarını görebilmesine imkân sağlamıştır. Birbiriyle karıştırılabilecek kullanımlar, sesteş kelimeler kasten bir arada verilerek çocuğun kelimeler arasındaki farkı görmesi sağlanmıştır.

Şevki Bey'e göre; bütün kelimeleri öğrencilere bir anda sunmak ve bunları papağan gibi ezberletmek gereksizdir. Bunun yerine kelimelerin anlamlarını ve telaffuzlarındaki farkları öğretebilmek daha önemlidir. Öğrenmek çok sayfa okumaktan ibaret değildir (O. Şevki, Altıncı Kısım, 1330, s. 3).

Metin Türleri

Yeni Usul Talim-i Kıraat Türkçe kitaplarının tüm kısımlarında: Durub-ı Emsal ile Akilane Sözler (vecize, özlü sözler, atasözleri), kısa hikâyeler, kısa nasihat tarzı metinler, letaif (fıkra), muhavere (konuşma), metinden sonra "talim (sualler)" metin altlarında kelimeler, (meşhur sözler), manzume metinleri bulunur. Metin türleri ve sayıları sınıf seviyesine göre artış göstermiştir.

Ayrıca metin uzunlukları sınıf seviyesi düşünülerek hazırlanmıştır. Okuma ve anlama kolaylığı sağlanmıştır.

Yeni Usul Talim-i Kıraat İkinci Kısım'da çocuklara hitap bölümünde kitaptaki metinler hakkında bilgi verilmiştir. Bunlar eserde, "Kitabınız size birçok şey öğretti. Güzel hikâyelerle ahlak dersi verdi, güldürecek, ağlatacak vakalarla fikrinizi açmaya çalıştı... Açık ve kolay bir lisan ile bilmediğiniz şeyleri öğretmek için uğraştı. Ne kadar çok şey okusanız, ne kadar çok şey öğrenseniz yine bilmediğiniz pek çok şey olduğunu unutmayınız. Size rehber olacak söz: 'Vazifenizi biliniz.' Vazifesini bilen insan bütün insanlığa faydalıdır. Dünyada iyi olmak, iyi bir nam bırakmak isterseniz öyle ise

evlatlarım, tekrar ederim: 'Vazifenizi biliniz.' (O. Şevki, 1330, İkinci Kısım, s. 12)." şeklinde ifade edilmiştir.

Kitaplarda çok sayıda eğlenceli letaif (fıkra) vardır. Gülmek ve birilerini güldürmek için oldukça fazla metin Türkçe kıraat kitabında yer bulmuştur.

Muhavere (konuşma) adlı metinler karşılıklı konuşma şeklindedir. İki kişinin konuşması anlatılır. Problem karşısında çözüme yönelik konuşmalarla çocuğa azim ve gayret telkin edilir. Öğrenmeye karşı istekli olması sağlanır.

Kıraat kitaplarında “öğretici metinler” olarak nitelendirilen metinlerde bol miktarda resim kullanılmıştır. Metinlerdeki hemen her açıklama bu resimler yoluyla daha anlaşılır hâle getirilmeye çalışılmıştır. Hikâye edici metinler için kullanılan resimlerle metinlerin konusunun daha anlamlı olması sağlanmıştır.

“(…) Dersler size vazifelerinizi, vatanınızı, ailenizi sevdirecek, terakkinizi temin edecektir. (...) Kitaplarındaki bahislerin mümkün mertebe mütenevvi olması da sizi eğlendirecektir: Burada meşhur keşiflerden, büyük adamlarımızdan, tarihten, fûnûn-i basit aksamından, ahlaktan, letâiften/fikralardan hülâsa tenvir-i efkârınız için lazım olan her şeyden bahsedilmiştir. Merakınızı çekecek şiirler, resimler de vardır... (O. Şevki, 1330, Beşinci Kısım, s. 9)."

2.10.3. Türkçe Kıraat Kitaplarında ve Araştırmalarda Kıraatle İlgili Tespit Edilenler

Kütüphanelerden temin edilen kıraatle ilgili hususlar bu bölümde özetlenerek çalışmaya aktarılmıştır.

İncelenen Eser 1: Sadreddin Celal. (1927). *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat*. İlk mektep – Üçüncü Sınıf. Türk Matbaası.

Kıraat Programı (Bu bölüme birçok Türkçe kıraat kitabının ilk sayfasında rastlanmıştır.)

Kıraat dersinin hedefleri şöyledir:

- 1- "Talebeyi okuduğunu anlamaya alıştırmak
- 2- Okuduğunu anlattırmaya alıştırmak
- 3- Yeni lugatlar öğrenerek talebenin malumatını artırmak
- 4- Çocuklara selis (akıcı) ve vazih (açık) kıraat melekesi hâsıla getirmek (Sadreddin Celal, 1927)."

Bütün sınıfların kıraat derslerinde şu esaslara riayet edilecektir:

- 1- "Kıraat dersinde ilk sınıflardan itibaren işlek ve pürüzsüz ve aynı zamanda manidar bir surette okumayı temin etmek lazımdır. Okurken noktalama işaretlerine dikkat edilecek ve sese mevzuun ifade ettiği manaya göre bir ahenk verilecektir.
- 2- Çocukların mihanını bir ahenk ve makam ile kıraat etmelerine meydan verilmeyerek okumakla konuşmak arasındaki gayri tabii farklar azledilecektir.
- 3- Dürüst ve selis kıraatle beraber çocuklar, okurken okudukları parçanın mevzuu ve münderecatını anlamaya ve bellemeye de alıştırmalıdır.
- 4- Bu maksadın hâsılı için bir parçanın kıraatı bittikten sonra kitaplar kapanıp mevzu bir veya birkaç şakird (öğrenci) tarafından anlatılmalıdır.
- 5- Kıraat dersi düz veya izahlı kıraat dersi şeklinde verilir. Eğer okunan parçadaki fikirler ve lügatler çocuğa malum ise en ziyade kıraat melekesi husuluna itina olunur. Çocuklarca mevzuun anlaşılması müşkil ise ilk kıraatten sonra okunan parça izah olunur. Bu izahat esnasında mevzuda geçen fikirlerin ve verilen malumatın anlaşılmasına dikkat olunur. Bu münasebetle çocuklara yeni lügatlar öğretilir. Münasip cümleler içinde kullandırarak canlı lisan çerçevesi dâhilinde belletmek lazımdır.
- 6- Kıraat kitabı dâhil ve haricinde çocukların san ve seviyeleriyle mütenasip manzumeler dahi okutulur. Bunlardan bazıları ders esnasında tahtaya yazılarak ezberlettirilir ve aslına uygun inşad ettirilir. İnşad esnasında talebenin gayri tabii tavırlar almamasına dikkat etmelidir. Manzumelerin fikir ve kelime itibarıyla güç olan kısımları izah edilmelidir.
- 7- Mükemmel tarzda yazılmış olan parçalar bazen karşılıklı iki veya üç çocuğa okutturulur (okuma tiyatrosu). Bu suretle küçük temsillere hazırlık yapılmış olur.
- 8- İlk sınıflardaki çocuklar kıraat esnasında müteakip kelimeyi sökemeince bir hece veya kelimeyi müteaddid defalar tekrar ederler. Buna şiddetle mâni olmak lazımdır.
- 9- Üst / yukarı sınıflarda talebeyi biraz da sessiz kıraate alıştırmalıdır. Talebe sesleri çıkarmadan okuyarak okuduklarını anlatmalıdır. Sessiz kıraatten maksat çocuğun bütün dikkatini manaya vererek okuduğunu iyi anlayıp şifahen anlatabilmesidir.

- 10- Talebeye kıraat kitabında geçen kelimelerin lügat kitabında temsilini arayıp bulması da öğretilmelidir.
- 11- Kıraat kitabındaki parçaları sırasıyla okutmak mecburiyeti yoktur. Muallim mevsimlere hadiselere ve dersin hayat bilimlerine vesair derslerle olan münasebetlerine göre okutulacak parçaları intihab eder (Sadreddin Celal, 1927)."

İncelenen Eser 2: Sabiha Zekeriya (Sertel) – Ercümen Ekrem (Talu) – M. Zekeriya (Sertel). (1928). *Yeni kıraat muallimlere rehber kısmı*. Resimli Ay Matbaası.

Kıraat okutmada resimden istifade öteden beri ilk mekteplerde tatbik edilen bir usuldür. Onun içindir ki kıraat kitaplarının çok resimli olması lazımdır. Güzel resim çocuk üzerinde büyük bir tesire haizdir. Resim evvela kitabı güzelleştirir. Sonra da kısmen hikâyeyi anlatır. Onun için muallim resimden azami surette istifade etmeyi bilmelidir. Kitaptaki resimler gösterilerek çocuğa resmin ifade ettiği mana sorulur. Sonra hikâyeye için başka ne resim yapılabileceği sorulur? Resimler kopya ettirilir. Hatta bu kopya ettirilen resimlerden muntazam defterler vücuda getirilebilir. Resimler boyanır. Kıraat kitaplarındaki resimleri kopya ederek vücuda getirilecek koleksiyon, çocuk için kıraat kitabının resimli bir tekrarı olur.

Kıraatlerin okutulma tarzına geçmeden evvel, muallim hanım ve beylere bazı umumi malumat hakkında açıklama yapmak zaruridir.

Kıraatte iki esaslı nokta vardır:

- Yazılı veya basılı kelime ve cümleleri görmek
- Bunların görülmesinden doğan fikirler.

Okuma bilmeyen bir çocuk, bir kitaba baktığı zaman orada birtakım kelimeler görür fakat bu kelimeler ona hiçbir şey söylemez. Hiçbir şey ifade etmez.

Bazı çocuklar masal işitirler veyahut tecrübe sayesinde bazı fikirler edinirler. Fakat bu fikirleri, fikrin matbu bir temsili olan kelimeleri ve cümleleri okuyarak öğrenmiş değillerdir. Diğer bir çocuk da kelimeleri görüp okuyabilir, fakat onların ifade ettiği manayı anlamaz.

Kıraati yani okumayı öğrenmek, kelimelerin arkasındaki fikirleri anlamak demektir. Nasıl evinizin penceresinden bakınca dışarısını görebiliyorsanız, kelimelere bakınca da onların ihtiva ettiği manayı görebilmelisiniz. Kelime bir pencere vazifesini görebilmelidir. Bazen kelimeler buzlu cam gibi insanın nazarını tevkif eder. O vakit kelimeyi okuyor, manasını anlamıyorsunuz demektir.

İyi okumak itiyadını temin için şu esasların nazar-ı dikkate alınması lazımdır:

- Anlaşılması kolay ve manası malum şeyleri çok okumak
- Münferit kelimelerle, ileride izah edeceğimiz kart oyunlarını oynamak.
- Okurken dudakları oynatmaktan ictinab (çekinmek) etmek. Çünkü gözler dudaklardan daha süratle hareket eder. Sessiz okurken dudaklarını oynatan ve yüksek sesle okuyan ezberciler çabuk okumaya muvaffak olamazlar. Binaenaleyh sınıfta talebenin yüksek sesle ders okumasına mâni olmalıdır. Cehren kıraat de tabi yüksek sesle okunur. Fakat talebe kendi kendine ders çalıştığı zaman sessiz kıraate alıştırılmalıdır.
- Parmakla veya kalemle işaretten ictinab etmek. Kıraate yeni alışanlar kelimeleri veya okudukları yerleri parmakla veya kalemle gösterirler. Bu da seri kıraate manidar olur. Bu işaret aynı zamanda okuyanın kelime üzerinde durarak manayı kaybetmesine sebep olur.
- İlk mektebin son sınıflarında yüksek sesle okumak yerine sessiz okumak itiyadını tesise çalışmak.

Muallim hanım ve beyler talebede istedikleri terakkiyi görebilmek için bu noktanın teminine itina etmelidirler.

Bir hikâyede kelimeler birçok defa tekrar ettiği için iki veya üç derste gösterilebilir. Yeni kelimeleri talim ettirmeden evvel hikâye resimler vasıtasıyla anlattırılmaya çalışılır.

Sualler- Resimde neler görüyorsunuz? Bu resme bakıp bu hikâyenin ne zaman, senenin hangi mevsiminde olduğunu anlayabiliyor musunuz? Bunu nereden anlıyorsunuz? (Çıplak ağaçlar, kar) karıncanın ayaklarına bakınız, kaç ayağı var? (Altı ayak) karınca bu ayaklarını ne gibi işlerde kullanır? Karıncanın ayaklarında neler görüyorsunuz?

Çocuğun alakasını kaybetmemek için hikâyeyi az zamanda okutmalı.

İncelenen Eser 3: G. İrfan. (1326-1328). *İkbal Kütüphanesinin Mektep Kitaplarından Birinci Kıraat Kitabı*. Şems Matbaası

Bu kıraat kitabı çocuklarımıza gayet kolay bir surette güzel vatan, maarif, ziraat, ticaret, sanat, itikad selim, ibadet ve tabiat, misüllü dünyevi ve uhrevi meseleler içtimaiye ve ahlakîyenin en mühimlerini takdim eder.

“Muallimin ve Evliyayı Etfalin Nazar-ı Dikkatine” hitabından sonra mektep kitaplarının hazırlanmasına verilen önem şöyle özetlenmiştir:

İptidaiye mekteplerinde okuyan çocuklar için hazırlanan mektep kitaplarının özenle hazırlanması, derslerin işlenişi ve talimlerinde en muhtaç olunun şeylerden biridir. Mini mini etfalin (çocukların) parlak zekâlarını köreltmeden, heves ve gayretlerini kesir (kırmadan) etmeden, kuvvetli dimağlarını bitap kılmadan velhasıl kendilerini icbar (zorlama) ile değil bilakis ruhlarını, düşüncelerini geliştirerek, lezzetlendirerek, eğlendirerek tahsil ilim ve maarifte celp etmek cidden mühim, hem de pek mühimdir.

İncelenen Eser 4: Tüccarzade İbrahim Hilmi, (1341). *Güzel Yazmak Usulleri ile Edebi Kıraat Numuneleri Kıraat Kitabı* (Liselerin Devre-i Evveli Üçüncü ve İlk Muallim Mekteplerinin Dördüncü Sınıfları için hazırlanmıştır.) Cihan Biraderler Matbaası

Faydalı ve güzel eserleri kıraat etmekten, okumaktan, geri durmayan kimseler ne zaman isterlerse hayatta gördüklerini ve hissettiklerini yazıp başkalarına da anlatabilirler. Yazmak sanatına merak ve alaka çoğaldıkça kabiliyette istidadın derecesine göre o nispette fazlalaşır. Fakat bunun için ilk zamanlarda bir rehber ihtiyacı vardır. Bu rehber de edebi kıraat metinleri dâhilinde gösterilecek olan kavaid (yazma) ve tahririn mecmuasıdır. Mamafih (öyle olmakla beraber) metinlere geçmeden evvel yazmak kabiliyetine bir hazırlık ad edilebilecek bazı esasatı (esasları) bilmek lazım gelir. Bu esasları anladıktan sonra dersi herkesin zevkini okşayacak surette güzel yazmaya hidamet edecek hale getirebilirsiniz. Yani yazma kabiliyetine, yazma sanatını ilave eyleyebilir, kavaid tahriri kitabınızdaki kıraat parçalarının tetkik ve tahlili ile kolayca elde edebilirsiniz.

İncelenen Eser 5: Osman Şevki. (1330). *Yeni Usul Talim-i Kıraat Kitabı - Birinci Kısım*. Yeni Asır Matbaası.

Elifbadan sonra çocukları kolayca kıraate alıştırmak ve kendilerine lazım olan bilgilerle beraber terbiyeli iyi huylu olmalarına medar (sebep) olacak fikirleri vermek üzere tertip olunmuştur.

"ÇOCUK VELİLERİNE

Çocuklarınızı herhangi bir mektebe kaydettirmek onların kâğıt, kalem kitap gibi şeylerini tedarik ve ücretlerini tesviye (düzenlemek) etmek kâfi değildir. Mektebin gösterdiği yolu takip ile tam bir (Osmanlı) olmaları için devlete vazifenizdir.

Uyanınız! İlim ve irfandan mahrum olan bir millet yok olmaya mahkûmdur (Osman Şevki, 1330)."

MUALLİM EFENDİLERE

Maksadımız (Osmanlı namına layık adam yetiştirmek) den ibaret olduğu cihetle bu defa da kitabımızda bazı yenilikler yaparak çocuklarımızı daha lezzetle okutmak için teşvike çalıştık onların pek memnun olacakları muhavereleri (konuşmaları) hikâyeleri tezyid (çoğaltma) eyledik.

Derslerin kısa ve basit olmasına itina ile beraber talebeyi küçük yaştan doğru düşünmeye alıştırmak için her dersin nihayetine birtakım sualler ilave eyledik. Bunları yavaş yavaş tatbik ile talebeyi düzgün söz söylemeye alıştırmak ve ileride göreceği intak (konuşma) ve kitabet (usulüne uygun yazma) derslerine müsait bir zemin ihzar (hazırlamak) eylemek lazımdır.

Daha küçük sınıflarda iken buna ehemmiyet vermemek yüzünden talebenin ihmal edilen hatalarını rüşti sınıflarda tashih (düzeltme) ile muallim efendilerin iştigal ettikleri (meşgul olma) çok kere görülmüş olduğundan buna meydan vermemek üzere daha ilk dersten çocukları tam ve düzgün okuyup söylemeye mecbur etmek lazımdır.

İdarenize tevdi edilen küçük dimağları tagaddiye (beslemek) için her şeyden evvel o dimağlarda dikkat hissini uyandırmaya himmet (yardım) ediniz. Bu da çocuğun hoşuna gidecek tarzda hikâyecikler, manzumelerle kolayca elde edilir.

Çocuğu bir papağan gibi ezberciliğe alıştıracak yerde okuduğunu anlayacak, muhakeme edecek hale getirmek için her dersin tamamıyla anlaşılmiş olmasına ehemmiyet vermelidir.

Bilhassa küçük sınıflar büyük ehemmiyet ile yetiştirilmelidir. Zira Meşrutiyet-i Osmaniye'nin hayatı iptidai sınıflarına merbuttur.

İncelenen Eser 6: Köprülüzade Mehmed Fuad. (1331). *Küçük MektepliyeYeni Milli Kıraat Kitabı* (Mekatib-i ibtdaiyenin birinci sınıfına mahsustur.) Kanaat Matbası.

Elifba'yı bitirip de gördüğü cümleleri serbestçe okumaya başlayacak küçük şakirdler için (milli kıraat) hem lisanca hem de gayece iyi bir rehber olacaktır.

Kitabın ifadesi imkânın müsaadesi derecesinde açık, sade yazılmış olduğu gibi bahisleri de varlığınıza dair çocuklara verilmesi lazım fikir ve his cereyanlarına göre tertip edilmiştir. Bu maksat asıl tedris sırasında tayin edileceğinden mektep hocalarına büyük iş düşmektedir.

Kıraat kitapları çocukların anlayacağı şekilde açık, sade ve çocuklara gerekli fikirlerin verilmesi esas alınarak hazırlandığı anlaşılmaktadır.

İncelenen Eser 7: (İttihat ve Terakki Muallimlerinden). (1327). *Kıraat Okuyorum Kitabı - Dördüncü Kısım*.

Burada münevver ve lekesiz bir gelecek için hazırlanan gençler kendilerine son derecede lazım birçok faydalı şeyler bulacaklar, yorulmayarak, üzülmeyle kuvvetli bir şekilde tedrici ve ameli bir surette mükemmel okuma ve yazı yazmaya alışacaklardır.

Muallim Kardeşlerimizden Bir Rica

Dördüncü kıraati takip edecek gençlerde güçlü bir zihin ve temsil kabiliyeti daha fazladır. Bunun için hikâyelerde birçok istiareler (bir kelimeyi başka anlamda kullanma) mecazlar geçecektir.

Çocukların hikâyelere dikkatini, ilgisini çekmek için onlara sualler sorulmalıdır. Her hikâye nihayetinde evvelki kıraatlerde olduğu gibi fakat biraz daha zorca tahlil edilen fikirler ilave olunmuştur. Çocuklar bu temrinlerden (alıştırma) birçok şeyler öğrenebilirler.

Kitap içinde birçok kelimeler, fikirler vardır ki ihmal edilmiştir. Onu siz daha vazih seviyeleri ile daha mütenasip bir surette izah edeceğiniz her kelimeye kitapta olduğu gibi değil birçok misaller (örnekler) göstereceğiniz bu suretle elde edilen fikirler, belletilen lügatler unutulmaz. Kelimelerden başka her hikâye nihayetinde birer mevzu var. Bu mevzular evvela talebeye izah edilecek sonra tashih edilmek üzere bir kâğıda yazdırılacak çocuklar aynı zamanda pek faydalı bir inşa dersi görmüş olacaktır. Çocuklar yazmaya alıştıkları parçaları pek güzel takdir edecekleri için natikalarına (güzel konuşabilme kabiliyeti) yardımcı dokunacaktır.

Kıraat kitaplarında çocukların dikkatini çekip onları okumaya sevk edecek suallere yer verildiği, her kitabın diğerine göre aşamalı olarak zorlaştığı, sınıf seviyesine göre kitapların değiştiği, zorlaştığı, çocuktan hikâyedeki fikirler konusunda biraz daha zor tahlillerin istendiği anlaşılmıştır.

Muallimlerden de kıraat kitaplarındaki metinlerde birçok kelime ve fikrin, düşüncenin ihmal edildiği, bunu muallimlerin ortaya çıkarması, izah edecekleri kelimeleri kitapta olduğu şekliyle değil çok farklı, birçok örnek göstermeleri, çocuğun izah edilen kelimenin hayatta karşılaşacağı her şeklini görmeleri istenmiştir. Çocuğun kelime hazinesinin olabildiğince geliştirilmesinin, dil öğretimine katkı sağlayacağı böylece konuşma becerilerinin de gelişeceği belirtilmiştir.

Her hikâye bir mevzuyu anlatmaktadır. Bu mevzular talebeye açıklanacak, anlatılacak talebe anladıktan sonra tekrar düzeltilmek üzere hikâye yazmaları sağlanacaktır. Böylece hikâye okuyup anlayarak yeni bir hikâye oluşturulması istenerek çocukların yazma becerileri de geliştirilmeye çalışılmıştır.

İncelenen Eser 8: Osman Şevki, Selanik, (1330). *Yeni Usul Talim-i Kıraat Kitabı - Üçüncü Kısım*, (Malumat-ı Müfide ve Fezail-i İnsaniye). Yeni Asır Matbaası.

Kitabın yazarı muallim efendilere tavsiyelerde bulunmuştur. Bunlar:

"Kıraat dersi lisanın esasını teşkil eder. Kıraat vasıtasıyla talebede muhakeme hissi uyandırılır. Çocuk daha küçük yaşta (iyi) ile (fena) nın tefrikine (ayrımına) başlar.

Birinci ve ikinci kitaplarda seri ve muntazam kıraate alışmış olan talebe artık bu kitapta yavaş yavaş okuduğunu anlatmaya başlayabilir. Konuşma yahut yazma dediğimiz bu usulün pek çok faydası vardır. Her ders hakkında irad edilen talimler vasıtasıyla talebe beyan-ı mütalaaya sevk edilmeli hatta bizzat da bu suallere tabii fikirden daha başkaları da ilave olunmalıdır. İlk derslerde çocuklar doğal olarak zorlanacaklar, onlara sualleri cevaplamak ve hikâyeleri anlatmak güç gelecek ise de daha sonra istenilen seviyeye geleceklerdir.

İnsanımız her ne olursa olsun Arabi ve Farisi kelimelerden kopamayacağından her dersin sonuna Arabi ve Farisi kelimelerin mümkün mertebe Türkçe karşılıkları yazılmıştır. Burada da yabancı kelimeleri doğrudan almak yerine Türkçe karşılığının da metinde yer alması çok önemlidir.

Talebeler serbest kıraate yani sesli okuma yöntemine bu sınıfa kadar sahip olacaktır. Bir de talebenin muntazam söz söylemesine pek ziyade ehemmiyet verilmelidir. Kıraat ile talebenin metinleri seri ve düzgün bir şekilde okumasına, manaları bilmesine ve güzel konuşmasına önem verilmiştir.

Çocuk velilerine tavsiyeler:

Uyanınız! İlim ve irfandan mahrum olan bir millet ölmeye mahkûmdur.

Sevgili Çocuklar

Sizinle üçüncü sene derslerine sevimli kıraatle başlıyoruz. Bundan evvelki kitabınızda takip ettiğimiz hususları burada da fakat daha açık bir surette devam edeceğiz. Sizi inandıracak hikâyeler, zihninizi açacak sözler, gülerik muhakemeye alıştıracak latifeler, halinize münasip manzumelerle bu kitabın bahislerini mümkün olduğu kadar tatlılaştırmaya çalıştık. Hep bir şeyden bahsederek canınızı sıkacak yerde türlü türlü derslerle sizi eğlendirerek öğretmeye dikkat ettik. Evvela derste okumaya sonra okuduğunuzu anlayıp anlatmaya dikkat ediniz. Muallim efendi bu kısımda size yardım edecek lazım olan yolları gösterecektir. Sizin yalnız dikkatinize ihtiyacımız vardır. Dikkat ederseniz muvaffakiyet tabiidir (Osman Şevki, 1330)." şeklinde dile getirilmiştir.

Bu bölümde çocuklara hitap edilmiştir. Kıraat kitaplarının gerçekçi hikâyeler, farklı kelimeler, eğlenerek okuyacakları, olayları muhakeme edebilecekleri metinler, çocuk dünyasına uygun şiirlerle sevecekleri bir kitap hazırladıklarını ifade eder. Talebelere önce okuma, sonra anlama ve anlatmaya önem vermelerini tavsiye eder. Muallimlere dikkatlerini vererek başarılı olacakları vurgulanmıştır.

İncelenen Eser 9: Hüseyin Rauf. (1332). İptidailerde Türkçenin Usul-ü Tedrisi. Matbaa-ı Amire. *Kıraat Tedrisatı*, Sayfa 13.

Hiç şüphe yok ki bütün tedrisatın iş alası okumak ve okutmaktır. Hatta insanları “okuryazar, okuması yazması yok” diye ikiye ayırmak suretiyle bilgisi olan ve olmayanları bile okumak esası üzerine ayırırlar. Çocuklar, mektebe bütün diğer maksatlardan evvel “okumak” için gelirler. Kıraat bütün ilimlerin mebdeidir (başdır, başlangıç noktasıdır).

Kıraat, muallimin en müfid (faydalı) bir muavini, talebenin en mükemmel bir rehberidir. Muallimin mesaisinde birinci vasıta kıraattir. Onun delaletiyle kelimelerin izahı, cümlelerin teşkili, sarf (gramer) ve nahv (söz dizimi) mümasesleri (alışma, meleke) tahliller, terkipler, bir cümle malumat husula getirir ki şakirdlerin bilgisini zenginleştirir.

Kıraat çocuklar için de en zengin bir rehberdir; filhakika kıraat kitabı, onlar için hemen hemen bir hazine-i malumat demektir. Muallimin uzun teşrihlerini (açıklama) onlara telhis (özet) eden, kendi küçük mukayesedeki tetebbularının (araştırma) vesikalarını ihtiva eyleyen hep bu kitaptır.

Çocuklar, büyüyüp, mekteplerini bitirdikten, muallimlerinden ayrıldıktan sonra kendilerini (eğitecek) yegâne şey, kıraattir.

Çocukların hafızası kıraat delaletiyle yeni yeni malumatlar kazanarak zenginleşir, fikirleri en mümtaz zekâlarla, şairler, edipler, büyük muharrirler, meşhur mütefennilerle (fen ile uğraşan) aşına olur; hisleri tarihin kahramanına vakaları, namdar (namlı, ünlü) kumandanları, tanınmış âlimleri ile ahlaki esasları temsil eden hikâyelerle inkişaf ve teali eder, elhasıl kıraat, çocukları hatta büyükleri bile his ve fikir âleminde sevk ve idare eden en müfid bir rehberdir.

Kıraat tedrisatı şu dört safhada cereyan eder: 1- Adi kıraat, 2- Seri kıraat, 3- Tefsir-i (anladığını anlatma, gizli bir şeyi açığa çıkarma) kıraat, 4- Tefhim-i (anlatma, anlaşılmasını sağlama) kıraat.

Adi kıraat, çocukları selis/kolay, akıcı kıra'ate hazırlar. Harflerden, harflerin taliminden başlayarak, heceleri, kelimeleri ve nihayet cümlelerin kıraatini itmam / tamam eder. Bu sebeple adi kıraatin saha işigali elifba kitabıdır.

“Elifba” kitabını bitiren çocuk, metin kıraatine alışmış olacağından artık selis ve tefsir-i/açıklayıcı (okuduğunu anlayan ve anlatabilen) kıraat ile iyiden iyiye başlar.

Seri Tedris-i Kıraat

Kıraat-ı adiyede ilerleyerek elifba kitabının sahasından çıkan çocuklar, artık gördükleri satırları rahatlıkla okumaya alışacağından, seri ve tefsiri kıraate başlayabilir.

Ana dilini tedriste çocuklara okutulan herhangi bir metni izah etmek kadar mühim ve bunlara yarayacak temrinler (alıştırmalar) müfid bir vasıta daha tasvir edilemez.

Muallim talebesinin fikirlerine ancak tefsir-i kıraat için yaptıracağı temrinler vasıtasıyla hulul eder: onlarla görüşür, onları görüştürür ve bu muhavereler (konuşma) sırasında hatalarını tashih eder, vereceği yeni yeni fikirler ile hafızalarını zenginleştirir. Birleştirme ve ayırt etme gücü ile onlarda okuma zevki oluşturmayı sağlar. Okuduklarının öncesini ve sonrasını tahmin etme becerisini geliştirir.

Muallim kıraat derslerinde metinlerle çocuklara, olayları tetkik etmeyi, araştırma yapmayı ve kendi kendilerine fikirlerini terbiye ve malumatlarını geliştirme yollarını öğretir. Kıraat metninin izahı işte bu sebeplerle fevkalade ehemmiyetlidir. Kıraat dersi için söylenen şu söz ne kadar doğrudur: “Kıraat metnini iyi izah edebilen bir muallim sınıfı her zaman avucu içinde bulundurur” filhakika böyledir.

İzah edilmemiş metinleri okutturmakla geçen kıraat dersleri hiçbir kıymete haiz değildir.

Devre-i İptidaiyede Seri ve Tefsir-i Kıraat

Elifba devresi için lazım olan birkaç ay, kıraat-ı adiyeye geçirdikten sonra çocuklar kolay ve kendilerince kaleme alınabilir metinleri okumaya başlarlar, “artık seri kıraat” devresi gelmiştir.

Seri kıraatin gayesi, çocukların seviyeleri ile mütenasip metinleri doğru bir surette okuyup anlamalarıdır.

Bir metni doğru bir surette okuyabilmeleri için:

- 1) Her heceyi sıhhatle eda etmek,
- 2) Kelimeleri telaffuz mahsuslarına, lisanın ahengine uygun olarak fasih (güzel konuşma) bir halde telaffuz etmek,

- 3) Kıraat esnasında ağır bir kelimeyi telaffuz ederken gözünde ondan ileride bulunan kelimeyi görmesine alışmak,
- 4) Vasıllara (bağlaç), imla ve vakfelere (durma) dikkat etmek,
- 5) Okurken taganni (şarkı ya da nükteli söylemek) etmemek lazım gelir.

Bir metni doğru bir surette anlamaları için de kelimelerin manalarını kendilerine izah etmek, çocuklara izah ettirmek, söz söylemek arzularını daima tahrik eylemek ve onları imla ve sarfdaki (gramer) malumatlarıyla mütenasip bir mukayese dâhilinde kelimelerin yapıları ile işgal etmek icap eder.

Dersin Tarz-ı Cereyanı: Devre-i evvelde kıraat dersinin takip edeceği cereyan şu aşamalarda gerçekleşir:

- 1) Muallim Tarafından Kıraat: Ders için hangi metin intihap edilmiş ise (bu metin on beş satırı aşmamalı) evvela muallim tarafından kıraat edilmelidir. Bu kıraat ağır ağır olmalı, telaffuz selis ve vazih, ses perdesi okunan şeyin tabiatı ile mütenasip derecede bulunmalıdır. Metinde ifade olunan düşünceler ve hisler, şekillerine göre, verilecek az yahut çok fasılalar, tevakkuf (durma), imlalar ile canlandırılır. Metnin bu suretle ibtida (önce) muallim tarafından kıraati çok mühimdir: Hasen (güzel) kıraat bir sanat-ı mahsusadır ki çocukların beyanı ona ait güzide numunelerle teşkil ve tekemmül (tamamlama) eder.
- 2) Şifahi İcmal (özet): Bundan sonra muallim metinde mevzu-u bahis olan şeyi buldurur: eşhas hakkında onların muhavereleri ve hareketlerine ilişkin tasvir olunan sahne yahut vakıa ile ilgili metinde isimleri zikredilen eşya üzerine birtakım sualler irad (söylemek) ederek çocukların okunulan parçayı çok anladıklarına kanaat hasıl eder.
- 3) Talebe tarafından kıraat: Bundan sonra okumak nevbeti (sırası) talebeye gelir; evvela müctemian (derli toplu) yani ya bütün sınıfın yahut birkaç çocuğun iştirakiyle badehu (daha sonra) ayrı ayrı kıraat ederler. Metin baştan nihayete kadar bir cümlede değil ibtida cümle cümle, sonra ibare ibare okunacaktır. Fakat cümlelerin kıraatine de ibtida hece hece yani kelimelerin heceleri, takti (kesme) olunarak sonra kelime kelime okunmak suretiyle alışılır:

Ak- ak+çe-ka+ra-gün-i+çin+dir.

Sonra kelimeler tehciyesiz (heceleme) kıraatle cümle tekrar edilir:

Ak+akçe+kara+gün+içindir.

Çocuklar müctemian kıraat ettikleri sırada eğer fazla seri okuyarak tabilikten çıkarlar yahut bazılarının ileri, bazılarının geri kalmasıyla müttehid (birleşik) kıraat hale uğrarsa muallim bir işaretle veya kaleminin ucunu masaya vurmak suretiyle sesleri seyr tabiyesine (eski haline döndürme) eder. Kıraat esnasında çocukları kıraati durdurur, kıraate yeniden başlatır ve sesleri tabileştirir.

Bir kelime veya bir kısım cümle fena okunduğu zaman eğer kıraat derli toplu yapılıyorsa muallim fena okunan kelimeyi veya cümle parçasını iyi kıraat eden bir çocuğa tekrar ettirmek suretiyle şekil sahihi (doğruyu) gösterir.

Eğer kıraat münferit yapılıyorsa yani çocuklara teker teker okutturuluyorsa muallim hata yapan çocuğu hatasını vukuu anında durdurmaz cümleyi bitirinceye kadar devam ettirir.

- 4) Telaffuz temrinleri: Bu kıraatler esnasında telaffuzları zor kelimeler tek tek veya topluca hecelettirilerek telaffuz ettirilip öğretilir.
- 5) İfade ve Takrir (anlatma) temrinleri (örnekleri): Bazı kelimelerin manalarına dair sualler sorulur; metinden intihap olunan bu kelimelerin talebe tarafından teşkil edilecek bir cümlede istimali (kullanması) talep edilir.

Ders, okunan metnin şakirdlerden ikisine, üçüne şifahen telhis (özetlemek) ettirilmesiyle hitam bulur. Muallim, kelimenin metnin içinde geçtiği cümle içerisinden anlamını buldurur.

Kıraatin Tefsirine Dair Numune-faraza (diyelim ki) derste okutulacak metin okunur, açıklanır, metinle ilgili sorular sorulur, kelimeler izah edilir, çocuklara metinden çıkarılan nasihatlerde bulunulur. Bundan sonra evde yazılacak küçük bir vazife verilir. Ve ders böylece nihayet bulmuş olur.

Devre-i Mutavassıta da (orta derecede) Seri ve Tefsir-i Kıraat

Devre-i mutavassıtada tedris edilen kıraat ile başlıca şu üç maksadın husuluna çalışılır:

- 1- Çocukları seri ve tereddütsüz bir surette okumaya ve metinde beyan olunan başlıca fikir ve hisleri nakil ve ifadeye alıştırmak.
- 2- Lugatçalarını, kelime hazinesini, mahfuzat (hafızasını) geliştirmek, (korunmuş) lugatlarını teksir (açıklamak) ve tenvi (çeşitlendirme) etmek.
- 3- Mütenevvi (çeşitli) hususlara müteallik mücmel (özetlenmiş) izahat ile malumatlarını tevzi eylemek. (Herhangi bir hususu özetleyerek bilgi vermek).

Mütalaat-ı Umumiye:

- 1- İptidaiyeden farklı olarak heceleme usulu sadece bazı güç kelimelerde kullanılabilir.
- 2- Devre-i iptidaiyede gösterilmemiş olan ahenkli bir şekilde güzel okuma, bazı hususlarla anlatma kıraat vasıtasıyla bu devrede öğretilmiştir.
- 3- Çocuklar kıraati gayri tabi seslerle tasannu (yapmacık) ile nevai (ahenk) mahsus ile tagani (şarkı söylemek) eder gibi – değil bilakis teklifsiz bir muhaverenin (konuşma) tabii cereyanı gibi sade bir eda ile okumalıdır.
- 4- Sedaya ara sıra verilecek vakfe (durma) derecesinin tenkit işaretleriyle mütenasip olmasını temin için tevkif müddetlerinin zihnen şöyle bir tadad (sayma) ile tayini talim olunur: virgülden: bir-noktalı virgülden ve iki noktada: bir, iki – noktada: bir, iki, üç- satır başında: bir, iki, üç, dört.
- 5- Kıraat metinlerinin bilhassa bu devredeki çocukların seviyeleriyle mütenasip bir şekilde olmasına dikkat edilmelidir. Din ölümlerinin, Türk ölümlerinin, hayatını, tarihte şöhret kazanmış kahramanları, kahramanlık vakalarına müteallik hatıratı, misalleri, efsaneleri, milli, dini, ahlaki hikâyeleri ihtiva edecek olan metinler ibtidailerini basit, kısa fakat sonraları daha uzunca, daha yüksek olmalıdır.
- 6- Muallim hiçbir ders için kendini evvelden hazırlanmaya gayri muhtaç ad edemez; bu zaruret her şeyden ziyade kıraat derslerinde mevcuttur. Muallim kıraat dersine zorunlu olarak hazırlıklı gelmelidir.

Dersin Tarz-ı Cereyanı: Devre-i mutavassıtada verilecek kıraat dersinin takip edebileceği cereyan-ı atideki safhaları ihtiva eder: kıraat dersleri kademeli olarak birbirini takip eder.

Hazırlık- İptidai birkaç dakika zarfında şakirdler, sakin ve sükût ile derse mahsus kıraat metnini okurlar; anlamadıkları kelimelerin anlaşılmasını sağlarlar. Metnin sadece izahını değil tetkiki ve üzerine fikir yürütmelerini sağlar.

Hazırlıktan Sonra:

- (1) Metnin Aynen Kıraatı - Evvela muallim okur, sonra talebenin en iyi okuyanları tekrar ederler.
- (2) Tefsir-i kıraat: Metinden çıkarılacak fikirler, muallimin hazırladığı sualler, fikirlerin değerlendirilmesi, talebe tarafından bulunan kelimeler, muallim tarafından lüzum görülen kelimelerin izahı

- (3) Metnin Aynen Kıraati: Tefsirden sonra metin birkaç veya birçok şakird tarafından aynen okunur. Hecelemeden, okunmalıdır.
- (4) Tefhimi Kıraat- (bahs mahsusuna müracaat) Bir cümle veya kelimenin fena veya yanlış okunduğunu gören muallim, doğrusu öğrenildiğine kani oluncaya kadar hata yapan şakirde ve arkadaşlarına o kelimeyi tekrar ettirir.
- (5) Şifahi İcmal: Ders ileri gelen şakirdlere irad edilecek sualler vasıtasıyla evvela fıkra fıkra, sonra heyet-i umumiyesiyle hulasa ettirilir. Muallim, kıraat metninin ihtiva ettiği maksad-ı ahlakiyeyi çocuklara anlatmayı unutmamalıdır.
- (6) Tatbikat: Yukarıdaki usullerle tevfikeyen okutulan bir kıraat metninden çocuklarca dersin harici bir zamanda yapılmak üzere, bir takım tatbikat temrinleri istihraç (çıkarma, çıkarım) edilebilir: Çocuklarca ana dilinin muhtelif derslerinde iktisap edilen malumat ile mütenasip olmasına dikkat edilecek olan bu temrinler (alıştırma) o zamana kadar öğrenilmiş olan sarf (gramer) bahisleriyle alakadar olabileceği gibi bazı lügatlerin manalarını yazdırmaya, bazı kitabet vazifeleri itasına (verme) dahi taalluk (ilgili olma) edebilir:
- Verilecek birtakım kelimelere müteallik sarf kaidelerinin beyanı.
  - Herhangi bir ibaredeki sıfatların nevi ve vazifelerinin beyanı.
  - Kıraat metninden on kelime intihap edilerek onlara mütenasip sıfatlar bulmak.
  - Verilecek birkaç kelimenin manalarını izah ve benzerleri.

Devre-i Aliyede Seri ve Tefsir-i Kıraat

Bu devrede kıraat dersinin istihdaf (hedeflemek) ettiği maksat bizzat kıraattir; ancak, çocuklar artık oldukça seri okumaya alışmış olacaklarından muallim, kıraat dersinin muhtaç olduğu hususatiyle beraber, bilhassa şu üç şeye ehemmiyet verir: telaffuz hatalarının tashihi, kıraatte sūrat, metnin hasen (güzel) takriri (anlatmak).

Kıraatte sūrat, okurken, okunan kelimenin ilerisinde bulunan kelimeleri gözle görüp zihnen mütalaa etmek ve bu suretle seri ve sarih telaffuz edebilmektir; şu kadar ki: “kıraatte sūrat” ten maksat telaffuzu ihlal edecek derecede lüzumsuz bir sūrat değildir.

Devre-i aliyyede kıraat-i ayni (okuma) ve kıraat-i tefhimiye (anlatma) birbirine tamamen karışıp ayrı ayrı nazar-ı dikkatine alınmaz; yani artık bu devrede çocuklar herhangi bir şeyi kıraate başlarken seslerinin perdesini metnin bünye ve mahiyetine,

ihtiyacına göre tayin edebilmelidir. Bu sınıfta kıraat-i tefhimiye müteallik söylenecek şeyler, metindeki efkâr ve hasenatın lazım gelen (ses) ifadesine taalluk (ilgili olma) edecek şekilde okunacaktır.

Dersin Tarzı Cereyanı: Devre-i aliyede kıraat dersinin takip edeceği cereyan şu safhalara muhtevi olabilir:

Hazırlık: Muallim bir gün evvel, ertesi günü, derste okunacak kıraat metnini talebesine gösterir. Talebe de evlerinde bu metni okuyarak muallimlerinden istizaha (açıklama) lüzum görecekları kelimeleri işaret ve metinde beyan olunan hissiyatın ne gibi kelime ve cümlelerle eda olunabileceğini teemmül (enikonu düşünme) ederler.

Diğer taraftan muallim de dersten evvel, okunacak kıraat metnini mütalaa eder; onun üzerine serd (düzgün dile getirme) edeceği mülâhazaları, fikirleri, hisleri anlatmaya dayalı konuşmayı geliştirici çalışma yapılır. Böylece kıraat dersiyle hislerini, fikirlerini doğru dile getirme yani konuşma becerisi geliştirilir.

Kıraat-i tefhimiye sahasına giren tecvid (usulüne uygun okuma), ahenk gibi hususatını bir tarafa kayıt ve işaret eyler.

Muallimin evvelce hazırlanması herhalde zorunludur (koşullu); fakat talebenin evvelden hazırlanması pek zaruri olmayabilir.

Hazırlıktan Sonra

- (1) Tefhimi Kıraat: O günkü ders için intihap olunan metin evvela muallim ve sonra ifadesi düzgün bir şakird tarafından tefhimi kıraat usulüne kaidesine tevfiken kıraat edilir; badehu (daha sonra) muallim kısa bir tenkit yaparak, okuyan efendilerin kıraatlerindeki iyi ve fena cihetleri tayin eder ve yanlış, fena okunan kelime ve cümlelerin telaffuzlarını tashih ile meşgul olur.
- (2) Şahsi Kıraat: Badehu (daha sonra) bu suretle verilmiş olan dersin anlaşılıp anlaşılmadığını tayin için imkânın müsaadesi nispetinde talebeden birçoğuna metni tekrar okutturur ve bu esnada onlardan her birinin telaffuzları; seslerin kısalığı, uzunluğu, kelimelerdeki örgüye haiz hususiyet, cümlelerin tarz-ı ifadesi üzerine lazım gelen ihtarat (ihtar) ve tashihatta bulunur; elhasıl, bu sırada kıraat metninin canlı ve hayatlı bir surette okunmasını temin edecek her şey mevzu bahis edilir.
- (3) Metnin Tefsiri: Badehu metnin tefsir ve izahına başlanır. Bu tefsirin talebe tarafından yapılması muvafıktır (uygundur). Muallim, birtakım sualler delaletiyle, onlara, metinde beyan olunan fikr-i umumi ve asliyeyi, tali fikirleri, bu fikirler arasındaki bağı arar. Talebenin hazırlık devresinde

kayıt ve işaret edip muallime sorduğu kelimeler izah edilir yahut da soranların arkadaşlarına izah ettirilir. Daha sonra, vaktin müsaadesine ve takdir edilecek lüzuma göre, metnin verdiği vesilelerle imla ve sarf kaidelerine cümlelerin vazai ve nahvelerine (söz dizilimi) kelimelerin iştikafına ve benzerlerine dair daha bazı muhavereler icra edilir.

- (4) İcmal Şifahi: Buna müteakip metnin ihtiva ettiği fikirler, tertip tabiiyelerine göre sıralatmak ve düzgün ifade olunmak suretiyle bir iki şakird tarafından telhis (özet) edilir. Bu adeta o günkü dersin bir fezlekesidir (özet).
- (5) Tatbikat: Ders artık hitama ermiş demektir; zaten bu meşguliyetler esnasında zaman da biter. Muallim takdir edeceği dereceye göre çocuklara bir de tahriri vazife verir: Metnin, evde işgal edilmek üzere fezlekesini yaptırmak, yani fikirleri hulasaten yazdırmak, tayin edilecek bazı kelimelerin tahriren izahını istemek, verilecek kelimeleri muhtevi cümlelerde teşkilini istemek ve benzerleri gibi.

İncelenen Eser 10: Hüseyin Rauf. (1332). İptidai Mekteplerinde Metinlerin Tefsiri. Matbaa-ı Amire, Kıraat Tedrisatı, s.15.

Devre-i Evvelde Metinlerin İzahı (ilk iki sınıfta): İptidailerde yalnız kelimeler üzerinde icra edilen tefsir, bilahare daha ziyade tevsi (genişleterek) ederek asli ve tali fikirleri, bunların keyfiyet irtibatlarını, bu fikirlerin zor ifadesini elhasıl daha başka (maddeler) dahi daireyi iştigaline alır.

Dersin takip edeceği cereyan şu safhaları veya bunlara muadil safahatı ihtiva eder:

- Tefsir edilecek parçayı muallim kelimelerin, cümlelerin ahenk mahsusuna dikkat ederek çocuklarca anlaşılacak selis ve açık bir eda ile okur.
- Bادهu (daha sonra) kısa bir muhavere başlar, şakirdlere asıl ve tali fikirler buldurulur.
- Sonra şakirdler kıraat ederler.
- Kelimeler, tabirler, fikirler üzerine sualler irad edilir.

Devre-i Mutavassıtada Metinlerin Tefsiri

Bu devrede bir manzume veya menşurenin (manzum olmayan nesir halindeki yazı) tefsirine fikirlere dair tahlil, bir icmal ile başlanır; bilfarz (diyelim ki) mevzu bahis olan şey bir hikâye ise vakanın eşhası ve vakanın cereyan ettiği mahal, eşhasın hareketleri... Çocuklar nazarında tayin edilmek suretiyle tahlilden başlanarak hikâye yeniden terkip ve tertip edilir.

Şiirler ve hikâyeler açıklanarak anlaşılması sağlanır. Olayın unsurları, yeri, hikâyede geçen olay anlaşılır ve hikâyeye yeniden oluşturulur.

Devre-i Aliyede Metinlerin Tefsiri

Mesela tefsir edilecek metin Tevfik Fikret Bey'in (Küçük Aile) serlevhalı (başlıklı) manzumesi olsun. İptidai muallimi tarafından kıraat aynıye (okunur) ve tefhimiye (kendi fikirleriyle anlatılır) yapılır; sonra mevzuun planı üzerinde, hikâyede geçen eşhasın hareketleri, tabiatları, sözleri tetkik metindeki usulünün hususiyetleri taharri (araştırma) edilir.

İncelenen Eser 11: Kazım Nami. (1928). Türkçenin Tedrisi Fikirler, 1, (15), 6-8.

Yazar kıraat derslerinde öğretmenin görevlerini şu şekilde ifade etmiştir (1928, 6-7):

İyi bir muallim, kıraat dersine önceden ehemmiyetle hazırlanmalıdır. Muallim, öncelikle dersini çocuklar için ilginç hale getirmelidir. Çünkü sade, düz, kıraat yavan bir ekmek gibidir.

En kolay zannedildiği hâlde en zor bir ders varsa onun kıraat dersi olduğundan şüphe edilmemelidir.

Kıraat metinlerinin işlenişi esnasında lügat diye bazı kelimelerin yapısıyla uğraşmak, dersle alakayı ihlal eder. Öğretilmek istenen her kelime, çocuğa cazip gelebilecek bir metnin, fıkranın, içinde olursa çocukların zihinlerine yerleştirilebilir. Kıraat metni içinden kelimeler çıkarılarak deftere yazdırılmak suretiyle kelimelerin öğretimi faydalı olamaz.

Çocuklar, ilk sınıftan itibaren hem manalı hem bedii kıraate alıştırmalıdır. Kıraat kitabında bulunan bir çocuk şiirinin, çocuk dünyasına hitap eden şiirin ya da bedii bir fıkranın, edebi şekilde hazırlanması beklenir. Bunu temin etmemek büyük bir noksanlık oluşturur.

Yazar, münferit (tek kişilik) bir kıraat/okuma kadar müşterek (karşılıklı) kıraatler (okumalar) yaptırılması da tavsiye edilmiştir. Ekseriyetle çocuklara teker teker okutmakla yetinilmiştir. Şüphesiz her çocuğun kıraat hatalarını düzeltmek, kıraatlerini kontrol etmek, güzel ve yetkin kıraat etmeyi öğrenmelerini sağlamak, münferit kıraatle mümkündür.

Ona göre bazen müşterek kıraate de kıymet verilmelidir. Bunun için kıraatte onların seslerinin muvaffakiyetine göre sıralamak, hepsine birden okutmak gerekir. Herhangi bir çocuk manzumesi, hep birlikte okununca kulağı okşayan şiire daha büyük bir sanatlı mana veren bir şekil alabilir. Neşeli bir okuma ortamı oluşturur. Kazım Nami,

hem tekli okumalar hem de toplu okuma yöntemine yer verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Çocuklara kelimeleri doğru telaffuz etme alışkanlığı kazandırır.

Kıraat derslerinin amaçlarından biri de öğrencilerin okuduğunu anlamasından ziyade, okunan metinlerden estetik zevk almasının sağlanmasıdır. Bu çerçevede şiir metinleri örnek gösterilmiştir. Kıraat derslerinde şiire yer vermek, dilin ifade zenginliği ve inceliklerinin kavranması açısından önemlidir

Kelime öğretiminde, okuma esnasında okumayı bölerek sözlükten kelimenin anlamına bakma suretiyle öğretilmemesi ve uygun edebî metinlerden yararlanılması tavsiye edilmiştir.

İncelenen Eser 12: Maarif Nezareti. (31 kanuni sani sene 1325 tarihinde darulmualliminde mekteb-i ibtidaiye muallimin-i muhteremesine verilen konferansın hulasasıdır.) Tedrisât-ı İbtidaiye Mecmuası. Sayfa 53.

Kıra'ât için hazırlanan metinlerin çoğu çocukları neşelendiren, faydalı bilgiler içeren, ahlâkî, edebî, vatanperverane hikâyeler olması tercih edilir. Muallimlerin en mühim vazifesi, çocukların ahlakını, fikirlerini tamamlama ve onlarda hissiyat oluşturma, musahabet (karşılıklı sohbet) ve muhaverete (konuşma) hizmet etme, bunlara dair verimli bir zemin hazırlamak ve kıraat dersinde çocukların serbest okudukları metinleri, anlamını kavrayarak okumaya alıştırmaktır.

Muallim, kıraat dersinde işleyeceği hikâyeye hakkında ders başlangıcında kısa bir bilgi verir. Bununla çocuğun merakını çekmek amaçlanır. Hikâyenin can alıcı noktaları, önemli hususları hakkında açıklama yapmaz. Hikâyenin sonuyla ilgili açıklama yaparsa çocukların metni okumaya karşı merakları kaybolur, zevkle hikâyeyi takip etmezler.

Muallim, takip eden metni, hikâyeyi ağır ağır lakin gayet tabi-î bir lisan ve eda ile bizzat okur.

İncelenen Eser 13: Mehmet Emin (5 Temmuz 1928a). Okumanın Manası, Hayat Mecmuası, 4, (84), 106-109.

Öz'ün (2020, s. 83) çalışmasında da Mehmet Emin (1928a, 106-109) tarafından kaleme alınan "Okumanın Manası" başlıklı makalenin çevirisi olduğu görülmüştür. Her iki çalışma aynı tarihlerde yapıldığı görülebilir.

İncelenen makalede kıraatle ilgili bilgiler kısaltılarak verilmiştir.

(...) Şimdiye kadar kıraatle ilgili yapılan açıklamalardan şunu çıkarmak mümkündür: bireyler kendi tecrübelerine dayanarak okur. Daha önce gördüğü, duyduğu, kokladığı, hissettiği şeylerden yararlanarak okuduklarını anlamlandırır.

Geçmişte yaşadığı heyecanı, aşkı, korkuyu, nefreti duyarak okur. Tüm bunlar okuduklarını anlamlandırmada çok etkilidir.

Okuma eylemi, okur, metin ve yazar arasında etkileşimli bir süreçtir. Okuyucu, okurken düşünür, okuduklarını kendi yaşantısında bulur, olaylara kendi penceresinden bakar ve anlamlandırır. Muallimin çocukların ilgisini çeken metinlere onların dikkatini çekmesi gereklidir, muallimin yeteneği burada kendini gösterir.

İncelenen Eser 14: İhsan (1 Eylül 1927b). Kıraat Derslerine Alakanın Temini, Terbiye *Mecmuası*, 2, (5), 10-13.

Öz'ün (2020, 83) çalışmasında da İhsan (Sungu) Bey'in (1 Eylül 1927b) "Kıraat Derslerine Alakanın Temini" adlı makalenin çevirisi olduğu görülmüştür.

İhsan (Sungu) Bey'in (1927b) çalışmasında öğretmenlere önerileri bulunur. Çalışmada bahsedilenler bu bölümde kısaca verilmiştir.

(...) "Kıraat derslerinin ilk mekteplerde ne büyük bir öneme sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Çocukların bu derslerden verim alabilmesi için ilk şart kıraat derslerindeki mevzulara karşı onlarda bir alaka uyandırılmaktır. Çocuklar, ilgi duydukları konuları okumak için büyük bir istek duymadıkça kıraat derslerinden beklenen netice elde edilemez."

Çocukların okudukları parçalar üzerinde düşünebilmeleri, onların edebi, eserlerden zevk almaları için o parçalara alaka duymaları şarttır. Aynı zamanda çocuklarda mütalaa (düşünmek, okumak, tetkik etmek) aşkının uyanması da onların ancak alâkadar olacakları eserleri okumasıyla mümkündür.

Binaenaleyh kıraat kitaplarında dikkat edilmesi gereken ilk husus mevzuların çocukları alakadar edecek bir şekilde yazılmasıdır. Fakat bu surette yazılmış olması da yeterli değildir. Muallimin çocukların alakasını ve merak ve araştırma isteğini tahrik etmesi de gerekir. İşte muallimin mahareti burada kendini göstermektedir. Çocuğun okuyacağı mevzuları alakalı olacakları bir hâle getirmek, bu parçalara talebenin dikkatini çekmek muallimin vazifesidir. Bu da öyle kolay değildir.

Bir mevzu, çocuğun alakasını çekebilecek surette olduğu hâlde muallimin tedris (ders) sanatında yeterli derecede maharetli olmaması nedeniyle çocuğun dikkatini o mevzu üzerine çekemez.

"Son zamanlarda Amerika'da neşredilen (yayımlanan) kıraat kitaplarında muhtelif (çeşitli) mevzular üzerine talebenin alakasını tahrik için yazılmış olan mahirane suallerin birkaçını muhterem meslektaşlarımızın nazar-ı istifadesine arz etmeyi münasip gördüm. Bu suallerden her biri tetkik edilince kıraat mevzularına karşı

talebede incizap (cezbedilme) uyandırmak, onlarda mütalaa (rüşünme) arzusu husule getirmek için ne kadar mühim bir hizmet ifa edeceği derhâl görülür. Faraza (mesela, diyelim ki) muallim, kıraat kitabındaki hikâyeye çocukların nazar-ı dikkatini celp etmek istiyor: “Çocuklar, kitabınızda hayvanlar hakkında meraklı bir hikâye var. Okuyunuz.” demekle şüphe yok ki çocukların alâkası az çok uyandırılabilir. Fakat muallim, o kıraat parçasını okutmaya başlamadan evvel: “Çocuklar, şimdiye kadar hayvanlara ait birçok meraklı hikâyeler okumuşsunuzdur. Bakalım bu okuyacağınız hikâyeden daha meraklı bir hikâyeye tesadüf ettiniz mi?” diyerek dersin talebede uyandıracağı alaka elbette daha canlı ve daha tesirli, etkili, olur.

Kıraat kitabındaki bir hikâye için çocuklara: “Hayvanlara ait şu hikâyeyi okuyunuz bakalım” demek var ya da “Şu okuyacağınız hikâyeyi Çinliler bilirler, bilmem sizin de hoşunuza gidecek mi?” demek var. Bu iki şekil arasında çocukların alâkasını çekme hususunda ne kadar mühim bir fark olduğu izaha muhtaç değildir.

Şimdi yukarıda arz edilen suallere geçiyorum: (Bahsedilecek sorular çocuğa metni okumaya başlamadan sorulmuştur. Çocuğun metni okumaya ilgisini çekmek için hazırlanmıştır. Özgün metindeki sorulardan bazıları aşağıya yazılmıştır.)

1- "Ne gibi hikâyeler seversiniz?

Hayvan hikâyeleri hoşunuza gider mi? İşte onlardan biri, hikâyeyi okurken falan hayvanın neden öyle hareket ettiğine dikkat ediniz ve arkadaşlarınıza anlatınız.

2- Kurbağa hakkında ne biliyorsunuz? Bakalım bu parçada kurbağalar hakkında bilmediğiniz şeylere tesadüf edecek misiniz? Parçayı bitirince evvelce bildiğiniz üç veya dört noktayı söyleyiniz.

3- Hayvanlar hakkında birçok meraklı hikâyeler okumuşsunuzdur. Bu okuyacağınız hikâyeden daha meraklısını biliyor musunuz?

4- Ay hakkında siz de bir manzume yazmak isterseniz neler söylemek istersiniz? Aşağıdaki manzumede şairin ay hakkında söylediği şeyleri siz daha evvel hiç düşünmüş müydünüz?

5- Bir oyun hakkındaki izahatı okuyarak o oyunu öğrenebilirsiniz işte size bir oyunun tarifi. Bakalım, bunu okuduktan sonra oyunu oynayabilecek misiniz?

6- Bu oyunun nasıl oynandığını beş cümle ile ifade ediniz. Bu oyunun tarifi hangi kitaptan alınmıştır? Bu kitabı okumak ister misiniz?

- 7- Dört bin sene evvelki insanlar da elbise giyerlerdi. Yalnız onların kumaşlarını dokuyacak makineleri yoktu. Makinesiz nasıl kumaş dokuduklarını merak etmez misiniz?
- 8- ‘Hiç kendi kendinize bir tecrübe yaptınız mı? Yaptığınız tecrübeden ne istifade ettiniz? Kitabınızın falan sayfasında nasıl yapılacağı izah edilen tecrübeleri de yapmak istemez misiniz?’
- 9- Hiç seyahat ettiniz mi? Şimdi bir çocuğun yaptığı bir seyahati okuyacaksınız. Siz de seyahatinizde bunun kadar meraklı şeylere rast geldiniz mi?
- 10- ‘Elinizde her istediğinizi yapabilecek bir kuvvet olsa ne isterdiniz? Bakalım bu okuyacağınız hikâyenin kahramanı eline geçen fırsattan sizin istediğiniz gibi istifade edebilmiş mi?’
- 11- Hiç bu hikâyede verilen cevaplar kadar saçma cevaplar işittiniz mi?
- 12- Şu okuyacağınız vakanın sizin başınıza gelmesini ister miydiniz?
- 13- Bu okuyacağınız parçada bir oyunun nasıl oynandığı anlatılıyor. Bakalım, iki dakika içinde parçayı anlayarak okuyabilecek misiniz?
- 14- Bu parçanın serlevhasından neden bahsettiğini tahmin edebilir misiniz?
- 15- Körlerle fil hikâyesini hiç okudunuz veya işittiniz mi? (Okumadıysa okuyayım veya anlatayım) Bu parça ile o hikâye arasında ne münasebet bulunduğunu söyleyiniz.
- 16- Her memleketin türlü türlü adetleri vardır. Okuyacağınız hikâye, falan memleketteki adetlerden birini gösteriyor. Bu adet hakkında ne dersiniz?
- 17- Bu hikâyede bir küçük çocuğun bir hâkimden nasıl daha akıllı çıktığına dikkat ediniz.
- 18- Bu hikâyeyi okurken daha bitirmeden evvel neticenin ne olacağını bakalım hikâyenin neresinde tahmin edebileceksiniz. Sonra hikâyeyi bitiriniz. Bakalım tahmininiz doğru çıkacak mı?
- 19- Bu hikâyede, bazı adamların pek acıklı olduğundan bahsederler. Bakalım size de onlar acıklı görünecek mi?
- 20- Bu hikâyeye Çinliler bayılırlar. Bilmem sizin de hoşunuza gidecek mi?
- 21- Bazı hikâyeler vardır. İçinde düşünülecek ve hatırdaki tutulacak mühim bir nokta bulunur. Bakalım bu hikâyenin en mühim noktasını bir okuyuşta bulabilecek misiniz?

- 22- Bu hikâyede ismi geçen çocuğun yerine kendinizi koyunuz çocuğun yaptığı şeyler arasında sizi en çok heyecana düşürecek şey nedir?
- 23- Bu masalı bir göz gezdirişte kavrayabilecek misiniz? Aynı neticeyi çıkarabileceğiniz buna benzer bu masalı uydurabilir misiniz?
- 24- Bu hikâyeyi yüzlerce seneden beri herkes birbirine çok anlatır. Bakalım bu hikâyenin bu kadar çok anlatılmasının sebebini bulabilecek misiniz?
- 25- Bir akıllı adam size: Üç sorunuz; cevabını vereyim, dese ona ne sorarsınız? Bu hikâyeyi bitirdiğiniz zaman akıllı adama sorulan suallerin sizin sormak istediğiniz suallere benzeyip benzemediğini düşününüz (Sungu, 1927b)."

İhsan (Sungu) Bey'in sorulmasını önerdiği sorularla, öğretmenin çocuklara bu tarzda sorular yönelterek onların metne ilgisini çekmesi, metne karşı merak duygusunu oluşturması böylece okuma isteği ve alışkanlığını sağlaması amaçlanmıştır.

2.11. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde kıraat kitaplarıyla, okuma eğitimi ve Türkçe ders kitaplarıyla ilgili çalışmalar tanıtılmıştır.

2.11.1. Kıraatle İlgili Olan Araştırmalar

Koç (2018), 1928'de yayımlanan, ilk okul (mektep) birinci sınıflarda okutulmuş olan "Kız ve Erkek Çocuklara Kıraat Kitabı" ile "2016-2017 yıllarında okutulan ilkökul birinci sınıf Türkçe Ders Kitabı"ndaki metinleri tema ve metin türleri yönünden karşılaştırmıştır. Çalışmada, incelenen kıraat kitabında altmış metin, Türkçe ders kitabında on sekiz metin bulunduğu, her iki kitapta metin sayıları farklı olsa da aynı türlerin kullanıldığı, ikisinde de şiirlerin çoğunun çocukların seviyesine uygun olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Zorbaz ve Özçakmak (2015), "Ma'lûmât'ı İbtidâiyye ve Nesâyih-i Nâfia" kitabını türlü açılardan incelemiştir. Eserde, çocukları, manasını kolayca anlayabilecekleri şekilde okumaya alıştırmak, onlara gerekli olan bilgilerle birlikte ahlaki yönden geliştirecek fikirler vermek amaçlanmıştır. Araştırmada, kıraat kitabında yirmi dokuz bilgilendirici, altısı öyküleyici olmak üzere otuz beş metin bulunduğu, bilgilendirici metinlerin "öğüt, atasözü, görgü kuralları, bilimsel, dini bilgi" içerikli olduğu tespit edilmiştir.

Topuzkanamış (2018), Osmanlı döneminde ilk modern iptidaiye ve rüştiye programlarında Türkçe eğitimini araştırmıştır. 1891 yılında hazırlanmış olan programlarda, Türkçe eğitiminin yerini tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırmada ikisi iptidaiye ve ikisi rüştiye olan Türkçe programı incelenmiştir. Çalışmaya göre; Türkçe derslerinin diğer derslere oranı ilk sınıflarda daha fazla iken son sınıflara doğru azalmış, ders muhtevalarında; dinî ve geleneksel öğeler ile Sultan II. Abdülhamit devri eğitiminin genel yapısı, sonraki dönemde Batıdan örnek alınan özellikler de görülmüştür.

Tanrıkulu (2015) çalışmasında, Ahmet Cevat Emre'ye ait *Türkçe Kıraat Kitabı'nı* değerler eğitimi bakımından incelemiştir. Araştırmasında; yazarın hayatı, bilimsel çalışmaları ile eserlerine ilişkin bilgiler vermiştir. Çalışmaya göre *Türkçe Kıraat Kitabı* çocuklara sevgi, saygı, sabır, hoşgörü, yardımlaşma, şefkat, merhamet vb.değerleri aşlamayı amaçlayan bir eserdir.

Koyuncu (2014), "Musavver Çocuk Dergisi"ni incelemiştir. Çalışmada; çocuk dergilerinin, seviyeye uygun öykü, masal, bilmece, şiir, tekerleme vb. türlerin, çocuğun zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişimine katkı sağlayan eğitici niteliğinin yanında eğlendiricilik yönü ön plana çıkan çocuk edebiyatı materyalleri olduğu belirtilmiştir. İncelenen dergi yeni harflere aktarılarak çocuk edebiyatına katkı sağlanmıştır. Dergide oldukça fazla resim kullanıldığı, yazı puntosunun büyük, dergide kullanılan dilin sade ve anlaşılır olduğu tespit edilmiştir.

Balcı (2014) çalışmasında, "*Çocuklara Kıraat Dergisi*"ni incelemeyi amaçlamıştır. On sekiz sayı incelendikten sonra yazılar muhtevalarına göre tasnif edilmiştir. Çalışmada çocuk dergilerinin, erken yaşlarda bireylere okuma alışkanlığı kazandırmada ve onlarda edebi zevk oluşturmada önemli etkisinin olduğu belirtilmiştir. Araştırma sonucunda dergide yer alan metinlerin; ahlâki nasihatler, doğa, eğitim, yer tanıtımları, eşya, tercümeler, dil, öykü, şiir, atasözü, bilmece ve okur mektupları başlıkları altında sınıflandırıldığı tespit edilmiştir. Metinlerle, hitap edilen yaş grubundaki çocuklarda, olumlu davranışlar oluşturmanın amaçlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Över (2013) "Çocuk Dostu" dergisini incelemiştir. Çalışmada; dergideki hikâyelerin, yazı karakter ve puntolarının, yer alan resimlerin en küçük yaş seviyesine hitap edecek özellikte olduğu tespit edilmiştir. İncelemeyle günümüzdeki çocuk dergiciliğinin o dönemdeki çocuk dergiciliği ile karşılaştırılmasına imkân sunulmuştur.

Bulut (2012) M. F. Köprülü'ye ait *Milli Kıraat* isimi Türkçe-Edebiyat Ders Kitabı'nı, Türkçe ve Türk dili ve edebiyatı öğretimi açısından incelemiştir. Çalışmada, II. Meşrutiyet Dönemi'nin eğitim-öğretim şekli, Türkçe ve Edebiyat öğretimi, devrin toplumsal durumu hakkında bilgiler verilmiştir. O dönemde hazırlanmış olan ders kitabının, günümüz ders kitapları için metinlerin muhtevası, şair/yazar, tema, tür seçimleriyle ilgili olarak Türkçe, Türk dili ve edebiyatı öğretimine örnek oluşturabileceği sonuçlarına varılmıştır.

Öz (2020) çalışmasında, 1923-1928 yılları arasında yayımlanan otuz iki dergideki Türkçe eğitime yönelik makaleleri incelemiştir. Öz, belirtilen süreçteki Türkçe eğitimi, öğretimi ve bu alandaki uygulamaların tespiti ile alfabe ve dil tartışmalarını değerlendirmiştir. O dönemdeki dil becerileriyle alakalı uygulamalar, kullanılan yöntem ve teknikler belirlenmiştir. İncelenen dergilerde dilde sadeleşme, Latin harflerinin kabulü, imla tartışmaları, bu tartışmaların dönemin Türkçe eğitime etkileri ortaya konmuştur.

Demirel (2012), "Osmanlı Eğitim Sisteminin Modernleşmesi Sürecinde Hiyerarşi" isimli çalışmasında; Sultan II. Mahmud Dönemi'nde askeri okulların haricinde modern eğitim müesseselerinin de devam ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca, 1846 yılında eğitim kurumları için ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim biçiminde üç kademeli hiyerarşik bir yapı oluşturma kararı alındığını belirtmiştir. Çalışmada, Tanzimat Dönemi'nde 1869'da çıkarılan Maârif-i Umumiye Nizâmnâmesi'nin, yeni usul öğretim kurumlarındaki hiyerarşi için bir dönüm noktası oluşturması ayrıca öğretim kurumları arasındaki hiyerarşik yapının oluşum süreci anlatılmıştır.

Gökçe (2012), "*Küçük Mektepliye Yeni Millî Kıraat Kitabı*"nı incelediği çalışmasında; kitaptaki metinleri günümüz Türkçesine aktarmış, metinlerin içerik çözümlemesini yapmış; ileti, dil ve anlatım özelliklerini belirlemiştir. Kitaptaki metinleri, "İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Kıraat Kitapları Hakkındaki Raporu" ile karşılaştırmıştır. Kıraat kitaplarının İlk Mektep Müfredat Programına genel olarak uygun olduğu, metinlerin muhteva bakımından basitten karmaşığa doğru sıralandığı, çocukların okuma becerisini geliştirebilecek nitelikte olduğu ortaya çıkartılmıştır.

Aslan (2011) Usul-i cedit yöntemine göre Türkçe kıraat kitapları hazırlayan Osman Şevki Bey'in "*Yeni Usül Talim- i Kıraat (Beşinci Kısım)*" adlı eseri incelediği çalışmasında müellifin Türkçe öğretimindeki yerini ve önemini belirlemeye çalışmış, Osman Şevki Bey'in eserindeki Türkçe öğretimine yönelik uygulamaları tespit etmiştir.

Değerlendirmeler sonucunda; Osman Sevki Bey'in, anlamlı ve etkili öğrenmeyi gerçekleştirmeye çabalayan ve eğitimi çocuğun hayatıyla bütünleştiren bir eğitimci olduğuna karar vermiştir. Buna göre Osman Şevki Bey Usul-i cedit anlayışıyla hazırladığı Türkçe kıraat kitaplarında öğrencilerine her konuda örnekler göstermiştir. Kitaplarında, öğrencilerin gelişim seviyesini de dikkate alarak tarihten coğrafyaya, fenne, tarihe, ziraata, edebiyata ve şiire kadar her konuya değinmiştir. Eserlerinde, çok sayıda bulunan görsellerle bazen soyut kavramları somutlaştırmak; bazen de verdiği bilgileri tüm detaylarıyla anlatabilmek, bunlarla beraber çocukların konuşma becerisini geliştirmeyi amaçladığı görülmüştür.

Tutsak ve Batur'un (2011) "Cumhuriyetten günümüze Türk Eğitim Sisteminde Ders Kitabı: İki Örneğin Karşılaştırılması" çalışmasında; 1922 yılında okutulan birinci sınıf Millî Kız Kırâati ile 2011'de okutulmakta olan birinci sınıf Türkçe ders kitapları metin-görsel işlevselliği bakımından karşılaştırılmıştır. İnceleme sonucunda 1922 yılına ait birinci sınıf kitabının şekil özellikleri yönünden yeterli olmadığı, muhteva özellikleri yönüyle güncel ve işlevsel olduğu; günümüz Türkçe kitabının ise biçimsel açıdan yetersiz, muhteva olarak öğretici bilgiler içerdiği tespit edilmiştir.

Alp'in (2010) "İlkokul Kitaplarını İnceleme Komisyonunun Raporları" nı incelemiştir. Bu çalışmada, Mektep Kitapları Hakkında Talimatname' nin "İlk Mektep Kitapları"na ait kısmı ele alınmış, ilkokul kitaplarını inceleme komisyonunun hazırladığı raporlar incelenmiştir. Dönemin Maarif Vekâletince (Millî Eğitim Bakanlığı) müfettiş, öğretmen ve eğitimcilerden oluşan bir "İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonu" oluşturulmuş, komisyonun yayınladığı raporlar yeni ders kitaplarının hazırlanmasında temel alınacak kuralları belirlemiştir. Çalışmaya göre; Cumhuriyet döneminde, ilköğretim ders kitaplarının öğretim yöntem ve tekniklerine uygun, öğrencilere millî ve manevi değerleri aşılacak şekilde yeniden hazırlanması için çalışıldığı belirtilmiştir.

Demirtaş (2007), "Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve ilköğretimin örgütlenmesinin nasıl olduğunu araştırmıştır. Araştırmada; Osmanlı toplumunda ilköğretim ihtiyacını karşılayan sıbyan okullarının, zamanla toplumsal ihtiyacı karşılayamayacak duruma geldiği belirtilmiştir. Sıbyan mekteplerini geliştirmede güçlüklerle karşılaşılınca buna mukabil "usul-i cedide" olarak adlandırılan ve yeni usulleri benimseyen okullar açılmıştır. Cumhuriyet yönetimi tarafından, ilgili kanunla (Tevhid-i Tedrisat) sıbyan mekteplerine son verilerek eğitim-öğretim tek çatı altında toplanmıştır.

Nurdoğan (2005) Osmanlı modernleşme sürecinde ilköğretimin durumunu araştırmıştır. İlköğretim kurumlarındaki değişimi, ibtidâi ve rüşdiye okullarını, çeşitli açılardan incelenmiştir. Daha sonra Cumhuriyet'e kadar olan dönem, ilköğretim sistemindeki yenileşmeyi kavrayabilmeye yönelik olarak, ekonomik ve toplumsal değişimle ilgili olarak ele alınmıştır.

Şahbaz (2005) çalışmasında 1839-1928 arasında (Tanzimat'la Cumhuriyet'in ilk yılları arası) yürütülen Türkiye'de ilk okuma ve yazma eğitimini araştırmıştır. araştırmasında; Tanzimat'tan Harf İnkılabı'na kadar olan dönemde ilk okuma, yazma öğretiminin tarihsel gelişim sürecini belirlemiştir. Ülkemizde, ilk okuma, yazma öğretiminin, müfredat programları, Türkçe ders kitapları ve kuramsal alandaki eserler ve süreli yayınlar çerçevesinde gelişim seyri izlediği saptanmıştır.

Ergun vd. (2002), Mahmud Cevad'ın (1338) "*Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı*" adlı yeni harflere aktarılmış eserini güncel Türkçeye çevirerek incelemişlerdir. Eserde, Türk eğitim tarihindeki iptidai, rüşdiye ve idadiye mekteplerine mahsus hazırlanan öğretim programları hakkında bilgileri yorumlayarak aktarmışlardır.

Temizyürek (1999) çalışmasında "Selim Sabit Efendi ve onun Usul-i cedit hareketi içerisindeki yerini araştırmıştır. Çalışmada; günümüz eğitim sisteminin biçimlenmesinde; Tanzimat'tan önce başlayan, Meşrutiyet sonuna kadar süren modernleşme ve yenileşme hareketlerinin önemli bir rolü olduğu belirtilmiştir. Eğitim tarihinde, mekteplerdeki yenileşmeye fikirleriyle öncülük edip yön veren, Tanzimat Dönemi'nin önde gelen eğitimcilerinden olan Selim Sabit Efendi'nin, "Usul-i Cedit" hareketinin ortaya çıkmasında etkin olduğu, aynı zamanda çalışmaları ile bu hareketi yönlendirdiği belirtilmiştir. Selim Sabit Efendi'nin sıbyan okullarındaki modernleşme hareketleri ile Cumhuriyet dönemi ilköğretim kurumlarının oluşumuna da öncülük ettiği tespit edilmiştir. Usul-i Cedit mektepleri de Cumhuriyet dönemindeki ilkokullara temel teşkil etmiştir.

Aşıkoğlu (1995) çalışmasında, Selim Sabit ve onun *Rehnüma-i Muallimin* isimli eserinde yer verdiği eğitim görüşlerini incelemiştir. Çalışmada, Selim Sabit Efendi'nin hayatı, eserleri (Miyarül Kalam - kalam ilmiyle ilgili kırk altı sayfalık kitapçık, Muhtasar (kısaltılmış, özet), Hesap (matematik alanında yazmış olduğu eserdir.) hakkında bilgiler verilmiştir. Selim Sabit'e şöhretini kazandıran eser ise "*Rehnüma-ı Muallimin*" dir. Selim Sabit, eserinde usul-i ceditadını verdiği yeni eğitim metodunun kullanılmasını tavsiye etmiştir. Dönemin ilkokul öğretmenlerine, derslerin işleniş

hakkında rehberlik etmiş, bir çocuğun başarılı olması için neler yapılabileceğinin üzerinde durmuştur. Ayrıca ders araç ve gereçlerinden nasıl yararlanılacağını da anlatmıştır.

Ergin (1977) çalışmasında, Türk eğitim tarihi alanında yazılmış en kapsamlı çalışma olan “Türk Maarif Tarihi”ni incelemiştir. Yazar, eğitim tarihi alanında sonraki çalışmalara döneltendirme bakımından yol gösterici olmuştur. Beş ciltlik eserin her cildinde dönemin genel özellikleri anlatılmıştır.

Birinci ciltte; mektep ve medreseler, bunların haricindeki eğitim ortamları (zâviye, meşid, meclisler, dergâh, vb.) ve bunların müfredatlarından bahsedilmiştir.

İkinci cildinde Tanzimat’tan I. Meşrutiyet’in ilân edilmesine kadar farklı alanlardaki okullaşmayı ele almıştır. Burada temel eğitimdeki ilk yapılanmaları, yüksek öğretimdeki gelişmeleri, özel ihtisas mekteplerini ve yabancı okulları incelemiştir.

Eserin üçüncü cildinde I. Meşrutiyet yıllarındaki eğitim öğretim durumu değerlendirilmiştir.

Dördüncü ciltte II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’in ilanına kadar olan dönem anlatılmıştır.

Beşinci cildinde Cumhuriyet döneminden bahsedilmiştir. 1930’lu yılların sonuna kadar olan dönemdeki okullaşma durumunu ve eğitim atılımlarını ayrıntılı biçimde incelemiştir.

2.11.2. Okuma Eğitimi ve Türkçe Ders Kitaplarıyla İlgili Araştırmalar

Gürer’in (2021) çalışmasında, yaratıcı okuma faaliyetlerinin ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinde akıcı, yaratıcı ve eleştirel okuma, okuduğunu anlama becerilerine etkisi ve uygulama sürecine dair öğrenci görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda öğrenciler, yaratıcı okuma etkinlikleriyle eğlendiklerini, öğrendiklerinin daha çok hafızalarında kaldığını, metinleri yaratıcı okuma yöntemi ile okumayı istediklerini belirtmişlerdir. Bunlarla beraber yaratıcı okuma uygulamalarının, diğer okuma etkinliklerinden farklı olduğunu, okuduklarını daha iyi anladıklarını, metne mevcut olandan farklı bir karakter eklemenin ya da var olanı çıkarmanın veya farklı bir son yazmanın kendilerini yazar gibi hissettirdiğini, değişik düşünce ve duygularının desteklenmesinin okuma sevgilerini artırdığını ifade etmişlerdir.

Kolaç (2009) çalışmasında “İlköğretim Türkçe ders kitapları metinlerini, tür açısından değerlendirmiştir. Araştırmada, 2005 ve 2006 İlköğretim Türkçe Öğretim

Programları (1 - 5; 6 - 8) incelenmiştir. Programların temel yaklaşım nitelikleri, kazanımları ve bunların öğrenme-öğretme süreçlerine dağılımı, seçmeli ve zorunlu temaları, metin seçiminde dikkat edilecek hususlar, etkinlikler, öğretim yöntemleri ve teknikleri, ölçme-değerlendirme boyutları ve yaratıcılık yaklaşımları ele alınmıştır. Araştırmada, ilköğretim birinci kademedeki okutulan Türkçe ders kitaplarında bilgiyi doğrudan yüklemeye çalışan metinlerin olduğu, öğrenilen bilgileri beceriye dönüştürebilecek, öğrencilerin düşünme, yorumlama, eleştirme, değerlendirme becerilerini, yaratıcılıklarını geliştirebilecek, geliştirecek metinlerin daha az bulunduğu tespit edilmiştir.

Maltepe (2006) çalışmasında, yaratıcı yazma yaklaşımı bakımından Türkçe derslerinde hazırlanan yazılı anlatım ürünlerini değerlendirmiştir. Araştırmada; yaratıcı yazmaya dönük hazırlık süreçlerinin, yazma çalışmalarında ihmal edildiğini tespit etmiş ve Türkçe öğretmenlerinin yazma etkinliklerinde, yaratıcı yazmanın özelliklerini yeteri kadar ortaya çıkaramadıkları sonucuna ulaşmıştır.

Barrett (2001 akt. Kasap 2019, 36)'in çalışmasında; lise öğrencilerinin daha fazla kitap okumasını sağlamak için deneysel bir yol izlemiştir. Öğrencilerin arta kalan zamanlarında kitap okumadıkları, okurken dikkatlerini yoğunlaştıramadıkları ve derslerle ilgili vazifelerini bitirme sırasında problem yaşadıkları tespit edilmiştir. Onlarla yapılan görüşmelerde, öğrencilerin çoğunun okumayı sevmediği ve okuduğunu anlamakta zorlandığı anlaşılmıştır. Araştırmada, araştırmacının hazırladığı yaratıcı okuma etkinlikleri geliştirilmiştir. Bunların çoğunda teknoloji kullanımına da yer verilmiştir. Öğrencilere, her hafta bir toplum liderinin okumanın önemini anlatan video gösterimi izletilmiştir. Öğrencilere yaratıcı okumayla ilgili bazı aktiviteler yaptırılmıştır: yazılı ödevlerini bilgisayar programı ile yazma, öz geçmiş sunuları hazırlama, çok şiir okuma ve yazma ve onlara ait duyguları resimleme, kitap incelemesi yazma, beğenilen yazarlara mektup yazma gibi. Araştırma sonucunda yaratıcı okuma çalışmaları ile öğrencilerin okumaya karşı ilgi ve isteklerinin arttığı, okuma becerilerinin geliştiği tespit edilmiştir.

Aytan (2014) yaratıcı okuma becerisini geliştirme yolları ve yöntemlerini araştırmıştır. Çalışmasında; yaratıcı okuma etkinliklerinin, ikinci kademe öğrencilerinin Türkçe dersinde kullanımının ne kadar etkili olabileceğini ve öğrencilerin yaratıcı düşüncelerine etkisini değerlendirmiştir. Araştırmada, okuma eyleminin daha etkili, kalıcı ve işlevsel olmasını sağlamak için Türkçe derslerinde yaratıcı okuma etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda, yaratıcı okuma etkinliklerinin, öğrencilerin

yaratıcı okuma becerilerine ve Türkçe derslerine ilişkin olumlu yönde ve anlamlı düzeyde etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, yaratıcı okuma derslerinin öğrencilerin metni anlaması ve çözümlemesinde, metin oluşturması ve metne bölüm eklemesinde, metni canlandırmasında, görselleri okumasında ve Türkçe dersine tutumunda uygulama başlangıcına göre olumlu gelişme kaydedildiği tespit edilmiştir.

Türkel ve Ünlüçömert'in (2013) çalışmasında; yaratıcı okuma uygulamaları hakkında öğrenci görüşlerini değerlendirmiştir. Araştırmada, çocuklara göre hazırlanmış, soyut kavramları olan felsefe dizisi olan metinler kullanılmıştır. Çocuğun anlamlandırma sürecinde, ona yol gösterici olmayı, okuduğu kitabı anlamlandırarak okumaya devam etmesini sağlamayı amaçlamışlardır. Uygulamalarda metinler bölümler halinde hazırlanmış, her bölüm sonunda o bölüme dair yaratıcı okuma soruları sorulmuştur. Çocukların; hayal gücü, bireysel tasarım, farklı bakış açıları geliştirme, sorunları çözme gibi yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeye dönük uygulamalar yapılmış, sonra öğrenci görüşmeleri gerçekleştirilerek onların süreçle ilgili görüşleri alınmıştır. Görüşmenin sonunda; öğrencilerin yavaş yavaş yaratıcı okuma yöntemi uygulamasıyla okuma sürecine dair genel olarak olumlu hisler taşıdıkları kararla varılmıştır.

Uzun (2009) çalışmasında, Moorman ve Ram tarafından geliştirilen okuma kuramından hareketle okuma sürecini incelemiştir. Çalışmada, "okuma eylemlerinin yaratıcılık içerdiği" düşüncesini vurgulamış, yaratıcılığın okuma sürecinin parçası olduğunu ve bundan dolayı bütün okuma deneyimlerinin yaratıcılıkla ilgili olduğunu belirtmiştir. Yaratıcı okumanın okur açısından yeni metinlerle yapılması gerektiği, derslerde yaratıcı okuma uygulamalarının yapılmasının okuma sevgisi üzerinde etkisi olacağı sonuçlarına varılmıştır.

Kasap (2019) çalışmasında, yaratıcı okuma ve yaratıcı yazma etkinliklerinin yaratıcı okuma, okuduğunu anlama ve yaratıcı yazma erişisine etkisini araştırmıştır. Buna göre yaratıcı okuma ve yazma uygulamaları, dördüncü sınıf öğrencilerinin yaratıcı okuma, okuduğunu anlama, yazma ve yaratıcı yazma yetkinliklerinin gelişmesini sağlamıştır. Uygulama grubundaki öğrenciler bu süreç hakkında olumlu görüş bildirmiş ve etkinliklerin okuma ve yazmaya yönelik tutumlarına ve Türkçe dersindeki başarılarına katkı sağladığını belirtmişlerdir.

Özbay ve Çeçen'in (2012) çalışmalarında, 2010-2011 eğitim ve öğretim yılında MEB tarafından okutulan Pasifik ve MEB yayınevlerince hazırlanmış 6, 7, 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinler tür ve tema bakımından incelenmiştir. Araştırmada,

incelenen kitapların tema ve tür açısından zengin olduğu tespit edilmiştir. Ancak bazılarında programda olmayan didaktik, fikir yazısı, bildirme yazısı, manzum hikâye vb. türlere de yer verildiği görülmüştür.

Solak ve Yaylı (2009) çalışmalarında, ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarını tür açısından incelemiştir. Araştırmada dört yayınevine ait Türkçe ders kitapları tür açısından değerlendirilmiştir. Türkçe ders kitaplarının hazırlanmasına yeteri kadar özen gösterilmediği, metin türlerinin dengeli dağıtılmadığı, çocukların seviyesinin gözetenmediği, gerçek metinlerin hayatla ilişkisinin olmadığı, metinlerin çok uzun olması yanında metinlerarası okumaya da imkân vermediği saptanmıştır. Ayrıca, metin türlerinin dağılımı kitaplarda farklılık göstermektedir.

Gölcük, A. (2017) araştırmasında bilimsel hikâyelerle desteklenmiş olan fen bilgisi eğitiminin ortaokul öğrencilerinin yaratıcılık ve derse karşı tutumlarına etkilerini incelemiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2015-2016 eğitim-öğretim döneminde okuyan on sekiz deney ve on sekiz kontrol grubundan oluşan otuz altı ortaokul öğrencisi oluşturmuştur. Öğrencilerin daha yakın oldukları hikâye türünün bilimle harmanlanması yoluyla oluşan bilimsel hikâyelerin, daha etkin bir fen öğretimi için derslerde kullanılabileceği belirtilmiştir. Araştırmanın sonucunda, nicel verilerden alınan sonuçlara göre bilimsel öykülerle desteklenmiş fen eğitiminin öğrencilerin yaratıcılık ve fen dersine ilişkin tutumlarında, ciddi bir farklılık oluşturmadığı saptanırken, nitel veri sonuçlarına göre ise bu tarz metinlerin fen dersine karşı öğrencilerde olumlu tutum geliştirdiği, dersi eğlenceli kıldığı, hayal güçlerini geliştirdiği, derse merak ve ilgiyi arttırdığı, soyut kavramları daha kolaylıkla kavratıldığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Coşkun ve Taş (2008)'de Türkçe öğretim programları, ders kitabına metin seçimi yönünden değerlendirilmiştir. Araştırmanın amacı, Cumhuriyet döneminde hazırlanmış olan on beş Türkçe öğretim programını, metin seçiminde esas alınan tür ve temalar, muhteva, uzunluk, kaynaklar ile yazar tercihi yönlerinden değerlendirmiştir. Araştırma sonucunda, Türkçe öğretim programlarında, geçmişten bugüne, Türkçe ders kitaplarına metin seçiminde daha çok değişkenin ve daha belirleyici ifadelerin yer aldığı görülmüştür.

Dikeç (2004) çalışmasında ilköğretim okulları Türkçe ders kitaplarındaki görsellerin öğrenme üzerindeki etkisini incelemiş, resimlerin öğrencilerin öğrenme davranışları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Dağtekin (2004) sekizinci sınıf Türkçe ders kitabındaki metinleri öğrenci beklentileri açısından değerlendirmiştir. Çalışmada; ders kitaplarındaki metinlerin

öğrenci beklentilerine yeterli düzeyde cevap vermediği, metinler için hazırlanan görsellerin de özensizce yapıldığı tespit edilmiştir.

Aytaş (2001) çalışmasında, çocukların yaş gruplarına göre taşıdığı özellikleri belirterek seviyelerine ve ilgilerine uygun metin seçimi ve metinlere uygun modern resim ve karikatürlere yer verilmesi, ders kitaplarında ana dilini geliştirici ve destekleyici unsurların bulunması gerektiğini, metin altı sorularının tamamının metinle ilgili olmaması öğrenciye değişik çağrışımlar yaptıracak nitelikte olması gerektiğini vurgular. Soruların öğrencinin tespit, tenkit, sentez yapabilmesine katkı sağlaması gerektiğini belirtir.

Göçer ve Tabak (2012)'de, ilköğretim beşinci sınıf Türkçe öğrenci çalışma kitapları, görsel okuma etkinlikleri yönünden incelenmiştir. İki yayınevinin hazırladığı öğrenci çalışma kitabı görsellerin özellikleri değerlendirilmiştir. Çalışmada, beşinci sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitaplarında sunulan etkinlikler, programda yer alan beşinci sınıf görsel okuma kazanımlarını kazandırabilecek özellikte olup olmadığı yönüyle araştırılmıştır. Araştırmada; iki yayınevinin hazırladığı öğrenci çalışma kitaplarında görsel okumayla alakalı aktivitelere yer verildiği tespit edilmiştir. Her iki kitapta da görsel okumaya dair kazanımlarla ilgili etkinliklerin temalara dağılımının genellikle dengeli olduğu görülmüştür.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma belgesel tarama yöntemi kullanılarak mevcut belgelerin incelendiği nitel bir araştırmadır. "Belgesel tarama sürecinde yapılan ilk iş, amaca uygun bir yayın taraması yapmaktır. Yayınların bir listesi oluşturulduktan sonra sıra bunların tek tek incelenmesine ve amaçlar doğrultusunda bilgilerin toplanması ve değerlendirilmesine gelir (Karasar, 2011)." Belgesel tarama, öteki adıyla doküman incelemesi metodunun kullanıldığı araştırmada, Karasar'ın (2011) ifade ettiği bu aşamalar izlenmiş, nitel veri toplama tekniklerinden faydalanılarak konu ile ilgili kaynaklar incelenmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulguların özellikleri belirlenerek ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunun için Tanzimat'tan Harf İnkılabı'na kadar olan dönemde yer alan öğretim programları, dergiler, Türkçe kıraat kitapları tespit edilmiştir. Bu kaynaklar öncelikle okuma eğitimi kriterleri doğrultusunda taranmış, daha sonra elde edilen bulgular sınıflandırılarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada Türkçe okuma eğitiminin uzak geçmişe ait özellikleri doküman analizi yöntemiyle belirlenmeye çalışılmıştır. Tespit edilen özellikler daha sonra güncel araştırmalarla karşılaştırılmıştır. Böylece Türkçe okuma eğitiminin tarihsel süreci ile ilgili nitel verilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

3.2. Çalışma Materyali

Çalışmanın evrenini Tanzimat'tan Harf İnkılabı'na kadar mekteplerin her düzeyinde (iptidai, rüşdiye, idadi, devre-yi aliye) kullanılan seçilmiş kıraat kitapları oluşturmaktadır. Ulaşılan tüm kitapların kıraatle ilgili ilk sayfalarında yer alan bilgiler ile dönemin dergilerindeki makaleler, Maarif Nizamnamesi, öğretim programlarında yer alan kıraat eğitimiyle ilgili bilgiler toplanmış, kuramsal çerçeve bölümüne aktarılmıştır.

Kitaplar bu alanda çalışmış beş uzmandan görüş alınarak tespit edilmiştir. Bu kaynaklarda, problem cümlelerine göre ulaşılanlar “Bulgular ve Yorum” bölümüne aktarılmıştır.

Çalışmanın örnekleme olan materyalleri iptidai mekteplerinde okutulan, derinlemesine incelenen, kırk dört Türkçe kıraat kitabı oluşturmaktadır.

İncelenmiş olan kaynaklar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 3.

Çalışmada İncelenen Eserler

Sıra No	Eser Adı	Yazarı
1	<i>Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı</i>	Mehmed Asım, Ahmed Cevad
2	<i>Küçük Mektepliye Yeni Milli Kıraat.</i>	Köprülüzâde Mehmed Fuad. İlyas
3	<i>Purlanta Kitabı - Kızlar İçin İlk Kıraat</i>	Ebul Cezmi Hıfzi
4	<i>Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat</i>	Sadrettin Celal
5	<i>Yeni Usul Talim-i Kıraat. Birinci Kısım Birinci Tab</i>	Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki
6	<i>Milli Kız Kıraati - Devre-i Evveli İkinci Sene</i>	Muharriresi: Pakize
7	<i>Anadili Kıraat Kitabı</i>	Mehmed (Muhammed) Masum
8	<i>İlk Kıraat Kitabı</i>	Azmi Bey
9	<i>Yeni Usul Talim-i Kıraat. İkinci Kısım Birinci Tab</i>	Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki
10	<i>Yeni Milli Kıraat Kitabı - Üçüncü Kısım</i>	Köprülüzade Mehmed Fuad
11	<i>Müntehab Kıraat (Seçilmiş Kıraat).</i>	Faik Reşad
12	<i>Çocuk Kitabı Kolay Kıraat Kitabı.</i>	Siraceddin
13	<i>Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat</i>	Sadreddin Celal
14	<i>Türkçe Kıraat Kitabı</i>	Ahmed Cevad
15	<i>Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı.</i>	Leyla Nigâr
16	<i>Yeni Milli Kıraat</i>	Köprülüzade Mehmet Fuat
17	<i>Yeni Usul Talim-i Kıraat - Dördüncü Kısım</i>	Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki
18	<i>Çocuk Kitabı Kolay Kıraat</i>	Siraceddin
19	<i>Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat Kitabı</i>	Ahmed Cevad
20	<i>Güzel Kıraat Kitabı - Beşinci Sene.</i>	Muallim Ahmed Cevad
21	<i>Yeni Usul Talim-i Kıraat. Beşinci Kısım</i>	Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki
22	<i>Kız ve Erkek Çocuklara Kıraat Kitabı. İlk Mektep- Birinci Sınıf.</i>	Pakize – Nazım
23	<i>Çocuk Kitabı- Kolay Kıraat Kitabı</i>	Siraceddin
24	<i>Yeni Usul Talim-i Kıraat. Birinci Kısım Sekizinci Tab.</i>	Osman Şevki
25	<i>Milli Kıraat - İkinci Kısım</i>	Köprülüzade Mehmed Fuad
26	<i>Yeni Kıraat Kitabı İkinci Kısım</i>	Ruşen Eşref ve Mithat Sadullah
27	<i>Talim -i Kıraat İkinci Kısım,</i>	Muallim Naci

Tablo 3.

Çalışmada İncelenen Eserler (devamı)

28	<i>Yeni Kıraat Kitabı - Devre-i Evveli İkinci Sene</i>	Ruşen Eşref - Midhat Sadullah - Necmettin Sadık
29	<i>İlk Mektep İkinci Sınıflara Mahsus Çocuk Kitabı Kolay Kıraat</i>	Siraceddin
30	<i>Kıraat Kitabı (ikinci sınıflara mahsus)</i>	Ahmed Rasim
31	<i>Yeni Kıraat Kitabı - Üçüncü Kısım</i>	Necmettin Sadık, Mithat Sadullah ve Ruşen Eşref
32	<i>Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat (üçüncü sınıflar için)</i>	Sadrettin Celal
33	<i>Talim-i Kıraat Üçüncü Kısım</i>	Muallim Naci
34	<i>Doğru Usul Kıraat (Üçüncü sınıflara mahsus)</i>	Ahmed Rasim
35	<i>Kızlara Mahsus Kıraat Kitabı</i>	A. Rıza
36	<i>Milli Kıraat Kitabı (dördüncü sınıf)</i>	Rodoslu Ahmet Kemal
37	<i>Güzel Kıraat (dördüncü sınıf)</i>	Ahmed Cevad
38	<i>Bizim Kıraat (dördüncü sınıf)</i>	Ahmet Hakim
39	<i>Çocuk Kitabı Kolay Kıraat (dördüncü sınıf)</i>	Siraceddin
41	<i>Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat (dördüncü sınıf)</i>	Siraceddin
42	<i>Mekteb-i İbtidaiyenin son ve sultaniyenin ilk sınıfına mahsus Milli Kıraat Beşinci Kısım</i>	Köprülüzade Mehmed Fuad
43	<i>Milli Kıraat Beşinci Kısım</i>	Necmettin Sadullah – Midhat Sadullah – Ruşen Eşref
44	<i>Yeni Milli Kıraat</i>	Köprülüzade Mehmet Fuad
45	<i>Yeni Kıraat Muallimlere Rehber Kısım</i>	Sabiha Zekeriya (Sertel) – Ercümen Ekrem (Talu) – M. Zekeriya (Sertel)
46	<i>İkbal Kütüphanesinin Mektep Kitaplarından Birinci Kıraat Kitabı</i>	G. İrfan
47	<i>Güzel Yazmak Usulleri ile Edebi Kıraat Numuneleri Kıraat Kitabı</i>	Tüccarzade İbrahim Hilmi,
48	<i>İptidailerde Türkçenin Usul-ü Tedrisi (makale)</i>	Hüseyin Rauf
49	<i>İptidai Mekteplerinde Metinlerin Tefsiri (makale)</i>	Hüseyin Rauf
50	<i>Türkçenin Tedrisi Fikirler (makale)</i>	Kazım Nami
51	<i>Maarif Nezareti (31 kanuni sani sene 1325 tarihinde darulmualliminde mekteb-i ibtidaiye muallimin-i muhteremesine verilen konferansın hulasasıdır.)</i>	Tedrisât-ı İbtidaiye Mecmuası.
52	<i>Okumanın Manası, (makale - Hayat Mecmuası)</i>	Mehmet Emin
53	<i>Kıraat Derslerine Alakanın Temini, (makale – Terbiye Mecmuası)</i>	İhsan Sungu

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada, Seyfettin Özege “Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu” taranmak suretiyle ulaşılan 210 kıraat kitabı başta olmak üzere, eski eser ihtiva eden kütüphanelerden yine tarama yoluyla temin edilen kitaplar baştan sona genel olarak incelenmiş ve çalışmaya dâhil edilecek eserler sınıf seviyesine göre tasnif edilmiştir.

Kıraat kitaplarının seçiminde maksimum çeşitlilik esas alınmıştır.

Maarif Nezareti tarafından kabul edilmiş,

Yaşanılan bölgeye göre hazırlanmış,

Çocukların cinsiyet özelliklerine göre hazırlanmış,

Sınıf seviyesine göre düzenlenmiş,

Görsel açıdan zengin,

Söz varlığına dair etkinlikleri olan,

Metin altı soruları bulunan,

Diğer dil becerilerini geliştirmeye yönelik ekinliklere sahip olan Türkçe kıraat kitapları incelenmek üzere seçilmiştir.

Çalışma kaynakları temin edildikten sonra Maarif Vekaleti tarafından kabul edilmiş Türkçe kıraat kitapları sınıf seviyesine, cinsiyete ve yaşanılan bölgeye göre kaynaklar tek tek tasnif edilmiştir. Ardından da bunlar içinden söz varlığına katkı sağlayan, metin altı soruları olan, görsel özellikler açısından zengin olanlar incelenmek üzere tekrar seçilmiştir. Kıraat kitapları günümüz Türkçesine çevrilmiş ve problem cümleleri doğrultusunda aranılan özellikler tek tek tespit edilmiştir. Bunlardan başka kıraatle ilgili makaleler de kütüphanelerden temin edilmiştir.

Araştırmada, hikâye kitabı gibi sadece metinlerden oluşan Türkçe kıraat kitapları ile söz varlığına ya da konuşma becerisine katkı sağlamaya yönelik hazırlanan Türkçe kıraat kitapları da tespit edilmiş ve incelenmiştir.

İptidai mekteplerde, her sınıf düzeyinde (1, 2, 3, 4, 5. sınıf) okutulan kıraat kitapları seçilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Veri analizi için betimsel analiz ile içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. "Betimsel analizde veriler, araştırma soruları doğrultusunda mantıklı ve anlaşılır bir şekilde betimlenir. Sonra bu betimlemeler yorumlanır, neden sonuç ilişkileri incelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, 224)."

Araştırmada toplanan veriler betimsel analiz yoluyla, alt problemlerdeki sorular ışığında açıklanıp kendi içinde sınıflandırılmıştır. Bu yolla ulaşılan kavramlar ve bu kavramlar arasındaki ilişkilerden yola çıkılarak güncel okuma eğitiminin ilgili alanyazınına ulaşılmaya çalışılmıştır (tümevarımcı analiz). "İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel yaklaşımla fark edilmeyen kavram ve temalar içerik analiziyle keşfedilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, 211)."

İptidai mekteplerinde okutulan Türkçe kıraat kitapları, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Arşivinde yer alan başta Seyfettin Özege Kataloğu'nun taranmasıyla ve eski eser ihtiva eden çeşitli kütüphanelerden temin edilmiştir. Türkçe kıraat kitaplarından belirgin özelliklere sahip olanlar, okuma eğitimine katkı sağlayacak özellikleri tespit edilmek amacıyla derinlemesine incelenmek üzere seçilmiştir. Söz varlığına katkı sağlayanlar, görsel açıdan zengin olanlar, metin altı soruları bulunanlar, cinsiyete mahsus ve yaşanan bölgeye göre hazırlananlar çeşitli etkinliklere sahip olanlar, okuma eğitimi açısından incelenmiştir.

Kıraat eğitimi hakkında bilgi edinebilmek için ise iptidai mekteplerinde okutulan Türkçe kıraat kitaplarının ilk sayfalarında yer alan kıraat derslerinin işlenişiyle ilgili bilgiler, Millî Kütüphanenin internet sitesindeki kıraat eğitimiyle ilgili makaleler günümüz Türkçesine çevrilip ilgili bölümler sadeleştirilerek kuramsal çerçeve bölümüne aktarılmıştır.

Maarif Nezaretince kabul edilen her sınıf düzeyinde biri kızlara mahsus olmak üzere birinci sınıflarda beş, ikinci sınıflara mahsus (*İlk Kıraat* kitabı hem ikinci ve üçüncü sınıflara mahsustur.) dört, üçüncü sınıflarda üç, dördüncü sınıf düzeyinde dört, beşinci sınıflara mahsus beş kıraat kitabı olmak üzere yirmi dört Türkçe kıraat kitabı problem cümleleri çerçevesinde incelenmiştir. Bunların dışında da tespit edilen (birinci sınıflarda dört, ikinci sınıflarda altı, üçüncü sınıflarda dört, dördüncü sınıflarda altı, beşinci sınıflarda üç kitap) tüm kıraat kitapları okuma eğitimine katkı sağlaması açısından farklı özellikler bulunması amacıyla gözden geçirilmiş ve sınıflara göre genel değerlendirme ve sonuç bölümlerine eklenmiştir. Toplamda kırk dört kıraat kitabı incelenmiştir.

Çalışmada öncelikle ilk mekteplerde (iptidai) okutulan Türkçe kıraat kitapları sınıflara göre tasniflenmiştir. Daha sonra aranılan özelliklere sahip kitaplar incelenmek üzere ayrılıp yeni yazıya çevirileri yapılmıştır. Çalışmanın konusunu daha da

aydınlatmak için Türkçe kıraat kitaplarının hazırlandığı dönemin müfredat programları, ilk sayfalarındaki bilgiler (O dönemde okutulan Türkçe kıraat kitaplarının ilk sayfalarında kıraat kitaplarının özellikleri, muallimlere derslerde uygulayacakları yöntemler hakkında tavsiyeler bulunur.), kıraatle ilgili kaynaklarda ve makalelerde yer alan bilgiler güncel okuma eğitimi açısından değerlendirilmiştir.

Öğretim programlarında kıraat dersleri, usulleri konusunda bahsi geçen hususlar, araştırmada ulaşılan ilk mektep Türkçe kıraat kitaplarında, okuma eğitiminde hangi hususlara dikkat edildiği, hangi okuma yöntemlerine ağırlık verildiği, hangi metin türlerine ve temalara ağırlık verildiği gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Ayrıca görsellerin/resimlerin özellikleri, önemi ve metinlerin konusuyla uygunluğu, kelime öğretiminde hangi usullerin kullanıldığı gibi hususlara da değinilmiştir. Yerleşim yerlerine ve cinsiyete göre kıraat kitaplarında farklılıkların olup olmadığı, kitaplarda yer alan metin altı sorularının özellikleri, çocukları hayata hazırlayıp hazırlamadığı, metinlerin çocukların yaşantısında yerinin olup olmadığı gibi konularda diğer inceleme noktalarını oluşturmaktadır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Türkçe öğretim programları 1891 yılından itibaren hazırlanmıştır. Yapılan araştırma neticesinde tespit edilen ilk kıraat kitabı: Zahid Hacı. (1307 / 1891). *Yeni Talim-i Kıraat - İkinci Kısım'dır*. İncelenen en eski tarihli Türkçe kıraat kitabı ise Azmi Bey'in hazırladığı, 1310/1895 yılında yayımlanan *İlk Kıraat Kitabı* (ilk mekteplerin ikinci ve üçüncü sınıflarına mahsus)'dır. Daha sonra Müessis ve Mürettibi Kitapçı Arakel olan (Musahhihi Muallim Naci). 1312/1896-97 yıllarında yayımlanan ikinci sınıflara mahsus *Talim -i Kıraat İkinci Kısım* kitabıdır. Her iki kitapta da çocuklara ahlaki bilgiler içeren bilgi verici metinler hazırlanmıştır. Metinlerin başında ya da arasında çok sayıda atasözü ve vecize yazılmıştır. Çocuklara seviyesine göre olan ahlaki bilgiler kısa hikâyeler içerisinde sezdirilmiştir. Hikâye kitabı gibi sadece metinlerinden oluşan Türkçe kıraat kitapları ile söz varlığına ya da konuşma becerisine katkı sağlamaya yönelik hazırlanan Türkçe kıraat kitapları da tespit edilmiş ve incelenmiştir.

Örnekler:

Mehmed Asım, Ahmed Cevad'ın hazırladığı, 1336 / 1917 yılında yayımlanan, *Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı - Kıraat-i Musahabet-i (Karşılıklı Sohbet) Ahlakiye Devre-i Evveli Birinci Sene İkinci Kitabı*, konuşma becerilerini geliştirmek için hazırlanmış olduğu gerek kitabın adından gerek içerisinde yer alan etkinliklerden anlaşılmaktadır. Diğer sınıf seviyelerine göre hazırlanmış kitaplar da bulunur.

Siraceddin, tarafından hazırlanan, 1928 yılında yayımlanan Çocuk Kitabı Kolay Kıraat Kitabı (Birinci sınıflara mahsustur.) hikâye kitabı gibidir. Kitapta hiçbir etkinlik yoktur.

Mehmed (Muhammed) Masum'un hazırladığı, 1326/1910-11'de yayımlanan *Anadili Kıraat Kitabı*'nda atasözü öğretimine çok önem verilmiştir.

Osman Şevki Efendi tarafından hazırlanan, 1328 yılında yayımlanan, *Yeni Usul Talim-i Kıraat* kitaplarında (Sınıf seviyesine göre altı kitap bulunur.) aşamalı olarak söz varlığını zenginleştirmeye yönelik etkinlikler yapılmıştır.

Çalışmada “Tanzimat’tan Harf İnkılâbı’ na kadar yazılmış Türkçe kıraat kitapları okuma eğitimi açısından hangi özellikleri taşımaktadır?” sorusu araştırmının ana problem cümlesini oluşturmaktadır. Bu çerçevede kıraat kitaplarında çocuklara okuma sevgisi ve alışkanlığını kazandırmaya katkı sağlayacak özellikler tespit edilmek istenmiştir.

“İptidai mekteplerinde okutulan Türkçe Kıraat kitapları okuma eğitimi açısından hangi özellikleri taşımaktadır?” ana problemi doğrultusunda örnekleme dahil olan Maarif Nezaretince onaylanmış sınıf düzeylerine, çocukların cinsiyetine, yaşadığı bölgeye göre tasniflenmiş olan Türkçe kıraat kitaplarının incelenmesi sonucunda ulaşılan bulgular araştırmının alt problemlerine uygun olarak bu bölümde verilmiştir.

Zengin metinlere sahip, görsel okumaya yönelik etkinlikleri çok olan, yazma ve yazarlık becerilerini destekleyen, konuşma becerilerini geliştirmeye mahsus hazırlanmış olan, söz varlığını geliştirmeye dair çok çeşitli yöntemlere sahip, milli ve manevi değerlerle, güzel ahlaka sahip bireylerin yetişmesini sağlamayı amaçlayan Türkçe kıraat kitapları incelenmiş, ulaşılan veriler örneklerle yorumlanarak tanıtılmıştır.

4.1. Birinci Sınıf Türkçe Kıraat Kitaplarının İncelenmesi

Birinci sınıflarda okutulmuş olan kıraat kitaplarından farklı özellikleriyle dikkat çekenler çalışmaya aktarılmıştır.

Örnekler:

Mehmed Asım, Ahmed Cevad tarafından hazırlanan, 1336 / 1917’de yayımlanan, görsellerle konuşma becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlikleri bulunan *Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı*,

Köprülüzâde Mehmed Fuad’ın hazırladığı, 1331 / 1915-16’da yayımlanan görsel tasvirleri ya da onu inceledikten sonra hikâye anlatma etkinlikleri olan *Küçük Mektepliye Yeni Millî Kırâat* kitabı,

Ebul Cezmi Hıfzi’nin hazırladığı, 1328 / 1912-13’te yayımlanan kızlara mahsus olan, *Pırlanta Kitabı* adlı Türkçe kıraat kitabı,

Sadrettin Celal tarafından hazırlanan, 1927 yılında yayımlanan, *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kırâat* Türkçe kitabında; Hikâyelerin içinde bilgiler kurgulanmış, hikâye edici metinlerin bazılarında da aynı hikâye kahramanlarından bahsedilmiş,

görsellerden hareketle hikâye anlatılması istenmiş. Hikâye kitabı gibidir, metin altı sorusu ve söz varlığına yönelik etkinlik görülmemiştir.

Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki tarafından hazırlanan, 1327/1911-12’de yayımlanan *Yeni Usul Talim-i Kıraat - Birinci Kısım* Türkçe kıraat kitabında Durub-ı Emsal ile Akilane Sözler (vecize, özlü sözler, atasözleri), kısa hikâyeler, kısa nasihat tarzı metinler, letaif (fıkra), muhavere (konuşma), metinden sonra “talim (sualler)” metin altlarında kelimeler, (meşhur sözler), manzume metinleri gibi farklı metin türleri bulunur.

Siraceddin, tarafından hazırlanan, 1928 yılında yayımlanan *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat Kitabı* hikâye kitabı gibidir. Hiçbir etkinlik yoktur.

4.1.1. Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı

Bu kitap konuşma becerisini geliştirmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Kitabın adından da “Kıraat-i Musahabet-i Ahlakiye (ahlaki sohbet içeren okuma metinleri)” konuşmaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Musahabe için sualler başlığı ile görsellerin altında görsellere dair suallerle çocuklar konuşmaya sevk edilmiştir.

4.1.1.1. Künyesi

Mehmed Asım, Ahmed Cevad. (1336 / 1917). *Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı. Kıraat-i Musahabet-i (Karşılıklı Sohbet) Ahlakiye Devre-i Evveli Birinci Sene İkinci Kitabı.* (İkinci Tab). Matbaa-i Amire. İstanbul.

4.1.1.2. Metin Listesi

Anadolu Yavrusu adlı eserde yer alan metinlerin başlıkları şu şekildedir: “1- İtaatsiz Küçük Salyangoz, 2- Sarman ile Penbe (kıraat), 3- Donanma, 4- Yaban Arısı, 5- Moskof Tabyası (kıraat), 6- Hilal-i Ahmer, 7- Cirid Oyunu (Kıraat ve imla), 8- Vazifesini Yapan Bir Kız (Kıraat ve imla), 9- Musahabe İçin Sualler (kıraat ve imla), 10- Hüsnu’nün Hat Talimi (kıraat ve imla), 11- Fakirlere Yardım Etmeli (kıraat-Musahabe i ahlakiye), 12- Hava Tebdili (kıraat ve imla), 13- Kıraat, 14- Çamaşır Yıkamak (kıraat), 15- Çalışkan Kız (kıraat ve imla), 16- Kahraman, 17- Balık Diyor ki!18- Kuş Diyor ki (kıraat), 19- Kelebekle Arı (kıraat), 20- İnatçılar (kıraat), 21- İki Horoz (kıraat), 22- Terbiyeli Güzel Çocuk (kıraat ve imla), 23- Eski İnsanlar, 24- Deniz Kenarında (kıraat), 25- Ay Dede, 26- Küçük Mektepli, 27- Kıraat ve Ezber (Sevimli

Kardeşler), 28- Gemici Şarkısı (Kıraat ve Ezber), 29- Gezinti (Kıraat ve Ezber), 30- Kelebek- Ali Ulvi, 31- Kuşlar (kıraat), 32- Tenefüs (kıraat ve ezber) Ali Ulvi.

Anadolu Yavrusu adlı Türkçe kıraat kitabında düz yazı metinlerinin birçoğunun altında yazar adı yerine, alındığı kaynak adı olan “Meşe Numunesi” yazmaktadır. Şiir metinlerinin altlarında müellif bilgisi verilmiştir. Ayrıca Ay Dede ile Küçük Mektepli adlı şiir “Çocuk Dünyası” ndan; Kıraat ve Ezber adlı şiirin ise “Sevimli Kardeşler” adlı kaynaklardan alındığı belirtilmiştir. Bu kaynakların dergi mi, kitap mı olduğu bilinmemektedir.

Kitaptaki şiirlerden bazılarının şairleri belirtilmiştir. Bunlar: Marangoz adlı şiir Tevfik Fikret’in, Gezinti, Kelebek, Kelebeğe Arı (Kıraat), Tenefüs adlı şiirlerin şairi Ali Ulvi’dir.

4.1.1.3. Kimler İçin Hazırlanmış

Bu kıraat kitabı, birinci sınıflar için hazırlanmıştır. Kitap Maarif Nezareti’nin onayıyla hem kız hem erkek öğrencilere yönelik hazırlanmıştır.

4.1.1.4. Biçimsel Özellikleri

Kitabın kapağında adı, hedef kitlenin devam ettiği okul türü, sınıf veya dönemi (program sayısı), yazarın, hazırlayanın veya çevirenin adı, soyadı, yayın evinin adı, kısaltılmış adı veya amblemi, yayın yılı ve yeri, kitaba uygun ilgi çekici bir görsel bulunmaktadır.

Kapağında, muharrirleri Mehmed Asım, Ahmed Cevad tarafından hazırlandığı, erkek veya kız çocuklara şeklinde bir ayırım yapılmadığı, mekteb-i ibtidaiyede kullanılabileceği, sınıf seviyesinin ise birinci sene olduğu, kitabın adının “*Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı*” olarak belirtildiği, Maarif Nezareti Celilesi tarafından kabul edildiği, İstanbul’da 1332 yılında Matbaa-i Amire’de basıldığı belirtilmiştir.

Kitabın sayfaları incelendiğinde baskısının açık, net, anlaşılır ve estetik olduğu, ayrıca kitabın seviyeye uygun olduğu görülmektedir. Ebat ölçüleri 23x15 17.5x11 şeklindedir. Sayfaların yazı alanı dışında kalan alt, üst, sağ ve sol yanlarında genellikle 20 mm boşluk bırakılmış, iç kısımlarda ise boşluk daha az bırakılmıştır. Sayfa numarası, sağdaki sayfada solda, karşı sayfada ise sol üst köşededir. Metindeki yazıları, zemin rengine zıt olduğu için rahatlıkla okunabildiği, metinlerde satır arası boşluğun iki iken sualler kısmındaki satır arası boşluğun bir, harflerin de gözü yormayacak büyüklükte

olduğu görülmüştür. Baskısı, temiz, yazım, noktalama ve söz dizimi bakımından dönemin imla kurallarına uygundur. Bunun yanı sıra metin adları, genellikle kısa ve metnin konusuna uygundur.

4.1.1.5. Görsel Özellikleri

Ders kitaplarındaki görseller, çocukların okumaya ilgi duymasını ve okuma alışkanlığı kazanmasını sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Kıraat kitabında bu hususa oldukça fazla önem verilmiştir. Kitap görsel açıdan çok zengindir. Görseller, genel olarak metnin içeriğine özel olarak çizilen resimlerdir.

Resimler, konunun anlaşılmasını desteklemiş, resimlerle hem konu hem de duygu yansıtılmış yani bir kompozisyon ihtiva edilmiştir. Genel olarak görseller, çocuğun metne ilgisini çeken, metnin konusunu ve duygusunu daha kolay anlamasını sağlayan, eğiticilik ve öğreticilik özelliği olan özellikler taşımasına özen gösterilmiştir.

Bu sayede görsellerle çocukların metne ilgisinin çekildiği, metnin çocuklar tarafından anlaşılmasının ve yorumlanmasının kolaylaştığı böylece çocuklarda okuma isteğinin ve alışkanlığının sağlandığı tespit edilmiştir. Çocuğun duygu ve düşünce dünyasının görsellerle gelişmesi sağlanmıştır. Dönemin teknolojik yapısı da düşünüldüğünde tüm zorluklara rağmen çocukların eğitimine, kıraat kitaplarına çok önem verildiği anlaşılmaktadır.

Örnek: Küçük Bahçıvanlar adlı metnin görseli ile çocuklar metinde anlatılan olayı, çocukların eğlenmelerini hayalinde canlandırabilir.

Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı'nda görsellere dair suallerle çocuklar konuşturulmak istenmiştir. Çocuklar konuyla ilgili düşüncelerini ifade ederek duyuşsal becerileri gelişmiştir.

Resim 1: *Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı*, “Küçük Bahçıvanlar”, s. 86.

Bu örneğin yanı sıra kitaptaki, tüm görseller ait olduğu metinle doğrudan ilişkilidir. “Küçük Mektepli” adlı metnin görselinde çocukların kendileri gibi mektepli bir çocuğun kitap okuduğunu görmesi onların ilgisini hem metne hem de kitap okumaya çekmiştir.

“İnatçılar” adlı metin ve görseli ile çocuklar görselden ve başlıktan metnin konusunu tahmin edebilir.

Görsel açıdan zengin bir kitaptır. Kitapta görsel okuma yöntemine de çok önem verilmiştir. Çocukların görselleri incelemesi, dikkatlerini yoğunlaştırması, görsellerden hareketle yorumlar yapması ve buna dair konuşma yapması istenmiştir.

4.1.1.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Kitapta, birçok metnin başlığının hemen sağ üst köşesinde kıraat (okuma) ifadesi yazılmıştır. Bu ifadeyle sesli okuma yönteminin kullanıldığı anlaşılmıştır.

Ayrıca kitapta çocuğun seviyesine göre uzun olan metinler bölünerek çocuğa okuma ve anlama kolaylığı sağlanmıştır. Moskof Tabyası adlı metin iki parça halinde, (1, 2) okutulmuştur. Bu metnin ardından Hilal-i Ahmer adlı metin üç bölümdür. (...) Böyle metinlerde tahmin ederek okuma yöntemi kullanılmıştır.

“Kuşlarla” ve “Teneffüs” adlı şiir metninde de metin ikiye bölünmüştür. Şiir metinlerinin de uzunluğu sınırlandırılmıştır. İlk sınıflarda metinler, genellikle yarım sayfa ya da en fazla bir sayfadır. Ayrıca şiirler de iki bölümde okutulup ezberletilmiştir.

Şiir türü metinlerin bazılarında başlığın hemen sağ üst köşesinde kıraat ve ezber ifadesi bulunmaktadır. Böylece çocukların küçük yaştan itibaren etkili ve güzel bir şekilde şiir okumayı öğrenmesi ve şiirleri ezberleyerek edebî zevk edinmeleri amaçlanmıştır. Çocukların hafızalarında şiir olması, sınıf seviyesine göre de dimağlarındaki şiir sayısının artırılması hedeflenmiştir.

Ezberleme tekniğiyle öğrencilerin hafızalarının güçlenmesi, edebi değere sahip olan metinlerin cümle yapılarını, anlatım özelliklerini, söz varlığını kavramaları, Türkçeyi güzel, doğru ve etkili kullanmaları amaçlanmıştır.

Kitapta, metinler dışında tek olarak yer alan görsellere dair sorular, bulunmaktadır. Dolayısıyla görsellerin hazırlanmasına, yorumlanmasına ne kadar önem verildiği anlaşılmaktadır.

Bu kıraat kitabında görseller ve görsellere dair sorularla görsel okumaya oldukça fazla önem verilmiştir. Metin yerine sadece görsel ve onun altında “Musahabe (sohbet, konuşma) için Sualler ya da Mükaleme Temrini (konuşma alıştırmaları)” başlıkları altında sorular bulunmaktadır. Kitapta, bu tarz da dokuz görsele dair soru bulunmaktadır.

Çocukların görsellerden hareketle kolaylıkla yanıtlayabilecekleri basit suallere cevap vermesi, kendi yaşantılarına dönük konularda konuşmaları sağlanmıştır. Başlıklarda da belirtildiği gibi tam manasıyla konuşma alıştırmasıdır.

Onların okuyan, anlayan ve kendini doğru ve etkili bir şekilde anlatabilen bireyler olarak yetişmeleri böyle etkinliklerle desteklenmiştir.

Aynı zamanda çocuğun duyuşsal düşünme becerileri geliştirilmek istenmiştir. Bununla beraber çocuğun örnek bir durumdan yola çıkarak kendi hayatına dair düşünmesi sağlanmıştır. Böylece değerler eğitimine de yer verilmiştir.

Görsellerle çocuklara manevî değerlerimizi öğretmek de amaçlanmıştır. Görseller hem çocukların metne dikkatini çekmek hem de görselleri yorumlatmak için hazırlanmıştır. Metne uygun, dikkat çeken görsellerle çocuğa okuma zevki ve okuma alışkanlığı kazandırmak ve görselleri yorumlayarak üst bilişsel becerilerini geliştirmek, ayrıca onlara dair düşüncelerini ifade etmesi istenerek konuşma becerilerinin gelişmesi amaçlanmıştır. Örnekler: Küçük Şükriye ile Büyük Ninesi görseli

Resim 2: *Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı*, “Küçük Şükriye ile Büyük Ninesi” s.26.

Günümüz Türkçesine Çevirisi:

Musahabe için sualler:

- Bu resimde neler görüyorsunuz?
- Küçük Şükriye ninesine ne veriyor?
- Bunu nereden getiriyor?

Sizin de büyük nineniz var mı? (muhtelif şekillere) Büyük ninenize yardım eder misiniz? Büyük ninenizi çok sever misiniz? O size masal söyler mi? Büyük ninenize ne gibi hizmetler yaparsınız?

Böyle sorularla çocuğun büyüklerine hak ettiği saygıyı ve merhameti göstermesi istenir. Bu sorularla çocuğa doğrudan nasihat vermek yerine kendi bulduğu cevaplarla büyüklerine yardımcı olmaları gerektiği gibi çocuğun ders çıkarması hedeflenmiştir. Ardından konuyla ilgili kısa bir açıklamada bulunulmuştur.

Öğrenilecek hülasa:

- Büyük nine ve dedeler bizim annelerimizin, babalarımızın anneleri ve babalarıdır.

- Büyük ninelere dedelere daima hürmet etmeliyiz. Onları sevmeliyiz. Her dediklerini yapmalıyız.

Yavrular (resim yorumu – görsel okuma)

Resim 3: *Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı*, “Yavrular”, s.84.

Günümüz Türkçesine Çevirisi:

- Yuva içinde kaç yavru var? Yavruların anası nerede duruyor? Dişi kuşun ağzında bir şey var mı?
  - Yavrular ağızlarını niçin açmışlar?
  - Bu kuş yavrularının kanatları çıkmamış mı?
  - Bunlar anaları gibi uçabilirler mi? Uçamayınca kendileri yiyecek bulabilirler mi? Kuşların anası olmasaydı kendi kendilerine yaşayabilirler miydi?
  - Sizin ananız var mı? Ananız babanız olmasa siz kendi kendinize yiyeceğinizi giyeceğinizi bulabilir miydiniz? O halde ananıza babanıza ne yapmalısınız? (Çocuklar bu suallere şifahen cevap vereceklerdir.)
- Çocuklar sorularla duyuşsal olarak geliştirilmiştir.

4.1.1.7. Metin Türleri

Tablo 4.

Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı

Metin Türü	Metin İsmi	Türlerin Kullanım Sıklığı	
Hikâye Edici Metinler	İtaatsiz Küçük Salyangoz	16	
	Sarman ile Penbe (kıraat)		
	Donanma		
	YabanArısı		
	Moskof Tabyası (kıraat)		
	Hilal-iAhmer		
	Cirid Oyunu (kıraat ve imla)		
	Vazifesini Yapan Bir Kız (kıraat ve imla)		
	Musahabe İçin Sualler (kıraat ve imla)		
	Hüsnü'nün Hat Talimi (kıraat ve imla)		
	Fakirlere Yardım Etmeli (kıraat- Musahabe i ahlakiye)		
	Hava Tebdili (kıraat ve imla)		
	Kıraat		
	Çamaşır Yıkamak (kıraat)		
Çalışkan Kız (kıraat ve imla)			
Kahraman	5		
Fabl		Balık Diyor Ki	
		Kuş Diyor Ki (kıraat)	
		Kelebekle Arı (kıraat)	
		İnatçılar (kıraat)	
İki Horoz (kıraat)			
Anı	Günlük	2	
Sohbet			
Bilgilendirici Metinler	Deniz Kenarında (kıraat)	2	
	Terbiyeli Güzel Çocuk (kıraat ve imla)		
	Deneme	Eski İnsanlar	1
	Şiir	Ay Dede	8
		Küçük Mektepli	
		Kıraat ve Ezber (Sevimli Kardeşler)	
		Gemici Şarkısı (Kıraat ve Ezber)	
		Gezinti (Kıraat ve Ezber)	
Kelebek- Ali Ulvi	8		
Kuşlar (kıraat)			
Tenefüs (kıraat ve ezber) Ali Ulvi			

İncelenen Türkçe kıraat kitabında hikâye edici metin türleri daha fazladır. On altı hikâye, beş fabl, iki sohbet, bir deneme, sekiz şiir metni bulunmaktadır. Çocukların seviyesine uygun öyküleyici metinlerin fazla olması, bilgilendirici metinlerin çoğunlukla sohbet türünde olması, öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirme ve okuma alışkanlığı sağlama açısından etkili olmuştur.

Vazifesini Yapan Bir Kız (Kıraat ve imla- Musahabe- i ahlakiye) adlı metin ve Ekinleri Biçerken adlı metinde pozitif bilgi hikâyeleştirilmiştir. Böylece çocuğun okuduğunu daha keyifle ve kolaylıkla anlaması sağlanmıştır. Çünkü çocuklar hikâye edici metinleri okumaktan zevk alırlar.

4.1.1.8. Metinlerin Temaları

Tablo 5.
Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı'ndaki temalar ve metin adları

TEMA	METİN ADI	TEMA
Doğa ve Evren	Ay Dede	Ay, Yıldızlar
		Hayvanlar
	İtaatsiz Küçük Salyangoz	Doğa olayları-canlılar- mevsimler
		Çevre, doğa olayları
	Deniz Kenarında (Kıraat)	Hayvanlar
		Canlılar
	Balık Diyor Ki (Kıraat)	Hayvanlar
	Gezinti	Canlılar-kuşlar-çevre
	Kuş Diyor Ki (Kıraat)	Canlılar- doğa
	Kelebekle Arı	Canlılar
	Yaban Arısı (kıraat ve imla)	Canlılar
	Kelebek	Hayvanlar
	İki Horoz	Canlılar ve hayvanlar
	Eski İnsanlar	Canlılar
	Kuşlar	Canlılar ve Hayvanlar
Vazifesini Yapan Kız	Canlılar ve hayvanlar	
Hava Tebdili	Hayvanlar – doğa	
Kıraat	Hayvanlar- doğa	
Erdemler	Sevimli Kardeşler (Kıraat ve Ezber)	Kardeşlik
	Gemici Şarkısı	Dostluk
	Terbiyeli Güzel Çocuk	Sevgi, nezaket
	İnatçılar (kıraat)	Nezaket
	Kelebek	Merhamet
	Hüsnu'nün Hat Talimi	Azim
	Fakirlere Yardım Etmeli	İyilikseverlik, merhamet, paylaşma
Kıraat	Saygı	

Tablo 5.
Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı'ndaki temalar ve metin adları (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Çocuk Dünyası	Küçük Mektepli	Okul
	Sevimli Kardeşler -Kıraat ve Ezber	Oyun
	Donanma	Oyun
	Moskof Tabyası (kıraat)	Oyun
	Hilal-i Ahmer	Oyun
	Kuşlar	Çocuk kültürü, hayal
	Tenefüs (kıraat ve ezber)	Oyun – okul
	Vazifesini Yapan Kız	Okul
	Hüsnü'nün Hat Talimi	Okul –muallim
	Çalışkan Kız	Okul -mekteb
Birey ve Toplum	Marangoz	Meslekler
	Yaban Arısı (kıraat ve imla)	Aile ilişkileri
	İnatçılar (kıraat)	Görgü Kuralları
	Eski İnsanlar	Dezavantajlı Gruplar
	Vazifesini Yapan Kız	Aile ilişkileri
	Hüsnü'nün Hat Talimi	Meslekler
	Fakirlere Yardım Etmeli	İnsan ilişkileri
	Kıraat	Sosyal mesaj içerme (inanç)
İletişim		İnsanlarla iletişim-aile iletişimi
	Sevimli Kardeşler- Kıraat ve Ezber	İnsanlarla iletişim-aile iletişimi
	İtaatsiz Küçük Salyangoz	Aile İletişimi
	Terbiyeli Güzel Çocuk	Aile İletişimi
	Cirid Oyunu	Aile İletişimi
	Vazifesini Yapan Kız	Aile İletişimi
	Küçük Şakir	İnsanlarla iletişim-aile iletişimi
	Hüsnü'nün Hat Talimi	İnsanlarla iletişim
	Fakirlere Yardım Etmeli	İnsanlarla iletişim
Kişisel Gelişim	Marangoz	Sorumluluk-çalışkanlık
	İnatçılar (kıraat)	Kişilik Tipleri
	Vazifesini Yapan Kız	Sorumluluk-çalışkanlık
	Küçük Şakir	Sorumluluk- çalışkanlık
	Hüsnü'nün Hat Talimi	Sorumluluk – çalışkanlık
	Kıraat	Çalışkanlık
	Çalışkan Kız	Çalışkanlık
	Kahraman	Çalışkanlık
Milli Kültürümüz	Terbiyeli Güzel Çocuk	Aile

Tablo 5.

Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı'ndaki temalar ve metin adları (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Zaman ve Mekân	Cirid Oyunu	Köy
	Kuşlar	Köy
	Eski insanlar	Mağara
	Vazifesini Yapan Kız	Köy
	Hava Tebdili	Köy
Vatandaşlık	Eski İnsanlar	Emek- Çalışma – üretme
Millî Mücadele ve Atatürk	Donanma	Bayrak
	Moskof Tabyası (kıraat)	Bayrak- asker-vatanseverlik
	Hilal-i Ahmer	Askerlik
	Cirid Oyunu	Askerlik
Okuma Kültürü	Tenefüs (kıraat ve ezber)	Okuma Sevgisi
	Küçük Şakir	Okuma Sevgisi
	Çalışkan Kız	Okuma sevgisi
Sağlık ve Spor	Terbiyeli Güzel Çocuk	Temizlik
	Sarman ile Penbe (kıraat)	Temizlik
	Tenefüs (kıraat ve ezber)	Spor
	Hava tebdili	Beden sağlığı
	Çamaşır Yıkamak (kıraat)	Temizlik
Duygular	Gemici Şarkısı	Sevinç
	Sarman ile Penbe (kıraat)	Takdir etme, sevgi, yadırgama
	Kelebek	Sevgi – üzüntü- pişmanlık
	İki Horoz (kıraat)	Gurur
	Vazifesini Yapan Kız	Utanma
	Küçük Şakir	Beğenme, takdir etme-sevgi
	Kıraat	Beğenme, takdir etme-sevgi
Çamaşır Yıkamak (kıraat)	Beğenme, takdir etme	

Kıraat kitabı temalar açısından incelendiğinde kitapta tüm temalara yer verildiği görülmüştür. Temalardan en fazla doğa ve evren, erdemler, çocuk dünyası, birey ve toplum, iletişim ve duygular işlenmiştir.

4.1.1.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

İncelenen kıraat kitabında söz varlığını geliştirici etkinlikler, her metinden sonra değil bazı metinlerden sonra ve az sayıda kelime ve tanımına yer verilerek yapılmıştır.

Kelime öğretiminde çocukların birinci sınıf seviyesinde olması göz önünde bulundurulmuştur. Çocukların okuma ve okuduğunu anlamlandırmada zorlanmadığı, kelime öğretiminin, söz varlığını geliştirmenin küçük adımlarla başlatıldığı görülmüştür.

Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı adlı kıraat kitabında “İtaatsiz Küçük Salyangoz (Kıraat ve İmla)” adlı metinden sonra verilen kelimeler: Bir hamlede: bir atılıştı” Marangoz (Kıraat ve ezber) adlı şiir metninden sonra verilen kelime: “elzem: pek lüzumlu, pek çok işe yarayan.” İki Horoz (kıraat) adlı metinden sonra kelime bahsinde: “mağlub olmak: yenilmek, muharebeyi gaybetmek; galip: kavgada kazanan; mağrur: gururlu, kibirli.” Hüsni’nün Hat Talimi (kıraat ve imla) adlı metinde taklit kelimesi başkasının yaptığı bir şeyin aynısını yapmak olarak tanımlanmıştır.

4.1.1.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı adlı kitabın kapağında konuşma becerisini geliştirmek amacıyla yazıldığı belirtilmiştir. Hem metinler hakkında musahabe (konuşma, görüşme) için sualler, mükâleme temrinleri (konuşma alıştırmaları) gibi ifadeler olması, hem çocukların metin altlarındaki soruları şifahen cevaplamalarının istenmesi hem de görseller hakkındaki sorularla çocukların kendi duygu ve düşüncelerini ifade etmelerinin sağlanmasıyla konuşma becerileri geliştirilmek istenmiştir. Aynı zamanda sorularla çocuk duygusal olarak olumlu yönde etkilenmiştir. Çocukların kolaylıkla cevaplayacağı suallerle konuşmaya karşı olumlu tutum geliştirmeleri amaçlanmıştır.

Örnek1: Kıraat ve Ezber adlı şiir metninin soruları: Siz kaç kardeşsiniz? (Muhtelif şakirdlere) Öteki kardeşleriniz sizden büyük mü? Küçük mü? Kardeşlerinizi sever misiniz? Kardeşlerinizle beraber oynar mısınız? Kardeşlerinizle kavga eder misiniz? Bundan sonra kardeşlerinizle nasıl geçineceksiniz?

Örnek 2: Deniz Kenarında (Meşe numunesi) adlı metinden sonra:

Musahese için sualler:

Bizim kasabamız (köyümüz) deniz kenarında mı?

Hiç deniz gördünüz mü?

Deniz nasıl şeydir?

Deniz kenarında neler görülür?

(Eğer mektebin bulunduğu yer sahil değilse) hiçbir çay ve dere gördünüz mü? Çaylar nereye akarlar? Çayların derelerin içinde neler vardır? Çaylarda görülen şeylerin hangileri insana faydalıdır? Hangileri zararlıdır?

Kitaptaki bazı kıraat metinleriyle imla bilgisi öğretilmek istenmiş ve buna bağlı olarak yazma becerisi de geliştirilmek istenmiştir. Metinlerden sonra “imla: Bu hulasa çocuklara imla dersinde yazdırılacaktır.” ifadesi çocukların yazma becerisinin de geliştirildiğini örnekler niteliktedir. Ancak hangi etkinliğin yapılacağı belirtilmemiştir.

4.1.1.11. Metin Soruları

Kıraat kitabındaki birçok metnin metin altı sorusu bulunduğu gibi birçok görselin de yanında sorular bulunmaktadır. Birinci sınıflara yönelik hazırlanmış olan bu kıraat kitabında sınıf seviyesi gözetilerek her düzeyden sorulara yer verilmiştir. Çocuğun konuyla ilgili kendi duygu ve düşüncelerini açıklaması istenmiştir. Doğru olan davranışı sorularla bulması sağlanmıştır. Değerler eğitimi bu şekilde öğretilmiştir. Onun ahlaken güzel birey olabilmesi nasihatle değil; kendinin empati yaparak bulduğu cevaplarla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Sorulardan sonra metinden çocuğun bilmesi istenilen bilgiler kısaca yazılmıştır. Birinci sınıf çocuklara yönelik bir kitap olması çocuğun öğretilmek isteneni daha iyi kavraması için bu bölüm uygun karşılanabilir. Ancak daha üst sınıflarda metinden çocuğun kendisinin ders çıkarması beklenir. Metinler ve görsellerle ilgili sorular bulunur. Bazı sorular çocuğun yaşadığı çevreye göre değişiklik göstermiştir. Denizle ilgili soru, çocuğun yaşadığı yerde deniz yoksa nehirle ilgili bir soruya çevrilebilmiştir.

Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı adlı kıraat kitabındaki (Çocukları konuşturmaya alıştırmak için hazırlanmış bir kitap) metinler ve görsellerle ilgili sorular.

Örnek: Ay Dede (şiir) Çocuk Dünyası

Sualler:

Akşam güneş batınca her taraf nasıl oluyor?

Akşam karanlık çökünce göklerde neler görürüz? (Yıldızlar, bazen ay) Ayı sever misiniz?

- Yıldızları sever misiniz? Güneşi, yıldızları, ayı, yerleri ve gökleri, kim yaratmıştır? (Allah Teâlâ)
- Tanrı Teâlâ hazretleri büyük müdür?
- Tanrı Teâlâ'yı sever misiniz?

Bilinecek hulasa

Akşam olunca göklerde yıldızlar parlar. Bazı gecelerde ay görünür.

- Güneşi, ayı, yıldızları, yerleri ve gökleri Allah Teâlâ yaratmıştır.

- Bu kadar büyük şeyleri yaratan büyük Tanrıyı hepimiz severiz.

Örnek: Balık Diyor Ki

Musahabe İçin Sualler:

Hiç balık gördünüz mü? Balık nasıl bir hayvandır? Balıklar nerede yaşarlar? Balıkları nasıl tutarlar? Balıkçı ağı nasıl yapılmıştır? Balıklar faydeli hayvanlar mıdır? Zehir ile balık tutmak iyi midir? Suyu zehir atılırsa balıkların hepsine ne olur?

Bilinecek hulasa

- Balıklar su içinde yaşayan faydeli hayvanlardır. Balıklar ağ ile tutulur, etleri yenir. Balıkları tutmak için su içine zehir atmak fenadır. Çünkü zehir su içinde yaşayan tüm hayvanları öldürür.

Örnek: Gezinti Şairi: Ali Ulvi (Kıraat ve Ezber)

Kırlarda gezmek mi hoştur yoksa şehir içinde oturmak mı? Hangi aylarda kırlar en ziyade hoşunuza gider? Bahar vakti kırlar nasıldır? Yapraklar, ağaçlar nasıl olur? Kuşlar bahar vakti ne yaparlar? Kırlardaki güneş, hava nasıldır? Bunlar hoşunuza gider mi?

Bellenecek hulasa:

- Bahar ve yaz mevsimlerinde kırlar pek güzeldir. Hele bahar vakti yeşillenmiş korular, kuşların cıvıltıları, pek hoştur.
- Kırlarda gezmek, dolaşmak, açık havada hayata, insanın sıhhatine pek faydalıdır. Onun için çiftçiler pek mesut insanlardır.

4.1.1.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Kıraat kitabının çocuğun konuşma becerisini geliştirmek için özel olarak hazırlanmış olması çok önemli bir husustur.

Metin altlarında ve ayrıca verilen görseller ve onlara dair sorular çocuğun kolaylıkla cevaplayacağı ya da açıklamalarda bulunacağı özelliktedir. Böylece çocuk her ortamda ve her konuda topluluk karşısında rahatlıkla konuşabilecek bir birey olarak yetişecektir.

Çocukların ilgi ve dikkat süreleri önemsenmiştir. Bundan dolayı metinler kısa, genellikle yarım sayfa olacak şekilde hazırlanmıştır.

4.1.2. Küçük Mektepliye Yeni Milli Kırâat

Birinci sınıflara yönelik hazırlanan kıraat kitabının en dikkat çeken özelliği görsel okumaya yönelik olarak etkinliklerin çok fazla yer almasıdır. Çocuklardan görselleri tasvir etmeleri veya görselleri inceledikten sonra hikâyeye anlatmaları istenmiştir.

4.1.2.1. Künyesi

Köprülüzâde Mehmed Fuad. İlyas. (1331-1910-12). *Küçük Mektepliye Yeni Milli Kırâat*. Mekatib-i ibtidaiyenin birinci sınıfına mahsustur. Kanaat Matbaası.

4.1.2.2. Metin Listesi

1-Mekteb, 2- Köy Yolunda, 3- Osman Kumandan Oldu, 4- Sihirli Kelime, 5- Turğud'un Gemiciliği, 6- Teyzemin Masalları, 7- Korku, 8- İki Horos, 9- Balkan Cengi, 10- Deniz Kenarında, 11- Çabuk Mektebe, 12- Vatanım – Yurdum, 13- Hakanım, 14- Bayrağım, 15- Türklüğüm, 16- Sultan Osman, 17- Annem, 18- Bilgi ve Güç, 19- Osmanlı Vatanı, 20- Hilal-i Ahmer, 21- Yeşil Boncuk (Çocuk Dünyası- Gökalp), 22- İzcilerin Türküsü (Ahmed Cevad).

Küçük Mektepliye Yeni Milli Kırâat adlı kıraat kitabında metinlerin sadece ikisinin kaynağı belirtilmiştir. Bunlar: Yeşil Boncuk (Çocuk Dünyası- Gökalp) ile İzcilerin Türküsü (Ahmed Cevad).

4.1.2.3. Kimler İçin Hazırlandığı

Bu kitap mekteb-i ibtidaiyenin birinci sınıflarına mahsus olarak hazırlanmış Türkçe kıraat kitabıdır.

4.1.2.4. Biçimsel Özellikleri

Kitabın kapağında gereken bilgilerin bulunduğu görülmüştür. İlk sayfasındaki hitap bölümünde “İki Söz” başlığı altında; “Kıraat kitabı, serbest okumayı öğrenen küçük çocuklar için hazırlanmıştır. Kitapta çocukların yaşlarına uygun duygu ve düşünceleri içeren, sade bir dille anlatılan metinler bulunur.” yazılmıştır. İç sayfalar diğer Türkçe kıraat kitaplarıyla benzerlik göstermiştir.

Metin listesi kitabın son sayfasında yer almıştır.

4.1.2.5. Görsel Özellikleri

Görsel açıdan zengin bir kıraat kitabıdır. Dönemin teknolojik yapısı düşünüldüğünde kitaptaki birçok metin için görsellerin bulunması çocuklara, eğitime, kitaplara ve okumaya ne kadar önem verildiğini açıkça göstermektedir.

Çocuğun metne ilgisini çeken, metnin konusunu ve duygusunu yansıtan resimler kullanılmıştır.

Görsellerin metnin içeriğine uygun olarak çizilen resimlerden oluştuğu görülmüştür. Metni anlatan kompozisyon gibi çizimler olduğu görülmüştür. Olayı, duyguyu anlatan çizimler, metnin çocuklar tarafından anlaşılmasını ve yorumlanmasını kolaylaştırmıştır. Çocuklarda okuma isteği ve alışkanlığı sağlanmıştır.

Doğa resimlerinde, köylerdeki minareleri yükselen camilerin resmedilmesi ile kültürel manevi değerlerin önemsendiği sezdirilmiştir. Genel olarak görsellerin eğiticilik ve öğreticilik özelliğinin olmasına özen gösterilmiştir.

4.1.2.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Sesli, görsel ve tahmin ederek okuma yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca metinler arası ilişki kurulmuştur. Dolayısıyla etkileşimsel okuma yaklaşımı esas alınmıştır.

Bazı metinler konu itibariyle birbiriyle ilgili bir şekilde devam etmiştir. Annem adlı metinde, anneye duyulan sevgi anlatılırken bu metinden sonra Babam adlı metin gelmiş ve bu metinde baba ile çocuğun birbirlerine sevgi ve muhabbeti anlatılmıştır.

4.1.2.7. Metin Türleri

Tablo 6.

Küçük Mektepliye Milli Kırâat Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı

Metin Türü	Metin İsmi	Türlerin Kullanım Sıklığı	
Hikâye Edici Metinler	Mekteb		
	Köy Yolunda		
	Osman Kumandan Oldu		
	Hikâye Sıhırlı Kelime		
	Turğud'un Gemiciliğı	7	
	Teyzemin Masalları		
	Korku		
	Fabl İki Horoz	1	
	Masal		
	Anı Balkan Cengi	2	
	Deniz Kenarında		
Bilgilendirici Metinler	Günlük		
	Tiyatro		
	Deneme		
	Sohbet	Çabuk Mektebe	
		Vatanım – Yurdum	
		Hakanım	
		Bayrağım	
		Türklüğüm	
		Sultan Osman	
		Annem	10
		Bilgi ve Güç	
		Osmanlı Vatanı	
		Hilal-i Ahmer	
	Şiir	Yeşil Boncuk (Çocuk Dünyası- Gökalp)	2
		İzcilerin Türküsü (Ahmed Cevad)	

İncelenen kıraat kitabında hikâye edici on; bilgi verici on, şiir türü iki metin bulunmaktadır. Çocukların hikâye metinlerini okumayı sevdikleri bilinmektedir. Bilgi verici metinlerden sohbet türü tercih edilmiştir. Çocuklarla sohbet eder gibi bilgilerin anlatılması çocukların konuyu kolaylıkla anlamasını sağlamıştır. Aynı zamanda bilgi verici metinlere karşı önyargılı olmalarının da önüne geçilmiştir.

4.1.2.8. Metin Temaları

Tablo 7.

Küçük Mektepliye Yeni Milli Kırâat Kitabı'ndaki Tema ve Metinler

TEMA	METİN ADI	TEMA
Doğa ve Evren	İki Horos	Canlılar
	Ana Muhabbeti	Canlılar
	Deniz Kenarında	Canlılar
	Teyzemin Masalları	Canlılar
Erdemler	Annem	Merhamet
	Köy Yolunda	İyilikseverlik
	Ana Muhabbeti	Merhamet
	Sihirli Kelime	Nezaket
	Turğud'un Gemiciliği	Cömertlik
	Ocak Süpürücü	Nezaket
	Hilal-i Ahmer	Yardımseverlik-cömertlik
Çocuk Dünyası	Çabuk Mektebe	Okul
	Mekteb	Okul
	Osman Kumandan Oldu	Hayal- oyun
	Turğud'un Gemiciliği	Hayal
	Korku	Hayal
	İş Adamları	Okul
Birey ve Toplum	Çabuk Mektebe	Meslekler
	Deniz Kenarında	Meslekler
	Turğud'un Gemiciliği	Meslekler
	Ocak Süpürücü	Meslekler
	İş Adamları	Meslekler
Kişisel Gelişim	Bilgi ve Güç	Çalışkanlık
	Deniz Kenarında	Çalışkanlık
Millî Kültürümüz	Annem	Aile
	Mekteb	Aile
	Yeşil Boncuk	Bayrak
	Osman Kumandan Oldu	Vatan
	Turğud'un Gemiciliği	Donanma
	Teyzemin Masalları	Millet
Zaman ve Mekân	Köy Yolunda	Köy
	Ana Muhabbeti	Şehir
	Deniz Kenarında	Sahil
	Teyzemin Masalları	Mağara
Vatandaşlık	Çabuk Mektebe	Çalışma
	Bilgi ve Güç	Çalışma
	Ocak Süpürücü	Çalışma
	İş Adamları	Çalışma

Tablo 7.

Küçük Mektepliye Yeni Milli Kıraat Kitabı'ndaki Tema ve Metinler (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Millî Mücadele ve Atatürk	Çabuk Mektebe	Vatanseverlik
	Hakanım	Vatanseverlik
	Vatanım – Yurdum	Vatanseverlik
	Bayrağım	Bayrak – vatanseverlik
	Türklüğüm	Türklük
	Sultan Osman	Vatanseverlik
	Balkan Cengi	Vatanseverlik- Bayrak
	Turğud'un Gemiciliği	Donanma
	Osmanlı Toprağı	Şehitlik-Vatanseverlik
Hilal-i Ahmer	Vatanseverlik-şehitlik	
Okuma Kültürü	Teyzemin Masalları	Okuma Sevgisi
Sağlık ve Spor	İzcilerin Türküsü	Beden Sağlığı
İletişim	Annem	Aile iletişimi
	Sihirli Kelime	Aile iletişimi
	Turğud'un Gemiciliği	Aile İletişimi
	Teyzemin Masalları	Aile İletişimi
	Korku	Aile İletişimi
	OcakSüpürücü	Aile iletişimi
Duygular	Türklüğüm	Sevgi
	Hakanım	Sevgi
	Vatanım – Yurdum	Sevgi
	Bayrağım	Sevgi
	İki Horos	Gurur
	Sultan Osman	Sevgi
	Annem	Sevgi
	Mekteb	Sevgi
	Balkan Cengi	Üzüntü, intikam
	Ana Muhabbeti	Sevgi
	Deniz Kenarında	Eğlenmek
	Teyzemin Masalları	Sevgi
	Korku	Korku
	Ocak Süpürücü	Saygı

Kıraat kitabındaki metinler temalar açısından zengindir. Kitapta en çok “doğa ve evren, erdemler, çocuk dünyası, milli mücadele ve Atatürk, milli kültürümüz, duygular temaları işlenmiştir. Çocukların hayal dünyaları gelişmiş, çevresinin, yaşadığı dönemin farkında ve vatan sevgisini yüreğinde taşıyan bireyler olması amaçlanmıştır.

4.1.2.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

İncelenen kıraat kitabında çocukların söz varlığına katkı sağlayacak etkinliklere “lügat ve talim” kısımlarında yer verilmiştir. Lügat kısmında anlamını bilmedikleri

düşünülen yeni kelimeler; talim kısmında ise boşluklara uygun kelimelerin yazılması istenmiştir.

Lügat bahsinde kelimeler ya aynı kökten türetilmiş olan kelimeler ya da anlamca o kelimeyle ilgili, o kelimeyi çağrıştıracak hayatta çocuğun karşısına çıkabilecek olan tüm kelimeler yazılmıştır. Bu yöntemle çocuğun kelime hazinesini üst seviyede zenginleştirmek hedeflenmiştir. Kıraat kitabındaki talim kısmında yer alan kelime öğretimi etkinliklerinin Türkçe bilmeyenler için hazırlanan Türkçe öğretimi kitaplarında günümüzde kullanılmaktadır.

Örnek: Çabuk Mektebe

Talim

Herkes işinin ...(başına) gidiyor. Bütün arkadaşların .....(mektebe) gidiyor.
Haydi küçük sen de ...(mektebe) koş.

Lügatler

Küçük, ufak, büyük, iri, mektepli, şakird, mekteb, ötmek, ötüşmek, ötme, koşmak, koşuşmak, koşu, koşma, bayrak, sancak, al kırmızı, allı, dalgalanmak, dalga, dalgalı, dalmak.

Örnek: Vatanım – Yurdum

Talim

Vatanımı .... (her şeyden) çok severim. Vatanın memurluğuna çalışacağım. Onu düşmanlardan koruyacağım. Vatanım için ...(kan) dökeceğimden çekinmeyeceğim. Ona bir ...(hayırlı) evlat, bir asker olacağım.

Lügatler

Kucak, kucaklamak, büyüme, büyütme, büyük, kocaman, yabancı, ecnebi, memleket, il, şehir, dilek, dilemek, donmak, dondurmak, donuş,

Örnek: Bayrağım

Lügatler

Azamet, büyüklük, ordu, firka, tabur, bölük, takım, yürek, kalp, kabarmak, şişmek, gururlanmak, şeref, onur.

Talim

Ordu..., ... (Rap rap) diye geçer. Taburun önündeki .....gördüğüm zaman göğsüm şişer. (Bayrak). ..... namusum, şerefim demektir. Dedelerim bayrağımızın .....yükseltmişler (ününü, şanını) Dünyada en büyük .... (isteğim) Onun gölgesinde ölmektir

4.1.2.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Küçük Mektepliye adlı kıraat kitabında hem metin altı sorularıyla hem de görseller hakkındaki sorularla çocukların konuşma becerisi geliştirilmek istenmiştir. Çocuğun okuması, yorumlaması, okuduklarından elde ettiği çıkarımları kendi dünyasında da araması, daha sonra da hissettiklerini doğru ve etkili bir şekilde ifade etmesi sağlanmıştır. Ayrıca çocuğun bir metni okuyup kendi cümleleriyle anlatmasının istenmesiyle de konuşma becerisi geliştirilmiştir.

Çocuğun seviyesine uygun sorular hazırlanmıştır. Onun kendiliğinden, kolaylıkla cevaplayacağı ya da açıklamalarda bulunacağı sorulara cevaplar vermesi sağlanmıştır. Böyl beraber konuşma tutukluğu adı verilen olumsuzluk ortadan kaldırılmıştır. Böylece çocuk ilk sınıftan itibaren adım adım kendini rahatlıkla ifade edebilmeyi öğrenmiştir.

Kitaptaki “resim üzerine konuşma” bahsinde görsellerle ilgili, çocukların şifahen cevaplamaları istenen sorular bulunmaktadır. Görsellere dair sorularla çocuk konu hakkında düşünmeye ve konuşmaya sevk edilmiştir. Kitapta, bu tarzda oldukça fazla örnek bulunmaktadır.

Çocukların görsellerden hareketle düşünmeye sevk edilmeleri, düşüncelerini ifade etmeleri, bir konu hakkında konuşmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Kelebeğin Düğünü adlı metnin görseli ve görsel hakkında sorular:

“Resim üzerine konuşma: Resimde neler görüyorsunuz? Kelebek nasıl? Etrafındaki böceklerin adlarını söyleyiniz.” Bu ifadelerle çocukların görseli incelemesi sağlanmış, çocuğun yaşantısında olan canlılarla ilgili sorular sorulmuştur.

Resim 4: *Küçük Mektepliye*, “Kelebeğin Düğünü” s. 31.

Korku adlı metnin görseli ve görsele dair sorular:

Resim 5: *Küçük Mektepliye Yeni Milli Kiraat*, “Korku adlı metnin görseli” s.46.

Resim üzerine konuşma: Resimde kaç kişi görüyorsunuz? Validenin elinde ne var? Çocuk sakın mı görünüyor? Çocuk nereyi gösteriyor? Başka daha dikkatinize çarpan neler var?”

Görselle konu zaten talebelere anlatılmıştır. Hayat bilgisi dersiyle ilgi kurulmuş, tüm çocukların karanlıkta bazı nesnelere farklı algıladıkları, çok güzel bir şekilde resmedilmiştir. Çocuklara hakkında konuşabilecekleri bir görsel sunulmuştur.

Bu kitapta da okuma becerisi dışında konuşma becerisi geliştirmeye yönelik etkinlikler bulunur. Görsellere dair sorularla çocuklar düşünmeye ve konuşmaya teşvik edilmiştir.

4.1.2.11. Metin Soruları

Birinci sınıflara mahsus bir kıraat kitabı olmasına rağmen her düzeyde metin altı sorusu hazırlanmıştır. Çocukların metni anlayıp yorumlamasına, onları düşünmeye yeni

bir şeyler üretmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Kıraat kitabında “fikirler” kısmında bahsi geçen sorular ve düzeyleri:

Örnek: Vatanım Yurdum

Özet: Tüm anaları, babaları şefkatle kucaklayan, büyüten güzel vatani çok sevdiğini, vatanın yabancı bir ülkede hayata azabından kurtardığını, muhabbet dolu koynunda düşmanlardan emin saydığını, Allah’tan onu korumak için şanlı bir asker, ailesine hayırlı bir evlat olmasını, vatanını kendisine bağışlamasını, kendini de vatana bağışlamasını ister.

Fikirler

- Yurdunuzu çok mu seversiniz? (Anlama/ Akıl Yürütme)
- Niçin çok seviyorsunuz? (Çözümleme/ Eleştirel düşünme)
- Sizi yabancı yerlerde hayataktan kurtaran nedir? (Anlama/ Akıl Yürütme)
- Vatanınızın koynunda kendinizi niçin emin bulursunuz? (Anlama/ Akıl Yürütme)
- Yurdunuz için ne yapacaksınız? (Anlama/ Akıl Yürütme)
- Vatanınıza nasıl uğurlu bir evlat olacaksınız? (Çözümleme/ Eleştirel Düşünme)
- Yurdunuzu düşmanlar almak isterse...? (Yaratma)

Not: Bu sorular çocuğun o konudaki fikrini öğrenmeye yöneliktir. Sadece metindeki bilgileri ölçmek amaçlanmamıştır.

Örnek 2: Bayrağım

Özet: Çocuk bayrağa hitap eder. Bayrağa, azametle ilerleyen bir taburun önünde seni görünce yüreğim kabırır, rengini göklerden alan al bayrağım şerefli bir geçmişin var, şanını atalarım çok uzaklara eriştirmişler, seni başka milletlerin bayrağından üstün görmek en büyük dileğim, hayatımı bu uğurda çalışmakla şenlendiririm, dünyada en çok istediğim şey senin şerefın uğrunda gölgende ölmektir, der.

Fikirler

- Bayrak size nasıl bir duygu verir? (Çözümleme/ Analitik düşünme)
- Bayrağımız o rengi nereden almıştır? (Anlama/ Akıl yürütme)
- Dedelerimiz bayrağımıza nasıl kulluk etmiş? (Çözümleme/ Eleştirel düşünme)
- Bayrağımızı nerede görmek istersiniz? (Çözümleme/ Eleştirel düşünme)
- Dünyada en büyük dileğiniz nedir? (Çözümleme/ Eleştirel düşünme)

Örnek 3: Annem

Resim 6: Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı, “Annem adlı metnin görseli” s. 84.

Resim üzerine konuşma:

- Küçük çocuk nerede bulunuyor? (Anlama/ Akıl yürütme)
- Ne yapıyor? (Anlama/ Akıl yürütme)
- Masanın üstünde ne var? (Anlama/ Akıl yürütme)
- İyi bir çocuk her sabah uyandığı zaman annesine ne demeli? (Anlama/ Akıl yürütme)
- Çocuğun hissiyatına yönelik sorular sorulmuştur.

Fikirler

- En çok kimi seversiniz? (Anlama/ Akıl yürütme)
- Neden en çok onu seviyorsunuz? (Anlama/ Akıl yürütme)
- O da sizi sever mi? (Anlama/ Akıl yürütme)
- Anneniz ihtiyarladığı zaman ona nasıl bakacaksınız? (Yaratma)
- Hangi çocuklar bahtsızdır? (Çözümleme/ Eleştirel düşünme)
- Annelerini kaybeden çocuklara ne derler? (Anlama/ Akıl yürütme)

4.1.2.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Bulguları

Kıraat kitabındaki hikâye edici metinlerin çoğundan anlatıcı çocuktur. Bazı metinlerde de hikâyenin kahramanı çocuktur. Kıraat kitabı birinci sınıf çocuklarına uygun olarak hazırlanmıştır.

“Teyzemin Masalları” adlı hikâye metninin içinde Bozkurt adlı masaldan bahsedilmiştir. Bu metinden sonra da metin altı sorularıyla bu masalın anlatılması istenmiştir. İki metin türü ve iki dil becerisi bulunmaktadır. Kıraat metniyle okuma ve konuşma becerisi geliştirilmek istenmiştir.

4.1.3. Pırlanta Kitabı Kızlar İçin İlk Kıraat Kitabı

4.1.3.1. Künyesi

Ebul Cezmi Hıfzi. (1328/1912-13). *Pırlanta Kitabı - Kızlar İçin İlk Kıraat*. Arnin Asaduryan ve mahdumları matbaasında İstanbul’da tabı olunmuştur.

Kitabın kapağında; kızlara okuma alışkanlığı kazandırmak ve ahlaken de olgunlaşmalarını sağlamak üzere kaleme alındığı belirtilmiştir.

4.1.3.2. Metin Listesi

1. Mektebe İlk Gidiş, 2. Anneme Hediye, 3. Anne Baba Sevgisi, 4. Vicdan, 5. Üç Öksüz, 6. Hürriyet, 7. Doğruluk, 8. Halıcılık, 9. Mektepte Kardeşlik, 10. Öksüz Çocuk, 11. Zeynep’in Ördekleri, 12. Çoban, 13. Sürüden Ayrılan Koyunu Kurt Yer, 14. Tik Tak Tik Tak, 15. Memnune, 16. Gül, 17. Refika’nın Dünyası, 18. Hanım Nine, 19. Yamanmış Yırtık, 20. Kurtlanmış Elma, 21. Küçük Leman, 22. Makbule, 23. Mükâfat, 24. Bebeğin Dersi, 25. Vatan, 26. Dikkat, 27. İyiliğe Karşı Kötülük, 28. Yaz, 29. Sonbahar, 30. İlkbahar, 31. Anneciğim Sen, 32. Anne, 33. Kızlarda Çalışkanlık, 34. Fakir Kadın, 35. Kış, 36. Annenin Kızına Nasihati, 37. Bir Kızın Kendine Öğüdü, 38. Aile, 39. Hanım Kızlara Nasihat, 40. Güzel Kuzum, 41. Vatan Şarkısı.

4.1.3.3. Kimler İçin Hazırlandığı

Mekteb-i ibtidaiyenin birinci sınıflarında okuyan kızlara mahsus hazırlanmıştır.

4.1.3.4. Biçimsel Özellikleri

Kapağında gerekli bilgiler bulunmaktadır. İç kapakta birinci sınıf kız çocuklarının ilgisini çekecek bir görsel vardır. İç kapaktaki görsel:

Resim 7: *Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap*, “Sevgili Hemşireler metni görseli”, s.2.

Kitabın kapağında “Sevgili Hemşireler” hitabıyla kıraat kitabının içeriği şöyle tarif edilmiştir: “Küçük kızlara özel olarak hazırlanmıştır. Ev idaresi konusunda ön bilgiler içerir, ahlaklı, terbiyeli, kültürel açıdan medeni bireyler olmalarına katkı sağlayacak bilgiler hikâyeler içerisinde verilmiştir. Aile muhabbetinin işlendiği, gayet açık ve sade bir dille anlatılan metinler seçilmiş, aynı zamanda talim (etkinlik) yapılabilecek metinler bulunan bir kitaptır.” Kitabın metin listesi, son sayfasında yer almaktadır.

4.1.3.5. Görsel Özellikleri

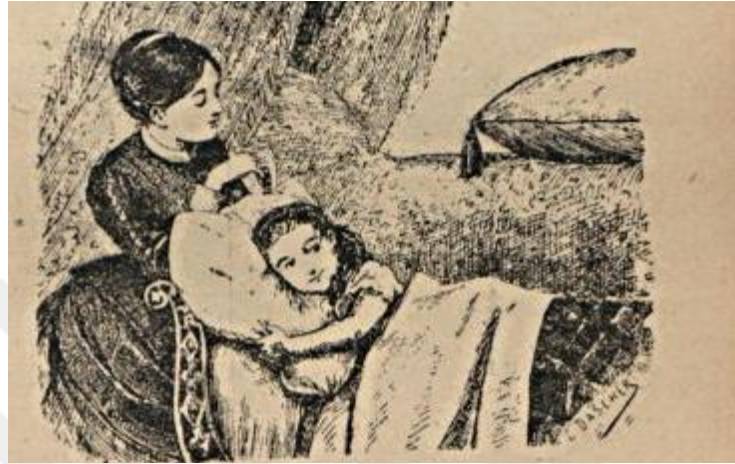
Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap Türkçe kıraat kitabı görsel açıdan çok zengindir. Görseller metnin içeriğine özel olarak hazırlanmış resimlerdir. Tarihi şahsiyetleri tanıtmak için ise fotoğraflar kullanılmıştır. Metnin konusuyla ilgili, kız çocukları ile annelerinin yer aldığı görseller oldukça fazladır.

Çocuğun metne ilgisini çeken, metnin konusunu ve duygusunu daha kolay anlamasını sağlayan çizimler, sayfalarda uygun ölçülerde yerleştirilmiştir. Kızların annelerine, annelerin kızlarına/çocuklarına sevgileri birçok metnin konusunu oluşturmuştur. Bunlardan dolayı bu kitabın kızlara mahsus hazırlandığı rahatlıkla

anlaşılabilir. Okuma sevgisi ve alışkanlığını sağlamak için kitapların tasarımına ne kadar çok emek sarf edildiği gözler önüne serilmiştir. Çocukların metne ilgisi çekilmiş, çocuklarda okuma isteği arttırılmıştır.

Örnek:

“Anneciğim Sen” adlı metnin görselinde anne ve kızın birbirlerine sevgileri ve kız çocuğunun mutluluğu yansıtılmıştır.

Resim 8: *Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap*, “Anneciğim Sen” s. 6.

4.1.3.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Kıraat kitabında sesli, tahmin ederek, görsel okuma ve metinler arası ilişkiye oldukça fazla önem verilmiştir. Dolayısıyla etkileşimsel okuma yaklaşımı bulunur.

Görsel ve altında yer alan kısa bir bilgiyle görsel okuma yapması, bununla beraber çocuğun düşünmesi, hayal etmesi hikâye anlatması istenmiştir. Buna dair örnekler dil becerilerinin geliştirilmesi bahsinde verilecektir.

Tahmin ederek okuma yöntemine üç parça halinde yazılan “Bir Kızın Cüzdanından” adlı metin verilebilir. Kitapta, metinler arası ilişkiye de çok önem verilmiştir. Konu açısından birbiriyle ilgili metinler birbirini takip etmiştir. Kitap, çocuğa hikâye serisi okuyormuş hissi uyandırmıştır. Örnek metinler:

Anne ile çocukları arasındaki sevgi ve muhabbeti anlatan ve birbirini takip eden metinler: Mektebe İl Gidiş, Anneciğim Sen, Anne, Anneme Hediye, Vicdan, Anne Baba Sevgisi... Vatan ve Vatan Şarkısı adlı iki metinde de vatan sevgisi işlenmiştir. Sürüden Ayrılan Koyunu Kurt Yer ile Çoban adlı metinlerin ikisinde de koyunlardan bahsedilmiştir. Sürüden Ayrılan Koyunu Kurt Yer ile Söz Dinlemeyen Piliçler adlı metinlerde annesini dinlemeyen yavru hayvanların başına gelen felaketler anlatılmış sonra da Memnune adlı metinde annesini dinlemeyen bir çocuğun dereye boğulmaktan

son anda kurtarılması anlatılır. Dolayısıyla bu metin de diğer iki metinle ilgilidir. Buna benzer örnekler oldukça fazladır.

Kitapta bazen de birkaç metin sonra benzer konuyu anlatan metnin tekrar okutulması istenmiştir. Örnek olarak “Doğruluk” adlı metni okuduktan sonra daha önceki derslerde işlenen “Vicdan” isimli metnin tekrar okutulması istenmiştir. Çünkü her iki metin de konu itibariyle birbiriyle ilişkilidir.

Doğruluk adlı metinde: Bir yolcu yolda giderken ağlayan bir çocuk görür. Çocuk on para kaybettiğini söyler. Sadece bunun için mi ağlıyorsun der ve ona on para verir. Biraz ilerler. Çocuk peşinden koşar. Amca ben paramı buldum deyip onun parasını geri verir.

Vicdan adlı metinde ise küçük bir kızın annesi hasta olduğu için onun okul gezisine gitmektense kalıp kendisine yardımcı olmasını ister. O ise annesini dinlemez, okul gezisine gider. Gezide evde kalıp annesine yardım etmediği için çok pişman olur. Geziyi bırakıp eve döner ve ağlayarak annesinden af diler.

Yazar metnin sonunda çocuklara: “... Bir iş yapmadan evvel daima vicdanınıza danışın. Vicdanınıza danışmadan bir fenalık yaparsanız da ondan sonra vicdanınızı dinleyin. Pişman olmak yapılan fenalıktan doğan kederleri dağıtır.” der.

(Yazarın sözleri) “Çocuk doğruluk ve sadakat vazifesini ifa etmiş, çocuğa bu hareketi vicdanını mukayese etmeyi, mektepte hocası öğretmiştir. Vicdan içimizden gelen bir sestir. Hangi işleri yapmalıyız, hangi işleri yapmamalıyız bize söyler. Gözümüz kulağımız olduğu gibi vicdanımız da vardır. İyiliği kötülüğü ayırt etmeye yarar.”

Metinler, çocukları iyiliğe ve doğruluğa alıştırmak için hazırlanmıştır.

4.1.3.7. Metin Türleri

Tablo 8.

Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap'taki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı

Metin Türü	Türlerin Kullanım Sıklığı	
Hikâye Edici Metinler	Mektebe İlk Gidiş	
	Anneme Hediye	
	Anne Baba Sevgisi	
	Vicdan	
	Üç Öksüz	
	Hürriyet	
	Doğruluk	
	Hahıcılık	
	Mektepte Kardeşlik	
	Öksüz Çocuk	
	Zeynep'in Ördekleri	
	Çoban	
	Sürüden Ayrılan Koyunu Kurt Yer	27
	Tik Tak Tik Tak	
	Memnune	
	Gül	
	Refika'nın Dünyası	
	Hanım Nine	
	Yamanmış Yırtık	
	Kurtlanmış Elma	
	Küçük Leman	
	Makbule	
	Mükâfat	
	Bebeğin Dersi	
	Vatan	
	Dikkat	
	Fabl	İyiliğe Karşı Kötülük 1
Masal		
Anı		
Günlük		
Tiyatro		

Tablo 8.
Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap'taki Metinlerin Metin Türleri Bakımından
Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı (devamı)

Metin Türü		Türlerin Kullanım Sıklığı	
Bilgilendirici Metinler	Deneme	Yaz	1
		Sonbahar	1
	Sohbet	İlkbahar	
		Anneciğim sen	
		Anne	
		Kızlarda Çalışkanlık	
		Fakir Kadın	
		Kış	10
		Annenin Kızına Nasihati	
		Bir Kızın Kendine Öğüdü	
		Aile	
		Hanım Kızlara Nasihat	
	Şiir	Güzel Kuzum	2
		Vatan Şarkısı	

Kıraat kitabında hikâye edici metin türlerinden yirmi altı hikâye, bilgi verici metin türlerinde ise iki deneme, on sohbet, şiir türünde ise iki metne yer verilmiştir.

Bilgi verilen konular, çocuğun seviyesine uygun, sade bir dille sohbet havasında anlatılmıştır. Yazar metni okuyan çocukları önemsemiş, muhatap almış ve metinlere onlara hitap ederek başlamıştır.

4.1.3.8. Metin Temaları

Tablo 9.

“Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap” taki Tema ve Metinler

TEMA	METİN ADI	TEMA
Doğa ve Evren	İlkbahar	Manzaralar, Bitkiler
	Zeynep’in Ördekleri	Hayvanlar
	Çoban	Bitkiler- Hayvanlar
	Sürüden Ayrılan Koyunu Kurt	Hayvanlar
	Yer	Hayvanlar
	Yaz	Bitkiler-Hayvanlar-
	Tik Tak Tik Tak	Mevsimler
	Gül	Canlılar
	Kurtlanmış Elma	Bitkiler
	Sonbahar	Canlılar-bitkiler
	Güzel Kuzum	Doğa olayları-mevsim
Erdemler	Kış	Mevsimler
	Halicilik	Kardeşlik – sevgi
	Mektepte Kardeşlik	İyilik
	Öksüz Çocuk	Merhamet
	Mektebe Niçin Gidiyorsunuz	Nezaket-doğruluk
	Refika’nın Dünyası	Sorumluluk
	Hanım Nine	Sevgi, vefa
	Fakir Kadın	İyilikseverlik- merhamet
	İyiliğe Karşı Kötülük	Nezaket-yardımseverlik
	Bir Kızın Kendine Nasihatı	Merhamet-Vefa-Vicdan
Çocuk Dünyası	Dikkat	Sorumluluk
	Mektepte Kardeşlik	Okul
	Tahta Başında	Okul
	Mektebe Niçin Gidiyorsunuz	Okul
	Yamanmış Yırtık	Okul
	Mükâfat	Okul
Birey ve Toplum	Bebeg’in Dersi	Hayal- Oyun
	Halicilik	Meslekler
	Makbule	Meslekler- kardeşlik - selamlaşma
Kişisel Gelişim	Akraba-kardeşlik	Selamlaşma, Dayanışma
	Tik Tak Tik Tak	Kardeşlik
	Makbule	Sorumluluk
	Mükâfat	Başarı-öğrenmeyi öğrenme- motivasyon-girişimcilik
	Refika’nın Dünyası	Çalışkanlık
Milli Kültürümüz	Dikkat	Sorumluluk
	Vatan	Aile İlişkileri
	Aile	Aile
	Hanım Kızlara Nasihat	Aile

Tablo 9.

“Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap” taki Tema ve Metinler (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Zaman ve Mekân	Memnune	Köy
Vatandaşlık	Bir Kızın Kendine Öğüdü	Sorumluluk
Millî mücadele ve Atatürk	Vatan Vatan Şarkısı	Asker-Vatan Sevgisi
Okuma Kültürü	Tik Tak Tik Tak	Okuma alışkanlığı Okuma Sevgisi
İletişim	Memnune	Aile İletişimi
	Gül	Aile İletişimi
	Yamanmış Yırtık	Aile iletişimi-İnsan ilişkileri
	Makbule	İnsan İlişkileri
	Mükâfat	Aile İletişimi
	Dikkat	Aile İletişimi
	Aile	Aile İletişimi
	Hanım Kızlara Nasihat	Aile İletişimi
Sağlık ve Spor		Temizlik
		Temizlik
		Temizlik
		Temizlik
		Temizlik
Duygular		Sportmenlik
	Kurtlanmış Elma	Cesaret
	Memnune	Kaygı-Korku
	Gül	Sevgi-Mutluluk-Beğenme
	Hanım Nine	Sevgi – Saygı
	Küçük Leman	Mutluluk- korku
	Makbule	Mutluluk-sevgi
	Güzel Kuzum	Sevgi
Aile	Sevgi	
Hanım Kızlara Nasihat	Sevgi	

Çocuğun yaşadığı çevrenin özelliklerinin farkında olmasını, iletişime açık, kendini geliştiren, milli kültür ve bilinci olan, okumayı, öğrenmeyi seven, duygusal özellikler kazanmasını, iyiliği, doğruluğu karakteri haline getirmesini sağlayan, metinler hazırlanmıştır.

4.1.3.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

Kıraat kitabında söz varlığını geliştirmeye yönelik herhangi bir etkinlik bulunmamaktadır.

4.1.3.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Kıraat kitabında bazı görsellerin altında çocukların görseli yorumlaması, görsele dayalı hikâye anlatması ya da yazması istenmiştir. Konuşma ve yazma becerileri geliştirilmiştir. Örnek:

Resim 9: *Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap*, “Sinek Yiyen Çocuk görseli” s. 80.

Bu resmin altında “Anne! Çabuk koş! Çocuk sinek kâğıdındaki sinekleri yiyor.” (Bu resme bakarak hikâyeyi anlatınız)

Ayrıca sayfanın altındaki resimde, bir kedi elindeki sopayla bir balonun içindeki kurbağayı ya da halkanın içindeki kurbağayı çeviriyor. Bu alt görsel de üstteki resimle ilişkilidir. Kardeşini korumak için kurbağa çemberi çeviren kedinin çububğundaki ipi tutmuştur. Koruma, merhamet duyguları verilmiştir.

“Rabia’nın İşleri” adlı metnin görseli hakkında sorular sorulmuştur. Görselin yorumlanması istenmiş böylece konuşma becerisinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Görsel yorumu kolay gibi görünse de insanın beynini müthiş derecede çalıştırdığı, zorladığı bilimsel olarak kanıtlanmıştır.

Rabia’ nın İşleri Adlı Metin

Metnin özeti: Rabia sabahleyin gözlerini açar açmaz annesine yardım etmeye başlar. Kardeşlerine anne gibi sahip çıkar. Çok nezaketli bir kızıdır. Kardeşleriyle tavukların yumurtalarını toplar. İneklerin sütünü sağlar. İnek Rabia’ya sevgiyle bakar. Öküz Rabia’ya muhabbet ile bakar. Rabia tüm hayvanları çok sever. Rabia çiçekleri de sevgiyle sular.

Kızcağızın temiz, saf bir kalbi vardır. Temiz bir vicdan, sahibini mesut eder.

Resim 10: *Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap*, “Rabia’ nın İşleri Adlı Metnin görseli”, s. 68-69-70.

Sual:

- Rabia sabahleyin ne işler görür?
- Resme bakarak neler yapıyor?
- Rabia’nın başka işleri nelerdir? İkinci resme bakınız.

Görsele dair sorularla çocukların üst düzey düşünme becerileri geliştirilmiştir. Çocukların seviyelerine uygun sorularla düşünmeye ve konuşmaya yönlendiği görülmüştür.

Bu kitapta okuma becerisinin yanı sıra yaratıcı yazma ve konuşma becerileri geliştirilmek istenmiştir.

4.1.3.11. Metin Soruları

Birinci sınıflara mahsus bir kıraat kitabı olmasına rağmen bazı sorular eleştirme, değerlendirme, yaratma gibi üst düzeydedir.

Çocuklar sınıf seviyesi itibarıyla çok küçük oldukları için genel güvenlik tedbirlerini sağlayacak konular hikâyeler içinde sezdirilmiş ve doğru davranışı suallerle çocuğun kendisinin cevaplaması sağlanmıştır.

Örnek 7: Üç Öksüz

Sual:

- Çiftçinin kaç evladı vardı?
- Öksüz ne demektir?
- Babaları sabahleyin nereye gidiyor?
- Evin içini düzenleyen kimdir?
- Birbirini seven kardeşler bahtiyar mıdır?
- Bu üç kardeş akşamları nereye gidiyorlardı?

- Niçin çocuklar babalarını beklediği halde mahzun halde döndüler?
- Annesiz kalan çocuklar neye layıktır?
- Soruların tamamı bilgi düzeyindedir. Çocuklar cevapları metinde bulabilir. Öksüz, yetim çocuklara karşı merhametli olmaları sağlanmak istenmiştir.

Örnek 9: Kızlarda Çalışkanlık (Küçük Hanım)

Sualler:

- Kız çocukları yalnız mektebe gidip gelmekle işlerini bitirmiş olurlar mı?
- Daha neler öğrenmelidirler?
- Zehra'ya Hoca Hanım ne nam (isim) takmıştır, niçin?
- Zehra neyi sever?
- Kimlerden hoşlanmaz?
- Mektep tatilinde ne yapar?
- Kızlar altın elmas severler mi?
- Kızların en büyük ziyneti nedir?

4.1.3.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Hikâyeler genellikle ben diliyle anlatılmıştır. Yani anlatıcı birinci kişidir.

Yazar hikâyeye edici metinlere başlamadan önce çocuklara hitap ederek konuyla ilgili ön bilgi vermiştir. Bazen de metinlerden sonra açıklamalarda bulunmuştur.

Kıraat kitabında mektep, okul, kitap ve öğretmenden bahsedilmesi metinlerin çocuğun yaşantısına dönük hazırlandığını göstermektedir. Birçok metinde bilgilerin kitaplardan öğrenildiği vurgulanmıştır. Öğretmenlerin fedakârlıklarından, mektepteki derslerden, öğrenme isteğinden bahsedilmiştir. Örnek metin: Mektebe İlk Gidiş, Vicdan, Mektepte Kardeşlik, Mektebe Niçin Gidiyorsunuz? Kızlarda Çalışkanlık, Yamanmış Yırtık (...)

4.1.4. Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kırâat

Çocuğun seviyesine uygun bilgiler, kurgulanarak verilmiştir. Hikâyeye edici metinlerin bazılarında aynı hikâyeye kahramanlarından bahsedilmiştir. Çocuklarda hikâyeye serisi okuyor hissiyatı uyandırılmıştır. Diğer bölümde neler olacağına dair merak uyandırılmıştır.

Çocukların yaşantısına dönük, çocukların kendinden bir şeyler bulacağı okul, sınıf, çocuk oyunları gibi konularda yazılmış metinler hazırlanmıştır.

4.1.4.1. Künyesi

Sadrettin Celal. (1927). *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kırâat*. Mekatib-i ibtidaiyenin birinci sınıfına mahsustur. Üçüncü Tab. Naşiri: Kanaat Kütüphanesi. İstanbul: Amdi Matbaası.

4.1.4.2. Metin Listesi

1- Kaya Mektebe Başlıyor, 2- Kukuriku (Ahmed Cevad), 3- Baykuş Ne Söylüyor, 4- Cebler, 5- Gözler, 6- Feride Hanım'ın Mektebi, 7- Gemici Şarkısı (Ahmed Cevad), 8- Ali Amca'nın Dükkâmı, 9- Papatya, 10- Ferid'in Babası, 11- Küçük Resim, 12- Kızıl İbibikle Turğut (Nüzhet Sabit), 13- Büyüklerin Kabahatleri, 14- Topaç (Köprülüzade Fuad), 15- On Küçük İşçi, 16- Yaprak Dökümü, 17- Kuyruğunu Kaybeden Tilki, 18- Küçük Kuzu, 19- Ekmeğin Hikâyesi, 20- Obur Sevinç, 21- Kedim (Halid Fahri), 22- Sümüklü Böcek ve Ateş Böceği, 23- Fiilin Hortumu, 24- Kazlar, 25- Tavuk, 26- Yemişler Konuşsa, 27- Sarman'ın Nasihatı (Nüzhet Sabit), 28- Bir Damla Suyun Hikâyesi, 29- Bebeğim (İrfan Emin), 30- Lahana Hırsız (Nüzhet Sabit), 31- Yaşasın Cumhuriyet 1 (Bir Çocuğun hatıra defterinden), 32- Yaşasın Cumhuriyet 2 (Bir Çocuğun hatıra defterinden), 33- Orhun ile Tek Kulak (Nüzhet Sabit), 34- Tatil Şarkısı (İsmail Hikmet), 35- Örümcek ile İpek Böceği, 36- Muzipliğin Sonu (Yazısız Hikâye)

Bu kıraat kitabında bazı metinlerin yazarı/şairi belirtilmiştir. Bunlar: Ahmed Cevad (2 metin), İsmail Hikmet, Nüzhet Sabit (3 metin), İrfan Emin, Halid Fahri, ayrıca iki metnin altında “Bir Çocuğun Hatıra Defterinden” ifadesi görülmüştür.

4.1.4.3. Kimler İçin Hazırlandığı

Maarif Vekâleti Celilesi Milli Talim ve Terbiye Dairesinin 29.03.1927 tarih ve 04 numaralı kararıyla ilk mekteplere beş sene müddetle kabul olunmuştur. Mekteb-i ibtidaiyenin birinci sınıflarına mahsus Türkçe kıraat kitabıdır. Kız ya da erkek çocuklarına mahsus şeklinde bir ayırım yapılmamıştır. Ancak kitabın içeriğinden kızlara yönelik hazırlandığı kanaatine varılmıştır. Feride Hanım'ın Mektebi adlı metindeki görselde sınıftaki öğretmen ve kız öğrenciler resmedilmiştir. Resmin bir köşesindeki kare içerisinde; “Feride Hanım'ın mektebi, dünyadaki kız mekteplerinin en güzeleridir. Feride Hanım'ın bütün talebesi çalışkan, terbiyeli ve temiz çocuklardır.” İfadesi yazmaktadır.

Metnin bir köşesinde ve metin bittikten sonra altında dikkat çekici görsel bulunmaktadır. Sayfanın altındaki görsel aşağıdadır.

Resim 11: Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kırâat. “sayfa altlarındaki görsel”s. 14.

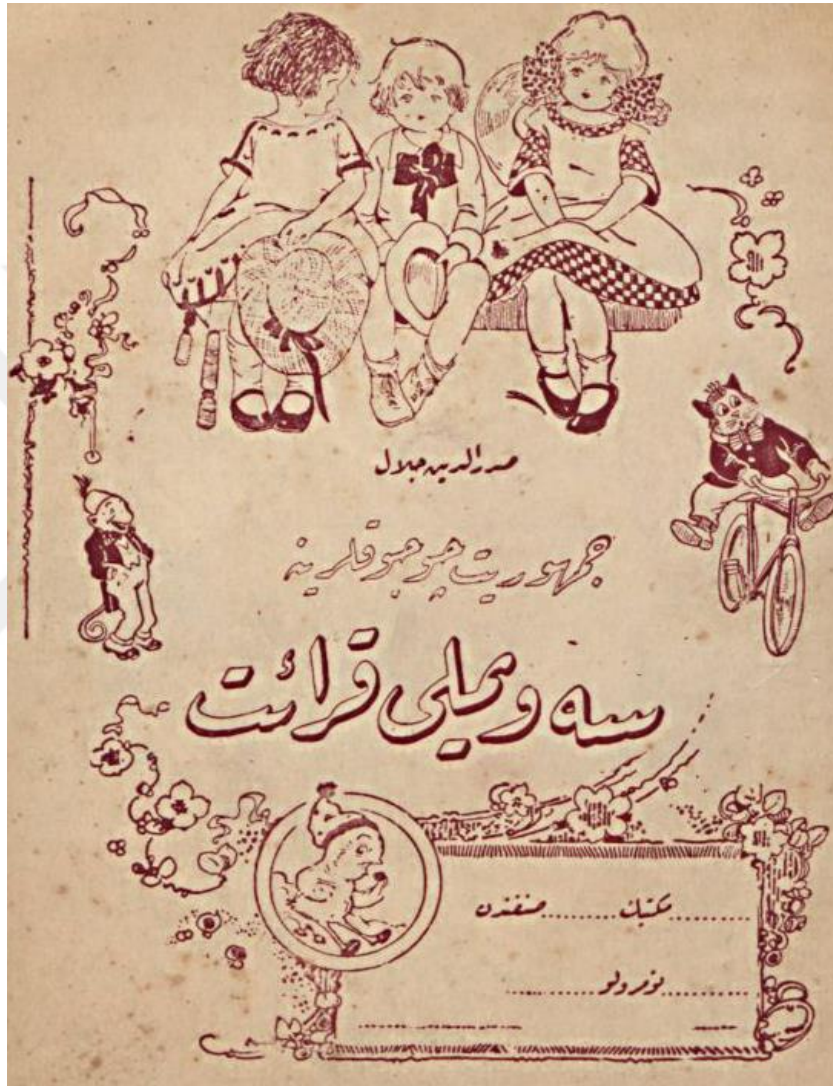

Resim 12: Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kırâat, “Feride Hanım’ın Mektebi adlı metnin görseli” s. 13.

4.1.4.4. Biçimsel Özellikleri

Bu kıraat kitabının biçimsel özellikleri de diğer Türkçe kıraat kitaplarıyla benzerlik göstermektedir. Kitabın kapağında kitabın adı, muharriri (yazar), sınıf düzeyi, basım yeri, yılı ve matbaası yer almaktadır.

Kitabın kapağında çocukların dikkatini çekecek çok sevimli resimler hazırlanmıştır.

Resim 13: *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat*, “kapak fotoğrafı”

İç kapakta da birinci sınıfta okuyan bir çocuğun hayal dünyasına hitap eden, dikkat çekici bir görsel bulunmaktadır.

Kitabın son sayfasından bir önceki sayfada fihrist vardır.

Son sayfasında ise kıraat kitabının özelliklerini içeren ve özenle hazırlandığına dair “Bizim Mecmua” başlığı altında şunlar belirtilmiştir:

“Bizim Mecmua”

Resimleri ve yazıları en güzel ve cazip biricik çocuk mecmuasıdır. Çocuklarımız en heyecanlı, en canlı hikâyeleri, faydalı malumatları ve güzel resimleri bizim mecmuada bulacaklardır. Bizim mecmua aynı zamanda muallimlerimize hayat bilgisi dersleri için zengin bir yardımcıdır. Bizim mecmua, aile muhabbetlerine ahlaki ve terbiyevi mevzuları hazırlar.

İbrahim Alaadin Bey’in te’lif eylemiş olduğu bu alfabe kitabı elifba, sevimli Elifba tarzında tedrisinde mühim bir inkîlap (yenilik) yapmıştır. Sevimli Elifba gerek kelime usulü ve gerek savtı (ses) usulü takip eylemeğe de müsaittir.

4.1.4.5. Görsel Özellikleri

Bu kitapta da görsellerin çoğunda çocuk resimleri vardır. Böylelikle metne dikkat çekilmiş ve metin içselleştirilmiştir. Aynı zamanda görsellerle metnin çocuklar tarafından anlaşılmasının ve yorumlanmasının kolaylaştığı böylece çocuklarda okuma isteğinin ve alışkanlığının arttırıldığı görülmüştür.

4.1.4.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Kıraat kitabında, görsel okuma yöntemine oldukça fazla yer verilmiştir. Bu şekilde üst düzey düşünme becerileri geliştirilmiştir. Görsel okumada beyin üst düzeyde çalışmaktadır. Çocukların görsellere dikkat etmesi istenmiştir. Görselleri dikkatle incelemeleri, anlayıp yorumlamaları hatta bazılarında görselden yola çıkarak hikâyeler yazmaları istenmiştir. Bu konuda “Kıraat kitabında Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri” bahsinde örnek metin ve görsel verilmiştir.

Kitapta tahmin ederek okuma, metinler arası ilişki ve etkileşimsel okuma yaklaşımı esas alınmıştır. Örnek: Yaşasın Cumhuriyet adlı metin iki bölümde yazılmıştır. İkinci bölümde neler olacağına dair çocukta merak duygusu oluşturulmuştur.

Birçok metinde aynı hikâye kahramanlarından bahsedilmiştir. Çocuklarda hikâye serisi okuyor hissiyatı uyandırılmıştır. Diğer bölümde neler olacağına dair merak uyandırılmıştır. İki kardeş olan Ferit ile Belkis bazen aynı metnin kahramanları bazen de ayrı ayrı farklı metinlerin kahramanları olmuştur. Bu kahramanların küçük çocuk olması da okuyucusu olan çocuklarda metne karşı ilgi uyandırmış ve okuma isteği oluşturmuştur. Misaller: “Feride Hanım’ın Mektebi” ve “Papatya” adlı hikâyede Belkis metnin kahramanıdır. “Ali Amca’nın Dükkânı” adlı metinde Ferit marangozluk

mesleğini anlatır.(...) Kızıl İbibik ve Küçük Ressam adlı metinlerde Turgut adlı çocuk metnin kahramanıdır. Küçük Ressam adlı metinde Turgut'un yaptığı resimler metnin çevresine yerleştirildiğinden bahsedilmiştir. Böyle metinlerde çocuğun yaşantısından izler bulunmaktadır. Çocuklarda okuma isteği uyandırılmıştır.

4.1.4.7. Metin Türleri

Tablo 10.

Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kırâ'at Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı

Metin Türü	Metin İsmi	Türlerin Kullanım Sıklığı	
Hikâye Edici Metinler	Kaya Mektebe Başlıyor	16	
	Cepler		
	Gözler		
	Feride Hanım'ın Mektebi		
	Ali Amca'nın Dükkânı		
	Papatya		
	Filin Hortumu		
	Ferit'in Babası		
	Büyüklerin Kabahatleri		
	On Küçük İşçi		
	Yaprak Dökümü Mevsimi		
	Obur Sevinç		
	Bir Damla Suyun Hikâyesi		
	Yaşasın Cumhuriyet 1		
	Yaşasın Cumhuriyet 2		
	Muzipliğin Sonu		
	Yemişler Konuşsa		
	Baykuş Ne Söylüyor?		12
	Kızıl İbibik ile Turğut		
	Kuyruğunu Kaybeden Tilki		
Sümüklü Böcek ile Ateş Böceği			
Filin Hortumu			
Lahana Hırsızı			
Orhan ile Tek Kulak			
Örümcek ile İpek Böceği			
Tavuk			
Fikret'in Kedisi			
Bir Damla Suyun Hikâyesi			
Sarman'ın Nasihati			
Masal			
Anı			
Günlük			
Tiyatro			

Tablo 10.

Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kırâ'at Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı (devamı)

Metin Türü	Metin İsmi	Türlerin Kullanım Sıklığı	
Bilgilendirici Metinler	Deneme		
	Sohbet	Ekmeğin Hikâyesi	1
	Şiir	Kukuriku	
		Gemici Şarkısı	
		Küçük Resim	
		Topaç	9
		Küçük Kuzu	
		Kedim	
		Kazlar	
		Bebeğim	
		Tatil Şarkısı	

Çocukların farklı türden, çok sayıda metinle karşılaşması sağlanmıştır. İncelenen bu kıraat kitabında on altı hikâye, on iki fabl, bir deneme, dokuz şiir türü metne yer verilmiştir. Toplamda; otuz sekiz metin bulunur.

Çocukların mektebe başladığı ilk yıl severek ilgiyle okuyacağı hikâye edici metinlerle karşılaşmaları, onlarda okuma sevgisi ve alışkanlığı oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca bilgi verici metinlerden sohbet türü ile bilgilerin sohbet havasında öğretilmesi, bu türe karşı olumlu tutum geliştirmelerini sağlamıştır.

Çocuğun seviyesine uygun bilgiler hikâyelendirilmiştir. Çocuklar hikâye edici metinleri daha kolay ve hızlı okudukları gibi daha kolay anlar. “Misaller: Baykuş Ne Söylüyor?” adlı metinde baykuş, ekinlere dadanan böcekleri, tarla farelerini, ağaçlara zararlı olan tırtılları yediğini, doğaya birçok faydası olduğunu (fabl türü metin olarak) çocuklara anlatmaktadır. “Ali Amcanın Dükkânı” adlı metinde, marangozluk mesleğinin özellikleri, hikâye içerisinde verilmiştir. “Ferit’in Babası” adlı metinde makinistlik mesleğini hikâyenin kahramanı Ferit tanıtmıştır. “Bir Damla Suyun Hikâyesi” adlı metinde yağmurun oluşumu hikâye edici metin (fabl) içerisinde su damlasının başından geçenlerle anlatılmıştır. “Yaşasın Cumhuriyet” adlı metinde Cumhuriyetin anlamı çocuklara sınıf ortamında muallim tarafından “Bugün sınıfta cumhuriyeti kuruyoruz!” ifadesiyle bilgilerin yaşantıya çevrildiği bir ortamla öğrencilere verilmeye çalışılmıştır. Hikâyenin içerisinde de “Mektebin kurallarını talebeler olarak siz belirleyeceksiniz, ayrıca herkesin vazifesini yapması, çalışması mektebin ilerlemesi için ne yapmak lazım geliyorsa hep beraber el ele yapacağız.” ifadelerinin geçmesi çocukların konuyu rahatlıkla ve keyifle, kalıcı olarak öğrenmelerini sağlamıştır.

4.1.4.8. Metin Temaları

Tablo 11.

Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat Kitabı'ndaki Metinler ve Temalar

TEMA	METİN ADI	TEMA
Doğa ve Evren	Kaya Mektebe Başlıyor	Canlılar
	Kukuriku	Canlılar
	Baykuş Ne Söylüyor	Canlılar, doğa
	Yaprak Dökümü Mevsimi	Mevsimler (sonbahar)
	Büyüklerin Kabahatleri	Canlılar
	Ekmeğin Hikâyesi	Doğa, bitkiler
	Kedim	Hayvanlar
	Kazlar	Canlılar, hayvanlar
	Tavuk	Hayvanlar
Erdemler	Bir Damla Suyun Hikâyesi	Doğa olayları
	Yaprak Dökümü Mevsimi	Yardımsesverlik
	Papatya	Sevgi
	Ferid'in Babası	Sevgi, merhamet
	Büyüklerin Kabahatleri	Nezaket
	Yaprak Dökümü Mevsimi	Dayanışma
	Küçük Kuzu	Sevgi, merhamet
	Kedim	Sevgi
	Filin Hortumu	Yardımsesverlik
Çocuk Dünyası	Kazlar	Sevgi
	Yaprak Dökümü Mevsimi	Çocuk kültürü
	Kaya Mektebe Başlıyor	Okul
	Kukuriku	Okul
	Gözler	Hayal
	Gemici Şarkısı	Hayal
	Küçük Ressam	Hayal, okul
	Topaç	Oyuncak
	Yemişler Konuşsa	Hayal
Birey ve Toplum	Bebeğim	Hayal, oyuncak
	Tatil Şarkısı	Okul, hayal
	Ali Amca'nın Dükkânı	Meslekler
	Papatya	Sosyal Mesaj içerme
	Ferid'in Babası	Meslekler
	Kızıl İbibik	Ana dili, selamlaşma
	Sümüklü Böcek ile Ateş Böceği	Meslekler, Sosyal mesaj içerme
	Kuyruksuz Tilki	Sosyal mesaj içerme
Kişisel Gelişim	Lahana Hırsız	Sosyal mesaj içerme
	Örümcek ile İpek Böceği	Sosyal mesaj içerme
	Kukuriku	Zaman yönetimi
	Cepler	Düzenli olmak
	Feride Hanım'ın Mektebi	Empati, başarı
	Ali Amca'nın Dükkânı	Disiplin
On Küçük İşçi	Öz eleştiri	
Yaprak Dökümü Mevsimi	Çalışkanlık	

Tablo 11.
Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kırâ’at Kitabı’ndaki Metinler ve Temalar (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Millî Kültürümüz		
Zaman ve Mekân		
Vatandaşlık		
Millî mücadele ve Atatürk	Yaşasın Cumhuriyet 2	Cumhuriyet
	Yaşasın Cumhuriyet 2	Cumhuriyet
Okuma Kültürü		Okuma Sevgisi
Sağlık ve Spor	On Küçük İşçi	Beden temizliği
	Obur Sevinç	Sağlıklı beslenme
	Fikret’in Kedisi	Beden temizliği
İletişim	Cepler	Aile iletişimi
	Gözler	Aile iletişimi
	Ali Amca’nın Dükkânı	Aile iletişimi
	Papatya	Aile iletişimi
	Ferid’in Babası	Aile İletişimi
Duygular	Gemici Şarkısı	Sevinç
	Papatya	Sevgi
	Ferid’in Babası	Sevgi

Doğa ve evren, erdemler, çocuk dünyası, kişisel gelişim ile birey ve toplum temaları ağırlıklı olarak işlenmiştir. Çocukların ahlaken iyi bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Metinlerde doğrudan bir öğüt vermektense hikâyeler içerisinde mesajın sezdirilmesi istenmiştir. Modern Hikâyeciliğe uygundur. Çocuğun; canlılar, doğa, iyilik, yardımseverlik, aile iletişimi, temizlik, empati, sosyal mesajlar, zaman yönetimi konularında bilinçlenmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

4.1.4.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

Kıraat kitabında çocukların söz varlığına yönelik etkinlik bulunmamaktadır.

4.1.4.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Kitapta metinlerle okuma becerisiyle beraber yazma becerisinin de geliştirilmesine yönelik etkinlikler bulunmaktadır.

“Yaşasın Cumhuriyet” adlı metin iki bölümde yazılmıştır. Çocuğun merak duygusu arttırılmıştır. Çocuk tarafından hikâyenin tamamlanması istenmiştir. Böylece yaratıcı yazma ya da konuşma becerisi geliştirilmiştir.

Yaratıcı yazma becerisinin geliştirilmesine yönelik olarak sayfalarda verilen görsellerle çocuğa bir şeyler anlatılmaya çalışılmıştır. Sayfa içerisine yerleştirilen

görseller için sayfanın en üstünde “Yazısız Hikâye” ifadesi ile görsellerin hemen üstünde metin başlığı kısmında “Muzipliğin Sonu” başlığı bulunmaktadır. Çocuktan görsellere ve başlığa bakarak bir hikâye oluşturması, hikâye yazması istenmiştir. Buna benzer birçok görsel bir sayfada yer almış ve resmin yorumlanması istenmiştir.

Örnek:

Resim 14: Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat, “Muzipliğin Sonu”, s.79.

“Bu resimlere bakarak bir hikâye yazınız.”

4.1.4.11. Metin Soruları

Birinci sınıflara mahsus bir kıraat kitabı olmasına rağmen üst düzeyde becerilere yönelik etkinlikler yapılmıştır. Örneğin; görselden hareketle hikâye oluşturulması yaratma basamağında bir beceridir.

4.1.4.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Çocukların yaşantısına dönük metinler bulunur. Metinlerde okul, sınıf, çocukların okulda oynadıkları oyunlar gibi şeyler anlatılmıştır. Çocuk kendinden bir

şeyler bulacağı için okuma isteği duymuştur. Örnek metinler: Kaya Mektebe Başlıyor, Kukuriku adlı şiir metni, Gözler, Feride Hanım'ın Mektebi, Yaşasın Cumhuriyet...

Kitapta, kıraat dersinin diğer derslerle de ilgili olduğu, dersi anlamının onu sevmek ve sevdirmekle mümkün olduğu vurgulanmıştır. Misal metin: Feride Hanım'ın Mektebi adlı metinde şunlar anlatılmıştır: Belkıs adlı çocuk, matematik dersinden anlamıyor. Hâlbuki o kuşlarla, ağaçlarla, çiçeklerle çok iyi anlaşıyor. Çünkü onları seviyor. “Metnin sonunda bir şeyi anlamak için onlarla sevişmek gerekir.” ifadesi yazılmıştır. Muallim dersini sevdirence talebe dersinde başarılı olur.

Hikâye edici metinlerde anlatıcı çocuklardır. Hikâyenin, masalın çocuğun dilinden anlatılması çocukta bir arkadaşıyla sohbet ediyor hissiyatı uyandırır. Metni cezbedici hale getirir. Çocuklarda okuma isteği uyandırılmıştır. Örnek metin: Filin Hortumu adlı metinde çocuk büyükbabasından duyduğu Filin Hortumu adlı hikâyeyi masalı anlatacağını söyler.

Bazı fabl türü metinlerin sonunda kahraman canlılar çocuklara seslenmektedir. Nasihat gibi olan bu sözler yazar tarafından değil de metnin kahramanı tarafından söylenmesi daha hoş bir durumdur. Örnek metinler: Sarman'ın Nasihati adlı metnin sonunda kedi çocuklara, kedilerin tek kıyafetleri var. Temiz tutmak zorunda. Sizin sıcak suyunuz, hamamınız, başka kıyafetleriniz var. Siz temiz olmazsanız, yavruları kirlendiği zaman onları kulaklarından ısırın kediler size ne yapar? Şeklinde hayalci bir soru sorar. (...)

4.1.5. Yeni Usul Talim-i Kıraat. Birinci Kısım Birinci Tab.

Kitabın kapağında “Elifbadan sonra çocukları kolayca kıraate alıştırmak ve kendilerine lazım olan malumat-ı terbiyeye ve güzel ahlaka medar (yardımcı) olacak fikirleri vermek üzere toplanarak tertib olunmuştur.” İfadesi yazılmıştır.

4.1.5.1. Künyesi

Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki. (1327/1911-12). *Yeni Usul Talim-i Kıraat. Birinci Kısım Birinci Tab.* Müesses ve Mürettebleri (düzenleyenler): Selanik Kütüphanesi Sahipleri Vasıf, Cevdet, Nafiz. Malumat-ı Müfide Fezail-i Ahlakiye. Matbaa-i Hayriye” ve Şürekası. (kitabın ikinci tabı da birebir aynıdır).

4.1.5.2. Metin Listesi

1. Allah, 2. Çocuklar, 3. Ahlak, 4. Vatan, 5. Kanun, 6. Hürriyet, 7. Mesavet (metin içerisindeki tanımı: vatan efradının kanun karşısında mesavi olması yani: Devlet ve hükümet nazarında hiçbirinin diğerinden fazla bir hak, bir imtiyaza malik olmaması demektir.), 8. Ahut (Allah sevgisi, aşkı) (metin içerisindeki tanımı: kardeşlik demektir.)9. Öz kardeş, din kardeşi, ahret kardeşi, vatan kardeşi..., 10. İbadet, 11. İtaat, 12. İmtihan, 13. Aile, 14. Ahlak (Mektep), 15. Ahlak, 16. Ulum (Büyük Kardeşin Dersleri), 17. Ahlak (Temizlik), 18. Ahlak (İhtiyarlara Riayet), 19. Mektebe Devam, 20. Ahlaki Ders (Büyüme), 21. Vakt, 22. Akilane Sözler, 23. San'at, 24. Ahlaki Ders (Letaif), 25. Durub-u Emsal, 26. Asker, 27. İttihad (fikirde birlik olma), 28. Görünüşe Aldanma, 29. Hayriye'nin Sabahı.

Yeni Usul Talim-i Kıraat Birinci Kısım Türkçe kıraat kitabında hikâyeler bazen özel olarak adlandırılmış bazen de doğrudan hikâye şeklinde bir başlıkla hikâye yazılmıştır. Bu serinin diğer sınıflar için hazırlanmış kitaplarında da aynı özellik görülmüştür.

4.1.5.3. Biçimsel Özellikleri

Kitap biçimsel açıdan incelenmiş olan ilk kıraat kitabıyla benzerlik göstermektedir.

4.1.5.4. Görsel Özellikleri

Bu kitapta görseller sadece metin altlarında ya da aralarında küçük çiçeklerdir.

4.1.5.5. Kimler İçin Hazırlandığı

Kitabın sadece adı ve birinci kısım olduğu belirtilmiştir. Serinin diğer kısımları da incelendiğinde birinci sınıflara yönelik hazırlandığı anlaşılmıştır.

4.1.5.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Kitapta herhangi bir okuma yönteminden bahsedilmemiştir.

4.1.5.7. Metin Türleri

Yeni Usul Talim-i Kıraat Birinci Kısım Türkçe kıraat kitabında Durub-ı Emsal ile Akilane Sözler (vecize, özlü sözler, atasözleri), kısa hikâyeler, kısa nasihat tarzı metinler,

letaif (fıkra), muhavere (konuşma), metinden sonra “talim (sualler)” metin altlarında kelimeler, (meşhur sözler), manzume metinleri bulunur. Güncel metin türleriyle kıyaslandığında muhavere, letaif tür adları bulunmaz. Muhavere metinleri sohbet türüne benzese de farklı yönleri vardır. Letaif metinleri fıkra türüne çok benzerdir.

Kitapta çok sayıda eğlenceli letaif (fıkra) vardır. Muhavere (konuşma) adlı metinler çocukla konuşma havasındadır. Çocuğa karşılaştığı problemi çözebilmesi için yol gösterilir. Problem olan konuya açıklık getirilir. Öğrenmeyi gerçekleştireceğine dair çocuğun kendisine güvenmesi sağlanmıştır. Çocuğa azim verilmiştir. Metni okuyan çocuğun öğrendiklerini kendi hayatında uygulaması beklenir. Bu metin türü kitapta çok sayıda bulunmaktadır.

Çocukların keyifle ve kolaylıkla okuyacağı kısa metinler hazırlanmıştır.

Letaif örneği:

Günümüz Türkçesine Çevirisi:

İki hırsız, çaldıkları eşyayı yarı yarıya taksim üzere ortak olurlar. Biri, bir gün bir şeyi çalıp diğere: al şunu, pazara götür de sat! Parasını al getir paylaşalım, der.

Arkadaşı alıp gitti. Nasılsa eşyayı bir yankesiciye kaptırır. Hırsız, mahzun mahzun avdet (geri döner) eder.

Arkadaşı: Kaça sattın? diye sorunca:

Diğeri cevaben “Arkadaş! Baktım ki ortalık pek kesat gidiyor, sermayesine verip geldim” der.

Devam eden (letaif) fıkra:

Günümüz Türkçesine Çevirisi:

Bir haneye hırsız girmiş, meğer hane sahibi pek fakirmiş. Hırsız çalacak bir şey bulmak için öteyi beriyi araştırırken hane sahibi uykudan uyanmış. Hırsıza “ dostum! Senin gece aradığımı ben gündüz bile bulamıyorum. Nafile yorulma ” demiş.

Muhavere (karşılıklı konuşma)

Örnek:

Günümüz Türkçesine Çevirisi:

-Kardeşim ne düşünüyorsun?

-Ezberlenecek güç bir dersimiz var da onu düşünüyorum.

-Bu güç ders nedir?

-İlm-i eşya dersi.

-Neden bu kadar güç oluyor?

-Birtakım isimler: günler, aylar, mevsimler...

(...)

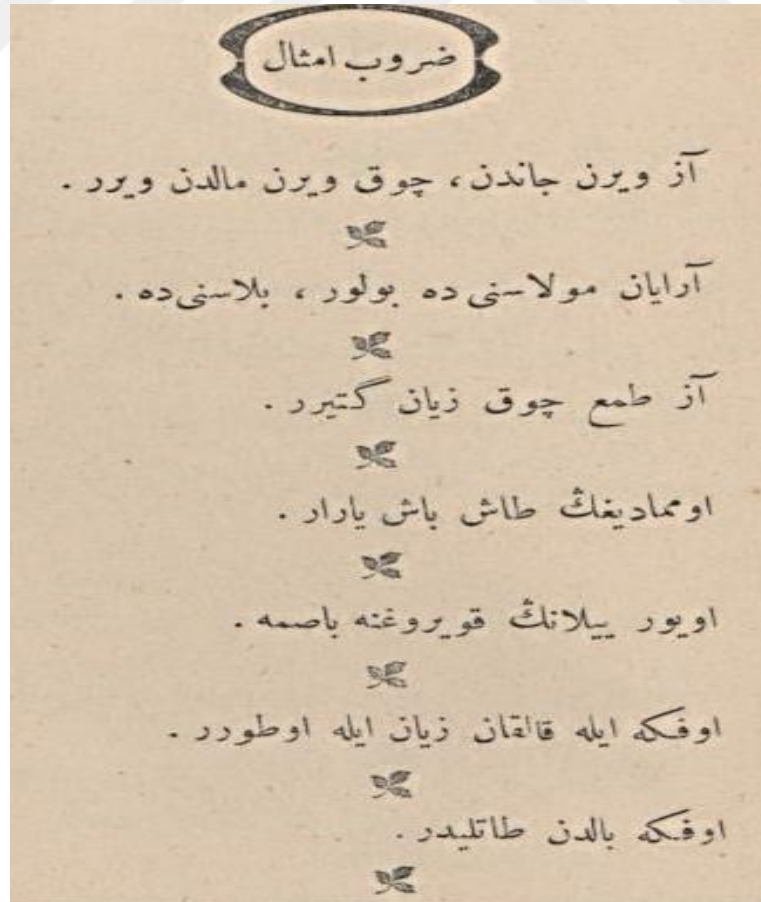
4.1.5.8. Metin Temaları

Metinlerde erdemler ve çocuk dünyası teması ağırlıklı olarak işlenmiştir. Çocuğa doğrudan nasihat edilmemiş, ahlaki değerler metinler içerisinde sezdirilmiştir.

4.1.5.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikler

Durub-u Emsal ile Akilane Sözler bölümü oldukça geniş tutulmuştur. Bu başlıklar altında birkaç sayfa vecizeler, atasözleri ya da özlü sözler yazılmıştır. Kitapta bir atasözünün manasını içeren birçok hikâyeye bulunur. Hikâyeye bittikten sonra da atasözü verilmiştir. Böylece çocuğun atasözünün manasını tam olarak kavraması sağlanmıştır. Bu hikâyeler ders verici hikâyeye olarak tanımlanmıştır. Çocuğun söz varlığı geliştirilirken hem de ahlaki bir ders çıkarması sağlanmıştır. Kültür aktarımı etkili bir şekilde yapılmıştır. Metinlerle ve atasözleriyle çocuğun ahlaken güzel bireyler olması hedeflenmiştir.

Durub-ı Emsal (Meşhur Sözler) örneği:

Resim 15: Yeni Usul Talim-i Kıraat, Durub-ı Emsal (Meşhur Sözler) s.42.

“Durub-u Emsal”

Günümüz Türkçesine Çevirisi:

Az veren candan, çok veren maldan verir.

Arayan mevlasını da bulur, belasını da.

Az tamah çok ziyan getirir.

Ummadığın taş baş yarar.

Uyur yılanın kuyruğuna basma.

Öfkeyle kalkan ziyanla oturur.

Öfke baldan tatlıdır.

“Akilane Sözler”

Günümüz Türkçesine Çevirisi:

Bir çocuğun güzel huylu ve akıllı ve olduğu yaptığı işlerden belli olur.

Allah’ı seven babasına ve annesine itaat eder.

İnsan çocukluğunda okuyup yazmayı öğrenmezse büyüdüğünde pişman olur ancak fayda etmez.

Doğruluk insanı hiçbir vakitte utandırmaz.

Akıllı çocuk ana babasının nasihatlerine kulak verip ilm öğrenmeye çalışır.

İnsanın dediği olmaz, Allah’ın takdiri yerini bulur.

Ömür kıymetli bir definedir. Onu hayırlı işlere sarf etmeye gayret etmeli.

İlim yalnız para ile ele girmez, ancak çalışmak ile kazanılır.

Hesabı pek olanın yüzü ak olur.

Doğru söz yemin istemez.

Doğru yolda düşen çabuk kalkar.

Su her şeyi temizler, yüz karasını temizleyemez.

Kiminle gezersen onunla anılırsın.

4.1.5.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Atasözlerini öğrenen çocukların hayatı boyunca konuşmalarında yeri geldiğinde onları söylemeleri anlatımlarını güçlü kılacaktır. Etkili ve güzel konuşmalarını sağlayacaktır.

4.1.5.11. Metin Soruları

Metin altı soruları çocuğun kendiliğinden kendini ifade etme becerisini geliştirmeye yöneliktir. Metindeki bilgileri ölçmekten ziyade çocuğun onu nasıl algıladığı, kendi hayatında cevabını ne kadar bulabildiğine önem verilmiştir.

4.1.5.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Hikâye edici metinlerde, anlatıcı birinci kişidir.

4.1.6. Birinci Sınıf Türkçe Kıraat Kitapları Hakkında Genel Değerlendirme

Bu bölümde incelenmiş olan birinci sınıf düzeyindeki Türkçe kıraat kitapları hakkında ulaşılanlar problem cümleleri çerçevesinde toplanarak açıklanmıştır. Ayrıca aşağıda belirtilen kitaplar da incelenerek çalışmaya eklenmiştir.

Pakize – Nazım. (1928). Kız ve Erkek Çocuklara Kıraat Kitabı. İlk Mektep– Birinci Sınıf. Tabi ve Neşri: İbrahim Hilmi. Marifet Matbaası. İstanbul.

Seraceddin, (1928). Çocuk Kitabı- Kolay Kıraat Kitabı, İlk Mektep– Birinci Sınıf (Dördüncü Tab). Orhaniye Matbaası. İstanbul.

Osman Şevki. (1911). Yeni Usul Talim-i Kıraat. Birinci Kısım Sekizinci Tab. Malumat-ı Müfide Fezail-i Ahlakiye. Yeni Asır Matbaası. Selanik.

4.1.6.1. Metin Listesi

Çalışmanın kuramsal çevreçeve bölümünde muallimlerin Türkçe kıraat dersleri için seçeceği metinleri, gazete veya çocuk dergilerinden alıp kullanmasının tavsiye edildiğinden bahsedilmiştir. Zaman zaman muallimin çocukları dinlendirmek ve ardından dikkatlerini derse çekmek için hikâye anlatması istenmiştir. Muallim tecrübelerinden faydalanarak bildiği hikâyeleri sınıf seviyesine göre anlatmıştır. Ancak yararlanacağı kaynaklar belirtilmemiştir.

Kıraat kitaplarında da hikâye edici ve bilgi verici metinlerin çoğunun müellifi yoktur. Şiir metinlerinin ise şairi genellikle belirtilmiştir.

Müellif bilgisi bulunan kıraat kitapları aşağıda verilmiştir.

Anadolu Yavrusu adlı kıraat kitabında düz yazı metinlerinin birçoğunun altında yazar adı yerine alındığı kaynak adı olan “Meşe Numunesi” yazmaktadır. Ayrıca Ay Dede adlı şiir ile Küçük Mektepli (Kıraat Dersleri) adlı şiir “Çocuk Dünyası”, Kıraat ve

Ezber adlı şiirin altında da “Sevimli Kardeşler” adlı kaynaklardan alındığı belirtilmiştir. Bu kaynakların dergi mi kitap mı olduğu bilinmemektedir.

Bu kitapta bazı şiirlerin sahibi olan şairleri belirtilmiştir. Bunlar: Ali Ulvi'nin Gezinti, Kelebekle Arı, Kelebek, Tenefüs; Tevfik Fikret'in Marangoz adlı şiiri metinleridir.

Küçük Mektepliye adlı kıraat kitabında metinlerin sadece ikisinin kaynağı belirtilmiştir. Bunlar: Yeşil Boncuk (Çocuk Dünyası- Gökalp) ile İzcilerin Türküsü (Ahmed Cevad).

Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap'taki Metinlerin hiçbirinde yazar ya da şair belirtilmemiştir.

Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat kitabında bazı metinlerin yazarı/şairi belirtilmiştir. Bunlar: Ahmed Cevad (2 metin), İsmail Hikmet, Nüzhet Sabit (3 metin), İrfan Emin, Halid Fahri, ayrıca iki metnin altında “Bir Çocuğun Hatıra Defterinden” ifadesi görülmüştür.

Kız ve Erkek Çocuklara Kıraat Kitabı adlı Türkçe kitabındaki metinlerin bazılarının belirtilen yazarı/şairi: Ahmet Cevad, Ali Ulvi, Mehmet Faruk, Orhan Seyfi, Tevfik Fikret, Köprülüzade Mehmet Fuat. Diğer metinlerin kitabın yazarı olan Pakize – Nazım tarafından hazırlandığı düşünülmektedir.

4.1.6.2. Kıraat Kitaplarının Kimler İçin Hazırlandığı

1910 ile 1928 yılları arasında iptidai mekteplerinde okutulan, kız çocuklarına mahsus iki, (“Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitabı ile Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat”) ile her iki cinsiyete yönelik olarak hazırlanmış altı Türkçe kıraat kitabı okuma eğitimi çerçevesinde incelenmiştir.

4.1.6.3. Biçimsel Özellikleri

Birinci sınıf kıraat kitaplarının genel olarak kapaklarında aynı sınıf seviyesinde olan çocuk/çocuklar ile sınıf ortamında kitap okuyan çocuk resimleri bulunmaktadır.

Kitaplar, seviyeye uygun, anlaşılır, baskısı temiz, açık, net ve estetikdir. Ebatları genellikle 23x15 veya 23x15 17.5x11 şeklinde belirtilmiştir. Sayfaların yazı alanı dışında kalan alt, üst, sağ ve sol yanlarında 20 mm boşluk, iç kısımlarda ise boşluk daha az bırakılmıştır. Sayfa numarası, sayfaların karşılıklı olarak sağ ve sol üst kısmında, zemin çok açık kahverengi, yazılar ise zemin rengine zıt olarak siyahtır. Böylece,

rahatlıkla okunabilmiştir. Metinlerde satır arası boşluk iki iken sualler kısmında bir puntodur. Yazılar gözü yormayacak büyüklüktedir. Yazım, noktalama, söz dizimi bakımından dönemin imla kurallarına uygun, metin adlarının genellikle kısa ve metnin konusuna uygun olduğu görülmüştür.

4.1.6.4. Görsel Özellikleri

Kıraat kitaplarında görsellerin hazırlanmasına oldukça fazla önem verilmiştir. Kitaplar genel olarak görsel açıdan zengindir. Metinlerin konusu ile ilgili resim, fotoğraf, gibi unsurlara ait olduğu sayfalarda yer verilmiştir.

Görsellerin çoğunda çocuk resimleri bulunur. Çocukların kendisinden bir şeyler bulması kitaba ve okumaya ilgisini çekmiştir.

Görseller metne uygun boyutlarda yerleştirilmiş, konunun anlaşılmasını desteklemiş, ayrıca resimlerle hem konu hem de duygu yansıtılmış yani bir kompozisyon ihtiva edilmiştir.

Doğa resimlerinde köyler ve minareleri yüksek cami resimleri ile kültürel manevi değerlerin önemsendiği sezdirilmiştir.

Kitaptaki görsellerle çocukların metne ilgisi arttırılmış, metnin çocuklar tarafından anlaşılması ve yorumlanması kolaylaşmış, böylece çocuklarda okuma isteği ve alışkanlığı gelişmiştir. Aynı zamanda görseller çocuğun duygu ve düşünce dünyasına katkı sağlamıştır.

Dönemin teknolojik yapısı da düşünüldüğünde çocukların eğitimine, kıraat kitaplarının hazırlanmasına ne kadar çok önem verildiği anlaşılmaktadır.

Kızlara mahsus kıraat kitaplarındaki görseller biraz daha farklıdır. Mesela; Pırlanta Kitabı Kızlara Mahsus İlk Kitap'taki metinlerin çoğunda metnin konusuna ve kız çocuklarına uygun görseller bulunmaktadır. Kitapta kız çocukları ile anneleri olan görseller, oldukça fazladır. Çocuğun metne ilgisini çeken, metnin konusunu ve duygusunu daha kolay anlamasını sağlayan resimler sayfalarda uygun ölçütlerde yerleştirilmiştir. Kızların annelerine, annelerin kızlarına/çocuklarına sevgileri birçok metnin görselinde bulunmaktadır.

4.1.6.5. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Birinci sınıflar için Türkçe kıraat kitaplarında sesli okuma, tahmin ederek okuma, ezber (şiiir metinleri için kullanılmış.), metinler arası ilişki, söz korusu kullanıldığı belirtilmiştir.

Birçok kitaptaki metinlerin üzerinde “kıraat, kıraat ve ezber, kıraat ve imla” ifadeleri bulunmaktadır. Bundan dolayı o metinlerde sesli okuma yönteminin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Şiiir türü metinlerin başlığının hemen sağ üst köşesinde kıraat ve ezber ifadesi bulunmaktadır. Çocukların küçük yaştan itibaren etkili ve güzel bir şekilde şiiir okumayı öğrenmesi ve şiiirleri ezberleyerek edebi zevk edinmeleri amaçlanmıştır. Ezberleme tekniğı, öğrencilerin hafızalarını güçlendirir. Ezber yaparak, edebi değere sahip olan metinlerin söz varlığını, cümle yapılarını, anlatım özelliklerini kavramaları, Türkçeyi güzel, doğru ve etkili kullanmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Yani ezber yöntemi, bilgileri ezberletmek için değil edebi zevk kazandırmak için uygulanmıştır.

“Kıraat ve imla” yazan metinlerde günümüzdeki gibi metinlerle etkinliğın yapıldığı düşünölmüştür. Sınıf seviyesine göre muallimlerin imla dersini yaptırmış olabileceğı ancak hangi imla kuralının öğretildiğı hakkında herhangi bir veriye ulaşılammıştır.

Bunların yanı sıra görsel okuma yöntemine oldukça fazla yer verilmiştir. Bu yöntemde, çocuklara yöneltilen sorular, sınıf seviyesi gözetilerek hazırlanmıştır. Onların rahatlıkla cevaplayacağı düzeydedir. Görselleri çocuğın aşama aşama tasvir etmesi ve yorumlaması istenmiştir.

Örnek: Bu resimde kaç çocuk var? Kaçı erkek, kaçk kız? En küçükleri hangisi? Küçük kız ne yapıyor? Üçüncüleri ne yapıyor? Kuyudan suyu nasıl çekiyor? Küçük çocuk suyu ne ile taşıyor? Siz de bahçelerde böyle eğlenceli işleri sever misiniz? (Çocuklar bu suallere şifahen cevap vereceklerdir.) görselin incelenip detaylarının anlatılması istenmiştir.

Kıraat kitaplarında birçok metin konu itibariyle birbiriyle ilgilidir. Metinler arası ilişki yöntemi kullanılmıştır. Örnek: Vatan ve Vatan Şarkısı adlı iki metinde de vatan sevgisi işlenmiştir. Kitaplarda, bazen de birkaç metin sonra benzer konuyu anlatan metnin tekrar okutulması istenmiştir. Örnek: Pırlanta Kitabı adlı Türkçe kıraat kitabında anne ile çocukları arasındaki sevgi ve muhabbeti anlatan ve birbirini takip eden metinler

bulunur. Mektebe İl Gidiş, Anneciğim Sen, Anne, Anneme Hediye, Vicdan, Anne Baba Sevgisi...

Metinler arası ilişkiye örnek olarak Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat adlı Türkçe kitabında birçok metinde aynı hikâye kahramanlarından bahsedilmiştir. Hatta bazılarında kahramanın özellikleri aynı şekilde devam etmiştir. Çocuklarda hikâye serisi okuyor hissiyatı uyandırılmıştır. Metinlerin sonunda diğer metne geçileceği; “Bakalım bu bölümde neler olacak?” şeklinde merak duygusu oluşturularak belirtilmiştir. İki kardeş olan Ferit ile Belkıs bazen metnin kahramanları bazen de ikisi ayrı ayrı birkaç metnin kahramanı olmuştur. Bu kahramanların küçük çocuk olmaları, çocukların dünyasına yönelik bir durumdur. Okuyucu çocuklarda metne karşı ilgi uyandırmış ve okuma isteği oluşturmuş olabilir. Örnekler: Feride Hanım’ın Mektebi ve Papatya adlı hikâyede Belkıs metnin kahramanıdır. Daha farklı metinlerde de aynı kahramanlara rastlanılmıştır.

4.1.6.6. Metin Türleri

Birinci sınıflara yönelik kıraat kitaplarında en fazla hikâye daha sonra şiir, fabl metinleri bulunurken bilgi verici metin türlerinden en çok sohbet ve az da olsa deneme türlerine yer verilmiştir. Çocukların seviyesine uygun hikâye edici metin türleri fazla olması, bilgi verici metinlerin daha çok sohbet türünde olması, okumaya karşı olumlu tutum geliştirme ve okuma alışkanlığı sağlama açısından etkili olmuştur.

Pozitif bilgiler anı türünde ya da sohbet havasında aktarılmıştır. Çocukların bilgi verici metni kolaylıkla ve daha hızlı bir şekilde anlamaları sağlanmak istenmiştir.

Türkçe kıraat kitaplarında birçok metinde çocuğun seviyesine uygun olarak pozitif bilgiler hikâyelendirilmiştir. Bilgiler, bazı hikâyeler içerisinde, bir aile büyüğü tarafından ya da hikâye içerisinde kurgulanarak verilmiştir. Çocukların hikâye edici metinleri daha kolay ve hızlı okudukları gibi daha kolay anladıkları bilinmektedir. Mesela “*Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat*” adlı kitapta: “Baykuş Ne Söylüyor?” adlı metinde baykuş; ekinlere dadanan böcekleri, tarla farelerini, ağaçlara zararlı olan tırtılları yediğini, doğaya birçok faydası olduğunu (fabl türü metin olarak) çocuklara anlatmaktadır. “Ali Amcanın Dükkânı” adlı metinde, marangozluk mesleğinin özellikleri, hikâye içerisinde verilmiştir. “Ferit’in Babası” adlı metinde makinistlik mesleğini, hikâyenin kahramanı Ferit tanıtmıştır. “Bir Damla Suyun Hikâyesi” adlı

metinde yağmurun oluşumu hikâye edici metin (fabl) içerisinde su damlasının başından geçenlerle anlatılmıştır... gibi birçok metin vardır.

Yeni Usul Talim-i Kıraat Birinci Kısım Türkçe kıraat kitabında Durub-ı Emsal ile Akilane Sözler (vecize, özlü sözler, atasözleri), kısa hikâyeler, kısa nasihat tarzı metinler, letaif (fıkra), muhavere (konuşma/sohbet), metinden sonra “talim (sualler)” metin altlarında kelimeler, (meşhur sözler), manzume metinleri bulunur.

Muhavere metinleri çocukla konuşma havasındadır. Bu metinlerde çocuğa derslerde karşılaştığı problemi çözebilmesi için yol gösterilir. Problem olan konuya açıklık getirilir. Öğrenmeyi gerçekleştireceğine dair çocuğun kendisine güvenmesi, metni okuyan çocuğun öğrendiklerini kendi hayatında uygulaması sağlanmıştır.

Letaif adlı metinlerde eğlendirici fıkralar anlatılır.

4.1.6.7. Metin Temaları

Birinci sınıf kıraat kitapları temalar açısından çok zengindir. Metinlerde en çok bulunan temalar ve konu önerileri şöyledir: Doğa ve evren temasında, canlılar ve hayvanlar, doğa olayları, ay ve yıldızlar işlenmiştir. Erdemler temasında, kardeşlik, dostluk, sevgi, merhamet, iyilikseverlik işlenirken çocuk dünyası temasında, daha çok okul ve oyun ayrıca hayal konuları işlenmiştir. Birey ve toplum temasında ise aile ilişkileri, insan ilişkileri çoğunlukla işlenmiş bunların yanında sosyal mesaj içermeyen, görgü kuralları ve meslekler; iletişim temasında; aile iletişimi ve insanlarla iletişim; kişisel gelişim temasında, sorumluluk ve çalışkanlık konuları ele alınmıştır. Millî mücadele ve Atatürk temasında; dönemi yansıtan vatanseverlik ve şehitlik konuları oldukça fazla işlenmiştir.

Millî mücadele ve vatan sevgisini yüreğinde taşıyan, çocuğun çevresine duyarlı, merhametli, iyi ve sorumluluk sahibi bireyler olması sağlanmaya çalışılmıştır. Okul temasının fazla olması çocuğun yaşantısına yöneliktir. Okulu sevmesini ve bununla birlikte öğrendiklerini içselleştirmesini sağlamış olabilir.

4.1.6.8. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

Söz varlığını geliştirmeye yönelik lügat bahsinde kelimeler ya aynı kökten türetilmiş ya da anlamca o kelimeyle ilgili, o kelimeyi çağrıştıracak hayatta çocuğun karşısına çıkabilecek olan tüm kelimeler yazılmıştır. Kaynaklarda da kelimeleri papağan

gibi ezberletmektense acele etmeden, derslerde birçok defa çocuğun karşısına çıkarılarak öğretilmesi istenmiştir.

Cumhuriyet Çocuklarına- Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki yabancı kelimelerin parantez içerisinde Türkçe karşılıkları ve anlamları verilmiştir.

Söz varlığını geliştirme açısından birçok kitapta herhangi bir etkinlik bulunmamaktadır. Kıraat kitaplarının bazıları hikâyeye kitabı gibi sadece metinlerden oluşmaktadır. Okumayı seven ve alışkanlığa dönüştüren bireylerin okudukça kelime hazinesinin de gelişeceği yadsınamaz bir gerçektir. Örnek: Pakize ve Nazım'ın hazırladığı, 1928 yılında yayımlanan, *Kız ve Erkek Çocuklara Kıraat Kitabı*...

Anadolu Yavrusu adlı kıraat kitabında, söz varlığını geliştirici etkinlikler, her metinden sonra değil bazı metinlerden sonra ve az sayıda kelime ve tanımına yer verilerek yapılmıştır. Bu durum çocuğun metinlerdeki kelimelerin çoğunu bildiğini ya da cümleden o kelimenin anlamını kolaylıkla çıkarabildiğini düşündürmüştür.

Küçük Mektepliye adlı kıraat kitabında söz varlığına katkı sağlayacak etkinliklere "lügat ve talim" kısımlarında yer verilmiştir. Lügat bahsinde kelimeler ya aynı kökten türetilmiş olan kelimeler ya da anlamca o kelimeyle ilgili, o kelimeyi çağrıştıracak, çocuğun hayatında karşısına çıkabilecek olan birçok kelime yazılmıştır. Talim kısmında ise boşluklara, anlam bütünlüğüne uygun kelimelerin yazılması istenmiştir.

Bu yöntemle çocuğun kelime hazinesinin en üst seviyede zenginleştirilebileceği düşünülmektedir.

Lügatler

Hakan, hanlık, Osmanlı, Osmanlılık, şereflemek, şerefli, şerefli-kazanç, kazanmak, kazanan- layık, yaraşır, münasib, oluruz- armağan, hediye, yadigâr.

Talim

İlk hakanım ..... (Süleyman Şah) oğlu Sultan Osman'dır. Bu pek ..... (Büyük) bir padişahdır ..... (Bizim yüce devletimizi) Sultan Osman korudu bunun için bize ..... (Osmanlı) derler.

Örnek: Türklüğüm adlı metin

Lügatler

Asya, Avrupa, Afrika, Amerika, Okyanusya, Kara Kurum, mübarek, uğurlu, kaynak, kükrer, yıkar, kaynamak, kaynak kemiği, kanad, kanadlanmak, kanatlı, saymak, saygı, saygılı, saydırmak

Yeni Usul Talim-i Kıraat Birinci Kısım Türkçe kıraat kitabında Durub-ı Emsal ile Akilane Sözler, Kıymetli Sözler (vecize, özlü sözler, atasözleri, meşhur sözler) bölümleri ile metin altlarında bulunan kelimelerle söz varlığı geliştirilmeye çalışılmıştır.

Durub-u Emsal ile Akilane Sözler bölümüne, kitapta oldukça geniş yer verilmiştir. Bu bölümler bazen birkaç sayfa halindedir. Bu başlıklar altında vecizeler, atasözleri ya da ders verici özlü sözler yazılmıştır. Bir milletin geçmişi, yaşayışı, ahlaki değerleri atasözlerinde bulunur. Bu husus göz önünde bulundurulmuştur.

Birinci sınıftan itibaren atasözleri, vecizeler, özlü sözler metinler arasında verilmeye başlanmıştır. *Yeni Usul Talim-i Kıraat* kitabında bir atasözünün manasına yönelik hikâyeler hazırlanmıştır. Bu hikâyeler ders verici hikâye olarak tanımlanmıştır. Bu hikâye bittikten sonra atasözü verilmiştir. Böylece çocuğun atasözünün manasını tam olarak kavraması sağlanmıştır. Ayrıca metinler arasında Durub-u Emsal ile Akilane Sözler başlıkları altında atasözleri, vecizeler, özlü sözler bir ya da iki sayfa olacak şekilde yazılmıştır. Böylece söz varlığı geliştirilmiş, bunlarla beraber kültür aktarımı en üst seviyede sağlanmıştır.

4.1.6.9. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Okuma, becerilerin temeline alınarak kıraat kitaplarındaki dört temel dil becerisi desteklenmiştir. Öğretmenin metni örnek okumasını dikkatle dinleyen, eksik kalan parçayı hayal gücüyle tamamlayıp anlatan, okuduğunu özetleyen, görsellerden hareketle şifahen hikâye anlatabilen ya da yazabilen bireyler yetiştirilmeye çalışılmıştır.

Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı adlı kitabın konuşma becerisini geliştirmek amacıyla yazıldığı anlaşılmaktadır. Hem metinler hakkında musahabe için sualler, mükâleme temrinleri (konuşma alıştırmaları) gibi ifadeler olması hem çocukların metin altlarındaki soruları şifahen cevaplamalarının istenmesi hem de görseller hakkındaki sorularla çocukların konuşma becerisinin geliştirilmek istendiği anlaşılmaktadır. Kıraat kitabının çocuğun konuşma becerisini arttırmak için özel olarak hazırlanmış olması çok önemli bir husustur. Çocukların kendilerine ait duygu ve düşünceleri ifade etmeleri istenmiştir. Çocukların kolaylıkla cevaplayacağı suallerle konuşmaya karşı olumlu tutum geliştirmeleri amaçlanmıştır.

Küçük Mektepliye adlı kıraat kitabında hem metin altı sorularıyla hem de görseller hakkındaki sorularla çocukların konuşma becerisi geliştirilmek istenmiştir.

Çocuğun okuması, yorumlaması, okuduklarından hareketle kendi dünyasıyla ilgili sonuçlara ulaşması ve kendini doğru ve etkili bir şekilde ifade etmesi amaçlanmıştır. Birinci sınıf seviyesine uygun sorularla çocuğun kendiliğinden kolaylıkla cevaplayacağı ya da açıklamalarda bulunacağı cevaplar vermesi sağlanmıştır. Bunlarla beraber konuşma tutukluğu adı verilen olumsuzluk ortadan kaldırılmıştır. Böylece çocuk ilk sınıftan itibaren adım adım kendini rahatlıkla ifade edebilecek, topluluk karşısında rahatlıkla her konuda konuşabilecek bir birey olarak yetişecektir.

Ebul Cezmi Hıfzı'nın hazırladığı 1328 yılında yayımlanan *Pırlanta Kitabı. Kızlar İçin İlk Kıraat* kitabı'nda (birinci sınıflar için) görsellerle hikâye anlatma etkinlikleri oldukça fazladır.

Yeni Usul Talim-i Kıraat Birinci Kısım Türkçe kıraat kitabında, Durub-ı Emsal ve Akilane Sözcükler (vecize, özlü sözler, atasözleri, meşhur sözler) bölümleri, bir ya da iki sayfa olacak şekilde yazılmıştır. Bununla beraber metin altlarında bulunan kelimelerle çocukların söz varlığının zengin olması sağlanmıştır. Böylece hafızasında yüzlerce atasözü, vecize bulunan bir nesil yetiştirilmiştir.

4.1.6.10. Metinlerin Soruları

Bilişsel öğrenme, bilgiyi idrak etme ve hatırlama yeteneğini; duyuşsal öğrenme ise öğrenme konusuna ve öğreticiye ilişkin genel tutumları geliştirmektedir. Türkçe Kıraat kitaplarında metinlere ve görsellere ait sorularla çocukların hem bilişsel hem duyuşsal becerileri geliştirilmek istenmiştir.

Yapılandırıcı öğrenme ortamları oluşturulmuştur. Öğrencilerin kazandığı en göze çarpan duyuşsal ürünler sorumluluklarını yerine getirme, öğrenmekten zevk alma, etkili bir iletişim kurma, etkinliklere katılma, kendisine güven duyma ve sınıfa uyum sağlama, arkadaşlarının öğrenmesine yardımcı olma, görüşlerini arkadaşlarıyla paylaşma, arkadaşlarına saygı duyma ve onları kabullenme olarak sıralanmıştır.

Yapılandırıcı ortamın, derse olan ilgiyi arttırdığı, dersten zevk alınmasını sağladığı ve öğrenmeyi olumlu şekilde etkilediği sonucuna varılmıştır. Bunlarla beraber öğrencilerin özellikle ön bilgileriyle öğrendiği yeni bilgiler arasında ilgi kurma, öteki fertlerin düşüncelerini inceleme, gerçek hayatla bağ kurma vb. özellikleri dikkate alarak bilişsel öğrenme bakımından daha anlamlı ve kalıcı öğrenme gerçekleştirdiği bilinmektedir.

Çalışmaya konu birinci sınıflar için hazırlanan Türkçe kıraat kitapları incelendiğinde öğrencilerin, metinler (görsel ve yazılı) üzerinden bir durum, bir olayı kavramaları, bu durumun ya da olayın olumlu ve/veya olumsuz yanlarını belirlemeleri ardından metinde bahsedilenler ile kendi hayatları arasında bağlantı kurmalarının sağlanması hedeflendiği görülmüştür. Bu bağlantı yalnızca bilişsel boyuttaki sorularla sınırlı tutulmamış nihai amaç duyuşsal becerilerin geliştirilmesi olarak öne çıkarılmıştır.

Metinlerin sonunda öğrencilerin, bir toplumsal değeri kendi hayatlarındaki karşılığı bulmaları, o konuda tartışmaları ve ortak bir anlam oluşturmaya çalışmaları sağlanmıştır.

Kitaplarda, öğrenenlerin düşünme becerileri ile duyuşsal becerilerinin eş zamanlı olarak geliştirilmesi hedeflenmiştir. İlk aşamada, metinler bilişsel boyutta ele alınmıştır.

Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı adlı birinci sınıf Türkçe kıraat kitabından şu örnek verilebilir:

Resim 16: Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı, “Musahabe İçin sualler”

- Bu resimde neler görüyorsunuz? (Bilgi)
- Küçük Şükriye ninesine ne veriyor? (Bilgi)
- Bunu nereden getiriyor? (Anlama)

Örnekte görüldüğü üzere, öğrenenler öncelikle resimde bulunan kişi, yer, olay gibi unsurları belirleyebilecekleri bilişsel boyutta sorularla karşılaşmaktadırlar.

Bu sorulara sözel yanıtlar alındıktan sonra, öğretmen ikinci aşama sorularına geçmektedir.

İkinci aşamada, duyuşsal boyuta yönelik bir dizi soru daha sorulmaktadır.

- Sizin de büyük nineniz var mı? (Alma)
- Büyük ninenize yardım eder misiniz? (Alma)
- Büyük ninenizi çok sever misiniz? (Alma)
- O size masal söyler mi? (Alma)
- Büyük ninenize ne gibi hizmetler yaparsınız? (Alma)

Yeni Usul Talim-i Kıraat kitaplarında talimler (sualler) bölümünde çocuğun soruların cevabını kendi duygu, düşünce ve hayatlarında bulması istenmiştir. Yine taksonominin duyuşsal boyutunda yer alabilecek sorular çocuğa yöneltilmiştir.

Aynı zamanda kitaptaki sorularla çocuğun kendiliğinden kendini ifade etme becerisini geliştirmeye yönelik etkinlikler yapılmıştır. Metindeki bilgileri ölçmekten ziyade çocuğun onu nasıl algıladığı, kendi hayatında cevabını ne kadar bulabildiğine önem verilmiştir.

Sorular daha güç nasıl sorulabilir değil çocuğu düşünmeye nasıl yönlendirilir, soruları nasıl kolaylıkla cevaplayabilir, kendisini daha rahat nasıl ifade edebilir gibi hususlara ehemmiyet verilmiştir.

Örnek: (Metin altı sorusu değil sadece talim bölümünde yer alan sorulardır). Geçen zamanı tutmak kabil midir? Geçen zamandan nasıl istifade edilir? Bir kitabı yalnız düz okumak ile iş biter mi? Daha ne lazımdır? Hesap okuyor musunuz? Hesap bilmemekte ne zarar var? Bilmeden büyümek neye benzer? Bilginiz çok olursa ne kazanırsınız? Kaç yaşındasınız? Hangi sınıftasınız? Kaç sene sonra şهادetname alacaksınız? Şهادetname aldıktan sonra ne yapacaksınız?

Metin altı sorularıyla bazen çocuğa doğrudan nasihat vermek yerine kendi bulduğu cevaplarla çocuğun ders çıkarması hedeflenmiştir.

4.1.6.11. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Birinci sınıflara yönelik hazırlanan kıraat kitaplarındaki hikâye edici metinlerde anlatıcı genellikle çocuktur. Anlatıcının üçüncü kişi olduğu metinlerde de metnin kahramanı çocuktur. Fabl türü metinlerde ise yavru canlılardan bahsedilmiştir.

Örnek olarak *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat* adlı Türkçe kitabında bazı metinlerde hikâyeler, masallar çocuk tarafından anlatılmıştır. Metindeki hikâyenin, masalın çocuğun dilinden anlatılması çocukta bir arkadaşıyla sohbet ediyor hissiyatı uyandırmıştır. Metni cezbedici hale getirmiştir. Çocukta okuma isteği uyandırmıştır. Örnek metin: *Filin Hortumu* adlı metinde çocuk büyükbabasından duyduğu Filin

Hortumu adlı hikâyeyi masalı anlatacağını söyler. Buna benzer çok sayıda örnek bulunur.

Aynı kıraat kitabında, fabl türü metinlerin sonunda kahraman canlılar çocuklara seslenmektedir. Nasihat gibi olan bu sözler, yazar tarafından değil de metnin kahramanı tarafından söylenmesi daha güzel bir durumdur. Çocukların hoşuna gitmiş olabilir. Örnek metin: “Orhan ile Tek Kulak” adlı fabl türü metinde Fare çocuğa şu nasihatte bulunur: “Türk çocuğu! Sebat etmeyi öğrenmezsen, fındığını fareler yer!” Eğitsel değerleri yüksek metinler hazırlanmıştır.

Çocuklar sınıf seviyesi itibarıyla çok küçük oldukları için genel güvenlik tedbirlerini sağlayacak konular hikâyeler içinde sezdirilmekle beraber suallerle çocuğun doğru davranışı kendisinin bulması sağlanmıştır.

Kıraat kitaplarından bazılarında, hikâyeye edici birçok metinde aynı kahramanların başından geçenler anlatılmıştır. Hikâyeye serisi gibi Çocukların metne merak duymaları sağlanmak istenmiştir.

Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı adlı kıraat kitabında, kıraat ve imla, kıraat ve ezber, kıraat gibi ifadeler metnin başlıklarının sağ üst köşesinde bulunmaktadır. Bu ifadeler metinlerin işlenişi sırasında öğretmenlere yol göstermiştir. Metinlerin imla öğretimine, ezberlemeye ya da sesli okumaya uygunluğu kitap hazırlanırken değerlendirilmiştir.

Küçük Mektepliye adlı kıraat kitabının hitap bölümünde; serbest okumayı öğrenen küçük çocuklar için sade bir dille çocukların yaşlarına uygun duygu ve düşünceleri içeren metinlerden oluştuğu vurgulanmıştır. Yani kitaptaki metinlerin, çocuğun dünyasına, yaş ve seviyesine uygunluğuna önem verilmiştir.

Çocukların ilgi ve dikkat süreleri önemsenmiştir. Bundan dolayı metinler kısa, genellikle yarım sayfa olacak şekilde hazırlanmıştır. Çocukları bıktırmadan, metinleri keyifle okumaları ve anlamaları hedeflenmiştir.

Kıraat kitaplarında, çocukların metne karşı ilgisini çekmek için sorular ve etkinlikler vardır.

Muallimlere verilen vazifelerden biri de resimler üzerine talimler yaptırmasıdır. Görsel okumaya oldukça önem verilmiştir.

Türkçe kıraat kitaplarının çoğunda bilgiye yönelik ezber bulunmazken şiir türü metinlerin çocuğa ezberletilmesi istenmiştir. Çocuğun edebi zevk edinmesi eğitimin ilk basamağından itibaren sağlanmaya çalışılmıştır.

Türkçe kıraat kitaplarında metin sayısı günümüzde kullanılan Türkçe ders kitaplarından çok daha fazladır.

Kıraat kitabındaki metinler, gerçek hayatla ilintili ve gerçek hayatı yansıtacak niteliktedir. Bu durum çocukların gerçek hayata bakış açılarını ve derse karşı tutumlarını olumlu yönde etkilemesi açısından önemlidir.

4.2. İkinci Sınıf Kıraat Kitaplarının İncelenmesi

Bu bölümde okuma eğitimine katkı sağlayabilecek, farklı özellikleri bulunan, ikinci sınıf seviyesinde okutulan aşağıdaki kıraat kitapları incelenmiştir.

Kızlar için hazırlanan, Muharriresi (düzenleyen) Pakize olan, 1338/1922 yılında yayımlanan, *Millî Kız Kıraati. Devre-i Evveli İkinci Sene kitabı*,

Mehmed (Muhammed) Masum'un hazırladığı, 1326/1910-11'da yayımlanan *Anadili Kıraat Kitabı*, Bulgaristan İslamiye Cemiyeti tarafından kabul olunmuştur. Dolayısıyla yaşanan bölgeye göre hazırlanmış kıraat kitabıdır.

Azmi Bey'in hazırladığı, 1310/1895 yılında yayımlanan *İlk Kıraat Kitabı* ilk mekteplerin ikinci ve üçüncü sınıflarına mahsustur. Kitaptaki metinler, öncesinde verilen kelimelerden oluşmuştur. Kelimelerin birbiriyle ilişkili ve anlamlı cümlelerde kullanılıp kısa metinler yazılması sağlanmıştır.

4.2.1. Milli Kız Kıraati

Kitabın kapağında, kitapla ilgili şunlar belirtilmiştir: “Kıraat kitabı, son usul imlaya göre pek yeni bir tarzda gayet sade bir lisanla yazılmış olup içeriğinde kızlarımızı ciddi bir surette alakadar edecek fikri, ahlâkî, âli, fenni ve bedii mebâhisi tereküp etmesine fevkalade olunduğundan mini mini mekteplilerin seve seve, anlaya anlaya mütalaa edecekleri fıkralar pek çabuk okuyup yazmalarını temin etmekle beraber kendilerine gayet kıymetli birçok malumat verecektir.”

4.2.1.1. Künyesi

Muharriresi: Pakize. (1338/1922). *Millî kız kıraati* - devre-i evveli ikinci sene. Orhaniye Matbaası.

4.2.1.2. Metin Listesi

1-Kıraat Kitabı, 2-İrfan Mektebe Gidiyor, 3-Bedia Yemek Sofrasını Hazırlıyor, 4-İtaat, 5-İtaatsizliğin Cezası, 6-Şefika ile Karınca, 7-Gizli Şeyleri Anlamağa Merak Etmeyiniz, 8-Korkak Bir Kız, 9-Horoz, 10-Altın Yumurtlayan İki Tavuk, 11-Necmiye ile Babası, 12-Fehime'nin Tavuğu, 13-İki Arkadaş, 14-Elma Ağacı, 15-İki Kız Kardeş, 16-Küçük Dikişçi, 17-Boğa Yılanıyla Keçi, 18-Kirpi ile Çocuklar, 19-İki Yolcu, 20-Çocuk ve Ayna, 21-Çalışmak İştahı Açar, 22-İyi Kalpli Bir Kız, 23-İçimizden Gelen Ses, 24-Üç Sakatlar, 25-Keman, 26-Zavallı Tayfalar, 27-Çocukların Oyunu, 28-Harbe Giderken, 29-Kahraman Çoban, 30-Çiftlikte Sabah, 31-Ağustos Böceği ile Karınca-Tevfik Fikret, 32-Sinek ile Arı (Sabri Cemil), 33-Akarsu ve Kaya, 34-Arslan ile Fare, 35-Köpekle Kurt, 36-İyi Arkadaş, 37-Susamış İki Sığırcık Kuşu, 38-İki Asma Saat, 39-Bir Sarmaşığın Şikâyeti, 40-Örümcekle İpekböceği (Sabi Cemil), 41-Güzel Ay, 42-Tilkinin Vaadi (Şairi: İbrahim Alaaddin), 43-Tilki ve Üzüm Salkımları, 44-Kurt ile Koyun, 45-Kurt ile Kuzu, 46-İnek Kadar Büyüme İsteyen Bir Kurbağa, 47-Avcı ile Tavşan, 48-Bir Fare Yavrusunun Hikâyesi, 49-Üç Cıvciv, 50-İki Maymunla Bir Ceviz, 51-Sinekle Arslan, 52-Kurt ile Ana Keçi ve Yavruları, 53-Kız Mektepleri Marşı (Şair: Sabri Cemil), 54-Vatan, 55-Kelebek (Şairi: İbrahim Alaaddin), 56-Geçen Sene, 57-Fena Kalem (Şairi: Sabri Cemil), 58-Yeşil Boncuk (Şairi: Ziya Gökalp), 59-Fukarayı Seviniz, 60-Bahar (Şairi: Sabri Cemil), 61-İki Keçi (Şairi: Ali Ulvi), 62-Anadoludan Bir Ses (Şair: Mehmet Emin), 63-Cenge Giderken, 64-Dileğimiz (Şairi: Ali Ulvi), 65-Kumbara (Şairi: Sabri Cemil), 66-Siyah Bacı (Şairi: Tevfik Fikret), 67-Kara Tavuk, 68-Denizler (Şairi: İbrahim Alaaddin), 69-Kafes (Şairi: Ali Ulvi), 70-Saat (Şairi: M. N.), 71-Dört Cihet, 72-Geceniz Hayırlar Olsun, 73-Güneş, 74- Yaz (Şairi: Tevfik Fikret).

Sadece şiirlerin müellifleri belirtilmiştir. Bunlar:

Sabri Cemil; Kız Mektepleri Marşı, Sinek ile Arı, Örümcekle İpekböceği, Fena Kalem, Kumbara, Bahar,

Tevfik Fikret; Siyah Bacı, Yaz,

İbrahim Alaaddin; Denizler, Ağustos Böceği ile Karınca, Kelebek,

Ali Ulvi; İki Keçi, Dileğimiz, Kafes,

Ziya Gökalp; Yeşil Boncuk,

İbrahim Alaaddin; Tilkinin Vaadi, Denizler,

Mehmet Emin; Anadoludan Bir Ses,

Saat Şairi Muallim Naci

Bu kitapta; yetmiş dört metin vardır. Yirmi dokuz hikâye, yirmi üç fabl, üç sohbet, on sekiz şiir türü metin hazırlanmıştır. Çocukların kolaylıkla ve zevkle okuyacakları edebi türlere yer verilmiştir. Şiir türünün fazla olması çocuklara edebi zevk aşılması açısından etkili olmuştur.

4.2.1.3. Kıraat Kitabının Kimler İçin Hazırlandığı

Kızlara mahsus bir kitaptır. İlk mekteplerin ikinci sınıfında okuyan çocuklara mahsus hazırlanmıştır.

4.2.1.4. Biçimsel Özellikleri

Kitabın dış kapağında kitabın künye bilgileri ve görseli ile Maarif Nezareti Celilesi tarafından kabul edildiği yazmaktadır. İç sayfada da kitapta; kıraat, yeni imla, küçük manzumeler, sarf ve nahiv, natıkani (konuşma), fikri ve ahlaki terbiye konularını bahseden metinlerin olduğu belirtilmiştir.

Biçimsel açıdan diğer kıraat kitaplarıyla benzerdir. İkinci sınıf Türkçe kıraat kitapları genellikle 18x12 14.5x8.5 ebatındadır.

Kitap, bahsedilmiş olan diğer Türkçe kıraat kitaplarıyla benzer özellikler göstermektedir.

4.2.1.5. Görsel Özellikleri

Kıraat kitabında, metnin muhteiyatına özel olarak çizilen resimler vardır. Görseller bazı metinlerde kullanılırken bazılarında kullanılmamıştır. Resimlerle metnin hem konusu hem de duygusu yansıtılmıştır. Görsellerle çocukların metne ilgisi çekilmiş, metnin çocuklar tarafından anlaşılması ve yorumlanması kolaylaşmış, çocuklarda okuma isteği ve alışkanlığı arttırılmıştır.

4.2.1.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Bu kitapta sesli okuma, metinler arası ilişki ve ezber (şiir metinleri için) yöntemi kullanılmıştır. Kitaptaki şiir metinlerinin tamamı ezberletilmiştir.

Metinlerin birbiriyle ilgili olarak devam ettiği görülmüştür. Yani etkileşimsel okuma yöntemi esas alınmıştır. Örnekler: “İtaat” adlı metinle aile büyüklerine saygılı davranmanın gerekliliğinden bahsedilmiş ardından gelen “İtaatsizliğin Cezası” nda annesinden izinsiz dere kenarına giden bir çocuğun neredeyse boğulacağı anlatılmıştır. “Denizler” adlı şiir metninin ardından “Zavallı Tayfalar” adlı hikâye metni gelmiştir.

“Geceniz Hayırlar Olsun” ile “Güneş” adlı metin birbiriyle ilgilidir. Birinci metinde gecenin özellikleri anlatılmış, ikincisinde güneş battıktan sonraki olanlar anlatılmıştır. “Tilkinin Vaadi” adlı metinden sonra “Tilki ve Üzüm Salkımları” adlı metin gelmiş. Bu metinlerle çocukta bir hikâye serisi okuyor hissiyatı oluşmuştur. Çocukların metni okumaya ilgisi çekilmiştir.

4.2.1.7. Metin Türleri

Tablo 12.

Milli Kız Kırâati Kitabındaki Metinlerin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı

Metin Türü	Metin İsmi	Türlerin Kullanım Sıklığı
Hikâye Edici Metinler	Kırâat Kitabı	29
	İrfan Mektebe Gidiyor	
	Bedia Yemek Sofrasını Hazırlıyor	
	İtaat	
	İtaatsizliğin Cezası	
	Şefika ile Karınca	
	Gizli Şeyleri Anlamağa Merak Etmeyiniz	
	Korkak Bir Kız	
	Horoz	
	Altın Yumurtlayan İki Tavuk	
	Necmiye ile Babası	
	Fehime'nin Tavuğu	
	İki Arkadaş	
	Elma Ağacı	
	İki Kız Kardeş	
	Küçük Dikişçi	
	Boğa Yılanıyla Keçi	
	Kirpi ile Çocuklar	
	İki Yolcu	
	Çocuk ve Ayna	
	Çalışmak İştahı Açar	
	İyi Kalpli Bir Kız	
	İçimizden Gelen Ses	
	Üç Sakatlar	
	Keman	
	Zavallı Tayfalar	
	Çocukların Oyunu	
	Harbe Giderken	
	Kahraman Çoban	
	Tilkinin Vaadi	
	Tilki ve Üzüm Salkımları	
	Kurt ile Koyun	
	Kurt ile Kuzu	
	İnek Kadar Büyüme İsteyen Bir Kurbağa	
	Avcı ile Tavşan	
	Bir Fare Yavrusunun Hikâyesi	
	Üç Civeciv	
	İki Maymunla Bir Ceviz	
	Sinekle Arslan	
	Kurt ile Ana Keçi ve Yavruları	

Tablo 12.

Milli Kız Kırâatî Kitabındaki Metinlerin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı (devamı)

Metin Türü	Metin İsmi	Türlerin Kullanım Sıklığı
Fabl	Çiftlikte Sabah	23
	Ağustos Böceği ile Karnca	
	Sinek ile Arı	
	Akarsu ve Kaya	
	Arslan ile Fare	
	Köpekle Kurt	
	İyi Arkadaş	
	Susamış İki Sığırcık Kuşu	
	İki Asma Saat	
	Bir Sarmaşığın Şikâyeti	
	Örümcekle İpekböceği	
	Güzel Ay	
	Tilkinin Vaadi	
	Tilki ve Üzüm Salkımları	
	Kurt ile Koyun	
	Kurt ile Kuzu	
	İnek Kadar Büyüme İsteyen Bir Kurbağa	
	Avcı ile Tavşan	
	Bir Fare Yavrusunun Hikâyesi	
	Üç Cıvciv	
İki Maymunla Bir Ceviz		
Sinekle Arslan		
Kurt ile Ana Keçi ve Yavruları		
Anı		
Günlük		
Deneme		
Sohbet	Dört Cihet	18
	Geceniz Hayırlar Olsun	
Şiir	Güneş	
	Kız Mektepleri Marşı	
	Vatan	
	Kelebek	
	Geçen Sene	
	Fena Kalem	
	Yeşil Boncuk	
	Fukarayı Seviniz	
	Bahar	
	İki Keçi	
	Anadolu' dan Bir Ses	
	Cenge Giderken	
	Dileğimiz	
	Kumbara	
	Siyah Bacı	
	Kara Tavuk	
	Denizler	
Kafes		
Saat		

İncelenen kıraat kitabında yetmiş dört metin vardır. Yirmi dokuz hikâye, yirmi üç fabl, üç sohbet, on sekiz şiir türü metin bulunmaktadır. Kitapta, şiir türünün fazla olması, çocuklara edebi zevk edindirme açısından etkili olmuştur. Bu kıraat kitabı, günümüzde okutulan, aynı sınıf seviyesindeki Türkçe ders kitaplarından, çok daha fazla metne sahiptir. Çocukların daha fazla metinle karşılaşmaları sağlanmıştır.

Kitaptaki bazı metinlerde, bilgiler kurmaca yoluyla hikâyeleştirilerek anlatılmıştır. İpek Böceği adlı hikâyede çocuk ipeğin oluşumunu annesiyle sohbet ederek öğrenmiştir. Yine annesinin anlattığı bilgileri okuduğu kıraat kitaplarından öğrendiğinden bahsedilmiştir. Pek Tuzlu Çorba adlı metinde, tuzun yapımını merak eden bir çocuktan bahsedilir. Çocuğa bu bilgileri yine annesi anlatmıştır. Tuzun denizden, göllerden, kayalardan elde edilmesi hikâyeleştirilerek aktarılmıştır. Buna benzer örnekler bulunmaktadır.

4.2.1.8. Metin Temaları

Tablo 13.
Milli Kız Kıraati Kitabındaki Metinler ve Temalar

TEMA	METİN ADI	TEMA
Doğa ve Evren	Çiftlikte Sabah	Doğa olayları, canlılar
	İtaatsizliğin Cezası	Doğa, çevre
	Ağustos Böceği ile Karınca	Canlılar
	Sinek ile Arı	Canlılar
	Kelebek	Canlılar, mevsim
	Fehime'nin Tavuğu	Hayvanlar
	Bir Sarmaşığın Şikâyeti	Mevsim, doğa
	Örümcek ile İpekböceği	Canlılar
	Bahar	Mevsim
	Güzel Ay	Doğa olayları
	Yaz	Mevsim
	Dört Cihet	Dünya
	Siyah Bacı	Gece
	Geceniz Hayırlar Olsun	Gece
	Güneş	Doğa olayları
	Zavallı Tayfalar	Doğa olayları
	Kız Mektepleri Marşı	Azim, çalışkanlık, sevgi
	Ağustos Böceği ile Karınca	İyilikseverlik, merhamet
	Korkak Bir Kız	Vicdanlı olmak
	Arslan ile Fare	İyilikseverlik
Altın Yumurtlayan İki Tavuk	Kanaatkarlık, sabır	
Necmiye ile Babası	İyilikseverlik- Fedakârlık	
Susamış İki Sığırcık Kuşu	Azim, dayanışma	
İki Asma Saat	Alçak gönüllülük, dürüstlük	

Tablo 13.

Milli Kız Kırâatı Kitabındaki Metinler ve Temalar (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Doğa ve Evren	İki Arkadaş	Merhamet, vicdan, cömertlik,
	Fukarayı Seviniz	Merhamet
	Yaz	Merhamet
	Küçük Dikişçi	Fedakârlık
	İki Keçi	Anlayış
	Kirpi ile Çocuklar	Dayanışma
	Tilkinin Vaadi	Dürüstlük
	İki Yolcu	Dostluk, paylaşma
	İyi Kalpli Bir Kız	İyilikseverlik
	Kumbara	İyilikseverlik
	İçimizden Gelen Ses	Dürüstlük, iyilik
	Karatavuk	Vicdanlı olmak, dostluk
	Bir Fare Yavrusunun Hikâyesi	Sevgi, güven
	Sinek ile Arslan	İyilik
	Kurt ile Ana Keçi ve Yavruları	Dayanışma
	İrfan Mektebe Gidiyor	Okul
	İtaat	Okul
	Geçen Sene	Okul
	Fena Kalem	Oyun
	Kumbara	Hayal
	İyi Kalpli Bir Kız	Okul
	Siyah Bacı	Hayal
	Geceniz Hayırlar Olsun	Hayal
	Denizler	Hayal
	Çocukların Oyunu	Oyun, hayal
	Harbe Giderken	Oyun, hayal
	Teneke Horoz	Hayal, okul
	Kırâat Kitabı	Aile ilişkileri
	Bedia Yemek Sofrasını Hazırlıyor	Görgü Kuralları
	İtaat	Görgü Kuralları
	Sinek ile Arı	Sosyal Mesaj İçerme
	Gizli Şeyleri Anlamağa Merak Etmeyiniz	Görgü kuralları, Sosyal Mesaj İçerme
	İki Asma Saat	Sosyal Mesaj İçerme
	Bir Sarmaşığın Şikâyeti	Sosyal Mesaj İçerme
	İki Arkadaş	Görgü kuralları, Sosyal Mesaj İçerme
	Örümcek ile İpekböceği	Görgü kuralları
	İki Kız Kardeş	Görgü kuralları
	Tilki ve Üzüm Salkımları	Sosyal mesaj içerme
	Tilkinin Vaadi	Sosyal mesaj içerme
	Kurt ile Kuzu	Sosyal mesaj içerme, bireysel farklılıklar
	Kurt ile Koyun	Sosyal mesaj içerme
Çocuk ve Ayna	Sosyokültürel farkındalık,	

Tablo 13.

Milli Kız Kırâatı Kitabındaki Metinler ve Temalar (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA	
Doğa ve Evren	Avcı ile Tavşan	Dayanışma	
	Kafes	Sosyal mesaj içerme	
	Kahraman Çoban	Sosyal mesaj içerme	
	Sinekle Arslan	Sosyal mesaj içerme	
	Kırâat Kitabı	Aile İletişimi	
	İrfan Mektebe Gidiyor	Aile İletişimi	
	Necmiye ile Babası	Aile iletişimi	
	İpek Böceği	Aile iletişimi	
	İtaatsizliğin Cezası	Öz denetim	
	Şefika ile Karınca	Öz eleştiri	
	Vatan	Öz saygı, sorumluluk, çalışkanlık	
	Akarsu ile Kaya	Karar verme, başarı	
	Korkak Bir Kız	Öz denetim	
	Köpekle Kurt	Öz güven	
Kişisel Gelişim	İyi Arkadaş	Kişilik tipleri	
	Horoz	Sorumluluk	
	Altın Yumurtlayan İki Tavuk	Öz denetim	
	Susamış İki Sığırcık Kuşu	Karar verme, başarı	
	Elma Ağacı	Sorumluluk	
	Örümcek ile İpekböceği	Beceri	
	Boğa Yılanıyla Keçi	Azim, başarı	
	Üç Sakatlar	Olumlu düşünme	
	Keman	Öğrenmeyi öğrenme	
	Geceniz Hayırlar Olsun	Sorumluluk	
	Avcı ile Tavşan	Başarı, öz güven	
	Bir Fare Yavrusunun Hikâyesi	Olumlu düşünme	
	Üç Cıvciv	Öz denetim	
	İki Maymunla Bir Ceviz	Çalışkanlık, olumlu düşünme	
Milli Kültürümüz	Teneke Horoz	Motivasyon	
	Saat	Zaman yönetimi	
	Kahraman Çoban	Öz denetim	
	Sinekle Arslan	Öz güven, olumlu düşünme	
	Kurt ile Ana Keçi ve Yavruları	Sorumluluk, başarı	
	Kız Mektepleri Marşı	Aile	
	Yeşil Boncuk	Bayrak	
	Yaz	Kültürel miras, inançlarımız	
	Anadolu' dan Bir Ses yahut Cenge	Bayrak, Vatan	
	Giderken	Vatan sevgisi	
	Dileğimiz	Vatan sevgisi	
	Güneş	İnançlarımız	
	Bilişim ve Teknoloji	Dört Cihet	İcat
		Zaman ve Mekân	Ülkeler

Tablo 13.

Milli Kız Kırâatı Kitabındaki Metinler ve Temalar (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Vatandaşlık	Kafes	Özgürlük
Millî Mücadele ve Atatürk	Kız Mektepleri Marşı	Millî Mücadele, kahramanlık
	Vatan	Millî Mücadele
	Anadolu'dan Bir Ses yahut Cenge Giderken	Millî mücadele
	Harbe Giderken	Vatanseverlik
	Dileğimiz	Vatanseverlik
Okuma Kültürü	Kırâat Kitabı	Okuma Sevgisi
	Kız Mektepleri Marşı	Okuma Sevgisi
	İpek Böceği	Okuma Sevgisi
Sağlık ve Spor	Çalışmak İştahı Açar	Sağlıklı beslenme
Duygular	Vatan	Sevgi
	Kelebek	Sevgi
	Küçük Dikişçi	Sevgi
	İnek Kadar Büyüme İsteyen Bir Kurbağa	Kıskançlık
	Güneş	Hayranlık

Kırâat kitabında doğa ve evren, erdemler, birey ve toplum, çocuk dünyası, kişisel gelişim temaları ağırlıklı olarak işlenmiştir. Temalar açısından diğer kırâat kitaplarıyla benzerlik göstermektedir.

Metinlerde sezdirilen temalarla çocukların, yaşadığı çevrenin, dünyanın farkında olan, merhametli, iyiliksever, görgülü, ailesine ve diğer bireylerle iletişime değer veren, okumayı seven, milli mücadele bilincinde olan bireyler yetiştirilmesi için çaba sarf edilmiştir.

4.2.1.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

İncelenmiş olan Türkçe kırâat kitabında, atasözünün anlamıyla ilgili hikâyeler yazılmıştır. Daha sonra konuyla ilgili olan atasözlerine yer verilmiştir. Çocuğun atasözünü tam anlamıyla idrak etmesi sağlanmıştır.

Altın Yumurta Yumurtlayan İki Tavuk adlı metinde, çiftçi altın yumurtlayan tavuklarını, miğdelerindeki tüm altınları almak için öldürür. Her gün elde ettiği altınları da kaybeder. Metinden sonra “Haris (açgözlü) olan, çok kazanayım derken elindekini de kaçıtır.” Atasözü yazılmıştır.

Sinekle Arı adlı fabluda, sinek, arıya birbirlerine çok benzedikleri halde arının neden daha çok sevildiğini sorar. Arı; kendinin canlılara faydalı olduğu için sevildiğini söyler. Bu metne uygun olarak “Kimseye faydası olmayan fena sayılır.” sözleri belirtilmiştir. Benzer metin ve atasözleri örnekleri:

İyi Arkadaş adlı metnin sonunda “İyilerle arkadaşlık eden iyi olur, kötülerle düşüp kalkan kötü olur.”

İki Yolcu adlı metinden sonra “Talih yardım ettiği vakit yalnız nefsinin düşünen bir âdem felaket zamanında kendisine dost bulmaz.”

Kurt ile Kuzu adlı metinden sonra “Zayıf ve aciz olan, haklı dahi olsa kuvvetli olanın keyfine kurban olur.”

(...)

Güzel Sözler adlı başlık altında, bir sayfa atalar sözü verilmiştir. Bu sözler bazı metinlerden sonra da tekrar etmiştir. Böylece metnin içeriğiyle atasözleri daha da anlaşılır hale getirilmiştir. Örnekler: Beşikte öğrenilen şeyler mezara kadar gider, Bugün yapabileceğin işi yarına bırakma, Meramla başlanılan bir işin yarısı meydana çıkmış sayılır, Demir sıcakken dövülür, çocuk küçükken terbiye edilir, Çalışmaktan kaçan, iyilikten de kaçır, Giden zaman, geri gelmez, Dünyada en güzel idare, vakti iyi kullanmaktır, Pek acele eden, geç kalır, Yalancının sözü doğru dahi olsa kimse inanmaz, Her parlayan altın değildir, Utanma ve zarar kibrin peşinden giderler, Akıl için yol birdir, Çok gezen çok bilir, Arif olan bir işaretten anlar. (...)

Bazı metinlerden sonra ise lügat bahsi altında metinde geçen çocukların anlamını bilmediği kelimeler ve anlamları yazılmıştır.

4.2.1.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

İncelenmiş olan kıraat kitabının iç kapak sayfasında bu kitapta kıraat metinleri, yeni imla kuralları, küçük manzumeler, yazma ve konuşma etkinlikleri, fikri ve ahlaki terbiye içeren metinler bulunduğu belirtilmiştir. Bundan dolayı kitapta yazma ve konuşma becerilerini geliştirecek etkinlikler görülmesi de öğretmen tarafından ders sürecinde çalışmalar yapıldığı anlaşılmıştır.

Ayrıca metinlerin içeriğine uygun olarak atasözlerinin verilmesiyle çocukların etkili ve güzel konuşma ve yazma becerilerine sahip olabilmeleri sağlanmıştır.

4.2.1.11. Metin Soruları

Milli Kız Kıraati adlı Türkçe kıraat kitabında, metinlerin altında sorular yoktur.

4.2.1.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Kitaptaki metinlerin içeriği incelendiğinde çocuğun okuma sevgisi ve alışkanlığı kazanmasının amaçlandığı görülmüştür. İlk sayfada yer alan “Kıraat Kitabı” adlı metinde; anne, çocuğuna anlattığı hikâyeleri, kıraat kitabından okuyup öğrendiğini söylemiştir. Çocuğun kıraat kitaplarındaki metinlere ilgi duyması sağlanmak istenmiştir.

Birçok hikâye edici metinde olayı ya bir çocuk anlatmakta ya da metnin konusunu çocuk oluşturmaktadır. Çocuklar bu tarzda yazılmış metinleri kendinden bir şeyler bulacağı için keyifle okuyacaktır.

Kız çocuklarının duygu dünyalarına hitap eden metinler seçilmiştir. Örnek: “Kız Mektepleri Marşı” adlı şiir metninde kadının öneminden bahsedilmiştir.

Günümüzden farklı olarak herkes tarafından bilinen Ağustos Böceği ile Karınca adlı metinde karıncanın tutumu eleştirilmiştir. Karınca yüreksiz olarak nitelendirilmiştir. Çocuklara doğru olan davranış hikâyeler içinde sezdirilmiştir.

Kitabın yazarı çocukların yaşlarını göz önünde bulundurmuş ve bazı metinlerden sonra kısa tavsiyelerde bulunmuştur. Üst sınıflar için bu durum doğru bulunmasa da ikinci sınıf düzeyi için uygun olabileceği düşünülmektedir. Örnek metinler:

Akarsu ve Kaya adlı metinden sonra yazar çocuklara hitap eder: “Mektepli çocuklar, çok defa ben bu dersi öğrenemeyeceğim, bu vazifeyi yapamayacağım, derler. Eğer onlar sebat (kararlılık) göstererek o derse veya vazifeye çalışmış olsalar mutlaka öğrenirler. Sebatla ve zamanla her iş yapılır.”

İçimizden Gelen Ses adlı metinden sonra “Rahatlıkla hayata isteyen vazifesinde kusur etmemeli, doğruluktan ve iyilikten ayrılmamalıdır. İyilik veya fenalık edeceğiniz vakit içinizden gelen “Yapma!” diye bir ses işitirsiniz. Bu sesi dinlemeğe çalışınız.”

4.2.2. Anadili Kıraat Kitabı

Anadili Kıraat Kitabı çocukların yaşadığı bölgeye göre hazırlanmıştır.

4.2.2.1. Künyesi

Mehmed (Muhammed) Masum. (1326/1910-11). *Anadili Kıraat Kitabı*. Selanik Matbaası.

Mekteb-i ibtidaiyenin ikinci sınıfında tedris edilmek üzere Bulgaristan İslamiye Cemiyeti tarafından biltetik kabul olunmuştur.

4.2.2.2. Metin Listesi

1-Mektep Açılmış, 2-İkinci Sınıfta, 3-Durmuş ile Babası, 4-Güz, 5-Selim, 6-Ev Halkı, 7-İşler, Sanatlar, 8-Çorba, 9-İnsan, 10-Gözler ile Kulaklar, 11-Burun ile Ağız, 12-Kollar ile Bacaklar, 13-Azanın Kavgası, 14-Beş Duygu, 15-Pazar, 16-Tamahçı Köpek, 17-Atalar Sözü, 18-Ateş, 19-Teşrin-i Saniden (Kış Mevsimi), 20-Kış Karşılması, 21-Kış, 22-Kurt, 23-Altın ile Demir, 24-İki İhtiyar, 25-Ev Eşyası, 26-Horoz ile Tilki, 27-Ak Dülger 1, 2, 28-İki Kardeş, 29-İki Kardeş (matbah), 30-Köylü ile Kazları 1, 2, 31-Kaplar, 32-Dunak Dede 1,2, 33-Odalık, 34-Koca Baba ile Torun, 35-Kirli, 36-Köylü ile Tavşan, 37-Çiğdem, 37-Miras, 38-İlk Yazın Arılar, 39-Kocacık Bahçıvan, 40-Kuş Yuvaları, 41-Gül Fidanı, 42-Mahsuller, 43-Yapraklar ile Kökler, 44-Sakin Kesme (Mehmet Emin), 45-İki Dost, 46-Çocuk ile Arılar, 47-Çiftlik İşçileri, 48-Kanbur ile Çocuk, 49-Çiftçilik (Mehmet Emin), 50-Asma, 51-Sıcak, 52-Yaz, 53-Eşek ile Beygir, 54-Kurt Elması, 55-Bir Olsun da İyi Olsun, 56-Hayvanlara Zulmetmemeli, 57-Çekirdek, 58-Bilmece, 59-Boş Başak, 60-Demirci, 61-Demircinin Öğüdü (Mehmet Emin), 62-Aksilik, 63-Çocuk ile Kelebek, 64-Dört İstek.

Sadece üç metnin müellifi belirtilmiş, (Mehmet Emin'in yazdığı; Sakin Kesme, Çiftçilik, Demircinin Öğüdü) diğer metinlerin kitabın yazarı/muharriri Mehmed (Muhammed) Masum tarafından hazırlandığı anlaşılmıştır.

4.2.2.3. Kimler İçin Hazırlandığı

Bulgaristan'da yaşayan çocuklara yönelik kitaptır. Mekteb-i ibtidaiyenin ikinci sınıfında tedris edilmek üzere Bulgaristan İslamiye Cemiyeti tarafından kabul olunmuştur. Her iki cinsiyete yönelik Türkçe kıraat kitabıdır.

4.2.2.4. Biçimsel Özellikleri

Bu kıraat kitabının biçimsel özellikleri, diğer Türkçe kıraat kitaplarıyla benzerlik göstermektedir.

4.2.2.5. Görsel Özellikleri

Kıraat kitabında yeterli görsel kullanılmadığı görülmüştür. O dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda görsellerin az olması yadırganamaz. Resimlerin (el çizimi) metnin anlamını yansıttığı ve resimlerin çocukta estetik zevk ve haz oluşmasına katkı sağladığı söylenebilir.

4.2.2.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Kıraat kitabında, tahmin ederek okuma yöntemi ve metinler arası ilişki oldukça fazla kullanılmıştır. Kitapta aynı isimde bir şiir, bir hikâye olan çok sayıda metin olması dikkat çekicidir. Örnekler: “Demirci” adlı şiir metni ve yine “Demirci” adlı hikâye; “Sıcak” adlı hikâye ve “Yaz” adlı şiir metni; her ikisinde de yaz mevsiminin özelliklerinden bahsedilmiştir. “Eşeği Koşturmanın Çaresi” ile “Aksilik” adlı hikâye edici metinlerde eşeğin söz dinlemez oluşundan bahsedilir...

Yine aynı kitapta Gözler ile Kulaklar, Burun ile Ağız, Kollar ile Bacaklar, Azanın Kavgası, Beş Duygu, Teşrin-i Saniden (Kış Mevsimi), Kış Karşılması, Kış ... adlı metinler hem kendi aralarında hem de hayat bilgisi dersiyle ilgilidir. Etkileşimsel okuma yaklaşımı esas alınmıştır.

Birçok metin parçalar halinde hazırlanmıştır. Böylelikle okuma ve anlama kolaylığı sağlanmıştır. Aynı zamanda diğer bölümlerde neler olacağını merak eden çocukta okuma isteği uyandırılmıştır. Bu durum tahmin ederek okuma yöntemi kullanıldığını gösterir. Buna örnek gösterilecek metinler: Ak Dülger 1, 2, İki Kardeş 1, İki Kardeş 2 (matbah); Horoz ile Tilki 1, 2; Köylü ile Kazlar 1, 2; Dunak Dede 1, 2 ...

4.2.2.7. Metin Türleri

Tablo 14.

Anadili Kıraat Kitabı'ndaki Metinlerin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı

Metin Türü	Metin İsmi	Türlerin	Kullanım
Hikâye Edici Metinler	Hikâye	İkinci Sınıfta	35
		Selim	
		Çorba	
		Pazar	
		Tamahçı Köpek	
		Ateş	
		Teşrin-i Saniden	
		Kış	
		Kurt	
		İki İhtiyar	
		Ev Eşyası	
		Ak Dülger 1,2.	
		İki Kardeş	
		Köylü ile Kazları	
		Odalık	
		Koca Baba ile Torun	
		Kirli	
		Köylü ile Tavşan	
		Çiğdem	
		Miras	
		Kocacık Bahçıvan	
		Kuş Yavruları	
		Gül Fidanı	
		İki Dost	
		Çocuk ile Arılar	
		Kanbur ile Çocuk	
		Sıcak	
		Kurt Elması	
		Çekirdek	
		Boş Başak	
		Demirci	
		Eşeği Koşturmanın Çaresi	
		Aksilik	
		Dört İstek	

Tablo 14.

Anadili Kıraat Kitabı'ndaki Metinlerin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı (devamı)

Metin Türü	Metin İsmi	Türlerin	Kullanım
Fabl	Azaların Kavgası	9	
	Altun ile Demir		
	Horoz ile Tilki		
	İlk Yazın Arılar		
	Yapraklar ile Kökler		
	Asma		
	Eşekle Beygir		
	Bir Olsun da İyi Olsun		
	Hayvanlara Zulm Etmemeli		
Masal	Dunak Dede 1,2	2	
Bilmece	Bilmece	1	
Anı			
Günlük			
Bilgilendirici Metinler	İnsan	5	
	Gözler ile Kulaklar		
	Burun ile Ağız		
	Kollar ile Bacaklar		
	Mahsuller		
	İşler, Sanatlar	7	
	Mutfak		
	Kaplar		
	Çiftlik İşçileri		
	Çiftlik		
	Mektep Açılmış	7	
	Kış Karşılması		
	İlk Yaz		
	Sakın Kesme		
	Yaz		
Demircinin Öğüdü (Mehmet Emin) Emin)	7		
Çocuk ile Kelebek			

Kıraat kitabında hikâye edici metinler daha fazladır. Kitap hazırlanırken, çocukların hikâye edici metinleri okumayı daha çok sevdiği dikkate alınmıştır. Birçok hikâye, çocuk diliyle ve birinci kişi ağzından anlatılmıştır. Çocukların seversen ve ilgiyle okuyacakları metinler hazırlanmıştır.

Bilgi verici metinler ise çocuğun sınıf seviyesine uygundur. Kendini (insan, burun ile ağız, kollar ile bacaklar, beş duyu, kaplar adlı metinler) ve çevresini

tanıyabileceği konular deneme türü metinlerle aktarılmıştır. Ayrıca pozitif bilgiler, çocukla konuşur gibi bir anlatımla, sohbet türü metinlerle anlatılmıştır.

Bazı metinlerde de bilgiler hikâyelendirilmiştir. Kış, ilkbahar ya da meslekler... hikâye içerisinde çocuğa birisi tarafından (baba, anne, amca...) anlatılmıştır. Çocuğu muhatap alan, onu hayata hazırlayan, kolaylıkla anlayabileceği metinler hazırlanmıştır.

Metinlerin genel olarak kahramanı çocuktur. Kendisi gibi çocukların başından geçenler çocukta okuma isteği uyandırmıştır.

4.2.2.7. Metin Temaları

Tablo 15.

Anadili Kıraat Kitabı' ndaki Tema ve Metinler

TEMA	METİN ADI	TEMA
	Durmuş ile Babası	Mevsimler
	Ateş	Doğa, doğanın korunması
	Teşrin-i Saniden	Mevsimler, kar
	Kış Karşılması	Mevsimler, kar
	Kış	Mevsimler, kar
	Kurt	Doğa ve evren, hayvanlar
	İki Kardeş	Kış mevsimi
	Çiğdem	İlkbahar mevsimi
	İlk Yaz	İlkbahar mevsimi
	Gül Fidanı	Bitkiler, mevsim
	Mahsuller	Bitkiler
Doğa ve Evren	Yapraklar ile Kökler	Ağaçlar
	Çocuk ile Arılar	Bitkiler, canlılar
	Çiftlik İşçileri	Doğa, canlılar
	Asma	Bitkiler
	Sıcak	Yaz mevsimi
	Yaz	Yaz mevsimi
	Kurt Elması	Zehirli bitkiler
	Bilmece	Yıl ve aylar
	Boş Başak	Bitkiler, doğa
	Eşği Koşturmanın Çaresi	Hayvanlar
	Çocuk ile Kelebek	Canlılar
	Dört İstek	Mevsimler

Tablo 15.
Anadili Kıraat Kitabı' ndaki Tema ve Metinler (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Erdemler	Ev Halkı	İyilikseverlik
	İşler, Sanatlar	Yardımseverlik
	Tamahçı Köpek	Kanaatkarlık
	Kurt	Merhamet
	Altun ile Demir	Mütevazilik
	İki İhtiyar	Anlayış
	İki Kardeş	Merhamet
	Dunak Dede	İyilikseverlik
	Koca Baba ile Torun	Saygı, merhamet, sılayı rahim
	Kocacık Bahçıvan	İyilikseverlik
	Çiftlik İşçileri	Dayanışma
	Eşek ile Beygir	Yardımseverlik
	Hayvanlara Etmemeli	Zulm Merhamet, vicdan
	Çocuk Dünyası	Mektep Açılmış
İkinci Sınıfta		Okul
Selim		Okul
Ak Dülger		Hayal
Dunak Dede 1, 2		Rüya, hayal
Odalık		Hayal
Köylü ile Tavşan		Hayal
Çocuk ile Arılar		Oyun?
Çekirdek		Hayal
Bilmece		Hayal
Eşeği Koşturmanın Çaresi		Oyun
Çocuk ile Kelebek		Hayal, oyun
Birey ve Toplum	Pazar	Meslekler
	Altun ile Demir	Sosyal Mesaj İçerme
	Horoz ile Tilki	Sosyal Mesaj İçerme
	Köylü ile Kazları	Sosyal Mesaj İçerme
	İki Dost	Sosyal Mesaj İçerme
	Çiftlik	Bireysel farklılıklar, Sosyal Mesaj İçerme
	Kanbur ile Çocuk	Farklılıklara saygı, sosyal mesaj içerme
	Demirci	Meslekler
	Boş Başak	Sosyal mesaj içerme
	Demircinin Öğüdü	Meslekler, sosyal mesaj içerme
Aksilik	Sosyal mesaj içerme	
İletişim	Durmuş ile Babası	Aile iletişimi
	Selim	Aile İletişimi
	Ev Halkı	Aile İletişimi
	Çorba	Aile iletişimi
	Kış	Aile İletişimi
	Çiğdem	Aile iletişimi
	Çekirdek	Aile İletişimi
	Dört İstek	Aile iletişimi

Tablo 15.

Anadili Kıraat Kitabı' ndaki Tema ve Metinler (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Kişisel Gelişim	Ev Eşyası	Temiz ve düzenli olma
	İki Kardeş	Empati
	Odalık	Öz güven
	Kirli	Sorumluluk, öz eleştiri
	Miras	Çalışkanlık
	İlk Yazın Arılar	Azim, çalışkanlık
	Kuş Yavruları	Empati
	Yapraklar ile Kökler	Kişilik tipleri, kendini tanıma
	Sakın Kesme	Sorumluluk
	Bir Olsun da İyi Olsun	Kendini Tanıma
	Demircinin Öğüdü	Zaman yönetimi, çalışkanlık
Çocuk ile Kelebek	Zaman yönetimi, çalışkanlık	
Milli Kültürümüz	Kaplar	Kültür
	Mutfak	Kültür
	Ev Eşyası	Kültür
Zaman ve Mekân	Ev Eşyası	Evimiz
	Mutfak	Evimiz
	Kaplar	Evimiz
Vatandaşlık		
Millî Mücadele ve Atatürk		
Okuma Kültürü	Mektedir Açılmış	Okuma Sevgisi
	İkinci Sınıfta	Okuma sevgisi
	Selim	Okuma Sevgisi
Sağlık ve Spor	Çorba	Sağlıklı beslenme
	İnsan	Beden sağlığı
	Gözler ile Kulaklar	Beden sağlığı
	Burun ile Ağız	Beden sağlığı
	Kollar ile Bacaklar	Beden sağlığı
	Azaların Kavgası	Beden sağlığı
	Beş Duygu	Beden sağlığı
	Ateş	Sağlıklı beslenme
	Ev Eşyası	Temizlik, düzen
	Mutfak	Temizlik
	Kirli	Temizlik
Duygular	Teşrin-i Saniden (kış)	Mutluluk
	Kış Karşılması	Mutluluk
	Ev eşyası	Merak, beğenme
	İlk Yaz	Sevinç
	Asma	Mutluluk, sevinç

Kıraat kitabında, metin ve tür/tema seçimine büyük özen gösterilmiştir. Temalar, çocuğun dünyasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Metinler, çocuğa sezdirilerek kazandırılmak istenen hususları barındırmıştır.

İncelenen Türkçe Kıraat kitabı, temalar açısından oldukça zengindir. En çok görülen temalar; doğa ve evren, erdemler, çocuk dünyası, birey ve toplum, iletişim, sağlık ve spor ile kişisel gelişimdir.

Doğa ve evren temasında mevsimler, bitkiler, canlılar, hayvanlar, doğa; erdemler temasında, merhamet, sevgi, güven, dostluk, doğruluk, iyilik, vicdanlı olmak, çocuk dünyası temasında okul, oyun, hayal; birey ve toplum temasında, sosyal mesaj içerme, meslekler, farklılıklara saygı; öz güven, sorumluluk, kendini tanıma, öz denetim, çalışkanlık, zaman yönetimi...; milli kültürümüz kültür, okuma kültürü temasında okuma sevgisi, iletişim temasında aile iletişimi, sağlık ve spor temasında; sağlıklı beslenme, beden sağlığı, sağlıklı hayat; kişisel gelişim empati, öz güven, sorumluluk, çalışkanlık, zaman yönetimi, duygular temasında mutluluk, beğenme, üzüntü, özlem, sevgi, vefa, merhamet konuları işlenmiştir.

4.2.2.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

Atasözleri ve deyimler Türk dilinin ve Türk kültürünün zenginliğini yansıtan en önemli göstergelerdendir. Kıraat kitabında da bu husus dikkate alınmış ve kültürel aktarıma çok önem verilmiştir. Kitapta atasözünün anlamını kavratacak muhteviyatta bir hikâye okunduktan sonra atasözü verilmiştir. Çocuklara atasözlerini kuru kuruya ezberletmek yerine, hikâye içerisinde anlamları kavratılmış, daha sonra atasözü öğretilmiştir. Böyle çok sayıda metin bulunur. Öğrenmede kalıcılık sağlanmıştır. Böylece çocuğun söz varlığı atasözleriyle zenginleştirilmiştir.

Örnek metinler:

Kurt adlı fabl metninde; açlıktan ölmek üzere olan kurt köy meydanına iner. Burada öldürüleceğini bilir ama açlıktan ölmektense şansını denemek ister. Bu metinden sonra “Aç gezmektense tok ölmek yeğdir.” atasözü verilmiştir.

Selim adlı hikâyede; okumayı yeni öğrenen çocuk, annesine okumakta zorlandığı için çok üzüldüğünden bahseder. Annesi çocuğa birkaç defa oku dinlen ve bunu sürekli hale getir, diye tavsiyede bulunur. Ona bahçedeki otların içinden duvara tırmanmış olan salyangozu örnek gösterir. Salyangoz, sabırla yoluna devam ettiği için uzun yollar kat ettiyse sen de bunu başarabilirsin, der. Metinden sonra “Ağır giden, çabuk varır” atasözü verilmiştir...

4.2.2.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri

Türkçe kıraat kitabında, okuma becerisi dışında bir beceriye yönelik etkinlik bulunmamaktadır. Ancak, atasözlerinin bazı metinlerden sonra öğretilmesiyle çocukların söz varlığına katkı sağlanmış, dolayısıyla konuşma ve yazma, yani anlatma becerileri de doğrudan geliştirilmiştir.

4.2.2.11. Metin Soruları

Metinlere dair, metin altı sorusu bulunmamaktadır.

4.2.2.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Birçok metin, birinci kişi ağzından anlatılmıştır. Bu anlatıcı da genellikle hikâyenin kahramanı olan çocuktur. Çocukların kendinden, yaşantısından izler bulacağı metinler hazırlanmış ve okuma sevgisi oluşturulmuştur.

Pozitif bilgiler Hikâyeler içinde kurgulanarak verilmiştir. Bilgiler, olay örgüsü içerisinde çocuğa bir yakını ya da akrabası tarafından anlatılmıştır. Çocuklar bu tarz metinleri daha kolay okumuş ve anlayabilmiştir. Çocuğun bilgi verici metinleri, okumaya karşı, olumlu tutum geliştirmesi sağlanmıştır. Örnek metinler: Çiğdem adlı metinde Arslan isimli çocuk çiğdem bitkisini ilk defa görmüştür, bu bitkinin ve ilkbaharın özelliklerini ona babası anlatır. Ak Dülger 1, 2 adlı hikâye metinlerinde de çocuk kış mevsiminin özelliklerini babasından öğrenir. Hikâyede buldukları yerde bulunan gölün karşı kıyısındaki ormanı merak eden çocuğa kış mevsimi tanıtılır... Teşrin i Saniden adlı metinde de kış mevsiminin özellikleri çocuğa babası tarafından anlatılmıştır...

Aile iletişiminin önemi, hikâye içerisinde çocuğa özellikleri öğretilmiştir.

Metinlerle çocuklara sosyal mesajlar da verilmiştir. Çocuğun ders çıkarabileceği metinlere yer verilmiştir. Modern hikâyeciliğe uygundur.

Metinlerde, çocuğa milli ve manevi değerleri kazandıracak özellikler ön plana alınmıştır.

4.2.3. İlk Kıraat Kitabı

4.2.3.1. Künyesi

Azmi Bey (1310/1895). *İlk kıraat kitabı* - ilk mekteplerin ikinci ve üçüncü sınıflarına mahsustur. Dersaadet Mahmut Bey Matbaası.

4.2.3.2. Metin Listesi

Kıraat kitabında kısa kısa çok sayıda hikâye bulunmaktadır. Toplam elli yedi metin hazırlanmıştır. Birçok metnin adı yoktur. Başlığı bulunan metinler şunlardır: 1- Ev Halkının Birbiriyle Sevişmesi, 2- Ev Bahtiyarlığı, 3- Bir Hesap, 4- Görünüşe Aldanmamalı, 5- İtaat, 6- Bir Saatin Değeri, 7-Kelebekler.

4.2.3.3. Kimler İçin Hazırlandığı

İlk mekteplerin ikinci ve üçüncü sınıflarına mahsustur.

4.2.3.4. Biçimsel Özellikleri

Kapağında olması gereken tüm bilgiler mevcuttur. Ancak herhangi bir görsel bulunmamaktadır. Kitabın iç sayfaları incelendiğinde incelenen diğer kıraat kitaplarıyla benzerlik gösterdiği görülmüştür.

4.2.3.5.Görsellerin Özellikleri

Görsel bulunmamaktadır.

4.2.3.6.Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Metinler arası ilişki yöntemi kullanılmıştır. Örnek: “Ev Halkının Birbiriyle Sevişmesi” ile “Ev Bahtiyarlığı”; “İtaat” ile “Bir Saatin Değeri”...

4.2.3.7.Metin Türleri

Bu kitapta birçok metin adlandırılmadığı için hepsinin tasnifi yapılmamıştır. Başlığı olanlar sınıflandırılmıştır. Çocuğun seviyesine göre bilgi verici metinler ve hikâye edici metinler bulunmaktadır. Başlığı olan metin türleri ve metin isimleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 16.

İlk Kıraat Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı

Metin Türü	Metin İsmi	Türlerin Kullanım Sıklığı
Hikâye Edici Metinler	Ev Halkının Birbiriyle Sevişmesi	1
	Bir Hesap	3
	Görünüşe Aldanmamalı	4
	İtaat	5
	Bir Saatin Değeri	6
	Kelebekler	7
	Fabl	
Bilgilendirici Metinler	Anı	
	Günlük	
	Deneme	
	Sohbet	Ev Bahtiyarlığı
	Şiir	

4.2.3.8. Metin Temaları

Kıraat kitabında erdemler, çocuk dünyası ve kişisel gelişim temaları işlenmiştir. Çocuğa sevgi, merhamet, paylaşma, okuma ve okul sevgisi, aile iletişimi ve zaman yönetimi kazandırılmak istenmiştir. Başlığı olan metinler aşağıdaki tabloda sınıflandırılmıştır.

Tablo 17.

İlk Kıraat Kitabı'ndaki Tema ve Metinler

TEMA	METİN ADI	TEMA
Doğa ve Evren	Kelebek	Canlılar
Erdemler	Ev Halkının Sevişmesi	Sevgi, paylaşma
	Ev Bahtiyarlığı	Saygı, sevgi
	Bir Hesap	Saygı, sevgi
	İtaat	Sorumluluk
	Kelebek	Merhamet, tamahkarlık
Çocuk dünyası	Bir Hesap	Okul
	Bir Saatin Değeri	Okul
Birey ve Toplum	Görünüşe Aldanmamalı	Sosyal Mesaj İçerme
	Bir Saatin Değeri	Sosyal Mesaj İçerme
İletişim	Görünüşe Aldanmamalı	Aile İletişimi
Kişisel Gelişim	Bir Saatin Değeri	Zaman yönetimi
Milli Kültürümüz		

4.2.3.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

Metinler, öncesinde verilen kelimelerden oluşturulmuştur. Kelimeler verilerek bu kelimelerin cümleler içerisinde kullanımı sağlanmıştır. Anahtar kelimelerle, birbiriyle ilişkili ve anlamlı cümleler kurulup kısa metinler yazılması dil öğretiminde etkili olmuştur. Metinlerin sonunda da yine bahsedilen kelimelerin olduğu atasözlerine yer verilmiştir. Aynı zamanda kültür aktarımı da böylece sağlanmıştır. Bu yöntem çocuklara anahtar kelime verilip metin oluşturma yöntemine de örnek teşkil etmektedir. Yani yaratıcı yazma tekniklerinde kullanılan bir tekniktir.

Örnekler:

Kelimeler: terbiyeli, uslu, ilkbahar, koyun, kuzu, tavuk, piliç, otlar, soğuk, yağmur, kar, buz, yemiş, komşu, dost, iyilik, deniz, balık, halk, taş, gemi, akıl, dümen, iş, aş, rahat, ben, sen, kâr, kimse.

Bu kelimelerle oluşturulan metin örneği: İyi çocuklar mektepte terbiyeli ve uslu oturlar. İlkbaharda çiçekler açar. Koyunlar doğurur. Kuzular meler. Tavuk piliçleri ile gezer. Otlar yeşillenir. Kış vakti soğuklar başlar. Yağmur ve kar yağar. Her taraf buz kesilir. Her mevsime mahsus çiçekler ve yemişler vardır. Gülme komşuna gelir başına. Eski dost düşman olmaz. İyilik yap denize at, balık bilmezse Halık bilir. Yemişli ağaca çok taş atanlar bulunur. Tembellik akıl karı değildir. Akılsız insan dumansız gemiye benzer. İnsan dünyada işini bilirse rahat eder. Yemek pişirene aşçı derler. İnsan hiçbir vakit kimseye ben iyiyim sen fenasın dememelidir.

Kelimeler: fikir, kitap, müellif, matba, marifet, memur, dikkat, emir, itaat, borç, vatan, evlat, dünya, baş, kıta, Avrupa, Asya, Afrika, Amerika, Okyanusya, memleket, pay-i taht.

Örnek metin: İnsanın fikri okudukça açılır. Kitap yapan adama müellif ve basılan yere matbah derler. Maarif memurları her vakit mektepleri gezerler ve çocukların çalışıp çalışmadıklarına dikkat ederler. Padişahımızın ve onun memurlarının emrine itaat boynumuzun borcudur. Bir vatan evladı olduğumuz için cümlemiz kardeşdir. Dünyada beş kıta vardır. Bunların isimleri şunlardır. Avrupa, Asya, Afrika, Amerika, Okyanusya. Bu beş kıtadan bu beş kıtadan üçünde yani Asya, Avrupa ve Afrika'da devletimizin birçok memleketi vardır. Padişahımız İstanbul'da oturur. Bunun için pay-i taht orasıdır.

4.2.3.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Metinlerden önce verilen anahtar kelimelerle metin oluşturmasının kavratılması, çocuğun yaratıcı yazma becerisinin gelişmesini, üst bilişsel zekâsının da adım adım ilerlemesini sağlamıştır.

Metin altlarındaki sorularla, çocuğun empati duygusunun gelişmesi ve hissettiklerini ifade etmesi istenerek konuşma becerisi geliştirilmiştir.

Yıllar önce hazırlanan kıraat kitaplarında bu özelliklerin bulunması çocukların eğitimine ne kadar çok önem verildiğini göstermektedir.

4.2.3.11. Metin Soruları

Kitapta çoğu metinde, metin altı sorusu bulunmamaktadır. Metin altlarındaki sorularla, çocuğun metne dair edindiği bilgileri ölçmekten ziyade, çocuğu düşündürmek amaçlanmıştır. Sorular yöneltilerek doğru davranışı, kendisinin bulması sağlanmıştır. Çocuğun empati duygusunun gelişmesi daha sonra hissettiklerini kendi cümleleriyle ifade etmesi istenmiştir. Onun duyuşsal gelişimine önem verilmiştir. Çocuğun kendi düşüncelerini söylemesi ve düşünce derinliği kazanması hedeflenmiştir.

Metin altı sorularının neyi ölçmek istediğinin tam olarak anlaşılması için metinlerin özetleri verilmiştir.

Ev (aile) Bahtıyarlığı

Bir ev halkının yani baba, ana ve oğulların hep birlikte içinde yaşadıkları ev ne kadar sevilir? Sorusuyla metin başlamıştır. Sohbet ederek, çocuklara hitap ederek, onların seviyesinde bir anlatım devam eder. Onu sevmek ve orada rahat edebilmek için en birinci şart içindekilerin birbirini sevmesidir. Bir evde yaşayan anne ve baba ile evlatların birbirine itaati, sevgisi ve saygısı olmazsa o ev sevilmez. Orada rahat edilmez. Ev halkı dedikoduyu evlerinin kıyısına bile yaklaştırmamalıdır. Bahtıyarlığı evinden başka bir yerde arayanlar onu evlerinin içinden başka bir yerde bulamazlar.

Muallim efendi bu hikâyeyi çocuklara bir iki defa okutup anlattıktan sonra bu sualleri sormalıdır:

(Sorular çocuğun kendi duygularını açıklaması için sorulmuştur).

- Ev halkı ne demektir? (bilgi)
- Oğullar baba ve anaya niçin hürmet etmelidir? (kavrama)
- Baba ve analar oğullarını niçin severler? (bilgi)

- Dedikodu ne demektir? (bilgi)
- Bahtiyarlığı nerede arayıp bulmalıdır? (bilgi)

“Görünüşe Aldanmamalı” metninin özeti: Bir çocuk ve babası evlerinin denize bakan bir penceresinden dışarıyı seyreder. Çocuk denizdeki bir yelkenlinin bembeyaz görünen yelkenine hayran kalır. Yelkenli rıhtıma geldiğinde ne kadar pis olduğunu görür ve hayal kırıklığına uğrar. Babası çocuğa insanlar da böyledir. Uzaktan farklı görünür tanıyınca farklı olur. İyice tanımadan kimse hakkında karar verme, der.

Sorulacak sualler:

Yalı ne demektir?(bilgi)

Yelken nasıl şeydir ve neye yarar? (bilgi)

Sandal nedir ve niçin batmıyor? (eleştirel düşünme)

Su nereden hasıl olur? (bilgi)

Dalga neden olur? (eleştirel düşünme)

Rıhtım ne demektir? (bilgi)

Kimlerle görüşülmelidir? (eleştirel düşünme)

Görünüşe niçin aldanılmamalıdır? (eleştirel düşünme)

“İtaat” metninin özeti: Bir kırlangıç ailesi bir ocağın üstüne yuva yaparlar. Yavruların tüyleri çıkınca anne kuş da yiyecek bulmaya gider. Giderken evlatlarına yuvadan çıkmamalarını sıkı sıkı tembih eder. Ancak yavrulardan biri yuvadan çıkar ve aniden ocağa düşer. (Yalnız bir çocuğun söz dinlememesi bir ailenin bahtiyarsızlığına sebep olur)

Sorulacak sualler:

Ocak neye yarar? (bilgi)

Yuva nasıl şeydir? (bilgi)

Onu kim yapar? (bilgi)

Kuşlar ne ile uçarlar? (bilgi)

Yavrular niçin analarının kanatları altına sokulurlar? (eleştirel düşünme)

Yavrunun validesinin sözünü dinlememesi kendisi için iyi mi oldu? (eleştirel düşünme)

Bir çocuğun peder ve validesinin sözünü dinlemesi lazım mıdır? (eleştirel düşünme)

4.2.3.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Bazı metinlerde, okuyucu olan çocuklara değil, Hikâyenin kahramanı olan çocuklara uyarılarda bulunulmuştur. Bazı metinlerde ise çocuklarım veya evlatlarım diye hitap edilerek küçük çocukların bilmesi gereken genel güvenlik tedbirleri, metni okuyan çocuklara kısaca bir cümleyle anlatılmıştır. Böylece kendisine, başka kimseye veya herhangi bir canlıya zarar gelmesinin önüne geçilmek istenmiştir. Daha üst sınıflarda çocuğun metinden çıkarımda bulunması beklenir.

4.2.4. Yeni Usul Talim-i Kıraat - İkinci Kısım - Birinci Tab

Yeni Usul Talim-i Kıraat - İkinci Kısım - Birinci Tab Türkçe kıraat kitabında çocuklara, velilere, muallimlere hitap bölümleri bulunmaktadır.

Kitaptaki vazifeler başlığı altında şunlar ifade edilmiştir: Kitabınız size birçok şeyler öğretti. Güzel hikâyelerle ahlak dersi verdi, güldürecek, ağlatacak vakalarla fikrinizi açmaya çalıştı... Açık ve kolay bir lisan ile bilmediğiniz şeyleri öğretmek için uğraştı. Ne kadar çok şey okusanız, ne kadar çok şey öğrenseniz yine bilmediğiniz pek çok şeyler olduğunu unutmayınız. Size rehber olacak söz: “Vazifenizi biliniz.” Vazifesini bilen insan bütün insanlığa faydalıdır. Dünyada iyi olmak, iyi bir nam bırakmak isterseniz ise evlatlarım, tekrar ederim: “Vazifenizi biliniz.”

4.2.4.1. Künyesi

Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki. (1327/1911-12). *Yeni usul talim-i kıraat. ikinci kısım birinci tab.* Matbaa-i Ahmed İhsan.

4.2.4.2. Metin Listesi

1-Mukaddime, 2-Evliya- yı Etfale, 3- Sevgili Çocuklar, 4- Birinci Vazife: Nezafet (Temizlik demektir.), 5-İkinci Vazife: Sabah Tamı (Mektebe gitmeden önce kahvaltı yapmak gerektiği anlatılmıştır.), 6-Üçüncü Vazife: Mektebe Azmiyet (Mektebe devam ve mektepte gerekli olan mektep eşyalarını yanına düzenli olarak almak gerekir.), 7-Dördüncü vazife: intizam: (Her işi düzgün ve yolunda yapmak), 8-Beşinci vazife: Mektepten Avdet (Mektepten sonra biraz dinlendikten sonra ödevlerini yapmak), 9-Altıncı Vazife: Uyku (Erken yatıp erken kalkmak), 10-Muallim (Hoca), 11- Arkadaş, 12- İlm, 13- Vakt, 14- Hikâye, 15- Yaprak, 16- Muhavere (karşılıklı konuşma), 17- Kıymetli Sözler, 18- Muhavere, 19- Manzume, 20- Muhavere

(Konuşmak), 21- Muhavere, 22- Güzel Sözler, 23- Ağustos Böceği ile Karınca (Mahmud Ekrem), 24- Muhavere, 25- Büyük Adamlarımız, 26- Güzel Sözler, 27- Köylüler, 28- İlm-i Eşya, 29- Hikâye, 30- İyd-ı Milli, 31- Oyuncaklar, 32- İyi Çocuk, 33- Dershanede, 34- Muhavere 35- Menba (Pınar) (Muallim Cevdi), 36- Güzel Sözler, 37- Muhavere, 38- Fena Nasihat, 39- Maden, 40- Tiyatro, 41- İhtiyar Arslan, 42- Güzel Sözler, 43- Çocukla Ayna (Muallim Cevdi), 44- Deve Kuşu, 45- Dershanede, 46- Hikâye, 47- Hikâye, 48-Hikâye, 49- Hikâye, 50- Sülün, 51- Üç Dost, 52- İzah, 53- Gurur (O. Şevki), 54- Letaif, 55- Vaka’i Tarihiye, 56- Büyük Adamlarımız, 57- Adam, 58- Hikâye, 59- Adab, 60- Hikâye, 61- Yine Gurur (Osman Şevki), 62- İlm-i Eşya, 63- İbn-i Sina, 64- Bülbül, 65- Letaif, 66- Sai (çalışan) ve Amel (çalışma), 67- Kitabın Son Dersi (Sevgili Evladlar...), Ağustos Böceği ile Karınca, Mahmud Ekrem; Gurur adlı metin ile Yine Gurur adlı metinler Osman Şevki; Çocukla Ayna Muallim Cevdi tarafından yazılmıştır. Diğer metinlerin kaynakları belirtilmemiştir.

4.2.4.3. Kimler İçin Hazırlandığı

İlk mekteplerin ikinci sınıflarına mahsus hazırlanmıştır.

4.2.4.4. Biçimsel Özellikleri

Sınıf seviyesindeki Türkçe kıraat kitaplarıyla biçimsel açıdan benzerlik göstermektedir.

4.2.4.5. Görsel Özellikleri

Görsel açıdan zengindir. Çocuk resimleri daha çok kullanılmıştır. Çocuk kendiyile ilgili görselleri olan metinleri okuma isteği duymuştur. Metnin konusunda belirtilen olay ve kahramanları anlatan resimler metne özel olarak çizilmiştir.

4.2.4.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Kitapta birçok metin muhteva açısından birbiriyle ilgilidir. Metinler arası ilişki yöntemi kullanılmıştır. Aynı zamanda etkileşimsel okuma yaklaşımından da söz edilebilir.

4.2.4.7. Metin Türleri

Yeni Usul Talim-i Kıraat İkinci Kısım kitabında; muhavere (konuşma), hikâye, manzume, eğlenceli letaifler (fikra) güzel sözler, metin altlarında kelimeler ve tanımları bulunmaktadır. Toplam altmış yedi metin hazırlanmıştır.

Letaif (fikra) örneği:

-Oğlum, dünyada en fazla hoşlandığın ses hangisidir?

-Paydos düdüğünün sesidir, efendim.

-Birader yanlılıkla mor mürekkep içtim. Miğdem yanıyor. Bir ilaç biliyor musunuz?

-Hiç sıkılma çabuk bir parça silgi kağıdı yut, geçer.

(...)

Muhavere (karşılıklı sohbet) metni: Bu metinlerde bir konu hakkında çocukla sohbet edilmektedir. Daha üst sınıflarda sohbet türü olarak çıkar. Çocukların metindeki bilgileri kolaylıkla anlaması amaçlanır. Daha çok mektepteki dersleri öğrenmesinde çocuklara rehberlik edilmiştir. Bilgi verici metinlere karşı olumsuz tutum geliştirmesinin önüne geçilmiştir.

Günümüz Türkçesine Çevirisi:

- Kardeşim gel seninle şu kağıtları okumaya çalışalım.

- Bunları nerede buldun?

- Gece biraderim ezberliyordu. Dinledim, vakayı tam anlayamadım. Fakat hoşuma gitti. Biraderime rica ettim. Bana bir kopyasını çıkarıp verdi.

(...)

4.2.4.8. Metin Temaları

Çocukların güzel ahlaklı bireyler olmasına katkı sağlayacak metinler hazırlanmıştır. Aile iletişimi, erdemler, doğa ve tabiat temalarına ağırlık verilmiştir.

4.2.4.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

Yeni Usul Talim-i Kıraat Kitabı 'ndaki sayfaların altında kelimeler ve tanımlarına yer verilmiştir. Ayrıca "Güzel Sözler" başlığı altında yine kültür aktarımını sağlayacak, çocuğu ahlaken geliştirecek ifadelere yer verilmiştir. Buna dair özelliklere dair örneklerin günümüz Türkçesine çevirileri:

Örnek: "Güzel Sözler"

Sabır ve sebat muvaffakiyet hasıl eder.
 Vakıt nakittir.
 Hırsızın almayacağı servet, ilim ve marifettir.
 Asalet zenginlikle değil, fazilet ile olur.
 Hıfz-ı sıhhat bütün ilimlerin başıdır.
 Vücutun gıdası yemek; ruhun gıdası ilimdir.
 Asker vatanın muhafızıdır.
 Felakete karşı tahammül ve cesaret lazımdır.
 Her şeyi bilmek iddiasında bulunmayınız.
 Yalan bütün felaketlerin başlangıcıdır.
 İnsanlık hüsn-ü ahlak iledir.
 İyi kalp sahibi daima mesuttur.
 (...) (O. Şevki.1911)

4.2.4.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri

Kıraat metinleriyle, konuşma becerilerinin geliştirilmesine çok önem verilmiştir. Çocukları konuşmaya sevk edecek sorular sorulmuştur. Aşağıdaki başlıkta metin altındaki sorulara örnekler verilmiştir.

4.2.4.11. Metin Soruları

Çocuklara hem kıraat metinlerini anlayıp anlamadıklarına hem de kendi duygularını ifade etmelerine yönelik sorular sorulmuştur. Ayrıca metin haricinde, çocuğun yaşantısına yönelik sorularla da çocukları konuşurmak amaçlanmıştır.

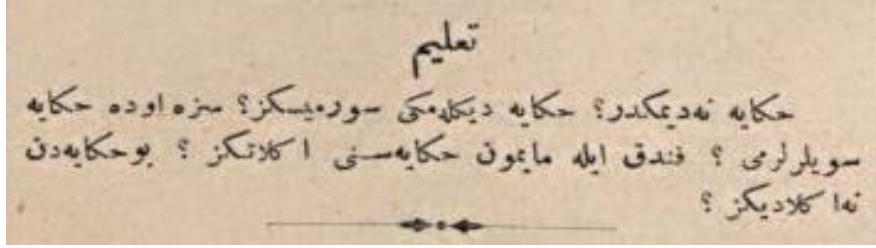
Örnek: “Muallim/Hoca” adlı metin

Talim: Muallim ne demektir? Muallimler size ne öğretirler? Muallimlere karşı vazifeniz nedir? Muallim sizi takdir (uyarı) ederse ne hissedersiniz? Takdir ederse ne hissedersiniz? Muallimin tekdiri, ceza vermesi ne içindir? Muallimden şikâyet eden talebe hakkında ne düşünüyorsunuz? İnsanlar arasında ne gibi farklar vardır? Büyüklere karşı vazifemiz nedir? Küçük olanlara karşı vazifemiz nedir?

Yorum: metinle bağlantı kurularak oluşturulan suallerle çocuğun kendi duygularını ifade etmesi sağlanmıştır.

“Arkadaş” adlı metnin “Talim” başlığı altındaki sualleri: Arkadaş ne demektir? Mektep arkadaşları birbirine nasıl muamele etmelidir? İyi bir arkadaşın ne kıymeti

vardır? Fena arkadaş insana ne yapar? Size muhtaç olan refikanıza karşı ne yaparsınız? Başkasına muhtaç olmak iyi bir şey midir?

Resim 17: *Yeni Usul Talim-i Kıraat Kitabı*, "Talim",

Hikâye adlı metinden sonra talim kısmında sorulan sualler: Hikâye ne demektir? Hikâye dinlemeyi sever misiniz? Size evde hikâye söylerler mi? Fındık ile Maymun hikâyesini anlatınız? Bu hikâyeden ne anladınız? (...)

4.2.4.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Metinlerin çocuğu ve yaşantısını anlatması okumaya karşı istek duymasını sağlamıştır.

4.2.5. İkinci Sınıf Türkçe Kıraat Kitapları Hakkında Genel Değerlendirme

İkinci sınıf düzeyinde derinlemesine incelenen, bahsi geçen Türkçe kıraat kitapları dışında, temin edilen diğer kıraat kitapları da okuma eğitimine katkı sağlayacak özellikleri açısından gözden geçirilmiş, tespit edilen bulgular bu bölümde uygun başlıklar altında aktarılmıştır.

İncelenen diğer kıraat kitapları: Köprülüzade Mehmed Fuad'ın hazırladığı 1339/1920 yılında yayımlanan, *Milli Kıraat - İkinci Kısım*,

Ruşen Eşref ve Mithat Sadullah'ın hazırladığı 1920 yılında yayımladığı *Yeni Kıraat Kitabı İkinci Kısım*,

Muallim Naci'nin yazdığı, 1312/1897 yılında yayımlanan *Talim -i Kıraat İkinci Kısım*,

Ruşen Eşref - Midhat Sadullah - Necmettin Sadık'ın hazırladığı, 1339/1920 yılında yayınladığı, *Yeni Kıraat Kitabı - Devre-i Evveli İkinci Sene*,

Siraceddin'in hazırladığı, 1928 yılında yayımlanan, *İlk Mektep İkinci Sınıflara Mahsus Çocuk Kitabı Kolay Kıraat*,

Ahmed Rasim tarafından hazırlanan, 1322/1906 veya 1907 yılında yayımlanan, ikinci sınıflara mahsus *Kıraat Kitabı*, okuma eğitimi açısından genel olarak incelenmiştir.

4.2.5.1. Metin Listesi

Milli Kız Kıraati 'nde sadece şiir metinlerinin müellifi olan şairleri belirtilmiştir. Sabri Cemil'in Kız Mektepleri Marşı, Sinek ile Arı, Fena Kalem, Örümcekle İpekböceği, Bahar, Kumbara; Tevfik Fikret'in Ağustos Böceği ile Karınca, Yaz, Siyah Bacı; İbrahim Alaaddin'in Kelebek; Ali Ulvi; İki Keçi, Dileğimiz, Kafes; Ziya Gökalp'in Yeşil Boncuk; İbrahim Alaaddin; Tilkinin Vaadi, Denizler; Mehmet Emin'in Anadoludan Bir Ses; Saat Şairi: Muallim Naci.

Anadili Kıraat Kitabı 'nda sadece üç metnin, Mehmet Emin tarafından yazıldığı belirtilmiştir. Diğerlerinin metinlerin yazarı/şairi belirtilmemiştir.

Yeni Usul Talim-i Kıraat - İkinci Kısım (ikinci sınıflar için) Türkçe kıraat Ağustos Böceği ile Karınca, Mahmud Ekrem; Gurur adlı şiir metni ile yine Gurur adlı hikâye metni Osman Şevki; Çocukla Ayna, Muallim Cevdi tarafından yazılmıştır. Diğer metinlerin kaynakları belirtilmemiştir.

İkinci ve Üçüncü Sınıflara Mahsus Türkçe Kıraat Kitabı 'nda ise metinlerin çoğunun adı ve müellif bilgisi belirtilmemiştir.

4.2.5.2. Kimler İçin Hazırlanmış

Bu sınıf düzeyinde toplam beş kitap incelenmiştir. Kitaplardan biri kızlara yönelik olarak hazırlanmıştır. *Milli Kız Kıraati*, Muharriresi Pakize tarafından evveli ikinci seneye yönelik olarak hazırlanmış ve Maarif Nezareti Celilesi tarafından kabul edilmiş ve 1338 yılında ilk mekteplerde okutulmuştur.

Milli Kız Kıraati 'nin iç sayfasında kızların düşünce dünyasının önemsendiği ve metinlerin ona göre hazırlandığı şu sözlerle belirtilmiştir:

Kıraat kitabı son usul imlaya göre pek yeni bir tarzda gayet sade bir lisanla yazılmış olup münderecatına kızlarımızı ciddi bir surette alakadar edecek fikri ahlâkî, âli, fenni ve bedii mebâhisi terekküp etmesine fevkalade olduğundan mini mini mekteplilerin seve seve anlaya anlaya mütalaa edecekleri fıkralar pek çabuk okuyup yazmalarını temin etmekle beraber kendilerine gayet müfid kıymettar birçok malumat verecektir.

Muharriri Mehmed (Muhammed) Masum olan *Anadili Kıraat Kitabı*, 1326 yılında Mekteb-i ibtidaiyenin ikinci sınıflarında ında tedris edilmek üzere Bulgaristan İslamiye Cemiyeti tarafından biltetik kabul olunmuştur.

Muharriri Azmi Bey olan *İlk Kıraat Kitabı*. İlk Mekteplerin İkinci ve Üçüncü Sınıflarda tedris edilmek üzere 1310 yılında Maarif Nezareti Celilesi tarafından kabul edilmiştir.

Muharriri Osman Şevki olan *Yeni Usul Talim-i Kıraat. İkinci Kısım*'da ikinci sınıflarda tedris edilmek için 1327/1911-12 yılında kabul edilmiş ve basılmıştır.

4.2.5.3. Biçimsel Özellikleri

Kitapların sayfaları incelendiğinde baskısı açık, net, anlaşılır estetik ve seviyeye uygundur. Birinci sınıflarda kullanılan kıraat kitaplarıyla biçimsel açıdan benzerlik göstermektedir.

4.2.5.4. Görsel Özellikleri

İkinci sınıflarda kullanılan Türkçe Kıraat kitaplarında da görsellerin hazırlanmasına oldukça fazla önem verildiği görülmüştür. Kitaplar genel olarak görsel açıdan zengindir. Metinlerin konusu ile ilgili resim, fotoğraf gibi unsurlar kullanılmıştır. Kızlar için hazırlanan kitaplarda ise kız çocukları, anneler, çiçekler gibi unsurların resimleri daha fazla çizilmiştir.

Kitaplarda görsel okumaya ve görsele dair etkinlik yaptırmaya özen gösterilmiştir.

İkinci ve Üçüncü Sınıflar için *İlk Kıraat Kitabı*'nda ise görsel bulunmamaktadır.

4.2.5.5. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Türkçe kıraat kitaplarında sesli okuma, tahmin ederek okuma, ezber (şiiir metinleri için kullanılmış.), metinler arası ilişki kullanıldığı anlaşılmıştır.

Milli Kız Kıraati kitabında “Tilkinin Vaadi, Tilki ve Üzüm Salkımları, Kurt ile Koyun, Kurt ile Kuzu, İtaat, İtaatsizliğin Cezası” gibi birçok metin konu itibariyle birbirleriyle ilgilidir. Bundan dolayı metinler arası ilişkiden söz edilebilir.

Anadili Kıraat Kitabı'nda Ak Dülger 1, 2; Köylü ile Kazları 1, 2; Dunak Dede 1,2 adlı metinlerin parçalar halinde hazırlanması tahmin ederek okuma yöntemi kullanıldığını gösterir.

Yine aynı kitapta “Gözler ile Kulaklar, Burun ile Ağız, Kollar ile Bacaklar, Azanın Kavgası, Beş Duygu, Teşrin-i Saniden (Kış Mevsimi), Kış Karşılması, Kış” adlı metinler hem kendi aralarında hem de hayat bilgisi dersiyle ilgilidir. Metinler arası ilişki söz konusudur. Ayrıca etkileşimsel okuma yaklaşımı esas alınmıştır.

Yeni Usul Talim-i Kıraat Kitabı İkinci Kısım adlı kıraat kitabında Muhavere adlı metinlerin hepsinde yazar çocukla sohbet içerisinde. Çocuk mektepte öğrenemediği bir derste neden zorlandığını anlatırken yazar çocukla sohbet ederek ona çözüm önerileri sunar. Yazar, sorunu çözeceğine, başaracağına inanmasını ve azimli olmasını sağlar.

İkinci sınıflara yönelik kıraat kitaplarında çocuklara edebi zevk kazandırmak için şiir metinlerinin ezberletildiğinden bahsedilebilir. Metindeki bilgilerin ezberletilmesine yönelik herhangi bir etkinlik yoktur.

İkinci ve Üçüncü Sınıflara Mahsus İlk Kıraat Türkçe Kitabı’nda metinlerin çoğunun adı belirtilmemiştir. Konu itibarıyla birbiriyle ilgili hikâyeler bulunur. Metinler arası ilişkiye önem verilmiştir. Örnek: Ev Halkının Birbiriyle Sevişmesi ile Ev Bahtiyarlığı adlı metinler...

Köprülüzade Mehmed Fuad’ın 1339 yılında yayımlanan *Milli Kıraat*. İkinci Kısımda görseli olan tüm metinlerden sonra görselle ilgili sorular bulunur. Görselle ilgili sorular kitap açık; metinle ilgili sorular kapalı olarak sorulmuştur. Görseli yorumlarken tüm detayların rahatlıkla görülmesi, yorumlanması ve ifade edilmesi sağlanmıştır.

Resim 18: *Milli Kıraat*, “Çocuklar ve Babaları”

Resimlere dair sualler: (Kitap açık olduğu halde) Kapıdan çıkmak üzere duran efendi kimdir? Nasıl giyinmiş? Çocuklar ne yapıyor? Babaları onlara ne dedi? Çocukların hangisi sağda, hangisi solda? Arif ne yapıyor? Hüsnüye ne yapıyor?

Ahmed Rasim tarafından hazırlanan, 1322/1906 veya 1907 yılında yayımlanan, ikinci sınıflara mahsus *Kıraat Kitabı*'nda çok sayıda metnin görseline dair sorular sorulmuştur. Örnek: Madenci adlı metnin soruları: (...) İkinci şekle bakarak iri kömürcü ellerini görüyor musunuz?(Sayfa 7)

4.2.5.6. Metin Türleri

Milli Kız Kıraati adlı kıraat kitabının kapağında: “Kıraat, yeni imla, küçük manzumeler, sarf ve nahiv, natıkani (konuşma), fikri ve ahlaki terbiye içeren metinleri içerir.” Şeklinde metinlerin özelliklerinden bahsedilmiştir. Çocukların kolaylıkla ve zevkle okuyacakları edebi türlere yer verilmiştir. Şiir türünün fazla olması çocuklara edebi zevk aşılması açısından etkili olmuştur.

Anadili Kıraat Kitabı'nda hikâye edici metinler daha fazladır. Hikâyeler çocuk diliyle ve birinci kişi ağzından anlatılmıştır. Bilgiler hikâyelendirilerek aktarılmıştır. Mevsimler ve meslekler hakkındaki bilgiler, hikâye içerisinde, hikâyenin kahramanı olan çocuğa, bir akrabası tarafından (baba, anne, amca...) anlatılmıştır.

Bilgi verici metinlerden deneme ya da sohbet türü tercih edilmiştir. Bilgiler çocukla konuşur gibi bir anlatımla yazılmıştır. Doğrudan bilgi vermek yerine okuyucu/çocuklarla sohbet havasında bilgiler aktarılmıştır. Çocukların severek ve ilgiyle okuyacakları altmış dört metin hazırlanmıştır.

İlk Kıraat Kitabı'nda (ikinci ve üçüncü sınıflar için) kısa kısa hikâye metinleri hazırlanmıştır. Hikâyelerin çoğunun adı belirtilmemiştir. Elli yedi metin bulunur.

Yeni Usul Talim-i Kıraat İkinci Kısım'da ilk sayfada; “Güzel öykülerle ahlak dersi verdi, ağlatacak, güldürecek vakalarla fikrinizi açmaya çalıştı.” Şeklinde kitabın içeriğinden bahsedilmiştir.

Bu kitapta altmış yedi metin bulunmaktadır. En fazla hikâye edici metinler, daha sonra muhavere metinleri yer alır. Ayrıca adı “Hikâye” olan birçok metin bulunur. Diğer kıraat kitaplarından farklı olarak Muhavere (karşılıklı konuşma/sohbet), letaif (eğlendirici hikâye/fıkra) metinleri bulunur.

Muhavere (karşılıklı sohbet) metni: Bu metinlerde bir konu hakkında çocukla sohbet edilmektedir. Çocukların metindeki bilgileri kolaylıkla anlaması amaçlanır. Daha çok mektepteki dersleri öğrenmesinde çocuklara rehberlik edilmiştir. Çocuğun bilgi verici metinlere karşı olumsuz tutum geliştirmesinin önüne geçilmiştir.

4.2.5.7. Metin Temaları

Günümüzde kullanılan temaların tamamının metinlerde bulunduğu ve her temadan metnin hazırlandığı, bazı temalara sınıf seviyesi düşünülerek ağırlık verildiği görülmüştür.

Metinlerde sezdirilen temalarla çocukların, yaşadığı çevrenin, doğanın, dünyanın farkında olan, merhametli, iyiliksever, görgülü, ailesi ve diğer bireylerle iletişime değer veren, okumayı seven, milli mücadele bilincinde olan bireyler olarak yetiştirilmesi için çaba sarf edilmiştir.

4.2.5.8. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

İkinci sınıflar için hazırlanmış olan Türkçe kıraat kitaplarında söz varlığını geliştirmeye yönelik kelime ve tanımlarının yanı sıra atasözü, vecize, deyim öğretimine çok önem verilmiştir. Kitaplarda bunlarla ilgili oldukça fazla örnek bulunmaktadır. Milletin öz değerlerini, milli kültürünü yansıtan atasözleri, hikâye edici metinlerde anlatılmış, oldukça fazla atasözünü çocuğun karşılaşması sağlanmıştır.

Milli Kız Kıraati ve Anadili Kıraat Kitabı 'ndaki metinler incelendiğinde de yine atasözlerinin anlamının tam olarak öğretilmeye çalışıldığı görülmüştür. Atasözünün anlamını kavratacak muhteviyatta bir hikâye okunduktan sonra atasözü verilmiştir. Çocuklar atasözünü ezberlememiş; olayı, durumu kavramış sonra öğrenmiştir. Öğrenmede kalıcılık sağlanmıştır. Söz varlığı atasözleriyle zenginleştirilmiştir. Böylelikle kültür aktarımı etkili bir şekilde yapılmıştır. Ayrıca "Güzel Sözler" başlıkları altında birer sayfalık atasözleri verilmiş, çocuklar, bunlara aşinalık kazanmıştır.

İkinci ve Üçüncü Sınıflar için İlk Kıraat Kitabı'nda söz varlığını geliştirme konusunda farklı bir uygulama görülmüştür. Metinlerden önce kelimeler verilmiş ve bu kelimelerle metinler oluşturulmuştur. Çocuğun gayet rahatlıkla günlük hayatta kullandığı ve anlamını bildiği kelimelerle, anlamca birbirini tamamlayacak kısa cümleler kurulmuş, onlardan anlam bütünlüğü olan metinler yazılmıştır. Bazı metinlerin sonunda da yine bahsedilen kelimelerin olduğu atasözlerine yer verilmiştir.

Bu yöntem çocuklara anahtar kelime verilip metin oluşturma yöntemine de bir ön hazırlık olabilir. Yani yaratıcı yazma tekniklerinde kullanılan bir tekniktir.

Yeni Usul Talim-i Kıraat İkinci Kısım adlı kitapta da atasözlerine Güzel Sözler başlığı altında birer sayfa olacak şekilde yer verilmiştir. Ayrıca metin altlarında kelimeler ve manaları yazılmıştır.

Musahhihi Muallim Naci. 1312/1896-97 yıllarında yayımlanan ikinci sınıflara mahsus *Talim -i Kıraat İkinci Kısım* kitabında, ahlaki bilgiler içeren bilgi verici metinler hazırlanmıştır. Metinlerin başında ya da arasında çok sayıda atasözü ve vecize, özlü sözler yazılmıştır. Vecizelerin kime ait olduğu belirtilmiştir. Çocuklara seviyesine göre olan ahlaki bilgiler, hikâye içerisinde sezdirilmiştir. Metinler kısa kısa bazen yarım sayfa, bazen de bir paragraf şeklinde yazılmıştır.

Metinlerin altında, çerçeve içerisinde metinde geçen kelimeler ve tanımları yazılmıştır.

Özlü sözlere verilen örnekler: (Bu kitaba sadece genel değerlendirme bölümünde değinildiği için örnekler verilmiştir.) Hikmetin başlangıcı Allah korkusudur. Kalbinin rahat olmasını istersen vicdanını pek tut! Cenab-ı Hakkın her şeyi gördüğüne inanan adam, gizli veya aşikâr biçimde günah işlemez. İşleyen demir parlar, işlemeyen demir paslanır. Meydana gelmesi mümkün olan işlerde sabır ve sebat muvaffakiyeti temin eder. Tembellik ile işsizlik fakir ve zarurat kapısının anahtarıdır. Cevahirin kıymeti var ama nasihatın kıymeti olmaz. Bilmemek ayıp değil ama bilmek istememek ayıptır. (...)

Durub-u Emsal (syf: 29) Deveci ile gürleşen kapısını büyük açmalı! Söyleyenden dinleyen arif gerek. Yalancının evi yanmış kimse inanmamış. Yengece: “Niçin yan yan gidersen diye sormuşlar. Bizde kabadayılık var demiş.”

4.2.5.9. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri

Milli Kız Kıraati ile *Anadili Kıraat Kitabı*’nda, atasözleri ve deyimlerin öğretilmesine çok önem verilmiştir. Deyimler ve atasözlerinin anlatımı etkili kılma, söylenenleri anlaşılır, açık ve kolay bir biçimde ifade etme hususunda çok önemli etkileri vardır. Konuşma ve hitabet becerisini doğrudan etkiler.

İkinci ve Üçüncü Sınıflar için İlk Kıraat Kitabında söz varlığını geliştirme bahsinde de değinilen anahtar kelimelerle metin oluşturulmasının kavratılması, çocuğun yaratıcı yazma becerisinin gelişmesi üst bilişsel zekâsının da adım adım ilerlemesine katkı sağlamıştır. Bir asır önce hazırlanan kıraat kitaplarında bu özelliklerin bulunması çocukların eğitimine ne kadar çok önem verildiğini göstermektedir.

Köprülüzade Mehmed Fuad’ın 1339/1923 yılında yayımlanan *Milli Kıraat - İkinci Kısım*’da görseli olan tüm metinlerden sonra görselle ilgili sorularla çocukları düşündürmek ve konuşturmak amaçlanmıştır.

Ruşen Eşref ve Mithat Sadullah tarafından hazırlanan *1920 yılında yayımlanan, Yeni Kıraat Kitabı - İkinci Kısım*'da çocukları konuşturmaya yönelik sualler sorulmuş, yazmaya yönelik vazifeler verilmiştir. Mükaleme temrinleri, vazife ve fikirler başlıkları altında sorular yazılmıştır. Mükaleme temrinleri ifadesiyle konuşturma alıştırmaları, "Fikirler" ile de anlama, fikir edinme, ders çıkarma denmiştir. Vazife ile de çocuğun okuduğu hikâyeyi kendi cümleleriyle kısaca yazması istenerek yazma becerisi geliştirilmiştir.

"Herkes Çalışıyor" metninin soruları:

Fikirler: Hüsnü nasıl bir çocuğu? Sonu nasıl oldu? Neden çalışkan oldu? Babası Hüsnü'ye neler söyledi? Siz nasıl olmak istersiniz?

Vazife: Hüsnü'nün hikâyesini kısaca yazınız.

"İki Fare; Tilki ve Yumurta" metninin soruları:

Mükâleme İçin Sualler: İki fare buldukları yumurtayı niçin derhal yiyemediler? Yumurtayı yuvalarına götürmek onlar için güç mü idi? Nasıl göturdüler? Bu hikâyeden ne anladınız?

4.2.5.10. Metin Soruları

Yeni Usul Talim-i Kıraat İkinci Kısım adlı kıraat kitabında, metin altı soruları bilişsel ve duyuşsal becerileri geliştirmeye yönelik hazırlanmıştır. Çocuklara, hem kıraat metinlerini anlayıp anlamadıklarına dair hem de kendi duygularını ifade etmelerine yönelik sorular sorulmuştur.

1928 yılında yayımlanan, Muhariri Siraceddin olan ikinci sınıflara mahsus, Çocuk Kitabı *Kolay Kıraat* kitabında, çocukların olayları eleştirebilme yeteneğini geliştirmesine yönelik sorular sorulmuştur. Olayların nedeni sorulmuş ve çocuklardan kahramanların sözlerini tekrar etmesi istenmiş ve metinden bir ders çıkarması beklenmiştir. Bu hikâyeden ne ders çıkarıyorsunuz ifadesi birçok metnin sorusudur. Çocukların olayları derinlemesine düşünmesi, değerlendirmesi, olaylardan bir ders çıkarması sağlanarak eleştirel düşünme becerileri geliştirilmiştir. Kahramanların sözlerini tekrar ederek empati duygusu geliştirilmek istenmiştir. Bu kitaba sadece değerlendirme bölümünde yer verilmiştir.

Tavşan ile Serçe metni (sayfa: 54) Sualler: Kartalı tanıyor musunuz? (izah). Kartal tavşanı niçin yakalamıştı? Serçenin sözlerini tekrar ediniz? Atmaca nasıl bir

hayvandır? Kartal ile aralarında ne fark vardır? Serçenin halini, tavşanın neler söylediğini anlatınız?

Boz Eşeğin İntikamı adlı metnin sualleri: Bu hikâyeyi baştan itibaren anlatınız? Ne gibi netice çıkarıyor iseniz söyleyiniz?

“Lakırdı Söylemektense İş Görmek Hayırlıdır” Sualler: (...) Kızlarının merak içinde kalmasının sebebini söyleyiniz? Kızlardan her birinin sözlerini tekrar ediniz? ...

Ruşen Eşref ve Mithat Sadullah tarafından hazırlanan, 1920 yılında yayımlanan, *Yeni Kıraat Kitabı İkinci Kısım* kitabında mükâleme temrinleri ve fikirler başlıkları altında sorular yazılmıştır. Mükâleme temrinleri ifadesiyle, konuşurma alıştırmaları yapmaları, “Fikirler” ile de anlama, fikir edinme, ders çıkarmaları istenmiştir.

İkinci ve Üçüncü sınıflar için hazırlanan *İlk Kıraat* adlı Türkçe Kıraat kitabında metin altlarındaki sorularla metne dair çocuğun edindiği bilgileri ölçmekten ziyade çocuğu düşündürmek amaçlanmıştır. Sorular yöneltilerek doğruyu kendisinin bulması sağlanmıştır. Çocuğun empati duygusunun gelişmesi ve hissettiklerini kendi cümleleriyle ifade etmesi desteklenmiştir.

4.2.5.11. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

İkinci sınıflar için hazırlanmış olan kitaplarda metin sayısı günümüzdekinden oldukça fazladır.

Milli Kız Kıraati adlı kitaptaki metinlerin içeriği incelendiğinde “Kıraat Kitabı” adlı metinde bir annenin çocuğuna, anlattığı hikâyeleri, daha önceden kıraat kitabından okuyup öğrendiğini söylemesiyle de çocuğun kıraat kitaplarına ilgi duyması sağlanmak istenmiştir.

Kitaplardaki bazı metinlerde bilgiler kurmaca yoluyla hikâyeleştirilerek anlatılmıştır. Bu metinlerde anlatıcı genellikle akrabalarıdır. İpek Böceği adlı hikâyede çocuk ipeğin oluşumunu annesiyle sohbet ederek öğrenmiştir. Pek Tuzlu Çorba adlı metinde tuzun yapını merak eden bir çocuğa, annesi tuzun denizden, göllerden, kayalardan nasıl elde edildiğini anlatır.

Birçok kıraat kitabında yer alan Ağustos Böceği ile Karınca adlı metinde, günümüzden farklı olarak herkes tarafından bilinen karıncanın tutumu eleştirilmiştir. Karınca yüreksiz olarak nitelendirilmiştir. Çocuklara doğru olanın hangi davranış olduğu sezdirilmiştir.

4.3. Üçüncü Sınıf Kıraat Kitaplarının İncelenmesi

Bu bölümde okuma eğitime katkı sağlayabilecek, farklı özellikleri bulunan, ikinci sınıf seviyesinde okutulan aşağıdaki kıraat kitapları derinlemesine incelenmiştir. Kitaplar kısaca tanıtılacak olursa şunlar ifade edilebilir:

Yeni Millî Kıraat Kitabı'nda; görsel okumaya bağlı olarak metin konuşma ve yazma etkinlikleri yaptırılmıştır. Söz varlığını geliştirmeye yönelik de çocuğa kelime ailesini buldurmaya etkinlikler bulunur. Şiirlerin düz yazıya çevrilmesi veya şiirden hareketle yeni metin oluşturulması istenmiştir.

Müntehab Kıraat (Seçilmiş Kıraat) kitabında; atasözlerinin muhteviyetıyla ilgili hikâyeler yazılmış, sonunda da bahsedilen atasözü verilmiştir. Bu tarz hikâye metinleri, aralarına alfabetik sıra (elifbadaki harf sırası) gözetilerek atasözleri, metinler arasında birer sayfa halinde yerleştirilmiştir.

Çocuk Kitabı Kolay Kıraat kitabında; çocuğa aynı kökten yeni kelimeler türetmesi vazifesi verilmiştir. Hikâyelerden sonra “Bu hikâyeyi başınızdan geçmiş bir vaka gibi anlatınız! “Küçük kardeşinize anlatır gibi tekrar ediniz? Vazifeleriyle metni çocuğun yeniden oluşturması, bazen de hikâyeler yarım bırakılarak “Hikâyenin kahramanının ne yapacağını tahmin ediyor musunuz?” sorusuyla hikâyeyi çocuğun tamamlaması istenmiştir. Yaratıcı düşünme becerisini geliştirmeye ve konuşmaya yönelik bir Türkçe kıraat kitabıdır.

Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat. Türkçe kıraat kitabının son sayfasında çocuklardan görsel olan metinlerin içerisinde üç nokta (...) olan bölümlere uygun cümleler yazması istenmiştir. Kıraat kitabı, görsel okumayla birlikte yaratıcı düşünme becerisini geliştirmeye yönelik hazırlanmıştır.

4.3.1. Yeni Millî Kıraat Kitabı

Kıraat kitabı incelendiğinde; bu kitap, sadece görsel okumaya yönelik hazırlanmıştır denilebilir. Görsel okumaya bağlı olarak metin konuşma ve yazma etkinlikleri yaptırılmıştır. Kitabın bazı bölümlerinde sadece görseller, görsele bağlı sualler bulunmaktadır. Görsellerin tasvir edilmesi ya da yorumlanıp metin oluşturulmasıyla (yazma/anlatma) da yaratıcı düşünme becerisi geliştirilmiştir. Şiir türlerinin tamamının ezberletilmesi istenmiştir.

4.3.1.1. Künyesi

Köprülüzade Mehmed Fuad. (1345-1924). *Yeni milli kıraat - üçüncü sene-üçüncü kısım*. Beşinci Tap. Kanaat matbaası.

4.3.1.2. Metin Listesi

1-Vatan (Şair: Ali Ulvi), 2-Validenizi Seviniz, 3-Güller ve Arılar (Yazar: Mehmed Emin), 4-Talat'ın Yüzlüğü (Şair: İbrahim Alaaddin), 5-Küçük Çiftçi, 6-Kirpi, 7-Çiftçiler (İbrahim Alaedin), 8-Başkalarını Düşünmeli, 9-Maden Kuyusunda, 10-Huduttakiler İçin, 11-Vatan (şiir) (Şair: Ali Ulvi), 12-Hakiki Vatanperverlik Çalışmaktır, 13-İş (şiir) (Şair: Ali Ulvi), 14-İşten Sonra, 15-Çiftçiler (Şair: İbrahim Alaedin), 16-Vatanını Sevmek İçin Tarihini Bilmeli, 17-Bahar ve Çiçekler, 18-Bahar Kalfa (Şair: Tevfik Fikret), 19-Kırlarda (Şair: İsmail Hikmet), 20-Hayatın Baharı, 21-İlk Dersler, 22-Balıkçı (Şair: Mehmed Emin), 23-Resim Müsabakası, 24-Karaca Yuvası, 25-Yaz (Şair: İsmail Hikmet), 26-Deniz (Şair: İsmail Hikmet), 27-Tarla Dönüşü, 28-Tatil Eğlenceleri, 29-Gül (Şair: İsmail Hikmet).

Kitapta sadece şiir metinlerinin müellifleri belirtilmiştir. Bunlar: Şair Ali Ulvi; Vatan, İş, Vatan; İsmail Hikmet; Yaz, Deniz, Gül, Kırlarda; Mehmed Emin; Balıkçı, Güller ve Arılar; Şair Tevfik Fikret; Bahar Kalfa; İbrahim Alaadin; Çiftçiler, Talat'ın Yüzlüğü.

4.3.1.3. Kıraat Kitabının Kimler İçin Hazırlandığı

Mekteb-i ibtidaiyenin üçüncü sınıflarına mahsus Türkçe kıraat kitabıdır. (İlk mekteplerin üçüncü senelerinde okutulmak üzere Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti tarafından kabul edilmiştir).

4.3.1.4. Biçimsel Özellikleri

Bu kıraat kitabının biçimsel özellikleri de diğer Türkçe kıraat kitaplarıyla benzerlik göstermektedir. Bu sınıf seviyesindeki kitapların genel olarak ebatı 20x14 16.5x10.5 bu şekildedir.

4.3.1.5. Görsel Özellikleri

Kıraat kitabında, görsellerin hazırlanmasına oldukça fazla önem verilmiştir. Bu kaynakta bu husus özellikle belirtilmiştir.

İncelenen kitap görsel açıdan çok zengindir. Dönemin teknolojik yapısı düşünüldüğünde kitaptaki birçok metin için görsellerin hazırlanmış olması çocuklara, eğitime, kitaplara ve okumaya ne kadar önem verildiğini açıkça göstermektedir. Görsel bulunan metinlerde görselin metnin konusuna özel olarak çizilen resimlerden oluştuğu görülmüştür.

Kitapta görsellerin tasvir edilmesi, görsellerin yorumlanması ve buna bağlı olarak hikâyeler oluşturulması (yazma ya da anlatma) istenmiştir.

“Resim Müsabakası” adlı bir metnin içeriğinde, görseli hakkında yorumlar bulunmaktadır. Metnin içeriğinde metin için yerleştirilen görsel değerlendirilmiştir.

Resim 19: *Yeni Milli Kıraat*, “Resim Müsabakası adlı metnin görseli”, s. 46.

Günümüz Türkçesine Çevirisi:

İşte şu önünüzdeki resme bakınız. İki kardeş resim yapıyor. Küçük kız çizdiği resmi ağabeyinin önüne koymuş “Haydi bakalım bir de sen yap hangimizinki daha güzel olacak?” demiş. Şimdi de ağabeyisi kendi yaptığı resme benzeterek yeni bir resim hazırlarken kendi de sanatının yüksekliğinden emin bir ressam tavrıyla tombul ellerini masaya dayamış seyrediyor. İşte mini mini bir müsabaka...

(...) Bu yüzden insanlar en güzeli yapmak için sürekli rekabet halinde olurlar. Bundan dolayı çalışmanın gerekliliğinden bahseder.

Metinde örnekten yola çıkarak verilmek istenen mesaj somutlaştırılmıştır. Öğrenme görselle daha kalıcı hale getirilmiştir.

Metnin sonunda cevaplanması istenen sorularla çocuğun resim konusundaki düşünceleri, metnin görseli hakkındaki yorumları, dünyaca ünlü bir ressam olan “Rafael” hakkında bilgiler verilmesi görsellere ne denli önem verildiğini açıkça göstermektedir. Ardından da “Resim hakkında bir vazife yazınız.” göreviyle çocuğun resme bakarak bir metin oluşturması istenmiştir. Çocukların yaratıcı yazma becerileri geliştirilmiştir.

4.3.1.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Şiir türü metinlerin altında çocuklara şiirin ezberletilmesi vazifesi verilmiştir. Şiirleri ezberleterek öğrencilerin hafızaları güçlendirilmiştir. Aynı zamanda edebi değere sahip olan şiir metinlerinin söz varlığını, anlatım özelliklerini, cümle yapılarını kavramaları, Türkçeyi etkili, doğru ve güzel kullanmaları sağlanmıştır.

Metinler arası ilişkiden söz edilebilir. Muhteva açısından birbiriyle ilgili, benzer adlandırılan şiir metinleriyle hikâye metinleri bulunur. Örnek: “İş” adlı şiir metni ile “İşten Sonra” hikâye metni; “Vatan” adlı şiir ile “Hakiki Vatanseverlik Çalışmaktır” ve “Vatanını Sevmek İçin Tarihini Bilmeli” hikâye metinleri; Bahar ve Çiçekler hikâyesi ile Kırılarda adlı şiir metni (...)

Görsel okumaya da çok önem verilmiştir. Görsellerin incelenip yorumlanması, tasvir edilmesi ve onun hakkında yazı yazılması etkinlikleri yaptırılmıştır.

Kitabın bazı bölümlerinde sadece görseller, görsele bağlı sualler bulunmaktadır. Bu özelliklere dair birçok örnek “Kıraat Kitabında Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri” başlığı altında verilecektir.

4.3.1.7. Metin Türleri

Tablo 18.

Yeni Milli Kıraat Kitabı' ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı

Metin Türü	Türlerin Kullanım Sıklığı	
Hikâye	Validenizi Seviniz	
	Talat'ın Yüzlüğü	
	Küçük Çiftçi	
	Başkalarını Düşünmeli	8
	Maden Kuyusunda	
	Huduttakiler İçin	
	İşten Sonra	
	İlk Dersler	
	Fabl	Kirpi
		Güller ve Arılar
Bahar ve Çiçekler		
Fıkra		
Masal		
Anı		
Günlük		
Tiyatro		
Deneme		
Sohbet	Hakiki Vatanperverlik	
	Çalışmaktır	
	Vatanını Sevmek İçin Tarihini Bilmeli	
	Vatan	8
	Hayatın Baharı	
	Resim Müsabakası	
	Tarla Dönüşü	
	Karaca Yuvası	
	Tatil Eğlenceleri	
	Şiir	Çiftçiler
Vatan		
İş		
Kırlarda		
Bahar Kalfa		9
Balıkçı		
Yaz		
Deniz		
Gül		

İncelenen kıraat kitabında sekiz hikâye, sekiz sohbet, üç fabl ve dokuz şiir türü olmak üzere yirmi sekiz metin bulunmaktadır.

Bilgi verici metinlerden sohbet türünün tercih edilmesi, çocuklarla sohbet ederek bilgilerin aktarılması okuma isteğini olumlu yönde etkilemiştir. Bu metinlerde doğrudan çocuğa hitap edilmiştir. Dolayısıyla çocuk önemsendiğini hissetmiştir.

4.3.1.8. Metin Temaları

Tablo 19.

Yeni Milli Kıraat Kitabı'ndaki Metinler ve Temalar

TEMA	METİN ADI	TEMA
Doğa ve Evren	Vatan	Bitkiler, Canlılar
	Güller ve Arılar	Bitkiler, Hayvanlar
	Kirpi	Hayvanlar
	Kırlarda	Doğa
	Yaz	İklim, Mevsimler
	Tarla Dönüşü	Doğa
	Deniz	Doğa
Erdemler	Talat'ın Yüzlüğü	Vicdanlı Olmak
	Başkalarını Düşünmeli	Saygı
	Hakiki Vatanperverlik	Vicdanlı Olmak
	Çalışmaktır	
Çocuk Dünyası	Güller ve Arılar	Merak
	Küçük Çiftçi	Okul, Oyun
	Kirpi	Keşif
	Maden Kuyusunda	Merak
Birey ve Toplum	Vatan	Devlet
	Güller ve Arılar	Hayat Becerileri
	Talat'ın Yüzlüğü	Empati
	İşten Sonra	Gurbet
	Bahar Kalfa	Farklılıklara Saygı
	Hayatın Baharı	Hayat Becerileri
Kişisel Gelişim	Validenizi Seviniz	Öz Denetim, Mutluluk
	Çiftçiler	Çalışkanlık
	Maden Kuyusunda	Öz Denetim
	Resim Müsabakası	Beceri
	Karaca Yuvası	Başarı, Çalışkanlık
Millî Kültürümüz	İşten Sonra	Aile
	Vatanını Sevmek İçin Tarihini Bilmeli	Tarihi Mekânlar
Zaman ve Mekân		
Vatandaşlık	İş	Alın Teri, Emek
	Balıkçı	Çalışma, Emek
	Gül	Çalışma, Emek

Tablo 19.
Yeni Milli Kıraat Kitabı'ndaki Metinler ve Temalar (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Millî Mücadele ve Atatürk	Huduttakiler için	Vatan Sevgisi
	Vatan	Vatanseverlik
	Hakiki Vatanperverlik	Vatanseverlik
	Çalışmaktır	
	Vatanını Sevmek İçin Tarihini Bilmeli	Vatanseverlik
Okuma Kültürü	İlk Dersler	Okuma Sevgisi
	Karaca Yuvası	Bilgi Okuryazarlığı
	Tatil Eğlenceleri	Okuma Alışkanlığı
İletişim	Validenizi Seviniz	Aile iletişimi
Sağlık ve Spor		
Duygular	Validenizi Seviniz	Üzüntü, Sevgi
	Çiftçiler	Mutluluk
	Başkalarını Düşünmeli	Sitem, Üzüntü
	Kırlarda	Mutluluk
	Bahar ve Çiçekler	Sevgi, Heyecan
	Bahar Kalfa	Sevgi

Doğa ve evren, erdemler, birey ve toplum, çocuk dünyası, milli mücadele ve Atatürk, duygular temaları ağırlıklı olarak işlenmiştir. Çocuğun yaşadığı zorlu dönemin, ülkesinin ve çevresinin farkında, sevgi, saygı, merhamet yönünden kendini geliştirmiş bireyler olabilmesi için metinlerden sezebilecekleri bahsi geçen temalar verilmiştir. Bu kıraat kitabı da diğer Türkçe kıraat kitaplarıyla benzerlik göstermektedir. Kitapta işlenen temalar aşağıdaki gibidir:

Doğa ve evren: bitkiler, canlılar, doğa, hayvanlar, mevsimler; erdemler: vicdanlı olmak, saygı; çocuk dünyası: merak, keşif, oyun, okul; birey ve toplum: hayat becerileri, farklılıklara saygı, gurbet, empati, devlet; İletişim: aile iletişimine çok önem verilmiştir ve vurgulanmıştır. Kişisel gelişim: öz denetim, çalışkanlık, beceri; milli kültürümüz: aile, tarihi mekânlar; vatandaşlık: alın teri, emek, çalışma; millî mücadele ve Atatürk: vatanseverlik, vatan sevgisi; okuma kültürü: okuma sevgisi, okuma alışkanlığı.

4.3.1.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

İncelenen kıraat kitabında çocukların söz varlığına katkı sağlayacak etkinliklere “kelime ve sual” kısımlarında yer verilmiştir. Kelime ailesi ifadesiyle aynı kökten gelen çeşitli kelimeler anlatılmak üzere kullanılmıştır. Türkçe gibi eklemeli dillerde bu

türevlerin sayısı çok fazladır. Bağlantılılık dile geniş anlatım olanakları kazandırır. Çocuğun hayatta karşılaşacağı tüm kelimelerle karşılaşması istenmiştir.

Kıraat kitabındaki kelime kısmında yer alan kelime öğretimi etkinliklerinin Türkçe bilmeyenler için hazırlanan Türkçe öğretimi kitaplarında kullanılması faydalı olacaktır. Örnek metinlerdeki kelimeler şerh ve izah edilecektir:

Örnek Metin: Hakiki Vatanperverlik Çalışmaktır

Vatanperverlik, hürmet, şükran, hafıza, Kanuni Esasi, mukaddes, hürriyet, adalet, mücahit, meşrutiyet, umran, hakir. Türkçe ve Arapça kelimelerden aslen kelimatı teşkil ediniz. Arapçaların vezinlerini bulunuz.

Örnek: “İşten Sonra” adlı metin

Kelimelerin ailelerini bulunuz.

Örnek: “Metin Vatanını Sevmek İçin Tarihini Bilmeli”

Bahs, tatil, seyir, meftah, müdafa, ait, ulvi, sanayi, hasır, muayyen, taktir, istifade, ihmal, alaka.

Kelimelerin manalarını söyleyiniz. Aslen kelimatı teşkil ediniz. Bildiklerinizin vezinlerini söyleyiniz.

Örnek: “Bahar Kalfa”

-Manzume ezberlenecek. Kelimelerine mana verilecek. Arapça vezinlerin aileleri teşkil olunacak.

Örnek: “Hayatın Baharı”

-Kelimeler: Bahar, mevsim, hayat, dikkat, mesut, neşe, memnun, takdis.

-Kelimelere mana veriniz. Arapçaların ailesini, vezinlerini söyleyiniz.

Örnek: “Balıkçı” metni

Türkçe kelimelerin aileleri bulunacak.

Örnek metin adları ve kelimeler:

“Hayatın Baharı”

Kelimeler

Meşgul, makul, efrad, ciddi, kanaat, ciddiyet, karar, heves.

-Kelimelere mana veriniz. Ailelerini bulunuz. Vezinlerini söyleyiniz.

“Balıkçı”

Türkçe kelimelerin aileleri bulunacak.

(...)

4.3.1.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri

Metinlerin altında yer alan tüm soruların şifahen cevaplanması, metinle ilgili münakaşalar, görsellere dair tasvirler yapılması ve hikâyeler oluşturulması etkinlikleriyle konuşma ve yazma becerileri geliştirilmek istenmiştir.

Görselleri incelemek beyni müthiş bir şekilde geliştirir. Kolay bir eylem değildir. Görsele dair tasvirler ve bir metin oluşturmak yaratıcı düşünme becerisini geliştirmektedir.

Kıraat kitabında birçok şiir metninin hikâyeleştirilmesi ya da bazı metinlere ait resimler hakkında düşündürülüp onun hakkında yazı yazdırılması istendiği görülmüştür. Bu etkinliklerle yaratıcı yazma becerileri geliştirilmek istenmiştir.

Örnekler:

Vatanını Sevmek için Tarihini Bilmeli adlı metinden sonra “Yukarıda okuduğunuz kıraatı hülasa ediniz, esaslı fikirleri hakkında münakaşalar yapınız.” ifadesiyle metnin yorumlanması, metinle ilgili önemli noktaların belirtilmesi ve tartışılması istenerek konuşma becerisi geliştirilmiştir. Çocukların eleştirel düşünmesi sağlanmıştır.

İş adlı şiir metinden sonra iş diye bir vazife yazılması istenmiştir.

“İşten Sonra” adlı metin için yerleştirilen görsel hakkında “resim üzerine muhavereler (imla ve tahrir/kompozisyon)” ifadesiyle çocukların resmi incelemeleri ve buna dair onlarda uyandırdığı düşünceleri çocukların kompozisyon şeklinde yazmaları vazifesi verilmiştir. “İşten Sonra” adlı metnin görseli aşağıdadır.

Resim 20: Yeni Milli Kıraat, “İşten Sonra” s. 26

Kıraat kitabında çocukların görsellerden yola çıkarak metin oluşturması istenmiştir. Bahar ve Çiçekler ile Bahar Kalfa adlı metinlerin görseli için “Gördüğünüz resme dair bir vazife yazınız?” ifadesiyle görsel yorumu ve görsele dair metin yazılması istenmiştir.

(Sayfa 35)

Resim 21: Yeni Milli Kıraat, “Bahar ve Çiçekler”, s.35.

Hayatın Baharı

Özet: Senenin dört mevsimi olduğu gibi hayatın da dört mevsimi olduğu anlatılıyor. Yazar bunu resimle bağlantı kurarak anlatmaya çalışıyor. Resimde mışıl mışıl uyuyan bebeği bahara benzetiyor. Hayatın tüm canlılığının, sıcaklığının bu dönemde hissedildiğini söyler. Ömrün diğer iki mevsimini baba ve nineye benzetir. Nine (anne) sıcak yaz gibi tatlı bir durgunluktur. Baba ise sonbaharın hüznü ve sevimliliğini gösterir. Büyük nine ise durgun kış mevsimini anımsatır. Bunların arasında en güzel mevsimin bahar olduğu anlatılır.

Hayatın Baharı adlı metinde de metnin görselinden yola çıkarak metin yazdırılmıştır. Metnin görseli:

Resim 22: *Yeni Milli Kıraat*, "Hayatın Baharı" s.39

Ayrıca metinler için yerleştirilen görsellerin altında görselle ilgili çocukların şifahen cevaplamaları istenen sorular bulunmaktadır. Görsel hakkında çocukların konuşmaları istenerek konuşma becerileri doğrudan geliştirilmek istenmiştir.

İlk Dersler adlı hikâye metinden sonra da metnin özetiyle konuşma becerisi, resimle ilgili metin yazdırılmasıyla da yazma becerisi geliştirilmek istenmiştir. Metinden sonra "okuduğunuzu hülasa (özet) ediniz ve resim üzerine bir vazife yazınız." ifadeleri bunu göstermiştir.

Resim 23: *Yeni Milli Kıraat*, İlk Dersler s. 41.

Tatil Eglenceleri adlı metinden sonra metin için yerleştirilen görselin tasvir edilmesi istenmiştir.

Resim 24: Yeni Milli Kıraat, Tatil Eglenceleri” s. 59.

Yandaki resim üzerine bir tasvir yapınız.

Okuduğunuz parçadaki efkâr-ı esasiyeyi bulunuz. (Şifahen anlatılması istenmiştir.)

Kıraat kitabında çocukların görseli incelemesi ve yorumlaması istenmiştir. Günümüzde görsel yorumu yeni nesil sorular olarak görülmektedir. Halbuki bir asır önce kıraat kitaplarında görsellerle üst bilişsel düşünme ve konuşma becerileri geliştirilmek istenmiştir. Buna dair bu kitapta birçok görsel bulunmaktadır.

Şiir metinlerinden hareketle hikâye oluşturulması istenmiştir. Örnek metinler: Vatan, Balıkçı, Yaz, Deniz (...) adlı şiiri/manzumeyi nesre tahvil ediniz ve görseli hakkında bir vazife yazınız ile yaratıcı yazma becerisi geliştirilmiştir.

4.3.1.11. Metin Soruları

İncelenen Türkçe kıraat kitabında, sınıf seviyesi gözetilerek eleştirel düşünme ve metni, duyguyu anlayıp empati kurmalarını sağlayacak sorulara yer verilmiştir. Çocukların üst düzey düşünme becerileri sorularla/vazifelerle desteklenmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde metin altı sorularının daha rahatlıkla anlaşılabilmesi için metinlerin özetlerine de yer verilmiştir.

Örnek: Bahar ve Çiçekler

Özet: Yazar sohbet havasında baharı anlatır. Heyecanla beklenen baharın geldiğini anlatıyor. Baharın gelişiyse etrafa tatlı tatlı neşe saçılıyor. İnsanlar mutlu bir hale bürünüyorlar. Kışın o kasvetli havası yerini neşe dolu, sevgi dolu bir hale bırakıyor. İnsanların gözlerinin içi gülmeye başlıyor. Her yerde bahar teneffüs ediliyor. Tarlalarda renk renk çiçekler açılıyor. Çocuklar yeşillikler arasında koşarak çiçek demetlerini toplayarak türlü türlü oyunlar oynuyorlar. Bu şekilde baharın gelişinden bahsediliyor.

- Baharı niçin severiz? (Kavrama; çocuk, kendi cümleleriyle duygularını ifade eder.) O zaman, cihan neden canlanır? (Bilgi; metinde olan bilgiler ifade edilir.) Kuşları, kelebekleri, çiçekleri niçin severiz? (Kavrama) Çocukluk niçin sevimlidir? Kış insana neden kasvet verir? (Kavrama)

Örnek: Hayatın Baharı

Senenin dört mevsimi olduğu gibi hayatın da dört mevsimi olduğu anlatılıyor. Bunu resme bakarak anlatmaya çalışıyor. Resimde mışıl mışıl uyuyan bebeği bahara benzetiyor. Hayatın tüm canlılığını, sıcaklığını burada anlamlandırır. Ömrün diğer iki mevsimini baba ve nineye benzetir. Nine sıcak yaz gibi tatlı bir durgunluktur. Baba ise sonbaharın hüznü ve sevimliliğini gösterir. Büyük nine ise durgun kış mevsimini anımsatır. Bunların arasında en güzel mevsimin bahar olduğu anlatılır.

Sorular: Hayatın dört mevsimi hangileridir? (Bilgi) Neden bahar en sevimli mevsimdir? (Kavrama) Çocuk neden bahara benzer? (Kavrama; çocuk kendi duygu ve düşüncelerini anlatır.) Resim hakkında bir vazife yazınız? (sentez; yaratma, yani yeni bir şey oluşturması istenmiştir.)

Örnek: Resim Müsabakası

Kelimelerin manalarını söyleyiniz. Vezinlerini bulunuz, ailelerini teşkil ediniz.

Sorular: Resim nedir, ne faydası vardır? (Kavrama: kendi cümleleriyle düşüncelerini anlatması istenmiştir.) Resmi niçin severiz? (Kavrama) Şu gördüğünüz resimden ne anlıyorsunuz? (Kavrama) Heykeltıraş nedir? (Bilgi; tanım yapması istenmiştir.) Musiki nedir? Ne faydaları vardır? İyi resim yapmak ister misiniz? (Kavrama) Rafael kimdir? (Araştırma, uygulama çünkü bahsedilen ressam hakkında bilgi verilmemiş, öğrencinin araştırması istenmiştir.) (Bu hususta izahat verilmeli.) Resim hakkında bir vazife yazınız. (Yaratıcı düşünme becerisi)

4.3.1.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulgular

Metinlerin çoğunda anlatıcı çocuktur.

Birçok metin konu itibariyle birbiriyle ilgilidir. Bu tarz metinlerin olması çocuğun metinler arasında anlam bağıını kurmasını sağlamıştır. Çocuğa, kısa kısa hikâye serisi okuduğunu düşündürmüştür.

Metinler yarım ya da bir sayfa civarında tutulmuştur. Böylece okunabilirlik düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Okuma ve anlama kolaylığı sağlayan metinler okuma alışkanlığı sağlamıştır.

Şiirlerin düz yazıya çevrilmesi veya şiirden hareketle yeni metin oluşturulması yaratıcı düşünmeyi sağlamıştır.

4.3.2. Müntehab Kıraat (Seçilmiş Kıraat) Kitabı

Bu kitabın muhteviyatından birçoğu ahlak kitaplarından vesair asar-ı muteberden alınmıştır. Ahlaki değerleri içeren hikâye metinleri, aralarına alfabetik sıra (elifbadaki harf sırası) gözetilerek atasözleri, metinler arasına birer sayfa halinde yerleştirilmiştir. Bunun yanı sıra bir atalar sözünün muhteviyatıyla ilgili hikâyeler yazılmış, sonunda da bahsedilen atasözü verilmiştir.

Kitabın kapağında kitapla ve muallimlerin vazifesiyle ilgili şu ifadeler belirtilmiştir: “Bu kitaptaki ibareler mümkün olduğu kadar sadeleştirilerek çocukların kolayca anlayabilecekleri bir şekle konulmuştur. Zaruri olarak bırakılan bazı elfaz ve tabiratu muallim efendiler açıklayarak anlatma zahmetinde bulunmalıdırlar.”

Kitap yüz yirmi bir sayfadır. Kitapta yirmi altı metin bulunur. Çok sayfa olmasına rağmen az sayıda metin olması atalar sözünün çok fazla olmasına bağlıdır.

4.3.2.1. Künyesi

Faik Reşad. (1327/1911-12). *Müntehab Kıraat (Seçilmiş Kıraat)*. İkdam Matbaası.

4.3.2.2. Metin Listesi

1- Mektebe Yeni Başlayan Çocuk, 2- Güzel Sözler (kısa kısa yedi Hikâye), 3- İstihza, Taklit, 4- İttihat Kuvvettir, 5- İstihza, Taklit, 6- Zeki Çocuklar (beş kısa Hikâye), 7- İyiliği Hayvan Bile Unutmaz, 8- Numune-i Şefkat, 9- Doğruluk, Yalancılık, 10- Ticaret, 11- Tuhaf Bir Hesap, 12- Afv, 13- İftira, 14- Vatanperver Çoban, 15-

Te'eni, 16- Tövbekâr Çocuk, 17- Kılıç Ali Paşa, 18- Namet Şinasilik (kadir şinaslık, vefakarlık), 19- Münüre'nin Kütüphanesi, 20- Doğru Sözlü, Doğru Özlü Olmalı, 21- Kartopu, 22- Bir Çocuk anasına Babasına Kaça Mal Oluyor?, 23- Tebdil-i Ahlak (yarısı bilgi yarısı hikâye), 24- Bir Hasisin Definesi, 25- Hukuk (Ana, Baba Hakkı) yarısı Hikâye, 26- Silahla Oyun Olmaz, 27- İyiliğe Kemlik (kötülük) Etmek, 28- Asar-ı Mürüvvet (iyilik eserleri), 29- Bir Terbiyeli Çocuğun Bir Günlük Hali, Vazifesi, 30- Okumak – Yazmak, 31- İlmin Meziyeti, 32- Mektep, 33- İttihat Kuvvettir, 34- İstihza, Taklit, 35- Ticaret, 36- Afv, 37- İftira, 38- Tevekkül, 39- Tebdil-i Ahlak (yarısı bilgi), 40- Bir Hasisin Definesi, 41- Hukuk (Ana Baba hakkı) giriş bölümü bilgi, 42- Çinli Saati

4.3.2.3. Kimler İçin Hazırlanmış

İlk mekteplerin üçüncü sınıflarına mahsustur.

4.3.2.4. Biçimsel Özellikleri

Kapağında olması gereken tüm bilgiler mevcuttur. Ancak herhangi bir görsel bulunmamaktadır. Kitabın iç sayfaları incelendiğinde diğer kıraat kitaplarıyla benzerlik gösterdiği görülmüştür.

4.3.2.5. Görsellerin Özellikleri

Kitapta görsel bulunmamaktadır.

4.3.2.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Metinler arası ilişki bulunur. Metinlerin çoğunda, erdemli bireyler yetiştirmek amacıyla ahlaki bilgiler, hikâyeler içerisinde verilmiştir.

4.3.2.7. Metin Türleri

Tablo 20.

Müntehab Kıraat Kitabı'ndaki Metinlerin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı

Metin Türü	Türlerin Kullanım Sıklığı
Hikâye Edici Metinler	Mektebe Yeni Başlayan Çocuk
	Güzel Sözler (kısa kısa yedi hikâye)
	İstihza, taklit
	İttihat Kuvvettir
	İstihza, Taklit
	Zeki Çocuklar (beş kısa hikâye)
	İyiliği Hayvan Bile Unutmaz
	Numune-i Şefkat
	Doğruluk, Yalancılık
	Ticaret
	Tuhaf Bir Hesap
	Afv
	İftira
	Vatanperver Çoban
	Tevekkül
	Tövbekâr Çocuk
	Kılıç Ali Paşa
	Namet Şinasilik (kadirşinaslık, vefakârlık)
	Münüre'nin Kütüphanesi
	Doğru Sözlü Doğru Özlü Olmalı
	Kartopu
	Bir Çocuk anasına Babasına Kaça Mal Oluyor?
	Tebdil-i Ahlak (yarısı bilgi yarısı hikâye)
	Bir Hasisin Definesi
	Hukuk (Ana, Baba Hakkı) yarısı hikâye
	Silahla Oyun Olmaz
	İyiliğe Kemlik (kötülük) Etmek
	Asar-ı Mürüvvet (iyilik eserleri)
Fabl	
Fıkra	
Masal	

Tablo 20.

Müntehab Kıraat Kitabı'ndaki Metinlerin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı (devamı)

Metin Türü	Türlerin Kullanım Sıklığı
Anı	Çinli Saati
Günlük	
Tiyatro	
Deneme	Bir Terbiyeli Çocuğun Bir Günlük Hali, Vazifesi
Bilgilendirici Metinler	Okumak - Yazmak
	İlmin Meziyeti
	Mektep
	İttihat Kuvvettir
	İstihza, Taklit
	Ticaret
	Afv
	İftira
	Tevekkül
	Tebdil-i Ahlak (yarısı bilgi)
Bir Hasisin Definesi	
Hukuk (Ana Baba Hakkı) giriş bölümü bilgi	
Şiir	

Metinlerin bazılarında önce konu hakkında bilgi verilmiş daha sonra onunla ilgili hikâye anlatılmıştır. Örnekler: Afv ve İftira, Tevekkül metinlerinde affetmenin, tevekkül etmenin ve iftiranın tanımları yazılmıştır. Sonra onlarla ilgili hikâyeler yazılmıştır. Tebdil-i Ahlak adlı metinde önce “Huylu huyundan vazgeçmez ile Can çıkar huy çıkmaz.” adlı atasözleri ve tanımları yapılmıştır. Daha sonra böyle olsa da insanların iyi olmak için çaba sarf edebileceklerini anlatır. Ardından da buna dair hikâyeler anlatılmıştır. Bir Hasisin Definesi adlı metinde önce israf, müsriflik, tutumluluk, cimrilik hakkında bilgiler verilmiştir. Sonra Hasisin biri definesini dağ başında taşın altına gömmüştür. Bir gün definesi çalınır. Ahlayıp vahlarken biri onu görür... şeklinde hikâye başlar. Hukuk (haklar) “Ana, Baba Hakkı” adlı metinde anne babanın çocuk üzerindeki haklarından bahsedilmiştir. Sonra hikâyeye geçilmiştir. Süleyman Efendi adında yaşlı, fakir birinin İki oğlu vardır. Süleyman Efendi hastalanır.

Oğullarından Salim hiç bakmazken Selim yanından ayrılmaz... İttihat Kuvvettir adlı metinde önce birlikten kuvvet doğacağı açıklanır. Ardından hikâye anlatılır. Baba oğullarına birbirine bağlı bir deste kamışı hangi oğlu kırarsa elmas yüzüğünü ona vereceğini söylemiş. Hiçbiri kıramamış. Destenin bağını çözdüğünde çubukları bir bir kırmışlar.

Zeki Çocuklar adlı bölümde beş kısa hikâye bulunur. “Güzel Sözler” adlı bölümde de birer paragraflık hikâyeler vardır.

4.3.2.8. Metin Temaları

Tablo 21.

Müntehab Kıraat Kitabındaki Metinler ve Temalar

TEMA	METİN ADI	TEMA
Doğa ve Evren	Çinli Saati	
Erdemler	Dost	Dostluk
	İttihat (birlik) Kuvvettir	Dayanışma
	Bir Hasisin Definesi	Tutumluluk
	İstihza (taklit)	Empati – anlayış
	İyiliği Hayvan Bile Unutmaz	Sadakat, vefa
	Afv	Affetmek
	İyiliğe Kemlik (kötülük) Etmek	Merhamet, vefa
	İftira	Doğruluk
	Vatanperver Çoban	Dürüstlük
	Te’eni	Sükunetli olmak
	Kılıç Ali Paşa	Cömertlik,
	Namet Şinasilik (kadir şinaslık,	Vafekarlık,
	Doğru Sözlü Doğru Özlü Olmalı	Doğruluk
	Bir Terbiyeli Çocuğun Bir Günlük Hali,	Terbiye
	Tebdil-i Ahlak	Güzel Ahlak
Asar-ı Mürüvvet (iyilik eserleri)	Fedakarlık	

Tablo 21.
Müntehab Kıraat Kitabındaki metinler ve temalar (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Çocuk Dünyası	Fıstık Yağlı Paluda	Okul
	Tuhaf bir Hesap	Okul
	Zeki Çocuklar	Çocuk Kültürü
	Silahla Oyun Olmaz	Oyun
	Vatanperver Çoban	Çocuk gerçekliği
	Münüre'nin Kütüphanesi	Çocuk kültürü
	Kartopu	Oyun
Birey ve Toplum	Ticaret	Sosyal mesaj içirme
	Numune-i Şefkat	Sosyal mesaj içirme
	Vatanperver Çoban	Sosyal mesaj içirme
	Tövbekâr Çocuk	Sosyal mesaj içirme
	Bir Çocuk anasına Babasına Kaça Mal Oluyor?	Sosyal mesaj içirme
	Bir Hasisin Definesi	Sosyal Mesaj İçerme
	Silahla Oyun Olmaz	Sosyal Mesaj İçerme
Millî Kültürümüz	Hukuk (ana Baba Hakkı)	Sıla-yı rahim
Kişisel Gelişim	Mektebe Yeni Başlayan Çocuk	Öğrenmeyi öğrenme
	İlmin Meziyeti	Öğrenmeyi öğrenme
	Mektep	Öğrenmeyi öğrenme
Millî Mücadele ve Atatürk		

Tablo 21.
Müntehab Kıraat Kitabındaki metinler ve temalar (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Okuma Kültürü	Okumak - Yazmak	Okuma sevgisi
	Güzel Sözler (kısa kısa yedi Hikâye)	Okuma sevgisi
	Münüre'nin Kütüphanesi	Okuma sevgisi
İletişim		
Sağlık ve Spor	Kartopu	Sağlık
	Münüre'nin Kütüphanesi	Sağlık
	Numune-i Şefkat	Korku
Duygular	Silahla Oyun Olmaz	Korku

Çocukların, ahlaken güzel insanlar olmasını sağlayacak metinler hazırlanmıştır. Erdemler ve çocuk dünyası temaları ağırlıklı olarak işlenmiştir.

4.3.2.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

Müntehab Kıraat (Seçilmiş Kıraat) kitabında; çocukların söz varlığı çok sayıda atasözü ve deyim öğretimiyle sağlanmıştır. Atalar sözü misalleri, alfabetik sıra (elifbadaki harf sırası) gözetilerek birer sayfa halinde, ahlaki değerleri içeren hikâye metinlerinin aralarına yerleştirilmiştir.

Bazı metinler iki atasözü ile başlar ve onunla ilgili hikâyeler anlatılmıştır. Bazen de her metinden sonra bir atasözü ya da vecize yazılmıştır. Çocuğun atasözünü tam olarak kavraması sağlanmıştır. Metinde bahsedilen konuyla ilgili başlangıçta ya da metin kavratıldıktan sonra atasözü yazılması atasözünün manasını, inceliğini kavratmıştır. Milli kültürün en doğru ve en güzel şekilde aktarılması sağlanmıştır. Çocuklar atasözlerinin hepsini öğrenemese de en azından aşinalık kazanmış olur.

Millî şuurun ve millî dil bilincinin ve gelişmesi, söz varlığının zenginleşmesi, Türkçenin güzel ve etkin kullanılması için en etkili olan atasözleri ve deyimlerin öğretimine çok önem verilmiştir.

Bazen metinlerin adları tanımlandıktan sonra hikâyeler anlatılmıştır. Kelimelerin manası tam olarak öğretilmiştir.

İlk metinden sonra alfabetik sıra ile “a” harfiyle başlayan atasözleri aşağıda verilmiştir. Her metinden sonra sıradaki harf ile başlayan atasözleri yazılmıştır.

Örnek: Adam ikrarından hayvan yularından çekilir, Az tamah çok ziyan getirir, Az veren candan verir çok veren maldan, Azı bilmeyen çoğu bilmez, Azılı düşmanla başa çıkılmaz, Azıksız yola çıkılmaz, Aşıkâr düşman gizli düşmandan yeğdir, Asilzade den gömlek gelmez, Aslını saklayan haramzadedir, Ağaç fidan iken eğilir, Ağacın kurdu içinde olur, Ağrısız baş mezarda olur, Ağrılanacak misafir yüzünden bellidir, Ağır git ki yol alsın, Ağzını açacağına gözünü aç, Ağzını hayra aç, Ağlatırsa mevlam yine güldürür, Ağlamayan çocuğa meme verilmez, Ak akçe kara gün içindir, Akarsuya dayanma eloğluna inanma, Akacak kan damarda durmaz, Akçesi ucuz olanın kendisi kıymetli olur.

4.3.2.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Kitapta atasözü ve deyimlerin öğretimine özel olarak önem verilmiştir. Çocukların öğrendiklerini, anlatma becerilerinde de rahatlıkla kullanabileceği düşünülürse bahsedilen etkinliklerle etkili konuşma ve yazma becerileri desteklenmiştir.

4.3.2.11. Metin Soruları

Kitapta metin altı sorusu bulunmamaktadır.

4.3.2.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Metinlerle çocuklara, değerler eğitimi verilmiştir.

Metinlere bilgi verilerek başlanmış, sonra hikâyeler anlatılmıştır. Çocuğun metni anlaması için öncelikle söylenmek istenenler ona kavratılmıştır. Anlamalı okuma yapması sağlanmıştır.

Alfabetik sırayla birer sayfalık atasözü yazılmıştır.

Türkçe kıraat kitabında metin altı sorusunun olmaması, çocuğun metinle ilgili soruları cevaplama kaygısını ortadan kaldırmıştır. Anlama ve anlatma becerilerinin rahatlıkla gelişmesi sağlanmıştır.

4.3.3. Çocuk Kitabı Kolay Kıraat Kitabı

Kitabın kapağında tanıtımı ifade edilmiştir. “Kıraati temin ettiği gibi çocuğu da demokrasiye hazırlar.” ile iç kapağında muallimlere tavsiye edilen şu hususlar belirtilmiştir: “Pürüzsüz bir okuma sağlanması, okuduğunu anlaması ve anlatması, her kıraat parçasında anlamı bilinmeyen dört beş kelimenin anlamı açıklanmalı, öğretmen

bu kelimeleri cümlede kullandırmalıdır.” ve "Kitaptaki okuma parçaları daha çok edebi ve ahlaki nitelikte olmalı, milli tarihe özellikle son bağımsızlık mücadelesine, Cumhuriyet ilkelerine dair metinler bulundurulacaktır.” Çocuğun yaşadığı döneme duyarlı, milli bilince sahip, ahlaken güzel, kelime hazinesi zengin, okuduklarına doğru manayı verip yorumlayan birey olması sağlanmıştır.

4.3.3.1. Künyesi

Siraceddin. (1925 – 1341). *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat*. İlk mektep – Üçüncü sınıf. Orhaniye Matbaası.

4.3.3.2. Metin Listesi

1-Köylünün Fazileti, 2-Yağ Lekesi, 3-Çivilerin Yeri, 4-İhtiyar Babaya Hürmet, 5-Düdük, 6-Çanak, 7-Alicenaplık, 8-Babaya Muhabbet (1-2), 9-İplik (Ablamın dersi), 10-İki Küçük Çalgıcı, 11-Tamahkarlığın Cezası, 12-Anadolu'dan Bir Ses Yahud Cenge Giderken “Mehmet Emin”13-Kan Vücudumuzda Dolaşıyor (Ablamın Dersi), 14-Doğruluk, 15-Fasulye (Ablamın Dersi), 16-Başkalarını Zem (Kınama, Kötüleme, Çekiştirme) Etme, 17-Kurbağa Yavrusu (Ablamın Dersi), 18-Cam (Ablamın Dersi), 19-İstiklal Muharebesi Gönüllüleri, 20-Pis Kurbağa, 21-Sıkılğan (1-2), 22-Ayıntablı Şahin Bey, 23-Kuş Yaptık (Ablamın Dersi), 24-Bir Güzel Kitabın Akıbeti, 25-İki Kardeş, 26-Bir Muharririn İntikamı, 27-Körlerle Fillerin Hikâyesi, 28-Franklin'in İki Muamelesi, 29-İrad (gelir/kazanç), 30-İki Yolcu (Manzum Hikâye) Tevfik Fikret, 31-Hâkimin Hikâyesi, 32-Tam'a (açgözlü), 33-İki Sümüklü Böcek ile Bir Kadın Hikâyesi, 34-Bir Kavganın Sonu, 35-Acemi Bülbül (Siraceddin), 36-Merkeple Deve, 37-Oduncu Kadın, Çalı Demeti, 38-Arılarının Annesi (masal), 39-Herkes Kendi İşini Bilir (masal), 40-Arslan Avlayan (1-2) (Fabl/masal), 41-Fıçıcı, 42-On Sevimli Hizmetçi (Hikâye içinde masal) (Amcamın Masalı), 43-Nasreddin Hocanın Yüz Değneği, 44-Arılarının Annesi, 45-Ağustos Böceği ile Karınca, 46-Kekliklerin Çilesi, 47-Hukuki Sadaka, 48-Mektep Kaçağı (1-2), 49-Kestaneci, 50-Salıncağım, 51-Köpekli Dilenci, 52-Eski Zamanlarda, 53-Deve (Siraceddin), 54-Anadolu, 55-Kelebek (İbrahim Alaaddin), 56-İzmir'e (Kemaleddin Kami), 57-Kıymetli Bir Taş (Söyleşi), 58-Kör ile Kötürüm, 59-Yeryüzü

Elli dokuz metinden az sayıda metnin müellifi belirtilmiştir. Bunlar:

Mehmet Emin'in; “Anadolu'dan Bir Ses Yahud Cenge Giderken”

Kemaleddin Kami'nin; “İzmir'e”

İbrahim Alaaddin'in; "Kelebek"

Siraceddin'in; "Deve"

Tevfik Fikret'in; "İki Yolcu" (Manzum Hikâye)

Siraceddin'in; "Acemi Bülbül"

4.3.3.3. Kimler İçin Hazırlanmış

Mekteb-i ibtidaiyenin üçüncü sınıflarına mahsus, Türkçe kıraat kitabıdır. Maarif Vekâletinin 1340/1924 senesi müfredat programına göre yazılmış ve Vekâletçe erkek ve kız bütün ilk mekteplerde tedrisine karar verilmiştir.

4.3.3.4. Biçimsel Özellikleri

Bu kıraat kitabının biçimsel özellikleri de diğer Türkçe kıraat kitaplarıyla benzerlik göstermektedir. Kitabın kapağında çocukların ilgisini çekecek görseller bulunmaktadır.

4.3.3.5. Görsel Özellikleri

Çocuğun metne ilgisini çeken, metnin konusunu ve duygusunu anlamasını sağlayan resimler kullanılmıştır. Görseller çocukların okumaya ilgi duymasını ve okuma alışkanlığı kazanmasını sağlayacak özellikleri taşımaktadır. Çocuklar kitaptaki görsellerle konuyu hayalinde canlandırabilir.

Alicenaplık adlı metinde ormanda bir eşkıyanın bir gencin elinden zorla çantasını almaya çalışması ve gencin yardım istemesi sonucu bir oduncunun onu kurtarmak için gelmesi anlatılmıştır. Görselden de bu durum anlaşılmaktadır. Metnin görseli:

Resim 25: Çocuk Kitabı Kolay Kıraat, "Alicenaplık" s. 27

4.3.3.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Sesli, tahmin ederek, görsel okuma ve metinler arası ilişki yöntemi kullanılmıştır.

Bazı metinler, bölümler halinde verilmiştir. Dolayısıyla tahmin ederek okuma ve etkileşimsel okuma yaklaşımı esas alınmıştır. Aynı zamanda bu durum çocuğun dikkat süresinin önemsendiğini gösterir. Metnin tam olarak anlaşılmasını, metnin devamının merak edilmesini de sağlamıştır. Bu metinlerin öğrenci tarafından tamamlanması istenerek çocukların yaratıcı düşünme becerileri geliştirilmiştir. Örnek metinler: Aslan Avlayan, Aslan Avlayan (Mabad); Sıkılğan, Sıkılğan, (Mabad); Mektep Kaçağı, Mektep Kaçağı (Mabad) Keklik Avı, Keklik Avı (Mabad); İhtiyar Babaya Hürmet, İhtiyar Babaya Hürmet (Mabad)...

Babaya Muhabbet adlı metin iki bölümdür. Her bölümden sonra çeşitli türden sorular sorulmuştur. Birinci bölümden sonra “Mansur’un ne yapacağını tahmin ediyor musunuz?” sorusuyla hikâyenin tamamlanması istenmiştir. Çocuğun yaratıcı okuma yöntemini yapması sağlanarak çocukların metne ilgisi çekilmiştir. Çocukların okuma isteği duyması, okumayı alışkanlık haline getirmesi hedeflenmiştir.

Kitaptaki birçok metin birbiriyle ilgilidir. “Ablamın Dersi ve Amcamın Masalı” ifadesi birçok metnin yanında yazılmıştır. Bu metinlerde çocuk ablasından birçok konuyu öğrenir, amcasından da masal dinler. Bu isimlerde birçok metnin olması ve onların konu itibarıyla birbiriyle ilgili olması metinler arası ilişki olduğunu da gösterir. Dolayısıyla kitapta etkileşimsel okuma yaklaşımı esas alınmıştır Örnek: İplik (Ablamın Dersi), Kan Vücudumuzda Dolaşıyor (Ablamın Dersi), Fasulye (Ablamın Dersi), Kurbağa Yavrusu (Ablamın Dersi), Cam (Ablamın Dersi), Kuş Yaptık (Ablamın Dersi), Arslan Avlayan (1-2) Fabl, On Sevimli Hizmetçi (hikâye içinde masal- Amcamın Masalı) ...

4.3.3.7. Metin Türleri

Tablo 22.

Çocuk Kitabı Kolay Kıraat Kitabındaki Metinlerin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı

Metin Türü	Türlerin Kullanım Sıklığı
Köylünün Fazileti	
Yağ Lekesi	
Çivilerin Yeri	
İhtiyar Babaya Hürmet	
Düdük	
Çanak	
Alicenaplık	
Babaya Muhabbet (1-2)	
İplik (Ablamın dersi)	
İki Küçük Çalgıcı	
Tamahkarlığın Cezası	
Anadolu'dan Bir Ses Yahud Cenge Giderken	
'Mehmet Emin'	
Kan Vücudumuzda Dolaşıyor (ablamın dersi)	
Doğruluk	
Fasulye (ablamın dersi)	
Hikâye Başkalarını Zem Etme	22
(Kınama, Kötüleme, Çekiştirme)	
Kurbağa Yavrusu (Ablamın Dersi)	
Cam (Ablamın Dersi)	
İstiklal Muharebesi Gönüllüleri	
Pis Kurbağa	
Sıkılğan (1-2)	
Ayıntablı Şahin Bey	
Kuş Yaptık (ablamın dersi)	
Bir Güzel Kitabın Akıbeti	
İki Kardeş	
Bir Muharririn İntikamı	
Körlerle Fillerin Hikâyesi	
Franklin'in İki Muamelesi	
İrad (gelir/kazanç)	
İki Yolcu (manzum hikâye) Tevfik Fikret	
Hâkimin Hikâyesi	
Tam'a	
İki Sümüklü Böcek ile Bir Kadın Hikâyesi	
Fabl Ağustos Böceği ile Karınca	6
Bir Kavganın Sonu	
Acemi Bülbül (Seraceddin)	
Merkeple Deve	

Tablo 22.

Çocuk Kitabı Kolay Kıraat Kitabındaki Metinlerin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı (devamı)

Metin Türü		Türlerin Kullanım Sıklığı		
Fıkra	Nasreddin Hocanın Yüz Değneği	1		
Masal	Arıların Annesi (masal)	7		
	Kekliklerin Çilesi			
	Oduncu Kadın, Çalı Demeti			
	Herkes Kendi İşini Bilir (masal)			
	Arslan Avlayan (1-2) (Fabl/masal)			
	Fıçı			
	On Sevimli Hizmetçi (Hikâye içinde masal) (Amcamın Masalı)			
Anı	Hukuki Sadaka	4		
	Mektep Kaçağı (1-2)			
	Kestaneci			
Bilgilendirici Metinler	Günlük	3		
	Tiyatro			
	Deneme			
	Sohbet		Kıymetli Bir Taş (Söyleşi)	
			Kör ile Kötürüm	
			Yeryüzü	
	Şiir		Salıncağım	7
			Köpekli Dilenci	
			Eski Zamanlarda	
			Deve (Seraceddin)	
Anadolu				
	Kelebek (İbrahim Alaeddin)			
	İzmir'e (Kemaleddin Kami)			

Çocuk Kitabı Kolay Kıraat kitabında, hikâye edici metinler daha fazladır. Yirmi iki hikâye, altı fabl, yedi masal, dört anı, üç sohbet, bir fıkra, yedi şiir türü metin bulunmaktadır. Elli metin hazırlanmıştır.

Bilgiler anı ya da sohbet türü metinlerle aktarılmıştır. Çocuklarla sohbet havası içerisinde bazen de olayı yaşayan kişinin kendisinin anlattığı anılarıyla, çocukta bilgileri okumaya karşı merak duygusu oluşturulmuştur. Örnek: “Yeryüzü” adlı metinde yeryüzü şekilleri; “Kıymetli Bir Taş” adlı metinde kilden eşya yapımı sohbet havasında anlatılmıştır.

Ayrıca kıraat kitabında, pozitif bilgiler, hikâyeleştirilmiştir. Bilgiler kurgulanarak aktarılmıştır. Bunlardan; çocukların hikâye edici metinleri okumayı, daha çok sevdiği dikkate alındığı sonucuna ulaşılabilir. Metinlerde; bir çocuğun ablasından öğrendikleri, kurgulanarak aktarılmıştır. Hikâyenin hem çocuk tarafından anlatılması

hem de bilgilerin hikâye içerisine yerleştirilmesiyle, kurgulanmasıyla rahatlıkla ve keyifle bir okuma imkânı sağlamıştır. Çocukların seyerek ve ilgiyle okuyacakları metinler hazırlanmıştır. Çocuğun bilgi verici metinlere karşı olumlu tutum geliştirmesi sağlanmıştır.

4.3.3.8. Metin Temaları

Tablo 23.

Çocuk Kitabı Kolay Kıraat kitabındaki metinler ve temalar.

TEMA	METİN ADI	TEMA
Doğa ve Evren	Vatan	Bitkiler, Canlılar
	Güller ve Arılar	Bitkiler, Hayvanlar
	Kirpi	Hayvanlar
	Kırlarda	Doğa
	Yaz	İklim, Mevsimler
	Tarla Dönüşü	Doğa
	Deniz	Doğa
	Deve	Hayvanlar
	Fasulye (ablamin dersi)	Bitkiler
	Arıların Annesi	Canlılar
	Kurbağa Yavrusu (Ablamin Dersi)	Canlılar
	Kelebek	Doğa ve canlılar
	Pis Kurbağa	Canlılar
	Kuş Yaptık (ablamin dersi)	Canlılar
Yeryüzü	Yeryüzü, doğa	
Erdemler	Talat'ın Yüzlüğü	Vicdanlı Olmak
	Başkalarını Düşünmeli	Saygı
	Hakiki Vatanperverlik Çalışmaktır	Vicdanlı Olmak
	Babaya Muhabbet (1-2)	Saygı, vefa
	Eski Zamanlarda	Saygı, vefa
	İki Küçük Çalgıcı	İyilik
	Oduncu Kadın ile Çalı Demeti	Kanaatkârlık
	Doğruluk	Doğruluk, dürüstlük
	Pis Kurbağa	Merhamet/iyilik
	İki Kardeş	Kardeşlik
	Fıçı	Vicdanlı olmak
Çocuk Dünyası	Kör ile Kötürüm	Dayanışma
	Franklin'in İki Muamelesi	İyilik
	Güller ve Arılar	Merak
	Küçük Çiftçi	Okul, Oyun
	Kirpi	Keşif
	Maden Kuyusunda	Merak
	Mektep Kaçağı	Okul, oyun
	Arıların Annesi	Hayal
Bir Güzel Kitabın Akıbeti	Okul	

Tablo 23.

Çocuk Kitabı Kolay Kıraat Kıraat kitabındaki metinler ve temalar (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Birey ve Toplum	Vatan	Devlet
	Güller ve Arılar	Hayat Becerileri
	Talat'ın Yüzlüğü	Empati
	İşten Sonra	Gurbet
	Bahar Kalfa	Farklılıklara Saygı
	Hayatın Baharı	Hayat Becerileri
	İplik (Ablamın dersi)	İletişim
	Tamahkarlığın Cezası	Sosyal mesaj içerme
	Cam (Ablamın Dersi)	Meslekler
	Herkes Kendi İşini Bilir	Sosyal mesaj içerme
	Sıkılgan (1-2)	Sosyal mesaj içerme
	Merkeple Deve	Sosyal mesaj içerme
	Ağustos Böceği ile Karınca	Sosyal mesaj içerme
	On Sevimli Hizmetçi (Amcamın Masalı)	Dayanışma
Kekliklerin Çilesi	Sosyal mesaj içerme	
Millî Kültürümüz	İşten Sonra	Aile
	Vatanımı Sevmek İçin Tarihini Bilmeli	Tarihi Mekânlar
	Anadolu'dan Bir Ses Yahud Cenge Giderken	Bayrak, inanç, vatan sevgisi
	Anadolu	Vatan, inançlar
Kişisel Gelişim	Validenizi Seviniz	Öz Denetim, Mutluluk
	Çiftçiler	Çalışkanlık
	Maden Kuyusunda	Öz Denetim
	Resim Müsabakası	Beceri
	Karaca Yuvası	Başarı, Çalışkanlık
	İplik	Öğrenmeyi öğrenme
	Kan Vücudumuzda Dolaşıyor (ablamın)	Kendini tanıma
	Arıların Annesi	Çalışma yönetimi,
	Arslan Avlayan	Kendini tanıma, kişilik
	Sıkılgan (1-2)	Kişilik tipleri
	Bir Güzel Kitabın Akıbeti	Öz eleştiri
	Bir Muharririn İntikamı	Kişilik tipleri
	İrad (gelir/kazanç)	Çalışkanlık
	Başkalarını Zem (Kınama, Kötüleme, Çekiştirme) Etme	Kişilik tipleri
Millî Mücadele ve Atatürk	Huduttakiler için	Vatan Sevgisi
	Vatan	Vatanseverlik
	Hakiki Vatanperverlik Çalışmaktır	Vatanseverlik
	Vatanımı Sevmek İçin Tarihini Bilmeli	Vatanseverlik
	İstiklal Muharebesi Gönüllüleri	Vatanseverlik, milli mücadele
	İzmir'e	Millî mücadele
Ayıntablı Şahin Bey	Millî mücadele	

Tablo 23.

Çocuk Kitabı Kolay Kıraat Kıraat kitabındaki metinler ve temalar (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Okuma Kültürü	İlk Dersler	Okuma Sevgisi
	Karaca Yuvası	Bilgi Okuryazarlığı
	Tatil Eğlenceleri	Okuma Alışkanlığı
İletişim	Bir Güzel Kitabın Akıbeti	Okuma sevgisi
	Validenizi Seviniz	Aile iletişimi
	İplik	Aile iletişimi
Sağlık ve Spor	Kan Vücudumuzda Dolaşıyor (ablamin)	Aile iletişimi
	Validenizi Seviniz	Üzüntü, Sevgi
Duygular	Çiftçiler	Mutluluk
	Başkalarını Düşünmeli	Sitem, Üzüntü
	Kırlarda	Mutluluk
	Bahar ve Çiçekler	Sevgi, Heyecan
	Bahar Kalfa	Sevgi
	Kelebek	Sevinç
	İki Kardeş	Sevgi
	İki Yolcu	Kıskançlık
	Hâkimin Hikâyesi	Takdir etme

İncelenen Türkçe Kıraat kitabı temalar açısından oldukça zengindir. Çocuk dünyasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Çocukların kendinden, yaşantısından bir şeyler bulacağı, onu iyiye doğruya yönlendiren metinler hazırlanmış ve çocuklarla buluşturulmuştur. Aynı zamanda yaşanan dönemin özelliklerini ve çocuğa sezdirilerek kazandırılmak istenen milli duyguları, düşünceleri barındırmıştır.

Metinlerle doğa ve evren, çocuk dünyası, erdemler, kişisel gelişim, duygular, birey ve toplum, milli mücadele ve Atatürk temaları ağırlıklı olarak işlenmiştir. Çocuk dünyası gerçekliğiyle harmanlanan metinlerle ahlaken üstün özelliklere sahip, milli kültürüne değer veren, sevgi dolu, saygılı ve vicdanlı, aile iletişimine önem veren, okumayı seven, azimli olan bireyler yetiştirilmek istenmiştir.

4.3.3.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

İncelenen kıraat kitabında çocukların söz varlığına katkı sağlayacak etkinlikler “temrinat (alıştırma) başlığı altında ve lügat kısımlarında” yer verilmiştir. Lügat kısmında çocukların anlamını bilmedikleri düşünülen kelimeler ve tanımları yazılmıştır. Bu kelimelerin ağızdan münasip cümleler içerisinde kullanılması istenmiştir.

Ayrıca, bu etkinliklerden sonra da çocuğun aynı kökten yeni kelimeler türetmesi vazifesi verilmiştir. Çocuğun kendi dünyasında karşılaştığı tüm kelimeleri düşünmesi değerlendirmesi ve aynı kökten gelen kelimeleri bulması istenmiştir. Öğrenilen kelimelerin hafızalarında kalıcılığı sağlanmıştır. Kökün yeni eklerle, ne kadar değişik, birbirlerinden farklı kavramların anlatımına yarar duruma getirildiği öğretilmek istenmiştir. Öğretmenin rehberliğinde öğrencinin söz dağarcığı geliştirilmiştir. Kıraat kitabı etkinlikleriyle çocukların söz varlığı en üst düzeyde geliştirilmiştir.

Ayrıca bu yöntemle Türkçe bilmeyen kişilerin dilimizi çok daha etkili bir şekilde öğrenmeleri sağlanabilir.

Kolay Kıraat kitabında lügat konusunda bahsi geçen metin adları ve etkinlikler şöyledir:

Örnek: “Hakiki Sadaka”

Lügatler:

Sefalet: sefillik.

Müteşekkür: teşekkür eden, ruhen içeriden, ruhtan. Aynı kökten kelimeler bulunuz! Bu lügatleri ağızdan münasip cümleler içinde kullanınız.

Örnek: “Kestaneci”

Temrinat:

Lügatler: muhalefet: Bir şeye uymayarak karşı koymak

Aynı kökten kelimeler bulunuz.

Bu kelimeleri ağızdan münasip cümlelerde kullanınız.

Örnek: “Kıymetli Bir Taş”

Temrinat:

Lügatler:

Bina: Bir ev vesaire yapmak

Maruz: Bir tehlike ile karşılaşmış olan

Hayret: şaşmak

Aynı kökten kelimeler bulunuz. Bu kelimeleri ağızdan münasip cümleler içinde kullanınız.

Örnek: “Babaya Muhabbet”

Lügatler: Abone olmak: bir şeyin parasını peşin vererek müşteri olan.

İsrar: Bir şey için fazla düşkünlük göstermek. Aynı kökten kelimeleri bulunuz. Bu lügatleri münasip cümlelerde kullanınız. (...)

4.3.3.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Çocuk Kitabı Kolay Kıraat kitabında yeni öğrenilen kelimelerin uygun cümlelerde kullanılması ve bunların ağızdan/şifahen söylenmesi, soruların şifahen cevaplanması, metinlerin baştan itibaren anlatılması ile konuşma becerileri geliştirilmiştir.

Hikâyelerden sonra “Bu hikâyeyi başınızdan geçmiş bir vaka gibi anlatınız! “Küçük kardeşinize anlatır gibi tekrar ediniz? vazifeleriyle metni çocuğun yeniden oluşturması, bazen de hikâyeler yarım bırakılarak “Hikâyenin kahramanının ne yapacağını tahmin ediyor musunuz?” sorusuyla hikâyeyi çocuğun tamamlaması istenmiştir. Bu görevlerle çocuğun yaratıcı düşünme ve konuşma becerisi desteklenmiştir.

Örnek: İplik (Ablamın Dersi) “Kan Vücudumuzda Nasıl Dolaşıyor (Ablamın dersi) metninden sonra “Bu hikâyeyi küçük kardeşinize anlatır gibi anlatınız.” vazifeleri verilmiştir. (...)

Metinle ilgili sorular çocuğun duygu ve düşüncelerini anlatmasına yönelik hazırlanmıştır. Konuşma becerisi doğrudan geliştirilmiştir.

Örnek: Tilkinin Doğru Sözleri

Temrin:

- Tilkinin kurnazlığını beğendiniz mi?
- Siz kayıkçının yerinde olsaydınız, inanır mıydınız?
- Sizi hiç kurnazlıkla aldatan olmadı mı?
- Nasıl aldanmamaya çalışacaksınız?
- Siz başkasını aldatmak ister misiniz?

Örnek: “Kestaneci” adlı metin

“Bu hikâyeyi başınızdan geçmiş bir vaka gibi anlatınız!”

4.3.3.11. Metin Soruları

Kıraat kitabındaki birçok metnin sorusu bulunurken bazıları için soru yoktur.

Sorularla çocuğun doğayı keşfetmesi, yaşadığı çevreyi ve canlıları tanıması amaçlanmıştır.

Soruların çoğu, metinden yola çıkarak çocukların yaşantılarına, deneyimlerine ve yaşadığı çevreye yöneliktir. Ona nasihat edilmemiştir. Metinden çıkarımda

bulunması ve sorularla çıkarımlarının pekiştirilmesi sağlanmıştır. Çocuğun sorularla, doğru davranışı kendisinin ifade etmesi beklenmiştir.

Örnek: Tilkinin Doğru Sözleri

Temrin:

- Tilkinin kurnazlığını beğendiniz mi?
- Siz kayıkcının yerinde olsaydınız, inanır mıydınız?
- Sizi hiç kurnazlıkla aldatan olmadı mı?
- Nasıl aldanmamaya çalışacaksınız?
- Siz başkasını aldatmak ister misiniz?

Örnek: “Yağ Lekesi”adlı metin

Sualler:

Hikâyede bahsedilen çocuk yağ lekesi üzerine niçin kâğıt örtmek istiyordu. “Siz hiç üzerinize yağ döktünüz mü?”

“Bu yağ lekesini niçin çıkarmak istediniz?”

Nasıl çıkarabildiniz?

Çocuk yağın gözükmemesi için ikinci defa niçin daha kalın kâğıt koydu?

“Babasının sözlerini tekrar ediniz?”

Bu sözlerden ne anlıyorsunuz?

Bu hikâyeyi baştan itibaren anlatınız. (Çocuğun kendi cümleleriyle anlatması istendiği için değerlendirme basamağı)

Örnek: “Kestaneci” adlı metin

Meyve diye, ne gibi şeylere derler?

Köylü diye kimlere derler?

“Sanki bizim iştahımızı açmak için pencerenin önüne gelmiş bize nisbet veriyordu.” cümlesinden ne anlıyorsunuz?

Çocuklar kestaneleri ele geçirmek için neye karar verdiler?

Hikâyeyi anlatan çocuk niçin kestaneleri muhafazaya kalkışıyor?

Köylü neden bu çocuğu dövüyor? (Çocuk hikâyede köylünün kestane çuvalını yaramaz çocuklardan koruyor ama köylü bunu anlayamıyor. Onu suçlu zannediyor.)

Böyle bir şeyi muhafaza edip de nihayetinde hiç ceza gördüğünüz bir vaka oldu mu?

“Bu hikâyeyi başınızdaki geçmiş bir vaka gibi anlatınız!”

Örnek: “Tamahkârlığın Cezası”

Sualler:

-Bu parçanın serlevhası (başlık) nedir?

-Bahçıvan diye kime derler, Bahçıvan ile çiftçinin ne farkı vardır?

-Mahsül diye neye derler?

-Bahçıvanın tamahkâr komşusu küçük bir şeyi götürmek kabul iken valiye niçin öküz götürmeye kalkıyor?

-Vali'nin bahçıvanın komşusuna lahanayı vermekten maksadı nedir?

-Hikâyeyi baştan itibaren anlatınız.

4.3.3.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Hikâyeler, birinci kişi ağzından anlatılmıştır. Kitaptaki birçok metinde, hikâyeyi anlatan çocuktur. Metin altı sorularında da “hikâye kimin ağzından anlatılmıştır?” sorusuyla buna dikkat çekilmiştir. Hikâyenin kahramanı olan çocuğun, yaşadığı olayları, duygu ve düşüncelerini anlatması, çocukların ilgisini çekmiş, onlarda okuma isteği uyandırmıştır.

Kitaptaki birçok metinde lügat ve metin altı sorusu etkinlikleri bulunurken bazı metinlerde bulunmaz. Demek ki etkinlikleri yaptırmaya uygun metinler seçilmiştir. Ya da çocuklar hiçbir konuda zorlanmamıştır. Onlara okuma zevki ve kolaylığı sağlanmıştır.

Bazı hikâyelerde önce çocuğun evine biri gelir ya da aileden biri hikâyeyi anlatmaya başlar. Bu tarz yazılan metinler çocuklara daha sıcak ve samimi gelmiştir, onda okuma isteği uyandırmıştır.

Çocukların yaratıcı yazma ve konuşma becerisi geliştirilmiştir. Buna örnek olabilecek metinler: Kestaneci adlı metinden sonra “Bu hikâyeyi başınızdan geçmiş bir vaka gibi anlatınız!” “Bu hikâyeyi küçük kardeşinize anlatır gibi anlatınız”

Metinlerin bazılarında “Ablamın Dersi” ifadesi yazmaktadır. Bu metinlerde hep aynı kahramanlar vardır. Necmi ve ona hikâyede bir şeyler öğreten ablası vardır. Çocuğun seviyesine uygun konuları/bilgileri hikâye içerisinde ablasından öğrenmesi anlatılmıştır. Çocukta okumaya karşı merak duygusu uyandırılmıştır. Tanıdığı kahramanlarla karşılaşmak çocuğun hoşuna gitmiştir. Ablamın Fasulyeleri (Ablamın Dersi), Kurbağa Yavrusu (Ablamın Dersi), Cam (Ablamın Dersi), Kuş Yaptık (Ablamın Dersi), İplik (Ablamın Dersi), Fasulye (Ablamın Dersi) ...

4.3.4. Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat

Maarif Vekâleti Celilesi tarafından Milli Talim ve terbiye dairesinin 29.03.917 tarih ve kırk numaralı kararıyla ilk mekteplerce beş sene kullanılmak üzere kabul olunmuştur. 240 sayfalık bir kitaptır. Elli yedi metin bulunmaktadır.

Kitabın ilk sayfasında kıraat programı başlığı altında kıraat derslerinin amacı şu sözlerle belirtilmiştir: “Talebeyi okuduğunu anlamaya, anlatmaya alıştırmak, lügat bilgisini geliştirmek, çocukların doğru ve seri bir şekilde okuma becerisini geliştirmektir.

4.3.4.1. Künyesi

Sadreddin Celal. (1927). *Cumhuriyet çocuklarına sevimli kıraat* - ilk mektep - üçüncü sınıf. Türk Matbaası.

4.3.4.2. Metin Listesi

1- Hatre Çiçekleri, 2- Yeni Muallim, 3- Melek (şiiir), 4- Küçük Cumhuriyetçiler, 5- Deve Kuşu, 6- Kör ile Kötürüm, 7- Kararsız Adam, 8- Sonbahar, 9- Forgunda Hülyalar, 10- Kış Baba (şiiir), 11- Bahar Kalfa, 12- Necip, 13- Bir Muhtıranın İlk Adımları, 14, Beka (şiiir), 15- Küçük Hans, 16- Yuvam (şiiir), 17- Kartal ve Güneş, 18- Kırk Baş Bir Tenevvür, 19- Eşekle Bülbül, 20- Bayram Sevinci (şiiir), 21- Böcekler ve Hayat Kavgası, 22- Korku, 23- Öksüz, 24- Vatan Bucakları, 25- Muallim Hasta, 26- Her Zamanki Bayram, 27- Can'ın Hindi Hocası, 28- Kahraman, 29- Öğle (şiiir), 30- Maymunlar Aleminde, 31- Siyah Bacı, (şiiir), 32- Küçük Baryel (şiiir), 33- Yolların Havası 1, 34- Yolların Havası 2, 35- Küçük Şeyler, 36- Kelebek (şiiir), 37- Garip Hayvanlar, 38- Hoca ile Sütçü (şiiir), 39- Korkuluk, 40- Muallim Hanımın Vefatı, 41- Elim Varmadı, 42- İnci (şiiir), 43- Türk Gençliği 1, 44, Türk Gençliği 2, 45- Kış Gecesi (şiiir), 46- Şeci'i Bey Kaplan Avında, 47- Yorgan Kavgası (şiiir), 48- Okyanus Üzerinde Tren, 49- Demir Cenk Öğüdü 50- Çullar Memlektinde Zühre (cümle teşkili), 51- Küçük Kibritçi Kız, 52- Küçük Teyyareci, 53- Hollandalı (cümle teşkili), 54- Hortlak, 55- İnciler (şiiir), 56- Şiiir, 57- İki Köpek, 58- Tabereler Nasıl İcad Edildi?, 59- Şemsiyenin Tarihi, 51, Bir Kavganın Neticesi, 52- Düşünerek İstemek, 53- Kırk Baş, Bir Tunguz 2, 54- Yaz Nine, 55- - Kırk Baş, Bir Tunguz 3, 56- Türk Gelinciği 1, 57- Türk Gelinciği 2.

4.3.4.3. Kimler İçin Hazırlandığı

Mekteb-i ibtidaiyenin üçüncü sınıflarına mahsus, Türkçe kıraat kitabıdır.

4.3.4.4. Biçimsel Özellikleri

Bu kıraat kitabının biçimsel özellikleri de diğer Türkçe kıraat kitaplarıyla benzerlik göstermektedir. Kitabın kapağında çocukların ilgisini çekecek bir görsel bulunmaktadır. Görselde çocukların oyun çağında olduğu vurgulanmıştır.

Resim 26: Çocukların oyun çağında olduğunu vurgulayan kapak fotoğrafı

4.3.4.5. Görsel Özellikleri

Kıraat kitabında, çocukların sınıf seviyesine göre onların dünyasına hitap eden görseller hazırlanmıştır. Daha çok çocuklar ve doğadaki canlılar resmedilmiştir. Metinlerin konusuna uygun olan, özel resimler çizilmiştir. Çocukların hem metinle hem de görselle bağlantı kurarak yeni ve anlamlı düşüncelere ulaşması hedeflenmiştir.

4.3.4.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat kitabında; sesli okuma, tahmin ederek okuma ve metinler arası ilişki yöntemi kullanılmıştır.

Kitaptaki bazı metinler, bölümler halinde verilmiştir. Çocuğun dikkat süresi önemsenmiş ve metnin tam olarak anlaşılmasını sağlamıştır. Bunlarla beraber yaratıcı okumayı yani tahmin ederek okumayı kullanmasını gerektirmiştir. Metne ilgi çekilmiş

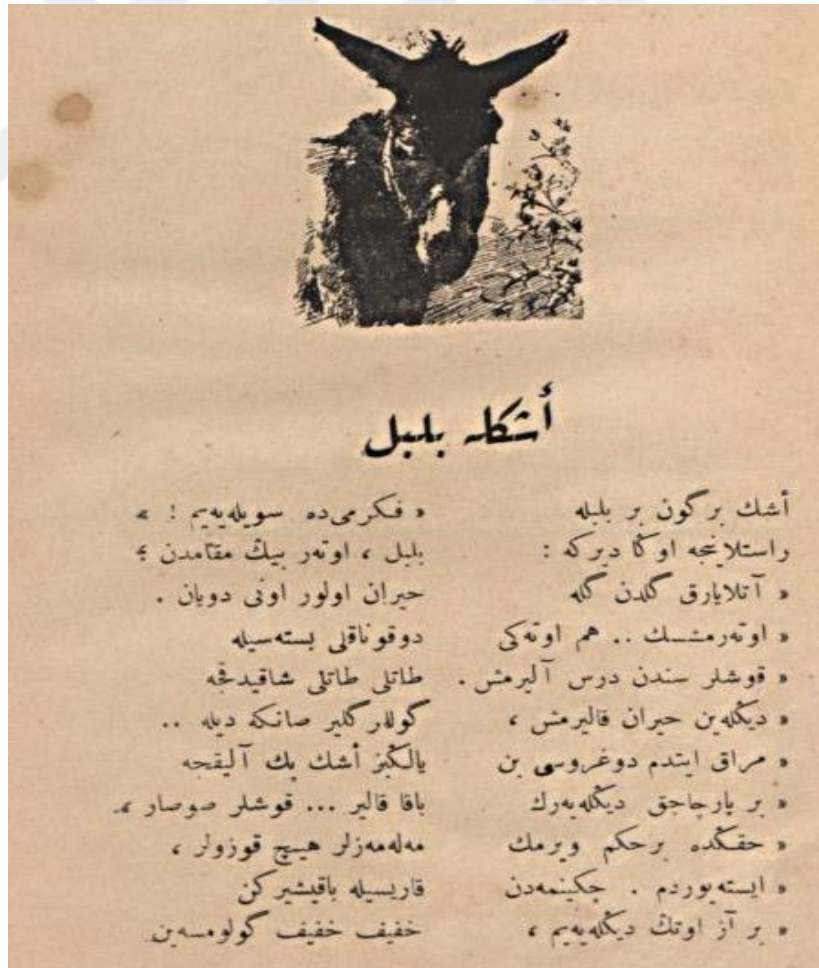

ve metnin devamının merak edilmesini sağlamıştır. Aynı zamanda çocukların yaratıcı düşünme becerileri geliştirilmiştir. Çocuklar, metni okumaya karşı istekli hale gelmiştir. Örnek: Yolların Havası 1, Yolların Havası 2, Türk Gençliği 1, Türk Gençliği 2. (...)

Metinlerin çoğu muhteva açısından birbiriyle ilgilidir. Metinlerle hikâye serisi oluşturulmuştur. Bahar Kalfa adlı hikâye metninde bahar mevsimi, Kış Gecesi adlı şiir metninde de kış mevsiminin özellikleri anlatılmıştır...

Sadrettin Celal'in 1927 yılında yayımlanan üçüncü sınıflara mahsus *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat* kitabının son sayfasında; çocuklardan görsel olan metninlerin içerisinde üç nokta (...) olan bölümlere uygun cümleler yazması istenmiştir. Sadece görsel olan metinlere, cümle ilave edilmesi görsel okumayı, görselin incelenip yorumlanmasını gerektirmiştir. Çocuğun metni doğru bir şekilde anlaması ve görseli inceleyip yorumlaması (görsel okuma yapması), her ikisini değerlendirerek metni tamamlaması beklenmiştir.

Örnek: "Eşekle Bülbül" metni

Resim 27: Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat, "Eşekle Bülbül" metni ve görseli

4.3.4.7. Metin Türleri

Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kiraat kitabı, tür tasnifi açısından diğer kıraat kitaplarıyla benzerdir. Hikâye edici metinler daha fazladır. Hikâye, fabl ve şiir metinlerinden oluşan bir kitaptır.

4.3.4.8. Metin Temaları

İncelenen Türkçe kıraat kitabı, temalar açısından oldukça zengindir. Çocuğun dünyasına yönelik hazırlanmıştır. Çocukların kendinden, yaşantısından bir şeyler bulacağı, onu iyiye doğruya yönlendiren, aile büyüklerine saygılı olmasını, kendinden küçük olanlara sevgi ve merhamet göstermesini sağlayacak metinler, çocuklarla buluşturulmuştur. Aynı zamanda yaşanan dönemin özelliklerini yansıtmıştır.

4.3.4.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

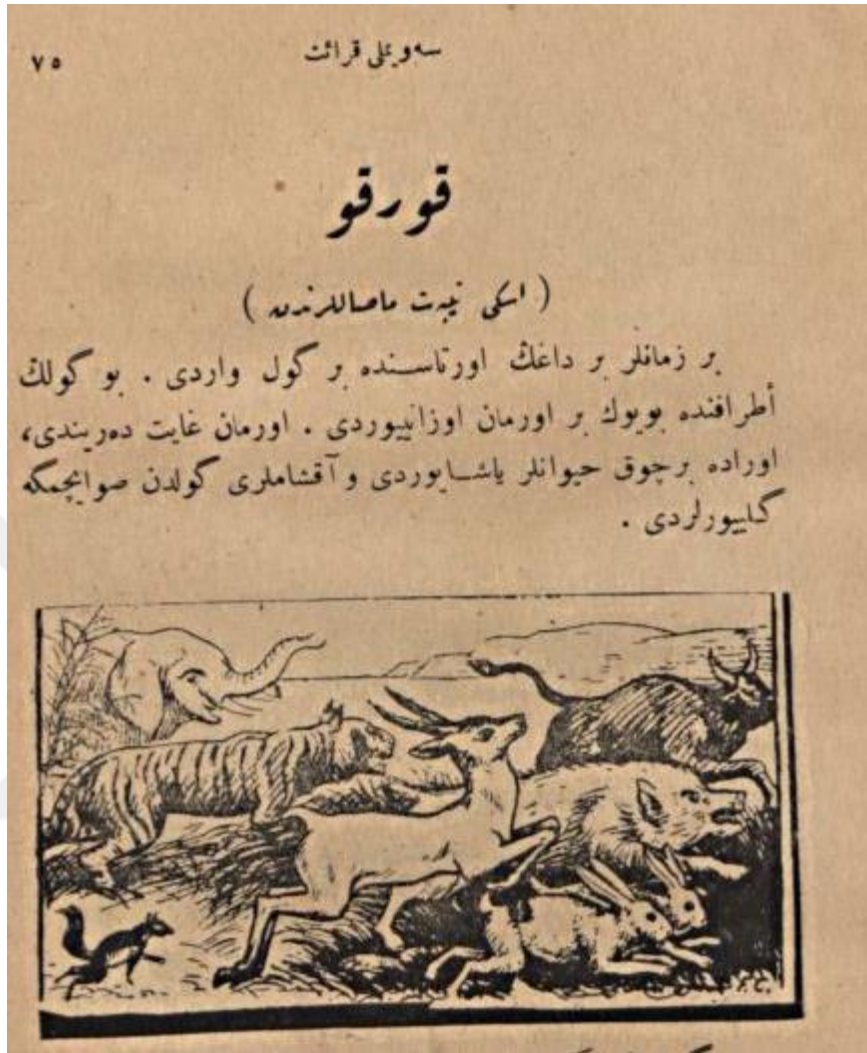
Sadrettin Celal'in 1927 yılında yayımlanan üçüncü sınıflara mahsus *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kiraat* kitabındaki metinlerin üst köşesinde "cümle teşkili" ifadesi yer almıştır. Herhangi bir etkinlik bulunmasa da metindeki cümlelerin örnek alınması, metindeki anlamları, işlevlerinin incelendiği ve böylece söz varlığının cümle bağlamında kazandırıldığı anlaşılmıştır. Örnek: Çullar Memleketinde Zühre (cümle teşkili), Hollandalı (cümle teşkili)...

Ayrıca metin içerisinde (...) şeklinde boş bırakılan yerleri çocukların tamamlamasıyla, metnin bağlamına uygun yeni cümleler oluşturmasıyla onlara uygulama fırsatı tanınmıştır.

4.3.4.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Sadrettin Celal'in 1927 yılında yayımlanan üçüncü sınıflara mahsus *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kiraat* kitabının son sayfasında; çocuklardan görsel olan metinlerin içerisinde üç nokta (...) olan bölümlere uygun cümleler yazması istenmiştir. Sadece görsel olan metinlere, cümle ilave edilmesi görsel okumayı, görselin incelenip yorumlanmasını gerektirir. Aynı zamanda metnin konu bütünlüğünü bozmadan devam edecek cümleler yazması yaratıcı yazma becerisini geliştirir.

“Korku” adlı metnin görseli ve metnin içeriğine göre üç nokta ile gösterilen bölümü çocuğun tamamlaması istenmiştir. Çocuğun hem görseli hem de metni değerlendirmesi gerekmiştir. Onların üst bilişsel düşünme becerileri geliştirilmiştir.

Resim 28: Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat “Korku” Adlı Metnin Görseli, syf.

75

4.3.4.11. Metin Soruları

İncelenen Türkçe kıraat kitabında metin altı sorusu yoktur.

4.3.4.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Metin içerisinde üç nokta ile belirtilen boşlukların hem görseller hem de okunan metinle bağ kurulmasıyla tamamlanması yaratıcı düşünme becerisini geliştirmiştir. Çocukların yazma becerisine olumlu etkisi olmuştur.

Çocukların dilinden Hikâyeler anlatılmıştır.

4.3.5. Üçüncü Sınıf Türkçe Kıraat Kitapları Hakkında Genel Değerlendirme

Üçüncü sınıf düzeyinde, derinlemesine incelenen yukarıda bahsi geçen Türkçe kıraat kitapları dışında temin edilen diğer kıraat kitapları da okuma eğitimine katkı sağlayacak özellikleri açısından gözden geçirilmiş, tespit edilen farklı bulgular bu bölüme aktarılmıştır. Bunlar:

Necmettin Sadık, Mithat Sadullah ve Ruşen Eşref'in hazırladığı, 1340/1920 yayımlanan, *Yeni Kıraat Kitabı - Üçüncü Kısım*;

Sadrettin Celal'in hazırladığı, 1927 yılında yayımlanan, üçüncü sınıflar için *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat*;

Muallim Naci'nin yazdığı, 1319/1903-1904 yılında yayımlanan, *Talim-i Kıraat Üçüncü Kısım*;

Ahmed Rasim'in hazırladığı, 1926 yılında yayımlanan, *Doğru Usul Kıraat*;

Muharriri A. Rıza olan, 1321/1905-1906 yılında yayımlanan, inas mektebinin üçüncü senesinde tedris edilmek üzere hazırlanan, *Kızlara Mahsus Kıraat Kitabı*.

4.3.5.1. Metin Listesi

Yeni Millî Kıraat Kitabı'nda; sadece şiir metinlerinin sahipleri belirtilmiştir. Bunlar: Ali Ulvi'nin, İsmail Hikmet'in, Mehmed Emin'in, Tevfik Fikret'in, İbrahim Alaadin'in eserleridir.

Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat, Kızlara Mahsus Kıraat ile *Müntehab Kıraat Kitabı*'nda metinlerin müellifleri belirtilmemiştir.

Çocuk Kitabı - Kolay Kıraat kitabında elli dokuz metinden bazılarının müellifi belirtilmiştir. Bunlar: Mehmet Emin'in, Kemaleddin Kami'nin, İbrahim Alaaddin'in, Siraceddin'in, Tevfik Fikret'in eserlerinden seçilmiş metinlerdir.

4.3.5.2. Kimler İçin Hazırlanmış

Muharriri A. Rıza olan, 1321/1905-1906 yıllarında yayımlanan, *Kızlara Mahsus Kıraat Kitabı*, inas mektebinin üçüncü senesinde tedris edilmek üzere, Maarif Nezareti Celilesi tarafından kabul edilmiştir.

Muharriri Köprülüzade Mehmed Fuad olan, *Yeni Millî Kıraat Kitabı*, 1345/1924 yılında Maarif Nezareti Vekâleti tarafından kabul edilmiş ilk mekteplerin üçüncü sınıflarında okutulmuştur.

Sadreddin Celal'in hazırladığı, 1927 yılında yayımlanan, *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat*, Muhariri Faik Reşad olan, *Müntehab Kıraat (Seçilmiş Kıraat)*, 1327/1911-1912 yılında mekatib-i ibtidaiyenin üçüncü senelerinde tedris olunmak üzere tertib olunmuştur.

4.3.5.3. Biçimsel Özellikleri

İncelenen Türkçe kıraat kitapları, biçimsel açıdan birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Kitapların tamamının kapağında olması gereken künye bilgileri ve çocuğun sınıf seviyesine uygun görseller bulunur. Bu sınıf seviyesindeki kitapların genel olarak ebatı 175+1 s. 20x14 16.5x10.5 bu şekildedir.

4.3.5.4. Görsel Özellikleri

Kızlara Mahsus Kıraat Kitabı'nda görsel bulunmamaktadır. Dönemin teknolojik şartları göz önünde bulundurulursa bu durum gayet normaldir.

Üçüncü sınıflarda kullanılan diğer Türkçe Kıraat kitapları ise görsel açıdan zengindir. Metinlerin konusu ile ilgili resim ve fotoğraflar kullanılmıştır. Çocukların seviyesine uygun görsellerin hazırlanmasına önem verilmiştir. Çocukların görselleri tasvir etmesi ve görsellerden yola çıkarak hikâye oluşturmasına çok önem verilmiştir. Kitaptaki görseller, çocukların okumaya ilgi duymasını ve okuma alışkanlığı kazanmasını sağlayacak özellikleri taşır.

4.3.5.5. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Üçüncü sınıf Türkçe kıraat kitaplarında, görsel okuma, sesli okuma, tahmin ederek okuma, ezber (sadece şiir metinleri için kullanılmış.), metinler arası ilişki yöntemleri kullanılmıştır. Dolayısıyla etkileşimsel okuma yaklaşımı görülür.

Yeni Millî Kıraat Kitabı'nda şiir metinleri ezberletilmiştir. Bununla beraber görsel okuma ve metinler arası ilişkiden söz edilebilir. Metinler arası ilişki olan muhteva açısından birbiriyle ilgili hem şiir hem de hikâye metinleri bulunur. Farklı türdeki bu metinler art arda gelmiş ve benzer isimlendirilmiştir. Kitapta görsel okumaya

çok önem verilmiştir. Görsellerin incelenip yorumlanması, tasvir edilmesi ve onun hakkında hikâye oluşturulması görsel okumaya verilen önemi göstermektedir.

Çocuk Kitabı Kolay Kıraat kitabında bazı metinler bölümler halinde verilmiştir. Bu durum tahmin ederek okuma yönteminin kullanıldığını göstermiştir. Örnek: Babaya Muhabbet (1-2), Sıkılğan (1-2), Mektep Kaçağı (1-2), Arslan Avlayan (1-2) ... Çocukların metni okumaya ilgi göstermesi sağlanmıştır. Aynı zamanda yaratıcı düşünmeye ve okumaya alıştırmışlardır. Okumaya meraklı olan çocuğun okumayı alışkanlık haline getirmesi kaçınılmazdır.

Aynı kitapta; “Ablamın Dersi veya Amcamın Masalı” ifadesi, birçok metnin sağ üst köşesinde yazılmıştır. Hikâye serisi gibi düzenlenmiştir. Aynı zamanda bir çocuk kahramanın dilinden hikâye okumak onlara daha samimi gelmiştir. Çocuğun metni okumaya karşı olumlu tutum geliştirmesi sağlanmıştır.

Ayrıca, birçok metin birbiriyle ilgilidir. Saygı merhamet, milli kültür ve millî mücadele temalı metinler bulunur.

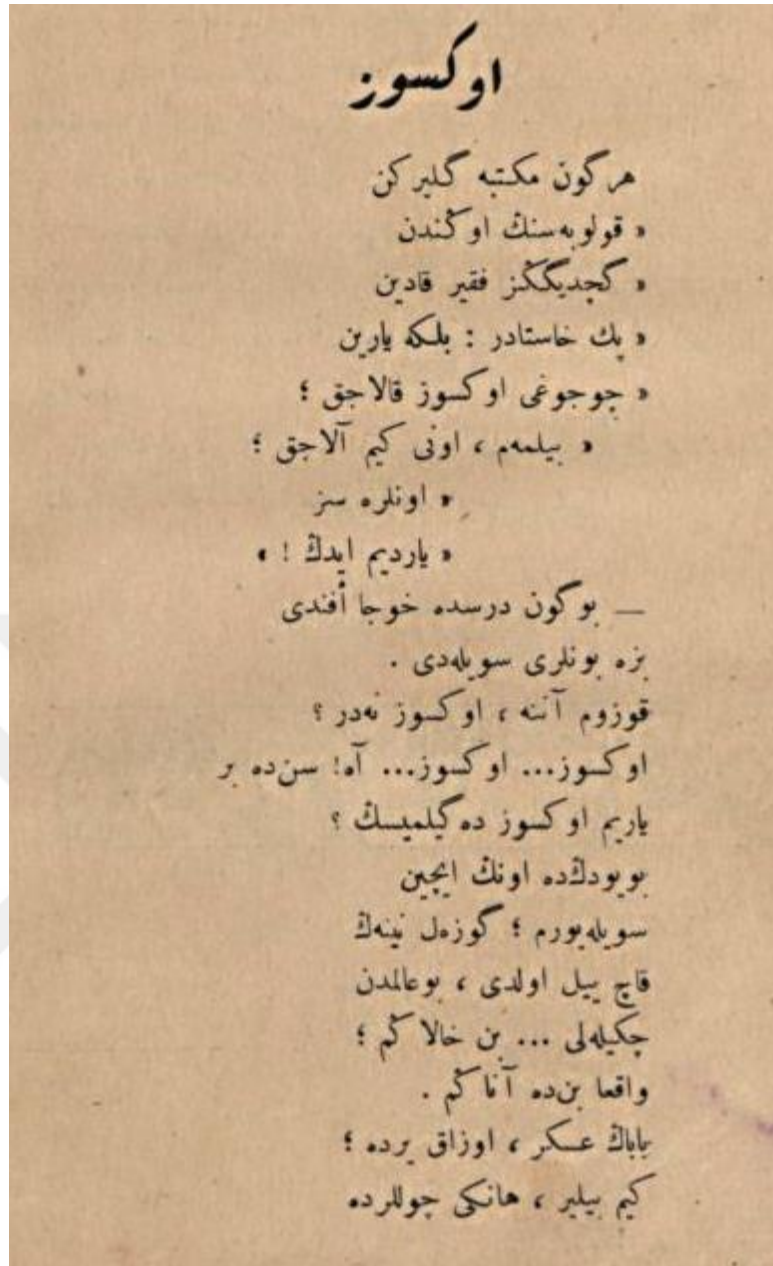
Kızlara Mahsus Kıraat Kitabı 'nda metinler parçalar halinde ve konu itibariyle birbiriyle ilişkilidir. Tahmin ederek okuma, sesli okuma ve metinler arası ilişki yöntemleri vardır.

Sadrettin Celal tarafından hazırlanan, 1927 yılında yayımlanan, üçüncü sınıflara mahsus *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat* kitabının son sayfasında muallimlere verilen vazifede, metnin görselinin ve içeriğinin anlaşılması (...) şeklinde işaretli olan, boş bırakılan yerlere ona göre cümle yazılması istenmiştir. Dolayısıyla görsel okuma yöntemi kullanılmıştır.

Örnek: “Öksüz” metni ve görseli

Resim 29: Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kiraat, “Öksüz Çocuklar” metni ve görseli

Necmettin Sadık, Mithat Sadullah ve Ruşen Eşref tarafından hazırlanan, 1340/1920 yılında yayımlanan, *Yeni Kiraat Kitabı Üçüncü Kısım* kitabında ezber, görsel okuma, tahmin ederek okuma, metinler arasılık yöntemi uygulanmıştır. Şiir metinleri ezberletilmiştir. Örnek: Yaramaz Kedim, İnşad dersi: Sultan Mahmud ile Kayıkçı (manzum hikâye) Orhan Seyfi

Tahmin ederek okumaya örnek metinler: Köylü ile Eşeği 1, 2. Mektepten Kaçmamalı 1, 2 (ikinci kısım birçok metinden sonra yazılmıştır.), Baş Parmak (masal) 1,2; İstifadeli Bir Seyahat 1, 2.

Görsel okumaya örnek görsel: (Yeni Kıraat Üçüncü Kısım Kışın Kuşların Hali metninin görseli sayfa: 62)

Resim 31: Yeni Kıraat Üçüncü Kısım Kışın Kuşların Hali metninin görseli

Fikirler: (...) Kuşların halini tasvir ediniz.

Vazife: Yukarıdaki resimde ne görüyorsunuz? Anlatınız?

4.3.5.6. Metin Türleri

Diğer sınıflar için kullanılan metin türleri ve sıklığıyla benzerdir. Sadece metin sayısı daha fazladır.

Yeni Millî Kıraat Kitabı'nda en çok hikâye edici metinler (sekiz hikâye ve üç fabl) daha sonra sekiz sohbet, dokuz şiir metni hazırlanmıştır. Çocuklarla sohbet ederek pozitif bilgilerin aktarılması, okuma isteğini olumlu yönde etkilemiştir. Bu metinlerde çocuğa doğrudan hitap edilmiştir.

Müntehab Kıraat (Seçilmiş Kıraat) kitabında; ahlaki değerleri içeren hikâye metinleri daha fazladır.

Çocuk Kitabı Kolay Kıraat kitabının kapağında; edebi değeri olan, ahlaki değerleri, millî tarihi, özellikle İstiklal Mücadelesini, Cumhuriyetin sahip olduğu özellikleri öğretecek metinlerin hazırlandığı vurgulanmıştır. Kitapta, hikâye edici metin daha fazladır. Edebi zevk edinmelerini sağlayacak şiir metinleri de yeterince bulunur. Bilgi verici metinlerin doğrudan çocuğa hitap şeklinde, sohbet ederek anlatılması yani sohbet türünün kullanılması okuma ve anlama kolaylığı sağlamıştır.

Çocuk Kitabı Kolay Kıraat kitabında çoğu metinde anlatıcı birinci kişidir. Genellikle de çocuk anlatmaktadır. Anlatıcının birinci kişi ve çocuk diliyle olması hikâyeleri daha cazip hale getirmiştir. Çocukların severek ve ilgiyle okuyacakları metinler hazırlanmıştır. Kitapta bilgiler hikâyeleştirilerek sunulmuştur. Çocuğun seviyesine uygun konuları/bilgileri hikâye içerisinde ablasından öğrenmesi anlatılmıştır. Ablamın dersi ifadesi yazan metinlerde hep aynı kahramanlar vardır.

Bazı hikâyelerde önce çocuğun evine biri gelir ya da aileden biri hikâyeyi anlatmaya başlar. Bu tarz yazılan metinler çocuklara daha sıcak ve samimi gelmiş ve onda okuma isteği uyandırmıştır.

Ayrıca bilgiler kurgulanarak hikâye içerisinde verilmiştir. Çocuğun bilgileri, okumaya karşı ön yargısı olmamıştır.

Kızlara Mahsus Kıraat Kitabı'nda da hikâye edici metinler daha fazladır.

4.3.5.7. Metin Temaları

Çocukların kendinden, yaşantısından bir şeyler bulacağı, onu iyiye doğruya yönlendiren metinler hazırlanmış ve çocuklarla buluşturulmuştur. Temalar çocuğun dünyasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Aynı zamanda yaşanan dönemin özelliklerini ve çocuğa sezdirilerek kazandırılmak istenen duyguları, düşünceleri barındırmıştır.

Müntehab Kıraat Adlı Türkçe kıraat kitabında, ahlaki bilgiler veren metinler bulunur. Dolayısıyla erdemler temasına ağırlık verilmiştir.

4.3.5.8. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

Müntehab Kıraat (Seçilmiş Kıraat) adlı Türkçe kıraat kitabının kapağında: "İbareler mümkün olduğu kadar sadeleştirilerek çocukların kolayca anlayabilecekleri bir şekle konulmuştur. Zaruri olarak bırakılan bazı elfaz ve tabirâtı muallim efendiler derinlemesine açıklamada himmet buyurmalıdır." ifade edilmiştir.

Aynı kitapta atalar sözü misalleri: alfabetik sıra (elifbadaki harf sırası) gözetilerek ahlaki değerleri içeren hikâye metinlerinin aralarına yerleştirilmiştir. Atasözünün muhteiyatıyla ilgili metinler yazılması atasözünün manasını, inceliğini kavratmıştır. Milli kültürün en doğru ve en güzel şekilde aktarılmasını sağlamıştır. Metinler hazırlanırken millî dil şuurunun gelişmesi, söz varlığının zenginleşmesi, etkili ve güzel Türkçenin kullanımında atasözleri ve deyimlerin ne denli etkili olacağı dikkate alınmıştır.

Mürettibi Kitapçı Arakel olan 1319/1903-1904 yıllarında yayımlanan üçüncü sınıflara mahsus *Talim-i Kıraat Üçüncü Kısım* kıraat kitabında da atasözü, vecize öğretimine önem verilmiştir. “Durub-u Emsal Akilane Sözler” başlığı altında çok sayıda örnek verildiği gibi bazen metinlere başlamadan konuyla ilgili iki atasözü/vecize yazılmıştır. Metnin içeriğinde de bahsi geçen atasözleri açıklanmıştır. Ayrıca kitabın son sayfalarında (yüz on birinci sayfadan itibaren başlayıp yüz kırkıncı sayfaya kadar) alfabetik sıra gözetilerek kelimeler ve tanımları verilmiştir. Çocuklar sözlük kullanmaya alıştırmıştır.

Örnekler: (Bu kitaptaki özellikler sadece bu bölümde değerlendirildiği için örnekler verilmiştir.)

“Durub-u Emsal Akilane Sözler”

Su, her şeyi temizler; yüz karasını temizleyemez. Kurdun davetine giden köpeği beraber almalı (kurtla beraber suçlu). Kedi beslemeyen fareleri besler. Kedi kurnaz ise fare de ahmak değil! Kiminle gezersen onunla anılırsın. Ne sarımsak yedim, ne ağzım kokar. Yerinde tekdir (uyarı) baş ağrıtmaz.

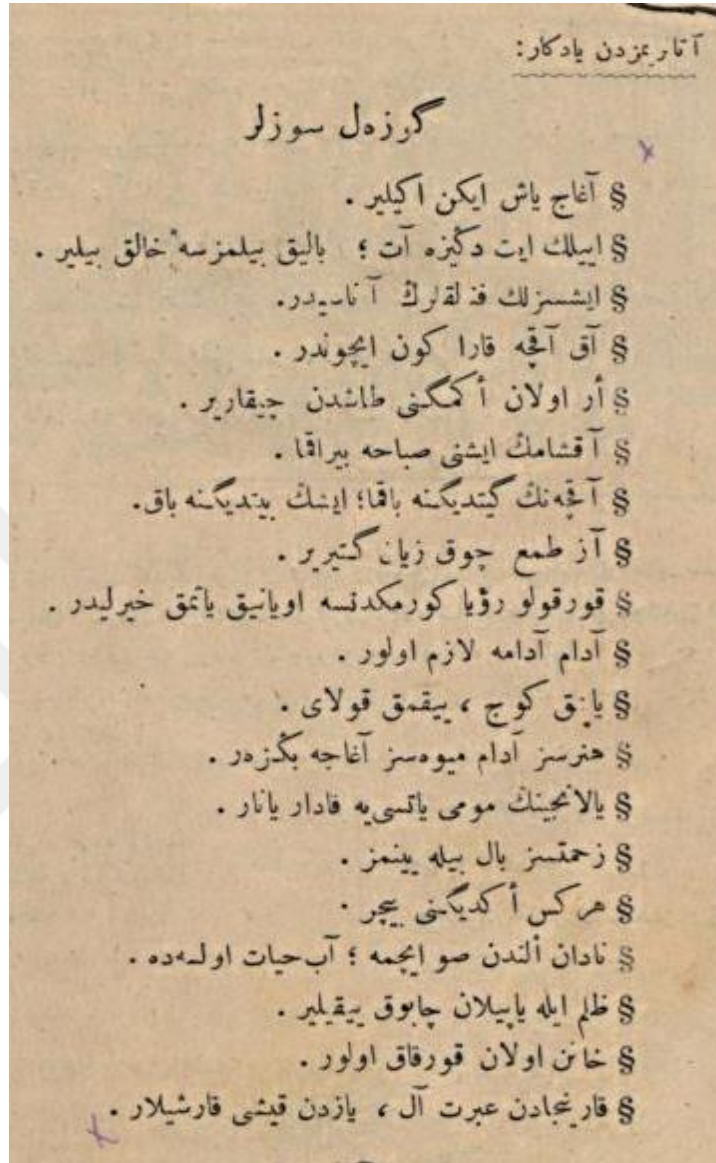
“Çalışmak Çalışmamak” metnine başlamadan vecizeler yazılmıştır. İnsan, her neye vasıl olur ise sayı ile olur. Tembel erbab hayatta ölemez! Bir müddet ki defin olunamaz. (Kemal) ...

Çocuk Kitabı – Kolay Kıraat kitabının iç sayfasında kitapla ilgili şunlar belirtilmiştir: “Pürüzsüz bir okuma sağlanması, okuduğunu anlaması ve anlatması, her kıraat parçasının anlamı bilinmeyen dört beş kelimenin anlamı açıklanmalı, öğretmen bu kelimeleri cümlede kullandırmalıdır...” Kitabın yazarı; doğru okuma, okuduğunu anlama ve anlatmaya öncelik vermiş. Daha sonra da yeni kelimelerin manalarının kavratılmasını tavsiye etmiştir. Aynı kitapta çocukların söz varlığına katkı sağlayacak etkinliklere “temrinat (alıştırma) başlığı altında, lügat kısımlarında” yer verilmiştir. Çocuğun yeni öğrendiği kelimenin manasını kavrayarak kullanması ve çocuğun aynı kökten yeni kelimeler türetmesi istenmiştir. Çocukların yeni kelimeler bulması, üst bilişsel düşünme becerilerini geliştirmiştir. Bu kelimelerin hafızalarında kalıcılığını sağlamıştır.

Örnek: .... ile aynı kökten kelimeler bulunuz. Bu kelimeleri ağızdan münasip cümleler içinde kullanınız. (...)

Necmettin Sadık – Mithat Sadullah - Ruşen Eşref tarafından hazırlanan, 1340/1920 yılında yayımlanan, *Yeni Kıraat Kitabı Üçüncü Kısım* kitabında; metinlerden sonra kelimeler ve tanımları verilirken metin aralarında bir sayfalık

atasözlerine yer verilmiştir. Bu kitap sadece bu bölümde değerlendirildiği için örnek verilmiştir. Örnek: Atalarımızdan Yedigâr “Güzel Sözler”

Resim 32: Yeni Kıraat Kitabı Üçüncü Kısım, “Atalarımızdan Yedigâr - Güzel Sözler”

Günümüz Türkçesine çevirisi: ağaç yaş iken eğilir. İyilik et denize at; balık bilmezse Hâlık bilir. İşsizlik fenalıkların anasıdır. Ak akçe, kara gün içindir. Ar olan, ekmeğini taştan çıkarır. Akşamın işini, sabaha bırakma. Akçenin gittiğine bakma, işin bittiğine bak. Az tam'a (aç gözlülük, minnet etme) çok ziyan getirir... hünersiz adam, meyvesiz ağaca benzer. Yapmak güç, yıkmak kolaydır. Herkes ekdiğini biçer. Zalim/zulm ile yapılan, çabuk yıkılır. Karıncadan ibret al, yazdan kışı karşıla...

Sadrettin Celal'in 1927 yılında yayımlanan üçüncü sınıflara mahsus *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat* kitabındaki metinlerin üst köşesinde “cümle teşkili” ifadesi

yer almıştır. Metindeki cümlelerin işlevinin, anlamlarının incelenmesi, örnek alınması, sağlanmıştır. Çocukların doğru cümlelerle, metinler oluşturmasının zemini oluşturulmuştur. Örnek: Çullar Memleketinde Zühre (cümle teşkili), Hollandalı (cümle teşkili)...

Ayrıca kitaptaki görsel olan metinlerin içerisinde (...) şeklinde boş bırakılan yerleri görsele ve metne bağlı olarak çocukların tamamlamasıyla metnin bağlamına uygun yeni cümleler oluşturmasıyla onlara uygulama fırsatı tanınmıştır.

Yeni Milli Kıraat Kitabı'nda çocukların söz varlığına katkı sağlayacak etkinliklere “kelime ve soru” kısımlarında yer verilmiştir. Kelimeler bahsinde yeni kelimelerin öğretiminde verilen kelimenin, kelime ailesinin bulunması istenmiştir. Çocuğun hayatta karşılaşacağı tüm kelimelerle karşılaşması istenmiştir. Kelime ailesi ifadesi, aynı kökten türemiş çeşitli kelimeleri anlatmak üzere kullanılmıştır.

Kelime öğretimi üst seviyededir. Çocuklar o dönemde bu etkinlikleri kolaylıkla yapabiliyorsa dil öğretimi sınıf seviyesinin üzerindedir.

4.3.5.9. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri

Türkçe kıraat kitaplarında okuma becerisi dışında yaratıcı konuşma ve yazma becerilerinin de geliştirilmesine yönelik etkinlikler bulunmaktadır.

Yeni Millî Kıraat Kitabı'nda, birçok şiir metninin altında “Manzumeyi nesre tahvil ediniz, manzume, hikâye tarzında anlatılacak, hikâye ya da şiir metinlerine ait görseller için “resim üzerine muhavereler (imla ve tahrir (kompozisyon), “Gördüğünüz resim üzerine bir vazife yazınız.” ya da “Resim üzerine bir tahrir vazifesi yazılacak.” ifadeleri görülmüştür.

Günümüzde görsel yorumu, yeni nesil soru olarak görülmektedir. Halbuki bir asır önce kıraat kitaplarında görsellerle üst bilişsel düşünme ve konuşma becerileri geliştirilmek istenmiştir. Görselleri incelemek beyni müthiş bir şekilde geliştirir. Sanıldığı gibi kolay bir eylem değildir. Görsele dair bir metin oluşturmak da yaratıcı düşünme becerisini geliştirir. Yaratıcı yazma eylemi gerçekleştirilir.

Örnek: Balıkçı adlı şiir metinden sonra, şiirin hikâye tarzında anlatılması istenmiştir. Böylece yazma/konuşma becerileri geliştirilmiştir.

Örnek: İş adlı şiir metninden sonra iş diye bir vazife yazılacak.

Örnek: İşten sonra adlı hikâye metni için yerleştirilen görsel hakkında “Resim üzerine muhavereler (imla ve tahrir/kompozisyon)” ifadesiyle, çocukların resmi

incelemeleri ve buna dair onlarda uyandırdığı düşünceleri çocukların kompozisyon şeklinde yazmaları istenmiştir.

Örnek: Çiftçiler adlı hikâye edici metnin görseli hakkında da “Resim üzerine muhavereler (imla ve tahrir (kompozisyon))” yaptırılması istenmiştir.

Çocuk Kitabı – Kolay Kıraat kitabında öğrenilen kelimelerin uygun cümlelerde kullanılması ve bunların ağızdan/şifahen söylenmesi, ayrıca metinlerin baştan itibaren anlatılması yani özetlenmesi, “Bu hikâyeyi kardeşinize anlatır gibi anlatın, bu hikâyeyi başınızdan geçmiş bir olay gibi anlatın.” vazifelerinin verilmesiyle yaratıcı düşünme becerisini geliştirmiştir.

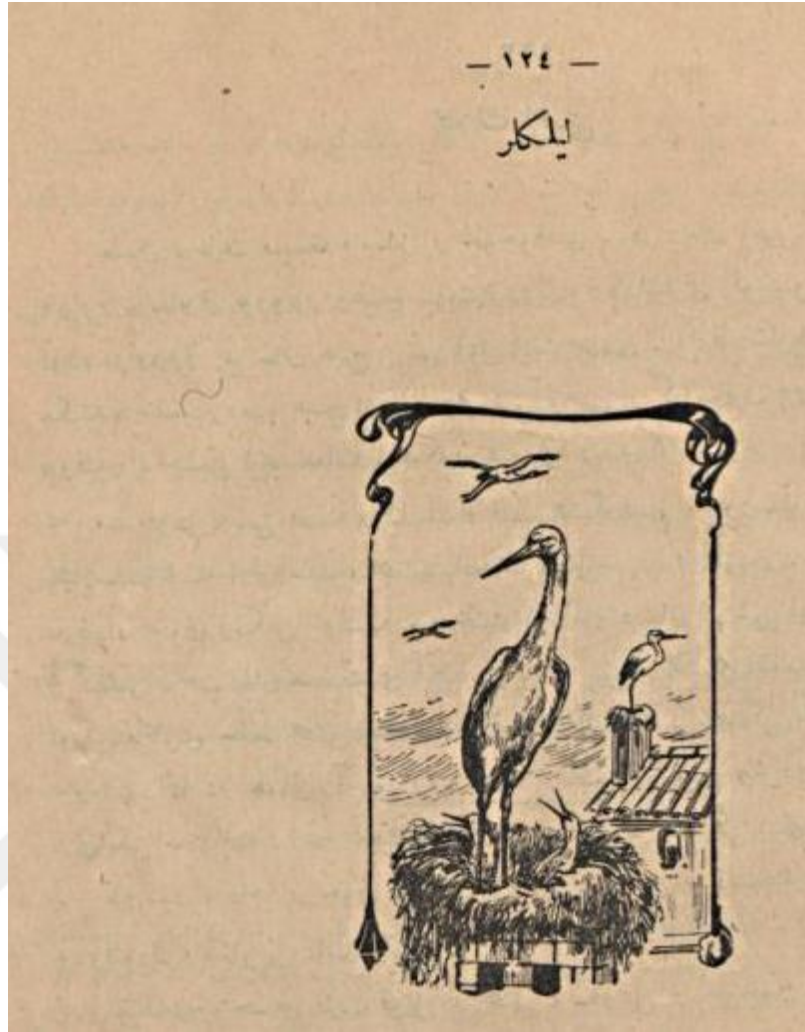
Sadrettin Celal tarafından hazırlanan, 1927 yılında yayımlanan, üçüncü sınıflara mahsus *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat* kitabının son sayfasında, muallimlere; çocukların görsel ve metinle ilgili bağ kurarak metnin içerisinde (...) işareti konmuş yerleri tamamlaması istenmiştir. Dolayısıyla; yaratıcı yazma becerisini geliştirmeye yönelik bir vazife verilmiştir. “Çocukların görseller ve metnin içeriği hakkında düşünceleri, anlam bütünlüğünü devam ettirecek şekilde, boş bırakılan bölüme uygun cümleleri yazması beklenmiştir.” Yaratıcı okuma etkinlikleriyle yaratıcı yazma becerisi geliştirilmiştir.

Necmettin Sadık, Mithat Sadullah, Ruşen Eşref tarafından hazırlanan, 1340/1920 yılında yayımlanan, *Yeni Kıraat Kitabı Üçüncü Kısım* kitabında mükâleme temrinleriyle (konuşma alıştırmaları), metin altındaki metinle ilgili bilgilerin çocuğun yaşantısında da yerinin olup olmadığına ve görsellere dair sorularla çocuklar konuşmaya alıştırmak istenmiştir. (Bu kitabın değerlendirmesi sadece bu bölümde yapıldığı için örnek verilmiştir.)

Örnek: “Serhoşluğun Akıbeti” metni

Fikirler: Bir sarhoşa rast geldiniz mi?... (Bu soruyla konu açılıp çocuklar konuşmaya sevk edilmiştir.)

Örnek: Leylekler metni ve görseli

Resim 33: Yeni Kıraat Kitabı Üçüncü Kısım Leylekler görseli

Vazife: Bu karideki resimde ne görüyorsunuz, anlatınız?

Örnek: “İki Arslan İmtihana Çıkmış” metni

Mukaleme temrini (konuşma alıştırması): hikâyeyi muhtasaran/kısaca, özetle anlatınız.

4.3.5.10. Metin Soruları

Üçüncü sınıflara yönelik hazırlanmış olan kıraat kitaplarında sınıf seviyesi gözetilerek bilişsel ve duyuşsal özellikte her düzeyden sorulara yer verilmiştir. Çocukların üst düzey düşünme becerileri sorularla desteklenmiştir.

Metinlerin çoğundan sonra çocuklara bilişsel boyutta olan vazifeler verilmiştir. Sentez/yaratma basamağında olan çocuktan görsele dair hikâye yazma/anlatması ya da

değerlendirme basamağında hikâyedeki olayların nedenlerinin analiz edilmesi istenmiştir. Duyuşsal boyutta ise çocuğun sorulara kendi duygu dünyasında cevaplar araması gerekmiştir.

Öğrencilerin, metinler (görsel ve yazılı) üzerinden bir durum, bir olayı kavramaları, bu durumun ya da olayın olumlu ve/veya olumsuz yanlarını belirlemeleri ardından metinde bahsedilenler ile kendi hayatları arasında bağlantı kurmalarının sağlanması hedeflenmiştir.

Örnek kitaplar:

Ahmed Rasim'in hazırladığı, 1926 yılında yayımlanan, üçüncü sınıf *Doğru Usul Kıraat* kitabındaki metin altı soruları, çocuğun hikâyeden ders çıkarmasını sağlamaya yöneliktir. (Bu kitap sadece bu bölümde değerlendirildiği için örnek verilmiştir.)

Örnek metinler:

“Yarın” adlı metnin soruları: Dursun evvela ne diyordu? Yarın olunca ne yapıyordu? Kimden ne haber geldi? Ertesi günü daha ertesi günü? Daha daha ertesi günü? En sonra ne oldu? Bugünün işini yarına bırakan...

Necmettin Sadık, Mithat Sadullah, Ruşen Eşref tarafından hazırlanan, 1340/1920 yılında yayımlanan, *Yeni Kıraat Kitabı Üçüncü Kısım* kitabında, metinle ilgili bilgilerin çocuğun yaşantısında da yerinin olup olmadığına ve görsellere dair sorular sorulmuştur. Ayrıca çocuğun okuduğu metinden ders çıkarması istenmiştir. (Bu kitap sadece bu bölümde değerlendirildiği için örnek verilmiştir.)

Örnek: “Kışın Kuşların Hali” metninin soruları;

Fikirler: Kışın kuşların hali nasıldır? Serçeler ne yaparlar? Siz kuşlara acır mısınız? Kar yağdığı zaman ne yaparsınız? Kuşların halini tasvir ediniz.

Vazife: Yukarıdaki resimde ne görüyorsunuz? Anlatınız?

Örnek: Serhoşluğun Akıbeti metni;

Fikirler: Bir sarhoşa rast geldiniz mi?...

Örnek: “Cahillik Hem Ayıptır Hem de Tehlikelidir” metninin sorusu (...) Bu hikâyeden ne ders çıkarırsınız?

4.3.5.11. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Yeni Milli Kıraat Kitabı'nda birçok metinde, hikâyeyi çocuk anlatmıştır.

Kitaplardaki birçok metinde ne lügat ne de metin altı sorusu bulunur. Çocuklar hiçbir konuda zorlanmamıştır. Okuma zevki ve kolaylığı sağlanmıştır.

Metnin parçalar halinde verilmesi çocuğun dikkat süresinin önemsendiğini göstermektedir. Aynı zamanda tahmin ederek yaratıcı okuma yapmalarını da gerektirmiştir. Çocuklar, okumaya karşı meraklı ve istekli olmuşlardır.

4.4. Dördüncü Sınıf Kıraat Kitaplarının İncelenmesi

Bu bölümde okuma eğitimine katkı sağlayabilecek, farklı özellikleri bulunan, ikinci sınıf seviyesinde okutulan aşağıdaki kıraat kitapları derinlemesine incelenmiştir. Kitaplar kısaca tanıtılacak oluşt şunlar ifade edilebilir:

Ahmed Cevad'ın hazırladığı, 1925 – 1341 yılında yayımlanan, *Türkçe Kıraat Kitabı'nda* sadece görseller ve ona dair sorular bulunmaktadır. Şiir metinleri ezberletilmiştir. Çeviri metinler bulunur.

Leyla Nigâr'ın 1923- 1339 yılında yayımlanan, *Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı*, kızların ilgilerine yönelik hazırlanmıştır.

Köprülüzade Mehmet Fuat, (1340-1924). *Yeni Millî Kıraat*. İlk Mekteplerin Dördüncü Sınıfına Mahsus Türkçe kıraat kitabında; muallimlere, her metnin altında öğrencilere görsel okumaya, yazma ve konuşma becerilerinin geliştirilmesine, söz varlığına katkı sağlamaya yönelik etkinlikler yaptırması vazifeleri verilmiştir.

Yeni Usul Talim-i Kıraat. Dördüncü Kısım Türkçe kıraat kitabında; hikâyeler, manzumeler, muhavere metinleri, latifelerle (fikralar) oldukça fazladır. Metinler arasında birer sayfalık kelime bahisleri bulunmaktadır. Bunların yanında kıymetli/güzel sözler başlığı altında birden fazla sayfada vecizeler yazılmıştır. Ayrıca metinler hakkında talim kısmındaki suallerle, çocukların düşünmesi sağlanmış ve düzgün söz söylemelerine ortam hazırlanmıştır.

4.4.1. Türkçe Kıraat Kitabı

İncelenen kıraat kitabı; 1340 Senesi Programına göre ve Cumhuriyet idaresi fikirleri üzerine, yeniden tadil edilerek Maarif Vekâleti Kitap İntihabı Komisyonu tarafından kabul edilmiştir.

Kitapta çeviri metinlere yer verilmiştir. Dönemin şartları düşünüldüğünde Türkçe kıraat kitaplarının hazırlanmasına ne denli önem verildiğini göstermektedir.

Kitaptaki şiir türü metinlerin altında; şiirin ezberletilmesi, vazifesi verilmiştir. Çocukların hafızalarında şiir olması, sınıf seviyesine göre de dimağlarındaki şiir sayısının arttırılması edebi zevki tatmış nesillerin yetişmesini sağlamıştır.

Türkçe Kıraat kitabında konuşma becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlikler bulunur. Konuşma becerisine yönelik olarak metin altlarında “Yukarıda okuduğunuz kıraatı hülasa ediniz, esaslı fikirleri hakkında münakaşalar yapınız.” vazifeleri bulunur.

4.4.1.1. Künyesi

Ahmed Cevad. (1925 – 1341). *Türkçe Kıraat Kitabı. İkinci Tabı. İlk Mektep Dördüncü Sınıf.* Orhaniye Matbaası.

4.4.1.2. Metin Listesi

1.Vatan (İbrahim Alaaddın- Çocuk Şiirleri), 2. Gaffur' un Kütüphanesi (Ali Hami – Mektep Alemi), 3. Kabahat Kabahati Doğurur, 4. Baş Kumandan Muharebesi, 5. Alil Dilenci (Mehmet Emin); 6. Arap Atları (Harun Reşid), 7. Yaşasın Türkiye (İbrahim Hilmi), 8. Kaya ile Yolcu, 9. Bir İtizar, 10. Keçi, 11. Küçük Şeyler, 12. Terzinin Bayrağı, 13. Namık Kemal Beğ (İbrahim Alaadin- Çocuk Şiirleri), 14. İbrahim Müteferrika (Ahmet Refik-Altun Kitaptan), 15. Rum İlinden Muhacerat, 16. Lekeli Balta, 17. Kuru Ekmek Cezası, 18. Deve, 19. En İyi ve En Fena Şey, 20. Bir Kanbur Adamın Hizmeti (Merhum Ali Nusret), 21. Elim Varmadı, 22. Sen Feryada Başlayınca (Mehmet Emin), Zürafa, 23. Çizmecinin Levhası, Çiçekler, 24. Bir Rüya, 25. Durmayalım (Mehmed Akif), 26. Ak Baykuş, 27. Bir Arap Atı, 28. Anderuklas, 29. Sincap, 30. Midhat Paşa (İbrahim Alaaddin- Çocuk Şiirleri), 31. Hürriyet Mücadeleleri, Gülüverin Cebinde Ne Bulundu? 32. Hayvanlar El Yerine Ne Kullanır? 33. Sofya'nın Fethi, 34. Muharebeden Sonra, 35. İmam Ebu Yusuf, 36. Memleket Hatırası (Ali Ulvi- Çocuklarımıza Neşideler), 37. Ruh Büyüklüğü, 38. Ispartalı Halil (Ayçöre oğlu Yusuf), 39. Bir Seyahat, 40. Maymun Hikâyeleri, 41. Fener (Şair: Mehmed Emin Beğ), 42. Kardeşlik, 43. Franklin, 44. Ayı Balığı, 45. Kur'an-ı Kerim (Şair: Mehmed Emin – Türk Sazı), 46. Bir Hasisin Hikâyesi (Azim ve Sebat Numunelerinden), 47. Fulton, 48. Gülün Ölümü (Ali Ulvi- Çocuklarımıza Neşideler), 49. Meçhul Bir Kahraman, 50. Kibritçi Kız (Mehmet Emin – Türk Sazı), 51. Burusa (Bursa), 52. Bursa'da İpekçilik, 53. Anadolu, 54. Mektup (Yazar: Ali Ulvi), 55. Bernapalisi, 56. Çömlekçi (Mehmet Emin- Türk Sazı), 57. Güneş (Faik Sabri), 58. Afyon Karahisar' ın Zabtı, 59. Papağan Hikâyeleri, 60. Rus Köylüsü İle Yahudi Sarrafi, 61. Topçu Kara Mehmet, 62. Tasarruf, 63. Ateş-Kibrit (Büyüklerimiz), 64. Alp Arslan (Milli Kıraatten), 65. Ya Gazi Ol Ya Şehit (Şair: Mehmet Emin Yurdakul), 66. Balonlar (Yazar: Sati), 67. Halepli Süleyman, 68. Bir

Mağlubiyetten İbret, 69. İnsanlar Neler Yiyorlar? 70. Waşington, 71. Ormanda, 72. Varna Muharebesi ve Koca Hızır (Yazarı: Ahmet Refik), 73. En Büyük Fazilet, 74. Kutuplara Doğru (Milli Kıraatten), 75. Doğru, 76. İki Köpek, 77. İyilik (Yazar: Muhammet/Mehmet Ata), 78. Kanuna Hürmet, 79. Anadolu İnkılabı.

Metinlerin birçoğunun müellifi ve alındığı kaynak belirtilmiştir. Midhat Paşa, Namık Kemal Beğ ile Vatan (İbrahim Alaaddın- Çocuk Şiirleri); Alp Arslan Kutuplara Doğru (Millî Kıraat'ten); Gaffur' un Kütüphanesi (Yazarı Ali Hami – Mektep Alemi); Ateş-Kibrit (Büyüklerimiz); Kur'an-ı Kerim, Kibritçi Kız, Çömlekçi (Mehmet Emin-Türk Sazı); Memleket Hatırası, Gülün Ölümü (Ali Ulvi- Çocuklarımıza Neşideler); Bir Hasisin Hikâyesi (Azim ve Sebat Numunelerinden); İbrahim Müteferrika (Ahmet Refik-Altun Kitaptan).

Sadece yazar ya da şairi belirtilenler:

İyilik (Yazar: Muhammet/Mehmet Ata); “Varna Muharebesi ve Koca Hızır” (Yazarı: Ahmet Refik); Ya Gazi Ol Ya Şehit (Şair: Mehmet Emin Yurdakul); Güneş (Faik Sabri); Mektup (Yazar: Ali Ulvi); Sen Feryada Başlayınca, Fener (Şair: Mehmed Emin Beğ); Ispartalı Halil (Ayçöre Oğlu Yusuf); Durmayalım (Mehmed Akif); Bir Kanbur Adamın Hizmeti (Merhum Ali Nusret); Yaşasın Türkiye (İbrahim Hilmi).

4.4.1.3. Kimler İçin Hazırlanmış

Mekteb-i ibtidaiyenin dördüncü sınıflarında okuyan çocuklar için hazırlanmıştır. Kitabın kız ya da erkek çocuklara yönelik olduğuna dair bir ifade bulunmamaktadır.

4.4.1.4. Biçimsel Özellikleri

Kıraat kitabının kapağında; künyesiyle ilgili bilgiler ve çocuğun yaşadığı çevreye uyumlu bir görsel bulunur. Kitabın sayfaları incelendiğinde biçimsel açıdan incelenen diğer kıraat kitaplarıyla benzerlik olduğu görülmüştür. Ebatı 19x13 16x9.5 şeklindedir.

4.4.1.5. Görsel Özellikleri

Görsel açıdan zengin bir kıraat kitabıdır. Görsellerin metnin içeriğine özel olarak çizilen resimlerden oluştuğu görülmüştür. Çocuğun metne ilgisini çeken, metnin konusunu ve duygusunu daha kolay anlamasını sağlayan resimler yerleştirilmiştir.

Dönemin teknolojik yapısı düşünüldüğünde kitaptaki birçok metin için görsel hazırlanmış olması eğitime, kitaplara, okumaya ve çocuklara ne kadar önem verildiğini açıkça göstermektedir.

4.4.1.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Şiir türü metinlerin altında şiirin ezberletilmesi vazifesi verilmiştir. Ezber yöntemi sadece şiir türü metinlerde kullanılmıştır. Böylece çocukların küçük yaştan itibaren etkili ve güzel bir şekilde şiir okumayı öğrenmesi ve şiirleri ezberleyerek edebi zevk edinmeleri amaçlanmıştır. Ezberleme tekniğiyle öğrencilerin hafızaları güçlendirilmiştir. Çocuklar, ezber yaparak, edebi değer taşıyan parçaların söz varlığını, cümle yapılarını, anlatım özelliklerini kavramışlar, Türkçeyi güzel, doğru ve etkili bir biçimde kullanabilmişlerdir.

Türkçe Kıraat Kitabı'nda şiir metinlerinin ezberletilmesi istenen metin örnekleri: Vatan, İş, Bahar Kalfa, Yaz, Deniz, Çiftçiler...

Kitapta metinler arası ilişkiye önem verilmiştir. Etkileşimsel okuma yaklaşımı esas alınmıştır. Metinlerin birçoğu milli mücadele dönemini yansıtmaktadır. Birbiriyle içerik açısından ilgili metin örnekleri: Yaşasın Türkiye, Başkumandanlık Muharebesi, Muharebeden Sonra, Ispartalı Halil, Bir Seyahat (Balkan Seferinden) ... Ayrıca diğer metinlerde de bu durum görülmüştür. Burusa, Burusa'da İpekçilik gibi metinler örnek gösterilebilir. Dönemi yansıtan, içerik açısından birbiriyle ilgili metinlerle, çocuklarda milli ve manevi duyguların güçlenmesi ve okuma isteği uyandırılması amaçlanmış olabilir.

Bazı metinler bölümler halinde yazılmıştır. Çocuklar bir sonraki bölümde neler olacağını merak etmiştir. Tahmin ederek okuma yöntemi kullanılmıştır. Yaratıcı okuma yapımları; okuma ilgi, merak ve sevgisi oluşturmuştur. Bunlarla beraber, çocukların dikkat süreleri önemsenmiştir. Kolaylıkla okuyup anladığı metinleri, daha seyerek okumuşlardır. Aynı zamanda hikâye serisi okuyor hissiyatı uyandırmıştır. Örnek metinler: Ormanda 1, Ormanda 2, Ormanda 3; Papağan Hikâyeleri 1, 2. (...)

4.4.1.7. Metin Türleri

Tablo 24.

Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı

Metin Türü	Metin İsmi	Türlerin Kullanım Sıklığı		
Hikâye Edici Metinler	Gaffur'un Kütüphanesi	48		
	Başkumandan Muharebesi			
	Alil Dilenci			
	Arap Atları			
	Yaşasın Türkiye			
	Kaya ile Yolcu			
	Bir İtizar			
	Terzinin Bayrağı			
	Kuru Ekmek Cezası			
	En İyi En Kötü Şey			
	Bir Kamburun Hizmeti			
	Elim Varmadı			
	Çizmecinin Levhası			
	Çiçekler			
	Anderuklas			
	Güliver'in Cebinde Ne Bulundu?			
	Sofya'nın Fethi			
	İmam Ebu Yusuf			
	Ruh Büyüklüğü			
	Ispartalı Halil			
	Maymun Hikâyeleri			
	Kardeşlik			
	Franklin			
	Bir Hasisin Hikâyesi			
	Fulton			
	Meçhul Bir Kahraman			
	Kibritçi Kız			
	Güneş			
	Afyonkarahisar'ın Zabtı			
	Papağan Hikâyeleri			
	Topçu Kara Mehmet			
	Tasarruf			
	Alparslan			
	Balonlar			
	Halepli Süleyman			
	Bir Mağlubiyetten İbret			
	Ormanda			
	Varna Muharebesi ve Koca Hızır			
	En Büyük Fazilet			
	Kutuplara doğru			
	İki Köpek			
	İyilik			
	Kanuna Hümet			
	Anadolu İnkılabı			
	Fabl			
	Masal		Rus Köylüsü ile Yahudi Sarraf	1

Tablo 24.

Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı (devamı)

Metin Türü	Metin İsmi	Türlerin Kullanım Sıklığı	
Anı	Bir Rüya	2	
	Bir Seyahat		
Günlük			
Tiyatro			
Deneme	Hürriyet Mücahitleri	1	
Mektup	Mektup	1	
Bilgilendirici Metinler	Keçi	12	
	İbrahim Müteferrika		
	Deve		
	Zürafa		
	Ak Baykuş		
	Sincap		
	Sohbet		Hayvanlar El Yerine ne kullanırlar? Ayı
	Balığ		
	Bursa (Bursa)		
	Bursa'da İpekçilik		
	Ateş ve Kibrit		
	İnsanlar Neler Yiyorlar?		
	Washington		
Vatan	13		
Kemal Beğ			
Sen Feryada Başlayınca			
Durmayalım			
Mithat Paşa			
Muharebeden Sonra			
Şiir		Memleket Hatırası	
Deniz Feneri			
Kur'an-ı Kerim			
Gülün Ölümü			
Anadolu			
Çömlekçi			
Ya Şehit Ol Ya Gazi			

Çocuklara milli ve manevi değerleri aşlamak için hazırlanmış bir hikâye kitabı gibidir. Yaşadığı dönemi ve yakın geçmişte yaşananları hikâye edici metinlerle ve birinci kişi ağzından anlatan bir kitaptır. Türkçe kıraat kitabının çocukların yaşantısına dönük hazırlandığını gösterir.

İncelenen kıraat kitabında kırk sekiz hikâye, bir masal, iki anı, bir deneme, on iki sohbet, bir mektup, on üç şiir olmak üzere yetmiş sekiz metin vardır. Çocukların farklı türden metinlerle karşılaşmaları sağlanmıştır.

Bilgiler sohbet ya da anı türü metinlerle verilmiştir. Çocuklara hitap eden metinlerin yazılması, çocukların metni rahatlıkla anlamaları ve severek okumalarını sağlanmıştır.

Hikâyelerde, birinci kişi ağzından bir anlatım vardır. Millî mücadele ruhunu yansıtan metinlerle çocuklara vatan sevgisi aşılanmak istenmiştir.

Kitapta dünya edebiyatından seçilmiş metinlerin çevirileri vardır. O dönemde çocukların ders kitabı dışında bilgi edineceği bir kaynağa ulaşması neredeyse mümkün değildir. Çeviri metinler cevher niteliğindedir. Böylece çocukların metinleri okumaya karşı ilgileri arttırılmıştır.

Örnek: Halepli Süleyman

Fransızlar Hint yolunu elde etmek için General Napolyon Bonapartı Mısır'ın fethine göndermişlerdi. Mısır bizim bir eyaletimizdi...

Örnek: Kutuplara Doğru (Milli Kırattan)

“1893 senesi Haziran'ı idi. Nansen ile arkadaşları seyahat için hazırlanmışlardı.

Örnek: Güliiver'in Cebinde Ne Bulundu?

“10. asırda İngiliz muharrirlerinde Swift Güliiver'in seyahatleri ünvanıyla hayali bir seyahat kitabı yazmışım.”

Örnek: Ispartalı Halil

Kırım seferi esnasında idi. Serdar Ekrem, Ömer Paşa “Varna” dan gemilerle “Gözlüova” ya bir miktar asker geçirmiş, onları tertip ile meşgul oluyordu. Ruslar askerimize hücum ettiler.

Örnek: Bernapalisi

16. asırda hayatış büyük adamlardandır. Fransa'nın küçük bir şehrinde cam nakışı ile geçiniyordu...

Örnek: Balonlar

1823 sene miladiyesi Haziran'ın bir pazar günü idi. Fransa'da (anoney) kasabası civarında, bir köyün ahalisi garip bir hadise karşısında hayret ve dehşet içine düşmüşlerdi.

Örnek: Topçu Kara Mehmet

300 sene evvel, en eski düşmanlarımız olan Venediklilerin donanması büyük bir deniz muharebesinde bizim Akdeniz'deki donanmamızı mağlup etmiş, ondan sonra Çanakkale Boğazı önlerine kadar gidip gelmişti. (...)

4.4.1.8. Metin Temaları

Tablo 25.
Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki Metinler ve Temalar

TEMA	METİN ADI	TEMA
Doğa ve Evren	Arap Atları	Hayvanlar
	Keçi	Hayvanlar
	Deve	Hayvanlar
	Elim Varmadı	Canlılar- Bitkiler
	Zürafa	Hayvanlar
	Çiçekler	Bitkiler
	Ak Baykuş	Hayvanlar
	Anderuklas	Bitkiler-Hayvanlar- Mevsimler
	Sincap	Hayvanlar
	Hayvanlar El Yerine Ne Kullanırlar?	Hayvanlar
	Maymun Hikâyeleri	Hayvanlar
	Fener	Doğa olayları – çevre
	Ayı Balığı	Canlılar
	Gülün Ölümü	Bitkiler, mevsimler
	Burusa'da İpekçilik	Canlılar
	Mektup	Canlılar, bitkiler
	Güneş	Evren ve dünya
	Papağan Hikâyeleri	Canlılar – doğa olayları
	Ormanda	Canlılar, bitkiler
	Kutuplara doğru	Doğa olayları
Erdemler	Alil Dilenci	Merhamet- Vicdanlı Olmak Dayanışma-Yardımlaşma
	Kaya ile Yolcu	Nezakat- dostluk
	Bir İtizar	Sorumluluk
	Küçük Şeyler	Dürüstlük
	Terzinin Bayrağı	Saygı- iyilikseverlik
	Bir Kamburun Hizmeti	Merhamet
	Elim Varmadı	Saygı
	Çizmecinin Levhası	Vefa-dostluk- yardımlaşma
	Ruh Büyüklüğü	Dostluk – kardeşlik
	Kardeşlik	Sevgi – sılayı rahim
	Kur'an-ı Kerim	Merhamet, vicdanlı olmak
	Kibritçi Kız	Cömertlik
	Alparslan	İyilikseverlik, merhamet
	En Büyük Fazilet	Merhamet
	İki Köpek	
	İyilik	
	Kanuna Hürmet	

Tablo 25.

Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki Metinler ve Temalar (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Çocuk Dünyası	Yaşasın Türkiye	Okul
	İmam Ebu Yusuf	Okul
	Bir Seyahat	Okul
	Ateş ve Kibrit	Okul
Birey ve Toplum	Bir Kamburun Hizmeti	Aile İletişimi
	Çizmecinin Levhası	İnsanlarla İletişim
	Bir Rüya	Meslekler – Dayanışma
	Durmamalım	İnsanlarla İletişim – Dayanışma
	Kardeşlik	Komşuluk ilişkileri
	Çömlekçi	Helal, hayat becerileri
	Rus Köylüsü ile Yahudi Sarraf	Kültürel Farklılıklar
	Tasarruf	Meslekler
	İnsanlar Neler Yiyorlar?	Kültürel Farklılıklar
	Kişisel Gelişim	Lekeli Balta
Kuru Ekmek Cezası		Özeleştiri – Özdenetim
En İyi En Kötü Şey		Özeleştiri
Çizmecinin Levhası		Özgüven
Ruh Büyüklüğü		Özeleştiri
Franklin		Başarı
Fulton		Beceri, çalışkanlık, girişimcilik
Çömlekçi		Beceri, çalışkanlık
Tasarruf		Öz denetim, sorumluluk
Ateş ve Kibrit		Beceri, çalışkanlık
Millî Kültürümüz	Kutuplara doğru	Empati, Motivasyon
	İki Köpek	Öğrenmeyi öğrenme, motivasyon
	Vatan	Vatan Sevgisi
	Kemal Beğ	Vatan Sevgisi
	Sen Feryada Başlayınca	Vatan Sevgisi
	Mithat Paşa	Devlet Büyükleri-vatan sevgisi
	Hürriyet Mücahitleri	Devlet Büyükleri- vatan sevgisi
	İmam Ebu Yusuf	Büyüklerimiz
	Memleket Hatırası	Sıla
	Anadolu	Vatan sevgisi
Zaman ve Mekân	Topçu Kara Mehmet	Vatan sevgisi
	Ya Şehit Ol Ya Gazi	Vatan Sevgisi
	Bursa	Şehirler
	Bursa'da İpekçilik	Şehirler
	Washington	Şehirler
	Ormanda	Orman
Kutuplara doğru	Gezginler	

Tablo 25.

Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki Metinler ve Temalar (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Vatandaşlık	Hürriyet Mücahitleri	Hukukun Üstünlüğü
	Bir Seyahat	Görev bilinci
Millî Mücadele ve Atatürk	Başkumandan Muharebesi	Millî Mücadele – Atatürk
	Yaşasın Türkiye	Millî Mücadele
	Kemal Beğ	Millî Mücadele
	Rum İlinden Muhacerat	Millî Mücadele
	Hürriyet Mücahitleri	Millî İrade
	Sofya'nın Fethi	Millî Mücadele-cesaret
	Muharebeden Sonra	Millî Mücadele- fedakârlık
	Ispartalı Halil	Millî Mücadele- cesaret-şehitlik
	Bir Hasisin Hikâyesi	Millî Mücadele – fedakârlık
	Meçhul Bir Kahraman	Millî Mücadele- cesaret-şehitlik
	Burusa	Millî Mücadele
	Afyonkarahisar'ın Zabtı	Millî Mücadele
	Topçu Kara Mehmet	Millî Mücadele
	Alparslan	Millî Mücadele – cesaret
	Ya Şehit Ol Ya Gazi	Şehitlik, gazilik
	Halepli Süleyman	Millî Mücadele- şehitlik
	Bir Mağlubiyetten İbret	Millî Mücadele- şehitlik
	Varna Muharebesi ve Koca Hızır	Millî Mücadele – cesaret
	Anadoluİnkılabı	Millî Mücadele, Atatürk
Okuma Kültürü	Gaffur'un Kütüphanesi	Okuma Sevgisi
	İbrahim Müteferrika	Okuma Sevgisi
	Çiçekler	Okuma Sevgisi
	İmam Ebu Yusuf	Okuma Sevgisi
	Franklin	Okuma sevgisi
İletişim	Küçük Şeyler	Aile İletişimi
	En İyi Şey En Kötü Şey	İletişim Becerileri
	Bir Kamburun Hizmeti	Aile İletişimi
	Çizmecimin Levhası	İnsanlarla İletişim
	Çiçekler	Diğer canlılarla iletişim
	Mektup	İnsanlarla İletişim
Bilişim ve Teknoloji	Guliver 'in Cebinde Ne Bulundu?	Merak duygusu
	Balonlar	Merak duygusu, tasarım
Sağlık ve Spor	Arap Atları	Centilmenlik
	Mektup	Sağlıklı beslenme

Tablo 25.

Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki Metinler ve Temalar (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Duygular	Vatan	Sevgi
	Gaffur'un Kütüphanesi	Sevgi-Beğenme-takdir etme
	Alil Dilenci	Acıma
	Yaşasın Türkiye	Sevgi
	Küçük Şeyler	Üzüntü
	Rum İlinden Muhacerat	Üzüntü
	Lekeli Balta	Bıkkınlık
	Çiçekler	Mutluluk
	Bir Rüya	Sevgi
	Durmamalım	Sevgi- Mutluluk
	Anderuklas	Sevgi – Vefa
	Muharebeden Sonra	Merhamet
	Memleket Hatırası	Özlem
	Ruh Büyüklüğü	Takdir etme-beğenme
	Maymun Hikâyeleri	Üzüntü
	Ayı Balığı	Sevinç
	Kur'an-ı Kerim	Sevgi
	Kibritçi Kız	Merhamet
	Ateş ve Kibrit	Beğenme, takdir etme
	Ya Şehit Ol Ya Gazi	Sevgi

İncelenen Türkçe kıraat kitabında, birey ve toplum, erdemler, okuma kültürü, kişisel gelişim, doğa ve evren, milli mücadele ve Atatürk, milli kültürümüz, iletişim, duygular temalarını içeren metinler bulunmaktadır. Çocukların yaşadığı toplumu anlayan, yaşadığı çevreyi ve dönemin özelliklerinin farkında, milli kültürünün bilincinde, okuma alışkanlığı ve sevgisi olan, sevgili, saygılı, merhametli bireyler olmalarına katkı sağlayacak metinlere yer verilmiştir.

Tespit edilen temalar:

Doğa ve evren: bitkiler, canlılar, doğa, hayvanlar, mevsimler, yeryüzü, evren ve dünya, doğa olayları,

Erdemler: merhamet, vicdanlı olmak, nezaket, sorumluluk, saygı, sılayı rahim, cömertlik, kanaatkârlık, merhamet, kardeşlik, vefa, dayanışma, dürüstlük

Çocuk dünyası: oyun, okul

Birey ve Toplum: insanlarla iletişim, aile iletişimi, komşuluk ilişkileri, kültürel farklılıklar, hayat becerileri, farklılıklara saygı, gurbet, empati, sosyal mesaj içermesi, meslekler

İletişim: aile iletişimine çok önem verilmiştir ve vurgulanmıştır.

Kişisel Gelişim: öz denetim, çalışkanlık, beceri, başarı, motivasyon, kişilik tipleri, öz eleştiri, öğrenmeyi öğrenme

Milli Kültürümüz: sıla, büyüklerimiz, devlet büyükleri, tarihi mekânlar, bayrak, inanç, vatan sevgisi

Zaman ve Mekân: şehirler, orman, gezginler

Vatandaşlık: hukukun üstünlüğü, görev bilinci, alın teri, emek, çalışma

Millî Mücadele ve Atatürk: milli mücadele, cesaret, şehitlik, gazilik, vatanseverlik, vatan sevgisi, milli mücadele

Okuma Kültürü: okuma sevgisi, okuma alışkanlığı

İletişim: Aile iletişimi, insanlarla iletişim, diğer canlılarla iletişim

Bilim ve Teknoloji: merak duygusu, tasarım

Sağlık ve spor: sağlıklı beslenme, centilmenlik

Duygular: sevgi, üzüntü, heyecan, sitem, takdir etme, kıskançlık, mutluluk,

4.4.1.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

Bazı metinlerden sonra az sayıda kelime ve tanımları verilmiştir. Bu kelimelerin de yine anlam olarak birbirini çağrıştıran özellikleri dikkat çekmektedir. Metinde geçen kelime ve onu çağrıştıran kelime “yeni fikirler” başlığı altında yazılmıştır. Dördüncü sınıflara yönelik bir kitap olduğu için çocukların kelime hazineleri yeterince geliştirilmiştir. Kelime bahsi olan metinler ve kelimeler:

Örnek: Vatan adlı şiir metni;

Yeni Fikirler: yabancı, yabancılık, sezme, sezerek, vatan sevdası, dalgaların lisanı, şarkı, fısıldayan, uğuldayan, mübarek, mübarek memleket

Örnek: Durmayalım adlı Hikâye metni;

Lügat

(1) Hasir: hasretle, özlemle, (2) Ğaip: kendini kaybetmiş, kendinden geçmiş, (3) Ğaip: katbetmiş, yitirmiş, (4) Baş urmuş: başvurmuş, (5) Tebriz hasret geliyor: Dudaklarından hasret dökülerek geliyor, (6) Surur: mutluluk, (7) Strabane ninayet: (ızdırabına nihayet) acıları bitiyor, (8) Heyula: hayaller, (9) Ye’s: ümitsizlik, (10) Zulmet: karanlık.

4.4.1.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Türkçe kıraat kitabında metinlerle okuma becerisi dışında konuşma ve yazma becerilerinin de geliştirilmesine yönelik etkinlikler bulunmaktadır.

Konuşma becerisini geliştirmeye yönelik metin altı soruları dışında vazifelerin yer aldığı kıraat metinleri bulunur. Örnek: “Vatanımı Sevmek İçin Tarihini Bilmeli” adlı metinden sonra “Yukarıda okuduğunuz kıraatı hülasa ediniz, esaslı fikirleri hakkında münakaşalar yapınız.” ifadesiyle metnin yorumlanması, metinle ilgili önemli noktaların belirtilmesi, çocukların eleştirel düşünmesi ve konu hakkında tartışılması istenerek konuşma becerisi geliştirilmiştir.

4.4.1.11. Metin Soruları

Metin altı sorusu olan tek metin tespit edilmiştir.

“Vatan” adlı metinden sonra yer alan sorular:

Sualler:

- Gönülde yabancılık sezme (nedir) ne demektir? (Eleştirel düşünme)
- Dalgalar ne der? (Tanıma/hatırlama)
- Şehir ne gibi bir şeref fısıldar? (Tanıma/hatırlama)
- Memleketimiz nasıl bir memlekettir? (Tanıma/hatırlama)
- Sizin gördüğünüz yerler nerelerdir, nasıldır? (Yaratıcılık)

4.4.1.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Bazı metinlerden önce tavsiyeler bulunmaktadır. Daha sonra hikâyeye geçilmiştir. Yazar çocuklara hitap ederek hikâyeye başlamıştır. Çocuklara hitap edilmesi onların önemsendiğini hissetmiştir. Metinlerden sonra da yazarın yorumuna ya da ek bilgilere yer verilmiştir. Yazar bazı metinlerden sonraki yorumuyla metindeki olayların doğruluğu ya da yanlışlığı kanaatine varılmasını ihtimale bırakmamıştır.

Örnek: Lekeli Balta

“Bu hikâyedeki müşterinin hali, çoğumuzun haline benzer. Bazen fena bir tabiatımızın farkına varır, onu terk etmek isteriz. Bunun için çalışmaya da başlarız. Fakat az sonra bunun güçlüğüne anlayarak vazgeçer, o fena tabiatla, o fena huyla kalmaya razı oluruz...”

Örnek: Varna Muharebesi ve Koca Hızır

İşte Türk tarihinin en mühim muharebelerinden biri olan Varna Muharebesinin kazanılmasına yardım eden sebeplerden biri de ihtiyar bir yeniçeri neferinin cesurane bir kılıç darbesi oldu.

Örnek: Kaya ile Yolcu

Kaya ile Yolcu adlı metinden sonra metinle ilgili yazarın yorumu bulunmaktadır. Bu yol hayat, yolcu insan, kaya ise hayatında tesadüf olunan müşkülattır. Bu müşkülât ifradı ayrı ayrı bildirir, yasa düşürür, fakat ifrad makul bir sürette birleşecek olursa, nihayetinde yenemeyecekleri müşkülât olmaz.

İyilik adlı metninden sonra metin yorumlanmıştır.

"Müthiş mahkeme kapısı mezardır. Mahkeme ise mahkemeyi Kibriya adalet-i ilahiyedir. Birinci dostumuz servetimizdir ki son nefesimizi verirken başkalarına gider. İkinci akrabamızdır ki bizi mezar kenarına kadar bırakır, bir iki damla gözyaşı feda ederek oracıktan iftirak (ayrılır) eyler. Üçüncü dünyada yapabildiğimiz iyilikler ki bizden evvel huzur-u rahmete şitaban olur. Bizi mafiret-i rahmeniyeye mazhar edinceye kadar çalışır **Buraya kaynak belirtelim.**"

4.4.2. *Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı - Dördüncü Sınıflar İçin (Devre-i Mutavassıta İkinci Sene)*

Kızlara mahsus hazırlanmış Türkçe kıraat kitabıdır. Kitap yüz kırk dört sayfadır. Altmış beş metin bulunmaktadır. Metinlerin çoğunun yazarı/şairi ve hangi eserden alındığı bilgisi belirtilmiştir.

Kapağında kitap hakkında tanıtım bilgisi bulunmaktadır. "Altı kısımdan mürekkep olan bu yeni kıraat kitabı, son usul imlaya göre, pek yeni bir tarzda, gayet sade bir lisanla yazılmış olup, içeriğinde kızlarımızı ciddi bir surette alakadar edecek fikri, ahlâkî, âli, fenni ve bedii mebâhisi tereküp etmesine fevkalade olunduğundan, mini mini mekteplilerin seve seve, anlaya anlaya mütalaa edecekleri fıkralar, pek çabuk okuyup yazmalarını temin etmekle beraber, kendilerine gayet güzel ve kıymetli birçok malumat verecektir."

Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı'ndaki metinlerde, kızların dünyasına hitap edilmiştir. Ev düzeni, çiçekler, yemekler, sofrada adabı, ev, bahçe ya da kendisiyle ilgili düzen ve süslemeler konusunda bilgiler verilmiştir. Kız çocuklarını hayata hazırlayan metinlerdir.

Kızlar için hazırlanan kıraat kitabındaki görseller de genellikle kızlara, onların duygularına yönelik hazırlanmıştır. Kız çocukları ve anneler, çiçekler, kelebekler, gökyüzü, manevi yerler, evler... resmedilmiştir.

Kıraat kitabında metinlerin bazılarının yanında tarih tabından, coğrafi, seyahat yazısı, masal, etrafımızdaki eşyalardan, Nasrettin Hoca Fıkrası gibi alındığı kaynak, metnin konusuyla ve türüyle ilgili özellikler belirtilmiştir.

“Mütalaaya alıştırmak için sualler” başlığı altında, metinle ilgili soruların verilmesi, çocukların olayları değerlendirmeleri ve bu konudaki düşüncelerini ifade etmeleri amaçlandığını açıklamaktadır. Çocukların bir konuda konuşabilmeleri ya da tartışabilmeleri desteklenmiştir.

4.4.2.1. Künyesi

Muharriresi: Leyla Nigâr. (1923- 1339). *Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı*. Dördüncü Sınıflar İçin (Devre-i Mutavassita İkinci Sene) Şirket-i Mürettebiye Matbaası. İstanbul.

4.4.2.2. Metin Listesi

1. Elhamdülillah (ezber – inşad) (Şair: Ziya GÖKALP), 2. Büyükbabasının Evinde Misafirlikte Bulunan “Şehper” den Annesine Mektup, 3. Çiçekler Şiir: (ezber – inşad) (Şair: Ali RIDVAN), 4. Sema'nın Süsleri (ezber –inşad) “Tarih tabından” 5. Küçük Çınar (1, 2, 3, 4.) 6. Ren Geyiği “Tarih tabından” 7. İleri (Şiir ezber-inşad) (Ali ULVİ), 8. Bir Nutuk (Yazar: Salih Salim), 9. Evlerde Çiçek Tezyineti (tezine: Her şeyi güzel ve süslü bir şekilde yapma işi), 10. Kelebek (Şiir ezber-inşad) (Said Fahir), 11. Kunduracı ile Sarraf, 12. Yıldızlar (Semanın Süslerinden) (Şair: Ali RIDVAN), 13. Bulutlar (Semanın Süslerinden) (Şair: Ali RIDVAN), 14. Bir Deniz Seyehati, 15. Gayret ve Sebat, 16. İspinoz ile Saksagan, 17. İlkbahar, 18. İlkbahar (Şiir – ezber-inşad) (Ali RIDVAN), 19. Papağan, 20. Güzel İzmir İçin (Şiir – ezber- inşad) (Sami Rıfat), 21. Asker Annesi (Şiir – ezber- inşad) (Halid Fahri), 22. Ekmek Ağacı (Tarih tabından), 23. Yaz (Şair: Ali Rıdvan), 24. Zavallı Muhacirler, 25. Muzur Haşeratlar, 26. Pire, 27. Sivrisinek, 28. Sivrisinek (şiir), 29. Karıncalar (Hayvanların tarz-ı hayatından), 30. Nasrettin Hoca ile Eşeği Yazar: Orhan Seyfi, 31. Et Suyu (Mutfak İşlerinden), 32. Salata, 33. Sonbahar (Şiir – ezber- inşad) (Ali Rıdvan), 34. Kuşlarla (Şiir – ezber- inşad) (Ali Rıdvan), 35. İktisat, 36. Et ve Envayı, 37. Termometre, 38. Guruptan Sonra (Şiir –

ezber- inşad) (Mehmed Basri), 39. Süt, 40. Kızıl Gerdan, 41. Faideli Nasihatlerden, 42. Peynir (Sanayi’i Ziraiyeden), 43. Peynir Nasıl Yapılır? 44. Kış (Şiir – ezber- inşad) (Ali Rıdvan), 45. Çay, 46. Yuvam (Şiir – ezber- inşad) Said Fahri, 47. Hazreti Fatıma (Büyük Kadınlar), 48. Ellerimizi Temiz Tatalım (Sahi), 49. Demir, 50. Yıldızlar, 51. Anadoluya (Şiir – ezber- inşad) (Ali Ekrem), 51. Pusula Şimali Tayin Eder, 52. Öğle (Şairi: Orhan Seyfi), 53. Güneş, 54. İlk Bayram (Yazar: Falih Rıfkı 17 Mayıs 1339), 55. Küçük Kuzu (Şiir – ezber- inşad) (İsmail Hikmet), 56. Tuz, 57. Kardeş Muhabbeti (Kızlara Resimli Sevimli Kıraat), 58. Dilencinin Çocukları 1, 59. Dilencinin Çocukları 2, 60. Cırcır Böceği, 61. Şükriye Gazete Okuyor, 62. Korkak Olmamalı (Ahlaki), 63. İki Hesap Pusulası (Ahlaki), 64. Kâğıt (Etrafımızdaki Şeyler), 65. Fotoğrafçının Karşısında, 66. Tavukların Dişleri Yoktur

Metinlerin çoğunun yazarı/şairi ve hangi eserden alındığı bilgisi belirtilmiştir. Bunlar: Sema’nın Süsleri (ezber –inşad) Ekmek Ağacı, Ren Geyiği “Tarih tabından”; Kardeş Muhabbeti (Kızlara Resimli Sevimli Kıraat); Kâğıt (Etrafımızdaki Şeyler); Hazreti Fatıma (Büyük Kadınlar); Peynir (Sanayi’i Ziraiyeden); Karıncalar (Hayvanların tarz-ı hayatından); Et Suyu (Mutbah İşlerinden); Yıldızlar (Semanın Süslerinden) Şair: Ali RIDVAN.

Sadece şair ya da yazarı belirtilenler:

Elhamdülillah (ezber – inşad) (Şair: Ziya GÖKALP), Çiçekler Şiir: (ezber – inşad) (Şair: Ali RIDVAN), İleri şiiri (Ali ULVİ), Bir Nutuk (Yazar: Salih Salim), Kelebek (Şiir ezber-inşad) (Said Fahir), İlkbahar (Şiir – ezber- inşad) (Ali RIDVAN), Güzel İzmir İçin (Şiir – ezber- inşad) (Sami Rıfat), Asker Annesi (Şiir – ezber- inşad) (Halid Fahri), Yaz (Şair: Ali Rıdvan), Nasrettin Hoca ile Eşeği Yazar: Orhan Seyfi, Sonbahar (Şiir – ezber- inşad) (Ali Rıdvan), 34. Kuşlarla (Şiir – ezber- inşad) (Ali Rıdvan), Guruptan Sonra (Şiir – ezber- inşad) (Mehmed Basri), Kış (Şiir – ezber- inşad) (Ali Rıdvan), Yuvam (Şiir – ezber- inşad) Said Fahri, Ellerimizi Temiz Tatalım (Sahi), Anadoluya (Şiir – ezber- inşad) (Ali Ekrem), Öğle (Şairi: Orhan Seyfi), İlk Bayram (Yazar: Falih Rıfkı 17 Mayıs 1339), Küçük Kuzu (Şiir – ezber- inşad) (İsmail Hikmet).

4.4.2.3. Kimler İçin Hazırlanmış

Mekteb-i ibtidaiyenin dördüncü sınıflarında okuyan kız çocuklara mahsus hazırlanan Türkçe kıraat kitabıdır. Devre i mutasavvita ikinci sene, dördüncü sınıfa tekâmül etmektedir.

4.4.2.4. Biçimsel Özellikleri

Bu kıraat kitabının biçimsel özellikleri de diğer Türkçe kıraat kitaplarıyla benzerlik göstermektedir. Kitabın kapağında çocukların dikkatini çekecek bir görsel bulunmaktadır. Görseldeki çocuk, sınıftaki sırasında yazı yazarken resmedilmiştir. Çocuğun sorumluluğunun farkında olduğu, görselden anlaşılmaktadır.

4.4.2.5. Görsel Özellikleri

İncelenen kıraat kitabındaki birçok metinde, görsel bulunmaktadır. Görsel olarak fotoğraf yerine, metnin konusuna özel resimlerin olduğu görülmüştür.

Kıraat kitabı, kızlar için hazırlandığı için görseller genellikle kızlara, onların duygularına yönelik hazırlanmıştır. Çiçekler, kelebekler, gökyüzü, kız çocukları, çocuklar ve anneleri, manevi yerler, evler... resmedilmiştir.

Görsellerle metinlerde anlatılanlar somutlaştırılmıştır. "Pusula Şimali Tayin Eder" adlı metinde pusula anlatılmıştır. Ayrıca pusulanın görseli ile çocukların onu tanımaları sağlanmıştır. Resimde gördüğünüz küçük alet icat edilmemiş olsaydı, engin denizlerde... diye metnin görseline dikkat çekilmiştir.

Resim 34: *Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı*, "Pusula Şimali Tayin Eder" s. 107.

Zavallı Muhacirler isimli metnin görseli göç eden insanların yaşadıkları üzüntüleri, zorlukları, her şeyi geride bırakıp yollara dökülmelerini yansıtmıştır.

Görsel:

Resim 35: *Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı*, ”Zavallı Muhacirler” s. 49.

4.4.2.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı’nda metinlerin bazılarının üst köşesinde tarih tabından, coğrafi, seyahat yazısı, semanın süslerinden, masal, etrafımızdaki eşyalardan, Nasrettin Hoca Fıkrası gibi metnin alındığı kaynak belirtilmiştir. Aynı zamanda metinler arası ve diğer disiplinlerle ilişkiden faydalanılmıştır. Kıraat metinlerinin diğer alanlarla ilgili olması günümüzde de istenen bir özelliktir.

Konu bakımından birbiriyle ilgili metinler ile aynı adı taşıyan bir hikâye bir şiir metni de hazırlanmıştır. Örnek metinler: Yıldızlar (Semanın Süslerinden), Bulutlar (Semanın Süslerinden); İlkbahar hikâye metni ile İlkbahar şiir metni; Sivrisinek adlı şiir metni ve yine Sivrisinek adlı bilgi verici sohbet türünde metin yazılmıştır...

Eserde farklı metinlerde aynı kişi hikâyenin kahramanı olmuştur. Bu durum, çocuklara diğer Hikâyede neler olacağını merak ettirmiştir. “Zavallı Muhacirler ile İktisad” adlı metinlerde aynı muhacir kadından bahsedilmiştir. Zavallı Muhacirler isimli metinde düşman işgalinden kaçan muhacirlerin yaşadığı zorluklardan, üzüntülerden ve her şeylerini bırakıp göç etmelerinden bahsedilmiştir. İktisad isimli metinde de Naime isimli küçük kız biriktirdiği parasının bir kısmını, karşılaştığı muhacir kadına vermiş,

kadın, çok sevinmiş, Naime'nin ise onun sevinciyle daha çok mutlu olmuştur. Empati ve yardımseverlik duygusu pekiştirilmiştir. Metinler arası ilişki kurulmuştur.

Metinler bölümler halinde verilmiş, aynı zamanda yaratıcı/tahmin ederek okuma etkinliği yapılmıştır. Çocukların metnin devamını merak etmesi, dolayısıyla okumaya ilgi duyması sağlanmıştır. Dilencinin Çocukları 1, Dilencinin Çocukları 2; Küçük Çınar 1, 2, 3, 4.

Ayrıca bu kitapta yer alan şiir türlerinin tamamının ezberlenmesi istenmiştir. Ezber yöntemiyle çocukta edebi zevk geliştirilmiştir. Çocukların ilk mekteplerde birçok şiir metnini ezberlediği düşünülürse zengin bir şiir literatürüne sahip oldukları söylenebilir.

4.4.2.7. Metin Türleri

Tablo 26.

Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı

Metin Türü		Türlerin Kullanım Sıklığı
Hikâye Edici Metinler	Bir Deniz Seyehati	17
	Gayret ve Sebat	
	İyi Bir Kadın	
	Hırsız Var	
	Zavallı Muhacirler	
	Karıncalar	
	İktisad	
	Oduncunun Köpeği	
	Kardeş Muhabbeti	
	Dilencinin Çocukları 1	
	Dilencinin Çocukları 2	
	Cırcır Böceği	
	Şükriye Gazete Okuyor	
	Korkak Olmamalı	
	İki Hesap Pusulası	
	Tavukların Dişleri Yoktur	
	Ev	
Fabl	Küçük Çınar	2
	İspinoz Kuşu ile Saksagan	
Fıkra	Nasrettin Hoca ile Eşegi	1
Masal		
Anı	Fotoğrafçının Karşısında	1
Günlük		
Tiyatro		

Tablo 26.

Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı (devamı)

Metin Türü	Türlerin Kullanım Sıklığı
Deneme	Ren Geyiği
	Evlerde Çiçek Tezineti (tezine: kederli, hüznü)
	İlkbahar
	Papağan
	Et ve Envayı
	Termometre
	Süt (Tarih tabından)
Mektup	Büyükbabasının Evinde Misafirlikte
	Bulunan "Şehper" den Annesine Mektup
Sohbet	Çiçekler
	Bir Nutuk
	Ekmek Ağacı
	Muzur Haşeratlar
	Pire
	Sivrisinek
	Et Suyu
	Salata
	Kızıl Gerdan
	Faideli Nasihatler
	Peynir
	Peynir' in Sütten İmalatı
	Hazreti Fatıma
	Ellerimizi Temiz Tatalım
	Demir
	Yıldızlar
	Pusula Şimali Tayin Eder
	Güneş
	İlk Bayram
	Tuz
Şiir	Elhamdülillah
	Semanın Süsleri
	İleri
	Kelebek
	İlkbahar
	Güzel İzmir İçin
	Asker Annesi
	Sivrisinek
	Kuşlarla
	Guruptan Sonra
	Kış
	Yuvam
	Anadoluya
	Öğle
Küçük Kuzu	

Çocuk diliyle ve birinci kişi anlatımıyla birçok hikâye anlatılmıştır. Çocukların severek ve ilgiyle okuyacakları metinler hazırlanmıştır.

Kıraat Kitabında on yedi hikâye, iki fabl, bir fıkra, bir anı, bir mektup, yedi deneme, yirmi sohbet, on beş şiir olmak üzere yetmiş iki metin bulunur. Şiir metinlerinin fazla olmasıyla, çocuklara edebi zevk edindirmek amaçlanmıştır. Oldukça fazla metin türüyle çocuğun karşılaşması sağlanmıştır.

Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı'nın kızlara mahsus hazırlandığı metinlerin içeriğinden de anlaşılmaktadır. Metinlerde kızların dünyasına hitap edilmiştir. Kız çocuklarını hayata hazırlayan metinlerdir. Onları her yönden geliştirmek hedeflenmiştir. Onları bilgili, duyarlı bir hanımefendi olarak yetiştirmek amaçlanmıştır.

Çocuklara; sofrada adabını, yaşadığı çevreyi, ahlaki bilgileri, nezaket kurallarını, ev hanımlığında gerekli olabilecek konuları (salatalar, tuz, süt, sütün muhafazası, et suyu, et ve envayı, peynir, peynirlerin sütten imalı, iktisad gibi kızların dünyasına hitap eden birçok metin) anlatan metinler bulunmaktadır.

Bilgi verici metinlerden çoğunun, sohbet türünde hazırlanması okuma ve anlama kolaylığına önem verildiğini gösterir. Doğrudan bilgi vermek yerine, okuyucusu olan çocuklarla, sohbet havasında, bilgiler aktarılmıştır. Hem çocuğu muhatap alma, önemseme hem de anlama açısından kolay metinler hazırlanmıştır. Örnek: Tuz adlı metinde tuzun nasıl elde edildiği, sebzeler hakkında bilgiler, etleri kullanacağı alanlar gibi bilgiler sohbet havasında anlatılmıştır.

Dünya edebiyatından seçme eserlerden çevirilere yer verilmiştir. O dönemde internet, kütüphane gibi imkânların olmadığı düşünülürse tüm imkânsızlıklara rağmen Türkçe kıraat kitaplarının hazırlanmasına çok emek harcandığı anlaşılmıştır. Örnek: Ekmek Ağacı (Tarih tabından), Ren Geyiği “Tarih tabından”

4.4.2.8. Metin Temaları

İncelenen Türkçe Kıraat kitabı temalar açısından oldukça zengindir. Kitap, çocuğun dünyasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Aynı zamanda yaşanan dönemin özelliklerini ve ahlaki değerler çocuğa kazandırılmıştır. Kıraat kitaplarında metin ve tür/tema seçimine büyük özen gösterilmiştir.

Tablo 27.

Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı'ndaki Tema ve Metinler

TEMA	METİN ADI	TEMA
Doğa ve Evren	Çiçekler	Bitkiler- Canlılar
	Küçük Çınar	
	Ren Geyiği	Bitkiler-Canlılar
	Evlerde Çiçek Tezineti	Hayvanlar
	(Tezine: kederli, hüznü)	Bitkiler
	Kelebek	Canlılar
	Yıldızlar	Yıldızlar
	Bulutlar	Bulutlar
	Bir Deniz Seyehati	Doğa olayları (fırtına)
	İlkbahar	Mevsimler
	Papağan	Canlılar
	İyi Bir Kadın	Hayvanlar
	İlkbahar (şiir)	Mevsimler
	Ekmek Ağacı	Bitkiler
	Yaz	Mevsimler
	Muzur Haşeratlar	Canlılar
	Pire	Canlılar
	Sivrisinek	Canlılar
	Karıncalar	Canlılar
	Sonbahar	Mevsimler
	Kuşlarla	Canlılar
	Guruptan Sonra	Manzaralar
	Süt	Hayvanlar
	Et ve Envayı	Hayvanlar
	Kızıl Gerdan	Hayvanlar – bitkiler
	Kış	Mevsimler
	Oduncunun Köpeği	Hayvanlar
	Çay	Bitkiler
	Yuvam	Manzaralar
	Yıldızlar	Gökyüzü, yıldız
	Güneş	Mevsimler, aylar
	Küçük Kuzu	Hayvanlar
	Tuz	Yeryüzü
	Korkak Olmamalı	Hayvanlar
Tavukların Dişleri Yoktur	Tavukların Dişleri Yoktur	
Ev	Doğa, güneş	

Tablo 27.

Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı'ndaki Tema ve Metinler (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Erdemler	Elhamdülillah	Sevgi
	Küçük Çınar	Merhamet
	Evlerde Çiçek Tezineti (Tezine: kederli, hüznü)	Sevgi
	Kelebek	Merhamet, sevgi
	Bir Deniz Seyehati	Yardımlaşma
	İyi Bir Kadın	Anlayış-sevgi
	Zavallı Muhacirler	Merhamet
	Karıncalar	Dayanışma
	Oduncunun Köpeği	Sadakat
	Kardeş Muhabbeti	Fedakârlık, merhamet
	Dilencinin Çocukları 2	Dayanışma, kardeşlik
	Cırcır Böceği	İyilikseverlik
	Korkak Olmamalı	Güven, sadakat
	İki Hesap Pusuşası	Cömertlik, sevgi
	Kâğıt	Sorumluluk
Çocuk Dünyası	Elhamdülillah	Okul
	Gayret ve Sebat	Okul
	Yaz	Okul
	Kâğıt	Okul
	Fotoğrafçının Karşısında	Hayal
Birey ve Toplum	Ev	Hayal
	Karıncalar	Dayanışma
	Nasrettin Hoca ile Eşeği	Empati
Kişisel Gelişim	Yuvam	Kardeşlik
	İleri	Öz denetim – öğrenmeyi öğrenme
	Evlerde Çiçek Tezineti (Tezine: kederli, hüznü)	Beceri
	Kelebek	Çalışkanlık–öğrenmeyi öğrenme
	Gayret ve Sebat	Beceri
	İspinoz Kuşu ile Saksığan	Öz denetim – kişilik tipleri
	İktisad	Sorumluluk, beceri
	Hazreti Fatıma	
Millî Kültürümüz Zaman ve Mekân	Hazreti Fatıma	Büyüklerimiz
Vatandaşlık	Demir	Çalışma, üretme
	Dilencinin Çocukları	Çalışma, üretme
	Dilencinin Çocukları 2	Çalışma, üretme
Millî Mücadele ve Atatürk	Bir Nutuk	Millî Mücadele
	Güzel İzmir İçin	Millî Mücadele
	Asker Annesi	Askerlik – şehitlik
	Zavallı Muhacirler	Millî Mücadele, vatanseverlik
	İlk Bayram	Millî mücadele, millî egemenlik

Tablo 27.

Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı'ndaki Tema ve Metinler (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Okuma Kültürü	İleri	Okuma İsteği
	Şükriye Gazete Okuyor	Okuma İsteği
	Kağıd	Kitaplar, defterler, okuma isteği
İletişim	Hazreti Fatıma	Aile iletişimi
	Demir	Aile iletişimi
	Ev	Aile iletişimi
Bilişim ve Teknoloji	Pusula Şimali Tayin Eder	Keşif ve İcat
Sağlık ve Spor	Hırsız Var	Sağlıklı Beslenme
	Et Suyu	Sağlıklı Beslenme
	Salata	Sağlıklı Beslenme
	Et ve Envayı	Sağlıklı Beslenme
	Süt	Sağlıklı Beslenme
	Faideli Nasihatler	Sağlıklı yaşam, öz bakım
	Ellerimizi Temiz Turalım	Öz bakım
	Şükriye Gazete Okuyor	Sağlıklı yaşam, beden sağlığı
	Tavukların Dişleri Yoktur	Beden sağlığı, öz bakım
	Ev	Sağlıklı yaşam
Duygular	Elhamdülillah	Mutluluk
	Kunduracı ile Sarraf	Mutluluk-mutsuzluk
	Gayret ve Sebat	Beğenme-mutluluk
	Asker Annesi	Üzüntü – özlem – gurur
	Sonbahar	Üzüntü – özlem
	Kuşlar	Sevgi- vefa
	Oduncunun Köpeği	Heyecan, kaygı, sevgi
	Yuvam	Özlem
	Hazret i Fatıma	Merhamet, sevgi,
	Küçük Kuzu	Sevgi, merhamet

4.4.2.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

İncelenen kıraat kitabında; metinde çocuğun anlamını bilmediği düşünülen kelimeler, sayfa altlarında, tanımlanmıştır. Lügat bilgisi, böylece geliştirilmek istenmiştir. Mesela; “Süt” adlı metinde, süt şekeri ifadesi geçer. Bu ifade metnin altında dipnot şeklinde “süt şekeri: bu şeker kamışı şekerine benzese de lezzeti azdır.” ifadesi bulunur.

Söz varlığına yönelik etkinlik sadece “Dilencinin Çocukları” adlı metinde bulunmaktadır. Birinci bölümde anlatılan hikâyeden sonra kelimeler ve tanımlarına yer verilmiştir:

4.4.2.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Türkçe kıraat kitabında bazı metinlerden sonra “Mütalaa Edilecek Fikirler” başlığı altında çocuğu düşünmeye sevk edecek suallere yer verilmiştir. Böylece düşünme ve konuşma becerisi doğrudan geliştirilmek istenmiştir.

Örnek: Dilencinin Çocukları birinci bölümde anlatılan hikâyenin “Mütalaa Edilecek Fikirler” başlığı altındaki sorular:

- Birinci bölüm hakkında mütalaa edilecek fikirler:
- Sermayesiz para kazanmak yolu var mıdır?
- Salih baba ne yapıyordu?
- Dilencilik iyi bir şey midir?
- Sakat ve alil olmayanlar dilencilik etmeli midir?
- Salih baba dilenci olmakla beraber çocuklarını terbiye edebildi mi?
- Çocuklarına ne dedi?
- Çocuklarına ne yolda iş buldu?
- Çalışkan olanlar daima iş bulabilirler mi?
- Salih babanın çocukları bir senede kaç kuruş biriktirdiler?
- Salih baba niçin sevindi?

Örnek: Kunduracı ile Sarraf adlı metnin altında

Metnin özeti: Bir kunduracı ile sarraf komşusu vardı. Kunduracı şarkı söyleyerek neşe içinde işini yapardı. Sarraf ise tertemiz kıyafetleriyle lüks arabasıyla işine giderdi ama mesut değildi. Sarraf kumşu kunduracı komşusunun neşesini kıskanır. Bir gün gelir ve kunduracı ile sohbet eder. Onun gelirinin düşük olduğunu bazen kazanıp bazen hiç kazanmadığını öğrendiğinde ona bir kese para verir. Bunu muhafaza et ihtiyacın olduğunda da kullanır. Kunduracı para kesesini saklar. Artık uyuyamaz ve parayı kaybetme endişesiyle yaşar. Bu durum onun tüm neşesini alır. O da para kesesini alıp sarrafa geri verir.

- Niçin şarkı söylerler? Sıhhati yerinde olmayanlar çalışabilirler mi?
- İnsan nasıl zengin olabilir?
- İyi uyumak için bir vasıta tanır mısınız?
- Kunduracı sarraftan niçin daha erken kalkardı?
- Kunduracı idareli bir adam mı idi?
- Zengin adamların hepsi bedbaht mıdır?

- Para nerede saklanır?
- Para kesesini toprağa gömenler hala var mıdır?
- Peki hem fakir hem bahtiyar olmak kabil midir?
- Zenginlik bahtiyar olmak için bir vasıta olamaz mı?
- Sarraf hakikaten kunduracının neşesini uykusunu almış mıydı?

4.4.2.11. Metin Soruları

Kıraat kitabındaki birçok metnin metin altı sorusu bulunmaktadır. Sorular çocukların yaşadığı bölgeye göre değiştirilebilir özelliktedir.

Mütalaaya alıştırmak için sualler, çocuk seviyesinde ve çocukların rahatlıkla cevaplayabileceği türdendir. Çocuğun kendiliğinden duygularını ifade edebilmesi hedeflenmiştir.

Sorularla, çocukların olayları değerlendirmeleri ve üzerinde konuşmaları sağlanmıştır. Çocukların üst düzey düşünme becerileri sorularla geliştirilmiştir. Çocuklar sorulara verdiği cevaplarla, iyiye, doğruya yönlendirilmiştir...

Örnek: Kunduracı ile Sarraf adlı metnin altında mütalaaya alıştırmak için sualler:

Metnin özeti: Bir kunduracı ile sarraf komşusu vardı. Kunduracı şarkı söyleyerek neşe içinde işini yapardı. Sarraf ise tertemiz kıyafetleriyle lüks arabasıyla işine giderdi ama mesut değildi. Sarraf kumşu kunduracı komşusunun neşesini kıskanır. Bir gün gelir ve kunduracı ile sohbet eder. Onun gelirinin düşük olduğunu bazen kazanıp bazen hiç kazanamadığını öğrendiğinde ona bir kese para verir. Bunu muhafaza et ihtiyacın olduğunda da kullanır. Kunduracı para kesesini saklar. Artık uyuyamaz ve parayı kaybetme endişesiyle yaşar. Bu durum onun tüm neşesini alır. O da para kesesini alıp sarrafa geri verir.

Mütalaaya Alıştırmak İçin Sualler;

- Niçin şarkı söylerler? Sıhhati yerinde olmayanlar çalışabilirler mi?
- İnsan nasıl zengin olabilir?
- İyi uyumak için bir vasıta tanır mısınız?
- Kunduracı sarraftan niçin daha erken kalkardı?
- Kunduracı idareli bir adam mı idi?
- Zengin adamların hepsi bedbaht mıdırlar?
- Para nerede saklanır?

- Para kesesini toprağa gömenler hala var mıdır?
- Peki, hem fakir hem bahtiyar olmak kabil midir?
- Zenginlik bahtiyar olmak için bir vasıta olamaz mı?
- Sarraf hakikaten kunduracının neşesini uykusunu almış mıydı?

Örnek: Dilencinin Çocukları adlı metin;

Hikâyeye başlamadan çocukları konu hakkında aydınlatacak bilgi verilmiştir. “Birçok sanatlar vardır ki bunları bazen en fakir adamlar yapar. Salih Baba çok fakirdir aynı zamanda sakat biridir. Şimdi ise çok refahlık içerisinde.

Nasıl zengin olduğunu biliyorum, size anlatayım diye çocuklara hitap eder. Salih Baba mahalle mahalle gezip nafaka toplayarak geçimini sağladı. Bir gün üç oğlunu da yanına topladı. Sakat olduğu için kendisinin dilendiğini ama sağlıklı olan birinin mutlaka çalışması gerektiğini söyledi. On üç, on iki ve on bir yaşında olan çocuklara farklı görevler verdi. Biri sokaklardaki kemikleri toplar. Bir kısmından bıçak sapı yapar, gerisini köylüye gübre olarak satar. İkisi de hurda demir toplar ve satar. Bir süre sonra eczacıların kullandığı bitkilerden toplarlar satarlar. Bir gün bir dükkân açarlar. Her gün bir miktar babalarına verirler. Bir senede dokuz yüz kuruş biriktirirler. Salih Baba düşündüğünden bile fazla birikim yaptıkları için çok sevinir.

Birinci bölüm hakkında mütalaa edilecek fikirler:

Bu manzume ne fikir ile (amaçla) yazılmıştır? Celb-i merhamet ne demektir? Dilenci ne demektir? Dilencilik hakkında ne düşünüyorsunuz? Sokakta gezen dilencilerden istifade kabil değil mi? Bu kör dilencinin keman çalmasındaki maksadı nedir? (Madeni sadayı terahhüm (merhamet)) tabirinden ne anlıyorsunuz? Kör diyecek yerde başka kelime biliyor musunuz? (Ama na bina (anadan doğma kör), na bina yı maderzad/anadan doğduğu gibi görmeyen) ne demektir? Her dilenci muhtaç-ı merhamet midir? “Merhametten maraz hasıl olur” darb-ı meselinden (meşhur söz) ne anlıyorsunuz?

İkinci bölüm hakkında sorular:

Sermayesiz para kazanmak yolu var mıdır? Salih baba ne yapıyordu? Dilencilik iyi bir şey midir? Sakat ve alil olmayanlar dilencilik etmeli midir? Salih baba dilenci olmakla beraber çocuklarını terbiye edebildi mi? Çocuklarına ne dedi? Çocuklarına ne yolda iş buldu? Çalışkan olanlar daima iş bulabilirler mi? Salih babanın çocukları bir senede kaç kuruş biriktirdiler? Salih baba niçin sevindi?

4.4.2.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı'nda cinsiyete göre ilgi alanları tespit edilerek kızlara yönelik kitap hazırlanmıştır. Bu durum okumaya karşı ilgiyi arttırmıştır. Kızların estetik zevk edinmelerini, sofrada adabını, yaşadığı çevreye dair bilgileri, ahlaki bilgileri, nezaket kurallarını, ev hanımlığında gerekli olabilecek konuları (salatalar, tuz, süt, sütün muhafazası, et suyu, et ve envayı, peynir, peynirlerin süttten imalı, iktisad gibi kızların dünyasına hitap eden birçok metin) anlatan metinler bulunmaktadır. Bilgili, kültürlü, duyarlı bir hanımefendi yetiştirmek amaçlanmıştır.

Dünya edebiyatından seçme eserlerin çevirilerine yer verilmiştir. O dönemde internet, kütüphane gibi imkânların olmadığı düşünülürse tüm imkânsızlıklara rağmen Türkçe kıraat kitaplarının hazırlanmasına çok emek harcanmıştır. Örnek: Ekmek Ağacı (Tarih tabından), Ren Geyiği “Tarih tabından”. Çocukların farklı kültürleri tanınması ve okumaya merak duyması istenmiştir.

Bazı metinlerde anlatılacak konunun daha iyi kavranması için ön bilgi verilmiş, sonra hikâyeye geçilmiştir. Hikâyeye bölümünde doğrudan bir nasihatte bulunmamıştır. Çocuğun hikâyeden ders çıkarması beklenmiştir. Mesela; İktisad adlı metinde önce iktisadın tanımı yapılır.

Metin altlarında ek bilgiler, dipnotlar, kelime tanımları bulunmaktadır. Çocuk anlayamadığı kelimeyi metnin hemen altında bulabilmiştir.

4.4.3. Yeni Millî Kıraat Kitabı

Kızlara ve erkeklere hitap eden bir Türkçe kıraat kitabıdır. Kitap yüz yetmiş iki sayfadır ve doksan metin bulunur. Tüm metinlerin müellifi ya da hangi kaynaktan alındığı belirtilmiştir.

Kitapta çeviri metinlere yer verilmiştir. Hikâyelerin çoğu birbiriyle ilgili ve parçalar halinde hazırlanmıştır.

Türkçe kıraat kitabında; muallimlere, her metnin altında öğrencilere görsel okumaya, yazma ve konuşma becerilerinin geliştirilmesine, söz varlığına katkı sağlamaya yönelik etkinlikler yaptırması vazifeleri verilmiştir. Ancak etkinlikleri nasıl gerçekleştireceğine dair bilgi yoktur.

4.4.3.1. Künyesi

Köprülüzade Mehmet Fuat, (1340-1924). *Yeni millî kıraat* - ilk mekteplerin dördüncü sınıfına mahsus. Kanaat Matbaası.

4.4.3.2. Metin Listesi

1- Dileğimiz (Şair: Ali Ulvi), 2- Küçük Ördeğin Hikâyesi, 3- İlk Ehl-i Salib (Tarihi Kıraat), 4- Çömlekçi (manzum hikâye) (Şair: Mehmed Emin), 5- İlk Bayram (Vatani) (Yazar: Halid Rıfkı), 6- İnsanlık, 7- Sönmüş Balon (Etrafımızdaki Şeyler), 8- Küçük Çinlinin Kederi, 9- Hayatak Zevki (Şair: Ali Ulvi), 10- Eskimoların Memleketinde (Seyahat Hikâyeleri), 11- Çoban (Yazar: Mehmed Emin), 12- Ey Türk Oğlu (Şair: Ali Ulvi), 13- İmamın Kızı (Yazar: okunamadı), 14- Alp Dağlarında (Coğrafya Hikâyeleri), 15- Petrol Lambası (Etrafımızdaki Şeyler), 16- Kurt ve Çoban – Darb-ı Mesel (Yalancının evi yanmış kimse inanmamış.), 17- Cenk Türküsü (Şair: Süleyman Nazif), 18- Ellerimizi Temiz Tutalım, 19- Büyük İşçiler (Tarih Tabından), 20- Eşeğin Hilesi, 21- Ala Geyik (Türk Masalı) (Yazarı: Ziya Gökalp- Çocuk Dünyası), 22- Ispartalı Halil (Tarih tabından), 23- Sonbahar (Şair: Süleyman Saib), 24- Salyangoz (etramızdaki şeyler) (Yazar: Ahmet Mithat Efendinin İhtisarından), 25- Namık Kemal (Büyüklerimiz) (Şair: İbrahim Alaaddin Çocuk Şairleri), 26- Mithat Paşa (büyüklerimiz) (Şair: İbrahim Alaaddin Çocuk Şairleri), 27- Kayın Ağacı (Yazar: Harun Erraşid), 28- Asker Annesi (Şair: Halid Fahri), 29- İki Yolcu (Şair: Tevfik Fikret Mirsad Dergisi), 30- Arsız Çocuk, 31- Şanlı Bir Hücüm (Tarih Kıraati), 32- Kavganın Neticesi, 33- Hicret Hikâyeleri, 34- Anadolu' dan Bir Ses Yahud Cenge Giderken (Şair: Mehmed Emin), 35- İyi Bir Hizmetkâr, 36- Hayvanların İctimai, 37- Volkan Adaları (Seyahat Hikâyeleri), 38- Bir Hükümdardan Daha Bahtlı, 39- Ali Baba ile Kırk Haramiler (Evvel Zaman Masalı), 40- Ali Baba ile Kırk Haramiler (Mabad), 41- Yetim Çocuk (Ahmet'in kaygısı) (Şair: Mehmed Emin), 42- Arz ve Güneş, 43- Maymunlar Memleketinde (Seyahat Hikâyeleri), 44- Ali Cenap Çocuk, 45- İkinci Plevne Muharebesi Yazar: Şanlı Askerden – Hafız Hakkı), 46- İhtiyar Peri, 47- Karıncalar, 48- Ağustos Böceğiyle Karınca (Yazar: Rezaizade Mahmud Ekrem Pek merhumdan ta'dilen), 49- İş Adamı Olmalıyız (Yazar: Mehmed Emin), 50- Nagazaki'de (Yazar Pier Loti – Madem Kıraeyizentem), 51- Bir Doğruluk Misali (Yazar: Hüseyin Suad), 52- Sürücü (Yazar: Mehmed Emin), 53- En Büyük Fazilet (Yazar: Ruşen Eşref), 54- Tam Gıda (Etrafımızdaki Şeyler), 55- Donkişot Nasıl Aklını Kaybetti? 56- Donkişot'un

Değirmene Hücumu, 57- Saidin Lakabı, 58- Kurbağa, 59- Kurbağa ile Öküz (Şair: Ekrem Bey merhumdan tadilen), 60- Türkün Tokatı (Şair: Ziya Gökalp), 61- Değirmencinin Öğüdü (manzum hikâye) (Şair: Mehmed Emin), 62- Bir Merdivenin Hikâyesi, 63- Hoca ile Kadı (Nasrettin Hoca hikâyeleri), 64- Güller ve Arılar (yarısı hikâye yarısı şiir) (Şair: Mehmed Emin), 65- Bugünkü İşini Yarına Bırakma, 66- Yağmur Yağarken, 67- Genç Bir Kızın Vatanperliği, 68- Memnun Adam, 69- Feryad (ezber) (Şair: Celal Şair), 70- Hep Vatan (Şair: A. Ulvi), 71- Gülün Ölümü, 72- Kardeş Muhabbeti, 73-Hoca ile Sütçü (Nasrettin Hoca Hikâyelerinden), 74- Lucius Junius Brutus (Roma Cumhuriyetinin Kurucusu ve çok sert biridir - Tarih Tabından), 75- Süngü Altında 1.,2.,3.,4.,76- Öç Türküsü (ezber şair: Tuğan), 77- Ya Gazi Ol ya Şehid (Ninelere) (Şair: Mehmed Emin), 78- Hayvanların Lisanı (Etrafımızdaki Şeyler), 79- İlk Bahar(ezber), 80- İslamlıkta Tevekkül, 81- Müzeyi Ziyaret (Yazar: Ruşen Eşref), 82- Onbaşı Ali'nin Gördükleri 1, 2, 3 4. (Yazar: Ali Suad), 83- Harman Payı (Şair: Ali Ulvi), 84- İstifadeli Seyahat 1, 2, 3 4. (Yazar: Ruşen Eşref), 85- Hocanın Hindisi, 86- İki Terbiyeli Çocuk, 87- Güzel İzmir İçin (Yazar: Semih Rıfat), 88- Kelebek (Etrafımızdaki Şeyler), 89- Kelebeğin Ölümü – (ezber Şair: Ali Ulvi), 90- Mektep Temsilleri (İki Terbiyeli Çocuk)

Metinlerin hem müellifi hem de hangi kaynaktan alındığı belirtilmiştir. Bunlar: Namık Kemal, Mithat Paşa (büyüklerimiz) Şair: İbrahim Alaaddin Çocuk Şiirleri; Salyangoz (etramızdaki şeyler) Yazar: Ahmet Mithat Efendinin İhtisarından; Ala Geyik (Türk Masalı) Yazarı: Ziya Gökalp- Çocuk Dünyası; Hoca ile Kadı, Hoca ile Sütçü (Nasrettin Hoca Hikâyelerinden); Nagazaki'de Yazar Pier Loti – Madem Kıraeyizentem; Ali Baba ile Kırk Haramiler (Evvel Zaman Masalı); Volkan Adaları, Maymunlar Memleketinde (Seyahat Hikâyeleri); Lucius Junius Brutus, Ispartalı Halil, Büyük İşçiler (Roma Cumhuriyetinin Kurucusu ve çok sert biridir- tarih tabından); Şanlı Bir Hücum, İlk Ehl- i Salib (Tarihi Kıraat); Alp Dağlarında (Coğrafya Hikâyeleri); Kurt ve Çoban – (Darb-ı Mesel); Kurbağa ile Öküz, Ağustos Böceğiyle Karınca (Yazar: Recaizade Mahmud Ekrem merhumdan ta'dilen); İkinci Plevne Muharebesi Yazar: Şanlı askerden – Hafız Hakkı).

Sadece müellifleri belirtilenler: Kayın Ağacı (Yazar: Harun Erraşid); Asker Annesi (Şair: Halid Fahri); Ya Gazi Ol ya Şehid (Ninelere),Çömlekçi (manzum hikâye), İş Adamı Olmalıyız, Anadolu'dan Bir Ses Yahud Cenge Giderken, Yetim Çocuk (Ahmet'in kaygısı), Sürücü, Güller ve Arılar (yarısı hikâye yarısı şiir), Değirmencinin Öğüdü (manzum hikâye) Şair: Mehmed Emin; Ey Türk Oğlu, Hep Vatan, Dileğimiz,

Harman Payı, Kelebeğin Ölümü – ezber (Şair: Ali Ulvi); Sonbahar (Şair: Süleyman Saib); Güzel İzmir için (Yazar: Semih Rıfat); Müzeyi Ziyaret (Yazar: Ruşen Eşref); Onbaşı Ali'nin Gördükleri 1, 2, 3 4. (Yazar: Ali Suad); Cenk Türküsü (Şair: Süleyman Nazif); İstifadeli Seyahat 1, 2, 3 4. (Yazar: Ruşen Eşref); Öç Türküsü – ezber (Şair: Tuğan); Feryad (ezber) (Şair: Celal Sair); Türkün Tokatı (Şair: Ziya Gökalp); Bir Doğruluk Misali (Yazar: Hüseyin Suad); En Büyük Fazilet (Yazar: Ruşen Eşref);

4.4.3.3. Kimler İçin Hazırlandığı

İlk mekteplerin dördüncü senelerinde okuyan çocuklar için hazırlanmıştır.

4.4.3.4. Biçimsel Özellikleri

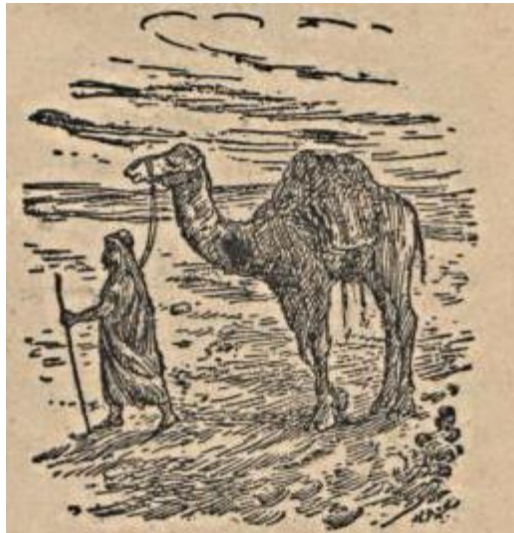
Biçimsel açıdan diğer Türkçe kıraat kitaplarıyla benzerlik göstermektedir. Metin listesi kitabın en sonunda yer almaktadır.

4.4.3.5. Görsel Özellikleri

Kitaptaki görseller, çocukların okumaya ilgi duymasını ve okuma alışkanlığı kazanmasını, duygu ve düşünce dünyasının gelişmesini sağlayacak türdendir.

Örnek: “Büyük İşçiler” adlı metinde devenin özelliklerinden bahsedilmiş ve devenin görseline yer verilmiştir. Çocuğun öğrendiklerini somutlaştırması sağlanmıştır.

Örnek: “Büyük İşçiler” metni

Resim 36: *Yeni Millî Kıraat*, “Büyük İşçiler” metninin görseli

4.4.3.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Kitapta; tahmin ederek ve görsel okuma ile metinler arası ilişki yöntemleri kullanılmıştır. Dolayısıyla etkileşimsel okuma yaklaşımı bulunur.

Tahmin ederek okuma yöntemi kullanılan çocuğun yaratıcı okuma becerisini geliştiren metin örnekleri: Söğüt Altında 1.,2.,3.,4., Onbaşı Ali'nin Gördükleri 1., 2., 3., 4., İstifadeli Seyahat 1., 2., 3., 4., Ali Baba ile Kırk Haramiler (Evvel Zaman Masalı), 40- Ali Baba ile Kırk Haramiler (Mabad).

Metinler arası ilişki olan metin örnekleri: Kelebek, Kelebeğin Ölümü, Karıncalar, Ağustos Böceğiyle Karınca, Donkişot Nasıl Aklını Kaybetti? Donkişot'un Değirmene Hücumu, Kurbağa, Kurbağa ile Öküz.

Kitaptaki çoğu metnin altında çeşitli etkinlik adları bulunur. Metinlerin altında, muallimlerden öğrencilere, çeşitli etkinlikler yaptırması istenmiştir. Bunlardan biri de görsel okumadır. görsel okumaya dair muallimlere vazifeler verilmiştir. Örnek Amelenin Kızı adlı metinden sonra muallimlerden “kelimelerin tevzihi, resimlere dair sualler, kavaid tatbikatı, tekrar, imla” etkinliklerini metinden hareketle yaptırılması istenmiştir.

Resim 37: *Yeni Millî Kıraat*, “Amelenin Kızı 1” metni görseli

Resim 38: *Yeni Millî Kıraat*, “Amelenin Kızı 2” metni görseli

“Küçük Çinlinin Kederi” adlı metinden sonra da metnin içerisinde yer alan “kelimelerin tevzihi, sualler, kavaid temrinleri, resimlere ve metne dair sualler” yaptırılması istenmiştir.

Görsel:

Resim 39: *Yeni Millî Kıraat* “Küçük Çinlinin Kederi Görseli” s. 16

4.4.3.7. Metin Türleri

Kıraat kitabındaki türler sınıflandırıldığında dördüncü sınıf kıraat kitaplarıyla benzerlik gösterdiği görülmüştür. Yine hikâye edici metinler daha fazladır. Ayrıca diğer dördüncü sınıf Türkçe kıraat kitaplarında yer alan birçok metin bu kıraat kitabında yer almıştır.

Kitaptaki en dikkat çeken özelliklerden biri çeviri metinlere yer verilmesidir. O dönemin şartlarına rağmen çocuğun ülkesini ve dünyayı tanınması sağlanmaya çalışılmıştır. Çocuklarda okumaya karşı merak duygusu oluşturulmuştur. Örnekler: Lucius Junius Brutus (Roma Cumhuriyetinin Kurucusu ve çok sert biridir - Tarih Tabından), Alp Dağlarında (Coğrafya Hikâyeleri), Petrol Lambası (Etrafımızdaki Şeyler), Donkişot Nasıl Aklını Kaybetti? Donkişot’un Değirmene Hücumu, Nagazaki’de (Yazar Pier Loti – Madem Kıraeyizentem), Maymunlar Memleketinde (Seyahat Hikâyeleri), Volkan Adaları (Seyahat Hikâyeleri), Hicret Hikâyeleri, Büyük İşçiler (Tarih Tabından), Sönmüş Balon (Etrafımızdaki Şeyler), İlk Ehl-i Salib (Tarihi Kıraat), Küçük Çinlinin Kederi, Eskimolar Memleketinde (Seyahat Hikâyeleri). (...)

Millî mücadeleyi anlatan hikâyeler, olayı yaşayan kahramanın dilinden anlatılmıştır. Çocukların severek ve ilgiyle okuyacakları metinler hazırlanmıştır. Anı türü, çocukların ilgisini çeken metinlerdir. Örnekler: İkinci Plevne Muharebesi Yazar: Şanlı Askerden – Hafız Hakkı), Onbaşı Ali’nin Gördükleri 1., 2., 3., 4., Süngü Altında 1.,2.,3.,4., (...)

Bilgi verici metinlerde çocuğun seviyesine uygun deneme ve sohbet türü tercih edilmiştir. Hikâye edici metinlere göre daha az sayıda hazırlanmıştır. Bu metinlere çocuklara hitap edilerek başlanmıştır. Hem çocuğu muhatap alan, önemseyen, hem de kolay anlaşılabilir metinlerdir. Doğrudan bilgi verilmemiştir. Onun yerine okuyucusu olan çocuklarla sohbet havasında bilgiler aktarılmıştır. Çocukları hayata hazırlayan içerikte metinlerdir. Çocuklara ülkemizde ve diğer ülkelerin tarihinde olan önemli şahsiyetler ve insanlığa olağanüstü katkıları hakkında bilgiler verilerek çocukların genel kültür seviyesi yükseltilmiştir. Çocukların medeni bireyler olmasını sağlayacak, seviyesine uygun metinlerdir.

4.4.3.8. Metin Temaları

Kıraat kitaplarında metin ve tür/tema seçimine büyük özen gösterilmiştir. Temalar açısından oldukça zengindir. Metinler çocuğun dünyasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Aynı zamanda yaşanan dönemi ve çocuğa sezdirilerek kazandırılmak istenen özellikleri içerir.

En çok görülen temalar ise Doğa ve Evren, Erdemler, Sağlık ve Spor, Kişisel Gelişim, Çocuk Dünyası, Millî Mücadele ve Atatürk, Millî Kültürümüz ve Kişisel Gelişimdir.

4.4.3.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

İncelenen kıraat kitabında metinlerin altında ve kelimelerin tevzihi (çevirisi, izahı), şifahi izah, tahriri izah, kavaid temrinleri ifadeleri ile muallimlere vazifeleri verilmiştir. Muallimler metinleri tedris ederken çocuklarla belirledikleri kelimelerin anlamlarını izah etmiştir. Hangi kelimelerin tanımlanacağına dair bilgi bulunmamaktadır. Özgün metinler üzerinde bu etkinlikler yapılmıştır. Metinden ve cümle bağlamından hareket edilmiştir.

4.4.3.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Türkçe kıraat kitabında muallimlere kıraat metinlerinin altında metinden hareketle söz varlığını geliştirme, yazma/konuşma becerisini geliştirme etkinliklerini yapması şeklinde görevler verilmiştir. Modern eğitimde de metinden hareketle öğretim uygulanmaktadır.

Metin altlarındaki ifadelerden bazıları şunlardır: şifahi izah, müsahabe için sualler, şifahi malumat, kiraate dair sualler, resme dair sualler, metne dair sualler, hikâyenin naklettirilmesi gibi ifadelerle konuşma becerisi; tahriri (yazma) izah, tahrir temrinleri, tahrir vazifesi, kavaid temrinleri, imla gibi vazifelerle yazma/yazarlık becerisi geliştirilmek istenmiştir. Böylece çocukların söz varlığı, yazma, konuşma, görsel okuma becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Örnek: Küçük Ördeğin Hikâyesi (syf: 4) “kelimelerin tevzihi, şifahi izah, tahriri izah” vazifesi, Sönmüş Balon (syf: 14) “kelimelerin tevzihi, sualler kavaid, kavaid temrinleri, imla, tevsiat” Eskimolar Memleketinde (syf: 21) “kelimelerin tevzihi, sualler, kavaid temrinleri, imla, tevsiat” Petrol Lambası (Syf: 28) “kelimelerin tevzihi, şifahi ve tahriri izah, kavaid temrinleri, imla” Petrol Lambası adlı metinden sonra; kelimelerin tevsihi (çevirisi, izahı), sualler, şifahi (sözlü) izah ve tahriri (yazma) izah, kavaid temrinleri, imla.

(...)

Örnekler: Eşğin Hilesi adlı metinden sonra kelimelerin tevsihi (çevirisi, izahı), sualler, şifahi (sözlü) ve tahriri (yazma-resimlere dair yazma) izah, kavaid (dil kuralları) tatbikatı, tekrar.

Resim 40: *Yeni Millî Kıraat*, “Eşğin Hilesi” s.38.

Resim 41: *Yeni Millî Kıraat* “Eşeğin Hilesi” s.39.

Kavganın Neticesi adlı metinden sonra kelimelerin tevsihi (çevirisi, izahı), kıraat resimlerine dair sualler, kavaid (dil kuralları) tatbikatı, imla.

Resim 42: *Yeni Millî Kıraat*, “Kavganın Neticesi” s. 58.

4.4.3.11. Metin Soruları

Kıraat kitabındaki birçok metnin sınıf seviyesi gözetilerek metin altı sorusu bulunmaktadır.

Donkişot’un Değirmene Hücumu adlı metinden sonra “Donkişot kimdir? (Bilgi hatırlama basamağında metinde cevabı olan bir sorudur.) Onu ve yaptığı işleri şifahen ve tahriren anlatınız? (Uygulama basamağında bir sorudur).

Türkün Tokatı adlı metinden sonra “Bu masalı ezberleyip okuduktan sonra anlatınız. (Hem bilgi hem de kavrama basamağında bir soru olabilir. Çünkü; çocuk masalı kendi cümleleriyle anlatabilir.)

Genç Bir Kızın Vatanperverliği adlı metinden sonra “Genç kızın vatanperverane hareketini anlatınız.” Yine kavrama basamağında, çocuğun kendi cümleleriyle Hikâyeyi ve düşüncelerini ifade etmesi beklenmiştir.

(...)

4.4.3.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Birçok metin parçalar halinde verilmiştir. Metinleri okumaya ilgisi oluşturulmuştur.

Birçok metinde anlatıcı birinci kişidir.

4.4.4. Yeni Usul Talim-i Kıraat - Dördüncü Kısım

Kitap iki yüz seksen sekiz sayfadır. Seksen beş metin bulunur. Farklı olarak; Metinler, gök cisimleri, insan biyolojisi, şehir tasvirleri gibi konular hakkında bilgiler bulunur. Diğer derslerle alakalı olan konular çocuğun ilgisini çekmiştir.

Kitapta; hikâyeler, manzumeler, muhavere metinleri, latifelerle (fıkralar) türlerine yer verilmiştir. Metinler arasında birer sayfalık kelime ve tanımları bulunmaktadır. Kitap bir sözlük gibi düzenlenmiştir. Kelime öğretimine oldukça fazla yer verilmiştir. Metinler arasında birer sayfalık kelimeler ve manaları bulunur. Bunlarla beraber, kıymetli/güzel sözler başlığı altında ikişer sayfalık vecizeler ve onun altında sözü söyleyen şahsiyetlerin bilgileri yazılmıştır. Vecize ve verilmiştir. Letaif başlıkları altında çok sayıda fıkra vardır. Çocukların keyifle okuyacağı eğlenceli fıkralar bulunmaktadır. Metin altlarındaki talim kısmındaki suallerle çocukların düşünmesi sağlanmış ve düzgün söz söylemelerine ortam hazırlanmıştır.

Kitabın son sayfasında da yine çocuklara hitap edilmiştir. Osman Şevki, çocuklara çok değer vermiş, onları çok önemsemiştir.

4.4.4.1. Künyesi

Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki. (1328/1912). *Yeni Usul Talim-i Kıraat - Dördüncü Kısım* (Terbiye-i Fikriye ve Ahlakiye). Malumat-ı Müfide Fezail-i Ahlakiye. Matbaa-i Hayriye” ve Şürekası.

4.4.4.2. Metin Listesi

1-Evliya yı Etfale, 2-Muallim Efendilere, 3-Sevgili Çocuklar, 4-Sema, 5-Dürbünler, 6-Teleskop, 7-Sözler (kelimeler ve tanımları), 8-Tahsil-i İlm Etmenin Tarihi (Yolu), 9- (Bir sayfalık kelime ve tanımlar), 10- Kör Dilenci, 11- Kıymetli Sözler, 12-Letaif, 13-Letaif, 14-Tesir- Zekâ – İhtiyar, 15- Muhavere, 16-Havas-ı Zekâ, 17-Muhavere, 18-Mektep (A. Şevki), 19-Vatan, 20-...Reis, 21-Yalnız Bir Tulû (Doğuş), 22- Letaif, 23-Kıymetli Sözler, 24-Muhabbet Biraderine, 25-İstanbul, 26-Malumat-ı Coğrafya, 27-Boğaziçi, 28-Ayasofya Camii Şerifi, 29- İstanbul, 30- Fatih Camii Şerifi, 31- Asar Atıkası (Eski Eserler), 32-Dikilitaş, 33- Çenberlitaş, 34- Ahval-i Tarihiyesi, 35-Suret-i Feth, 36-Bir Manzume, 37- Namık Kemal Beğ, 38-Letaif, 39-Kıymetli Sözler, 40- Gabevete (kabalık) Karşı, 41- İmam-ı Azam, 42- Kamer, 43- Kıymetli Sözler, 44- Mektepten Şikâyet, 45-Letaif, 46-Menfaat-i Şahsiye ve Sadayı Vicdan, 47-Muhavere, 48-Büyük Adamlarımız (Barbaros Hayrettin Paşa), 49-Kıymetli Sözler, 50-Mum İçin, 51-Letaif, 52-Mevasimler, 53-Bahar, 54-Yaz, 55-Sonbahar, 56-Kış, 57-Malumat-ı Mütemme, 58-Bazı Hatırat-ı Tarihiye, 59-Bir Nutuk, 60-Selimiye (Yavuz Sultan Selim), 61-Mukayese-i İlm Vechile, 62-Bir Hikâye-i Tarihiye, 63-Lülü, 64-Muhavere, 65-Tilki, 66-Tilki, 67-Meskirat (sarhoşluk), 68-Kıymetli Sözler, 69-Muhavere, 70-Hiddet Fena Bir Nasıhtır, 71- Muhavere, 72-İhlaf (İsmail Sefa Bey), 73-Letaif, 74-Kıymetli Sözler, 75- Büyük Adamlarımız, 76- Vücut-u Beşer, 77- İcnas-ı Beşer, 78- Bazı Hatırat-ı Tarihiye, 79-Kadı Ayas, 80- Tuhfe-i İttihat, 81-Büyük Adamlarımız (Reşid Paşa, Sultan Mahmud, Sultan Mecit), 82- Cenge Giderken, 83-Çiftçilik, 84-Meyus Hayat, 85- Kitabın Son Dersi

Yeni Usul Talim-i Kıraat. Dördüncü Kısım (Terbiye-i Fikriye ve Ahlakiye) adlı Türkçe Kıraat kitabında seksen beş metin bulunmaktadır. Az sayıda metnin kaynağı ve yazar bilgisi belirtilmiştir. Bunlar: Asar Atıkası (Eski Eserler), Mektep (A. Şevki), İhlaf (İsmail Sefa Bey).

4.4.4.3. Kimler İçin Hazırlanmış

Mekteb-i ibtidaiyenin dördüncü sınıflarında okuyan kız ve erkek çocuklara yönelik Türkçe kıraat kitabıdır.

4.4.4.4. Biçimsel Özellikleri

Biçimsel olarak iptidai mekteplerinde okutulan Türkçe kıraat kitaplarıyla benzerlik göstermektedir. Kapağında bulunması gereken tüm bilgiler yazılmıştır. Sualler ve kelimeler bölümündeki yazılar italik ve daha küçük puntuyla yazılmıştır. *Yeni Usul Talim- i Kıraat* kitaplarının tüm serisinde olduğu gibi bu kitabın da ilk sayfalarında çocuklara, velilere, muallimlere hitap bölümleri bulunur. Son sayfasında da yine çocuklara hitap edilmiştir. Kitabın sayfalarında paragraflar arasında da küçük yaprak motifleri vardır.

Kitabın kapağında görsel eksiktir. Künyesi dışında velilere kısa bir not yazılmıştır. “ Evliya yı Etfale: Ümidi istikbal olan evlatlarınızın talim ve terbiyeleri için yalnız mektep masrafını tedarik etmeniz kafi değildir. Mektebin gösterdiği yolu takip ederek kendilerine kılavuzluk, yardımcılık etmek de lazımdır.

Çocuklara her şeyden önce vaktin kıymetini öğretiniz. Zamanını güzel kullanmayı öğrenen çocuğun istikbali emindir.

Uyanınız: İlimden ve irfandan mahrum olan bir millet ölmeye mahkumdur.”

Kitabın son sayfasında da yine çocuklara hitap edilmiştir.

Efendiler!

Zamanını güzel kullanmayı bilen kimse için her şeye hatta eğlenceye de vakit vardır. Bilmiş olunuz ki zaman aynı halde devam etmez. Daima değişir. Değişimlere karşı marifetli silahlarınız olmazsa ömrünüzün kederli ve meşakkatli, güç günlerinde mağlup olursunuz. Hakikati ne kadar acı olursa olsun kabule daha küçük iken alışmalısınız. Kabahatiniz ihtar olduğu vakit onu bir yalan ile örtmeye çalışmak yerine hemen itiraf ile açıklayınız. Şüphesiz size bu sözleri yazan adamı şahsen tanımazsınız. Fakat emin olunuz ki o sizin istikbalinizi düşünerek bu kitapları yazmakla övünç duyar. Size verdiği fikirleri tasavvur ettiği numuneler hep kendi hayrınız içindir.

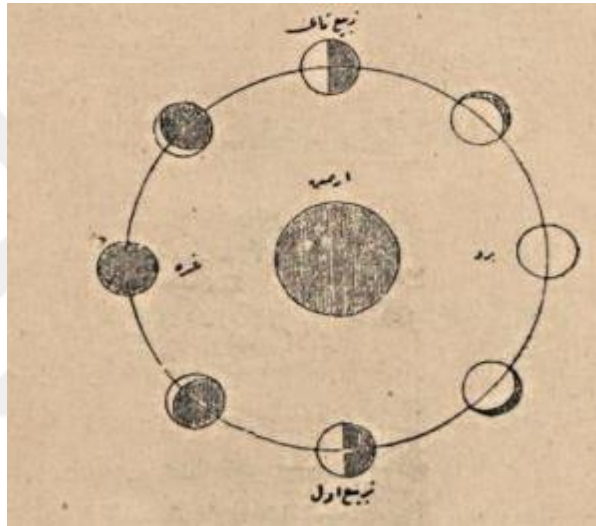
Zengin Evlatları! Pederlerinizin servetlerine güvenerek tembellik etmeyin. Fakir Evlatları! Siz de fakirliğinizle kendinizi üzmeyin. Çalışmayan zengin, kendisi için fakirlik hazırlar. Çalışan fakir kıymetli bir servet sahibi olmak yolunu bulur.

Vazife: (Her kitapta bu söz bulunmaktadır). Vaktin kıymetini, vazifenin (sorumluluğun) ehemmiyetini takdir ediniz. Çalışınız, daima çalışınız.

4.4.4.5. Görsel Özellikleri

Görsel açıdan zengin bir Türkçe kıraat kitabıdır. Önemli şahsiyetlerin portreleri, metnindeki olayı ve doğayı tasvir eden görsellere yer verilmiştir. Çocuklar kitaptaki görsellerle konuyu hayalinde canlandırabilir. Görseller uygun ölçülerde sayfalara yerleştirilmiştir. Çocuğun metne ilgisini çeken, metnin konusunu ve duygusunu anlamasını sağlayan resimler kullanılmıştır. Görseller çocukların okumaya ilgi duymasını ve okuma alışkanlığı kazanmasını sağlayacak özellikleri taşımaktadır.

Metinlerde diğer disiplinlerle ilgili bilgiler bulunurken ona dair görseller de hazırlanmıştır. Örnekler: Kamer adlı metinde ay, ayın halleri ve ay ve güneş tutulmaları hakkında bilgiler bulunur. Metne dair görsel hazırlanmıştır.

Resim 43: Yeni Usul Talim-i Kıraat. Dördüncü Kısım, “Kamer” metni görselleri

4.4.4.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Bu özellikler diğer kısım kıraat kitaplarıyla benzerlik göstermektedir. Dördüncü sınıf kıraat kitabıdır. Sesli okuma ve ezber, metinler arası ilişki yöntemleri kullanılmıştır. Etkileşimsel okuma yaklaşımı esas alınmıştır.

4.4.4.7. Metinlerin Tür Bakımından İncelenmesi

Serinin bu sınıf seviyesinde okutulan kıraat kitabında; metin türlerinde yine hikâye edici metin sayısı daha fazladır. Bilgi verici metinlerde, diğer sınıflarda olduğu gibi sohbet türü kullanılmıştır. Sohbet türü muhavere adını almıştır. Muhavere (konuşma) ve letaif (fıkra, eğlenceli yazı) sayısı daha çok artmıştır. Ayrıca letaif

(eğlendirici) metin sayısı fazladır. Çocukların severek okuyacağı metinler hazırlanmıştır.

4.4.4.8. Metinlerin Tema Bakımından İncelenmesi

Kitapta çok sayıda tema işlenmiştir. Erdemler, çocuk dünyası, millî kültür, millî mücadele, kişisel gelişim temaları ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

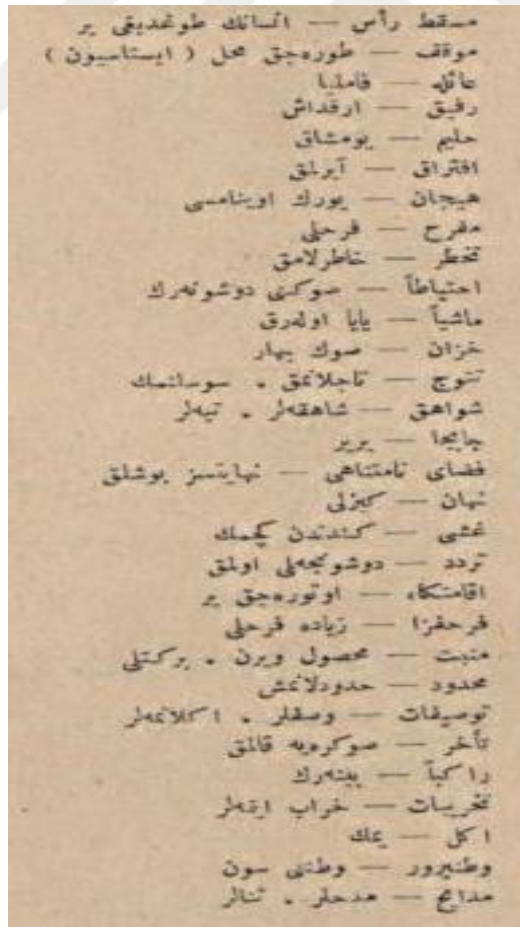
4.4.4.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

“Kıymetli Sözler” bölümü bu kitapta daha önceki küçük sınıflarda kullanıldığından daha fazladır. Kitapta millî kültürün aktarılmasına çok önem verilmiştir.

Serinin ikinci ve üçüncü sınıflarında metin altlarında kelime bahisleri bulunurken bu sınıfta ayrıca birer sayfalık kelime ve tanımlarına yer verilmiştir.

Örnekler:

Sema ve Reis” adlı metinden sonra

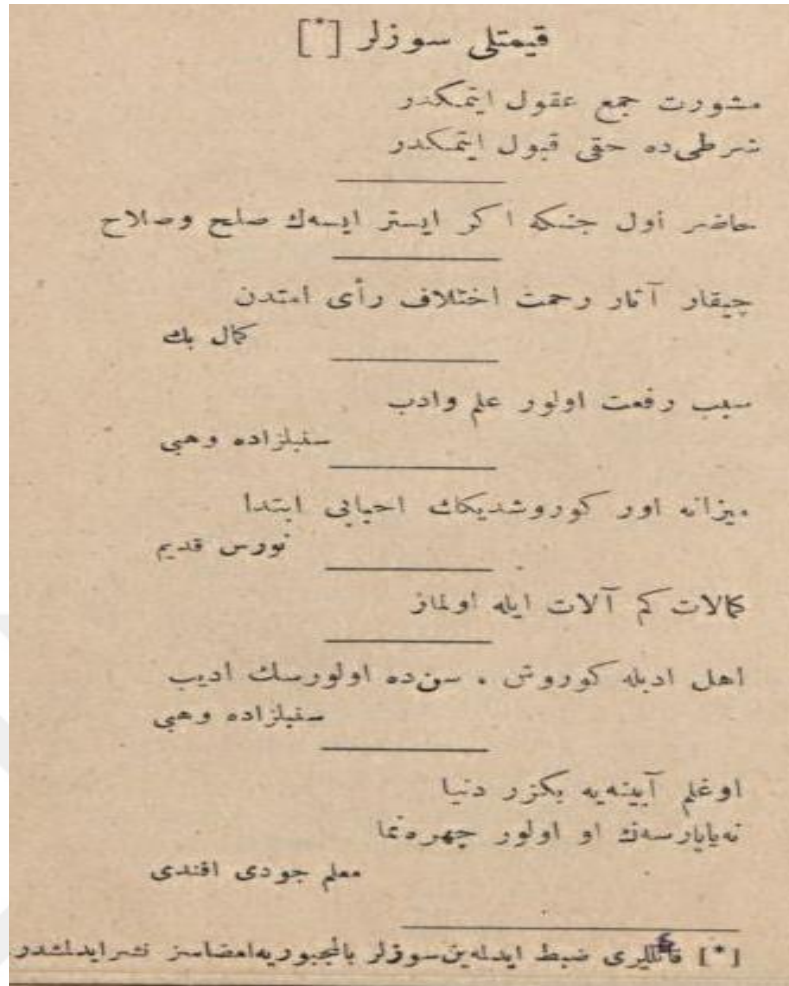
Resim 44: “Sema ve Reis” s. 43.

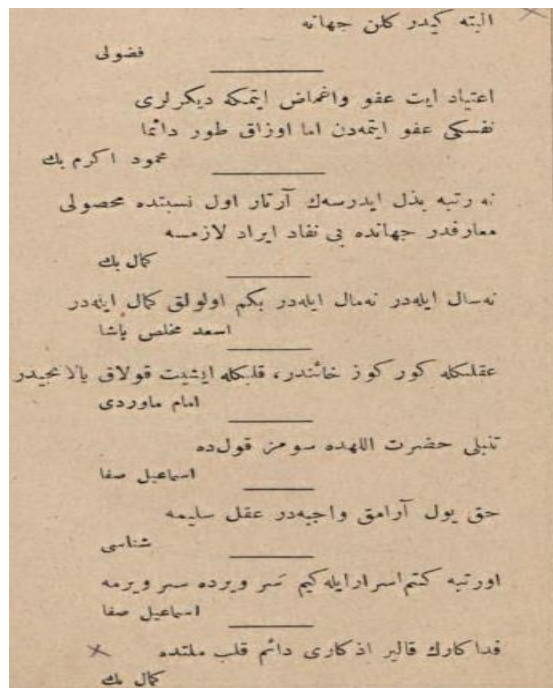
Resim 45: “Sema ve Reis” s. 46.

“Kıymetli Sözler” bölümlerinde vecizelere, onların kime ait olduğuna ve atasözlerine yer verilmiştir.

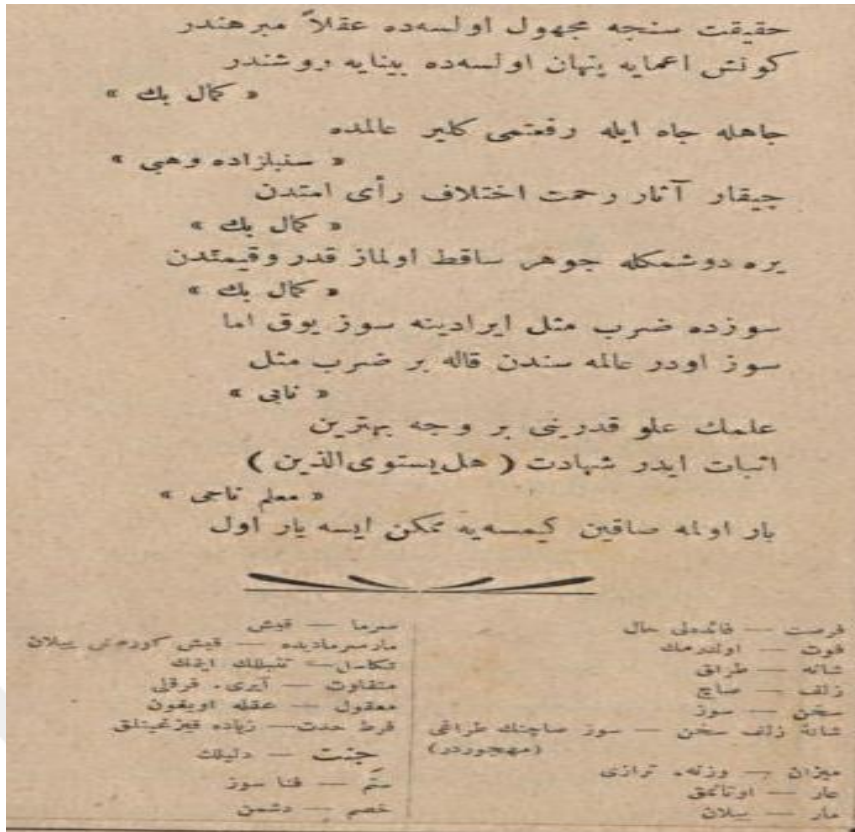
Metinler arasında ayrı başlık halinde “Kıymetli Sözler” bölümleri bulunur. Bu bölümlerin en altında “Katlleri zabt edilmeyen sözler bil mecburiye imzasız neşr edilmiştir.” ifadesi yazılmıştır. Sözlerin sahiplerinin bilinmesine ve bunun kaydedilmesine çok önem verilmiştir. Çocuklar iyiye doğruya yönlendirilmek istenmiş aynı zamanda söz varlıkları da geliştirilmiştir. Böylece konuşma, hitabet becerileri geliştirilmek istenmiştir.

Resim 46: “Kıymetli Sözler” s. 20.

Resim 47: “Kıymetli Sözler” s. 21.

Resim 48: “Kıymetli Sözler” s. 22.

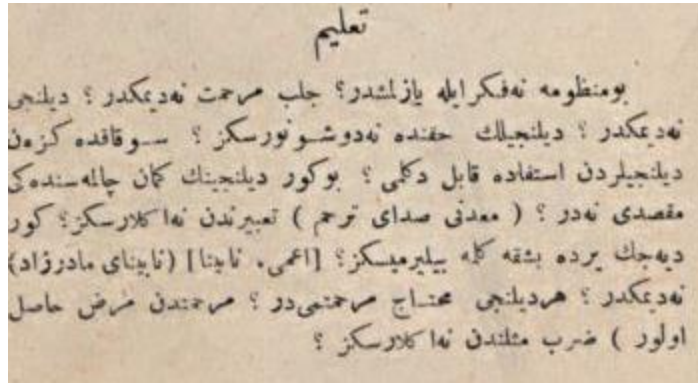
4.4.4.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Kıymetli sözler ve sualler bölümündeki sorularla çocukların kendini rahatlıkla ve etkili bir şekilde ifade etmelerini sağlamak ve bu sayede konuşma becerileri geliştirilmek istenmiştir.

4.4.4.11. Metin Soruları

Talim başlığı altında sualler bulunur. Çocuklara metin altlarında bulunan sorular hem metne dair bilgiyi ölçmeye hem de okuduklarından sonra hissettiklerine dair duygularına yöneliktir. Bu sualler onların kendi duygu ve düşüncelerini açıkça ifade etmelerini sağlayacak niteliktedir. Çocuğu hayata hazırlayan, insani duygularının gelişmesini sağlayan sorular hazırlanmıştır.

Kör Dilenci adlı manzumenin sualleri:

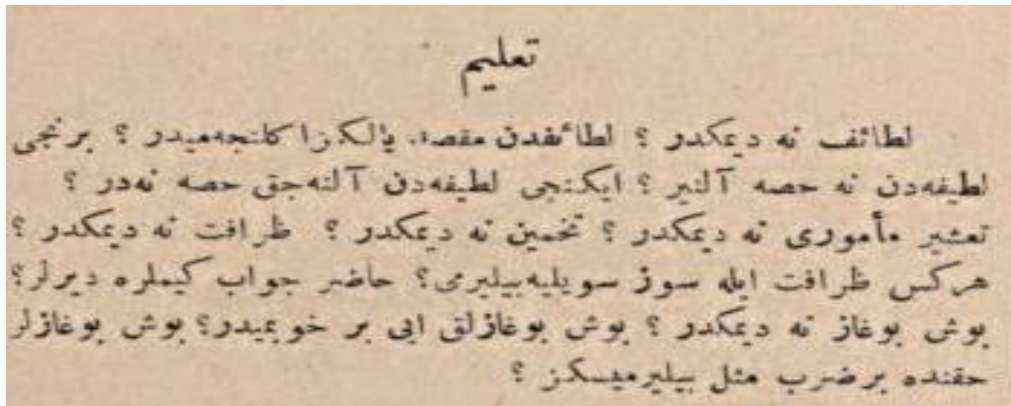

Resim 49: Yeni Usul Talim-i Kıraat, "Kör Dilenci" metninin talim kısmı

Günümüz Türkçesine Çevirisi:

Bu manzume ne fikir ile (amaçla) yazılmıştır? Celb-i merhamet ne demektir? Dilenci ne demektir? Dilencilik hakkında ne düşünüyorsunuz? Sokakta gezen dilencilerden istifade kabil değil mi? Bu kör dilencinin keman çalmasındaki maksadı nedir? (Madeni sadayı terahhüm (merhamet)) tabirinden ne anlıyorsunuz? Kör diyecek yerde başka kelime biliyor musunuz? (Ama na bina (anadan doğma kör), na bina yı maderzad/anadan doğduğu gibi görmeyen) ne demektir? Her dilenci muhtaç-ı merhamet midir? "Merhametten maraz hasıl olur" darb-ı meselinden (meşhur söz) ne anlıyorsunuz?

Letaif adlı metinlerin sualleri:

Resim 50: Yeni Usul Talim-i Kıraat, "Letaif"

Günümüz Türkçesine Çevirisi:

Letaif ne demektir? Letaiften maksat yalnız eğlence midir? Birinci letaiften ne hisse alınır? İkinci letaiften alınacak hisse nedir? Taşra memuru ne demektir? Tahmin ne demektir? Zerafet ne demektir? Herkes zerafet ile söz söyleyebilir mi? Hazır cevap

kimlere derler? Boşboğaz ne demektir? Boşboğazlık iyi bir huy mudur? Boşboğazlar hakkında bir darb-ı mesel biliyor musunuz?

Yorum: Yukarıdaki suallerle hem çocuğun düşünüp doğruyu bulması hem de yeni bir şeyler öğrenmesi istenmiştir. Böylece söz varlığının gelişmesi de sağlanmıştır.

“Menfaat-i Şahsiye ve Sada yı Vicdan” adlı metnin görseli ve sualleri:

Kitabın ilk sayfasında görseller üzerine sorulardan bahsetmektedir. Bundan yola çıkarak aşağıdaki görsel kitapta tek olark bir sayfada bulunmaktadır. Görsellere yönelik suallerle çocukları konuşturmak amaçlanmıştır. Kitapta belirgin olarak görsele dair sorular bulunmasa da muallimlerin görsele dair sorularla çocukları konuşturması istenmiştir. Bir olay resmedildiği ve suallere uygun olduğu için aşağıdaki görsel seçilmiştir.

(Sayfa 117)

Resim 51: *Yeni Usul Talim-i Kıraat*, “Menfaat-i Şahsiye ve Sada yı Vicdan” s. 117.

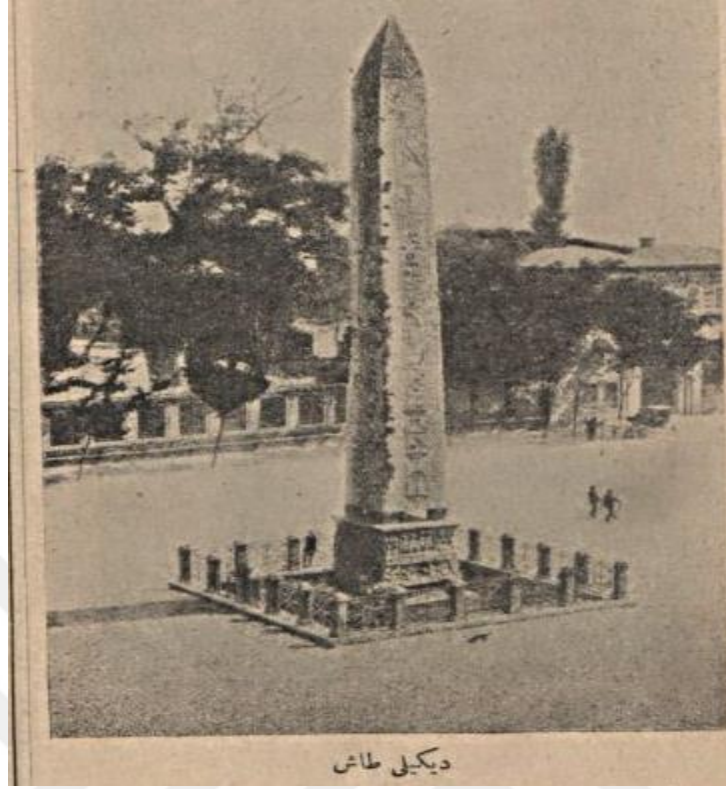
Günümüz Türkçesine çevirisi: Nehirde batmak üzere bir kayık, sahilde nehre atılmak üzere bir adam

4.4.4.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Çocuklar, genel kültür açısından geliştirilmek istenmiştir. Şehirler, evren, insan biyolojisi, insan ırkları hakkında bilgiler ve görselleri hikâye edici metinlerin aralarına yerleştirilerek konu çeşitliliği sağlanmıştır.

İstanbul’u tanıtan, tasvir eden, bilgiler arasına görseller de yerleştirilmiştir. Öğrenmede kalıcılık sağlanmıştır. O dönemde çocuğun belki de hiç göremeyeceği ama çok merak ettiği meşhur şehir ilgisini çekecektir.

Metnin adı Enbiya yı Meşhuresi (Meşhur Peygamberler) metninin görselleri:

Resim 52: Yeni Usul Yeni Usul Talim-i Kıraat, Dördüncü Kısım, “Dikilitaş” ın resmi

Resim 53: Yeni Usul Yeni Usul Talim-i Kıraat, Dördüncü Kısım, “Fatih Cami i Şerifi”

Diğer kısımlarla benzer özellikler görülmüştür.

4.4.5. Dördüncü Sınıf Türkçe Kıraat Kitapları Hakkında Genel Değerlendirme

Detaylı olarak incelenmiş olan dördüncü sınıflarda okutulan kıraat kitapları dışında aynı sınıf seviyesindeki diğer Türkçe kıraat kitaplarında ulaşılan veriler bu bölüme aktarılmıştır.

Bahsedilen kaynaklar Rodoslu Ahmet Kemal tarafından hazırlanan, 1331/1917 yılında yayımlanan, *Millî Kıraat* kitabı; Ahmed Cevad'ın hazırladığı, (1330/1914 veya 1915 yıllarında yayımlanan, *Güzel Kıraat*; Muallim Ahmet Hakim tarafından hazırlanan, 1927 yılında yayımlanan, *Bizim Kıraat*; Siraceddin tarafından hazırlanan, 1341/1920 yılında yayımlanan, *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat*; Siraceddin Celal'in hazırladığı 1927 yılında yayımlanan, *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat* kitabı, Köprülüzade Mehmed Fuad tarafından hazırlanan, *Millî Kıraat kitabı*.

4.4.5.1. Metin Listesi

Türkçe Kıraat Kitabı'nda 82 metin; *Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı*'nda altmış yedi metin; *Yeni Millî Kıraat Kitabı*'nda doksan metin bulunmaktadır. Üç kitapta da metnin yazarı/şairi ve hangi eserinden alındığı bilgisi ya da sadece müellifi belirtilmiştir.

Yeni Usul Talim-i Kıraat. Dördüncü Kısım (Terbiye-i Fikriye ve Ahlakiye) adlı Türkçe Kıraat kitabında seksen beş metin bulunmaktadır. Az sayıda metnin kaynağı ve müellifi belirtilmiştir.

Siraceddin tarafından hazırlanan, 1341/1920 yılında yayımlanan, dördüncü sınıflara mahsus *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat* kitabında da çeviri metinlerine yer verilmiştir. Saz ile Meşe ve Fare, Kedi, Horoz adlı iki metni La Fontaine 'den Siraceddin çevirmiştir.

4.4.5.2. Kıraat Kitabının Kimler İçin Hazırlandığı

Muharriresi Leyla Nigâr olan, 1339/1923 yılında yayımlanan, *Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı*, devre-i mutavassıta ikinci sene) tedris edilmek üzere Maarif Nezareti Celilesi tarafından kabul edilmiştir.

Ayrıca kitap hakkında tanıtım bilgisi bulunmaktadır. “Altı kısımdan mürekkep olan bu yeni kıraat kitabı son usul imlaya göre pek yeni bir tarzda gayet sade bir lisanla yazılmış olup münderecatına kızlarımızı ciddi bir surette alakadar edecek fikri ahlâkî,

âli, fenni ve bedii mebâhisi tereküp etmesine fevkalade olunduğundan mini mini mekteplilerin seve seve anlaya anlaya mütalaa edecekleri fıkralar pek çabuk okuyup yazmalarını temin etmekle beraber kendilerine gayet Müfid kıymettar birçok malumat verecektir.”

Kızlara özel kıraat kitaplarının hazırlanması çok önemlidir. Çocukların ilgisi cinsiyetlerine göre farklılık arz eder. Bu husus dikkate alınarak hazırlanan bir kitaptır. Kızları alakadar edecek konulara metinlerde yer verilmesi dikkat çekicidir. Onların medeni bir insan olmasını sağlayacak bilgiler içeren, aynı zamanda çok güzel bir şekilde kurgulanan, severek okuyacakları metinlerin hazırlanmışlığı belirtilmiştir. Çocuğun ilgisine yönelik hazırlanan kitap okuma isteği oluşturmada daha etkili olmuştur. Günümüzde de hep tasarlanan bir durumdur.

Muharriri Ahmed Cevad olan, 1925/1341 yılında yayımlanan ilk mektep dördüncü sınıflarda okutulmak üzere *Türkçe Kıraat (İkinci Tabı)* kitabı, 1340 senesi programına göre ve Cumhuriyet idaresi fikirleri üzerine yeniden tadil edilerek Maarif Vekâleti Kitap İntihabı Komisyonu tarafından kabul edilmiştir. Erkek ve kız çocuklarına hitap eden bir kitaptır.

Yeni Millî Kıraat, Muharriri Köprülüzade Mehmet Fuat olan ilk mekteplerin dördüncü sınıfına mahsus ilk mekteplerin dördüncü senelerinde tedris edilmek üzere 1340-1924 yılında Türkiye Cumhuriyeti Maarif vekâleti tarafından kabul edilmiştir.

Yeni Usul Talim-i Kıraat, Dördüncü Kısım/dördüncü sınıflar için (Terbiye-i Fikriye ve Ahlakiye) tedris edilen Türkçe kıraat kitabının Muharriri Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki Efendi' dir. 1328/1912-1913 yılında Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti tarafından kabul edilmiştir.

4.4.5.3. Biçimsel Özellikleri

Dördüncü sınıftaki Türkçe kıraat kitapları biçimsel açıdan birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Ebatları genellikle, 19x13 16x9.5 şeklindedir. Kıraat kitaplarının kapağında; künye bilgisi, kitapla ilgili özellikler, ilgi çekici bir görsel bulunur. Kitabın son sayfasında ise metin listesi bulunmaktadır.

4.4.5.4. Görsel Özellikleri

Görseller çocukların okumaya ilgi duymasını ve okuma alışkanlığı kazanmasını sağlayacak özellikleri taşır. Metne özel resimler çizdirilmiştir. Çocuklar kitaptaki

görsellerle konuyu hayalinde canlandırabilir. Çocuğun duygu ve düşünce dünyasının gelişmesini sağlamıştır.

Yeni Millî Kıraat Kitabı kızlar için hazırlandığı için görseller genellikle kız çocuklarının duygularına yönelik hazırlanmıştır.

Görseller yönelik çok sayıda etkinlik yaptırılmıştır. Konuşma ve yazma becerilerini geliştirmek için en çok görsellerden faydalanılmıştır.

4.4.5.5. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Dördüncü sınıf Türkçe kıraat kitaplarında sesli, görsel, tahmin ederek okuma, ezber (şiir metinleri için kullanılmış), metinler arası ilişki, yöntemleri kullanıldığı görülmüştür.

İncelenen kitapların tamamında bazı metinler parçalar halinde yazılmıştır. Tahmin ederek okuma yöntemi kullanılmıştır. Dolayısıyla yaratıcı okuma becerisi geliştirilmiştir. Çocukların metnin devamını okumaya ilgisi çekilmiştir. Okuma sevgisi ve alışkanlığı sağlanmıştır. Metinlerin parçalar halinde olması ile çocukların dikkat süreleri de önemsenmiştir.

Muallim Ahmet Hâkim tarafından hazırlanan, 1927 yılında yayımlanan, dördüncü sınıflara mahsus, *Bizim Kıraat* kitabında; (kitapla ilgili bilgi sadece bu bölümde verildiği için örneklere değinilmiştir.) hikâyeler iki bölüm şeklindedir. Vatana Karşı Fedakâr Bir Çocuk – (hikâyenin) Sonu, Sonu Yok Hikâye – Hikâyenin Sonu. Güneşin Küçük Şemsiyesi – Hikâyenin Sonu. Yangın – Hikâyenin Sonu. Nihayetsiz Hikâye – Hikâyenin Sonu. Eşeğin Gölgesi, hikâyenin Sonu. Fedakâr Zabit 1, 2. Bremen Köyü'nün Mızıkacıları – Masalın Sonu...

İlk Mektep Dördüncü Sınıf Türkçe Kıraat Kitabı'nda, Kızlara Mahsus *Yeni Kıraat Kitabı'nda* şiir türlerinin tamamının ezberlenmesi istenmiştir. Ezber yöntemiyle çocukların edebi zevki geliştirilmiştir. Şiir metinlerinin altında vazife olarak şiir metinlerinin ezberletilmesi istenmiştir.

İlk Mektep Dördüncü Sınıf Türkçe Kıraat Kitabı'nda, sadece görseller, görsele bağlı sualler bulunmaktadır. Bu kıraat kitabında görsel okumaya oldukça fazla önem verilmiştir.

Metinler arası ilişkiye önem verilmiştir. Metinlerin birçoğu Millî Mücadele Dönemi'ni yansıtmaktadır. Dönemi yansıtan veya içerik açısından benzer metinlerle çocuklarda okuma isteği uyandırılmıştır.

Yeni Usul Talim-i Kıraat Kitabı Dördüncü Kısım'da görseller sayfalarda tek olarak verilmiştir. Görsel okuma yöntemi yaptırılmıştır. Ayrıca kitabın ilk sayfasında “Görseller üzerine çocukların konuşması sağlanmalıdır.” ifadesi bulunmaktadır.

Köprülüzade Mehmed Fuad'ın hazırladığı, 1332/1915 yılında yayımlanan, dördüncü sınıflara mahsus *Millî Kıraat* kitabında, metin altlarında, muallimlere birçok vazife verilmiştir. Vazifelerden biri de resimlere dair sorular sorulmasıdır. Öğretmenler görsel okumaya dair etkinlikler yaptırmıştır.

4.4.5.6. Metin Türleri

Dördüncü sınıflar için hazırlanan Türkçe kıraat kitapları, kullanılan metin türleri açısından birbirine benzerdir. Kitaplarda; hikâye edici metin sayısı daha çoktur. Şiir türünün fazla olması ve hepsinin ezberletilmesi çocukların edebi zevk edinmelerini sağlamıştır. Çok sayıda hikâye ve şiir metinleri olması, çocukta edebî değeri olan metinleri okuma isteği uyandırmıştır. Bilgi verici metin türünde sohbet türü daha çok tercih edilmiştir. Bu metinlerde, çocuğa hitap edilmiş, çocuk önemsendiğini hissetmiştir. Çocukların pozitif bilgileri yazardan, sohbet havasında öğrenmesi bilgi verici metinleri okumaya karşı olumlu tutum geliştirmesini sağlamıştır. Kitaptaki bilgi verici metinlerin çoğunun sohbet türünde hazırlanması okuma ve anlama kolaylığına önem verildiğini gösterir.

İlk Mektep Dördüncü Sınıf Kıraat Kitabı'nda kırk sekiz hikâye, bir masal, iki anı, bir deneme, bir mektup, on iki sohbet, on üç şiir metni bulunur.

Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı'nda on yedi hikâye, iki fabl, bir fıkra, bir anı, yedi deneme, bir mektup, yedi deneme, yirmi sohbet, on beş şiir metni bulunur. Şiir metinlerinin fazla olmasıyla yine edebi zevk edindirmeye çalışılmıştır. Bilgi verici konular sohbet havasında anlatılmıştır. Hem çocuğu muhatap alma, önemseme hem de anlama açısından kolay bir metin haline gelmiştir.

Yeni Usul Talim-i Kıraat, Dördüncü Kısım adlı Türkçe kıraat kitabı, biraz daha farklı metin türlerine sahiptir. Hikâye, masal, manzume, muhavere, latife (fıkralar) adlarında metinler bulunur. Bu kitapta aynı sınıf seviyesinde okutulan kitaplardan farklı olarak muhavere (konuşma) ve letaif (fıkra, eğlenceli yazı) metinleri yer almıştır.

4.4.5.7. Metin Temaları

İncelenen Türkçe Kıraat kitapları temalar açısından oldukça zengindir. Metinler çocuğun dünyasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Aynı zamanda yaşanan dönemin özellikleri metinlere yansıtılmıştır.

Metinlerde sezdirilen temalarla çocukların, yaşadığı çevrenin, doğanın, dünyanın farkında olan, merhametli, iyiliksever, görgülü, ailesine ve diğer bireylerle iletişime değer veren, okumayı seven, millî kültür ve millî mücadele bilincinde olan bireyler olarak yetiştirilmesi için çaba sarf edilmiştir.

4.4.5.8. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

İlk Mektep Dördüncü Sınıf Kıraat Kitabı'nda az sayıda (dört metin) metinden sonra kelime ve anlamları verilmiştir. Metinde geçen kelime ve onu çağrıştıran kelimeler “yeni fikirler” başlığı altında yazılmıştır.

Yeni Usul Talim-i Kıraat - Dördüncü Kısım adlı Türkçe kıraat kitabında serideki diğer kitaplardan farklı olarak daha önceki küçük sınıflardakinden “Kıymetli Sözler” bölümü daha fazla hazırlanmıştır.

Ayrıca ikinci ve üçüncü sınıflarda metin altlarında kelime bahisleri bulunurken bu sınıfta ayrıca birer sayfalık kelime ve tanımlarına yer verilmiştir.

Rodoslu Ahmet Kemal tarafından hazırlanan 1331/1917 yılında yayımlanan, dördüncü sınıflara mahsus *Millî Kıraat* kitabında, (Kıraat kitabına sadece burada değinilmiş ve örnekleri verilmiştir.) “İyi Bir Nasihat” adlı metne başlamadan önce “Söz gümüş ise sükkût altındır.” Atasözü yazılmıştır. Ayrıca bir sayfada “Doğru ve Faydalı Sözler” başlığı altında düşünerek konuşma ve buna bağlı olarak az söylemekle ilgili birçok özlü söz söylenmiştir.

Ahmed Cevad'ın hazırladığı, (1330/1914 veya 1915 yıllarında yayımlanan, dördüncü sene okutulan, *Güzel Kıraat* kitabında; (Kıraat kitabına sadece burada değinilmiş ve örnekleri verilmiştir.) kelime öğretimi “Tahlil edilecek kelimeler ve Arabça cem'ler (çoğul halleri)” başlıkları altında verilmiştir. Hem Türkçe kelimelerin manaları hem de o dönemde kullanılan Arapça kelimelerin çoğul halleri öğretilmiştir. Bunların yanı sıra kelimelerin özellikleri (isim, sıfat, zamir, zarf, fiil...) öğretilirken çok fazla örnek verilmesine özen gösterilmesi istenmiştir. Söz varlığı üst seviyede geliştirilmiştir. Etkinlik örnekleri:

“Lütufkârlık” adlı metinden sonra “tahlil edilecek kelimeler” (metinde geçen kelimelerin anlamının bulunması istenmiştir.) başlığı altında: zengin, lütufkârlık, yalvaran, zavallı, teşekkür, biçare... “Arapça cem’ler” (kelimelerin çoğul halleri) başlığı altında da Amel çoğaltılmış hali: amele; sahip çoğul hali eshab, keder çoğul hali ekdar; teşekkür cem’i: teşekkürat; tenbih cem’i tembihat... kelimeleri yazılmıştır.

Kitapta bunların yanı sıra öğretilen kelimelerin özelliklerine dair çok fazla örnek verilmesine özen gösterilmiştir. “Lisan Dersi: Muallim efendiler çok çeşitli kelimelerden isim, sıfat, fiil örnekleri verecek, bu konularda yol gösterecek ve bilgi verecektir. Muhtelif örnekleri bu nev’i (çeşit) kelimenin tefrikatını öğretecektir.”

Temrin (alıştırma): Metindeki cümlelerden isim, sıfat, fiil olanları ayrı ayrı yazınız: Zengin hanım giderek iki nefis vazo satın almıştı. Ev, dikkat, tenbih, etmişti. Amele, götürdü, salona kadar, çıkardı, iyi kalpli.

“Büyükbaba” metni “Lügatler:” başlığı altında kelimelerin manaları verilmiştir. Örnekler: Hitam: son. Arz-ı hürmet etmek: hürmet göstermek. Daim: devam eden. Zahir: görünen. Kudret: kuvvet, metanet. “Tahlil edilecek kelimeler” başlığı altında kelimenin özelliğini çocuğun bulması istenmiştir. Örnekler: Yetmiş, ancak, titremek, kan, namuslu, eksin, mesken, uzanmak, güzel, bu yaşında uyusun dermansız, namus, gözleri sözlerden donuk, hafif, daim, duyanlar, görenler.

Arapça çoğul şekilleri: vazife cem’i: vezaif. Hak cem’i: hukuk. Hakikat cem’i: hakayık.

Lisan dersi: muallim efendi çeşitli kelimelerden zamir, edat, zarf hakkında cümleler tarifleri ve bilgileri verecek, muhtelif örneklerle bu üç kelimenin tefrikini öğretecektir.

Lisan temrini: bu kelimelerden her birini bir cümlede istimal ediniz.

Lisan dersi: Türkçe kelimelerden her birinin Arapça imla kaideleri öğretilmiştir.

İhtar: Muallim Efendi bu mühim imla kaidelerini çocukların zihnine yerleştirmek için iki ders, hatta daha fazla bir zaman sadece buna dair muhtelif misaller yazdırmakla geçirmelidir. Çocuğun konuyla ilgili çok sayıda örnekle karşılaşması sağlanmıştır.

4.4.5.9. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Köprülüzade Mehmet Fuat’ın 1340-1924 yılında yayımladığı dördüncü sınıflara mahsus *Yeni Milli Kıraat kitabında* metin altlarında muallimlere çocukların konuşma ve

yazma becerilerini geliştirmeleri için bazı vazifeler verilmiştir. Her metinden sonra muallimlerden genel olarak “şifahi izah, müzahabe için sualler, şifahi malumat, resme dair sualler, metne dair sualler gibi ifadelerle konuşma becerisi; tahriri (yazma) izah, tahrir temrinleri, tahrir vazifesi, kavaid temrinleri, imla” etikliklerini yapması istenmiştir. Çocukların söz varlığı, yazma, konuşma, görsel okuma becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

İlk Mektep Dördüncü Sınıf Türkçe Kıraat Kitabı'nda; konuşma becerisini geliştirmeye yönelik olarak metinlerin altında, özetinin anlatılması istenmiştir. Ayrıca bazı metinlerden sonra “Yukarıda okuduğunuz kıraatı hülasa ediniz, esaslı fikirleri hakkında münakaşalar yapınız.” ifadesiyle metnin yorumlanması, metinle ilgili önemli noktaların belirtilmesi ve tartışılması istenmiş, çocukların eleştirel düşünmesi, dolayısıyla konuşma becerisinin gelişmesi sağlanmıştır.

Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı'nda bazı metinlerden sonra “Mütalaa Edilecek Fikirler ve Mütalaa (üzerinde düşünme, inceleme) Alıştırmak İçin Sualler” başlığı altında çocuğu düşünmeye, konuşmaya sevk edecek suallere yer verilmiştir. Böylece konuşma becerisi geliştirilmek istenmiştir.

Yeni usul Talim-i Kıraat Dördüncü Kısım adlı kitapta “Kıymetli Sözler” bölümlerinde vecizelere veya atasözlerine yer verilmiştir. Öğrenciler, her sınıf düzeyinde kademeli olarak artan atasözü, deyim, vecizeyle karşılaşmıştır. Belki aynı ifadelerle defalarca karşılaşmış, onlarla ilgili hikâyeler okumuş, manasını tam idrak ederek bu ifadeleri öğrenmiştir. Kültürel açıdan iyi seviyeye gelmiştir. Dolayısıyla bu durum onların konuşma ve hitabet becerilerini geliştirmiştir.

Rodoslu Ahmet Kemal tarafından hazırlanan 1331/1917 yılında yayımlanan, dördüncü sınıflara mahsus *Millî Kıraat* kitabında; (Bu kıraat kitabına sadece bu bölümde değinildiğinden örnekleri verilmiştir.) yazma ve konuşma becerisini geliştirmeye yönelik etkinlikler bulunur. Örnekler: “İntikam” adlı şiir metninden sonra Muallim efendilerden rica: Bu şiir çocuklara okutturularak hikâye ettirilecektir. “İntikam – Öç” adlı şiir metninden sonra “Hulasa” başlığı altında oğlum bu şiiri nesre çevirerek şöyle hikâye et: “Düşmanın attığı toplardan çıkan kara ve zifti dumanlar Rum ilinin etrafını sarmış ve şakırdayan kılıçlardan zavallı Türk kardeşlerimizin kafaları düşmüş nur gibi namuslu genç kızlarımızın da namusları da o vahşiler tarafından söndürülmüş ve paralanmıştı. Hikâyenize bu suretle devam ediniz.” Diğer şiir metinlerden sonra ise “Şiiri öncelikle ezberletiniz. Sonra şiirin nasıl bir vakayı anlattığını düşününüz ve anlatınız.” vazifeleri verilmiştir. Böylece yaratıcı yazma/konuşma becerileri geliştirilmiştir. Aynı kitapta konuşma becerisine yönelik etkinlik

örneği: “Celal’in Büyük Kalpliliği” adlı metinden sonra “Hulasa”: (...) Kardeşlerini Bulgarlar ne ile yaraladılar söyleyiniz? Bu cinayete ait teessürünüzü (üzüntünüzü) anlatınız.

Muallim Ahmet Hâkim tarafından hazırlanan, 1927 yılında yayımlanan, dördüncü sınıflara mahsus, *Bizim Kıraat* kitabında; (Bu kıraat kitabına sadece bu bölümde değinildiğinden örnekleri verilmiştir.) yazma ve konuşma becerilerine yönelik çok sayıda etkinlik bulunur. Örnekler: “Görünüşe Aldanmamalı” şiir metninden sonra; Manzume okutulacak, nükteler talebeye buldurulacak, bir tahrir mevzu olarak yazdırılacak. Böyle uzun manzumeleri ezberletmemek daha doğrudur. “İyilik Doğruluk” adlı metinde; yazma becerisine yönelik “Fikirler” başlığı altında; Bu hikâyeden ne anladınızsa anlatınız? Söyleyiniz? Bunu bir tahrir (kompozisyon) mevzu olarak yazınız.” “Vatana Karşı Fedakâr Bir Çocuk – (hikâyenin) Sonu” metninin sorularında çocuğun düşüncelerini açıklaması istenmiştir. “Bu parçayı hülâsaten anlatınız. Dumlupınar Harbi ne zaman oldu? Nasıl netice verdi? Bu rücumun hücumun fedakârlığını nasıl buldunuz?” anlatınız.

4.4.5.10. Metin Soruları

Dördüncü sınıflara yönelik hazırlanmış olan *Türkçe Kıraat* kitabında tek bir metne yönelik sorulara yer verilmiştir. Çocukların eleştirel düşünme becerilerini destekleyecek özellikte sorular bulunur.

Yeni Millî Kıraat kitabında; metinlerden sonra metnin içerisinde yer alan “kelimelerin tevzihi, sualler, kavaid temrinleri, resimlere ve metne dair sualler” yaptırılması istenmiştir. Muallim yaptıracağı etkinliği kendisi tasarlayacaktır. Etkinlik örneği yoktur.

Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı’nın ilk sayfasında; görseller üzerine sorular sorulmasından bahsedilmiştir. Kitaptaki bazı sayfalarda, sadece görsel bulunur. Hiçbir şey yazılmamıştır. Muallim, çocuklara görsele dair etkinlikler yaptırmıştır. Aynı kitapta; metinlerden sonra “Mütalaaya (düşünmeye) Alıştırmak İçin Sualler” başlığı altında; çocukların bir konu hakkında düşünmesine, farklı fikirlere ulaşmasına, başkalarının da duygu ve düşüncelerini anlamasına katkı sağlayacak sorular sorulmuştur.

4.4.5.11. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı’nda cinsiyete göre ilgi alanları tespit edilerek kızlara yönelik metinler hazırlanmıştır. Bu durum okumaya karşı ilgiyi arttırmıştır.

Metinlerin bölümler halinde verilmesi hem çocuğa okuma ve anlama kolaylığı sağlamış hem de yaratıcı okuma becerisini geliştirmiştir. Okumaya karşı ilgi uyandırılmıştır. Bu durum okuma alışkanlığını sağlamış olabilir.

Dördüncü sınıflara yönelik hazırlanmış olan *Türkçe Kıraat* kitabında tek bir metne yönelik sorular bulunur. Öğretmen, müfredatı yetiştirme kaygısı düşünmeden metni öğrencileriyle okuyup onlarla metin hakkında konuşabilir.

Birçok hikâyede anlatıcı birinci kişidir. Olayı yaşayan anlatmıştır. Yazar, hikâyelere çocuklara hitap ederek başlamıştır. Çocuğun muhatap alınması kendini değerli hissetmesini sağlamıştır.

Örnek: Tasarruf

Hikâye, tanıdığım bir zevattan. Tüccarın sermayesini nasıl tedarik ettiğini anlatayım: (...)

Örnek: Lekeli Balta

Bu hikâyedeki müşterinin hali, çoğumuzun haline benzer. Bazen fena bir tabiatımızın farkına varır, onu terk etmek ister. Bunun için çalışmaya da başlarız. Fakat az sonra bunun güçlüğüne anlayarak vaz geçer, o fena tabiatla, o fena huyla kalmaya razı oluruz...

Bu sınıf düzeyinde; hikâye kitabı gibi düzenlenen kıraat kitapları da vardır. Bu kitaplarda hiçbir etkinlik yoktur sadece hikâye edici metinler bulunur. Örnek: Siraceddin Celal'in hazırladığı 1927 yılında yayımlanan dördüncü sınıflara mahsus olan, *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat* kitabı.

Ezberleme tekniğiyle öğrencilerin hafızalarını güçlendirilmiştir. Ezber yaparak, edebi metinlerin söz varlığını, cümle yapılarını anlatım özelliklerini kavramışlardır. Böylece Türkçeyi doğru ve etkili kullanmaları sağlanmıştır.

4.5. Beşinci Sınıf Kıraat Kitaplarının İncelenmesi

Çocuk Kitabı Kolay Kıraat kitabında altmış dört metin yer almıştır. Türkçe kıraat kitabına gazate, dergi, kongrelerden metinler seçilerek alınmıştır. Hem Türk edebiyatı hem dünya edebiyatından çevrilen, çocukların zevkle okuyacakları metinlerle karşılaşmaları sağlanmıştır. Bu sınıf seviyesinde dört Türkçe kıraat kitabı incelenmiştir. Tüm kitaplar metin sayısı bakımından çok zengindir. İncelenen eserler içinde en dikkati çeken, görsel okuma etkinliklerine çok fazla yer verilen *Güzel Kıraat* kitabıdır.

4.5.1. *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat Kitabı*

Yüz doksan sekiz sayfalık bir kitaptır. Seksen bir metin bulunur. Metinlerin müellifleri belirtilmiştir. Erkek ve kız bütün ilk mekteplerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Metinlerin çoğu, bölümler halinde hazırlanmıştır. Ayrıca, metinler muhteva açısından birbiriyle ilgilidir. Kitapta çok sayıda çeviri metnine yer verilmiştir. Metinler, yaşanan dönemin özellikleriyle millî, manevi değerleri yansıtır. Şiir türü metinlerin ezberletilmesiyle edebi zevk edinmeleri sağlanmıştır.

4.5.1.1. Künyesi

Muharriri: Siraceddin. (1341-1925). *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat*. Beşinci Sınıf. Orhaniye Matbaası.

4.5.1.2. Metin Listesi

1- Tilki ile Arslan (Mehmet Akif), 2- İstiklal Muharebesinin Sonu (Kahraman Topçumuzun Mahareti - Türk Tel Örgüsünü Nasıl Geçer - Bir Fırka Kumandanımız Nasıl ve Niçin İntihar Eder? - Düşman Kıt'atını Takviye Ediyor - Hürmet ve Takdirle Yad Olunan Bir Alayımız), 3- Kaz Doğüşü (Kaz Doğüşü 2), 4- Bora ile Güneş (Siraceddin), 5- Ezik Palamut, 6- Kumkala Siperlerinde - Mortu Siperlerinde (Siraceddin), 7- Arıburnu, 8- İhtiyar Değirmenci (Mehmet Emin), 9- Bir Çivi Fabrikasını Ziyaret (Emili Zola'nın eserinden çeviri – İsmail Müştak), 10- Tarihi Bir Gece, 11- İnci Avı, 12- Dane, 13- Karakatova Ayanar Dağının İnfılakı (tercüme metin), 14- Karakatova (ma-bad), 15- Namuslu Bir Çocuk (Siraceddin), 16- Abenaki (Amerika'da yerli kabile adı), 17- Demir Döğen Çekiç, 18- Büyük Bir Çelik Kütlesinin İzabesi, 19- Yıldızlar Arasında, 20- Seyyareler ve Güneş, 21- Kuyruklu Yıldızlar, 22- Sabitelerin Arasındaki Mesafe, 23- Helva Dökücünün Hikâyesi, 24- Avustralya Müstemlekesi (üç bölümlük hikâye), 25- Bir Türk Gencinin Fedakârlığı (Amerika Hükümeti Seyr-i Sefain Defteri?), 26- Tarih Yollarında Uzaklaşırken (Hamdullah Suphi), 27- Türkün Uluvv-i Cenabı (Durujenski'nin Son Dersi), 28- Maymunla Sihirbaz Feneri, 29- Esir Arslan, 30- Boğaziçi, Akşam Üstü Boğaziçinden Dönüş (Kalud Farer'den), 31- Süleymaniye Camii (Kalud Farer'den), 32- Yarım Burgaz Mağarasını Ziyaret, (Yarım Burgaz Mağarasını Ziyaret Ma'bad) (Harun Erreşid), 33- Petrol Kuyuları (Ali Saib), 34- Laponyalılar Arasında Bir Akşam (Ahmet Emin – İsveç Matbuat Kongresi Hatıratı), 35- Laponyalılar Arasında Bir Akşam (ma'bad), 36- Ziraat,

Ticaret, 37- Hacc-ı Veda (Kıyas-ı Enbiya Cevdet Paşa), Hacc-ı Veda Mabad (Kıyas-ı Enbiya Cevdet Paşa), 38- Vatan, 39- Sekooya (ağaç), 40- Vatan İçin (Hafız Hakkı), 41- Cenubi Amerika İstepleri, 42- Cenubi Amerika İstepleri (Ma-bad) (Yazar:?), 43- Monolog (İbrahim Alaaddin), 44- Telsiz Telgraf, 45- Havada, 46- Türkiye’de Şömendifercilik (tren), 47- Radyum, 48- Halk Hükümeti: Cumhuriyet 1, 2, 49-Harp İçinde Bahar (Orhan Seyfi), 50- Baba Nasihati, 51- Çanakkale Şehitliğinde, 52- Akdeniz Kıyılarında, 53- Kanarya, 54- Nöbetçi ve Yıldız (Çanakkale Hatıraları), 55- Anadolu Toprağı (Orhan Seyfi), 56- Bugünün Çocuklarına, 57- Balıkçıl, 58- Ölümün Başvekili, 59- Yaralı Arslan, 60- Hırsızla Annesi (Siraceddin), 61- Kuvvet, Hak. 62. Seddül Bahr Karşısında (Siraceddin), 63- Çanakkale Şehitliğinde Enis Behiç, 64- Ezik Palamut (Hüseyin Cahit), 65- Akdeniz Kıyılarında (Samih Rifat), 66- Kanarya (Orhan Seyfi), 67- Nöbetçi ve Yıldız (Yusuf Ziya), 68- Maymunla Sihirbaz Feneri (Siraceddin) 69- İnci Avı (Türkçe Kıraat’ten), 70- Bugünün Çocuklarına (İbrahim Alaaddin), 71- Tarihi Birikici (anı), Yaralı Arslan (Faruk Nafiz), 72- Felsefeci (Losej)den tercüme), 73- Kuvvet ve Hak (Tevfik Fikret), 74- Ziraat, Ticaret (Abdülhak Hamit).

Metinlerin müellifleri verilmiştir. Ayrıca metinlerin kaynakları da belirtilmiştir. Dane adlı üç bölümlük metni, Ali Haydar Bey’in, Muallimler Mecmuası’ndan; İnci Avı, Türkçe Kıraat’ten; Türkün Uluvv-i Cenabı adlı metin Akşam Gazetesinden; Halk Hükümeti: Cumhuriyet 1, 2, metinleri Mehmet Emin’in Halk Hükümeti Risalesinden alınmıştır.

4.5.1.3. Kimler İçin Hazırlandığı

Maarif vekâletinin 1340/1920 senesi müfredat programına göre yazılmış ve Vekâletçe erkek ve kız bütün ilk mekteplerde okutulmasına karar verilmiştir.

4.5.1.4. Biçimsel Özellikleri

Biçimsel açıdan diğer kitaplarla benzerdir. Türkçe kıraat kitabının kapağında istenilen tüm bilgiler mevcuttur. Kitap 19x13 16x9.5 ebatında ve resimlidir.

4.5.1.5. Görsel Özellikleri

Kıraat kitabındaki görsellerin hazırlanmasına, oldukça fazla önem verilmiştir. Metinlerin muhtevasıyla uyumlu resimleriyle, çocukların okumaya ilgi duyması ve okuma alışkanlığı kazanması desteklenmiştir. Çocuğun metne ilgisini çeken, metnin

konusunu ve duygusunu daha kolay anlamasını sağlayan resimler, metinlerde uygun yerlerde ve ölçülerde kullanılmıştır. Çocuklar görsellerle konuyu hayalinde canlandırabilmiştir. Çocuğun duygu ve düşünce dünyasının gelişmesini sağlamıştır.

Örnek:

Namuslu Bir Çocuk adlı hikâye metni, görsellere bakılınca daha da anlamlı hale gelmiştir. Görselleriyle metin anlatılmıştır. İlk resimde bir adam, kibrit satan çocuğa para uzatmakta, ikinci resimde aynı adam aynı çocuğu hasta yatağında ziyaret etmektedir.

Resim 54: *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat*, "Namuslu Bir Çocuk" s. 128.

Resim 55: *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat*, "Namuslu Bir Çocuk" s. 129.

4.5.1.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Kitaptaki şiir metinlerinden bazıları çocuklara ezberletilmiştir. Çok uzun olan şiirler ezberletilmemiştir. Şiirleri çocuklara ezberleterek, öğrencilerin hafızalarını güçlendirmek, edebi değeri olan şiir metinlerinin cümle yapılarını, anlatım özelliklerini kavramaları, dili doğru, güzel ve etkili bir şekilde kullanmaları sağlanmıştır.

Örnek: “Baba Nasihati ve Kanarya” adlı şiir metninin temrin (alıştırma) bölümünde “bu manzumeyi ezberleyiniz” ifadesi görülmüştür.

Kitapta; uzun bir konuyu anlatan metinler parçalara bölünmüştür. Her bölüm, öne çıkan özellikleriyle adlandırılmıştır. İkinci bölümdeki cümleler, bir önceki metinde bırakıldığı yerden diğer metinde devam etmiştir. Bir hikâye serisi oluşturulmuştur. Hikâye edici uzun metinlerin bölünmesiyle çocukların metinleri kolaylıkla okuyup anlaması sağlanmıştır. Kıraat dersinde metnin her bölümü kendi içinde değerlendirilmiştir. Diğer bölümde olacaklar hakkında çocukların tahminde bulunmaları, sonraki bölümü merak etmeleri istenmiş, hayal güçlerinin, yaratıcılıklarının gelişmesi desteklenmiştir. Tahmin ederek yaratıcı okuma yapmaları gerekmiştir. Kıraat kitabında, bu tarz metin örneği oldukça fazladır.

Örnek metinler: “İstiklal Muharebesinin Sonu” adlı metinden sonraki beş metin, konu bütünlüğü içerisinde devam etmiştir. Bu metinlerde cümleler diğer metinde devam etmiştir. (Kahraman Topçumuzun Mahareti, Türk Tel Örgüsünü Nasıl Geçer, Bir Fırka Kumandanımız Nasıl ve Niçin İntihar Eder? Düşman Kıt’atını Takviye Ediyor, Hürmet ve Takdirle Yâd Olunan Bir Alayımız) devam etmiştir. Kitapta bunlardan başka birçok metin, bölümler halinde hazırlanmıştır.

Demir Döğen Çekiç adlı hikâye “Büyük Bir Çelik Kütlesinin İzabesi” adlı metinle devam etmiştir. Yıldızlar Arasında adlı hikâye edici metin “Kuyruklu Yıldızlar” ve “Sabitelerin Arasındaki Mesafe” adlarıyla bir konu üç başlık altında anlatılmıştır. Avustralya Müstemlekesi (1, 2, 3) üç bölümlük hikâye şeklindedir. Yarım Burgaz Mağarasını Ziyaret ile Yarım Burgaz Mağarasını Ziyaret (Ma’bad), Japonyalılar Arasında Bir Akşam ile Japonyalılar Arasında Bir Akşam (ma’bad) adlı anı türündeki metin iki bölümde anlatılmıştır.

Cenubi Amerika Stepleri ile Cenubi Amerika Stepleri (Ma-bad) ile Halk Hükümeti: Cumhuriyet 1, 2 sohbet türündeki metinler de yine iki bölümde hazırlanmıştır. Bu metinlerin bölümlere ayrılması çocuk tarafından daha kolay anlaşılmasını sağlamıştır. (...)

Metinlerin çoğu içerik açısından birbiriyle ilgili olduğu için metinler arası ilişki vardır. Esir Arslan adlı metinde; esaretin kabul edilemez olduğu fikrine vurgu yapıldıktan sonra, Harp İçinde Bahar adlı metin ile İstiklal Muharebesinin Sonu adlı beş bölümlük metinle özgürlük ve millî mücadeleye verilen önem anlatılmıştır. Akdeniz Kıyılarında adlı şiir ile Kumkala Siperlerinde adlı hikâye metninde, denizde düşmana karşı savaş konusu işlenmiştir.

Yaralı Arslan adlı şiir metninde “Kabil” den bahsedilerek “Habil ve Kabil” hikâyesi akla getirilmiştir. Hem kitaptaki şiiri tahlil etmiş hem de bahsedilen hikâyeyi muallim hafızasından çocuklara anlatmış olabilir. Çocukların merak duyguları canlandırılmış, okuma ilgi ve isteklerinin oluşması sağlanmıştır.

4.5.1.7. Metin Türleri

Tablo 28.

Çocuk Kitabı- Kolay Kıraat Kitabı’ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı

Metin Türü	Metin İsmi	Türlerin Kullanım Sıklığı
Hikâye Edici Metinler	Tilki - Aslan	32
	İstiklal Muharebesinin Sonu	
	(Kahraman Topçumuzun Mahareti	
	Türk Tel Örgüsünü Nasıl Geçer	
	Bir Fırka Kumandanımız Nasıl ve Niçin İntihar Eder?	
	Düşman Kıt’atını Takviye Ediyor	
	Hürmet ve Takdirle Yad Olunan Bir Alayımız)	
	Kaz Döğüşü (Kaz Döğüşü 2)	
	Bora ile Güneş	
	Ezik Palamut	
	Kumkala Siperlerinde (Mortu Siperlerinde)	
	Arıburnu	
	İhtiyar Değirmenci	
	Bir Çivi Fabrikasını Ziyaret	
	Tarihi Bir Gece	
	Hikâye İnci Avı	
	Dane	
	Karakato	
	Karakato (ma-bad)	
	Namuslu Bir Çocuk	
	Abenaki (Amerika’da yerli kabile adı)	
	Demir Döğen Çekiç	
	Büyük Bir Çelik Kütlesinin İzabesi	
	Yıldızlar Arasında	
	Seyyareler ve Güneş	
	Kuyruklu Yıldızlar	
	Sabitelerin Arasındaki Mesafe	
	Helva Dökücünün Hikâyesi	
	Avustralya Müstemlekesi (üç bölümlük hikâye)	
	Bir Türk Gencinin Fedakârlığı	
	Tarih Yollarında Uzaklaşırken	
	Türkün Uluvv-i Cenabı (Durujenski’nin Son Dersi)	
Fabl	Maymunla Sihirbaz Feneri	1

Tablo 28.

Çocuk Kitabı- Kolay Kıraat Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı (devamı)

Metin Türü	Metin İsmi	Türlerin Kullanım Sıklığı
Anı	Esir Arslan	8
	Boğaziçi (Boğaziçinden Dönüş)	
	Süleymaniye Camii	
	Yarım Burgaz Mağarasını Ziyaret (Yarım Burgaz Mağarasını Ziyaret Ma'bad)	
	Petrol Kuyuları	
	Japonyalılar Arasında Bir Akşam	
	Japonyalılar Arasında Bir Akşam (ma'bad)	
Günlük		
Deneme	Ziraat, Ticaret	
Bilgilendirici Metinler	Hacc-ı Veda	18
	Vatan	
	Sekooya (ağaç)	
	Vatan için	
	Cenubi Amerika Stepleri	
	Cenubi Amerika Stepleri (Ma-bad)	
	Monolog	
	Telsiz Telgraf	
	Havada	
	Türkiye'de Şimendifercilik (tren)	
	Radyum	
	Halk Hükümeti: Cumhuriyet 1, 2	
	Harp İçinde Bahar	
	Baba Nasihati	
Çanakkale Şehitliğinde		
Akdeniz Kıyılarında		
Kanarya		
Nöbetçi ve Yıldız (Çanakkale Hatıraları)		
Şiir	Anadolu Toprağı	7
	Bugünün Çocuklarına	
	Balıkçıl	
	Ölümün Başvekili	
	Yaralı Arslan	
	Hırsızla Annesi	
	Kuvvet, Hak	

Hikâye edici metin türleri günümüzdeki gibi bilgi verici metin türlerinden daha fazladır. Dönemin özelliğini, milli mücadele dönemini aydınlatan metinlere öncelikli yer verilmiştir. Millî mücadele ruhu ve vatan sevgisi çocukların yüreklerine aşılana çalışılmıştır. Metinler parçalara bölünerek ve farklı adlarla (vurgulanmak istenen özellikleri başlık olarak verilerek) çocuklara keyifle ve merakla bir okuma serüveni

oluşturmuştur. Diğer metinlerin de konularının birbiriyle ilgili olması çocukta ders kitabından ziyade bir hikâye kitabı okuduğu hissi uyandırmıştır.

Aktarılacak istenen bilgiler ya sohbet ya da anı türü metinlerle verilmiştir. Sohbet türü metinlerin başında, yazar doğrudan çocuklara hitap eder. Çocuklarla sohbet ederek metne başlar. Çocukların yazar tarafından muhatap alınması onların önemsendiğini hissettireceği için okumaya karşı ilgilerinin artacağı düşünülebilir. Bu metinler çocukların daha kolay ve rahatlıkla anlayıp anlatabilecekleri şekilde hazırlanmıştır. Çocukların bilgileri okuyup öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirmesi sağlanmıştır.

Bu kıraat kitabında; pozitif bilgiler kurgulanarak hikâye ya da anı türünde aktarılmıştır. Metinlerde anlatıcı daha çok birinci kişidir. Çocuklar, birinci kişi ağzından anlatılan bilgileri okumuşlardır. Kitapta bu tarzda birçok metin bulunur: Sekooya adlı metne yazar; “İşte dünyadaki ağaçların en büyüğü!” şeklinde başlayarak “sekooya nasyonal park” taki sekoya adlı ağacın özelliklerini, yaşlarının araştırıldığını çocuklarla konuşuyor gibi (sohbet türünde) anlatmıştır...

Petrol Kuyuları, adlı metinde; Kafkas Bakü'deki petrol kuyuları hakkındaki bilgiler anı türünde kurgulanmıştır. Metin şöyle başlar: Kafkasya'da çok dolaşım... Metinde, Kafkas dağlarının petrolün merkezi olduğu, Batum ve Bakü'de petrol kuyuları, kuyuların kontrolü ve petrolün sevkiyatı ve kullanım yerleri hakkındaki bilgiler yazarın yorum gücüyle kurgulanarak yazılmıştır.

Bir Çivi Fabrikasını Ziyaret, adlı metinde; fabrikadaki cihazlar hikâye içerisinde tanıtılmıştır.

İnci Avı adlı hikâyede; Basra Körfezi ve Bahreyn'de incilerin denizin dibinden nasıl çıkarıldığı, dalgıçların kendilerini nasıl geliştirdikleri, özellikleri, incileri toplamaları, incilerin işlenme süreci bilgileri kurgulanarak hikâyeye edici metin türü olarak çocukların keyifle ve ilgiyle okuyacağı metinler olarak hazırlanmıştır.

Yıldızlar Arasında; adlı metinle yaşadığımız evren (Dünya, Ay, Güneş, Gezegenler) hakkındaki bilgiler çocuk hayal dünyası ile kurgulanarak hikâyeyeleştirilmiştir.

Radyum adlı metinde; radyumun röntgen cihazının icat edilmesindeki önemi, sohbet havasında anlatılmıştır.

Avustralya Müstemlekesi adlı üç parça metinde; bu ülkenin sosyal açıdan nasıl oluştuğu, nasıl ilim, teknoloji ve irfan yolunda ilerlediği hiyaye türü bir metinle çocuklara öğretilmiştir.

Hem Türk edebiyatı hem dünya edebiyatından seçme metinlerle çocukların edebi yönden zevkle okuyacakları metinlerle karşılaşmaları sağlanmıştır.

Kıraat kitabında; çeviri metinlere de yer verilmiştir. Dönemin şartları düşünüldüğünde, çeviri metinlerin Türkçe kıraat kitaplarında yer alması çok güzel bir gelişmedir. Örnekler: Cenubi Amerikan Stepleri adlı metin, Bir Çivi Fabrikasını Ziyaret adlı metin ise İsmail Müştak tarafından Emili Zola'nın (?) eserinden çevrilmiştir. Japonyalılar arasında Bir Akşam adlı metin Ahmed Emin (İsveç matbuat kongresi hatıratı), Karakato Ayanar Dağının İnfilakı adlı iki bölümlük metin de Kamıl Felamurban'dan tercüme edilmiştir. Bir Türk Gencinin Fedakârlığı adlı metni Amerika hükümeti Seyr-İ Sefain Amelesi A. A. Vilyıms yazmıştır.

Dergilerden de bazı metinler alınmıştır. Dane adlı metni, yazarı Ali Haydar Bey Muallimler Mecmuası'nda yazmıştır.

4.5.1.8. Metin Temaları

Tablo 29.

Çocuk Kitabı- Kolay Kıraat Kitabı'ndaki Tema ve Metinler

TEMA	METİN ADI	TEMA
Doğa ve Evren	Tilki – Arslan	Hayvanlar
	Harp İçinde Bahar	Doğa olayları- Mevsimler
	Sekoya	Ağaçlar
	Kanarya	Canlılar
	İnci Avı	Deniz canlıları
	Karakato	Doğal afetler
	Karakato (ma-bad)	Doğal afetler
Erdemler	Tilki – Arslan	Başarı, çalışkanlık
	Hacc-ı Veda (Hacc-ı Veda Ma'bad)	İyilikseverlik- Kardeşlik...
	Bora ile Güneş	Sevecenlik
	Vatan	Başarı, çalışkanlık
	Ezik Palamut	Fedakârlık
	İhtiyar Değirmenci	Merhamet, iyilikseverlik
	Tarihi Bir Gece	Dürüstlük, merhamet
	Dane	Alçak gönüllülük
	Namuslu Bir Çocuk	Dürüstlük, merhamet
	Ölümün Başvekili	Liyakat
	Yaralı Arslan	Sevgi, güven
	Avustralya Müstemlekesi	Liyakat, güven, başarı
	Bir Türk Gencinin Fedakârlığı	Fedakârlık
Çocuk Dünyası	Türkün Uluvv-i Cenabı	Merhamet
	Yıldızlar Arasında	Hayal, okuma sevgisi
	Seyyareler ve Güneş	Hayal
	Kuyruklu Yıldızlar	Hayal
	Sabitelerin Arasındaki Mesafe	Hayal

Tablo 29.

Çocuk Kitabı- Kolay Kıraat Kitabı'ndaki Tema ve Metinler (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Birey ve Toplum	Esir Arslan	Sosyal Mesaj İçerme
	Maymunla Sihirbaz Feneri	Sosyal Mesaj İçerme
	Japonyalılar Arasında Bir Akşam	Kültürel Farklılıklar
	Abenaki (Amerika'da yerli kabile adı)	Aile iletişimi, sosyal mesaj içerme
	Helva Dökücünün Hikâyesi	Sosyal Mesaj İçerme
İletişim	Avustralya Müstemlekesi (üç bölümlük hikâye)	Sosyal Mesaj İçerme
	Japonyalılar Arasında Bir Akşam	İnsanlarla iletişim-aile iletişimi
Kişisel Gelişim	Abenaki (Amerika'da yerli kabile adı)	Etkili iletişim
	Monolog	Kendini tanıma
	Bugünün Çocuklarına	Olumlu Düşünme
	Balıkçıl	Öz denetim
	Yaralı Arslan	Öz güven
Bilişim ve Teknoloji	Hırsızla Annesi	Öz eleştiri
	Bir Çivi Fabrikasını Ziyaret	Teknoloji
	Telsiz Telgraf	İcatlar
	Havada	İcatlar
	Demir Döğen Çekiç	İcatlar
	Büyük Bir Çelik Kütlesinin İzabesi	İcatlar
Millî Kültürümüz	Radyum	İcatlar
	Ziraat, Ticaret	Teknoloji, girişimcilik
	Anadolu Toprağı	Yurdumuz
	Türkiye'de Şimendifercilik (tren)	Sıla
Zaman ve Mekân	Türkün Uluvv-i Cenabı	Kültürel Miras
	Boğaziçi	Şehirler
	Akşamüstü Boğaziçi'nden Dönüş	Şehirler – Akşam Vakti
	Süleymaniye Camii	Şehirler
	Yarım Burgaz Mağarasını Ziyaret	Şehirler
	(Yarım Burgaz Mağarasını Ziyaret Ma'bad)	Ülkeler
	Petrol Kuyuları	Ülkeler
Sanat	Cenubi Amerika Stepleri (ma-bad)	Ülkeler
	İnci Avı	Ülkeler
Vatandaşlık	Dane	Görsel sanatlar
	Hacc-ı Veda	Hak ve özgürlükler / İnanç hakkı
	Esir Arslan	Esaret
	Vatan	Sorumluluk
	Türkiye'de Şimendifercilik (tren)	Sorumluluk, üretme
	Kuvvet, Hak	Adalet
Halk Hükümeti: Cumhuriyet	Milli egemenlik	

Tablo 29.

Çocuk Kitabı- Kolay Kıraat Kitabı'ndaki Tema ve Metinler (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA	
Millî Mücadele ve Atatürk	İstiklal Muharebesinin Sonu (Kahraman Topçumuzun Mahareti Türk tel örgüsünü nasıl geçer? Düşman Kıt'atını Takviye Ediyor Hürmet ve Takdirle Yâd Olunan Bir Alayımız)	Millî Mücadele, Kahramanlık	
	Baba Nasihati	Millî Mücadele	
	Harp İçinde Bahar	Millî Mücadele	
	Vatan	Vatanseverlik	
	Seddül-Bahr Karşısında	Millî Mücadele	
	Çanakkale Şehitliğinde	Millî Mücadele	
	Akdeniz Kıyılarında	Millî mücadele, vatanseverlik	
	Kumkala Siperlerinde	Millî Mücadele	
	Vatan için	Vatanseverlik	
	Arıburnu	Millî Mücadele	
	Tarih Yollarında Uzaklaşırken	Atatürk, vatanseverlik	
	Halk Hükümeti: Cumhuriyet 1, 2.	Millî egemenlik, millî irade	
	Okuma		Okuma Sevgisi
	Sağlık ve Spor	Ölümün Başvekili	Hastalıklar
Duygular	Esir Aslan	Üzüntü, hayranlık	
	Harp İçinde Bahar	Üzüntü	
	İstiklal Muharebesinin Sonu	Cesaret	
	Kahraman Topçumuzun Mahareti	Üzüntü	
	Ezik Palamut	Mutluluk	
	Kanarya	Özlem	
	Akdeniz Kıyılarında	Üzüntü, özlem	
	Nöbetçi ve Yıldız (Çanakkale Hatıraları)	Özlem	
	Anadolu Toprağı	Üzüntü	
	Dane	Üzüntü	

Kitap temalar açısından çok zengindir. Çocuklar duygusal açıdan geliştirilmek istenmiştir. Ahlaken güzel, duyguları olan, duyarlı, kişisel gelişimine önem veren, ailesiyle ve çevresiyle iletişim halinde, milli mücadele ruhunu taşıyan, milli kütürüne sahip çıkan, ülkesindeki önemli şehirleri tanıyıp kültür seviyesini yükseltmiş bireyler yetiştirilmesine önem verilmiştir. Metinlerde, tüm bunları kazandıracak özellikler yansıtılmıştır.

4.5.1.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

Bazı metinlerden sonra söz varlığını geliştirmek için öğrencilerin bilmedikleri kelimeler ve tanımlarına yer verilmiştir. Ayrıca çocukların kelimelerin manasını lügattebulmaları ve cümle içerisinde kullanmaları istenmiştir. Böylecelügat kullanma alışkanlığı edinmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

Öğretilmek istenen tamlama özellikleri metindeki ifadelerden bulunması istenmiştir.

Söz varlığına dair etkinlik örnekleri: Hacc-ı Veda adlı metinden sonra temrin bölümünde: Ashab-ı Kiram – Ehl-i Beyt- Resul-i Ekrem- gurub-ı şems nasıl terkiplerdir? –Kaç türlü terkip vardır? –Hangileridir? –Bu parçada saydığımız terkiplerden birer misal bulmaya çalışınız.

Vatan adlı metnin temrin bölümünde cümleleri ayırınız, faillerini, fiillerini, mef'ullerini tayin ediniz –cümleler kaçta ayrılır? -burada her biri için bir misal gösteriniz.

(Yarım Burgaz Mağarasını Ziyaret Ma'bad) adlı metnin temrin bölümünde akis, makes, inikas, münakis kelimelerinin manasını lügatte arayınız ve bu kelimeleri kullanarak cümleler vücuda getiriniz.

Aynı veçhile bedel, tebdil, mübadele, tebeddül kelimelerini de lügatte arayınız ve her birini bir cümlede kullanınız.

(...)

Vatan için adlı metnin temrin bölümünde isimlerin muzafun ileyh, mefulün bih, mefulün ileyh, mefulün fih hallerini yazınız.

Cenubi Amerika Stepleri adlı metnin temrin bölümünde isimlere ikişer sıfat, sıfatlara ikişer mevsuf, isimlerin muzafun ileyhlerine birer muzaf, fiilerin dört zamanına birer fail ve mümkün ise birer mefulün bih ve birer mefulün ileyh veriniz.

4.5.1.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Çocuk Kitabı Kolay Kıraat kitabında; okuma metinleriyle konuşma ve yazma becerilerinin de geliştirilmesine yönelik etkinlikler bulunmaktadır. Kitapta, çocuğun bir metni okuyup kendi cümleleriyle anlatması sağlanarak konuşma becerisi, şiir metinlerini düz yazı metnine dönüştürmesiyle de yazma becerisi üst düzeyde geliştirilmiştir.

Bu özellikleri içeren metinler:

“Tilki ile Aslan (Mehmet Akif)”

Temrin: Bu Hikâyeden ne anladınız? Şifahen anlatınız.

“Harp İçinde Bahar” metni

Temrin: Bu manzumeyi nesre tahvil ediniz.

“Bora ile Güneş” metni

Temrin: Bu hikâyeyi (hikâye şiir metni şeklindedir) nesre tahvil ediniz ve ne anladınızsa anlatınız.

4.5.1.11. Metin Soruları

Az sayıda metne dair metin altı sorusu hazırlanmıştır. Çocuklar etkinlik yapmak zorunda bırakılmamıştır. Öğretmenler her metin için etkinlik yaptırmaktansa, öğretmek istediklerine uygun metinlerle etkinlikler yaptırmıştır.

Esir Arslan adlı metin

Temrin: Arslan nasıl bir hayvandır? Buradaki esir arslan, hangi sınıf insanlara benzer? (Değerlendirme basamağındadır.) Esir milletlerden hangilerini tanıyorsunuz? (Yeni bir bilgiye araştırarak ulaşması istendiği için yaratma basamağında) anlatınız.

Tilki ile Aslan (Mehmet Akif) adlı metnin temrin bölümünde; “Bu Hikâyeden ne anladınız? sorusuyla bilgi basamağında bir sorunun cevabı istenirken devamında “şifahen anlatınız.” İfadeleriyle, uygulama basamağında bir etkinlik yaptırılmış. Çocuğun hikâyeyi kendi duygu ve düşünceleriyle, kendi kelimeleriyle anlatması istenmiştir.

Kumkala Siperlerinde adlı metnin soruları: Çanakkale savaşı hakkında bildikleriniz nelerdir? Bu parça ne hakkındadır? Vakayı izleyenler kimlerdir? Nerede bulunuyorlar? Çocuklar soruların cevaplarını metinde bulabilir ondan dolayı bilgi basamağında sorulardır.)

4.5.1.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Yüz doksan sekiz sayfalık, geniş hacimli bir Türkçe kıraat kitabıdır. Kitapta altmış bir metin adı bulunsa da metinler birkaç bölüm halinde hazırlandığı için daha fazladır.

Eserdeki metin sayısının çok olmasıyla çocuklar her türden, çok sayıda metni okuma fırsatı elde etmiştir.

Bu kıraat kitabında pozitif bilgiler kurgulanarak aktarılmıştır. Bilgiler kurgulanarak hikâye, anı ya da sohbet türünde metinler olarak sunulmuştur.

Hikâyelerde çocuklar birinci kişi ağzından anlatılan bilgileri okumuşlardır.

Kitapta çok sayıda çeviri metinlere yer verilmiştir. Hem Türk edebiyatı hem dünya edebiyatından seçme metinlerle çocukların karşılaşmaları sağlanmıştır. Dönemin şartları düşünüldüğünde çeviri metinlerin Türkçe kıraat kitaplarında yer alması çok önemli bir gelişmedir.

4.5.2. Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat Kitabı

Yüz doksan dokuz sayfalık bir kitaptır. Kitapta; yetmiş beş metin adı belirtilmiş, bu metinlerden çoğu parçalar halinde (1., 2., 3.) yazılmıştır. Metnin devamını merak etmesini ve yaratıcı okuma yapmasını sağlamıştır. Okumaya karşı istek duyacakları, bunların yanı sıra sıkılmadan okuyabilecekleri, okunabilirlik düzeyleri yüksek olan metinler hazırlanmıştır.

Hikâye edici metinlerden hikâye, anı; bilgi verici metinlerden sohbet türü daha çok tercih edilmiştir. Bazen de bilgiler kurgulanmıştır. Dünya edebiyatından çeviri metinlere de oldukça fazla yer verilmiştir.

Kitabın ilk sayfasında kıraat programı bulunmaktadır. Programda kıraatle ilgili şu hususlar belirtilmiştir:

"İkinciden beşinciye kadar olan sınıfların kıraat derslerinde şu esaslara riayet edilecektir: Kıraat derslerinde ilk sınıflardan itibaren işlek ve pürüzsüz olmakla beraber aynı zamanda manasına uygun surette okuma temin edilmelidir. Aynı zamanda okudukları parçayı anlamaya da alıştırmalıdır. Bunun için kıraat bittikten sonra bir veya birkaç şakird tarafından anlatılmalıdır. Her kıraat parçasında yeni görülen dört beş kelimenin manası izah edilmeli ve muallim bu kelimeleri münasip cümlelerde kullandırmalıdır. Kıraat parçaları daha ziyade ahlaki ve edebi bir mahiyette olacak, milli tarihe ve bilhassa son İstiklal mücahitlerine cumhuriyet umdelerine (fikir) ait parçalar bulundurulacaktır **Burada kaynak belirtelim.**"

4.5.2.1. Künyesi

Ahmed Cevad. (1928). *Cumhuriyet çocuklarına Türkçe kıraat kitabı*. İlk Mekteplerin Beşinci Sınıfına Mahsustur. Orhaniye Matbaası.

4.5.2.2. Metin Listesi

1- Eyüp Sultanda - Ramazan Gecesi (Ruşen Eşref), 2- İhtiyar Değirmenci (Mehmet Emin), 3- Para - Manzum (Mehmet Emin), 4- Müslümanların Tardından (kovmasından) Sonra İspanya (Kostav Lobunden), 5- Bir Doğruluk Misali (Hüseyin Said), 6- Mes'ud Belge, 7- Mimar Sinan, 8- Baş Kumandan Harbi (Gazi Paşa'nın Nutkundan), 9- Lütufkarlık, 10- İlk Halas (kurtuluş/kurtulma) Şulesi (ateşi/ışığı), 11- Kayıkçı (Hüseyin Cahid), 12- Türk Tarihinin Dönüm Noktası: Zaferin En Büyük Emeli 13- Vatanın Sesi (Gazi Paşa'nın Nutkundan), 14- Vatanın Sesi (Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Nutkundan), 15- Akıp Giden Servet 1, 16- Akıp Giden Servet 2, 17- Bir Zencinin Büyüklüğü, 18- Mağkul (makul) Bir Vaat/ Veda, 19- Sürücü, 20- En İyi Evlad, 21- Hâkim Sani ile Kadı Beşer, 22- Halk Hükümeti: Cumhuriyet 1 (Halk Hükümeti Risalesinden- Mehmed Emin), 23- Halk Hükümeti: Cumhuriyet 2 (Halk Hükümeti Risalesinden- Mehmed Emin), 24- Zeynep'in Bebeği, 25- Ahretlik, Şar (Mehmet Emin), 26- Eski Türkler 1, 27- Eski Türkler 2, 28- Arslan Avı (Edvar-ı Fuadan), 29- Kervan, 30- Sancak, Şar (Ali Ekrem), 31- Deniz, 32- İkinci Plevne Muharebesi (Hafız İsmail Hakkı), 33- Zühreddin Mehmed Babür, 34- Hayat Kavgası (Mehmet Emin), 35- Alem Esir, Kuvvettir? (Tevfik Fikret - eser adı okunamadı), 36- Tavan, Şar (şehir, belde) (Cenab Şehabettin), 37- Sanaat, Manzum (Mehmet Emin), 38- Aka Müdafaası, 39- Bambu, 40- İnci Avı, 41- Ressamın Tehassürü (özlemek), 42- İskenderiye' nin Fethi, 43- Gutenberg ve Matbaa, 44- Gutenberg Nasıl Çalıştı? 45- Esaretten Dönüş, 46- Şikago'da Sığır İtlafi, 47- Muhacir Mahallesinde (Ali Kami), 48- On Temmuz, Şar (Mehmed Emin), 49- Şıpka (Şıpka (Hafız İsmail Hakkı Paşa), 50- Gurubdan Sonra, Şar (Hüseyin Sirat), 51- Dümenci, 52- Tebdil-i Heva/İstek, heves (Hüseyin Cahid), 53- Vasko da Gama (Keşifler Çağ'ında hayatış, Avrupa'nın en başarılı kaşiflerinden olan, Avrupa'dan çıkıp doğrudan Hindistan'a giden ilk kişi olarak bilinen, Portekizli denizcidir.), 54- Kuş Yuvaları- Çocuklarıma (Faik Ali), 55- Zelzeleler ve Volkanlar, 56- Cırcır Böcekleri, 57- Deve Kuşu (Harun Erreşid) 58- Kömürcü Çırağı (Ali Kami – Mektep Alemi), 59- Kuvvet (Hüseyin Cahid), 60- İspanya'da Müslümanlar 1, 2 (Kostav Lobunden), 61- Fen ve Müdafaayı Vatan (Sa'ı), 62- Körler ve Fil, 63- Yıkılası Yer (Ali Ulvi), 64- Giyyom Tel, 65- Hayvanatta İctimağ ve Tavan (Sat'ı), 66- Beş Kuruşluk Saadet, 67- Meçhul Sanatkâr, 68- Arkadaşım Nihad (Ali Hami – Mektep Alemi), 69- Hayvanatta Nezaket, Tuvalet (Sat'ı), 70- Çukurovadan Toroslara (Nevzat Celal), 71- İçecek Su (Halid Ziya – Aşağı Cadde), 72- Liman-ı Bahr 1, 2 (Sat'ı), 73-

Türk Neferi (Halid Ziya), 74- İstanbullu Temaşa (Cenab Şehabettin), 75- Mehmetçiğin Günü (Ruşen Eşref)

Kitapta yetmiş beş metin adı olsa da birçok metin parçalar halinde yazıldığı için daha fazla metne sahip bir kitaptır.

Metinlerin çoğunun yazarı, şairi hatta bazen alındığı kaynak belirtilmiştir. Metinlerin müellifleri ve alındığı kaynaklar şu şekilde belirtilmiştir:

Halk Hükümeti: Cumhuriyet 1- 2 (Halk Hükümeti Risalesinden- Mehmed Emin); Baş Kumandan Harbi, Türk Tarihinin Dönüm Noktası: Zaferin En Büyük Emeli - Vatanın Sesi (Gazi Paşa'nın Nutkundan); Vatanın Sesi (Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Nutkundan); Arslan Avı (Edvar-ı Fuadan); Arkadaşım Nihad (Ali Hami - Mektep Alemi); İçecek Su (Halid Ziya – Aşağı Cadde); Kömürcü Çırağı (Ali Kami - Mektep Alemi); Alem Esir, Kuvvettir? (Tevfik Fikret) eser adı okunamadı.

Sadece yazar/şairi belirtilenler:

Mehmetçiğin Günü, Eyüp Sultanda - Ramazan Gecesi (Ruşen Eşref); Sana'at, Manzum, Hayat Kavgası, On Temmuz, Şar, Ahretlik, Şar, Para, İhtiyar Değirmenci (Mehmet Emin); Tavan, Şar (şehir, belde), İstanbullu Temaşa (Cenab Şehabettin); Fen ve Müdafaa-yı Vatan, Hayvanatta İctimağ ve Tavan, Liman-ı Bahr 1,2, Hayvanatta Nezaket, Tuvalet (Sat'ı); Çukurovadan Toroslara (Nevzat Celal); Türk Neferi (Halid Ziya); Yıkılası Yer (Ali Ulvi); Deve Kuşu (Harun Erreşid); Kuş Yuvaları- Çocuklarıma (Faik Ali); Muhacir Mahallesinde (Ali Kami); Gurubdan Sonra, Şar (Hüseyin Sirat); Kuvvet, Tebdil-i Heva/İstek, Heves (Hüseyin Cahid); Şıpka, İkinci Plevne Muharebesi (Hafız İsmail Hakkı); Sancak, Şar (Ali Ekrem)

4.5.2.3. Kimler İçin Hazırlandığı

İlk mekteplerin beşinci sınıflarına mahsus hazırlanmıştır. Herhangi bir cinsiyete yönelik olduğundan bahsedilmemiştir.

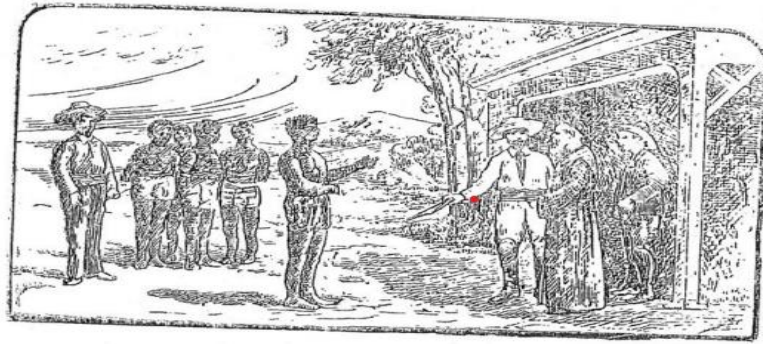
4.5.2.4. Biçimsel Özellikleri

Kitap biçimsel olarak aynı sınıf seviyesindeki kitaplarla benzerdir. Kitabın kapağında künyesiyle ilgili gereken bilgiler bulunmaktadır. Ancak kitabın kapağında herhangi bir görsel bulunmamaktadır.

4.5.2.5. Görsel Özellikleri

Kıraat kitabındaki görsellerin hazırlanmasına, oldukça fazla önem verilmiştir. Çocuk görsellerle konuyu hayalinde canlandırabilmiştir. Çocuğun duygu ve düşünce dünyasının gelişmesine katkı sağlar niteliktedir. Genel olarak görsellerin eğiticilik ve öğreticilik özelliğinin olmasına özen gösterildiği tespit edilmiştir.

Bir Zencinin Büyüklüğü adlı metnin görselinde; metnin içeriğinde bahsedilen esir aldıkları zencilerden birine, arkadaşlarını asarak öldürürse ona özgürlüğünü vermeyi teklif eden bir grup İngiliz askeri resmedilmiştir. Dönemin şartları düşünülürse hem görselle hem de metnin içeriğiyle çocuklara milli mücadele ve birlik mesajı verilmiştir.

بر زنجينك بويو کاسکی

Resim 56: Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat Kitabı, “Bir Zencinin Büyüklüğü” s. 43.

4.5.2.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Kitaptaki metinler iki bölüm şeklindedir. Çocuğun ikinci bölümde neler olacağını merak etmesi sağlanmıştır. Okumaya karşı ilgi ve merak duygusu ile okuma sevgisi ve alışkanlığı oluşturulmuştur. Bu metinlerde tahmin ederek okuma yani yaratıcı okuma yöntemi kullanılmıştır. Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat Kitabında Akıp Giden Servet 1 ile Akıp Giden Servet 2; İspanya’da Müslümanlar 1, 2; Halk Hükümeti: Cumhuriyet 1, Halk Hükümeti: Cumhuriyet 2; Eski Türkler 1, Eski Türkler 2 adlı

Metinlerin içerik açısından birbiriyle ilgili olduğu görülmüştür. Bu metinlerde hem tahmin ederek okuma hem de metinler arası ilişki bulunur. Dolayısıyla etkileşimsel yaklaşım esas alınmıştır. Çocuklara bir ders kitabı değil de sanki küçük hikâyelerden

oluşan bir kitap okuduğu hissiyatı verilmek istenmiştir. Kıraat kitabında, farklı metin adlarıyla aynı olayın devam ettiği görülmüştür. Çocuklara keyifle ve merakla bir okuma serüveni sunulmuştur. Aynı olayı anlatan metinler farklı adlarla birbirini takip etmiştir.

Örnekler: Mehmetçiğin Günü adlı kitabın ilk metninde, düşman işgalinden sonra Mehmetçiğin İstanbul sokaklarına adım atması, yürüyüş esnasında insanların özgürlüğüne tekrar kavuştuğu için gözyaşı dökmesi, yüreklerindeki sıkıntının yerini ferahlığa bırakması anlatılmıştır. Şıpka Taarruzu Geçiti adlı metinde Mehmetçiğin ölümü hiçe sayarak yürümesi ve zaferi elde etmesi anlatılır. Diğer metinler de devamı niteliğindedir. Baş Kumandan Harbi (Gazi Paşa'nın Nutkundan), İlk Halas (kurtuluş/kurtulma) Şulesi (ateşi/ışığı), Türk Tarihinin Dönüm Noktası: Zaferin En Büyük Emeli – Vatanın Sesi (Gazi Paşa'nın Nutkundan, Vatanın Sesi (Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Nutkundan), İkinci Plevne Muharebesi, Aka Müdafaası, Şıpka Cephesi, Esaretten Dönüş (...) bu metinlerde aynı olayın süreçleri anlatılmıştır.

Kıraat kitabında metinler arası ilişki kullanılması, çocuğun okumaya karşı merak duygusunu geliştirmiştir. İçerik açısından birbirini andıran metin örnekleri: Hayat Kavgası ile Alem Esir adlı metinlerde insanoğlunun zalimliğinden bahsedilir. Hayvanatta İctimai (hayvanların topluluk hayatı) ile hemen ardından yazılan Hayvanatta Nezaket ve Temizlik adlı metinler birbirini tamamlamıştır. Müslümanların Tardından (kovmasından) Sonra İspanya ile İspanya'da Müslümanlar 1, 2; Gutenberg ve Matbaa ve ardından Gutenberg Nasıl Çalıştı? ...

Kervan adlı metinde “Hazreti Yusuf'u da biraderleri Mısır'a giden bir kervana satmışlardı.” ifadesi bulunmaktadır. Bu hikâye anlatılmamıştır. Çocuğun “Hazreti Yusuf” ve başına gelenler hakkında merak duygusunun gelişmesi, dikkatinin çekilmesi sağlanmıştır. Yina metinler arasılık kullanılmıştır.

Ezber yöntemi, sadece şiir metinlerinde yaptırılmıştır. Şiir metinlerinin ezberletilmesi istenerek edebi zevk edinmeleri sağlanmıştır.

4.5.2.7. Metin Türleri

Tablo 30.

Cumhuriyet Çocuklarına – Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı

Metin Türü	Metin İsmi	Türlerin Kullanım Sıklığı
40Hikâye Edici Metinler	Mehmetçiğin Günü	40
	İhtiyar Değirmenci	
	Doğruluk Misali	
	Müslümanların Tardından Sonra İspanya	
	Mes'ud Belde	
	Lütufkârlık	
	Akıp Giden Servet 1	
	Akıp Giden Servet 2	
	Bir Zencinin Büyüklüğü	
	Makul Bir Vaat	
	Sürücü (manzum hikâye)	
	En İyi Evlat	
	Hâkim Sani ile Kadı Beşir	
	Arslan Avı	
	İkinci Plevne Muharebesi 1, 2	
	Zahir Alaaddin Mehmed Beğ	
	Aka Müdafaası	
	İnci Avı	
	Ressamın Tahassürü	
	Gutenberg ve Matbaa 1,2	
	Esaretten Dönüş	
	Şikago'da Sığır İtlafı	
	Muhacir Mahallesinde	
	Şıpka (Şıpka Geçidi Taarruzu)	
	Dümenci	
	Tebdil-i Heva (Hava Değişimi)	
	Vasko da Gama	
	Circır Böcekleri	
	Deve Kuşu	
	Kömürcü Çırağı	
	İspanya'da Müslümanlar 1, 2	
	Kuvvet	
	Körler ve Fil	
	Yıkılası Yer	
	Fen ve Müdafaa yı Vatan	
	Giygom Tel	
	Beş Kuruşluk Saadet	
	Meçhul Bir Sanatkâr	
	Arkadaşım Nihad	
	Fabl	

Tablo 30.

Cumhuriyet Çocuklarına- Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki Metinlerin Metin Türleri Bakımından Tasnifi ve Metin Türlerinin Kullanım Sıklığı (devamı)

Metin Türü	Metin İsmi	Türlerin Kullanım Sıklığı	
Anı	Eyüp Sultan'da	5	
	Çukurova'dan Toroslara		
	İçecek Su		
	Türk Neferi		
	İstanbul'da Temaşa		
Günlük			
Deneme	Zelzeler- Volkanlar		
Bilgilendirici Metinler	Para		
	Mimar Sinan		
	Baş Kumandan Harbi (Nutuk'tan)		
	Türk Tarihinin Dönüm Noktası (Nutuk'tan)		
	Vatanın Sesi (Nutuk'tan)		
	Sohbet	Halk Hükümeti: Cumhuriyeti 1	
		Halk Hükümeti: Cumhuriyeti 2	
	Kervan		
	Deniz		
	Bambu		
	Hayvanatta İctimağ ve Tavan		
	Hayvanatta Nezaket, Tuvalet		
	Şiir	Sancak	
		Hayat Kavgası	
		Alem Esir?	
Tavan			
Guruptan Sonra			
	Kuş Yuvaları		

Günümüzde olduğu gibi hikâye edici metinler daha fazladır. Tek farkı; çocuklar o dönemde daha fazla metin okuma fırsatı yakalamıştır. Çocukların oldukça fazla metin türüyle karşılaşması sağlanmıştır. Çocuklar için en kolay ulaştığı kaynaktan bu kadar metin bulunması, okuma alışkanlığını sağlamada etkili olmuştur. Bilgi verici metinler genellikle sohbet türünde hazırlanmıştır.

Türkçe kıraat kitabında, dünya edebiyatından seçme eserlerin çevirilerine de yer verilmiştir. Dönemin şartları düşünüldüğünde çeviri metinlerin Türkçe kıraat kitaplarında yer alması, okumaya verilen önemin ne denli fazla olduğunu, gözler önüne sermiştir. Örnek: Müslümanların Tardından (kovmasından) Sonra İspanya (Kostav Lobunden), Vasko da Gama (Keşifler Çağı'nda hayatış, Avrupa'nın en başarılı kâşiflerinden olan, Avrupa'dan çıkıp doğrudan Hindistan'a giden ilk kişi olarak bilinen,

Portekizli denizcidir.), Giyyom Tel, Meçhul Sanatkâr (ressam tanıtımı), Ressamın Tehassürü (özlemek), Gutenberg ve Matbaa, Gutenberg Nasıl Çalıştı? Esaretten Dönüş, Şikago’da Sığır İtlafi, İspanya’da Müslümanlar 1 (Kostav Lobunden), İspanya’da Müslümanlar 2 (Kostav Lobunden), Meçhul Sanatkâr adlı (hikâyede de yine önemli bir şahsiyetin hayatından bir kesit verilmiştir. İspanyol Ressam Esteban Murillo tanıtılmıştır).

Bilgiler hikâyelerin içerisinde, kurgulanarak verilmiştir. Kitapta, önemli şahsiyetler ve buluşları hakkında bilgiler Hikâyelendirilmiştir. Aynı zamanda, çocuğun genel kültür seviyesinin artırması sağlanmıştır. Bu yöntemle çocuğun bilgileri okumaya ve öğrenmeye karşı tutumu olumlu yönde etkilenmiştir.

Kitapta bu şekilde yer alan metin örnekleri: Vasko da Gama adlı hikâye edici metinde coğrafi bilgiler hikâye içerisinde verilmiştir. Vosko de Gama, Hindistan’ı keşfi, sırasında yaşadığı zorlukları, karşılaştığı zorlukları aşmak için defalarca denediğini, azmini, gayretini anlatmıştır. Çocuklara azim ve gayretli olmaları gerektiği mesajını iletilmiştir. Ayrıca Hindistan’ a ulaşmak için Ümit Burnu’nu geçtiği, Afrika’nın şark sahilini takip ederken birçok milletle tanıştığı, Mozambik hükümdarıyla münasebeti, Hindistan kralıyla ticaret anlaşması yaptığı, bir gemiyle gittiği Hindistan’dan on gemiyle döndüğü, keşiften sonra da ölümüne kadar yaşadıkları da genel olarak anlatılmıştır.

“Gutenberg ve Matbaa (iki bölüm) ve metnin diğer parçası olan Gutenberg Nasıl Çalıştı?” adlı metinlerde Gutenberg’in matbaayı icat etme serüveni anlatılmıştır. Hikâye anlatılırken çocuklarla/okuyucularla sohbet edilmiştir. Olayı yaşayan birinin ifadelerini okumak çocuklarda okuma isteği uyandırmış olabilir.

Giyyom Tel adlı metinde; Avusturya’nın tarihine yön veren bir şahsiyetin hayatı hikâye içerisinde tanıtılmıştır. Avusturya Kralı halka zulmediyordu. Şehrin meydanına uzun bir sıruk diktirmiş, sıriğin ucuna şapkasını taktırmış ve halkın oradan gelip geçerken şapkaya selam vermesini emretmiştir. Herkes korkudan emri yerine getiriyordu. Giyyom Tel onun emrine itaat etmez. Dağa çıkar. Ormanda yaşar. Ancak Vali onu yakalattır. Oğlunu başına bir elma koydurur. İki yüz metre mesafeden elmayı vurmasını ister. Başarırsa ona özgürlüğünü verecektir. Giyyom o anda ülkenin bu zulümden kurtulmasına ilham kaynağı olmak ister. Başarılı bir atış yapar. Vali şaşkına döner. Sözünden vazgeçer. Ancak giyyom sakladığı bir ok sayesinde onlardan kaçır. Millî mücadeleyi başlatır. İsviçre’nin Avusturyadan ayrılmasını Giyyom ve mücahitleri baştırır.

Meçhul Sanatkâr adlı hikâyede de yine önemli bir şahsiyetin hayatından bir kesit verilmiştir. İspanyol Ressam Esteban Murillo tanıtılmıştır. Sanata ve sanatçıya karşı çocukta ilgi ve merak uyandırılmıştır. Tüm bunların neticesinde de çocuklardan okumaya ilgi göstermesi beklenmiştir. Murillo'nun öğrencilerini yetiştirmesi, bir gün sabahleyin uyandıklarında yarım kalmış ama mükemmel bir tabloyla karşılaşılır. Öğrencilerine tabloyu kimin yaptığını sorar. Kimse bilmez. Kölesi Sebastian'ı çağırır, ona sorar. O da bilmediğini söyler. Kölesini nöbetçi olarak bırakır. Meğer tabloyu yapan köledir. Ertesi sabah geldiklerinde köle Sebastian'ın tabloyu bitirmek üzere olduğunu görürler. Murillo kendisinin çok üstün bir yeteneğe sahip olduğunu söyler. Çalışmak istediği kişiyi seçmesini ister. Köle ise Murillo'yu seçer. Birlikte birçok sanat eserine imza atarlar. Onu kölelikten azat eder. Bunlardan başka metin örnekleri de vardır. Meçhul Bir Sanatkâr, Müslümanların Tardından Sonra İspanya, Ressamın Tahassürü...

Bilgiler genel olarak sohbet türü metinlerle aktarılmıştır. Onların seviyelerine uygun bilgiler çocuklarla konuşur gibi hazırlanmıştır. Böylece bilgi verici metinler daha anlaşılır kılınmış aynı zamanda çocuğun bilgi verici metni okuyup anlama hususunda ön yargı geliştirmesinin önüne geçilmiştir.

Mimar Sinan'ın hayatı da sohbet havası içinde anlatılmıştır.

Görülen başka bir özellik bazı metinlerin başında yazar doğrudan çocuklara hitap eder. Çocuklarla sohbet ederek metne başlar. Çocukların yazar tarafından muhatap alınması onların önemsendiğini hissettireceği için okumaya karşı ilgilerinin artacağı düşünülebilir.

4.5.2.8. Metin Temaları

Tablo 31.

Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki Metinler ve Temalar

TEMA	METİN ADI	TEMA
Doğa ve Evren	Arslan Avı	Hayvanlar
	Deniz	Doğa
	Bambu	Bitkiler
	İnci Avı	Deniz ürünleri
	Guruptan Sonra	Gece
	Kuş Yuvaları	Canlılar
	Zelzeler – Volkanlar	Doğa olayları
	Hayvanatta İctimağ	Canlılar
	Hayvanatta Nezaket, Tuvalet	Canlılar
	Çukurova' dan Toroslara	Doğa

Tablo 31.

Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki Metinler ve Temalar (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA	
	İhtiyar Değirmenci	İyilik, yardımseverlik	
	Para	Merhamet, vicdanlı olmak	
	Doğruluk Misali	Dürüstlük	
	Mes'ud Belde	Dayanışma	
	Lütufkârlık	Nezaket- anlayış	
	Kayıkçı	Merhamet	
	Bir Zencinin Büyüklüğü	Fedakârlık	
	Sürücü	Merhamet	
	En İyi Evlat	Sevgi, vefa	
	Zeynep'in Bebeği	Merhamet	
	Ahretlik	Merhamet	
Erdemler	Zahir Alaaddin Mehmed Beğ	Sevgi – fedakârlık, merhamet Cömertlik	
	Muhacir Mahallesinde	İyilikseverlik, merhamet	
	Tebdil-i Hava	Merhamet	
	Kuş Yuvaları	Merhamet	
	Cırcır Böcekleri	Merhamet, iyilikseverlik	
	Deve Kuşu	Fedakârlık	
	Kömürcü Çırağı	İyilik, fedakârlık	
	Beş Kuruşluk Saadet	İyilikseverlik	
	Meçhul Bir Sanatkâr	Tevazu	
	Arkadaşım Nihad	Fedakârlık, sevgi	
	İçecek Su	Yardımseverlik, merhamet	
	Çocuk Dünyası	Tebdil-i Hava	Okul
		Para	Helal kazanç, çalışkanlık
		Mes'ud Belde	Dayanışma
Kayıkçı		Meslekler	
Makul Bir Vaat		Sosyal mesaj içerme	
Hâkim Sani ile Kadı Beşir		Adalet – kul hakkı	
Zeynep'in Bebeği		Sosyal mesaj içerme	
Hayat Kavgası		Sosyal mesaj içerme	
Birey ve Toplum	Alem Esir	Sosyal mesaj içerme-adalet	
	Tavan	Dezavantajlı gruplar, kent kültürü	
	San'at	Hayat becerileri, meslekler	
	Deve Kuşu	Sosyal Mesaj İçerme	
	Kuvvet	Sosyal mesaj içerme	
	Körler ve Fil	Sosyal mesaj içerme	
	Yıkılan Yer	Sosyal mesaj içerme	
	Hayvanatta İctimağ	Sosyal mesaj içerme	

Tablo 31.

Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki Metinler ve Temalar (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Kişisel Gelişim	Mes'ud Belde	Çalışkanlık
	Kayıkçı	Çalışkanlık
	Muhacir Mahallesinde	Empati, Motivasyon
	Dümenci	Sorumluluk
	Vasko da Gama	Motivasyon, azim, özdenetim
	Kuvvet	Empati
	Meçhul Bir Sanatkâr	Yetenek, beceri
	Arkadaşım Nihad	Sorumluluk
Millî Kültürümüz	Eyüp Sultan'da	Tarihi-dini mekanlar,
	Mimar Sinan	Tarihi Şahsiyetler
	Eski Türkler 1	Kültürel miras
	Eski Türkler 2	Kültürel miras
	Sancak	Bayrak
	İskenderiye'nin Fethi	Tarihi şahsiyetler
	On Temmuz	Vatan
	İspanya'da Müslümanlar 1, 2	Tarihi şahsiyetler
Zaman ve Mekân	Giyyom Tel	Tarihi şahsiyetler
	Arslan Avı	Orman
	Çukurovadadan Toroslara	Şehir (Adana)
Vatandaşlık	İstanbullu Temaşa	Şehir (İstanbul)
	Hayvanatta İctimağ ve Tavan	Görev bilinci
Sanat	Meçhul Bir Sanatkâr	Resim
	Mehmetçiğin Günü	Millî Mücadele – vatanseverlik
	Baş Kumandan Harbi	Millî mücadele – Atatürk
	İlk Halas Şulesi	Millî mücadele – Atatürk- milli egemenlik
	Türk Tarihinin Dönüm Noktası	Millî mücadele – milli egemenlik
	Vatanın Sesi	Milli Egemenlik
	Halk Hükümeti: Cumhuriyeti 1	Milli Egemenlik
	Halk Hükümeti: Cumhuriyeti 2	Milli Egemenlik
	Sancak	Kahramanlık, milli mücadele
	İkinci Plevne Muharebesi 1, 2	Kahramanlık
	Zahir Alaaddin Mehmed Beğ	Kahramanlık
	Aka Müdafaası	Kahramanlık, cesaret
	İskenderiye'nin Fethi	Milli kimlik, gazilik, mücadele
	Esaretten Dönüş	Milli kimlik, kahramanlık, şehitlik
	On Temmuz	
	Şıpka (Şıpka Geçidi Taarruzu)	Kahramanlık, milli mücadele
	Giyyom Tel	Kahramanlık, milli mücadele

Tablo 31.

Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat Kitabı'ndaki Metinler ve Temalar (devamı)

TEMA	METİN ADI	TEMA
Okuma Kültürü		Okuma Sevgisi
		Okuma Sevgisi
İletişim		Aile İletişimi
		İletişim Becerileri
		Aile İletişimi
		İnsanlarla İletişim
		Diğer canlılarla iletişim
Bilişim ve Teknoloji	Akıp Giden Servet 1	Girişimcilik
	Akıp Giden Servet 2	Girişimcilik
	Gutenberg ve Matbaa	Keşif ve icatlar
	Fen ve Müdafaa yı Vatan	İcatlar
Sağlık ve Spor		Centilmenlik
		Sağlıklı beslenme
Duygular	Kayıkçı	Merhamet
	Ressamın Tahassürü	Özlem
	Şikago'da Sığır İtlafı	Üzüntü

4.5.2.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

Metinlerin içinde çocukların anlamını bilmediği düşünülen kelimelerin hemen yanında parantez içerisinde, kelimenin tanımı verilmiştir. Çocuk kelimelerin cümleye kattığı anlamı kavrayarak okumuştur. Okumanın asıl amacı olan okuduğunu anlamaya ulaşılmıştır.

Kitaptaki az sayıda metinden sonra söz varlığını geliştirmek için öğrencilerin bilmediği düşünülen kelime ve tanımlarına yer verilmiştir. Bu durumda, metinlerdeki kelimelerin çoğunun çocuk tarafından bilindiği ya da cümleden o kelimenin anlamına kolaylıkla ulaşabildiği sonucuna varılabilir.

“Akıp Giden Servet 2” hikâye metninde kooperatif kurulmasından bahsedilmiştir. Kooperatifle ilgili olan kelimeler ve tanımları yazılmıştır. Halbuki tanımlanan bu kelimeler, metinde geçmemiştir. Ancak; çocukların kooperatifin ne olduğunu anlayabilmesi için onunla ilgili kelimeler çocuğa kavratılmıştır. Metnin izahlar kısmında çocuğu hayata hazırlayacak ifadeler verilmiştir.

Esham: hisseler, paylar, senetler

Sehm: hisse

Esham: bir şirket yapılırken sermayesi hisselerle ayrılır. Her hesaba sehm derler.

Mesail: Bir sehmi 5 beş lira olan bir şirketin eshamı on bin olursa sermayesi kaç lira olur? (Bu soru ile hesap yapması istenmiştir. Soru diğer dersleri destekleyici niteliktedir.)

İmece Ortaklığı: Halkın kendi kullanacağı şeyleri satın almak veya kendi istihsal ettiği şeyleri satmak için yaptığı şirkete derler.

4.5.2.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Kıraat kitabında metinlerle okuma becerisi dışında konuşma ve yazma becerilerinin de geliştirilmesine yönelik etkinlikler bulunmaktadır. Örnek metinler: “Akıp Giden Servet 2” adlı metinden sonra çocuklara verilen vazife ile doğrudan yaratıcı yazma becerisi geliştirilmiştir. Çocuklar öğrendiklerini kendi hayatlarına taşıyabilmiştir. Onlara uygulama fırsatı tanınmıştır. Modern eğitimin öncelik verdiği husus o dönemde düşünülmüştür.

Lisan Temrini

“Sınıfınızdaki bütün çocuklar kendi aralarında kırtasiye, kitap gibi edevatı tevzi etmek üzere bir imece ortaklığı yapmak istiyor. Bunun faydalarını arkadaşlarınızdan birinin ağzıyla tahriri olarak anlatınız.” vazifesiyle çocukların konu hakkında kompozisyon yazmaları istenmiştir. Yazma becerileri geliştirilmiştir. Bu etkinlikte çocuklar öğrendiğini farklı bir alanda uygulamıştır. Yaratıcı düşünme becerileri desteklenmiştir.

Kuvvet adlı metin yarım bırakılmıştır. Metnin devamının anlatılması istenmiştir. Yaratıcı konuşma ya da yazma becerisi geliştirilmiştir.

Birçok metin iki bölümde yazılmıştır. Metinlerin iki parça halinde verilmesi yaratıcı okuma, yazma ve konuşma becerisini geliştirici niteliktedir. Ayrıca; metnin daha kolay anlaşılması ve okunmasını sağlamıştır. Çocukta metni okuma merakı ve isteği uyandırılmış ayrıca bölümlerden sonra gelecek olayları tahmin etmeye yani metni tamamlamaya çalışmıştır. Gutenberg ve Matbaa işle devamında alt başlık olan Gutenberg Nasıl Çalıştı? Liman-ı Bahr 1, 2; Türk Tarihinin Dönüm Noktası 1, 2. (...)

4.5.2.11. Metin Soruları

Kitaptaki metin altı soruları çocuğu düşündürmeye yöneliktir. Metin bittikten sonra sualler iki başlık altında verilmiştir. Fikirlerin Tahlili ya da Düşündürmek İçin

Sualler başlıkları altında metinle ilgili ya da metinden yola çıkarak çocuğun kendisinin çıkarımında bulunabileceği sorulara yer verilmiştir. Bu başlıklardan çocuğun metinde ulaştığı fikirleri tahlil etmesi, değerlendirmesi, olaylar üzerine düşünmesinin hedeflendiği açıkça anlaşılmaktadır. Çocukların metindeki duygu ve düşünceleri değerlendirmesi sonucunda, üst bilişsel düşünme becerilerini geliştirmesi amaçlanmıştır. Metinle ilgili sorularla, aynı zamanda çok çocuğun duygu ve düşüncelerini ifade etmesi istenmiştir.

Günümüzde uygulanmaya çalışılan öğrenci merkezli, öğrencinin yaşantısına dönük, öğretmenin sadece rehberlik ettiği anlayış en az yüz yıl önce kıraat kitaplarında, derslerinde, rahatlıkla uygulanmıştır.

Örnek metinler:

Akıp Giden Servet 1 adlı metinde: Kasabaya gelen bir mühendis dağdan aşağıya akıp giden bir çağlayanı görür. Onun bir servet olduğunu, çağlayanla elektrik tesisi, fabrika açılabilceğini, kooperatif kurulabileceğini söyler. Köylü önce mühendisin ne dediğini anlayamasa da mühendisin açıklamalarından sonra anlarlar ve tüm bunlar için gerekli girişimlerde bulunurlar.

Fikirlerin Tahlili:

Kasabanın mevkiini anlatınız?

Böyle bir mevkide mahrumiyet olur mu?

Kasabanın mahrumiyetine en ziyade hizmet edecek kuvvet hangisidir?

Şelale nedir?

Şelale niçin bir kuvvettir?

Şalale ile maden kömürü arasında bir münasebet, benzerlik, var mı?

Şalaleyi kasabaya götürmek mümkün mü idi?

Nasıl istifade edilecekti?

Elektriği uzaklara nakletmek mümkün müdür?

Bir elektrik istasyonundan ne gibi istifadeler edilebilir?

Mühendisin sözlerine ehemmiyet verdiler mi?

Lisan Temrini

Şelale gördünüz mü?

Görmüşseniz tasvir ediniz?

Görmemişseniz mektebinizin, şehrinizin, köyünüzün etrafını tasvir ediniz?

(Yaşantıya dönük)

Oradan nasıl istifade olunabileceğini anlatınız?

(...)

“En İyi Evlat” adlı metinden sonra “Düşündürmek İçin Sualler” başlığı altında kitapta o sayfaya kadar olan metinlerle ilgili toplu ve çeşitli sorular bulunmaktadır. Metinlerin çocukların hafızalarında kalıcılığı ölçülmüştür. Başlıkta da belirtildiği gibi düşündürmek amaçlanmıştır. Çocuğun metinlerdeki olaylar karşısında hissettiği duyguları anlatması sağlanmıştır. Anlatma becerileri, (yazma ve konuşma) geliştirilmiştir.

Bahsi geçen sualler şunlardır:

“Düşündürmek İçin Sualler”

1. Siz kendinizi kurtarmak için başkasını asmağa razı olur musunuz? (Bu soruyla empati duygusu oluşturulmak istenmiştir). “Bir Zencinin Büyüklüğü” adlı hikâye metninde esir olan zencilerden birkaçı firar eder. Kısa bir süre sonra yakalanırlar. Zencilere aralarından birinin diğer arkadaşlarını asması koşuluyla özgürlüğü vaat edilir. Hiçbiri kabul etmez. İçlerinden birini yine de arkadaşlarını asmaya zorlarlar. Ancak, o da yerlere kapanır ve ölümü kabul etse de arkadaşlarına bunu yapamayacağını söyler. Soru bu metinle ilgilidir.
2. Yatacak yeri olmayan kimseler var mıdır? Çocuktan yaşantısına dönük olarak bu soruyu cevaplaması istenmiştir. Çocuğun yaşadığı çevreye duyarlı olması sağlanmıştır. Bu soru da daha önce yazılmış olan “Sürücü” adlı manzum hikâye ile ilgilidir. Hikâyede evsiz bir çocuktan bahsedilmiştir. Çocuğun kış olmasına rağmen incecik ve çok eski kıyafetleri ve mevsime uygun olmayan bir ayakkabısı olmasından, handa kalabilecek kadar parası olmadığı için atların yanında, ahırda, kalacağından bahsedilir. Onun kalacak bir yeri yoktur. Atın üzerindeki sürücü çocukla sohbet ederek ve gözlemleyerek onun haline üzülür.
3. Size göre iki kardeşten hangisi pederini seviyordu? “Kadı”nın hükmü doğru mudur? “En İyi Evlat” adlı metne yönelik bir sorudur. Hikâyede zengin bir adam çok yakında öleceğini, öldükten sonra onu iki oğlundan hangisinin daha çok sevdiğini ispat ederse ona otuz bin dinar verileceğini, ödülün kadı efendinin kararıyla alınacağını söyler. Bir vakit sonra adam ölür. Büyük oğul babasına çok şatafatlı bir mezar yaptırır. Küçük oğul mirasın küçük bir kısmını karısına verir, gerisini muhafaza eder. Bir süre sonra Kadı Efendi önce büyük oğulu çağırır. Ona, babasının ölmediğini ve yakın bir zaman

sonra geleceğini söyler. O ise babası için çok masraf ettiğini üzülenek söyler. Daha sonra küçük oğlu çağırır, ona da aynı şeyi söyler. Küçük oğul bunu öğrenince çok sevinir. Mirasını muhafaza ettiğini, yeterki babasının gelmesini ister. Kadı ona ödülü sen hak ettin der.

(...)

4.5.2.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Kitaptaki birçok metinde; milli mücadele dönemi anlatılmıştır. Metinler çocuğun yaşadığı döneme ve kendi yaşantısına ışık tutmuştur. Kıraat kitabında, yaşanan milli mücadele dönemini aydınlatan metinlere öncelikle yer vererek milli mücadele ruhunu ve vatan sevgisini çocukların mini mini yüreklerine aşılama çalışılmıştır.

Az sayıda metnin altında soru, bulunmaktadır. Bu sorular da çocuğun yaşantısına ve onu düşündürmeye yöneliktir. Bilgiyi ölçmekten ziyade yeni fikirler ya da farkındalık oluşturulmak istenmiştir. Çocuklar metni okumanın rahatlığını hissederler. Öğretmenler her metin için etkinlik yaptırma zorunluluğu yoktur.

İncelenen kıraat kitabında; ulusların tarihinde önemli yer edinen şahsiyetler ve yaptıkları çocuklara hikâyelerle tanıtılmıştır. Çocukların genel kültür açısından zengin bireyler olmaları sağlanmıştır. Bu kişilerin hayatlarının doğrudan bilgi olarak değil de hikâye içerisinde anlatılması, bilgileri keyifle öğrenmelerini sağlamıştır. Tarihi şahsiyetler, onların çabası, gayreti, fedakârlıkları, azimlerinin çocuklara örnek olması da istenmiştir.

4.5.3. Güzel Kıraat Kitabı

Aynı sınıf seviyesindeki kitaplardan farklı olarak incelenen Türkçe kıraat kitabındaki; kıraatlerin (metinlerin) tertibinde, Amerikan ve İngiliz kıraat kitaplarındaki usul ve esaslara göre düzenlendiği, milli kültürümüze de bağlı kalınarak hazırlandığı ifade edilmiştir.

Kıraat kitabının belirgin özellikleri şunlardır:

Beşinci sınıf Türkçe kıraat kitaplarındaki metinlerin toplamıdır, denilebilir.

Eserde, görsel okuma, tahmin ederek okuma ve metinler arası ilişki yöntemleri kullanılmıştır.

Kitapta görsel okumaya dair otuz etkinlik vardır. Görsel okumaya çok önem verilmiştir. Görsellerle konuşma ve yazma becerilerinin de geliştirilmesi sağlanmıştır.

Görseller verilmiş ve görselleri tasvir etmeleri ya da görsel hakkında çocukların seviyesine göre bir kompozisyon ya da hikâye anlatması/yazması istenmiştir. Misal olarak “Buna dair tasviri küçük bir makale kaleme alınız. Yirmi satırdan az ve yirmi beş satırdan fazla olmayacaktır.” verilebilir. Görseller ve görsellere dair suallerle alt sınıflarda okutulan hikâyeler de anımsatılmıştır. Böylece metinler arası ilişki görsellerle de sağlanmıştır.

4.5.3.1. Künyesi

Muallim Ahmed Cevad (1331). *Güzel kıraat kitabı - beşinci sene*. Tüccarzade İbrahim Hilmi Matbaası.

4.5.3.2. Metin Listesi

Kıraat kitabında iki yüz yirmi metin bulunmaktadır. Kitap detaylı incelendiğinde beşinci sınıflar için hazırlanmış kıraat kitaplarındaki seçilmiş metinlerden oluştuğu görülmüştür.

4.5.3.3. Kimler İçin Hazırlanmış

İlk mekteplerin beşinci sınıflarına mahsustur. Erkek ya da kız çocuklara mahsus olduğuna dair bir ifade bulunmamaktadır.

4.5.3.4. Biçimsel Özellikleri

Bu kıraat kitabının biçimsel özellikleri de diğer Türkçe kıraat kitaplarıyla benzerlik göstermektedir. Kitabın kapağında kitabın adı, muharriri (yazar), sınıf düzeyi, basım yeri, matbaası ve yılı yer almaktadır.

Kapakta arka planda yer alan kitaplık ve önünde bir masada kitap okuyan biri resmedilmiştir. Dikkat çekici bir görsel bulunmaktadır. Okumaya karşı ilgi ve merak uyandırılmıştır.

4.5.3.5. Görsel Özellikleri

Görsel bulunan metinlerde, görselin metnin konusuna özel olarak çizildiği görülmüştür.

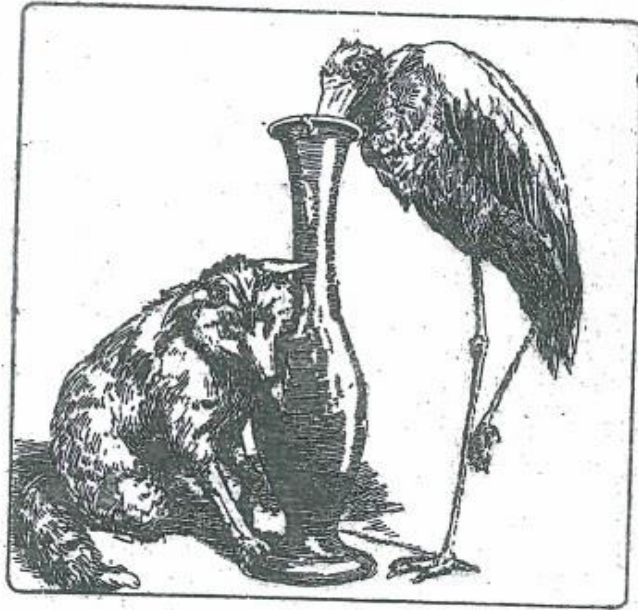
Bu kitapta da görsellerle çocukların metne ilgisinin artırıldığı, metnin çocuklar tarafından anlaşılmasının ve yorumlanmasının kolaylaştığı böylece çocuklarda okuma isteğinin ve alışkanlığının artırıldığı görülmüştür.

Çocukların tek olarak verilen görselleri yorumlaması, tasvir etmesi, seviyesine uygun olarak öğretmenin yol göstermesiyle görsele dair kısa hikâye anlatması, yazması ya da kısa bir kompozisyon yazması istenmiştir.

4.5.3.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Kıraat kitabında görsel okuma, tahmin ederek okuma ve metinler arası ilişki yöntemleri kullanılmıştır. Beşinci sınıf Türkçe kıraat kitaplarındaki metinlerin toplamıdır denilebilir. Görsellerle alt sınıflarda okutulan hikâyeler anımsatılmıştır. Böylece metinler arası ilişki kurulmuştur.

Örnek:

تصویر و تحکیه

لکله ده بر کون تلکی یی یمکه دعوت ایشدی . چوربایی اوزرون
بو بونلی بر قابک ایچ یسنه قویدی .
بوکا داثر بر کوچوک حکایه قلده آلگنز .

Resim 57: *Güzel Kıraat*, “Tasvir ve Tahkiye”, s. 274.

Günümüz Türkçesine çevirisi: Leylek de bir gün tilkiyi yemeğe davet etti. Çorbayı uzun boyunlu bir kabin içerisine koydu.

Buna dair küçük bir hikâye kaleme alınız.

Leylek ile Kurt ve Kurtla Kuzu görselleri geçmiş yıllarda okutulmuş olan kıraat metinleridir. Görselleri Hikâyeleri hatırlatmaktadır. Birinci hikâyede kurt ve leyleğin birbirlerini yemeğe davet etmeleri anlatılmıştır. Diğer hikâyede “Kurt kuzuyu derenin suyunu bulandırmakla itham ederek yemiştir.” Her iki görselin altında “Buna dair küçük bir hikâye kaleme alınız.”

4.5.3.7. Metin Türleri

Çok sayıda metin (300 sayfalık bir kitap) olduğu için tasnifi yapılmamıştır. Çocuğun seviyesine göre bilgi verici metinler ve hikâye edici metinler bulunmaktadır.

4.5.3.8. Metin Temaları

Beşinci sınıfta okutulan kıraat kitaplarından seçme metinler vardır. Metin sayısı çok olduğu ve aynı metinler kullanıldığı için ayrıca tema tasnifi yapılmamıştır. Genel olarak doğa ve evren ile erdemler teması ağırlıklı olarak işlenmiştir. Çocuğun iyiliksever, merhametli, sevgi ve saygılı, sorumluluk sahibi, çevresinin, doğanın ve canlıların farkında, dikkati açık bireyler olarak yetişmesini sağlayacak temalara yer verilmiştir.

4.5.3.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

Kitapta söz varlığını geliştirmeye yönelik herhangi bir etkinlik bulunmamaktadır.

4.5.3.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Güzel Kıraat kitabında çocukların yaratıcı yazma ya da konuşma becerilerini geliştirecek çok sayıda etkinlik bulunur. Çocuklara hikâye oluşturmalarına dair küçük ipuçları verilmiştir. Çocukların görseller ya da hem görsel hem kısa bilgilerle fikir oluşturmaları hikâyeye anlatabilmesini kolaylaştırmıştır. Kıraat kitabında görsel okuma ile Hikâyeye oluşturmaya dair etkinlik sayısı çok fazladır. Görsel okumaya çok önem verilmiştir. Görsellerle konuşma ve yazma becerilerinin de geliştirilmesi sağlanmıştır.

Görseller verilmiş ve görselleri tasvir etmeleri ya da görsel hakkında hikâye anlatması ya da yazması istenmiştir. Buna dair tasviri küçük bir makale kaleme alınız. Yirmi satırdan az ve yirmi beş satırdan fazla olmayacaktır. İfadesi çocukların seviyesinin gözetildiğini göstermektedir.

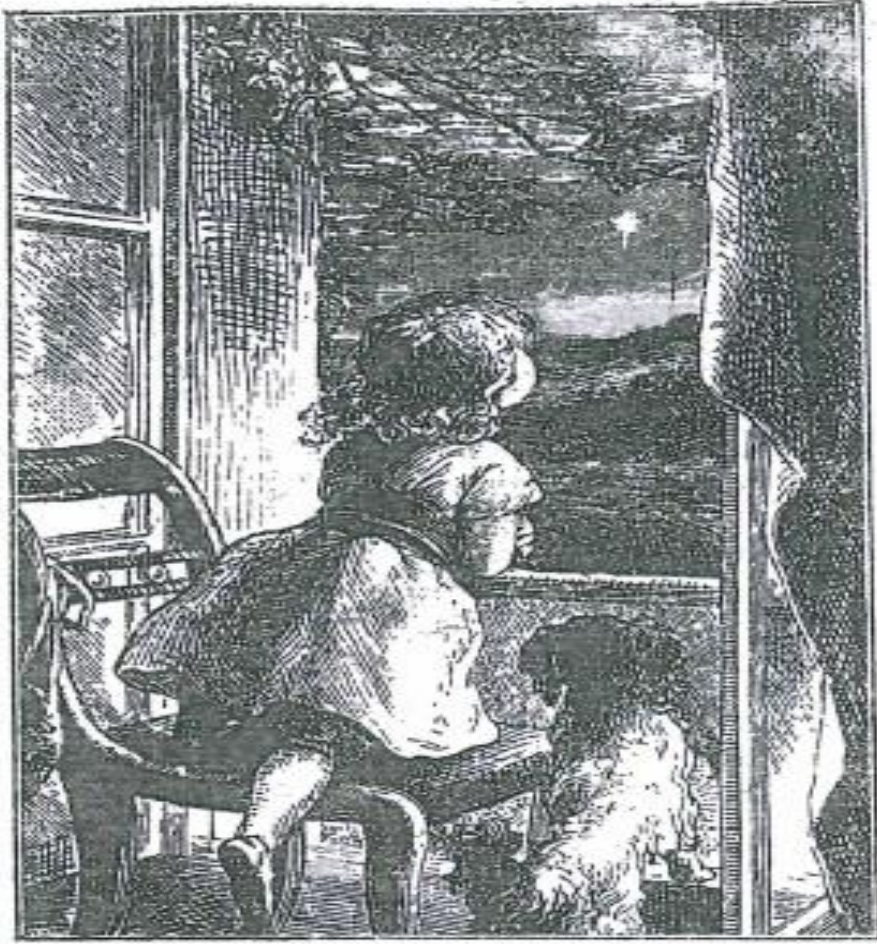

Resim 58: *Güzel Kıraat*, “tasvir” s. 300

Günümüz Türkçesine çevirisi: Tasvir: Gördüğünüz manzarayı tasvir ediniz? Çocuğun gördüklerini yorumlayarak anlatmasıyla konuşma becerisi gelişecektir.

Örnek:

تصویر

کوردیگیز منظره بی تصویر ایدیگیز

Resim 59: Güzel Kıraat, “Görsel Tasviri” s. 312.

Yine “Gördüğünüz manzarayı tasvir ediniz.” ifadesi yazmaktadır. Görsel karşısında çocuğun hissettikleri, hayal ettiği olayları kendi cümleleriyle anlatması istenmiştir. Konuşma becerisini destekleyen bir etkinliktir.

Örnek:

تصویر و تحکیه

بو قادین آمریکا کی بر اوروپالینک جاریه سی ایدی. صاحبی قاریسی
 به قونوشورکن یاره سزلغندن طولایی. کوله لرندن بر قاجنی صاته جفتی
 ویله مشدی. بو صاتیله جق کوله لر آراسنده جاریه نك چو جوغی ده
 ردی. جاریه چو جوغندن آیرلامق ایچون اون قوجا قلابوب قاجغه
 ایشیور.
 بوکا دائر و رسمده کوردیککنز حاللری تصویر ایتمک اوزره بر
 کایه قلمه آلکز.

Resim 60: *Güzel Kıraat*, “Tasvir ve Tahkiye (düzgün bir şekilde anlatma)” s. 301

Günümüz Türkçesine çevirisi: Bu kadın, Amerika'daki bir Avrupalının cariyesi idi. Sahibi karısı konuşurken parasızlığından dolayı kölelerinden birkaçını satacağını, dilemişti. Bu satılacak köleler arasında cariyenin çocuğu da vardı. Cariye çocuğundan ayrılmamak için onu kucaklayıp kaçmaya başlıyor.

Buna dair ve resimde gördüğünüz halleri tasvir etmek üzere bir hikâye kaleme alınız.

Bu etkinliklerle görselden ve metnin verilen kısmından yola çıkarak bir hikâye oluşturulması üst bilişsel düşünme becerisini destekler. Aynı zamanda yaratıcı yazma becerisini geliştirir. Çocuğu olayın içine dâhil eder. Olaylar karşısındaki duygularını

rahatlıkla ifade edebilir. Hikâyeleri tamamlamak başka hikâyelere karşı merak duygusunu da geliştirir.

4.5.3.11. Metin Soruları

Metin altı soruları yoktur. Ancak yukarıda belirtilmiş olan görsellere dair sualler ve küçük hikâye oluşturulması etkinlikleri yapılmıştır. Çocuğun yeni bir şeyler yapması yaratıcılığını geliştirmesi düşünce derinliğine ulaşması sağlanmaya çalışılmıştır.

Genellikle aynı sorular bulunmaktadır. Çocuktan yarım bırakılan bir metni tamamlaması, bilinen bir metni yeniden oluşturması, görselin tasvir edilmesi ve hikâye oluşturması istenmiştir. Üst düzeyde bilişsel becerilerinin gelişmesi sağlanmıştır.

Etkinlik örnekleri:

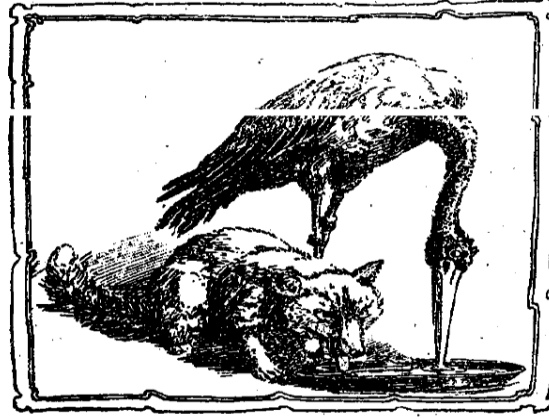
1- Görsellerin tasvir edilmesi istenmiştir. Tasvir ve tahkiye (düzgün bir biçimde anlatma)

Örnekteki görselin altında sadece tasvir ve tahkiye (düzgün söz söyleme/anlatma) ifadesi yazılmıştır. Çocuğun görselle ilgili düşüncelerini anlatması istenmiştir. Üst düzeyde bir beceri etkinliğidir.

Resim 61: Güzel Kıraat, “Tasvir ve Tahkiye” s. 32.

- 2- Bilinen bir hikâyenin yeniden oluşturulması vazifesi görsellerle bilinen hikâyenin hatırlanması istenmiştir. Bir anlamda metinler arası ilişki de kurulmuştur.

تصویر و تحکیه

تیلکی ایله لگملک آرقداش اولمشلردی. تیلکی لگملکی یئکه دعوت
 بتدی . چوربایی یاصصی بر طباعك ایچریسنه قویدی .
 بوکا دائر بر کوچوک حکایه قلمه آلکز .

Resim 62: Güzel Kıraat, "Tasvir ve Tahkiye" s.267.

Tasvir ve tahkiye: Tilki ile leylek arkadaş olmuşlardı. Tilki leyleği yemeğe davet etti. Çorbayı yassı bir tabağın içerisine koydu. Buna dair bir hikâye anlatınız.

تصوير و تحكيه

فورد قوزونى دره نك سوينى بولانديرمقلمه اتھام ايدهرك ايمشدر .
بو كادائر كوچوك بر حكايه قلمه آليكنز . وقورد ايله قوزونك حاللارنى
رسمده كوردىككز كى تصوير ايديكنز .

Resim 63: “Tasvir ve tahkiye” s. 119.

Kurt kuzuyu derenin suyunu bulandırmakla itham ederek yemiştir. Buna dair küçük bir hikâye kaleme alınız. “Kurt ile kuzunun hallerini resimde gördüğünüz gibi tasvir ediniz.” vazifesi ile görseli kendi duygularını katarak yorumlaması istenmiştir.

Yukarıda bahsedilen Leylek ile Kurt ve Kurtla Kuzu görselleri geçmiş yıllarda okutulmuş olan Hikâyeleri hatırlatmaktadır. Her iki görselin altında “Buna dair küçük bir hikâye kaleme alınız.” vazifesiyle yeniden bir metin oluşturulması istenmiştir.

3- Görsele bakarak hikâye oluşturulması

چوجوغاك بىرى رۇياستده بوتون عملهسى چوجوقلردن عبارت
برچيفتلك كورمئيدىر . رسملىر بورۇيايى مصوردور . سزده رسملرده
كوردىگىز كىي تصويره چاليشهرق كوچوك برمقاله يازكز .

Resim 64: *Güzel Kıraat*, “Çocuk Amelelerden İbaret Çiftlik” görseli, s.46.

Çocuğun biri rüyasında bütün amelesi çocuklardan ibaret bir çiftlik görmüştür. Resimler bu rüyayı mesuddur. Siz de resimlerde gördüğünüz gibi tasvire çalışarak küçük bir makale yazınız (yaratıcı yazma becerisi geliştirilmiştir).

- 4- Görsele dair kısa bir bilgi veya bir cümle verilerek hikâye oluşturulması vazifesi

Resim 65: Tasvir ve tahkiye:

Validesine itaat etmeyen kuzu göle düştü. Çoban orada bulunup da kurtarmasaydı boğulacaktı.

Buna dair bir küçük hikâye kaleme alınız. Koyun ile kuzunun ve çobanın hal ve vaziyetlerini resimde gördüğünüz gibi tasvir ediniz.

4.5.3.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Kitapta görsellerle yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesine çok önem verilmiştir. Görsellere dair çok sayıda yazma ve konuşma etkinlikleri yapılmıştır.

4.5.4. Yeni Usul Talim-i Kıraat. Beşinci Kısım Birinci Tab.

Kıraat kitabı üç yüz on sekiz sayfadır. Altmış dört metin adı bulunur. Talim ve tahlil-i efkâr bölümlerinde, çocukları olaylar üzerine derin düşündürmek için sorular

hazırlanmıştır. Bu sorular metinlerden sonra olduğu gibi bağımsız olarak da geniş bir şekilde yer almıştır. Kelimat (kelimeler) bölümleri de oldukça fazla tutulmuştur.

Kitabın kapağında kitap hakkında şunlardan bahsedilmiştir: “Bu kitapla vatan ve milletin geleceğini temine daima vesile olan genç talebelerin, irfanını, zihnini geliştirecek, terbiyeli fikirler edinmesine ve ahlakının gelişmesine hizmet edecek ve vicdanının en üstün hissiyata ulaşması temenni edilmiş ve amaçlandığı kabul edilmiştir.

Mekteplerde faziletli insanlar olan muallimler görevlendirilmiştir. Bu kitap öyle bir eserdir ki siyasi maarifetlerle, tarihi hikâyelerle, ahlaki hikâyelerle, letaiflerle (eğlendirirken düşündüren metinler), edebi şiirler, faydalı bilgiler, sanayi ve ticaret hakkında malumatlar, meşrutiyet fikrini, hürriyeti içeren metinlerle, mükemmel resimlerle oluşturulmuş meziyetli bir kitaptır.”

(Kitapta diğerlerinden biraz daha uzun velilere, muallimlere ve çocuklara hitap bölümleri bulunmaktadır.)

"Muallim Efendilere

Bu bölümde muallimlerin Türkçe kıraat dersinde nelere dikkat etmeleri izah edilmiştir.

Vaktin yani hayatın kıymetini ve ehemmiyetini takdir eden talebe derslerinde, vazifelerinde muvaffak olur. Talebenin nazar-ı dikkatini celp etmeyi bilen muallim vazifesinin bütün müşkülâtına çare olmuştur.

Çok sayfa okutmaktan ise az okutup tamamıyla anlatmak daha faydalıdır. Buna itina edilmelidir. Okuduğunu anlayan kimsenin okumak hevesi artar. Bu hal küçük büyük herkeste vardır. Bir de kıraat dersleri arasında münasip düşürerek bazen biraz da gazete okutmalı, fakat okunacak parçanın münderecatı çocuğun idrak seviyesiyle münasip olmalıdır. Derste serbest kıraat ilk şarttır. Talebenin kelimeleri doğru dürüst okumasına önem vermek lazımdır.

Kıraatin şivesi temin edildikten sonra konuşurma, anlatma/anlattırma, mana, (kısaca manası), metindeki fikirleri iyice düşünme, inceleme yönlerini düşündürmek gerekmektedir. Her bahsin sonunda verilen suallerin çocukları konuşurma açısından önemli görevleri vardır. Sualleri cevaplayan talebe, bahsedilen hususun önemini, kısa manasını anlatmaya sevk etmek gerekir. Bu da mananın tekrar edilmesidir. Hususun derin fikirlerini ortaya çıkarmaya davet edilmelidir. Meseleyi tamamıyla tahlil (değerlendirme) veya münakaşa için muallim efendiler ikinci derecede suallerle itirazlarla talebeyi söz söylemeye mecbur etmelidir. Bu suretle mukaleme zemini ihtizâr

(hazır) edildikten sonra talebeyi beyan-ı mütalaada serbest bırakmalıdır. Yalnız hatalarını ihtara müsamaha etmemelidir. Ayrıca okuma veya okuduğunu anlatma esnasında vuku bulacak hataları tashih için suallerle hem cevaplayan öğrencinin hem de tüm sınıfın doğruyu bulması sağlanmalıdır.

Bu kitaptaki resimler talebenin dikkatini, ilgisini çekmekle beraber malumatını da genişletecek, arttıracak surette tertip edilmiştir. Resim üzerine talimler yaptırarak önemli olan bu noktaya ehemmiyet verilmelidir. Mutlaka resimler üzerine suallerle talebeler konuşturulmalı ve metinden edindiği bilgiler bu suretle arttırılmalıdır.

Her bahisten (metin) sonra kelimeler ve manaları verilmiştir. Bu kelimeler türetilmelidir çeşitlendirilmelidir. Bu söz varlığı açısından çok faydalıdır. Talebenin kelime öğretiminde dikkatinin, ilgisinin çekilmesi gerekir. Bir kelimededen bahsedilirken zıddını, ilk, eksiz halini, müradifini, eş anlamlı olanlarını, karşılığı olan kelimelerini çocuklara buldurmak, bütün türemiş hallerini değilse bile çokça bilinen, kullanılan, alışılmış sözleri öğretmek adeta kelime ailesi şekillerine ulaşmalarını sağlamaya gayret etmek icap eder. Talebe yanında her zaman bir hatıra defteri bulundurmalı ve verilecek izahları, söylenen örnekleri, misalleri, meşhur sözleri yazmaya alışmalıdır. Bu alışkanlık mütalaa (inceleyerek, analiz ederek okuma) için mühim bir esas teşkil edecektir. Çok kıymetli bir husustur **(Buraya kaynağı yaz).**"

Öğretmenlere rehber olmuş bir hitaptır. Çocukları öncelikle vaktin kıymetini bilen bireyler olarak yetiştirmek hedeflenmiştir. Kıraat kitaplarındaki metinlerden sonra yer verilen suallerle ya da itirazlarla konuşmaya alıştırmak, görsellere dair suallerle de de yine çocukların konuşmaya sevk edilmesi konuşma becerisinin geliştirilmesine verilen önemi, bu kitapta da bu hususun mutlaka uygulanması gerektiğini vurgulamıştır. Kelime öğretimi bahsinde de kelimenin çocuğun karşılaştığı her haline yer verilmiştir. Aynı zamanda muallimlerin de çocukların dikkatini bu hususa çekmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Yazar, tüm bu *bilgilerle* “*Yeni Usul Talim-i Kıraat. Beşinci Kısım*” Türkçe kıraat kitabının taşıdığı özellikleri ve işlenişi hakkında malumat vermiştir.

Kitabın ilk sayfasında “Senenin İlk Dersi” metin başlığı altında bir bölümde kitabın aşamalı olarak bilgi derecesinin arttığından içeriğinden bahsedilmiştir: “Meşhur keşiflerden, büyük (meşhur) adamlardan, tarihten, basit ilimlerin aksamından, ahlaktan, letaften (eğlenceli fıkralar), bilgilerinizi arttıracak, fikirleriniz için gereken her şeyden söz edilmiştir. Merakınızı celp edecek resimler, manzumeler de vardır.” Metnin sonunda da “Bu kadar fedakarlığa karşı sizden istediğimiz şey:

“Kendi menfaatinizi düşünerek çalışmak” tan ibarettir.” denilmiştir.

Bu kitapta ahlaki öğütler içeren okuma parçaları, hikâyeler, kelimat, talim, tahlil-i efkâr, şiirler ve kıymetli sözler bulunmaktadır; bilgi verici metin sayısı artmıştır.

Bu kitabın diğer kitaplardan birtakım farklılıkları vardır. Bu eserde derslerde geçen bilinmeyen kelimelerin sayısının daha fazla olduğu görülmüştür. Bu kelimeler “kelimât” başlığı altında toplanmış, ayrı bir bölüm şeklinde ve talim bölümlerinden önce verilmiştir. Eserde kelimât bölümlerini takiben “talim ve tahlil-i efkâr” bölümleri yer almıştır. Bu bölümündeki sorular bir önceki Türkçe kıraat kitabındakilerden daha derin ve detaylı düşünmeyi gerektirmiştir.

4.5.4.1. Künyesi

Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki. (1328). *Yeni Usul Talim-i Kıraat. Beşinci Kısım* Birinci Tab. Matbaa-i Ebulziya. Konstantiye.

4.5.4.2. Metin Listesi

Metin sayısı ve uzunluğu serinin önceki sınıflarda okutulan kitaplarına göre artmıştır.

1. Evliya-i Etfale 2. Muallim Efendilere 3. Senenin İlk Dersi 4. Ders Öğrenmenin Tarihi 5. Ateşin Keşfi 6. Fezada Kürre-i Arz 7. Yazı ve Suret-i İcadı 8. Validemin Sesi 9. Muhavere 10. Muhabbet-i Ferzendâne 11. Köprülüzade Fazıl 12. Ahmet Pasa 13. Girit Seferi 14. Tesne-i Teb 15. Ormanda Işık 16. Bazı Hikâyât-ı Tarihiye 17. Habersiz Ziyafet 18. Mukayese 19. Elektrik: Dünyada Vücuda Getirdiği Tebdilât 20. Genç Zabit 21. Hararet ve Bürudet 22. Mikyas-ül Hararenin Envaı 23. Açmayalım, Kaçmayalım 24. Muhtacına Muavenet 25. Kitab-ı Nefis 26. Letâif 27. Adadan Avdette 28. Letâif-i Tarihiyeden 29. Barometre - Mikyas-ül Hava 30. Mükâtebe 31. Bir Peder Tarafından Mektepte Bulunan Ogluna Mektup 32. Cevabı 33. Verin Zavallılara 34. Boya Damlası 35. Terbiye-i Ahlakiyenin Lüzumu 36. Telgraf Telleri Üzerinde 37. Mükâtebe 38. Kayıkçı 39. Mısır Valisi Mehmet Ali Pasa 40. Balıkçılar 41. Büyük Sözler 42. Bir Mektup 43. Yaramaz 44. Bir Latife 45. Bir Müdâhinden Alınan Ders 46. İhtisâsât-ı Hayvaniye 47. Fazâil-i Ahlak 48. Kıymetli Sözler 49. Sancak 50. Tasvir 51. Acâib-i Seb'a-i Âlem 52. Bazı Hikâyât-ı Tarihiye 53. Birinci Padişahımız 54. Sultan Osman Hazretleri'nin Vasiyeti 55. Hikâye 56. Hikâye

57. Çocuklar 58. Nizam-ül Mülk 59. Küçük Melek 60. Bir Yıldız 61. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti 62. 10 Temmuz 63. 10 Temmuz 64. Kitabın Son Dersi

Bunlardan başka muhavere ve letaif adıyla çok sayıda metin de yer almıştır.

4.5.4.3. Biçimsel Özellikleri

Yeni Usul Talim-i Kıraat - Beşinci Kısım Türkçe Kıraat Kitabı serinin bahsedilen diğer kitaplarıyla biçimsel açıdan benzerlik göstermektedir.

4.5.4.4. Görsel Özellikleri

Bu kitapta, oldukça fazla görsel bulunmaktadır. Görseller metnin içeriğiyle uyumludur. Görsel okuma yapıp öğrencilerin görseller hakkında konuşmasına önem verilmiştir. Kitabın ilk sayfada görsellerin hazırlanmasına ve öğrencilere yorumlatılmasına yönelik şu bilgiler verilmiştir: “Bu kitaptaki resimler talebenin dikkatini, ilgisini çekmekle beraber malumatını da genişletecek, arttıracak surette tertip edilmiştir.

4.5.4.5. Kimler İçin Hazırlanmış

İptidai mekteplerinde, beşinci sınıflarda okuyan çocuklara yönelik hazırlanmıştır.

4.5.4.6. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Kıraat kitabında; sesli, görsel, tahmin ederek okuma, metinler arası yöntemleri görülmüştür. Sesli okuma yöntemi uygulandığı, kitabın ilk sayfasında “Derste serbest kıraat ilk şarttır.” şeklinde bahsedilmiştir. Kitapta bazı metinler iki bölüm halinde hazırlanmıştır. Dolayısıyla tahmin ederek okuma yöntemi yapılmıştır. Ayrıca görsel okumaya yönelik etkinlikler bulunur. Kitabın ilk sayfasında da görsel okuma etkinlikleri şöyle ifade edilmiştir: Resim üzerine talimler yaptırarak önemli olan bu noktaya ehemmiyet verilmelidir. Mutlaka resimler üzerine suallerle talebeler konuşturulmalı ve metinden edindiği bilgiler bu suretle artırılmalıdır.”

Çocuklara görseller, bazen tasvir edilmiş bazen de görselle metni hayallerinde daha rahat canlandırabilecekleri yazılmıştır. Görsellerin altında kısa tasvir bilgileri bulunmaktadır.

Örnekler:

Resim 66: Lokmasını Isıran Adam

Çeviri: Lokmasını ısıran adam.

Resim 67: Hemşiresine ders anlatan büyük biraderin resmi

Çevirisi: Hemşiresine ders anlatan büyük biraderin resmi.

4.5.4.7. Metin Türleri

Hikâye edici metin türleri daha fazladır. Yine serideki diğer kitaplarda olan metin türleri bulunmaktadır. “Muallimlere Hitap” bölümünde, metin türleri ve özellikleri bahsedilmiştir. “Bu kitap öyle bir eserdir ki siyasi maarifetlerle, tarihi hikâyelerle, ahlaki hikâyelerle, letaiflerle (eğlendirirken düşündüren metinler, fıkralar),

edebi şiirler, faydalı bilgiler, sanayi ve ticaret hakkında malumatlar, meşrutiyet fikrini, hürriyeti içeren metinlerle, mükemmel resimlerle oluşturulmuş meziyetli bir kitaptır.”

4.5.4.8. Metin Temaları

Metinlerde; erdemler, milli mücadele ve Atatürk, çocuk dünyası, kişisel gelişim temaları ağırlıklı olarak işlenmiştir.

4.5.4.9. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

Kitabı tanıtan ilk sayfada, söz varlığına katkısı hakkında şu hususlardan bahsedilmiştir: “Her metinden sonra kelimeler ve manaları verilmiştir. Bu kelimeler türetilmeli, çeşitlendirilmelidir. Bu durum, söz varlığı açısından çok faydalıdır. Talebinin kelime öğretiminde dikkatinin, ilgisinin çekilmesi gerekir. Bir kelimedenden bahsedilirken zıddını, ilk, eksiz halini, müradifini, eş anlamlı olanlarını, karşılığı olan kelimeleri çocuklara buldurmak, bütün türemiş hallerini değilse bile çokça bilinen, kullanılan, alışılmış sözleri öğretmek adeta kelime ailesi şekillerine ulaşmalarını sağlamaya gayret etmek icap eder. Talebe yanında her zaman bir hatıra defteri buldurmalı ve verilecek izahları, söylenen örnekleri, misalleri, meşhur sözleri yazmaya alışmalıdır. Bu alışkanlık mütalaa (inceleyerek, analiz ederek okuma) için mühim bir esas teşkil edecektir. Bu çok kıymetli bir husustur.”

Yeni Usul Talim-i Kiraat Kitabı beşinci sınıf seviyesinde göre daha üst düzey kelime öğretimi yapılmıştır. Dil öğretiminde hem kelimenin ailesi hem de deyim ve atasözleri içerisinde kullanımına dair oldukça fazla örnek verilmiştir. *Yeni Usul Talim-i Kiraat Beşinci Kısım*'da söz varlığını geliştirme açısından, çocuğun karşılaşacağı kelimelerin genel olarak çoğu verilmiştir. Ayrıca muallimlerden, çocuğu kelime öğrenmeye karşı istekli hale getirmeleri istenmiştir. Onlara söz varlığını geliştirici etkinlikleri cazip hale getirmeleri tavsiye edilmiştir.

Örnekler:

“Yazı ve Suret-i İcadı” adlı metne ait kelimeler:

"Kelimât:

İcâd – (vücut vermek) vüçûd – mevcûd – mûcid = ihtirâ’ – muhtera’ – muhteraât.

Zeki - (anlayışlı) - zekâ - zekâvet - tezkiye - gabî (zekinin zıttı) gabâvet.

Nazar (bakmak) – nâzir - manzûr - manzara - intizâr - nazariyât - münâzara - münâzir - nazîrâ - mâliye nâzırı - nezâret. (Bu evin nezâreti güzeldir - maliye nezâreti - nazar dökmek) Zabt - zâbit - zâbıta - zabtiye - mazbût - feth – fâtih – meftûh - meftûh-fütûhât - fetha. Kânun - (nizâm) - kavânin - mukannen - vâzı' kânun.

Kânun - (bir nevi çalgı). Kânun - (askerî memur mahsus) kânun neferi - kânun zabiti...

Medenî - (şehirde oturan) medeniyet - Medine - Medine-i Münevvere - temeddün...

Bedevî - (medeniyenin zıttı: hâl-i ibtidâiyede olan) bedâvet - bedeviyet.

Halk - (yaratmak) - hâlık - mahluk - mahlûkât - mâ-halk. Halk - (herkes, kalabalık) hulk - (huy)...

Fıkr - efkâr - tefekkür - mütefekkir - mefkûre - tefekkürat...(Buraya kaynağı yaz)"

"Validemin Sesi" adlı metinden sonra verilen kelimeler:

Kelimat:

"Dil (gönül) – dilşad - dilber- dil (lisan) – dilsiz – dillenmek - dil almak - dilenmek – dilucunda...

Terazi dili - ağız var dili yok - dil uzatmak - dili uzun. Dilini tutmak - kuş dili - küçük dil - dilini yutmak...

İrtiâş - (titremek) ra'şe - mürteiş - ra'şedâr. Hitâb - muhâtab - hutbe - hatib - hitâbet - muhâtib. Leyl - (gece) - leylî - nehâr - (gündüz) leyl-ü nehâr - leyle. Lifâfe - (örtü). Ter (taze) - ter (daha ziyade) - bilâ-ter - ter: terlemek. Nahl - (hurma dalı) - nahlistan. Zahm - (yara) - zahm-nâk - zahmedâr. Şikeste - (kırılmış) - dilşikeste - hâtırşikeste. Per - (kanat) - pür - (dolu: tolu) (buraya kaynağı yaz)"

(...)

"Senenin İlk Dersi" adlı metinde sonra verilen kelimeler:

"Kelimât:

Musâhabe - (konuşmak) musâhib - musâhebât - sohbet. Terakki - (ilerlemek) terakkiyât - müterakki / tedenni - tedenniyât. İşgâl- (uğraştırmak) iştigâl – iştigâlât – meşâgil. Tezâyüd - (ziyadeleşmek) - tezyid - müzâyede / tenâkus - tenkîs. İntihâb - (beğenmek, seçmek) - müntehab - müntehib - müntehabât. İhmâl - (gevşek davranmak) mühmil / imhâl. Sevk - sevkîyât - sevkîyât-ı askerîye - sâik - sâika. hodbîn - (kendini gören) - hodendîş – hodfürûş – mağrur – mütekebbir. Bahs – bâhis – mubâhis –

mubâhasât – bahhâs – mebhûs – mebâhis. Nef’ – (fâide) – nâfi – menfaat – menfaat-i şahsiye – menfaat-i umûmiye – intifâ’ – nâfia’ – teneffu’ – menâfi’ ... (**Kaynak, s.10**)."

“Ders Öğrenmenin Tariki” adlı metinden sonra verilen kelimeler:

"Kelimât:

Güç - (kolayın zıttı) – güç - (kuvvet) - gücü kuvveti yerinde - güç (zor) güç ile yaptı. Güç - (elem, infial) gücüne gitti - iş güç sahibi - göç - (göçmek anlamında) nakil manasına. Terk - (bırakmak) - târik – metrûk - tereke - târik-i dünya - târik, metrûkât-ı kalemiye. Türk - Türkî - Türkçe - etrâk - türkü - türkiyâ - tedkîk - (ince ince araştırmak) dikkat - dakik - müdekkik - tedkîkât - mukaddime - (başlangıç) mukaddim - mukaddimât - mukdim - takdim - ikdam - kudûm. Zan - hüsn-i zan – sû-i zan - mazanne - maznûn - zunûn. Tecrübe (denemek) - tecârib - mücerreb - mücerrebât. Müsterih - rahat-ı istirahat - irâhe. Teşkil - teşekkül - teşkilât - şekil - eşkâl - işkâl - müşkül - müşkülât. Muhâfaza - hıfz - hâfiz - mahfûz - hâfiz-ı kelâm - hâfiz-ı hakîki - tahaffuz - müstahfaz. Hikâye - hikâyât - hakî - hâkî (**kaynak**)."

“Ateşin Keşfi” adlı metinden sonra verilen kelimeler:

"Kelimât:

Keşif – (açmak) kâşif – mekşûf – keşşâf – istikşâf – keşfiyât. Hizmet – hâdim – mahdûm – hidemât – hizmet-i askerîye – hidemât-ı şâkka.

Mechul - cehl - câhil - echel - cühelâ - cehâlet - techîl - tecâhül. Ma’lum - ilim - âlim - i’lem - ulemâ - ilmiye - ta’lim - ma’lumât - allâme - ta’limât.

Ecdâd - ced - cedde - ahfâd - hafîd - hayy - ihyâ - ahyâ - memât - mevt - emvât - meyyit.

Tebârih - tarih-i umûmî - tarih-i osmanî. Zulmet - zalâm - mazlum - zâlim - mezâlim - zulm. Nur - envâr - tenvir - tenevvür - münevver - tenvirât...(**kaynak**)."

(...)

4.5.4.10. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenilen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Kıraat kitabındaki metinlerden sonra yazılan soruların konuşurma açısından önemli görevleri vardır. Kitabın ikl sayfasında da bu durum şöyle ifade edilmiştir: “Sualleri cevaplayan öğrenciyi, bahsedilen hususun önemini, kısa manasını anlatmaya sevk etmek gerekir. Çocuklar, metinlerin derin fikirlerini ortaya çıkarmaya davet edilmelidir. Meseleyi tamamıyla tahlil etme, değerlendirme veya münakaşa, tartışma,

için muallimler farklı suallerle, itirazlarla talebe konuşmaya mecbur edilmelidir. Bu suretle konuşma (mukaleme) zemini hazır edilmeli sonra talebe beyan-ı mütalaada serbest bırakılmalıdır. Çocuk metinleri derinlemesine düşünüp analiz edebilecek ve de suallerle olaylara farklı açılardan yaklaşıp ve bu konular üzerine detaylı konuşabilme yetisine sahip hale gelmeleri sağlanmıştır. Çocukların görüşlerini, düşüncelerini ifadeleri sırasında hatalarını bilmesi de sağlanmalıdır.”

Bunların dışında görsele dair yorum yapmaları, görsel ve verilen kısa bir bilgi sonrası hikâye anlatmaları/yazmaları istenmiştir.

Çocukların anlamını kavrayarak güzel ve etkili okumayı öğrendikten sonra hem konuşma hem de yazma becerilerini geliştirmek hedeflenmiştir.

Örnek (Çevirisi): Ağaç Altında Kaval Çalan Çobanlar

Şimdi, Koyunları, köpekleri, ağılı, ağacı, çobanları, gözönüne getirince hikâyeyi anlatamaz mısınız?

- Zan ederim ki muvaffak olacağım!

Resim 68: Yeni Usul Talim-i Kiraat, “Ağaç altında kaval çalan çobanlar” s.12.

4.5.4.11. Metin Soruları

Her bahsin sonunda verilen suallerin çocukları konuşurma açısından önemli görevleri vardır. Sualleri cevaplayan talebe, bahsedilen hususun önemini, kısa manasını anlatmaya sevk edilmiştir. Suallerle metnin içeriğiyle ilgili düşünceleri, derin fikirleri ortaya çıkarması istenmiştir. Kavrama ve yaratma düzeyinde sorular sorulmuştur.

Bu kitapta metinlerden sonra hem metne dayalı soruların cevaplandırılması talimi hem de bunun sonucunda fikirlerin tahlil edilmesi istenmiştir.

“Muhavere (konuşma)” ve Talim ve Tahlil-i Efkâr başlıkları altında sualler yazılmıştır. Başlıklarından da konuşma ve düşünmeye yönelik sorular olduğu anlaşılmaktadır. Sorular metinlerden bağımsız olarak da Tahlil-i Efkâr başlığı altında bulunur. Tüm bu sorulardan hariç, muallimlerden de daha farklı sorularla çocukları konuşmaya sevk etmesi istenmiştir.

"Talim ve Tahlil-i Efkâr

Bir iş ne vakit güç görünür? Güç bir iş nasıl kolay olur? Tecrübe ne demektir? Ağıl ne demektir? Mandıra nedir? Çit nedir? Sürü ne demektir? Koyundan insanların ne gibi fâideleri vardır? Köpeklerin insanlara daha ne hizmeti vardır? Köpeklerin insana hiç zararı yok mudur? Kuduz hastalığı dâ-ül-keleb nedir? Bu hastalığa insanlar da tutulur mu? Bu hastalığın ilacını kim buldu? Pastör hangi kavme mensuptur? (Fransız) Çobanın vazifesi nedir? Bu dersten ne öğrendiniz?...**(Kaynak).**"

“Ateşin Keşfi” adlı metinden sonra:

"Talim ve Tahlil-i Efkâr

Valide diyeceği yerde daha başka kelime bilir misiniz? (Ana, mader) Peder diyecek yerde daha başka kelime bilir misiniz? (Baba, eb) Bu manzume ne maksatla yazılmıştır? Valideler ne için dua ederler? Bir validenin en büyük ferahı nedir? En büyük kederi nedir? Valideler ne için çocuklarını takdir ederler? Takdir eden valide memnun mudur? Hutbe ne demektir? Hatip kime derler? Hiç hutbe işittiniz mi? (Vatan) ne için valideye teşbih edilir? Valideler, pederler evlatlarını (icap ederse) vatan yolunda feda etmeli midirler? Çocuklar (icap ederse) valide ve pederlerini vatan yolunda feda etmeli midirler? Valideniz hasta olduğu vakit ne yaparsınız? Siz hasta olursanız valideniz ne yapar? **(Kaynak).**"

“Hikâye” Adlı metinden sonra Talim ve Tahlil-i Efkâr başlığı altında: “Hikâyeyi naklediniz? İki veziri mukayese ediniz? Yalan söylemek ne vakit makbul olur? Adaletle

muhalif yalan makbul olur mu? Doğru maslahatımız ne demektir? Böyle yalan söylemek herkesin kârı mıdır?(**Kaynak**)”

(...)

4.5.4.12. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Kitapta çok okutmaktan ziyade anlamaya önem verilmiştir. Şöyle ifade edilmiştir: “Çok sayfa okutmaktan ise az okutup tamamıyla anlatmak daha faydalıdır. Buna itina edilmelidir. Okuduğunu anlayan kimsenin okuma hevesi artar. Bu hal küçük büyük herkeste vardır (**Kaynak**).” Okuma sevgisi ve alışkanlığının çok okumakla değil çok iyi anlayarak sağlandığı vurgulanmıştır.

Muallimler, kıraat dersleri arasında münasip düşürerek bazen biraz da gazete okutmalıdır.

Okunacak parçanın münderecatı çocuğun idrak seviyesiyle münasip olmalıdır. Serideki diğer kitaplarla benzerlik göstermektedir.

4.5.5. Beşinci Sınıf Türkçe Kıraat Kitapları Hakkında Genel Değerlendirme

İncelenen kitaplar dışında diğer Türkçe kıraat kitapları gözden geçirildiğinde ulaşılan veriler bu bölüme aktarılmıştır. Bu kitaplar: Köprülüzade Mehmed Fuad’ın hazırladığı, 1332 yılında yayımlanan, Mekteb-i İbtidaiyenin son ve sultanienin ilk sınıfına mahsus *Milli Kıraat Beşinci Kısım*; Necmettin Sadullah – Midhat Sadullah – Ruşen Eşref’in hazırladığı, 1340/1920 yılında yayımlanan, *Yeni Kıraat Kitabı Beşinci Kısım*, Köprülüzade Mehmet Fuad tarafından hazırlanan, 1341/1924 yılında yayımlanan, beşinci sınıflara mahsus olan, *Yeni Milli Kıraat* kitaplarıdır.

4.5.5.1. Metin Listesi

Çocuk Kitabı Kolay Kıraat kitabına gazete, dergi, kongrelerden metinler seçilerek alınmıştır. Hem Türk edebiyatı hem dünya edebiyatından çevrilen, çocukların zevkle okuyacakları metinlerle karşılaşmaları sağlanmıştır.

Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat Kitabı’na; Mehmet Emin, Hüseyin Said, Hüseyin Cahid, Ali Ekrem, Hafız İsmail Hakkı, Tevfik Fikret, Ali Kami, Faik Ali, Hüseyin Cahid, Ali Ulvi, Harun Erreşid, Sat’ı, Ruşen Eşref, Halid Ziya Cenab Şehabettin, Nevzat Celal, Halid Ziya’nın eserlerinden parçalar alınmıştır. Kıraat

kitabında; beşinci sınıfta metinlerin çoğunun yazarı, şairi hatta bazen alındığı kaynak belirtilmiştir. Ayrıca dünya edebiyatından seçme eserlerin çevirilerine de yer verilmiştir.

Güzel Kıraat Kitabı detaylı olarak incelendiğinde beşinci sınıflar için hazırlanmış olan kıraat kitaplarındaki metinlerden birçoğunun bu kitapta toplandığı görülmüştür. Beşinci sınıflar için hazırlanan kitaplardan güzel metinler seçilerek oluşturulmuş kitaptır denilebilir. Kitapta 230 metin bulunmaktadır.

Necmettin Sadullah, Midhat Sadullah ve Ruşen Eşref Bey'in hazırladığı 1340/1920 yılında yayımladığı, *Yeni Kıraat Kitabı Beşinci Kısım*' da (Bu eserden sadece değerlendirme bölümünde bahsedildiği için örnekler verilmiştir.) yine metinlerin yazar ya da alındığı kaynak bilgisi verilmiştir. Örnekler: Seyyahi metinler: Munbelani Buz Denizinde Bir Seyehat (Harun Erreşid Talebe Defterinden) Hindistanda Bir Kaplan Avı, Deliren Gelin (Kızlara Kıraat Leyla Nigar) ...

Köprülüzade Mehmet Fuad tarafından hazırlanan, 1341/1924 yılında yayımlanan, beşinci sınıflara mahsus olan, *Yeni Milli Kıraat* kitabında metinlerin yer aldığı sayfaların sağ üst köşesinde hangi kaynaktan alındığı ya da neyle ilgili olduğu bilgisi bulunur. (Bu eserden sadece değerlendirme bölümünde bahsedildiği için örnekler verilmiştir.) bu kitapta da çevir metinler yer almıştır. Örnekler: Nebatat Dersleri (...) Vahşi hayvanlar - Hindistan'da Kaplan Avı, Ispartalılar (Yunanlılar), Tarih Tabı Dersleri "Bambu" Düşmanlarımız - Deli Petro, Fünun Harikaları (...), Etrafımızdaki Şeyler – Garip Bir Hayvan, Anadolu Hayatı – Bir Çiftlikten Geçerken, Türk Masalı – Pehlivan Vali, Seyahat Hatıraları - Bir Doğruluk Misali, Büyüklerimiz - Alparslan, Milli Türküler - Orağa Giderken (...)

4.5.5.2. Kimler İçin Hazırladığı

Muharriri Ebul Muammer Fuad olan Maarif Nezareti Celilesi tarafından 1329/1913-1914 yılında kabul edilen, *Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Beşinci Kitap*, İnas Mektebi Programları'na göre düzenlenmiştir. Aynı kitabın kapağında hanım kızları kıraate alıştırmakla beraber okuduklarını anlamalarına ve ilmi, fenni, edebi, ahlaki, sıhhi, ictimai (toplumla ilgili), sana'i (sanat, beceri, hüner) bahseden metinler istifadelerine sunulur.

İncelenmiş olan diğer kitapların tamamı Vekâletçe erkek ve kız bütün ilk mekteplerde tedrisine karar verilmiştir.

4.5.5.3. Görsel Özellikleri

Görsel özellikler diğer sınıflardaki kıraat kitaplarıyla benzerlik gösterir. Görsellere dair tasvirler, görsellerden yola çıkarak hikâye anlatma, yazma etkinliklerine oldukça fazla yer verilmiştir. Çocukların üst bilişsel düşünme becerilerini geliştirmeye çok önem verilmiştir.

Kitapların görsellerinin özenle hazırlandığı birçok kıraat kitabında vurgulanmıştır. Örnek: *Yeni Usul Talim-i Kıraat* kitabının ilk sayfasındaki hitap bölümünde; “Mükemmel resimlerden oluşturulmuş bir kitaptır.” ifadesi dikkati çekmektedir.”

4.5.5.4. Biçimsel Özellikleri

Biçimsel açıdan kıraat kitapları birbiriyle benzer özellikler gösterir.

4.5.5.5. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Türkçe kıraat kitaplarındaki metinlerde; sesli, görsel, tahmin ederek okuma, ezber (şiir metinleri için) ve metinler arası ilişki, yöntemleri kullanılmıştır.

Türkçe kıraat kitaplarında metinler bölümler halindedir. Çocukların tahmin ederek yaratıcı okuma yapmaları sağlanmıştır. Böylece metni okumaya karşı ilgili olmuşlardır.

Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat Kitabı'nda Metinler iki bölüm şeklindedir. İkinci bölümde neler olacağını merak edilmesi sağlanmıştır. Tahmin ederek okuma yöntemi uygulanmıştır.

Metinler arası ilişki kurulmuştur. Etkileşimsel okuma yaklaşımına önem verilmiştir.

Çocuk Kitabı Kolay Kıraat kitabında metinler ikişer bölüm halinde hazırlanmıştır. Bu kitapta da tahmin ederek okuma yöntemi kullanılmıştır. Çocuklarda okumaya karşı merak duygusu oluşturulmuştur.

Aynı kitabın ilk metinleri farklı adlarla yazılmış ancak konu itibariyle aynı olayın devamı anlatılmıştır. Yine çocuklarda okumaya karşı merak ve ilgi uyandırılmıştır. Okumaya karşı olumlu tutum geliştirilmiş ve okuma sevgisi oluşturulmuştur. Aynı kitaptaki metinler muhteva açısından birbiriyle ilgilidir. Metinler arası ilişkiye de önem verilmiştir.

Yeni Usul Talim-i Kıraat Beşinci Kısım Türkçe kıraat kitabında; görsel okuma yöntemi görülmüştür. Görsellerin altında açıklayıcı bilgiler bulunmaktadır. Çocukların görselleri tasvir etmesi bazen de görselle ilgili hikâye anlatması istenmiştir.

Kitapların hepsinde şiir metnlerinin çoğunun ezberletilmesi istenmiştir. Çocukların edebi zevk edinmeleri sağlanmıştır. Şiir metinleriyle dilin cümle yapıları ve kavramlar da öğretilmiştir.

Köprülüzade Mehmed Fuad'ın 1332/1916-17 yılında yayımlanan mekteb-i ibtidaiyenin son ve sultanienin ilk sınıfına mahsus *Milli Kıraat Beşinci Kısım* kitabında tahmin ederek okuma, ezber ve metinler arası ilişki yöntemi dolayısıyla etkileşimsel okuma yaklaşımı olduğu görülmüştür. Kitapta metinlerden bazıları parçalar halinde hazırlanmıştır. Şiir metnlerinin hemen sağ üst köşesinde ezber ve inşad ifadesi yazılmıştır. Şiir metnlerinin altında da şairlerinin özgeçmişleri yazmaktadır. Kitapta birbiriyle ilgili metinlerle metinler arası ilişki kurulmuştur.

Necmettin Sadullah, Midhat Sadullah ve Ruşen Eşref Bey'in hazırladığı 1340/1920 yılında yayımladığı, *Yeni Kıraat Kitabı Beşinci Kısım*' da metinler bölümler halinde ve birbiriyle ilgili olarak hazırlanmıştır. (Bu kitaba sadece bu bölümde değinildiği için örnekleri verilmiştir.) Şiir metinleri ezberletilmiştir. Örnekler: “Kollektif Şirketi 1, Anonim Şirketi 2, Hissedarlık Suretiyle Şirket 3”, Zengin Bir Adamın Elbiseleri 1, 2... Ezberlenmesi istenen şiir örnekleri: Gurubdan Sonra ve Kar adlı şiir metnin sağ üst köşesinde Ezber ve İnşad yazmaktadır. Yaralılara Yardım şiir metninin üzerinde inşad yazmaktadır.

Köprülüzade Mehmet Fuad tarafından hazırlanan, 1341/1924 yılında yayımlanan, beşinci sınıflara mahsus olan, *Yeni Milli Kıraat* kitabında şiir metinleri ve manzum hikâyeler ezberletilmiştir. Örnek: “Fener, Hüseyin'in Tavuğu” adlı şiir metinleri ve “Para” manzum hikâye metninin yer aldığı sayfanın sağ üst köşesinde ezber ya da ezber inşad yazmaktadır. (Bu kitaba sadece değerlendirme bölümünde yer verildiği için örnekleri verilmiştir.)

4.5.5.6. Metin Türleri

Beşinci sınıf Türkçe kıraat kitaplarında, günümüzdeki Türkçe ders kitaplarındakinden daha fazla metin bulunur. Dolayısıyla çocuklar, daha çok metin türüyle karşılaşma imkânı bulmuştur. Kitaplarda, hikâye edici metin türleri daha

fazladır. Yine pozitif bilgiler hikâye içerisinde kurugulanmıştır. Bilgi verici metinlerde sohbet türü tercih edilmiştir. Çocuklara bilgiler, sohbet edilerek anlatılmıştır.

Güzel Kiraat kitabındaki metinlerin tamamı hikâye edici metin türündedir.

Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kiraat Kitabında 41 hikâye, 5 anı, 1 deneme, 12 sohbet, 6 şiir metni bulunur.

Çocuk Kitabı Kolay Kiraat kitabında; 31 hikâye, 1 fabl, sekiz anı, 12 sohbet, 1 deneme, 13 şiir metni bulunur.

Yeni Usul Talim-i Kiraat Beşinci Kısım ve Altıncı Kısım kitabında tarihî ve fennî malumat içeren metinler, letaifler, şiirler, hikâyeler, muhavere metinleri yer alır.

Aynı serideki bu iki kitapta letaif ve muhavere metinlerine, diğer kitaplardan daha fazla yer verilmiştir. Yine hikâye edici metin türleri daha fazladır.

Kızlara Mahsus Kiraat Muallimi Beşinci Kitap'taki metinler sohbet türündedir. Kız çocuklarına ev hanımlığına dair hayatları boyunca ihtiyaç duyacakları bilgiler (ev işleri, nezaket, saygı, yemek yapma, sofrada adabı...) öğretilmek istenmiştir.

4.5.5.7. Metin Temaları

Bu sınıf düzeyindeki kitaplarda, Millî Mücadele ve Atatürk temasına biraz daha fazla yer verilmiştir. Millî mücadele dönemi olması nedeniyle çocukların yaşantısına ve yaşadığı döneme ayna tutulmuştur. Vatanını seven, milli mücadele ruhu taşıyan bireylerin yetişmesine özen gösterilmiştir. Bu tema altında vatanseverlik, milli mücadele, milli egemenlik, vatan sevgisi konuları işlenmiştir. İşlenen diğer tema ve konu önerileri şöyledir:

Doğa ve evren: bitkiler, ağaçlar, canlılar, deniz canlıları, doğal afetler, doğa, hayvanlar, mevsimler, yeryüzü,

Erdemler: iyilikseverlik, dürüstlük, kardeşlik, alçak gönüllülük, liyakat, fedakârlık, vicdanlı olmak, saygı, kanaatkârlık, merhamet, kardeşlik, vefa, dayanışma, dürüstlük

Çocuk dünyası: merak, keşif, oyun, okul

Birey ve Toplum: hayat becerileri, kültürel farklılıklar, farklılıklara saygı, gurbet, empati, devlet, sosyal mesaj içerme, meslekler

İletişim: aile iletişimine çok önem verilmiştir ve vurgulanmıştır.

Kişisel Gelişim: öz denetim, çalışkanlık, beceri, başarı, motivasyon, kişilik tipleri, öz eleştiri, öğrenmeyi öğrenme

Milli Kültürümüz: sıra, yurdumuz, kültürel miras, aile, tarihi mekânlar, bayrak, inanç, vatan sevgisi

Vatandaşlık: alın teri, emek, çalışma

Zaman ve Mekân: ülkeler, şehirler, akşam vakti

Bilim ve Teknoloji: icatlar, teknoloji, girişimcilik

Okuma Kültürü: okuma sevgisi, okuma alışkanlığı

Sağlık ve Spor: Hastalıklar

İletişim: Aile iletişimi

Duygular: sevgi, üzüntü, heyecan, sitem, takdir etme, kıskançlık, mutluluk,

4.5.5.8. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

Çocuk Kitabı - Kolay Kıraat adlı kitap incelendiğinde; kitapta, Arap ve Fars edebiyatının etkisi görülmüştür. Aynı kitapta “Yarım Burgaz Mağarasını Ziyaret Ma’bad) adlı metnin temrin bölümünde akis, makes, inikas, münakis kelimelerinin manasını lügatte arayınız ve bu kelimeleri kullanarak cümleler vücuda getiriniz.” vazifeleri de bu duruma örnektir. Bunlarla beraber kelimeler verilmiş ve tanımları ve cümlede kullanımları istenmiştir.

Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat Kitabı’nda az sayıda metinden sonra öğrencilerin bilmedikleri kelimeler ve tanımlarına yer verilmiştir. Bu durum metinlerdeki kelimelerin çoğunun çocuk tarafından bilindiği ya da cümlenin tamamından o kelimenin anlamına kolaylıkla ulaşabildiğini göstermektedir.

Yeni Usul Talim-i Kıraat Beşinci ve Altıncı Kısım Türkçe kıraat kitaplarında, söz varlığını geliştirme yöntemi değişiklik göstermiştir. Sınıf seviyesine göre daha üst düzey kelime öğretimi yapılmıştır. Dil öğretiminde hem kelimenin ailesi hem de deyim ve atasözleri içerisinde kullanımına dair oldukça fazla örnek verilmiştir.

Yeni Usul Talim-i Kıraat Beşinci Kısım’da söz varlığını geliştirme açısından çocuğun karşılaşacağı kelimelerin hepsi olmasa da genel olarak çoğu verilmiştir. Ayrıca muallimlerden, çocuğu kelime öğrenmeye karşı istekli hâle getirmeleri istenmiştir. Onlara söz varlığını geliştirici etkinlikleri cazip hâle getirmeleri tavsiye edilmiştir.

Güzel Kıraat Kitabı’nda söz varlığına dair etkinlik bulunmaz.

4.5.5.9. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenilen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Muharriri Siraceddin olan 1341/1925 yılında yayımlanan, beşinci sınıflar için hazırlanmış olan, *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat* adlı kitapta metinlerle okuma becerisi dışında konuşma ve yazma becerilerinin de geliştirilmesine yönelik etkinlikler bulunmaktadır. Kitaptaki etkinliklerle çocuğun bir metni okuyup kendi cümleleriyle anlatması sağlanarak konuşma becerisi, şiir metinlerini düz yazı metnine dönüştürmesi vazifeleriyle de yazma becerisi geliştirilmiştir.

Temrin: Bu hikâyeyi (hikâye şiir metni şeklindedir) nesre tahvil ediniz ve ne anladınızsa anlatınız ya da bu manzumeyi nesre tahvil ediniz, görevleri verilmiştir.

Muallim Ahmed Cevad tarafından hazırlanan, 1331/1915-16 yıllarında yayımlanan beşinci sınıflara mahsus *Güzel Kıraat* kitabında görsel okumaya dair otuz etkinlik vardır. Görsel okumaya çok önem verilmiştir. Görsellerle konuşma ve yazma becerilerinin de geliştirilmesi sağlanmıştır. Çocuklara küçük yaştan itibaren yazarlık eğitimi verilmiştir. Onlar, yazmaya karşı olumlu tutum geliştirmiştir.

Kitapta; görseller verilmiş ve görselleri tasvir etmeleri ya da görsel hakkında çocukların seviyesine göre bir kompozisyon ya da hikâye anlatması/yazması istenmiştir. Misal olarak “Buna dair tasviri küçük bir makale kaleme alınız. Yirmi satırdan az ve yirmi beş satırdan fazla olmayacaktır.” yazılmıştır. Çocukların seviyesine göre onları yazmaya karşı korkutmadan, kısa metinler yazmaları sağlanmıştır.

Ahmed Cevad’ın hazırladığı, 1928 yılında yayımlanan, *Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat Kitabı*’nda; bir konu hakkında, “Bunun faydalarını arkadaşlarınızdan birinin ağzıyla tahriri olarak anlatınız.” vazifesiyle çocukların konu hakkında kompozisyon yazmaları istenmiştir. Aynı kitapta, yarım bırakılan metinlerin devamının anlatılması istenmiştir. Yaratıcı konuşma becerileri geliştirilmek istenmiştir.

Köprülüzade Mehmet Fuad tarafından hazırlanan, 1341/1924 yılında yayımlanan, beşinci sınıflara mahsus olan, *Yeni Milli Kıraat* kitabında yazma becerisini geliştirmeye yönelik etkinlikler bulunmaktadır. (Bu kitaba sadece değerlendirme bölümünde değinildiği için örnekleri verilmiştir. Örnekler: “Ah Nejad” adlı şiir metninden sonra “Muallim efendiler bu manzumeyi nesre tahvil ettirmeliler.” “Düşmanlarımız – Deli Petro” adlı hikâye metninden sonra “Petro’nun memleketini yükseltirken bizim memleketimiz ne halde idi. Bununla ilgili bir vazife yazınız.” diğer

hikâye metinlerinden sonra da “Bu hikâyeyi anlattıktan sonra kitabet vazifesi olarak yazınız.” denmiştir.

4.5.5.10. Metin Soruları

Türkçe kıraat kitaplarındaki sorularla çocukların çeşitli becerileri geliştirilmek istenmiştir. Konuyu farklı açılardan düşünmeleri, eleştirmeleri, kendini hikâyenin kahramanının yerine koyması ve onun duygularını anlayabilmesi, olayları değerlendirmeleri, var olanı kendilerine göre değiştirmeleri ya da yepyeni bir şeyler oluşturmaları, doğru olan ahlaki davranışa kendilerinin karar vermeleri ve bunların yanında kendi yaşantısında bulabildiği gibi birçok özellik kazandırılmak istenmiştir.

Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat Kitabı’nda metin altı soruları çocuğu düşündürmeye yöneliktir. Metin bittikten sonra sualler iki başlık altında verilmiştir. Bu başlıklardan da çocukları düşündürmek, üst bilişsel düşünme becerilerini geliştirmek hedeflenmiştir. Fikirlerin Tahlili ya da Düşündürmek İçin Sualler başlıkları altında metinle ilgili ya da metinden yola çıkarak çocuğun kendisinin çıkarımında bulunabileceği sorulara yer verilmiştir. Ayrıca sorular, çocuğun yaşadığı yere göre uyarlanabilmiştir. Örnek: Şelale gördünüz mü? Görmüşseniz tasvir ediniz? Görmemişseniz mektebinizin, şehrinizin, köyünüzün etrafını tasvir ediniz? (Yaşantıya dönük)

Necmettin Sadullah, Midhat Sadullah ve Ruşen Eşref Bey’in hazırladığı 1340/1920 yılında yayımladığı, *Yeni Kıraat Kitabı Beşinci Kısım*’ da “fikirler” başlığı altında metindeki olayları eleştirmeye, nedenini sorgulamaya yönelik sorular hazırlanmıştır. (Bu kitaba, sadece değerlendirme bölümünde değinilmiştir o nedenle örnek verilmiştir.)

“Köpekle Uyuyan Çocuk” syf 21

Fikirler: Necmi niçin o gece yalnız kaldı? Niçin yemek yemedi? O hale gelmesine sebep ne olmuş? Beraber yattığı köpek temiz, güzel bir köpek midir? Köpek temiz de olsa beraber yatılır mı? Acaba o gece rahat uyuyabilmiş midir? Bu hale gelmemek için ne yapmalı?

Maden Kömürü:

Sonbalarda ne yakılır? Demirci maden kömürü yerine odun yakıp iş görebilir mi? Madenci niçin yarı çıplak olarak çalışır? Madenlere hücum eden su nereden gelir? Madenlerde başka kaza olur mu? Madencilik karlı bir sanat mıdır? Su basmasına çare bulunmuş mudur?

Yeni Usul Talim-i Kıraat Beşinci Kısım Türkçe kıraat kitabında bilişsel ve duyuşsal beceriler geliştirilmek istenmiştir. Bununla beraber çocuğun hayatına ve yaşadığı yere göre de sorular uyarlanmıştır.

4.5.5.11. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

Çocuk Kitabı Kolay Kıraat adlı kitaptaki birçok metinde milli mücadele dönemi anlatılmıştır. Metinler çocuğun yaşadığı döneme ve yaşantısına ışık tutmuştur. Kıraat kitabında, yaşanan milli mücadele dönemini aydınlatan metinlere öncelikle yer vererek milli mücadele ruhunu ve vatan sevgisini çocukların mini mini yüreklerine işlemeye çalışılmıştır.

Uzun bir konuyu anlatan bir metin parçalara bölünmüştür. Her bölüm, öne çıkan özelliğiyle farklı metin adı almış, anlam bütünlüğü sağlanarak devam etmiştir. Hatta cümleler bir önceki metinde bırakıldığı yerden diğer metinde devam etmiştir. Bir dizi serisi oluşturulmuştur.

Necmettin Sadullah, Midhat Sadullah ve Ruşen Eşref Bey'in hazırladığı 1340/1920 yılında yayımladığı, *Yeni Kıraat Kitabı Beşinci Kısım*' da metin altlarında çocuğun konuyu hayalinde daha iyi canlandırabilmesi için dipnotlar bulunur. (Bu kitap sadece değerlendirme bölümünde değinildiği için örnekleri verilmiştir.)

Örnekler: “Demir” metninin yer aldığı sayfanın altında Çelik içine bir parça kömür karıştırılmış demirdir. “Güliiver’in Muhabere Usullerinden” adlı metnin altında da dipnot vardır. 1 Turuva: Çanakkale sancağında Kaz Dağı'nın guruba nazır ettiğinde boğaz medhaline yakın bir mahalde bu, gün harabesi görülür. Bir şehirde eski Yunanlılar bu şehri milattan on üç asır evvel tahmin edilen tarihte on sene muhasaradan sonra zapt etmişlerdi.

Özellikle beşinci sınıf kitaplarında, ulusların tarihinde önemli yer edinen şahsiyetlerin tanıtımı ve yaptıkları önemli şeyler çocuklara hikâyelerle tanıtılmıştır. Çocukların genel kültür açısından zengin bireyler olmaları sağlanmıştır. Bu kişilerin hayatlarının doğrudan bilgi olarak değil de hikâyeye içerisinde anlatılması bilgileri keyifle öğrenmelerini sağlamıştır. Tarihi şahsiyetler, onların çabası, gayreti, fedakârlıkları, azimlerinin çocuklara örnek olması da istenmiştir.

Çocuklar hikâyeye edici metinleri bilgi verici metinlerden daha hızlı okur ve daha kolay anlar. Bilgi verici metinleri okumaktan çok hoşlanmazlar. Kıraat kitaplarına metin hazırlanırken bu hususlar dikkate alınmıştır. Kıraat kitabında birçok metinde pozitif

bilgiler kurgulanarak aktarılmıştır. Beşinci sınıf Türkçe kıraat kitaplarında ağırlık verilen husus; bilgiler hikâyelerle, hikâyelerin içerisinde verilmiştir.

Beşinci sınıfta hem Türk edebiyatı hem Dünya edebiyatından seçme metinlerle çocukların edebi yönden zevkle okuyacakları metinlerle karşılaşmaları sağlanmıştır. Çocuğun farklı dünyaları tanımaları sağlanmıştır. Bu durum çocuğun okuma sevgisine mutlaka katkı sağlamıştır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma verilerinden hareketle elde edilen sonuçlar ve sonuçlara ilişkin öneriler yer almaktadır.

İptidai mekteplerinde okutulan Türkçe kıraat kitapları eski harfli basma eser ihtiva eden kütüphanelerin taranmasıyla temin edilmiştir.

Ulaşılan sonuçlar aşağıda çalışmanın problem cümlelerine istinaden oluşturulan başlıklar altında detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

5.1. Sonuçlar: Sınıf Düzeylerine Göre Tüm Kıraat Kitaplarının Değerlendirilmesi

Araştırmanın amacı doğrultusunda kıraat kitaplarının incelenmesinden elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlar aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

5.1.1. Kıraat Kitaplarındaki Metinler

Türkçe kıraat kitapları, sınıf seviyesine göre günümüzdeki Türkçe ders kitaplarına göre çok daha fazla metne sahiptir. Çocuklar daha zengin metinleri barındıran kitaplar okumuştur. Çocukların etkili, işlevsel çok sayıda metinle karşılaşmaları sağlanmıştır. Örneğin; birinci sınıflar için hazırlanmış olan Pakize ve Nazım'ın hazırladığı, 1928 yılında yayımlanan, *Kız ve Erkek Çocuklara Kıraat Kitabında* elli dokuz metin; ikinci sınıflarda okutulan Osman Şevki Efendi tarafından hazırlanan, 1912 yılında yayımlanan *Yeni Usul Talim-i Kıraat Kitabı İkinci Kısım* kitabında altmış yedi metin; üçüncü sınıflar için hazırlanmış olan Muharriri Siraceddin olan 1925 yılında yayımlanan, *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat* kitabında elli dokuz metin; dördüncü sınıflar için Ahmed Cevad tarafından hazırlanan, 1925 yılında yayımlanan, *Türkçe Kıraat Kitabında* yetmiş dokuz metin; beşinci sınıflar için Siraceddin'in hazırladığı, 1341/1925 yılında yayımlanan, *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat* kitabında seksen bir metin bulunur.

Alandaki çalışmalar tarandığında; Koç (2018)'un yaptığı araştırmaya göre, “*Kız ve Erkek Çocuklara Kıraat Kitabı*”nda altmış metin varken, Türkçe ders kitabında on sekiz metin vardır.

Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin sayısı olarak bu çalışmada ulaşılan sonuçlara göre az olduğu tespit edilmiştir (Kolaç, 2009; Pilav ve Oğuz, 2013; Yıldız, Altun, Ceran, Dağ, Özgül, 2019). Ancak 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programına bakıldığında sekiz temada üçü okuma, biri dinleme metni olmak üzere otuz iki metne yer verilmiştir. Bunlara sekiz serbest metin eklenmesiyle toplamda 40 metin yer almıştır. Bu sonuç, çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmemektedir. Güleç ve Demirtaş (2012)'ın Amerika'da ana dili öğretiminde kullanılan 8. sınıf İngilizce ders kitabı ile Türkiye'de kullanılan ilköğretim 8. sınıf Türkçe ders kitabı arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymayı amaçladıkları bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada Türkçe ders kitabındaki metin sayısını yirmi beş, Amerika'da kullanılan ders kitabındaki metin sayısını ise yetmiş yedi olarak saptamışlardır. Bu araştırmanın sonucu yapılan çalışmanın sonucuyla örtüşmektedir.

Karadağ ve Kurudayıoğlu (2010) çalışmasında Türkçe Öğretim Programı'nda (1-5) metinler hakkında şunları belirtmiştir:

Birinci sınıf ders kitabında on altı metin vardır. Üst sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarında sekiz ünite bulunmaktadır. Her üniteye dörder tane olmak üzere toplam otuz iki metin yer almaktadır.

Ayrıca incelenen Türkçe Kıraat kitaplarında düz yazı metinlerinin müellifleri ya da hangi kaynaktan alındığı bilgisine çok az sayıda metinde yer verilmiştir. İlk üç sınıfta çok az metnin müellif bilgisine rastlanmıştır. Dördüncü ve beşinci sınıflarda çoğu metnin altlarında müellifi ve onun hangi kitabından alındığı ya da sadece metnin hangi kaynaktan temin edildiği bilgisi yazılmıştır. Tüm sınıf seviyelerinde okutulan kıraat kitaplarında şiir türü metinlerin ise genel olarak şair bazen de hem şair hem de kaynak bilgisi belirtilmiştir. Örneğin; Köprülüzade Mehmed Fuad'ın 1332/1916-17 yılında yayımlanan mekteb-i ibtidaiyenin son ve sultanienin ilk sınıfına mahsus *Milli Kıraat Beşinci Kısım* kitabında bazı metinlerin hangi eserden alındığı sayfanın sağ üst köşesinde yazılmıştır.

Birinci sınıflardaki tüm kıraat kitapları incelendiğinde metinlerin tespit edilen müellifleri ve metnin alındığı eserler: Ziya Gökalp - Çocuk Dünyası, Ali Ulvi, Tevfik Fikret, Ahmet Cevat, İsmail Hikmet, Nüzhet Sabit, İrfan Emin, Halid Fahri, Orhan Seyfi, Mehmet Faruk, Köprülüzade Mehmet Fuat. İkinci sınıflarda da aynı yazar/şairlere rastlanmıştır. Farklı olarak Sabri Cemil'in şiir metinleri bulunur. Üçüncü sınıflarda da Mehmed Emin, Siraceddin, Kemaleddin Kami, İbrahim Alaaddin eklenmiştir. Dördüncü ve beşinci sınıflarda İbrahim Alaaddın - Çocuk Şiirleri, Ali

Hami - Mektep Alemleri, Mehmet Emin - Türk Sazı, Ali Ulvi - Çocuklarımıza Neşideler, Mehmed Emin - Türk Sazı, Namık Kemal Beğ, Midhat Paşa, İbrahim Müteferrika, Ahmet Refik - Altun Kitaptan, Ruşen Eşref, Mehmet Emin, Ahretlik, Mehmet Akif, Mehmed Emin - Halk Hükümeti Risalesinden, Gazi Paşa'nın Nutkundan, Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Nutkundan), Edvar-ı Fuadan) Ali Hami - Mektep Alemleri, Halid Ziya - Aşağı Cadde, Tefvik Fikret... Bazen de metnin sadece alındığı kaynak belirtilmiştir. Örneğin Milli Kıraatten, Azim ve Sebat Numunelerinden...

Dergilerden de bazı metinler alınmıştır. "Dane" adlı metni, Ali Haydar Bey Muallimler Mecmuası'nda yazmıştır.

Çocukların edebi yönden zevkle okuyacakları hem Türk edebiyatı hem Batı edebiyatından seçilmiş, metinlerle karşılaşmaları sağlanmıştır. Batı edebiyatından seçilmiş eserlerin çevirileri üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıf kitaplarında görülmüştür. O dönemin şartları düşünüldüğünde bu hususa değer verilmesi okuma eğitimine ve Türkçe kıraat kitaplarının hazırlanmasına ne denli önem verildiğini göstermektedir.

Necmettin Sadullah, Midhat Sadullah ve Ruşen Eşref Bey'in hazırladığı 1340/1920 yılında yayımladığı, *Yeni Kıraat Kitabı Beşinci Kısım*'da ve Köprülüzade Mehmed Fuad'ın 1332/1916-17 yılında yayımlanan mekteb-i ibtidaiyenin son ve sultanienin ilk sınıfına mahsus *Milli Kıraat Beşinci Kısım* kitabında şiir metinlerinin altında şairlerinin edebi özelliklerini yansıttak özgeçmişleri yazmaktadır.

Yapılan çalışmalar tarandığında; bu araştırma ile benzer bir araştırmanın olmadığı görülmüştür. Fakat günümüzde yapılan çalışmalar incelendiğinde, Kemiksiz (2018)'in yaptığı çalışmada ders kitaplarında yazarı olmayan metne yer verilmediğini tespit etmiştir. Metinlerin büyük bir kısmının tek yazarlı olduğunu bulgulamıştır. Bazı metinlerin ise komisyon tarafından yazıldığını belirtmiştir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar yapılan çalışmanın kimi sonuçlarıyla benzerlik göstermesine karşın kimi sonuçlardan farklılık arz ettiği tespit edilmiştir. Bunun yanında Türkçe Öğretim Programı incelendiğinde, metin komisyon tarafından yazılmamışsa yazar bilgisine yer verilmiştir. Şair ve yazarların hayat hikâyelerinde sadece edebi yönlerinin öne çıkarılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu yönüyle beşinci sınıflarda kullanılan bazı kıraat kitaplarıyla benzer özellikler göstermektedir. Bu araştırmanın sonuçları ve Türkçe dersi öğretim programı göz önünde bulundurulduğunda yapılan çalışmanın kimi sonuçlarıyla benzerlik göstermesine karşın kimi sonuçlardan farklılık arz ettiği tespit edilmiştir.

5.1.2. Kimler İçin Hazırlanmış

Kıraat kitapları, iptidai mekteplerinde okuyan çocukların özelliklerine göre hazırlanmıştır. Çocuğun yaşadığı bölge, yerleşim birimi (şehir, taşra ve köy), cinsiyet, inanç grubu, etnik topluluk (aşiret), kademeleri (sınıf seviyesi) düşünülmüştür.

Örnek kitaplar:

Pakize. (1338/1922). *Milli Kız Kıraati*. Devre-i Evveli İkinci Sene. Orhaniye Matbaası. Kızlara mahsustur. Tüm sınıf seviyelerinde kızlara mahsus kıraat kitapları içerik ve görsel açıdan incelenmiş ve kızların ilgi alanlarına yönelik hazırlanmış olduğu görülmüştür. Kitapların kapağında, kızlara mahsus hazırlandığı ve metinlerin içeriği hakkında bilgiler verildiği görülmüştür. Örnek olarak birinci sınıflar için hazırlanmış olan *Pırlanta Kitabı*'nin kapağında "Sevgili Hemşireler" hitabıyla kıraat kitabının "Küçük kızlara özel olarak hazırlandığı, ev idaresi konusunda ön bilgiler içerdiği, ahlaklı, terbiyeli, kültürel açıdan medeni bireyler olmalarına katkı sağlayacak bilgilerin hikâyeler içerisinde verildiği belirtilmiştir. Ayrıca metinlerde aile muhabbetinin işlendiği, gayet açık ve sade bir dille anlatılan metinlerin seçildiği aynı zamanda talim (etkinlik) yapılabilecek metinlerin bulunduğu bir kitap olduğu ifade edilmiştir.

Kız ve erkek çocukların ikisine yönelik olan örnek kitap: Pakize - Nazım. (1928). *Kız ve Erkek Çocuklara Kıraat Kitabı*. Marifet Matbaası.

Mehmed (Muhammed) Masum. (1326/1910-11). *Anadili Kıraat Kitabı*. Selanik Matbaası. (Mekteb-i ibtidaiyenin ikinci sınıfında tedris edilmek üzere Bulgaristan İslamiye Cemiyeti tarafından biltetik kabul olunmuştur). Bu kitap yaşanan bölgeye göre hazırlanmıştır.

Taşra ve köy mekteplerinde okutulan kıraat kitapları da tespit edilmiştir. Taşra ve köy mekteplerinde okutulan Türkçe kıraat kitaplarında (İlk üç sınıf okutulur.) metinlerde ziraatle ilgili bilgiler çocuğun seviyesine göre verilmiştir.

Tüccarzade İbrahim Hilmi. (1336/1916). *Köy Mektepleri Türkçe kıraati - hem okuyor hem yazıyorum*. (Resimlidir, köy, kasaba çocuklarına mahsustur.). Matbaa-i Şems.

Bedros Karabetyan (Bedros Zeki). (1894). *Rehnuıma yı Kıraat ve Tercüme*. İşan Berberyan Matbaası. (64 s. 19x13 Türkçe- Ermenice). Abdullah Şaik. *Kıraat kitabı*. Kızıl Şark Matbaası. Bakü.

M. Mermi. (1327 / 1911). *Kıraat okurum 3. kısım*. Yeni Asır Matbaası. Selanik.

Aşiretler için “Aşiret Mektebi’nin Ders Programı” hazırlatıldığına göre mutlaka uygun kıraat kitapları hazırlanmıştır. Ancak bu tarz yazılan kitaplar incelenmemiştir. Aynı durum inanç grupları için de geçerlidir.

2019 Türkçe Öğretim Programı temel alınarak hazırlanan Türkçe ders kitapları bölgelere, cinsiyete, aşiretlere, inançlara göre hazırlanmamıştır. Ders kitaplarında da bu hususlar gözetilerek ayrı ayrı kitaplar hazırlanmamıştır. Araştırma neticesinde elde edilen sonuçlar, bu yönüyle güncel programlarla örtüşmemektedir.

5.1.3. Biçimsel Özellikleri

Türkçe kıraat kitaplarının genel olarak kapaklarında, aynı sınıf seviyesinde olan çocuk/çocuklar ile sınıf ortamında kitap okuyan çocuk resimleri bulunmaktadır.

Kıraat kitapları; çocuk seviyesine uygun, anlaşılır, baskısı temiz, açık, net ve estetikdir. Sayfaların yazılı alanın dışında kalan sağ, sol, alt ve üst yanlarında 20 mm boşluk, iç kısımlarda ise boşluk daha az bırakılmıştır. Sayfa numarası, sayfaların karşılıklı olarak sağ ve sol üst kısımda olduğu, zemin çok açık kahverengi, yazılar ise siyahtır, metindeki yazılar zemin rengine zıttır. Böylece rahatlıkla okunabilir. Metinlerde satır arası boşluk iki iken sualler ve kelime kısmında bir punto ve bu kısımlarda farklı yazı stili kullanılmıştır. Yazılar gözü yormayacak büyüklüktedir. Yazım, noktalama, söz dizimi bakımından dönemin imla kurallarına uygun, metin adlarının genellikle kısa ve metnin konusuna uygun olduğu görülmüştür.

Kıraat kitaplarının biçimsel özellikleri, sınıf seviyesine göre değişmiştir.

Birinci sınıflarda; 23 x 15 veya 23 x 15 17.5 x 11,

İkinci sınıflarda; 18 x 12 14.5 x 8.5,

Üçüncü sınıflarda; 20 x 14 16.5 x 10.5,

Dördüncü sınıflarda; 19 x 13 16 x 9.5,

Beşinci sınıflarda; 19 x 13 16 x 9.5 ebatında ve genellikle resimlidir.

Birinci ve ikinci sınıflarda, metinler yarım sayfa iken üst sınıflarda metin uzunluğu artmıştır. Buna karşılık metinlerin çok uzun olmamasına özen gösterilmiş, metinler bölümler halinde hazırlanmıştır.

Kaya ve Kardaş (2019) Türkçe ders kitabında bulunan metinlerin taşınması gereken nitelikler ve metin türlerinin sınıflandırılmasıyla ilgili Türkçe öğretmen adaylarının ve Türkçe öğretmenlerinin görüşlerine başvurdukları çalışmada; metinlerin uzun, öğrenci seviyesine uygun olmakla birlikte güncel ve ilgi çekici olmadığını

etkinliklerin fazla ve ayrıntılı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Kaya ve Çiftçi (2020) de yaptıkları çalışmada dinleme metinlerinin uzun olduğunu belirtmişlerdir. Kaya (2020c) metin uzunluklarının öğrenci başarısı üzerine etkisiyle ilgili yaptığı çalışmada deney grubuna ait kısa metinler ön test-son test başarı puanları arasında anlamlı farklılık olduğunu tespit etmiştir. Çalışma grubundaki öğrencilerin çoğunlukla Türkçe kitaplarındaki metinlerin uzunluğuna, metinlerin kısa olması gerektiğine dair görüş bildirdiklerini dile getirmiştir. Bu araştırmaların sonuçları yapılan çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

5.1.4. Görsel Özellikleri

Kıraat kitaplarında görsellerin hazırlanmasına oldukça fazla önem verilmiştir. Kitaplar genel olarak görsel açıdan zengindir. Metinler için fotoğraf yerine resimler, özel olarak hazırlanmıştır. Metnin konusuna özel kompozisyon gibi olayı, duyguyu yansıtan resimler çizilmiştir.

Görsellerin hazırlanmasına, görsel okumaya ve görsele dair konuşma ve yazma becerilerini geliştirmeye (hikâye anlatma ve yazma) yönelik etkinliklere, her sınıf seviyesinde okutulan kıraat kitaplarında özel olarak yer verilmiştir.

Türkçe kıraat kitaplarında görseller sadece çocuğun metne ilgisini çekmek amacıyla değil görsel okuma etkinlikleri yaptırmak için de kullanılmıştır. Bu hususa özel olarak önem verilmiştir. Kitaplardaki görsellerin çoğunun çocuk resimleri olmasıyla, çocukların metne dikkati çekilmiş ve metni içselleştirmesi sağlanmıştır. Kızlar için hazırlanan Türkçe kıraat kitaplarındaki görsellerde de kız çocukları ve annelerinin olması kız çocuklarının ilgi dünyalarına önem verildiğini göstermektedir.

Her sınıf seviyesinde okutulan Türkçe kıraat kitaplarında görsellerin yorumlanmasına, görsellerle anlatma becerilerinin geliştirilmesine yönelik çok sayıda etkinlik bulunur. Birinci sınıflarda görsellerin tasvirinin yapılması istenirken, üst sınıflara gelindiğinde ise çocuklardan görsele dayalı hikâye yazma ya da anlatması istenmiştir. Bazen de hem görsel hem metinle hikâyenin bir bölümünü oluşturması beklenmiştir.

Kıraat kitabında çocukların sınıf seviyesine göre onların dünyasına hitap eden görseller hazırlanmıştır. Daha çok çocuklar ve doğadaki canlılar resmedilmiştir. Metinlerin konusuna uygun olan, özel resimler çizilmiştir. Çocukların hem metinle hem de görselle bağlantı kurarak yeni düşüncelere ulaşması hedeflenmiştir.

Görsellerin çoğunda çocuk resimleri bulunur. Çocukların kendisinden bir şeyler bulması kitaba ve okumaya ilgisini çekmiştir.

Osman Şevki Efendi'nin hazırladığı Yeni Usul Talim-i Kıraat kitaplarında ve Necmettin Sadullah, Midhat Sadullah ve Ruşen Eşref Bey'in 1340/1920 yılında yayımlanan *Yeni Kıraat Kitabı'nın* tüm kısımlarında Maarif Vekâleti Celilesince kıraat kitabının tetkik edildiği, mükemmel resimleri olduğu ve baskısının nefis bir şekilde hazırlandığı ifade edilmiştir. Bunlarla beraber bu kitaplarda görsellere dair etkinlikler bulunur.

Kıraat kitaplarındaki görseller incelendiğinde görsellerin hazırlanması sırasında düşünülen, dikkat edilen özellikler yeni bir araştırmaya konu olacak düzeydedir.

Güncel çalışmalarda metinlerin anlaşılması, çocuğa estetik değer kazandırması bakımından resimlerin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Sever, 2013; Çakır, 2013; Baş ve Yıldız, 2014; İşcan ve Cımbız, 2018; Demirel, Kökçü ve Akbaba, 2018). Kıraat kitaplarında da bu hususa çok önem verilmiştir.

2019 Türkçe Öğretim Programına uygun olarak hazırlanan Türkçe kitaplarında metinler resim öğeleriyle desteklenmiştir. Son yıllardaki teknoloji alanındaki gelişmelere paralel olarak Türkçe ders kitaplarında grafik, tablo vs. görsel öğelere de yer verilmiştir.

Durukan (2011) yaptığı çalışmada ders kitaplarındaki metin ve görsellerin birbiriyle uyumlu olduğunu belirlemiştir. Kaya ve Kardaş (2019) çalışmalarında ders kitaplarının metin-resim uyumu bakımından büyük oranda olumlu olduğunu tespit etmişlerdir. Demirel, Kökçü ve Akbaba (2018) araştırmalarında, 5. sınıf Türkçe kitabı metinlerindeki resimlerin içerikle uyumlu olarak seçildiğini ifade etmişlerdir. İşcan ve Cımbız (2018) yaptığı çalışmada öyküleyici, bilgi verici metinlere ve şiir türlerine ait resimlerin, içerikleriyle büyük ölçüde uyumlu olduğunu tespit etmiştir. Bu araştırmaların sonuçları yapılan çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Bu çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermeyen çalışmalar olduğu da tespit edilmiştir. Türkçe ders kitaplarının görsel özelliklerinin araştırıldığı çalışmalar bulunmaktadır. Uzuner, Aktaş ve Albayrak (2010) çalışmalarında katılımcıların; 6-8. sınıflar Türkçe kitaplarındaki resimleri; yaratıcı düşünmeyi geliştirme, estetik zevk kazandırma bakımından yetersiz bulduklarını tespit etmişlerdir. Baş ve Yıldız (2014), sınıf öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda ve resim-metin ilişkisi kapsamında inceledikleri ilkökul Türkçe kitaplarının; yaratıcı düşünmeye, zengin hayal gücüne ve

sanat beğenisine sahip bireyler yetiştirmeyi sağlama bakımından yeterli olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Türkben (2019) yaptığı çalışmada ders kitaplarındaki görsellerin büyük oranda sayfa düzeni bakımından sınıf seviyesine uygun olduğunu, ancak sayfa düzenlemesi yönüyle uygun olmayan resimlerin bulunduğunu tespit etmiştir. Ayrıca metin resimlemelerinin büyük ölçüde öğrenciler için estetik duyarlılığı artırıcak, geliştirecek veya ortaya çıkaracak tarzda olmadığını dile getirmiştir. Ercantürk (2015) araştırmasının sonucunda metin-görsel uyumunun istenilen düzeyde olmadığını belirlemiştir. Ediş (2000) yaptığı çalışmanın sonucunda metinlerin muhteva bakımından zengin, resimlerin ise niteliksiz olduğunu dile getirmiştir. Ayhan (2010) yaptığı çalışmada metinlerdeki resimlerin baskı kalitesi yönünden çok düşük düzeyde olduğu, resimleme ve fotoğrafların bir arada kullanıldığını tespit etmiştir. Baş ve İnan Yıldız (2014) yaptıkları çalışmada Türkçe kitabındaki resimlerin yaratıcı düşünme becerisine, zengin hayal gücüne ve sanat beğenisine sahip bireyler yetiştirme açısından yetersiz olduğunu dile getirmiştir.

Türkben'in (2019) araştırması sonucunda ders kitabındaki resimlemelerin büyük ölçüde öğrencilerin estetik duyarlılığını artırıcı veya ortaya çıkaracak düzeyde olmadığı görülmüştür. Özellikle 8. sınıf Türkçe kitabında bu oranın çok düşük olduğu belirtilmektedir. Kıraat kitaplarında görsellerin ve görsellerle ilgili etkinliklerin hazırlanmasına çok önem verilmiştir.

5.1.5. Belirtilen Okuma Yöntemleri ve Yaklaşımları

Türkçe kıraat kitaplarında sesli okuma, yaratıcı okuma/tahmin ederek okuma, görsel okuma, ezber (şiir metinleri için kullanılmış), metinler arası ilişki, söz korusu (telaffuz hatalarını azaltmak için söz korusu yapıldığı tespit edilmiştir) ve etkileşimsel okuma yaklaşımı kullanıldığı görülmüştür.

Birinci ve ikinci sınıflarda metinler yarım sayfa olacak şekilde düzenlenmiştir. Metinlerin uzunluğu sınıf seviyesi gözetilerek arttırılmıştır. Üst sınıflarda da çocuğun metinleri kolaylıkla okuyup anlayabilmesi için metinler parçalara bölünmüştür.

İptidai mekteplerinde okutulan Türkçe kıraat kitaplarında, metinlerin birçoğu bölümler halinde yazılmıştır. Çocuklara okuma ve anlama kolaylığı sağlanmıştır. Tahmin ederek, yaratıcı okuma etkinliği mutlaka yaptırılmıştır. Bu durum çocuğun metnin diğer bölümünde neler olacağını merak etmesini, bazen de metni kendinin

tamamlamasını gerektirmiş, dolayısıyla okumaya karşı ilgili olmasını sağlamıştır. Okuma isteği oluşturulmuştur.

Örnek kitaplar: Muharriri Siraceddin olan, (1925 – 1341) üçüncü sınıflara mahsus *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat* kitabında, Muharriri Leyla Nigâr olan (1923-1339) dördüncü sınıflar için (Devre-i Mutasavvıta İkinci Sene) *Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı*, Muharriri Ahmed Cevad olan 1925 – 1341 yılında yayımlanan, dördüncü sınıflara mahsus *Türkçe Kıraat Kitabı*...

Alanda bu konuda yapılan çalışmalar tarandığında;

Yurdakal'un (2018) araştırmasının sonuçları ile bu çalışmanın sonuçları arasında paralellik bulunmaktadır. İlkokul 4. sınıf öğrencileri ile çalıştığı araştırma sonucunda, yaratıcı okuma çalışmalarının, okuduğunu anlamayı olumlu etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Çalışmanın nitel yönünde ise yaratıcı okuma etkinliklerine ilişkin öğrencilerin olumlu görüş belirttikleri ortaya konmuştur. Araştırmayla benzerlik gösterir.

Aytan (2014) çalışmasında; verilen yaratıcı okuma eğitiminin sonucunda yaratıcı okuma sürecinde metin anlama ve çözümlenme, metin oluşturma ve üretme, metin ekleme, metni canlandırma, görsel okuma ve Türkçe derslerine karşı tutum bakımından öğrencilerin olumlu gelişme kaydettikleri sonucuna ulaşmıştır.

Türkel ve Ünlüömert (2013) çalışmasında; bölümler halinde hazırlanmış metinlerden ve her bölüm sonunda, bölümle ilgili yaratıcı okuma sorularından oluşan etkinlikler tasarlamıştır. Böylece öğrenciler, kademeli yaratıcı okuma yönteminin okumaya karşı ilgilerine katkı sağladığını ve bu yöntemle okumayı daha öncekine göre daha zevkli ve daha faydalı bulduklarını belirtmişlerdir. Bu çalışma, Türkçe kıraat kitaplarındaki ulaşılan verilerle tutarlıdır.

Barrett'in (2001'den akt. Kasap, 2019, s. 36) tez çalışmasında; yaratıcı okuma etkinlikleri sonucunda öğrencilerin okuma isteklerinin arttığı, okuma becerilerinin geliştiği tespit edilmiştir. Çalışmayla uyumlu sonuçlara ulaşılmıştır.

Farklı olarak, Solak ve Yaylı'nın (2009) araştırmasında; altıncı ve yedinci sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin; metinlerarası okuma yönünden yetersiz ve ayrıca çok uzun olduğu tespit edilmiştir.

Metinlerin muhteva açısından birbiriyle ilgili olmasına özen gösterilmiştir. Hikâye edici metinlerde metinler arası ilişkiye de çok önem verilmiştir. Kitaptaki

metinler, kitapta yer alan diğer metinleri veya alt sınıflarda okunan metinleri içerik açısından hatırlatır niteliktedir.

Her sınıf seviyesinde mutlaka şiir türlerinin ezberlenmesi sağlanmıştır. Ezberleme tekniğiyle öğrencilerin hafızaları güçlendirilmiştir. Çocuklar, ezber yaparak, edebi değere sahip olan olan metinlerin söz varlığını, cümle yapılarını, anlatım özelliklerini kavramışlar, Türkçeyi doğru ve etkili kullanabilmişlerdir.

Şiir türünde ezber yöntemi öğrencilerin seviyeleri gözetilerek her sınıf düzeyinde mutlaka yaptırılmıştır. Şiir türü metinlerin altında veya sağ üst köşesinde şiirin ezberletilmesi vazifesi bulunmaktadır. Böylece çocukların küçük yaştan itibaren etkili ve güzel bir şekilde şiir okumayı öğrenmesi ve şiirleri ezberleyerek edebi zevk edinmeleri amaçlanmıştır. Şiirlerin düz yazıya çevrilmesi veya şiirden hareketle yeni metin oluşturulmasıyla da yaratıcı düşünme becerilerinin gelişmesi sağlamıştır.

Örnek kıraat kitapları: Mehmed Asım, Ahmed Cevad ‘ın hazırladığı, 1336 / 1917 yılında yayımlanan, birinci sınıflara mahsus *Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı*, Köprülüzade Mehmed Fuad’ın hazırladığı, 1924’te yayımlanan üçüncü sınıflara mahsus *Yeni Milli Kıraat* kitabı Muharriri Ahmed Cevad olan 1925’te yayımlanan dördüncü sınıflara mahsus *Türkçe Kıraat*, Muharriri Siraceddin olan 1925’te yayımlanan beşinci sınıflarda okutulan *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat* ile Muharriri Leyla Nigâr olan 1923’te yayımlanan dördüncü sınıflara mahsus (Devre-i Mutavassıta İkinci Sene) *Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı...*

Necmettin Sadık, Mithat Sadullah ve Ruşen Eşref tarafından hazırlanan, 1340/1920, *Yeni Kıraat Kitabı Üçüncü Kısım* kitabında Orhan Seyfi’nin “Sultan Mahmud ile Kayıkçı” adlı manzum hikâyenin ezberletilmesi farklıdır.

Necmettin Sadullah, Midhat Sadullah ve Ruşen Eşref Bey’in hazırladığı 1340/1920 yılında yayımladığı, *Yeni Kıraat Kitabı Beşinci Kısım*’ da ve Köprülüzade Mehmed Fuad’ın 1332/1916-17 yılında yayımlanan mekteb-i ibtidaiyenin son ve sultanienin ilk sınıfına mahsus *Milli Kıraat Beşinci Kısım* kitabında metinlerden bazıları bölümler halinde ve birbiriyle ilgili olarak hazırlanmıştır. Şiir metinlerinin hemen sağ üst köşesinde ezber ve inşad ifadesi yazılmıştır. Şiir metinlerinin altında da şairlerinin edebi özelliklerini yansıtacak özgeçmişleri yazmaktadır.

Köprülüzade Mehmet Fuad tarafından hazırlanan, 1341/1924 yılında yayımlanan, beşinci sınıflara mahsus olan, *Yeni Milli Kıraat* kitabında şiir metinleri ve manzum hikâyeler ezberletilmiştir.

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı, (1-8) araştırma sonuçlarıyla kıyaslandığında, şiir türüne yer verilmesi yönüyle benzerlik gösterirken; şiir türüne çok yer verilmemesi ve şiirlerin ezberletilmemesi yönüyle araştırma farklılık arz etmektedir.

Ontario, (2004) yaptığı çalışmada; bilgi verici metinlerin türlerine göre göz atarak, seçmeli, özetleyerek ve not alarak okunduğunu, edebi metinlerin ise görsel, eleştirerek, tahmin ederek, metinlerle ilişkilendirilerek okunduğunu tespit etmiştir. Dilidüzgün vd. (2019) Ortaokul Türkçe kitaplarında üstbilişsel okuma stratejilerinin ve metnin türüyle uyumlu okuma yöntemlerinin kullanılmadığı, farklı metin türlerine aynı üstbilişsel okuma stratejileri ile okuma yöntem ve tekniklerinin uygulandığı saptanmıştır. Çalışmada ilkokullarda sesli, sessiz, tahmin ederek ve görsel okuma yöntemi ile metinler arasılık yöntemleri görülmüştür. Her iki çalışma benzerlik gösterir.

Tespit edilen diğer bir özellik ise Türkçe kıraat kitaplarının çoğunda, görsel okumaya çok önem verilmesidir. Örnek kitaplar:

Yeni Usul-i Talim-i Kıraat Beşinci Kısım'da görsellerin hazırlanmasına dikkat edilmesi gerektiği gibi görsel okumaya önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. “Bu kitaptaki resimler talebenin dikkatini, ilgisini çekmekle birlikte bilgisini de genişletecek, arttıracak şekilde düzenlenmiştir. Resimle ilgili talimler yaptırarak önemli olan bu noktaya ehemmiyet verilmelidir. Mutlaka resimler üzerine suallerle talebeler konuşturulmalı ve metinden edindiği bilgiler bu suretle arttırılmalıdır.”

Birinci sınıflara yönelik hazırlanmış olan *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat* kitabında, Muharriri Ebul Cezmi Hıfzi olan (1328/1912-13) *Pırlanta Kitabı'nda* (birinci sınıflara mahsus), Köprülüzâde Mehmed Fuad tarafından hazırlanan, 1910 yılında yayımlanan, *Küçük Mektepliye Yeni Milli Kıraat* (birinci sınıflara mahsus) çocuklardan görselleri dikkatle incelemeleri, anlayıp yorumlamaları, görselden yola çıkarak hikâyeler yazmaları istenmiştir. Ayrıca görseller üzerine konuşma etkinliklerine oldukça fazla verilmiştir.

Köprülüzade Mehmed Fuad'ın hazırladığı, 1339/1920 yılında yayımlanan ikinci sınıflara mahsus *Milli Kıraat. İkinci Kısım'da* Ahmed Rasim tarafından hazırlanan, 1322/1906 veya 1907 yılında yayımlanan, ikinci sınıflara mahsus *Kıraat Kitabı'nda* her çok sayıda metnin görseline dair sorular sorulmuştur.

Sadrettin Celal tarafından hazırlanan, 1927 yılında yayımlanan, üçüncü sınıflara mahsus *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat* kitabının son sayfasında muallimlere

verilen vazifede metnin görselinin ve içeriğinin anlaşılması (...) ile boş bırakılan yerleri tamamlaması istenmiştir. Dolayısıyla görsel okuma yöntemi kullanılmıştır.

Necmettin Sadık, Mithat Sadullah ve Ruşen Eşref tarafından hazırlanan, 1340/1920, *Yeni Kıraat Kitabı Üçüncü Kısım*, Muharriri Ahmed Cevad olan 1925 – 1341 yılında yayımlanan, dördüncü sınıflara mahsus *Türkçe Kıraat* kitabında da da görsel okuma etkinliklerine yer verilmiştir.

Köprülüzade Mehmet Fuat'ın hazırladığı, 1924 yılında yayımlanan, dördüncü sınıflara mahsus *Yeni Milli Kıraat* kitabında tüm metinlerin altında muallimlerden resme dair sualleri çocuklara yöneltmesi, görsel okuma yaptırması istenmiştir. Herhangi bir soru örneği yoktur.

Osman Şevki Efendi'nin *Yeni Usul Talim-i Kıraat Dördüncü, Beşinci, Altıncı Kısım* kitaplarının kapağında muallimlere görsel okuma ve görseller üzerine talim yaptırılması tavsiye edilmiştir.

Güzel Kıraat kitabında beşinci sınıf Türkçe kıraat kitaplarındaki metinlerin toplamıdır. Görseller ve görsellere dair suallerle alt sınıflarda okutulan hikâyeler anımsatılmıştır. Böylece metinler arası ilişki görsel okumayla sağlanmıştır.

Osman Şevki Efendi'nin *Yeni Usul Talim-i Kıraat Beşinci Kısım* Türkçe kıraat kitabında görsel okumaya önem verilmesi gerektiği şu ifadelerle vurgulanmıştır: “Kitaptaki resimler talebenin dikkatini, ilgisini çekmek yanında bilgisini de genişletecek, arttıracak biçimde düzenlenmiştir. Resimle alakalı talimler yaptırılarak önemli olan bu noktaya ehemmiyet verilmelidir. Mutlaka resimler üzerine suallerle talebeler konuşturulmalı ve metinden edindiği bilgiler bu suretle artırılmalıdır.”

Sarıkaya (2017) çalışmasında, görsel okumanın Türkçe eğitimindeki yerine ve önemine, görsel okumaya ilişkin aktivitelere ve kullanılan materyallere değinmiştir. İlk olarak 2005 Türkçe Öğretim Programında (1-5. sınıflar) yer verilen bu alanın öteki dil becerilerinden bağımsız bir öğrenme alanı şeklinde verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu alanın öğretimi ile öğrencilerin düşünme becerilerini üst düzeyde edinmeleri amaçlanmıştır.

Çam Aktaş (2010: 113) 1-5. sınıf Türkçe kitaplarında yer alan görsel okuma çalışmalarını incelediği araştırmasında, kitaplarda “Resim ve fotoğrafları yorumlar ve “Görsellerden hareketle cümleler ve metinler yazar (TDÖP 1-8).” kazanımlarının sıkça yer aldığını tespit etmiştir. Kuru (2008: 265) da çalışmasında, öğretmenlerin çoğunlukla (% 93), görsel okuma ile ilgili kazanımları edindirmede öğrencilere düşünce ve duygularını resimlerden hareketle anlatabilmelerine ilişkin etkinlikler uyguladıklarını

vurgulamaktadır. Bu çalışmalarda kıraat kitaplarındaki görsel etkinliklerle benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Güler (2001) çalışmasında; ders kitabındaki parçalara ait hazırlık, kelime, kavram, biçim ve tür, yazım ve noktalama, dil bilgisi, yazılı-sözlü anlatım, şair ve yazarlar ve resimlere dair etkinliklerin Türkçe öğretiminin amaçlarını gerçekleştirme bakımından yeterli olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Türkçe kıraat kitapları ise görsel okuma ve diğer etkinlikler açısından zengindir.

2005 Türkçe Öğretim Programı'nda görsel okuma detaylı şekilde yer alırken 2019 Programı'nda (1-8) çok az yer almaktadır. Görsel okumanın daha fazla önem arz ettiği çağımızda bu konunun ihmal edilmesi manidardır. Türkçe kıraat kitapları ile 2005 Türkçe Dersi Öğretim Programında (1-5) ortak kazanımlar şöyledir: "Beden dilini yorumlar. Doğayı izler, doğadaki değişimleri fark eder ve yorumlar. Çevresindeki sosyal olayları anlamlandırır ve yorumlar. Görsellerden hareketle cümleler ve metinler yazar. Karikatürde verilen mesajı algılar (MEB, 2005)."

Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerde görsel okuma becerisinin üç alanda kullanıldığı görülmektedir. Bunlar: Resmi anlatma, yorumlama; görselle ilgili soruları yanıtlama ve birden fazla resmi kullanmak suretiyle fıkra/diyalog/hikâye yazma şeklindedir.

2019 Türkçe Öğretim Programında (1-8) da görsel okumayla ilgili kazanımlar dinleme, okuma, yazma becerileri başlıkları altında değinilmiştir. "Birinci ve ikinci sınıflarda dinleme becerisinde 'Görselden/görsellerden hareketle dinleyeceği/izleyeceği metin hakkında tahminde bulunur', okuma becerisinde 'Görsellerden hareketle kelimeleri ve anlamlarını tahmin eder.', anlama kazanımında 'Görsellerle ilgili soruları cevaplar' ve 'Görsellerden hareketle okuyacağı metnin içeriğini tahmin eder.', yazma becerisi altında 'Görsellerle ilgili kelime ve cümleler yazar.' (MEB, 2019)." maddeleri verilmiştir. Üçüncü sınıflarda bunlara ek olarak "okuma becerisinde 'Görsellerle okuduğu metnin içeriğini ilişkilendirir.', yazma bahsinde 'Görsellerdeki olayları ilişkilendirerek yazı yazar.' Dördüncü sınıfta ise bahsedilen hususlara ek olarak 'Görselleri ilişkilendirerek bir olayı anlatır.', 'Görsellerle okuduğu metnin içeriğini ilişkilendirir.', 'Görsellerin metinde aktarılan anlama nasıl katkı sağladığını (duygu oluşturma, kahramanların veya yerlerin özelliklerini vurgulama vb.) açıklaması ve yorumlaması sağlanır.' (MEB, 2019)." Beşinci sınıfta dinleme, konuşma ve yazma becerisi bölümünde görsellerden bahsedilmez. "Okuma becerisinde anlama bahsinde

diğer sınıflarda da olan kazanımlardan bahsedilmiştir. 'Görsellerden ve başlıktan hareketle okuyacağı metnin konusunu tahmin eder.', 'Görsellerle ilgili soruları cevaplar.' (MEB, 2019)." Kazanımın açıklamalarından biri olan "a) 'Resim ve karikatürleri yorumlayarak görüşlerini bildirmeleri sağlanır' (MEB, 2019)." ifadesi görülmüştür. Türkçe kıraat kitaplarındaki tespit edilen özelliklerle kısmen benzerdir. Farklı olarak kıraat kitaplarında çocuklardan yaratıcı düşünme becerisini geliştiren "görsele dair hikâyeler oluşturması" istenmiştir.

Görsel öğelerin öğrenme sürecine yapabileceği katkılardan kıraat kitaplarıyla ilgili benzer olanlar şöyle sıralanabilir:

- Görsellerle yaratıcılık arttırılmıştır.
- Görseller; okuma, yazma ve dil becerilerini geliştirme etkinliklerinde kullanılmıştır.
- Öğrenilmesi güç olan kavramların anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.
- Görseller çocuğun yepyeni zihinsel şemalar oluşturmasına yardımcı olmuştur.
- Görsellerle çocuk öğrenme hususunda istekli hale gelmiştir.
- Hikâye edici metinlerde kurguyu oluşturma, karakterleri tanıtmaya farklı bakış açılarını gösterme ve metni anlama açısından güçlendirmeye yardımcı olmuştur.

Yine 2019 Türkçe Öğretim Programı'nda (1-8) ilk beş sınıfta okuma yöntemlerinden bahsedilmiştir. İlk iki sınıfta "akıcı okuma başlığı altında 'Okuma stratejilerini kullanır' kazanımında 'sesli, sessiz okuma, üçüncü sınıfta; tahmin ederek okuma, dördüncü sınıfta soru sorarak okuma' beşinci sınıfta ise 'grup hâlinde, söz korosu, ezberleyerek ve hızlı okuma gibi yöntem ve teknikleri kullanmaları sağlanır.' yöntemleri aşamalı olarak her sınıf düzeyinde eklenmiştir.

2019 Türkçe Öğretim Programı'nda (1-8) şiirlerin ezberletilmesi bahsine "birinci sınıflarda 'Kısa şiirleri ve İstiklâl Marşı'nın ilk iki kıtasını okumaları sağlanır.' İkinci üçüncü ve dördüncü sınıflarda 'Öğrencilere kısa şiir ve İstiklâl Marşı'nın ilk iki kıtasını okuma ve ezberleme çalışmaları -zorlamamak kaydıyla- yaptırılır.' Beşinci sınıfta 'Öğrencilerin seviyelerine uygun, edebî değeri olan şiirleri ve kısa yazıları türünün özelliğine göre okumaları ve ezberlemeleri sağlanır.' (MEB, 2019)." maddeleri bulunur. Türkçe ders kitaplarında İstiklal Marşı dışında şiirlerin ezberletilmesine beşinci sınıf düzeyinde başlanırken Türkçe kıraat kitaplarında ise her sınıf seviyesinde çok sayıda şiir metninin ezberletilmesi istenmiştir. Bununla beraber bazı kitaplarda manzum hikâyelerin de ezberlenmesi vazifesi bulunur.

5.1.6. Metin Türleri

Türkçe kıraat kitaplarında günümüzdeki Türkçe ders kitaplarında olduğu gibi hikâye edici metin türleri daha fazladır. Sırayla en çok hikâye, sonra şiir, fabl sohbet, deneme türü metinler bulunur.

Bilgi verici metinlerde sohbet türü daha çok tercih edilmiştir. Çocuklara hitap edilerek bu metinlere başlanmıştır. Çocuklar birinci kişi ağzından anlatılan bilgileri okumuşlardır. Kitapta bu tarzda birçok metin bulunur.

Çocukların seviyesine uygun hikâye edici metin türlerinin fazla olması, bilgi verici metinlerin daha çok sohbet türünde olması okumaya karşı olumlu tutum geliştirme ve okuma alışkanlığı sağlama açısından etkili olmuştur.

Ayrıca kıraat kitaplarının en dikkat çeken bir özelliği de bilgilerin kurgulanarak hikâyelerin içerisinde verilmesidir. Kitaplarda bilgilerin hikâyeler içerisinde kurgulanarak verilmesi okuma ve anlama kolaylığı sağlamıştır. Aynı zamanda çocuklarda pozitif bilgileri öğrenmeye karşı olumlu tutum gelişmesi sağlanmıştır. Kıraat kitaplarına metin hazırlanırken çocukların hikâye edici metinleri bilgi verici metinlerden daha hızlı okuyup anladığı göz önünde tutulmuştur. Günümüzde bazı çocuk kitabı yazarları yeni yeni bu yöntemi kullanmaktadır.

Türkçe kıraat kitaplarında kullanılan diğer bir yöntem de karışık metinlerin kullanılmasıdır. Metinler ilgi çekmek için önce hikâye şeklinde başlamış, ardından bilimsel bilgi direkt olarak verilmiştir.

Çocukların yaşantısına dönük metinler hazırlanmıştır. Örnek olarak birinci sınıflara yönelik hazırlanmış olan *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat* kitabında okul, sınıf, çocukların oyunları gibi konularda yazılmış çok sayıda metin vardır. Çocuk yaşantısından bir şeyler bulacağı metinlerle karşılaşmıştır.

Osman Şevki Efendi'nin Yeni Usul Talim-i Kıraat seri kitaplarının ilk sayfalarında Türkçe kıraat kitaplarında kıraat dersleri için seçilen metinlerin gazete veya çocuk dergilerinden alınıp kullanılması tavsiye edilmiştir. Zaman zaman muallimin çocukları dinlendirmek ve ardından dikkatlerini derse çekmek için hikâye anlatması tavsiye edilmiştir. Muallimin tecrübelerinden faydalanarak bildiği hikâyeleri sınıf seviyesine göre anlatması istenmiştir. Günümüzde böyle bir yöntem uygulanmamaktadır.

Sadrettin Celâl tarafından 1927 yılında yayımlan birinci sınıflara mahsus *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat* kitabında da bilgilerin kurgulanarak aktarıldığı

metin örnekleri görülmüştür. Çocuğun seviyesine uygun bilgiler hikâyelendirilmiştir. Muharriri Siraceddin olan 1341 yılında yayımlanan *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat* üçüncü sınıflara mahsus *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat* kitabında yine hikâye edici metinler daha fazla olduğu gibi metinlerin yazarı bazı metinlerde bilgileri ya hikâyelendirmiş ya da sohbet havasında vermiştir.

Osman Şevki Efendi'nin hazırladığı Yeni Usul Talim-i Kıraat Dördüncü ve Beşinci Kısım Türkçe kıraat kitaplarında farklı olarak muhavere ve letaif (eğlenceli hikâye/fıkra) metinleri bulunmaktadır. Muhavere metinleri, çocukla konuşma havasında olan metinlerdir. Bu metinlerde çocuğa kıraat derslerinde karşılaştığı problemleri çözebilmesi için yol gösterilmiştir. Ayrıca bu kitapların ilk sayfalarında muallimlerden Türkçe kıraat derslerinde öğrencilerin Türkçe kıraat dersini ve kendisini sevmesi için hafızalarında olan çocukların sevecekleri, dikkatlerini derse toplayacakları türden masallar, hikâyeler anlatması istenmiştir.

Muharriresi Leyla Nigâr olan 1923 Dördüncü sınıflar için (Devre-i Mutavassıta İkinci Sene) *Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı*'nda bilgi verici metin türlerinden sohbet tercih edilmiştir. *Çocuğa* doğrudan bilgi vermek yerine okuyucusu olan çocuklarla sohbet havasında bilgiler aktarılmıştır. Örnek: Tuz adlı metinde tuzun nasıl elde edildiği, sebzeler hakkında bilgiler, etleri kullanacağı alanlar gibi bilgiler sohbet havasında anlatılmıştır. Aynı kitapta dünya edebiyatından seçme eserlerden çevirilere yer verilmiştir. Kitapta aynı adı taşıyan bir hikâye bir şiir metni de hazırlanmıştır. Örnek metinler: Yıldızlar (Semanın Süslerinden), Bulutlar (Semanın Süslerinden); İlkbahar hikâye metni ile İlkbahar şiir metni; Sivrisinek hikâyesi ile Sivrisinek (şiir).

Ahmet Cevad tarafından hazırlanan, 1924 yılında yayımlanan, dördüncü sınıflara mahsus *Türkçe Kıraat* kitabında milli mücadele ruhu çocuklara anı türünde metinlerle aşılacak istenmiştir. Örnek: Ispartalı Halil, Topçu Kara Mehmet...

Beşinci sınıflara mahsus *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat* kitabında aktarılmak istenen bilgiler sohbet, anı ya da hikâye türü metinlerle verilmiştir. Bazı metinlerde de bilgiler kurgulanarak sunulmuştur.

Dördüncü ve beşinci sınıf Türkçe kıraat kitaplarında, dünya edebiyatından seçme metinlerin çevirisinin olması çok önemli bir husustur. Çocuklarda okumaya karşı merak uyandırılmasına ve okuma alışkanlığı sağlanmasına çok emek harcanmıştır. Çünkü o dönemde çocukların ders kitabı dışında bilgi edineceği bir kaynağa ulaşması neredeyse imkânsızdır.

Örnek: *Güliver' in Cebinde Ne Bulundu?*

“10. asırda İngiliz muharrirlerinde Swift *Güiver'in* seyahatleri ünvanıyla hayali bir seyahat kitabı yazmışım.” (...)

Örnek: Bernapalisi

16. asırda hayatış büyük adamlardandır. Fransa'nın küçük bir şehrinde cam nakışı ile geçiniyordu...

Köprülüzade Mehmet Fuat tarafından hazırlanan (1340-1924 yılında yayımlanan, dördüncü sınıflara mahsus *Yeni Milli Kıraat* kitabında da çeviri metinlere yer verilmiştir.

Muharriri Siraceddin olan 1925 yılında yayımlanan beşinci sınıflara mahsus *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat* kitabında aktarılmak istenen bilgiler ya sohbet anı ya da hikâye türü metinlerle verilmiştir. Bazı metinlerde de bilgiler kurgulanarak sunulmuştur. Hikâyeler, olayı yaşayan kahramanın dilinden anlatılmıştır.

Ahmed Cevad'ın hazırladığı, 1928 yılında yayımlanan beşinci sınıflara mahsus *Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat* kitabında hikâye edici metinlerde hikâye, anı; bilgi verici metinlerden sohbet türü daha fazla tercih edilmiştir. Ayrıca bilgi içeren kurgulanmış hikâyeler bulunmaktadır.

Çocuğun genel kültür seviyesini arttırmak ve önemli şahsiyetler ve buluşları hakkında bilgi aktarmak için verilmek istenen bilgiler kurgulanmıştır. Bilgiler hikâyelerin içerisinde, verilmiştir. Bu durum okumaya karşı tutumu da mutlaka olumlu yönde etkilemiştir.

Özellikle beşinci sınıf kitaplarında ulusların tarihinde önemli yer edinen şahsiyetler ve insanlığa katkıları çocuklara hikâyelerle tanıtılmıştır. Çocukların genel kültür açısından zengin bireyler olmaları sağlanmıştır. Bu kişilerin hayatlarının doğrudan bilgi olarak değil de hikâye içerisinde anlatılması bilgileri keyifle öğrenmelerini sağlamıştır. Tarihi şahsiyetler, onların çabası, gayreti, fedakârlıkları, azimlerinin çocuklara örnek olması da amaçlanmıştır.

Görülen başka bir özellik bazı metinlerin başında yazar doğrudan çocuklara hitap eder. Çocuklarla sohbet ederek metne başlar. Çocukların yazar tarafından muhatap alınması onların önemsendiğini hissettirmiştir

Osman Şevki Efendi'nin hazırladığı 1912 yılında yayımlanan *Yeni Usul Talim-i Kıraat* ile Köprülüzade Mehmet Fuad'ın hazırladığı 1345-1924 yayımlanan *Yeni Milli Kıraat* kitaplarının tüm serisinde (1, 2, 3, 4, 5, 6. kısım) hikâyeler, manzumeler, muhavere metinleri, letaiflerle (fıkralar) türleri bulunur. Letaif başlıkları altında çok sayıda fıkra vardır. Çocukların keyifle okuyacağı eğlenceli fıkralar bulunmaktadır.

Muhavere (karşılıklı sohbet) metinlerinde çocukla okulda ona öğrenmesi güç gelen konular hakkında çocuğu öğrenmeye karşı odaklayıcı bir şekilde sohbet edilir.

Osman Şevki Efendi'nin hazırladığı, *Yeni Usul Talim-i Kıraat* kitaplarının beşinci ve altıncı kısımlarında kitaptaki metinlerden bahsedilmiştir. “Bu kitap öyle bir eserdir ki siyasi maarifetlerle, tarihi hikâyelerle, ahlaki hikâyelerle, letaiflerle (eğlendirirken düşündüren metinler), edebi şiirler, faydalı bilgiler, sanayi ve ticaret hakkında malumatlar, meşrutiyet fikrini, hürriyeti içeren metinlerle, mükemmel resimlerle oluşturulmuş meziyetli bir kitaptır.” Bu kitap dışında da ayrıca kıraat dersleri esnasında münasip düşürerek ara sıra gazete de okutulmalı, ancak parçanın konuları çocuğun idrak seviyesiyle uygun olması gerektiği belirtilmiştir.

Konuyla ilgili çalışmalar tarandığında; Kolaç (2009)'ın araştırma sonucunda ilköğretim 1. kademe Türkçe kitaplarında bilgi yüklemeye yönelik metinlerin bulunduğu, uygulamaya dönük, öğrencilerin düşünme ve yorumlama becerisini, yaratıcılıklarını geliştirecek metinlere daha az yer verildiği ifade edilmiştir.

Koç (2018)'un yaptığı araştırmaya göre, “*Kız ve Erkek Çocuklara Kıraat Kitabı*”nda altmış metin varken, Türkçe ders kitabında on sekiz metin vardır. Kıraat kitabında çocukların seviyesine uygun, hikâye edici metin türleri daha fazladır. Türkçe ders kitabında da kıraat kitaplarıyla aynı metin türleri vardır. Metin sayıları farklı da olsa aynı türler kullanılmıştır. Her iki kitapta bulunan şiirlerin çoğu, öğrencilerin düzeyine uygun, ahenk öğeleri bakımından başarılıdır.

Kolaç'ın (2003) çalışmasında da öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilen ilköğretim dördüncü sınıf Türkçe ders kitaplarının; metinlerin sanat değeri, öğrencileri okumaya özendirme, ünitelerle ilişkisi, uzunluk yönünden sınıf seviyesine uygunluğu, günlük hayatla ilişkisi, öğrencileri düşünme, araştırma, tartışmaya yönlendirmesi, dünya edebiyatının seçkin örneklerine yer vermesi gibi açılardan nispeten olumlu nitelik taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Türkçe kıraat kitapları bahsedilen yönlerden daha uyumludur.

Yapılan birçok çalışmada metin türleri içerisinde öğrencilerin anlamada sorun hayatadığı, başarılı oldukları metin türlerinin olaya dayalı -öyküleyici metinler- olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin bu metin türünü bilgilendirici metinlere göre daha iyi anladıklarını dile getirmişlerdir (Yıldız ve Çeçen, 2013; Kodan ve Bozdemir, 2016; Babayigit ve Ökten, 2016; Diakidoy, Stylianos, Karefillidou ve Papageorgiou, 2005; Kaya ve Çiftçi, 2020; Kaya ve Kardaş, 2019; Singer, Harkness ve Stewart, 1997; Yıldırım, Yıldız, Ateş ve Rasinski, 2010). Ayrıca Göçer (2010) mâni, bilmece, masal,

öykü, şiir, tekerleme gibi edebi türlerin dil becerilerini geliştirmede yararlanılacak önemli kaynaklar olduğunu ifade etmektedir. Bu araştırmaların sonuçları yapılan çalışmanın sonuçlarıyla paralellik arz etmektedir. Kimi çalışmalarda tespit edilen araştırmanın sonuçlarıyla örtüşmemektedir. Çeçen, Öz ve Kurnaz (2016) çalışmalarında öğrencilerin ders kitabındaki metinlerin bilgilendirici özellikte olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Payza (2015) yaptığı çalışmada Türkçe kitaplarında yer alan metinlerin öğrenci düzeyine uygun olmadığını, bilimsel ifadelerle yer verildiğini, bu tip ifadelerden öğrencilerin sıkıldığını, metinlerin dil-anlatım açısından istenilen düzeyde olmadığını tespit etmiştir. Araştırma sonucunda bilgiye dayalı ifadelerin öyküleyici metinler içerisinde verilmesi bu çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmemektedir.

Gölcük, A. (2017) çalışmasında, öğrencilerin bilimsel hikâyelerle desteklenmiş fen dersine olumlu tutum geliştirdikleri tespit edilmiştir.

Öğrenci görüşlerine dayanılarak bilimsel öykülerle desteklenmiş fen öğretiminin eğlenceli, merak uyandırıcı, hayal gücünü geliştirici bir nitelikte olduğu ve bu sayede derse olan merak ve ilgiyi arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak bu şekilde gerçekleşen fen eğitiminin daha bilgilendirici olduğu, soyut kavramların anlaşılmasında kolaylık sağladığı ve hatırdaki kalıcılığı arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu şekilde hazırlanan eğitimlerle fen konularının günlük hayatla ilişkilendirilmesine imkân tanıyan, sunduğu zevkli ve müspet öğrenme ortamıyla öğrencilerin kendilerini daha rahat ifade etmelerini sağlayan bir yapısı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu tarzda yürütülen fen eğitiminin derse karşı ilgi, istek ve motivasyon geliştirdiği için öğrencileri daha ziyade duyuşsal yönden etkilediği görülmüştür. Çalışma bu yönüyle benzerlik göstermiştir.

Solak ve Yaylı'nın (2009) araştırmasında da Türkçe ders kitabı hazırlamaya yeterli önemin verilmediği, türlerin dengeli dağılım göstermediği, önemli türlerin kitaplarda yer almadığı, öğrenci düzeyine uygunluğun göz ardı edildiği, gerçek hayatın kitaplara yansıtılmadığı, metinlerin çok uzun olup metinler arası okumaya imkân vermediği, kitaplarda tür dağılımının farklılık gösterdiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Kıraat kitaplarında öğrenci seviyesine yönelik metinlerin hazırlanması gerektiği, metinlerin uzun olmaması için bölümlere ayrıldığı, gerçek hayata uygun hazırlandığı belirtilmiştir.

Kolaç'ın (2009) araştırmasının sonucunda bilgi verici metinlerin birinci sınıf ders kitabında sayıca daha az; ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflarda ise arttığı, sınıf seviyesi ilerledikçe bu tarz metinlerde yer alan tanımların daha kapsamlı bir hâle

geldiği görülmüştür. Kitaplarda yer alan şiirler sayı olarak sınıf düzeylerine göre kıyaslandığında birinci sınıfın son sırada (altı şiirle) yer aldığı gibi dikkat çekici sonuçlara ulaşılmıştır. Kıraat kitaplarında bilgiler kurgulanarak hikâyeler içerisinde verilmiştir. Şiir metinlerine ise daha fazla yer verilmiştir.

Kolaç (2009)'da Türkçenin kurallarını sezdirmede, bunları davranış ve alışkanlığa dönüştürmede, öğrencilere estetik zevk kazandırmada Türk ve dünya edebiyatına ait ve düzeye uygun seçkin metinlerin önemli etkisi olduğunu ifade etmiştir. Ana dilini özenli ve bilinçli kullanan, sorgulayan, eleştiren, yaratıcı bireyler yetiştirmede programın amaçlarıyla uyumlu olarak her türden metnin öğrencilerle dengeli bir şekilde karşılaştırılmasının önemli olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmayla uyumlu sonuçlara ulaşılmıştır.

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda metin türlerinin bilgi verici, öyküleyici ve şiir olmak üzere üç başlık altında toplandığı görülmektedir. Bu yönüyle yapılan araştırmanın sonucu ile örtüşmektedir. Ancak 2019 programında belirtilen metin sayıları dikkate alınmak koşuluyla temaya göre metin türlerinin belirlenmesi ders kitabı yazarının seçimine bırakılmıştır. Programdaki bu kısım araştırma sonuçlarıyla örtüşmemektedir.

5.1.7. Metin Temaları

Türkçe kıraat kitaplarında yer alan temalar evrensel ahlaki değerleri içerir. Kıraat kitaplarında metin, tür/tema seçimine büyük özen gösterilmiştir. İncelenen Türkçe Kıraat kitapları temalar açısından oldukça zengindir. Çocuk dünyasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Çocukların kendinden, yaşantısından bir şeyler bulacağı, onu iyiye doğruya yönlendiren, tüm bunları metinden kendisinin çıkarabileceği metinler hazırlanmış ve çocuklarla buluşturulmuştur. Aynı zamanda yaşanan dönemin özelliklerini ve çocuğa sezdirilerek kazandırılmak istenen duyguları, düşünceleri barındırmıştır.

Metinlerle doğa ve evren, çocuk dünyası, erdemler, kişisel gelişim, duygular, birey ve toplum, milli mücadele ve Atatürk temaları ağırlıklı olarak işlenmiştir. Çocuk dünyası gerçekliğiyle harmanlanan metinlerle ahlaken üstün özelliklere sahip, milli kültürüne değer veren, sevgi dolu, saygılı ve vicdanlı, aile iletişimine önem veren, okumayı seven, azimli olan bireyler yetiştirilmek istenmiştir.

Tanrıkulu (2015) araştırmasında; Ahmet Cevat Emre'ye ait 'Türkçe Kıraat Kitabı'nın Türk çocuklarına sevgi, saygı, sabır, hoşgörü, yardımlaşma, şefkat, merhamet gibi temel değerleri aşlamayı amaçladığını tespit etmiştir. Genel olarak kıraat kitaplarında değerler eğitimi verilmek istenmiştir. Çalışmada ulaşılan sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın (1-8) uygulama sürecinde her sınıf düzeyi için 8 tema ve bunlara yönelik dört metin öngörülmüştür. Bu temalardan; "Erdemler", "Millî Kültürümüz", "Millî Mücadele ve Atatürk" temaları her sınıf seviyesinde zorunludur.

Güncel Türkçe Dersi Öğretim Programlarındaki temalarla Türkçe kıraat kitaplarında tespit edilen temalar karşılaştırıldığında büyük ölçüde benzerlik olduğu görülmüştür. Genel itibariyle millî, kültürel ve tarihî yönleri yansıtan temalarla benzer bir anlayışın olduğunu söylemek mümkündür. Son yıllardaki güncel, teknolojik, ekonomik, sosyal gelişmelerden ötürü kimi temalarda farklılıklar olduğu görülmektedir.

5.1.8. Söz Varlığını Geliştirme Açısından Sahip Olduğu Özellikleri

Kıraat kitaplarında söz varlığı öğretimi sınıf seviyesine göre kademeli bir artış göstermiştir. İlk sınıflarda kelimelerle tanımları veya kelimelerin anlamca çağrıştırdığı yeni kelimeler öğretilirken ya da doğrudan çocuğa sunulurken üst sınıflarda kelimelerin çocuk tarafından türetilmesi, kelime ailesinin ya da aynı kökten farklı kelimelerin bulunması istenmiştir. Ayrıca her sınıf düzeyinde atasözü, deyim ve vecizelerin öğretimine önem verilmiştir.

Kelime öğretiminde öğrencinin dikkatinin, ilgisinin çekilmesine, bir kelimedenden bahsedilirken zıddını, eş anlamlısını, o kelimeyi çağrıştıracak başka kelimeleri, ilk, eksiz halini, onun yerine kullanılabilecek diğer kelimeleri, eş anlamlılarını, bütün türemiş hallerini değilse bile çokça bilinen, kullanılan, alışılmış sözleri öğretmek, kelime ailesi şekillerine ulaşmalarını sağlamaya gayret edilmiştir. Bunlarla beraber öğrendiği kelimelerle birçok metinde karşılaşması sağlanarak öğrenmenin kalıcı olması sağlanmıştır. Türkçe kıraat kitapları örnekleri:

Fuad Köprülü tarafından hazırlanan, 1912 yılında yayımlanan, birinci sınıflara mahsus *Küçük Mektepliye* adlı Türkçe kıraat kitabında söz varlığına yönelik etkinliklere "lügat ve talim" kısımlarında yer verilmiştir. Lügat kısmında kelimeler ya aynı kökten

türetilmiş olan kelimeler ya da anlamca ilgili tüm kelimeler yazılmıştır. Talim kısmında ise metin içindeki boşluklara gelebilecek kelimelerin yazılması istenmiştir.

Ahmed Rasim'in hazırladığı, 1926 yılında yayımlanan, üçüncü sınıflara mahsus *Doğru Usul Kıraat* kitabının son sayfalarında alfabetik sırayla kelimeler ve tanımları verilmiştir. Sözlük kullanımına ilk adım atılmıştır.

Köprülüzade Mehmet Fuad tarafından hazırlanan, 1924 yılında yayımlanan, üçüncü sınıflara mahsus *Yeni Milli Kıraat* kitabında kelimeler bahsinde yeni kelimelerin öğretiminde metinlerin altında verilen kelimenin, kelime ailesinin bulunması istenmiştir.

Dördüncü sınıflar için (Devre-i Mutavassıta İkinci Sene) *Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı'nda* metin altlarında ek bilgiler, dipnotlar, kelime tanımları bulunmaktadır. Çocuk anlayamadığı kelimeyi sayfanın hemen altında bulabilir.

Beşinci sınıflara mahsus *Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat* kitabında metinlerin içinde çocukların anlamını bilmediği düşünülen kelimelerin hemen yanında parantez içerisinde tanımı verilmiştir. Çocuk cümleyi okurken kelimenin cümleye kattığı anlamı kavrayarak okumuştur. Okumanın asıl amacı olan okuduğunu anlamaya ulaşılmıştır.

Kıraat kitapları incelendiğinde dil öğretiminde hem kelimenin ailesi hem de deyim ve atasözleri içerisinde kullanımına dair oldukça fazla örnek verilmiştir. Söz varlığını geliştirme açısından çocuğun karşılaşacağı kelimelerin genel olarak çoğu verilmiştir.

Ahmed Cevad'ın hazırladığı, (1330/1914 veya 1915 yıllarında yayımlanan, dördüncü sene okutulan, *Güzel Kıraat* kitabında kelime öğretimi “Tahlil edilecek kelimeler ve Arabça cem'ler (çoğul halleri)” başlıkları altında verilmiştir. Hem Türkçe kelimelerin manaları hem de o dönemde kullanılan Arapça kelimelerin çoğul halleri öğretilmiştir. Kelimelerin özellikleri (isim, sıfat, zamir, zarf, fiil...) öğretilirken çok fazla örnek verilmesine özen gösterilmesi istenmiştir.

Muharriri Siraceddin olan, 1925 – 1341 yılında yayımlanan, yine üçüncü sınıflara mahsus *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat* kitabında metinlerden sonra verilen kelimelerle aynı kökten yeni kelimeler türetmesi istenmiştir. Çocuğun kendi dünyasında karşılaştığı tüm kelimeleri düşünmesi değerlendirmesi ve aynı kökten gelen kelimeleri bulması gerekmiştir. Öğrenilen kelimelerin çocukların hafızalarında kalıcılığı sağlanmıştır.

Sadrettin Celal'in 1927 yılında yayımlanan üçüncü sınıflara mahsus *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat* kitabındaki metinlerin üst köşesinde "cümle teşkili" ifadesi yer almıştır. Metindeki cümlelerin işlevselliğinin örnek alınması, metindeki anlamlarının, incelendiği böylece söz varlığının cümle bağlamında zenginleştirildiği anlaşılmıştır. Ayrıca kitaptaki görsel olan metinlerin içerisinde (...) şeklinde boş bırakılan yerleri görsele ve metne bağlı olarak çocukların tamamlamasıyla metnin bağlamına uygun yeni cümleler oluşturmasıyla onlara uygulama fırsatı tanınmıştır.

Osman Şevki Efendi'nin hazırladığı *Yeni Usul Talim-i Kıraat* kitapları o dönemde hazırlanan Türkçe kıraat kitaplarına örnek teşkil etmektedir. *Beşinci Kısım*'da ilk sayfada kitabın söz varlığına katkısı hakkında şu hususlardan bahsedilmiştir: "Her metinden sonra kelimeler ve manaları verilmiştir. Bu kelimeler türetilmeli, çeşitlendirilmelidir. Bu durum, söz varlığı açısından çok faydalıdır. Talebenin kelime öğretiminde dikkatinin, ilgisinin çekilmesi gerekir. Bir kelimededen bahsedilirken zıddını, ilk, eksiz halini, müradifini, eş anlamlı olanlarını, karşılığı olan kelimelerini çocuklara buldurmak, bütün türemiş hallerini değilse bile çokça bilinen, kullanılan, alışılmış sözleri öğretmek adeta kelime ailesi şekillerine ulaşmalarını sağlamaya gayret etmek icap eder. Talebe yanında her zaman bir hatıra defteri bulundurmalı ve verilecek izahları, söylenen örnekleri, misalleri, meşhur sözleri yazmaya alışmalıdır. Bu alışkanlık mütalaa (inceleyerek, analiz ederek okuma) için mühim bir esas teşkil edecektir. Çok kıymetli bir husustur."

Her sınıf seviyesinde atasözü, deyim, vecize öğretimine önem verilmiştir. Öğrenciler, her sınıf düzeyinde kademeli olarak artan atasözü, deyim, vecizeyle karşılaşmıştır. Türkçe kıraat kitaplarında aynı ifadelerle defalarca karşılaşmış, onlarla ilgili hikâyeler okumuş, manasını idrak ederek bu ifadeleri tam olarak hafızalarına yerleştirmiştir.

Bir milletin tarihsel kültürü, deneyimi atasözü ve deyimlerinde hayata devam eder. Edebi metinlerle de kuşaklara aktarılır. Türkçe kıraat kitaplarında bu husus göz önünde tutulmuştur. Atasözü ya da özlü sözlere yer verilerek kültürü yaşayan ve yaşatacak nesillerin yetişmesi sağlanmıştır. Türkçe kıraat kitabında atasözü, deyim ve vecizelerin anlamını içeren hikâyeler yazılmıştır. Daha sonra konuyla ilgili olan atasözlerine yer verilmiştir. Çocuklar manayı kavramış sonra atasözünü öğrenmiştir. Öğrenmede kalıcılık sağlanmıştır. Söz varlığı atasözleriyle zenginleştirilmiştir. Atasözü,

deyim, vecize öğretimine oldukça yer verildiği, böylece kültürel aktarım sağlandığı anlaşılmıştır.

Üçüncü sınıflara mahsus Faik Reşad'ın hazırladığı 1327 yılında yayımlanan *Müntehab Kıraat (Seçilmiş Kıraat)* kitabında atalar sözü misalleri, alfabetik sıra (elifbadaki harf sırası) gözetilerek birer sayfa halinde, hikâye metnlerinin aralarına yerleştirilmiştir. Bazen de her hikâyeden sonra bir atasözü yazılmıştır. Metinde bahsedilen konu kavratıldıktan sonra atasözü yazılması atasözünün manasını, inceliğini kavratmıştır. Milli kültürün en güzel şekilde aktarılması sağlanmıştır. Çocuklar atasözlerinin hepsini öğrenemese de en azından aşinalık kazanmıştır. Millî dil bilincinin ve millî şuurun gelişmesi, söz varlığının zenginleşmesi, Türkçenin etkili ve güzel kullanılması için en etkili olan atasözleri ve deyimlerin öğretimine çok önem verilmiştir. Millî dil bilincinin ve millî şuurun gelişmesi, söz varlığının zenginleşmesi, Türkçenin etkili ve güzel kullanılması için en etkili olan atasözleri ve deyimlerin öğretimine çok önem verilmiştir.

Muharriresi Pakize olan, 1922 ikinci sınıflara mahsus *Milli Kız Kıraati* kitabında, Müessis ve Mürettibi Kitapçı Arakel olan (Musahhihi Muallim Naci). 1312/1896-97 yıllarında yayımlanan ikinci sınıflara mahsus *Talim -i Kıraat İkinci Kısım*, Necmettin Sadık, Mithat Sadullah ve Ruşen Eşref tarafından hazırlanan, 1340/1920 yılında yayımlanan *Yeni Kıraat Kitabı Üçüncü Kısım*, Osman Şevki efendi'nin hazırladığı *Yeni Usul Talim-i Kıraat* kitabının tüm sınıf seviyelerinde okutulan *kitaplarda hem* metinlerden sonra kelimeler ve tanımları hem de metinler arasında birer sayfalık kelimeler ve manaları bulunur. Metinlerin başında ya da arasında çok sayıda atasözü ve vecize de verilmiştir. Ayrıca vecizelerin kime ait olduğu belirtilmiştir. Metin sonlarında konuyla ilgili atasözüne yer verildiği gibi bir sayfalık atasözü de yazılmıştır. Kitaplarda atasözünün anlamını içeren hikâyeler yazılmıştır. Çocuğun atasözünü tam anlamıyla idrak etmesi sağlanmıştır. Atasözü ya da özlü sözlere yer verilerek kültürü yaşayan ve yaşatacak nesillerin yetişmesi sağlanmıştır. Çocuklara onun seviyesine göre olan ahlaki bilgiler hikâye içerisinde sezdirilmiştir.

Alandaki çalışmalar incelendiğinde; güncel yapılan çalışmaların büyük bir bölümünde öğrencilerin kelime hazinesini geliştirmek amacıyla ders kitaplarında çeşitli etkinliklere yer verildiği, verilen etkinliklerde öğrencinin kelime hazinesini geliştirici “görsellerden yararlanma, yeni öğrenilen kelimeleri cümlede kullanma, kelime defteri, tahmin etme, sözlük kullanma, anlam özelliklerinden yararlanma” vb. birçok etkinliğe yer verildiği tespit edilmiştir. Bunun dışında her sınıf seviyesine göre kelime

hazinesinin arttığı, ders kitaplarında birçok kavram ve kelimeye yer verildiği tespit edilmiştir (İbe Akcan, 2014; Karadağ, 2005; Karagöl ve Tarakcı, 2019; Lüle-Mert, 2013; Maden, 2020). Tespit edilen sonuçların bu araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Özbay'ın (2011, 63) tespit ettiği kelime hazinesini geliştirmede dikkat edilecek hususlara Türkçe kıraat kitaplarında da özen gösterilmiştir. Bunlar:

- Sözlü ve yazılı olmak üzere dilin çeşitli boyutlarda kullanılması için öğrenci cesaretlendirilmelidir. Seviyeye uygun bol bol alıştırmalar yaptırılmalıdır.
- Seviyeye uygun edebi metinlerden yararlanılmalıdır.
- Kelime öğretiminde çocuğun yaş seviyesi dikkate alınmalıdır. Kelimelerin soyut ve somut olması, ilgi alanları gibi niteliklerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.
- Bilinenler yardımıyla bilinmeyenler öğretilmelidir. Önce somut, daha sonra soyut kavramlar öğretilmelidir.
- Öğretilen kelimeler belli aralıklarla tekrar edilmelidir.
- Derslerde öğrencilerin fazla yazmaları, fazla konuşmaları, fazla okumaları sağlanmalıdır. Çünkü dil eğitiminde alıştırmaya yapmanın önemi büyüktür.
- Yazma, konuşma, dinleme, okumadan oluşan dil becerileri kelime öğretimini destekler nitelikte olmalıdır.
- Her kelime telaffuzuyla birlikte kavratılmalıdır.

Buna karşılık olumsuz tespitler görülen çalışmalar da vardır. Arslan Kutlu, H. (2006). Türkçe ders kitaplarının söz varlığı öğretimi yöntem-teknikleri açısından çeşitlilik sunmadığı ve yetersiz olduğu yargısına ulaşılmıştır.

Karadağ ve Kurudayıoğlu (2010) Türkçe ders kitaplarının hazırlanmasında, kelime hazinesi açısından herhangi bir değerlendirme yapılmadığını ortaya koymuştur. Programda kelime hazinesinin geliştirilmesi hedefi bulunmasına rağmen kitap yazarlarının bu durumu dikkate almaması kitaplar açısından büyük bir olumsuzluk olduğu belirtilmiştir.

İnan'ın (2016) incelediği ve 2013 yılında MEB tarafından 7. sınıflara yönelik basılmış Türkçe ders kitabındaki bütün metinlerde 4, aynı yıl özel bir yayınevince 8. sınıflar için basılmış Türkçe Ders Kitabı'ndaki bütün metinlerde 2; Lüle Mert'in (2013) incelediği ve 2011-2012 eğitim-öğretim yılında okutulan, MEB Yayınevine ait 7. sınıf Türkçe ders kitabının tamamında 2, 8. sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda bir atasözünün yer aldığı ve 6. sınıf Ders Kitabı'nda hiç atasözünün bulunmadığı dikkate alınır sa bu

araştırma kapsamında incelenen Eksen Yayıncılığa ait 6, Ders Destek Yayınevine ait 7, MEB Yayınevine ait 7 ile 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının sadece Millî Kültür teması metinlerindeki atasözü varlığının bile onları yakaladığı ve bazı sınıflarda geçtiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum atasözü varlığı açısından, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında okutulan ve yukarıda adları geçen kitapların lehine artış olduğunu göstermektedir. Lakin aynı sınıf düzeyine yönelik farklı kitapların Millî Kültür başlıklı tema metinlerindeki atasözü sayısının dengeli dağılmadığını ve bu atasözlerinin farklılık gösterdiğinin de altını çizmek gerekir. Dolayısıyla farklı ders kitapları ile öğrenim gören aynı sınıf düzeyindeki öğrenciler birbirlerinden daha az veya daha fazla ve farklı atasözleri ile karşılaşacaklardır. Her sınıf düzeyinde okutulan Türkçe kıraat kitaplarında çok sayıda atasözü, vecize verilmiştir. Zaman zaman da onlarla ilgili hikâyeler yazılarak öğretimi daha da etkili bir şekilde sağlanmıştır.

Alanyazın tarandığında öğrenilenlerin kalıcılığının sağlanmasında belirli aralıklarla tekrarının önemi göz önüne alındığında (Amiri, Miller, Savova, 2017; Bilen, 1999; Dempster, 1988; İltar, 2001; Kang, 2016; 352|Öztürk, Kırmızı Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2021, 40(1), 317-356. Settles ve Meeder, 2016), bütün deyim ve atasözleri gerek aynı ders kitabı içinde gerekse farklı sınıf düzeylerindeki ders kitaplarında sıkça tekrar edilmesi gerekliliğinin ortaya çıktığı söylenebilir. Kıraat kitaplarında bu hususa çok önem verilmiştir.

2019 Türkçe Öğretim Programında (1-8) okuma becerisinde söz varlığı kazanımında “Deyim ve atasözlerinin metnin anlamına katkısını kavrar.” maddesinde metin içerisinde geçen özlü sözlerin anlamını kavratmak esas alınmıştır. Türkçe kıraat kitaplarında atasözünün anlamıyla ilgili hikâyeler yazılmış ve çok sayıda atasözü öğretimine önem verilmiştir. “Bağlamdan yararlanarak bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder.” maddesi ise araştırmada tespit edilenlerle benzerlik gösterir.

Programda Türkçe dersinin özel amaçları kısmında “*Okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması*” ifadesine yer verilmiştir. 2019 proramının bu özel amacı araştırma sonucunda kıraat kitapları hakkında elde edilen söz varlığını geliştirmeye yönelik sonuçlarla örtüşmektedir.

5.1.9. Okuma Metinleriyle Geliştirilmek İstenen Dil Becerileri ve Etkinlikleri

Türkçe kıraat kitapları incelendiğinde kıraat eğitiminin dil becerilerinin merkezine alındığı görülmüştür.

Türkçe kıraat kitaplarında okuma becerisinin yanı sıra konuşma ve yazma/yazarlık becerilerinin geliştirilmesine çok önem verilmiştir. Çocukların konuşma ve yazma becerilerini geliştirmeyi amaçlayan Türkçe kıraat kitapları hazırlanmıştır. Çocuklar, okudukları metnin altlarında ya da aralarında yer alan suallerle veya metnin görseli ya da tek başına verilen bir görselle ilgili konuşmaya/yazmaya sevk edilmiştir. Onların kendi düşüncelerini sehvence ifade edebilen, olayları değerlendirebilen, yorumlarını rahatlıkla ifade edebilen bireyler olmaları sağlanmak istenmiştir. Böylece duyuşsal becerilerinin gelişmesi hedeflenmiştir. Duyuşsal becerilerle konuşma arasında doğrudan bir bağ bulunur. Çocukların derse olumlu tutum geliştirmesi sağlanmıştır. Dolayısıyla Türkçe dersini seven çocuk okumayı da sevecektir.

1926 Programında da “Şifahi Temrinler” başlığı altında konuşma becerisini kazandırma amacıyla ifade alıştırmalarının kıraat, inşad ve tahrir dersleriyle iç içe yürütülmesi gerekliliği ifade edilmiştir.

Türkçe Kıraat kitaplarında görsellerin özenle hazırlatıldığı ve görseller üzerinde durulması gerektiği vurgulanmıştır. Hem görsel okuma hem de görsele dair konuşma ve yazma etkinliklerine oldukça fazla yer verilmiştir.

İptidai mekteplerinin tüm sınıf seviyelerinde kullanılan bazı kıraat kitaplarının ilk sayfalarında da muallimlere görseller üzerine talim yapma vazifesi verilmiştir. Görsellerle çocukların metne ilgisinin çekilmesinin yanı sıra çocukların görselleri incelemesi tasvir etmesi, yorumlaması bunlara dair duygu ve düşüncelerini anlatması bazen de yazması istenmiştir. Ayrıca görsele dair hikâye anlatma ya da yazma etkinliklerine de özellikle çok ağırlık verildiği görülmüştür. Görsellere dair hikâye yazmaları ya da anlatmaları istenerek yaratıcı yazma ve konuşma becerileri geliştirilmiştir. Görsellerle konuşma ve yazma becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlikleri olan Türkçe kıraat kitapları örnekleri:

Muallim Ahmed Cevad tarafından hazırlanan 1331/1915-16 yıllarında yayımlanan beşinci sınıflara mahsus *Güzel Kıraat* kitabında görseller verilmiş ve görselleri tasvir etmeleri ya da görsel hakkında çocukların seviyesine göre bir kompozisyon ya da hikâye anlatması/yazması istenmiştir. Görsellerin altında “Buna dair

tasviri küçük bir makale kaleme alınız. Yirmi satırdan az ve yirmi beş satırdan fazla olmayacaktır.” yazılmıştır. Ayrıca görsellerin altına yazılan kısa bilgiden yola çıkarak hikâye anlatması, yarım bırakılan bir metni tamamlaması, bilinen bir hikâyeyi yeniden oluşturması, istenmiştir. Böylece bilişsel becerilerin gelişmesi sağlanmıştır.

Ebul Cezmi Hıfzi'nin hazırladığı, 1328 yılında yayımlanan, *Pırlanta Kitabı. Kızlar İçin İlk Kıraat Kitabı'nda*, Köprülüzâde Mehmed Fuad'ın hazırladığı 1331/1910-12 yıllarında yayımladığı birinci sınıflara mahsus *Küçük Mektepliye Yeni Milli Kıraat - Köprülüzade Mehmed Fuad. (1339). Milli Kıraat - İkinci Kısım*'da her metinden sonra görseline dair soru bulunur. Görseller üzerine çok sayıda konuşma etkinlikleri yapılmıştır.

Birinci sınıflara mahsus olan, Mehmed Asım, Ahmed Cevad'ın 1336 / 1917 yılında yayımlanan *Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı - Kıraat-i Musahabet-i (Karşılıklı Sohbet) Ahlakiye Devre-i Evveli Birinci Sene İkinci Kitabı* konuşma becerisini geliştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Kitaptaki metinle ya da görsellerle ilgili suallerle çocukların konuşma becerisi geliştirilmeye çalışılmıştır. Metinlerden sonra musahabe için sualler (konuşmak için sualler), mükâleme temrinleri (konuşma alıştırmaları), musahabe-i ahlakiye başlıkları altında verilen soruların şifahen cevaplamaları hem de görseller hakkındaki soruları cevaplamaları çocukların konuşma becerisini geliştirmek için yapılan etkinliklerdir.

Sadrettin Celal tarafından hazırlanan, 1927 yılında yayımlanan, üçüncü sınıflara mahsus *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat* kitabının son sayfasında, muallimlere; çocukların görsel ve metinle ilgili bağ kurarak metnin içerisinde (...) işareti konmuş yerleri tamamlaması istenmiştir. Dolayısıyla; yaratıcı yazma becerisini geliştirmeye yönelik bir vazife verilmiştir. “Çocukların görseller ve metnin içeriği hakkında düşünmeleri, anlam bütünlüğünü devam ettirecek şekilde, boş bırakılan bölüme uygun cümleleri yazması beklenmiştir.” Yaratıcı okuma etkinlikleriyle yaratıcı yazma becerisi geliştirilmiştir.

Alanda bu konuda yapılan çalışmalar tarandığında; Maltepe (2006)'nin, yaratıcı yazmada, yazmaya hazırlık süreçlerinin, Türkçe derslerindeki yazma uygulamalarında yeteri kadar gerçekleşmediğini belirtmiştir. Türkçe derslerindeki yazma etkinliklerinde, çocukların yaratıcı yazma özelliklerini yeterince açığa çıkarılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Türkçe kıraat kitaplarında yaratıcı yazma etkinlikleri daha fazla kullanılmıştır. Bu açıdan güncel ders kitaplarından farklıdır.

Kıraat kitaplarında görsellerin hazırlanmasına ve görsellere bağlı olarak konuşma ve yazma becerilerinin geliştirilmesine yönelik oldukça fazla etkinlik yaptırılmıştır. Örnek kitaplar:

Muharriri Ahmed Cevad olan, 1341/1925 yılında yayımlanan dördüncü sınıflara mahsus *Türkçe Kıraat* kitabının bazı bölümlerinde sadece görseller, görsele bağlı sualler bulunmaktadır. Bu kıraat kitabında görsel okumaya bağlı olarak metin yazma etkinlikleri yaptırılmıştır.

Köprülüzade Mehmed Fuad'ın 1924 yılında yayımladığı üçüncü sınıflara mahsus *Yeni Milli Kıraat* kitabında metinlerin altında yer alan tüm soruların şifahen cevaplanması, metinle ilgili münakaşalar ve görsellere dair tasvirlerin yapılması, çocukların resmi incelemeleri ve buna dair onlarda uyandırdığı düşünceleri çocukların kompozisyon şeklinde yazmaları, bunlarla beraber hikâyeler anlatılması, şiirlerin düz yazıya çevrilmesi veya şiirden hareketle hikâye oluşturulması istenmiştir. Kitabın bazı bölümlerinde metin yoktur, sadece görseller, görsele bağlı sualler bulunmaktadır. Görsellerin tasvir edilmesi ya da yorumlanıp metin oluşturulmasıyla (yazma/anlatma) da çocukların yaratıcı düşünme becerisi geliştirilmiştir. Böylece konuşma ve yazma becerilerini geliştirmek amaçlanmıştır.

Bazı kıraat kitaplarında metin altı sorularıyla da çocukları konuşturmak hedeflenmiştir. 1928 yılında yayımlanan Muharriri Siraceddin olan ikinci sınıflara mahsus *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat* kitabında çocukların olayları eleştirebilme yeteneğini geliştirecek sorular sorulmuştur. Çocukların olayları derinlemesine düşünmesi, değerlendirmesi, olaylardan bir ders çıkarması ve düşüncelerini anlatmasıyla konuşma becerileri geliştirilmiştir.

Ruşen Eşref ve Mithat Sadullah tarafından hazırlanan 1920 yılında yayımlanan, *Yeni Kıraat Kitabı İkinci Kısım'da* çocukları konuşturmaya yönelik sualler sorulmuştur. *Mükâleme Temrinleri* ile *Fikirler* başlıkları altında sorular yazılmıştır.

Muharriri Siraceddin olan, 1925/1341 yılında yayımlanan, üçüncü sınıflara yönelik hazırlanan *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat* kitabında; “Bu hikâyeyi başınızdan geçmiş bir vaka gibi anlatınız!” “Bu hikâyeyi küçük kardeşinize anlatır gibi anlatınız” ifadeleriyle çocuğun metni kendine göre düzenlemesi istenmiştir. Çocuğun metni keyifle okuması ve anlatması sağlanmıştır. Çocukların yaratıcı yazma ve konuşma becerisi geliştirilmiştir. Çocuk derse karşı duyuşsal olarak olumlu tutum geliştirmiştir.

Necmettin Sadık, Mithat Sadullah, Ruşen Eşref tarafından hazırlanan, 1340/1920 yılında yayımlanan, *Yeni Kıraat Kitabı Üçüncü Kısım* kitabında; mükâleme

temrinleriyle (konuşma alıştırmaları), metin altındaki metinle ilgili bilgilerin çocuğun yaşantısında da yerinin olup olmadığına ve görsellere dair sorularla çocuklar konuşmaya alıştırmak istenmiştir.

Dördüncü sınıflar için (Devre-i Mutavassıta İkinci Sene) *Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı*'nda metin altlarında mütalaaya (irdeleme, değerlendirme, düşünme) alıştırmak için sualler ifadesi dikkati çeker. Çocukların olayları değerlendirmeleri, doğruyu onlara yöneltilen sorularla bulmaları, kendi düşüncelerini ifade etmeleri sağlanarak konuşma becerileri desteklenmiştir.

Köprülüzade Mehmet Fuat'ın 1340-1924 yılında yayımladığı dördüncü sınıflara mahsus *Yeni Millî Kıraat kitabında*; metin altlarında muallimlere çocukların konuşma ve yazma becerilerini geliştirmeleri istenmiş ve bazı görevler belirtilmiştir.

Rodoslu Ahmet Kemal tarafından hazırlanan 1331/1917 yılında yayımlanan, dördüncü sınıflara mahsus *Millî Kıraat* kitabında şiir metinlerinden sonra “Muallim efendilerden rica: Bu şiir çocuklara okutturularak hikâye ettirilecektir. “Hulasa” başlığı altında oğlum bu şiiri nesre çevirerek şöyle hikâye et.” Dendikten sonra da çocuğun olayları hayalinde tasavvur edeceği kısa bir bilgi verilmiş, metni bu duygularla yazması istenmiştir. “Hikâyenize bu suretle devam ediniz. Konuşma becerisine yönelik ise yine şiir metinleri kullanılmıştır. Örnek vazife: “Şiiri öncelikle ezberletiniz. Sonra şiirin nasıl bir vakayı anlattığını düşününüz ve anlatınız.” “Şiiri okuyup (hikâye gibi) anlatınız” ... görevleri verilmiştir.

Muallim Ahmet Hâkim tarafından hazırlanan, 1927 yılında yayımlanan, dördüncü sınıflara mahsus, *Bizim Kıraat* kitabında yazma becerilerini geliştirmeye yönelik şiir metinlerinden sonra “Manzume okutulacak, nükteler talebeye buldurulacak, bir tahrir mevzu olarak yazdırılacak” ile hikâye metinlerinden sonra fikirler başlığı altında “Bu hikâyeden ne anladınızsa anlatınız? Söyleyiniz? Bunu bir tahrir (kompozisyon) mevzu olarak yazınız.” şeklinde etkinlikler yaptırılmıştır.

Osman Şevki Efendi tarafından hazırlanan, 1912 yılında yayımlanan, *Yeni Usul Talim-i Kıraat Beşinci Kısım* kitabının ilk sayfasında okuma ve konuşma becerilerinin geliştirilmesine yönelik muallimlere vazifeler verilmiştir. Okuma becerisine yönelik şunlar ifade edilmiştir: “Çok sayfa okutmaktan ise az okutup tamamıyla anlatmak daha faydalıdır. Buna itina edilmelidir. Okuduğunu anlayan kimsenin okumak hevesi artar. (...) Osman Şevki Efendi, Kıraatin şivesi temin edildikten sonra konuşma becerilerini geliştirmeye yönelik muallimlere tavsiyelerde bulunmuştur. “Her bahsin sonunda

verilen suallerin çocukları konuşurma açısından önemli görevleri vardır. Sualleri cevaplayan talebe, bahsedilen hususun önemini, kısa manasını anlatmaya sevk edilmelidir. Hususun derin fikirlerini ortaya çıkarmaya davet edilmelidir. Konuyu tam olarak değerlendirip anlamaları veya konuyla ilgili tartışabilmeleri için muallim efendiler ikinci derecede sorularla, itirazlarla öğrenciyi fikirlerini söylemeye mecbur etmelidir. Bu suretle mukaleme/konuşma zemini hazır edildikten sonra talebe düşüncelerini beyan etmede serbest bırakmalıdır.” Bunlarla beraber çocukların derslerde muallimlerden dinlediği hikâyeleri kendilerine göre tekrar yazmaları konusunda istekli hale getirmeleri beklenmiştir. Yazarlık eğitimi küçük yaşlarda verilmiştir.

Ahmed Cevad’ın hazırladığı, 1928 yılında yayımlanan, beşinci sınıflara mahsus *Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat* kitabında; metinler yarım bırakılıp tamamlanması, metindeki bir konu hakkında kompozisyon yazmalarının istenmesiyle yazma becerileri geliştirilmiştir. Başka birinin ağzıyla metindeki olayları anlatmalarının istenmesiyle konuşma becerileri geliştirilmiştir.

Türkçe kıraat kitaplarıyla en çok geliştirilmesi hedeflenen dil becerisi ve konuşmadır. Kıraat kitaplarında konuşma becerilerini geliştirmek için uygulanan hususlar şöyledir:

- Talim ya da sualler kısmında çocuğu konuşurmaya yönelik soruların olması
- Çocukların suallere verdikleri cevaplara itirazlarda bulunularak düşüncelerini savunmalarının sağlanması,
- Metne bağlı soruların şifahen anlatılması,
- Görsellere dayalı tasvirlerin yapılmasının istenmesi,
- Görsellere dayalı tahlil yapması ve yorumlarını şifahen anlatması,
- Görselleri yorumlayarak hikâye anlatmasının istenmesi,
- Görsel ve görselin altında yer alan bir cümleden hareketle hikâye oluşturup anlatması
- Metindeki olaylardan hareketle çocuğun kendi duygu ve düşüncelerinin ifade edilmesinin istenmesi,
- Çocuğun metinden hareketle bir anısını anlatmasının istenmesi,
- Metinde sadece adı geçmiş olan bir masalı anlatmasının istenmesi,
- Yarım bırakılan metinlerin devamının şifahen anlatılmasının istenmesi,
- Mütalaa edilecek fikirler ya da müsahebe için sualler... gibi etkinliklerle öğrencilere nezaketle konuşma, dinleme, düşüncesini destekleyici örnekler verme yolları öğretilmiştir.

Yıllar önce Türkçe kıraat/ders kitaplarında çocukları düşünmeye sevk edecek sorularla yaşayabilecekleri problemlere çözüm üretebilecek nesiller yetiştirilmesine önem verilmiştir.

İncelenen Türkçe kıraat kitaplarında görülen yaratıcı yazma etkinlikleri:

- Masal, şiir tamamlama,
- Metinler içerisinde boş bırakılan bölümlerin metnin bütününden ve görsellerden yararlanarak tamamlanmasını isteme,
- Öğrencilerin yaratıcı düşüncelerini sağlamak için okudukları kitaplar/metinler hakkında sorular sorma,
- Öğrencilere görselleri gösterme ve onlardan hikâyeler yazmalarını isteme,
- Çocuklardan “...” cümlesi ile başlayan hayali bir metin yazmalarını isteme,
- Çocuklardan daha önce okumuş olduğu bir Hikâyeye yeni bir son yazmalarını isteme,
- Okunan kitaplarla ilgili sorular sorma, yorum yaptırma,
- Okunan anlatılan veya öğrencilerin bildikleri bir metni kendi sözcükleri ve cümle kurguları ile yeniden yazmalarını isteme,
- Verilen bir şiirde anlatılanları düz yazı olarak ifade etmeleri istenebilir.
- Resimler gösterip hikâye diyalog ve benzeri metin yazmalarını isteme...

Türkçe kıraat kitaplarındaki etkinliklerle çocuklar küçük yaştan itibaren yazma ve yazarlık becerilerini geliştirmeye çalışılmıştır. Tüm bunların sonucu olarak çok sayıda edebi şahsiyet yetişmiştir. Günümüzde çocukların o dönemdeki kadar yazma becerileri geliştirilmediği için yetkin yazar ve şair sayısı da azalmıştır. Türkçe kıraat kitaplarıyla yetişen edebi şahsiyetlerden bazıları; Başta Ulu Önder Mustafa Kemal ATATÜRK, Mehmet Akif Ersoy, Ziya Gökalp, Tevfik Fikret, Nazım Hikmet, Ömer Seyfettin, İbrahim Şinasi, Recaizade Mahmut Ekrem, Ahmet Mithat Efendi ve Muallim Naci, Mehmet Emin Yurdakul, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adivar, Fazıl Hüsni Dağlarca, Kemalettin Tuğcu, Aziz Nesin, Tarık Buğra ...

Kıraat kitaplarında dinleme becerileriyle ilgili çalışmanın kuramsal çerçeve bölümünde şu hususlardan bahsedilmiştir: Öğretmenin metni örnek okumasını dikkatle dinleyen, eksik kalan parçayı hayal gücüyle tamamlayıp anlatan, okuduğunu özetleyen, görsellerden hareketle şifâhen hikâyeye anlatabilen ya da yazabilen bireyler yetiştirilmeye çalışılmıştır.

Alanda yapılan çalışmalar tarandığında; güncel yaratıcı yazma becerisi konusunda Göçer (2019, 121) in tespit ettikleriyle Türkçe kıraat kitaplarında yapılan etkinlik örnekleri benzerdir. Benzer özellikler şu şekilde belirtilmiştir:

- Okunan kitaplarla ilgili sorular sorma, yorum yaptırma,
- Okunan, anlatılan veya öğrencilerin bildikleri bir metni kendi sözcükleri ve cümle kurguları ile yeniden yazmalarını isteme,
- Verilen bir şiirde anlatılanları düz yazı olarak ifade etmelerini isteme,
- Resimler gösterip hikâye diyalog ve benzeri metin yazmalarını isteme,
- Hikâyelerde geçen karakterleri değiştirerek olayları yeniden yazmalarını isteme,
- Hikâyelerdeki bazı unsurları yer, zaman, mekân, olay, kahraman, yardımcı kahraman verilerek bir olay kurgulamaları bir durumu anlatmalarını isteme,
- Kısa bir film bir tiyatro izlemelerini, duygu ve düşüncelerini anlatmalarını isteme,
- Hikâyede geçen karakter özelliklerini değiştirerek olayları yeniden yazmalarını isteme,
- Bir şiir bir şarkı ve benzeri yönetilerek öğrencilerin duygu, düşünce, hayal ve tasarılarını yazmaları istenebilir.
- Öğrencilere birbiriyle ilgili, ilgisiz bir grup kelime verilerek düşünce yazısı yazmalarını isteme,
- Okunan bir metinden (monolog, diyalog, piyes, şiir gibi türlerde) yeni bir metin üretmelerini isteme,

2019 Türkçe Öğretim Programında (1-8) yazma becerisi alt kazanımlarında görsellerle ilgili etkinliklerden bahsedilmiştir. Birinci sınıfta; “Görsellerle ilgili kelime ve cümleler yazar.” İkinci sınıfta; “Yazılarını görsel unsurlarla destekler.” Üçüncü sınıfta; Görsellerdeki olayları ilişkilendirerek yazı yazar. Dördüncü sınıfta; “Görselleri ilişkilendirerek bir olayı anlatır.” Beşinci sınıfta yazma kazanımında görsellerle ilgili etkinlik yoktur. Programda konuşma becerisi başlığı altında görsele dair konuşma etkinlikleri bulunmaz. Türkçe kıraat kitaplarında görsellerin incelenmesi ve sonrasında çocuğun hayalinde oluşların hikâye şeklinde anlatılması ya da yazılması gibi yaratıcı düşünme becerisini geliştirici etkinlikler yaptırılmıştır.

Güncel Türkçe Öğretim Programında (1-8) üçüncü sınıflarda konuşma becerisinde “Sınıf içindeki tartışma ve konuşmalara katılır.” Kazanımının açıklamasında

“Öğrenciler konuşma/tartışma sırasında kendi düşüncelerini uygun şekilde ifade etmeleri için teşvik edilir.” ile Türkçe kıraat kitaplarında çocuklar bir konu hakkındaki itirazlarla sehven konuşmaya sevk edilir” kazanımı benzerdir. Programda metin altı sorularıyla konuşma becerilerinin geliştirilmesine dair bir ifadeye rastlanmamıştır.

5.1.10. Metin Soruları

Türkçe kıraat kitaplarındaki metin altı soruları incelendiğinde öğrencilerin, metinler (görsel ve yazılı) üzerinden bir durum, bir olayı kavramaları, bu durumun ya da olayın olumlu ve/veya olumsuz yanlarını belirlemeleri ardından metinde bahsedilenler ile kendi hayatları arasında bağlantı kurmalarının sağlanması hedeflendiği görülmüştür. Bu bağlantı yalnızca bilişsel boyuttaki sorularla sınırlı tutulmamış nihai amaç duyuşsal becerilerin geliştirilmesi olarak da öne çıkarılmıştır. Ayrıca çocuğu bir konu hakkında kendiliğinden konuşmaya alıştıran, düşüncelerini ifade etmesini sağlayan, yaşadığı yere ve yaşantısına yönelik metin altı soruları hazırlanmıştır.

Örneklere de görüleceği üzere, her çalışmanın sonunda öğrencilerin, bir toplumsal değeri kendi hayatlarındaki karşılığında hareketle ele almaları, tartışmaları ve ortak bir anlam oluşturmaya çalışmaları esası üzerinde durulmuştur.

İncelenen Türkçe kıraat kitaplarında öğrenenlerin düşünme becerileri ile duyuşsal becerilerinin eşzamanlı olarak geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Bilişsel beceriler davranışların akli, duyuşsal beceriler ise insan davranışlarının hissi yönünü temsil eder. Bilişsel öğrenmeyle bilgiyi idrak etme ve hatırlama yeteneği ile duyuşsal öğrenme de öğreticiye ve öğrenmeye ilişkin genel tutumlarla ilgilidir. Hem metni anlamak hem de öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirmeleri sağlanmıştır. Çocuğun olayları anlayan, değerlendiren, kendini rahatlıkla ifade edebilen bireyler olarak yetişmesi hedeflenmiştir.

Türkçe kıraat kitaplarında bunlarla beraber öğrencilere, özellikle ön bilgileriyle yeni bilgiler arasında ve gerçek yaşantısıyla bağlantı kurma, diğer bireylerin görüşlerini irdeleme gibi özellikleri de kazandırmak amaçlanmıştır. Bunların yanı sıra kitaplardaki sorular çocuğun yaşadığı yerleşim yerine göre de uyarlanabilecek şekilde düzenlenmiştir. Böylece daha anlamlı ve kalıcı öğrenme gerçekleştirilmiştir.

Çocukların olayları değerlendirmeleri, doğruyu onlara yöneltilen sorularla bulmaları, kendilerine göre düşüncelerini ifade etmeleri sağlanmıştır.

Çocuklar, kıraat kitaplarındaki sorularla metindeki olayları ve kendi yaşantısını düşünmeye sevk edilmiştir. Çocuklar hem bilişsel hem duyuşsal yönden geliştirilmiştir. Sorular çocuğun cevabını kendi duygu, düşünce ve hayatlarında bulabileceği özelliktedir. Çocuklara metnin konusunda bahsedilen olaylarla ilgili yaşantısında karşılaşma durumu ve ona dair duygu ve düşüncelerine yönelik sorular sorulmuştur. Metindeki bilgileri ölçmekten ziyade çocuğun onu nasıl algıladığı, kendi hayatında cevabını ne kadar bulabildiğine önem verilmiştir.

Metin altı soruları çocuğun yaşadığı yere göre de değişebilir özellikte hazırlanmıştır. Soruların güç olması değil çocuğu düşündürmeye yönelik olmasına özen gösterilmiştir. Aynı zamanda çocuğun kendiliğinden kendini ifade etme becerisini geliştirebilen özelliktedir.

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programıyla öğrencilerin bilgiyi araştıran, keşfetmeye çalışan, yorumlayan ve zihninde yapılandıran bireyler olması ve bu becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Çocukların okuduklarını anlaması, eleştirel olarak değerlendirmesi ve sorgulaması sağlanmıştır. Programdaki özellikler, öğrencilerin bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, sorunlarla başedebilen, farklı çözüm yolları üretebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, topluma ve kültüre katkı sunan özelliklere sahip olması istenmektedir. Kıraat kitaplarındaki metin altı sorularla hedeflenen gayelerin, 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programındaki temel gayelerle örtüştüğünü söylemek mümkündür. Bu yönüyle ilgili programın hedefleri araştırma sonucu elde edilen metin altı soruların gayeleriyle örtüşmektedir.

Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı'nda, Necmettin Sadık, Mithat Sadullah, Ruşen Eşref tarafından hazırlanan, 1340/1920 yılında yayımlanan, *Yeni Kıraat Kitabı Üçüncü Kısım ile* Necmettin Sadık, Mithat Sadullah ve Ruşen Eşref tarafından hazırlanan, 1340/1920, *Yeni Kıraat Kitabı Üçüncü Kısım* kitabında metinle ilgili bilgilerin çocuğun yaşantısında da yerinin olup olmadığına dair sorular ve görsellerin tasvir edilmesi ve yorumlanmasına yönelik görevler bulunur.

Azmi Bey tarafından hazırlanan, 1310/1895 yılında yayımlanan, ilk mekteplerin ikinci ve üçüncü sınıflarına mahsus *İlk Kıraat* kitabında sorular, çocuğun duyuşsal açıdan gelişmesine katkı sağlayan, onu iyiye, doğruya yöneltten özelliktedir.

Dördüncü sınıflar için (Devre-i Mutavassıta İkinci Sene) *Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı*'nda üst bilişsel düşünme becerileri geliştirilmek istenmiştir. Metin altlarında Mütalaaya (irdeleme, değerlendirme, düşünme) Alıştırmak İçin Sualler ifadesi vardır.

Osman Şevki Efendi'nin *Yeni Usul Talim-i Kıraat adlı tüm sınıflara yönelik hazırlanan Türkçe kıraat* kitaplarında, sorular daha güç nasıl sorulabilir değil; çocuk düşünmeye nasıl yönlendirilir, soruları nasıl kolaylıkla cevaplayabilir, kendisini daha rahat nasıl ifade edebilir gibi hususlara ehemmiyet verilmiştir.

Ahmed Cevad'ın hazırladığı 1928 yılında yayımlanan beşinci sınıflara mahsus *Cumhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat* kitabında “Fikirlerin tahlili, Lisan Temrini ya da Düşündürmek İçin Sualler” başlıkları altında (Bu ifadelerden de çocukları düşündürmek, olayları değerlendirmek amaçlanmıştır.) Metinle ilgili ya da metinden yola çıkarak çocuğun derin düşünmesini, empati duygusunu geliştirmesini sağlayacak sorulara yer verilmiştir. Bu başlıkların altında metinle ilgili sorular bulunsa da en çok çocuğun duygu ve düşüncelerini ifade etmesini isteyen suallere yer verilmiştir.

Ruşen Eşref ve Mithat Sadullah tarafından hazırlanan *1920 yılında yayımlanan, Yeni Kıraat Kitabı İkinci Kısım'da* “mükaleme temrinleri ve fikirler” başlıkları altındaki sorular bulunur. “Mükaleme temrinleri” ile çocuğun kendi fikrini söyleyebilmesi, konuşma alıştırmaları yapması, “Fikirler” ile de anlama, fikir edinme, ders çıkarması istenmiştir. Hayata hazırlayan etkinlikler yaptırılmıştır.

Köprülüzade Mehmet Fuat tarafından hazırlanan 1340/1924 üçüncü sınıflara mahsus *Yeni Milli Kıraat* kitabında çocuklara düşünmeye, araştırmaya ve genel kültür seviyesini ilerletmeye yönelik sorular sorulmuştur.

Dördüncü sınıflar için (Devre-i Mutasavvita İkinci Sene) *Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı*'nda ve Muharriresi Leyla Nigâr olan 1339/1923 yılında yayımlanan dördüncü sınıflar için *Kızlara Mahsus Yeni Kıraat Kitabı* (Devre-i Mutavassita İkinci Sene) kitaplarında metin altlarında mütalaaya (irdeleme, değerlendirme, düşünme) alıştırmak için sualler ifadesi dikkati çeker. Çocukların olayları değerlendirmeleri, doğruyu onlara yöneltilen sorularla bulmaları, kendi düşüncelerini ifade etmeleri sağlanmıştır.

Günümüzde uygulanmaya çalışılan öğrenci merkezli, öğrencinin yaşadığı yere, yaşantısına dönük, öğretmenin sadece rehberlik ettiği anlayış yıllar önce kıraat kitaplarında, derslerinde, rahatlıkla uygulanmıştır.

Tertemiz ve diğerlerine göre (2004,52-53) ders kitaplarında değerlendirme sorularının istenen nitelikleri aşağıdaki şekilde sıralanmıştır: Güncel olan bu tespitlerle Türkçe kıraat kitaplarında yer alan soruların hazırlanmasında önem verilen şu hususlar benzerlik göstermektedir: Sorular öğrencilerin yakın çevresi, ihtiyaçları ve günlük yaşantısı ile ilgili olmalıdır, öğrencide öğrenme ilgi ve isteği uyandırmalıdır, araştırma,

inceleme, deney ve gözlem gibi etkinlikler öğrenci düzeyine uygun olmalıdır, sorular öğrenciyi, alıştırmaya, araştırma-inceleme, deney ve gözlem yapmaya yönlendirmelidir, sorular öğrencinin kendi kendisini değerlendirmesine imkân sağlamalıdır.

Metin sonu soruların sayısal ve niteliksel durumlarını eski ve yeni program bağlamında karşılaştırmalı olarak inceleyen (Ülper ve Yalınkılıç 2010); ders kitaplarındaki soruların öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesine katkısının incelendiği (Applegate, M.D. vd. (2002); Özbay, 2002; Aslan ve Polat, 2008); ders kitabındaki metin sonu sorularının Türkçe eğitimi temel programının amaçlarına uygunluğunun incelendiği (Topçuoğlu, 2006); İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin altı soruların incelendiği (Ensar, 2002) okuma metinlerindeki soruları sınıflandırmayı amaçlayan (Akyol, 1997), makalelerden oluşan çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların sonuçları Türkçe ders kitaplarındaki soruların önemli bir kısmının öğrenciyi, Bloom'un taksonomisinde yer alan bilişsel süreçlerden "bilgi" "kavrama" veya en fazla "uygulama" düzeyine çıkarabildiği; analiz, sentez ve değerlendirme gibi üst düzey bilişsel becerileri harekete geçiremediğini ortaya koymaktadır.

Türkçe kıraat kitaplarında ise her düzeyden soruya ya da vazifeye yer verilmiştir. Görsele dair hikâye oluşturma, şiir metninin hikâye metnine dönüştürülmesi, boşuk bırakılıp çocukların hikâyenin o bölümünü tamamlaması, hikâyenin giriş bölümünün verilip çocuğun hikâyeyi yazması, metinlerin yarım bırakılıp çocuğun tamamlaması, söz varlığında kelimelerin köklerinden yeni kelimeler türetmesinin ya da kelime ailesini bulmasının istenmesi... yaratma basamağında etkinliklerdir.

Kolaç'ın (2003) yaptığı çalışmada, alıştırmaya ve soruların öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirme açısından kitapların olumsuz özellik taşıdığı sonucuna varılmıştır.

Aytaş (2001) çalışmasında, metinle ilgili soruların tamamının metinle ilgili olmaması öğrenciyi farklı çağrışımlar yaptırmayı gerektiğini vurgulamıştır. Soruların öğrencinin tespit, tenkit, sentez yapabilmesine katkı sağlaması gerektiği belirtilmiştir. Kıraat kitaplarında ulaşılan sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

5.1.11. Okuma Eğitimi Açısından Tespit Edilen Diğer Bulguları

İncelenen kıraat kitaplarında özellikle şiir metinlerinin her sınıf düzeyinde ezberletilmesi istenmiştir. Edebî zevk küçük yaşlarda verilmiştir. Ayrıca şiir

metinlerinin sayısı günümüzdekinden daha fazladır. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programında, ders kitaplarında yer alması gereken metin türlerine hangi sınıfta yer verilmesi gerektiğiyle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Sadece birinci sınıfın ikinci döneminde kullanılacak toplam dört dinleme/izleme metninin ikisi hikâye edici, biri bilgilendirici ve birinin de şiir türünde seçilmesi gerektiği belirtilmiştir. Fakat diğer sınıf düzeylerinde şiir türüne ne kadar yer verilmesi gerektiği ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. İlgili programda şiir türünün ezberletilmesiyle ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Araştırma bulgularında şiir türüne yer verilmesi yönüyle 2019 programıyla ilgili benzerlik gösterirken şiir türüne çok yer verilmemesi ve şiirlerin ezberletilmemesi yönüyle araştırma sonuçlarından farklılık arz etmektedir.

Bir hikâye kitabı gibi hazırlanan (metin altı sorusu veya söz varlığı etkinlikleri olmayan) her sınıf seviyesine yönelik Türkçe kıraat kitapları bulunur. Bu kitaplarda hiçbir etkinlik yoktur. Sadece hikâyeler bulunur. Demek ki etkinlikleri yaptırmaya uygun metinler seçilmiştir. Ya da çocuklar hiçbir konuda zorlanmamıştır. Onlara okuma zevki ve kolaylığı sağlanmıştır. Aynı zamanda etkinlikler belli metinlerde yapıldığı için öğretmen yıl sonuna müfredatı yetiştiremeyeceği kaygısına düşmez. Çocuklar da etkinliklere cevap düşünmeden, metinleri keyifle okumuştur.

Örnek kitaplar:

Pakize – Nazım. (1928). *Kız ve Erkek Çocuklara Kıraat Kitabı*. İlk Mektep–Birinci Sınıf. Marifet Matbaası.

Araştırmada kıraat kitaplarındaki metinlerin bölümler halinde hazırlandığı görülmüştür. Güncel öğretim programında bu husus yoktur.

Kitaplardaki her metnin altında, etkinlik (söz varlığı ya da metin soruları) bulunmaz. Etkinlikler bazı metinlerin altında yer almıştır. Bazen de metinlerin altında, kitabın ilk ya da son sayfasında hangi etkinlikleri yapması gerektiğine dair muallimlere önerilerde bulunulmuştur. Öğretmenin etkinlikleri yapacağı metni kendisinin belirlemesi istenmiştir.

Eserlerde metin altı sorusunun olmaması, çocuğun metinle ilgili soruları cevaplama kaygısını ortadan kaldırmıştır. Anlama ve anlatma becerilerinin rahatlıkla gelişmesi sağlanmıştır. Güncel Türkçe ders kitaplarında ve öğretim programlarında böyle bir durum yoktur.

Kıraat kitaplarının kapağında ya da ilk sayfalarında kitabın özellikleri tanıtılmıştır.

Çocukların cinsiyetlerine göre ilgi alanlarının farklı olduğu hususuna önem verilmiş ve kızlara yönelik her sınıf düzeyinde kıraat kitapları hazırlanmıştır. Ayrıca yaşadığı yerleşim birimine göre de Türkçe kıraat kitapları hazırlanarak çocuğun yaşadığı yerin özelliklerini ve ona dair gerekli bilgileri öğrenmesi sağlanmıştır. Çocuğun ilgisine yönelik hazırlanan kitaplar okuma isteği oluşturmada daha etkili olmuştur. Çocukların cinsiyetlerine göre hazırlanan kitaplardaki görsel özellikler de ona göre hazırlanmıştır. Bu kitapların kapaklarında da kız çocuklarının medeni bir insan olmasını sağlayacak bilgiler içerdiği, aynı zamanda çok güzel bir şekilde kurgulanan, severek okuyacakları metinlerin hazırlandığı belirtilmiştir.

Muallim Ahmet Hâkim tarafından hazırlanan, 1927 yılında yayımlanan, dördüncü sınıflara mahsus, *Bizim Kıraat* kitabında “Muallim arzu ettiği parçayı münasip düştükçe evvel veya sonra okutabilir. Yani kitaptaki sırayı takip etmek mecburi değildir.” denilmiştir.

Türkçe kıraat derslerinde muallimler, çocukların dersten sıkıldığını anladığı vakit, onların seviyesine göre olan hafızalarındaki hikâyeleri anlatmıştır. Çocukların yeni hikâyeleri okuma isteği duyması sağlamıştır.

Bazı fabl türü metinlerin sonunda kahraman canlılar çocuklara seslenmektedir. Nasihat gibi olan bu sözler yazar tarafından değil de metnin kahramanı tarafından söylenmesi daha hoş bir durumdur.

Birçok hikâye edici metinde olayı ya bir çocuk anlatmakta ya da metnin kahraman/varlık kadrosu çoğunlukla çocuklardan ya da yavru canlılardan oluşmaktadır. Hikâyenin, masalın çocuğun dilinden anlatılması çocukta bir arkadaşıyla sohbet ediyor hissiyatı uyandırır. Metni cezbedici hale getirir. Metin altı sorularında da “hikâye kimin ağzından anlatılmıştır?” sorusuyla buna dikkat çekilmiştir. Hikâyenin kahramanı olan çocuğun, yaşadığı olayları, duygu ve düşüncelerini anlatması, çocukların ilgisini çekmiş, onlarda okuma isteği uyandırmıştır. Çocuklarda okuma isteği uyandırılmıştır. Çocuklar, bu tarzda yazılmış metinleri kendilerinden bir şeyler bulacağı için keyifle okumuştur.

Birinci ve ikinci sınıflarda metinler yarım ya da bir sayfa civarında tutulmuştur. Okuma ve anlama kolaylığı sağlayan metinler okuma alışkanlığı sağlamıştır. Sınıf seviyesine göre metin uzunlukları artmıştır. Yine de metinlerin anlaşılması ve merak duygusu oluşturmak için parçalara bölünmüştür.

Çocukları özellikle konuşurmaya yönelik Türkçe kıraat kitapları hazırlanmıştır.

İkinci sınıf kıraat kitaplarında hikâye edici metinlerin çoğunda hikâyenin yakın bir akraba tarafından anlatılmasından bahsedilir. Bu tarz hikâyeler çocuğa daha sıcak samimi gelmiş olabilir. Onda okuma isteği uyandırmıştır.

Hikâyelerde genellikle doğrudan bir nasihat verilmemiştir. Çocuğun hikâyeden ders çıkarması beklenmiştir. Modern hikâyeciliğe uygundur.

Çocukların derslerde muallimlerden dinlediği hikâyeleri, kendilerine göre tekrar yazmaları konusunda istekli hale getirmeleri beklenmiştir. Yazarlık eğitimi küçük yaşlarda verilmiştir.

Kıraat kitabındaki sorular yaşantılarına ve yaşadıkları yerlere göre düzenlendiği için metinler daha anlamlıdır.

Kıraat kitaplarında çoğunlukla okuyuculara/çocuklara sorular yöneltilerek çocuklarda metne karşı ilgi uyandırmayı hedefleyen etkinlikler vardır.

Çalışmanın kuramsal çevreçeve bölümünde muallimlerin Türkçe kıraat dersleri için seçeceği metinleri, gazete veya çocuk dergilerinden alıp kullanmasının tavsiye edildiğinden bahsedilmiştir.

Bilgiler hikâye etme yoluyla kazandırılmak istenilmiştir. Hikâye etme anlamında “tahkiye” adı verilen etkinlikler yapılmıştır.

Zaman zaman muallimin çocukları dinlendirmek ve ardından dikkatlerini derse çekmek için hikâye anlatması istenmiştir. Çocuklar en çok masaldan hoşlanırlar. Öğretmenler derslerde ara sıra hikmetli ahlaki, terbiye edici ve düşündürücü masal ve hikâyeler anlatarak kendilerini öğrencilere sevdirmeye çalışmıştır. Özellikle anlaşılması zor bir konuyu işlemeden önce zihinleri dinlendirmek, konuyu kavrayacak bir hâle getirmek için güzel, sosyal mesaj içeren Hikâyeler anlatılmıştır. Hikâye ile öğretim yöntemini daha çok ders anlatma yöntemi olarak değil, derste öğrencileri dinlendirmek, dağılan dikkatlerini zinde tutmak bilgilendirirken ahlaki, şahsiyetli ve terbiyeli yetişmelerini sağlamak istenmiştir. Ayrıca bu yöntemle derse ilgi ve alakayı arttırarak talebelerin dersi daha iyi kavramalarını sağlamıştır.

5.2. Öneriler

Bu bölümde, uygulayıcılara ve araştırmacılara bu çalışmadan yola çıkarak çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

5.2.1. Uygulayıcılara Öneriler

Türkçe ders kitaplarının hazırlanması sırasında Türkçe kıraat kitaplarında olduğu gibi çocukların özellikleri dikkate alınarak cinsiyetlerine, inançlarına ya da yaşadığı çevreye bağlı olarak ilgi ve ihtiyaçlarının da değişeceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Günümüz Türkçe ders kitaplarının çocukların yaşadığı bölge ve yerleşim birimine göre olması okumaya ilgisini arttırabilir. Türkçe kıraat kitaplarında taşra ve köy mekteplerinde çocuklara ziraatle ilgili bilgiler öğretilmiştir. Çocuk kıraat kitaplarından yaşadığı çevrede kendisinin ihtiyaç duyacağı bilgileri edinmiştir. Kıraat derslerinin çocuğun yaşantısına dönük olması öğrendiklerini anlamlı bulmasını sağlamıştır.

Türkçe kıraat kitaplarında olduğu gibi Türkçe ders kitaplarında da çok sayıda metnin bulunması, çocukların zengin metinlerle karşılaşması, okuma sevgisi oluşturulabilir.

Türkçe Kıraat kitaplarındaki etkili ve güzel metinlerin günümüz Türkçesine çevrilip metnin konusuna göre özenle hazırlanan görsellerle çocuk kitapları, dergileri ya da Türkçe ders kitaplarının hazırlanması çocukların keyifle okuyacağı kaynak çeşitliliği sağlayabilir.

Görsel okuma becerisi öğretim programına günümüzdekinden daha fazla alınmalı ve görsel okuma etkinlikleri Türkçe ders kitaplarında daha çok yer almalıdır.

Türkçe kıraat kitaplarındaki görsel etkinlikler Türkçe ders kitaplarında da kullanılarak çocukların yaratıcı yazma ve konuşma gibi üst bilişsel düşünme becerileri geliştirilebilir.

İlkokul çağından itibaren görsellerin anlaşılması ve hangi işlevleri olduğunun belirlenmesi amacıyla görsel okuma dersi olmalıdır.

Öğretmen ve öğrencilere görsel okumanın işleviyle ilgili yeterli bilgiler aktarılmalıdır.

Kıraat kitaplarında metin için görsel hazırlanmasına, görseller üzerine yapılan etkinliklerle konuşma ve yazma becerilerinin desteklenmesine çok özen gösterilmiştir. Günümüzde de daha üst düzeyde görsellerin ve etkinliklerin yapılması çocukların üst düzey düşünme becerilerinin geliştirecektir. Görsellere bakarak hikâyeye oluşturma etkinlikleri edebi şahsiyetlerin çekirdekten yetişmesine katkı sağlayacaktır.

Şiir metinlerine kıraat kitaplarındaki gibi daha fazla yer verilmesi ve şiirlerin ezberletilmesi edebi şahsiyetlerin yetişmesini destekleyebilir.

Kıraat kitaplarında olduğu gibi Türkçe ders kitaplarında da çok sayıda şiirin ezberletilmesi çocuklara edebi zevk kazandırmada etkili olacaktır.

Kıraat kitaplarındaki söz varlığını geliştirmeye yönelik yöntemlerin günümüz Türkçe ders kitaplarında da olması faydalı olacaktır.

Kıraat kitaplarındaki gibi atasözü, vecize, deyimlerin öğretimine önem verilmesi yeni nesillere kültürel aktarımı etkili bir şekilde sağlayacaktır. Atasözü, deyim, vecizelerin tespiti ve öğretiminin araştırılması sonucu kültürel aktarımı en iyi şekilde sağlayacak Türkçe ders kitapları hazırlanabilir.

Türkçe kıraat kitaplarında olduğu gibi Türkçe ders kitaplarında da pozitif bilgilerin hikâyeler içerisinde verilmesi çocukların bilgileri keyifle ve rahatlıkla okumalarını sağlayacaktır.

Türkçe kıraat kitaplarından Türkçenin anlatım zenginliğini yansıtan metinlerin özenle seçilmesi ve günümüz Türkçesine çevrilerek Türkçe kitaplarında kullanılması çocukların ilgisini çekecek ve okuma alışkanlığını sağlamada faydalı olacaktır.

Kıraat kitaplarında hikâyelerde anlatıcı genellikle çocuktur. Hikâyeler çocuğun dilinden anlatılmıştır. Günümüz Türkçe kitaplarındaki metinler de bu şekilde hazırlanırsa çocukların okumaya ilgisi daha çok artacaktır.

Kıraat kitaplarındaki etkinliklerle, metin altı sorularıyla, verilen vazifelerle, çocuklara analiz, sentez, değerlendirme ve yaratma yetileri kazandırılmak istenmiştir. Bu etkinlikler günümüzdeki Türkçe kitaplarına da uyarlanabilirse çocukların üst düzey düşünme becerileri daha etkili bir şekilde geliştirilir.

5.2.2. Araştırmacılara Öneriler

Görsellerin öğrencilerin temel dil becerilerine olan etkisinin incelendiği çalışma sayısı azdır. Görsellerin öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerine etkisinin incelendiği çalışmalar yapılmalıdır.

Türkçe kıraat kitapları sadece görsellere dair etkinlikler açısından incelenebilir. Görsellerin hazırlanmasına ve etkinliklere neden bu kadar önem verildiği araştırılabilir.

Türkçe ders kitapları ya da kıraat kitaplarındaki görsellerin işlevleri, çocuğa uygunluğunu değerlendirmek için disiplinler arası bir araştırma yapılması okuma sevgisi ve alışkanlığına çok etkisi olan görsellerin ve görsele dair etkinliklerin doğru hazırlanmasına katkı sağlayacaktır.

Türkçe kıraat kitaplarındaki metinler, çocuk edebiyatı kriterleri açısından incelenebilir.

Türkçe kıraat kitaplarındaki kelime öğretimi ayrı bir çalışmaya konu olacak düzeydedir. Kıraat kitaplarındaki sınıf düzeylerine göre kelime öğretimleri ve yöntemleri araştırılabilir

Kıraat kitaplarındaki atasözü, deyim, vecizelerin öğretimi sınıf düzeylerine göre tespit edilebilir. Öğretim yöntemlerine dair çalışmalar yapılabilir.

Bu çalışmanın devamı niteliğinde rüştiye ve idadi mekteplerinde okutulan Türkçe kıraat kitapları Türkçe eğitime katkıları açısından çeşitli yönlerden incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Ahmed Cevad. (1330/1914 veya 1915). *Güzel kıraat (Dördüncü Sene)*. Dersaadet – Matbaa-i Hayriye Matbaası.
- Ahmed Cevad. (1925/1341). *Türkçe kıraat*. [İkinci Tabı]. İlk Mektep Dördüncü Sınıf. Orhaniye Matbaası.
- Ahmed Cevad. (1928). Tabı ve Naşiri: İbrahim Hilmi. *Cumhuriyet çocuklarına türkçe kıraat kitabı. İlk mekteplerin beşinci sınıfına mahsustur*. Orhaniye Matbaası.
- Ahmed Rasim. (1322/1906 veya 1907). *Kıraat kitabı*. İkinci Sene Karabet Matbaası.
- Ahmed Rasim. (1926). *Doğru usul kıraat*. Üçüncü Sınıf İkinci Tab. Türk Matbaası.
- Aksoy, T. (2007). *Doktor Rüştü'nün Nuhbetü'l- Eftal isimli eserinin Türkçe öğretimi açısından değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2001). *Yazılı ve sözlü anlatım*. AkçağYayıncılık.
- Akyol, H. (2006). *Türkçe öğretim yöntemleri*. Kök.
- Akyol, H. (2006). *Yeni programa uygun Türkçe öğretim yöntemleri*. Kök.
- Akyol, H. (2007). Okuma. A. Kırkkılıç ve H. Akyol (Ed.), *İlköğretimde Türkçe öğretimi içinde* (15-48). Pegem Akademi.
- Akyol, H. (2008). *Türkçe öğretimi*. Kök.
- Akyol, H. (2009). İlköğretimde Türkçe öğretimi. A. Kırkkılıç ve H. Akyol (Ed.), *Görsel Okuma ve Sunu içinde* (163-192). Pegem Akademi.
- Akyüz, Y. (1989). *Türk eğitim tarihi (Başlangıçtan 1988'e)*. Alfa.
- Alkan, M.Ö. (2003). *İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Selanik'ten İstanbul'a Terakki Vakfi ve Terakki Okulları (1877-2000)*. Terakki Vakfi.
- Alp, H. (2009). *Tevhid-i tedrisat'tan harf inkılabına ilköğretim (1924-1928)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Alp, H. (2010). İlkokul kitaplarını inceleme komisyonunun raporları 1924-1927. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 15(16), 101-128.
- Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. Longman.
- Arıcı, A. F. (2012). *Okuma eğitimi* (3. Basım). Pegem Akademi.
- Aslan, F. Ş. (2011). *Osman Şevki Bey'in Türkçe öğretimindeki yeri ve yeni usul talim-i kıraat (Beşinci Kısım) adlı eseri* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Aşıkoğlu, N. (1995). Selim Sâbit ve Rehnümâ-yı Muallimîn adlı eserindeki eğitim görüşleri. *Diyanet İlmî Dergi*, 31(4), 115-120.
- Ayhan, Y. (2010). *İlköğretim 5. sınıf Türkçe ders kitabı resimlemelerinin biçim ve içerik açısından 11 yaş grubuna uygunluğu ve aynı yaş grubu öğrencilerin yaptığı resimlemelerle karşılaştırılması* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.

- Aytan, N. (2014). Yaratıcı okuma becerisini geliştirme yolları ve yöntemleri. Route Educational and Social Science. *Journal Volume* 1(3), October.
- Aytaş, G. (2001). Türkçe ders kitaplarının yazımında metin seçimi ve metin altı sorularının hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar. *Türk Yurdu*, 21(162), 35-42.
- Aytaş, G. (2003). *Okuma gelişiminde çocuk edebiyatının rolü*. Türklük Bilimi Araştırmaları, 13.
- Aytuna, H. A. (1967). *İkinci sınıf hayat bilgisi öğretmen kılavuzu*. Remzi.
- Ayvacı, H. Ş. ve Türkoğan, A. (2010). Yeniden yapılandırılan bloom taksonomisine göre fen ve teknoloji dersi yazılı sorularının incelenmesi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 7(1), 13-25.
- Azmi Bey (1310/1894-95). *İlk Kıraat Kitabı. İlk Mekteplerin İkinci ve Üçüncü Sınıflarına Mahsustur*. Dersaadet Mahmut Bey Matbaası. Kütüphane-i Hilmi.
- Babayiğit, Ö. ve Ökten, B. (2016). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin dinlediğini anlama becerilerinin incelenmesi. *International Journal Of Education Technology and Scientific Researches*, 1(1), 1-12.
- Baki, Y. (2020). Metin türlerine göre okuma eğitimi. M. Kaya ve M.N. Kardaş (Ed.), *Okuma eğitimi içinde* (197-248). Pegem Akademi.
- Balcı, A. (2010). 1338 (1922) İlköğretim Türkçe dersi programı. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 111-119.
- Balcı, A. (2014). Çocuklara kıraat dergisi. *Bilig*, 68, 25-42.
- Barrett, Katherine B. (2001). Using Technology and Creative Reading Activities to Increase Pleasure Reading among High School Students in Resource Classes. <https://eric.ed.gov/?id=ED454507>
- Barutcu, T. (2010). *Çocuklara Kıraat (1881) ve Sevimli Mecmua (1925) dergilerindeki çeviri metinler ve dış dünya üzerine bir inceleme* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Baş, B. (2003). Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarında metin türleri üzerine bir inceleme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13, 257-265.
- Baş, B. ve Yıldız, F. İ. (2014). İlkokul Türkçe ders kitaplarının resim-metin ilişkisi açısından öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(28), 139-151.
- Başaran, M. (2013). Türkçe öğretimi el kitabı. A. Güzel ve H. Karatay (Ed.), *Görsel okuryazarlık içinde* (351-378). Pegem Akademi.
- Başaran, İ. E. (2000). *Türkiye eğitim sistemleri*. Sistem Yayıncılık.
- Batır, B. (2007). *İkinci Meşrutiyet'ten Tevhid-İ Tedrisat'a Türkiye'de İlköğretim (1908-1924)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Bayrak Özmutlu, E. ve Kanık Uysal, P. (2021). Türkçe ders kitaplarında yer alan etkinliklerin düşünme becerileri açısından incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 52, 518-543. <https://doi.org/10.9779/pauefd.745469>.

- Bostan Sarioğlan, A. (2014). Comparison of science teacher candidates' metacognitive and scientific story writing skills. *International Journal on New Trends in Education & their Implications*, 5(2), 126-133.
- Brill, J. M., & Maribe Branch, R. (2007). Visual literacy defined—the results of a Delphi study: can IVLA (operationally) define visual literacy?. *Journal of visual literacy*, 27(1), 47-60. <https://doi.org/10.1080/23796529.2007.11674645>
- Bulut, M. (2012). *M. Fuad Köprülü'nün "Milli Kıraat" adlı Türkçe-edebiyat ders kitabının Türkçe ve Türk dili ve edebiyatı öğretimi açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Burdurlu, İ.Z. ve Kantarcı, İ. (1971). *Ortaöğretimde Türkçe öğretimi*. Karınca.
- Coşkun, E. (2002). *Lise 2. sınıf öğrencilerinin sessiz okuma hızları ve okuduğunu anlama düzeyleri üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Coşkun, E. ve Taş, S. (2008). Ders kitaplarına metin seçimi açısından Türkçe öğretim programlarının değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), 60-74.
- Çam Aktaş, B. (2010). İlköğretim 1-5. sınıflar Türkçe öğrenci çalışma kitaplarındaki görsel okuma etkinliklerinin incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 105-121.
- Çam, B. (2006). *İlköğretim öğrencilerinin görsel okuma düzeyleri ile okuduğunu anlama, eleştirel okuma ve Türkçe dersi akademik başarıları arasındaki ilişki*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Osmangazi Üniversitesi.
- Çeçen, M. A. ve Çiftçi, Ö. (2007). İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Milli Eğitim*, 35(173), 39-49.
- Çeçen, M.A., Öz, G. ve Kurnaz, H. (2016). Sekizinci sınıf öğrencilerinin Türkçe ders kitaplarındaki metinlere ilişkin algıları. *Turkish Studies*, 11(3), 735-756. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9328>
- Dağtekin, F. (2004). *8. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin öğrenci beklentileri açısından değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Demirel, F. (2012). Osmanlı eğitim sisteminin modernleşmesi sürecinde hiyerarşi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 507-530.
- Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. MEB.
- Demirel, Ş., Kökçü, Y. ve Akbaba, R. S. (2018). 5. sınıf Türkçe ders kitabının resim-metin ilişkisi açısından incelenmesi. *Adıyaman University Journal of Educational Sciences*, 8 (2), 224-243. <http://dx.doi.org/10.17984/adyuebd.447349>
- Demirtaş, Z. (2007). Osmanlı'da sıbyan mektepleri ve ilköğretimin örgütlenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 173-183.
- Diakidoy, I. A. N., Stylianou, P., Karefillidou, C., & Papageorgiou, P. (2005) The relationship between listening and reading comprehension of different types of text at increasing grade levels. *Reading Psychology*, 26(1), 55-80. <https://doi.org/10.1080/02702710590910584>

- Dikeç, L. (2004). *İlköğretim okullarındaki Türkçe ders kitaplarında kullanılan kitap resimleri (İllüstrasyonlar), teknikler ve öğrenmeye katkısı* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Dökmen, Ü. (1994). *Okuma becerisi ilgisi ve alışkanlığı üzerine*. MEB.
- Durukan, E. (2011). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 209-216.
- Ebul Cezmi Hafızı. (1328/1912-13). *Pırlanta Kitabı*. Kızlar İçin İlk Kıraat. Arnin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası'nda tabı olunmuştur. İstanbul.
- Ediş, S. (2000). *İlköğretim altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarında resimleme-metin ilişkisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Eker, M. (1996). *Bilinç olgusunun her aşamasında ve dışavurumun her düzeyinde insana özgü egzistansiyal bir kalite olarak soyutlamanın özne ile nesne arasındaki bilişsel-duyuşsal denge bağlamında ontolojik çözümlemesi* [Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Epçaçan, C. (2009). Okuduğunu anlama stratejilerine genel bir bakış. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 207-223.
- Ercantürk, O.K. (2015). Türkçe ders kitaplarındaki yazılı metinler ile metin görsellerinin uyumu. *Turkish Studies*, 10(3), 427-454. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7826>
- Ergenç, İ. (1999). Dilbilimin bakış açısıyla beyin. *Popüler Bilim*, Temmuz, 41-49.
- Ergin, O. N. (1977). *Türk Maarif Tarihi: İstanbul Mektepleri ve İlim, San'at ve Terbiye Müesseseleri*, Cilt: I-II. Eser.
- Erkek, M.S. (2012). Osmanlı Devleti'nde ilk Türkçü eğitim dergisi: Yeni Fikir. *History Studies*, 4(1), 197-213.
- Faik Reşad. (1327/1911-12). *Müntehab Kıraat (Seçilmiş Kıraat)*. İkdam Matbaası.
- G. İrfan. (1326-1328/1912-13). *Mektep Kitaplarından Birinci Kıraat Kitabı*. Şems Matbaası.
- Gaspıralı, İ. (2005). *Fikrî eserleri*. Ötüken.
- Giorgis, C., Johnson, N. J., Bonomo, A., Colbert, C., Conner, A., Kauffman, G., & Kulesza, D. (1999). Children's Books: Visual Literacy. *Reading Teacher*, 53(2), 146-153.
- Goodman, K. S. (1967). Reading: A psycholinguistic guessing game. *Journal of the Reading Specialist*, 6(4), 126-135.
- Göçer, A. (2010). Türkçe öğretiminde çok uyaranlı bir öğrenme ortamı oluşturmak için seçkin edebî ürünlerden yararlanma. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 341-369.
- Göçer, A. ve Tabak, G. (2012). İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Öğrenci Çalışma Kitaplarının Görsel Okuma Etkinlikleri Bağlamında İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 11(3), 790-799.
- Göğüş, B. (1970). Anadili olarak Türkçenin öğretimine tarihsel bir bakış. *TDAY Belleteri* 1970. TDK.
- Göğüş, B. (1978). *Orta dereceli okullarımızda Türkçe ve yazın eğitimi*. Kadioğlu.

- Gökçe, B. (2012). 1925 yılında yayımlanan “Küçük Mektebliye: Yeni Millî Kırâ“at” kitabının incelenmesi ve değerlendirilmesi. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(1), 1-39.
- Gölcük, A. (2017). *Bilimsel hikâyelerle desteklenen fen eğitiminin öğrencilerin yaratıcılıkları ve duyuşsal özellikleri üzerindeki etkileri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Grabe, W., & Stoller, F. L. (2013). *Teaching and reseraching reading*. Routledge.
- Güleç, İ. ve Demirtaş, T. (2012). İlköğretim 8. sınıf ana dili ders kitapları üzerine karşılaştırmalı bir çalışma: Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri örneği. *SAÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 74-91.
- Güler, M. (1989). *Çocuk edebiyatı üzerine*. Çocuk edebiyatı yıllığı 1989. Gökyüzü.
- Güleryüz, H. (2004). *Türkçe ilk okuma yazma öğretimi*. Pegem Akademi.
- Günay, V. D. (2013). *Metin bilgisi*. Papatya.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Nobel.
- Güneş, F. (2013a). Görsel okuma eğitimi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-17.
- Güneş, F. (2013b). Türkçe öğretiminde metin seçimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(1), 1-12.
- Gürel, Z. (1997). *Ömer Seyfettin'in tarihi hikâyeleri üzerine bir araştırma*. Hamle.
- Gürer, N. (2021). Yaratıcı okuma etkinliklerinin ilkokul 4. Sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama, yaratıcı okuma, akıcı okuma ve eleştirel okuma becerilerine etkisi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı Sınıf Eğitimi Bilim Dalı Doktora Tezi.
- Güzel, A. ve Karatay, H. (2014). *Türkçe öğretimi*. Pegem Akademi.
- Hesapçioğlu, M. (2008). *Öğretim ilke ve yöntemleri eğitim programları ve öğretim* (6.baskı). Nobel.
- Hüseyin Rauf. (1332/1916-17). *İptidai Mekteplerinde Metnin Tefsiri*. Birinci Cilt, İstanbul Matbaa-ı Amire, Kıraat Tedrisatı.
- Hüseyin Rauf. (1332/1916-17). İptidailerde Türkçenin Usul-ü Tedrisi Hakkındaki Yazısı. Birinci Cilt. Kıraat Tedrisatı. Matbaa-ı Amire,
- Işıksalan, N. (1997). İdadilerde Türkçe-edebiyat öğretimi. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 8(8), 151-182.
- İbe Akcan, P. (2014). Türkçe öğretiminde sözcük etkinlikleri: ilköğretim 1.-5. sınıf düzeyinde alıştırmalara ilişkin bir çözümleme. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 11(2), 43-67.
- İhsan (1 Eylül 1927). Kıraat Derslerine Alakanın Temini, *Terbiye*, 2(5), 10-13.
- İhsan (1 Ocak 1928a). Kıraat Hakkında Tetkikler, *Terbiye*, 2(9), 1-13.
- İhsan (30 Kasım 1928b). Sükûti Kıraat. *Terbiye*, 3(10), 1-19.
- İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Kıraat Kitapları Hakkında Raporu. (1 Temmuz 1926). *Maarif Vekâleti Mecmuası*, 2, 9.
- İprişoğlu, Z. (2006). *Yaratıcı yazma*. Morpa Kültür.

- İşcan, A. ve Cımbız, A. T. (2018). Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki resimlerin metinlerle uyum düzeyinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 250-272.
- İşler, A. Ş. (2002). Günümüzde görsel okur yazarlık ve görsel okur yazarlık eğitimi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 153-161.
- İttihat ve Terakki Muallimlerinden. (1327). *Kıraat Okuyorum Kitabı (4. Kısım)*.
- Karadağ, Ö. (2005). *İlköğretim birinci kademe öğrencilerinin kelime hazinesi üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Karadağ, Ö. ve Kurudayıoğlu, M. (2010). 2005 Türkçe programına göre hazırlanmış ilköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarının kelime hazinesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 423-436.
- Karadağ, Ö. ve Tekercioğlu, H. (2019). Türkçe ders kitaplarındaki bilişsel ve üstbilişsel işlemlere dair bir durum tespiti. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3), 628-646. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.594240>
- Karagöl, E. ve Tarakcı, R. (2019). Söz varlığı öğretimi açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(222), 149-171.
- Karakuş Tayşi, E. Özdemir, B. ve Tekdemir, N. (2017). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen çocuklar için ortak başvuru metnine uygun metin örnekleri. T. Şimşek ve B.V. Yıldız (Ed.), IV. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebîyatı Sempozyumu Bildiriler (152- 166). Step.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel.
- Karatay, H. (2011). *Okuma eğitimi kuram ve uygulama*. Berikan.
- Karatay, H. (2014). Okuma eğitimi: Kuram, uygulama, ölçme ve değerlendirme. A. Güzel ve H. Karatay, (Ed.), *Türkçe öğretimi el kitabı* içinde (221-260). Pegem Akademi.
- Karatekin, N., Durmuş, A. ve Işılak H. (2005). *Oyun ve etkinliklerle Türkçe*. Bilgitek.
- Kasap, D. (2019). Yaratıcı okuma-yaratıcı yazma çalışmalarının yaratıcı okuma, okuduğunu anlama, yazma ve yaratıcı yazma erişimine etkisi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı Doktora Tezi.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Sever, S. (1997). *Türkçe öğretimi*. Engin.
- Kaya, M. (2020a). Okumanın unsurları (Ed. M. Kaya ve M.N. Kardaş) *Okuma eğitimi* içinde (ss. 27-48). Pegem Akademi.
- Kaya, M. (2020b). The impact of visual literacy awareness education on verbal and writing skills of middle school students. *International Journal of Education & Literacy Studies*, 8, (2), 71-80.
- Kaya, M. (2020c). Metin uzunluklarının öğrenci başarısına etkisi ve öğrencilerin metin uzunluklarıyla ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi. *Journal of Turkish Studies*, 15(1), 345-360.
- Kaya, M. ve Çiftçi, Ö. (2020). Teachers and Students' Evaluation of Listening Texts in Turkish Textbooks. *International Journal of Education & Literacy Studies*, 8(1), 84-94. <http://dx.doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.8n.1p.84>

- Kaya, M. ve Kardaş, M. N. (2019). Türkçe öğretmenleri ile Türkçe öğretmeni adaylarının Türkçe ders kitaplarındaki metinlerle ilgili görüşleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(21), 323-342.
- Kazım Nami (1 Şubat 1928). Türkçenin tdrisi. *Fikirler*, 1(15), 6-8.
- Kemiksiz, Ö. (2018). Yazar ve metin tercihleri bakımından Türkçe ders kitapları. *Tarih Okulu Dergisi*, 11(33), 945-967. <http://ddoi.org/doi.org/10.14225/Joh1199>
- Kırkkılıç, A. ve diğeri (1999). *İlkokuma yazma ve Türkçe öğretimi*. Bankalar.
- Kitapçı Arakel-(Musahhihi Muallim Naci). (1312/1896-97). *Talim -i Kıraatİkinci Kısım*. Nişan Berberyar Matbaası.
- Kitapçı Arakel, Musahamesi Muallim Naci. (1319/1903-1904). *Talim-i KıraatÜçüncü Kısım*. Kitapçı Arakel Matbaası.
- Kocaarslan, M. (2013). Sınıf öğretmenlerinin Türkçe dersinde okuduğunu anlama güçlüklerine ilişkin görüşleri: nitel bir araştırma. *International Journal of Social Science*, 6(8), 373-393. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1956>
- Koç, G. (2002). *Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımının duyuşsal ve bilişsel öğrenme ürünlerine etkisi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Koç, Z. (2018). *1928 yılında yayımlanan kız ve erkek çocuklara kıraat kitabı ile 2016-2017 Türkçe ders kitabındaki metinlerin tema ve metin türleri yönünden karşılaştırılması* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Kodan, H. ve Bozdemir, H. (2016). İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin dinlediklerini anlama düzeyinin belirlenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37, 15-27.
- Kolaç, E. (2003). İlköğretim dördüncü sınıf Türkçe ders kitaplarının öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 105-137.
- Kolaç, E. (2009). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 594-626. [http://www.insanbilimleri.com/ojs/index.php/uib/article/view/668/364\(10.05.2014\)](http://www.insanbilimleri.com/ojs/index.php/uib/article/view/668/364(10.05.2014)).
- Koyuncu, Z. (2014) *Musavver Çocuk Postası adlı çocuk dergisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Köğce, D., Aydın, M. ve Yıldız, C. (2009). Bloom taksonomisinin revizyonu: Genel bir bakış. *İlköğretim Online*, 8(3), 1-7.
- Köksal, K., Temur, T. ve Akçam, H. (2006). *İlköğretim birinci sınıf öğrencilerinin görsel okuma becerileri üzerine bir araştırma*. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Kongresi sunulan bildiri, Ankara.
- Köprülüzade Mehmed Fuad, (1332/1916-17) *Milli kıraat* beşinci kısım. Mekteb-i İbtidaiyenin son ve sultanienin ilk sınıfına mahsustur. Kanaat Matbaası.
- Köprülüzade Mehmed Fuad. (1331/1915-16). *Milli kıraat* - beşinci kısım. Dördüncü Sınıf. Mekteb-i İbtidaiyeye Yöneliktir. Kanaat Matbaası.
- Köprülüzade Mehmed Fuad. (1331/1915-16). *Milli kıraat* - üçüncü kısım. İkinci Tab. Kanaat Matbaası.

- Köprülüzade Mehmed Fuad. (1331/1915-16). *Milli kıraat dördüncü kısım*. İkinci Tab. Sahibi ve Naşiri: Kanaat Kütüphanesi İlyas. Kanaat Matbaası.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad. (1331-1915-16). *Küçük mektepliye yeni milli kırâat*. Mekatib-i İbtidaiyenin Birinci Sınıfına mahsustur. Kanaat Matbaası.
- Köprülüzade Mehmed Fuad. (1332/1916-17). *Milli kıraat - dördüncü sınıf*. Kanaat Matbaası.
- Köprülüzade Mehmed Fuad. (1332/1916-17). *Yeni milli kıraat - ikinci kısım*. İkinci Tab. Kanaat Matbaası.
- Köprülüzade Mehmed Fuad. (1339/1923). *Milli kıraat - ikinci kısım*. Dersaadet- Kanaat Matbaası. İstanbul.
- Köprülüzade Mehmed Fuad. (1345-1924). *Yeni milli kıraat - üçüncü sene - üçüncü kısım*. Kanaat matbaası.
- Köprülüzade Mehmet Fuad. (1341/1924). *Yeni milli kıraat - beşinci kısım*. Altıncı tab. Kanaat Kütüphanesi Matbaası.
- Köprülüzade Mehmet Fuat, (1340-1924). *Yeni milli kıraat - ilk mekteplerin dördüncü sınıfına mahsus*. Kanaat Matbaası.
- Kuru, A. (2008). *İlköğretim 5. sınıf Türkçe dersi öğretim programında yer alan görsel okuma ve görsel sunu becerilerinin öğretmen görüşleri doğrultusunda incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Kurudayıoğlu, M. (2003). Konuşma eğimi ve konuşma becerisini geliştirmeye yönelik etkinlikler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13, 287-309.
- Küçük, S. (1993). *Ortaokulların birinci sınıfları için yazılan Türkçe ders kitapları üzerine bir inceleme* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Küçük, S. (2007). *Yazılı anlatım ve yaratıcılık*. On Dokuz Mayıs Üniversitesi.
- Küçükahmet, L., Borçbakan, H. ve Karamanoğlu, S. (2001). *İlköğretimde drama*. Nobel.
- Leyla Nigâr. (1923-1339). *Kızlara mahsus yeni kıraat kitabı - devre-i mutavassıta ikinci sene*. Şirket-i Mürettebiye Matbaası.
- Lüle Mert, E. (2013). İlköğretim Türkçe programı ile Türkçe çalışma kitaplarındaki kazanım ve etkinliklerin sözcük öğretimi açısından değerlendirilmesi. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(5), 13-31.
- Maden, A. (2020). İlkokul Türkçe ders kitaplarının söz varlığını zenginleştirme açısından incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(76), 1631-1650. <http://doi.org/10.17755/esosder.711074>
- Mahmud Cevad İbnü's-Şeyh Nafi. (1922). *Maarif Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı*, Matbaa-i Amire. (Çev. M. Ergun, T. Duman, S. Arıbaz, H.H. Dilaver). MEB.
- Maitles, L., & Publisher, R. (1998). *Teachers' guide to developing reading skills*. Scotland.
- Maltepe, S. (2007). Yaratıcı yazı yaklaşımı açısından türkçe derslerinde oluşturulan yazılı anlatım ürünlerinin değerlendirilmesi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 26.
- Manguel, A. (2007). *Okumanın tarihi*. Fusun Elioğlu (Çev.). YKY.

- MEB. (1995). Ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliği. *Tebliğler Dergisi*.
- MEB. (2005). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (1-5. Sınıflar)*. MEB.
- MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. Sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu*. MEB.
- MEB. (2009). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar)*. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- MEB. (2015). *Türkçe dersi (1-8. Sınıflar) öğretim programı*. MEB.
- MEB. (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (1-8. sınıflar)*. MEB.
- Mehmed (Muhammed) Masum. (1326/1910-11). *Anadili Kıraat Kitabı*. Tabı: Osmanlı İktisad Kütüphanesi. Selanik Matbaası.
- Mehmed Asım, Ahmed Cevad. (1336/1920). *Anadolu Yavrusu Yeni Kitabı*. Kıraat-i Musahabet-i (Karşılıklı Sohbet) Ahlakiye. Devre-i Evveli Birinci Sene İkinci Kitabı. (İkinci Tab). Matbaa-i Amire.
- Mehmet Emin (5 Temmuz 1928a). Okumanın manası. *Hayat Mecmuası*, 4(84), 106-109.
- Messman, S., & Jones-Corley, J. (2001). Effects of communication environment, immediacy, and communication apprehension on cognitive and affective learning. *Communication Monographs*, 68(2), 184-200.
- Milne, C. (1998). Philosophically correct science stories? Examining the implications of heroic science stories for school science. *Journal of Research in Science Teaching*, 35(2), 175-187.
- Muallim Ahmed Cevad (1331/1915-16). *Güzel kıraat - beşinci sene*. Tüccarzade İbrahim Hilmi Matbaası.
- Muallim Ahmet Hâkim. (1927). *Bizim Kıraat (Dördüncü Sınıf Üçüncü tab)*. Maarifet Matbaası.
- Mustafa Şekip (8 Kasım 1928). Kıraatin ruhiyatı, *Hayat Mecmuası*, 4(102), 466.
- Necmettin Sadık – Mithat Sadullah - Ruşen Eşref (1340/1920). *Yeni Kıraat Kitabı Üçüncü Kısım*. Tanin Matbaası.
- Necmettin Sadullah – Midhat Sadullah – Ruşen Eşref. (1340/1920). *Yeni Kıraat Kitabı Beşinci Kısım*.
- Negrete, A., & Lartigue, C. (2004). Learning from education to communicate science as a good story. *Endeavour*, 28(3), 120-124. <http://doi.org/10.1016/j.endeavour>
- Nurdoğan, A.M. (2005). *Osmanlı modernleşme sürecinde ilköğretim (1869-1922) [Yayımlanmamış Doktora Tezi]*. Marmara Üniversitesi.
- Okay, C. (2001). Muallim mecmuası. *Müteferrika*, 20, 123-132.
- Över, S. (2013). *Çocuk dostu isimli eski harfli çocuk dergisinin yeni alfabeye aktarımı ve incelenmesi [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]*. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Öz, G. (2020). *1923-1928 yılları arasında yayımlanan dergilerde Türkçe eğitimi ile ilgili makalelerin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İnönü Üniversitesi.

- Özbyay, M. (2009). *Anlama Teknikleri I: Okuma Eğitimi*. Öncü Kitap
- Özbyay, M. (2010). *Türkçe öğretimi yazıları*. Öncü Kitap.
- Özbyay, M. ve Çeçen, M.A. (2012). Türkçe ders kitaplarında (6-8. sınıflar) yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(1), 67-26.
- Özdemir, E. (1992). *Sözlü yazılı anlatım sanatı-kompozisyon*. Remzi.
- Öztürk, E. (2007). *İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin yaratıcı yazma becerilerinin değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Öztürk, E. (2012). Okuma stratejileri üstbilişsel farkındalık envanterinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İlköğretim Online*, 11(2), 292-305.
- Pakize-Nazım. (1928). *Kız ve erkek çocuklara kıraat kitabı - ilk mektep-birinci sınıf*. Marifet Matbaası.
- Pakize. (1338/1922). *Milli kız kıraati - devre-i evveli ikinci sene*. Orhaniye Matbaası.
- Payza, T. (2015). *Ortaokul 5. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.
- Pilav, S.; Oğuz, M. M. (2013). Türkçe ders kitaplarında yer alan metin türleri üzerine bir araştırma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 16-30.
- Rodoslu Ahmet Kemal. (1331/1915-16). *Milli Kıraat*. Matbaa-i Hayriye ve Şürekası.
- Ruşen Eşref - Midhat Sadullah - Necmettin Sadık. (1339/1920) *Yeni kıraat kitabı devre-i evveli ikinci sene*. Akdam Matbaası
- Ruşen Eşref, Mithat Sadullah. (1920). *Yeni Kıraat Kitabı İkinci Kısım*, Bereket Mertebe Matbaası.
- Sabiha Zekeriya (Sertel) – Ercümen Ekrem (Talu) – M. Zekeriya (Sertel). (1928). *Yeni kıraat muallimlere rehber kısmı*. Resimli Ay Matbaası.
- Sadrettin Celal. (1927). *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat*. Mekatib-i İbtidaiyenin Birinci Sınıfına mahsustur. Üçüncü Tab. Naşiri: Kanaat Kütüphanesi. Amdî Matbaası.
- Sadrettin Celal. (1927). *Cumhuriyet çocuklarına sevimli kıraat*. Üçüncü Sınıf. Türk Matbaası.
- Sarar Kuzu, T. (2013). Türkçe ders kitaplarındaki metin altı sorularının yenilenmiş Bloom taksonomisindeki hatırlama ve anlama bilişsel düzeyleri açısından incelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37(1), 58-76.
- Sarıkaya, B. (2017). Türkçe Öğretiminde Görsel Okuma. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 779-796. <http://doi.org/10.18506/anemon.298912>
- Seferoğlu Sadi, S. (2010). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*. Pegem Akademi.
- Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki. (1327/1911-12). *Yeni Usul Talim-i Kıraat*. Birinci Kısım Birinci Tab. Matbaa-i Hayriye” ve Şürekası
- Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki. (1327/1911-12). *Yeni Usul Talim-i Kıraat*. İkinci Kısım Birinci Tab. Matbaa-i Ahmed İhsan.

- Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki. (1327/1911-12). *Yeni Usul Talim-i Kıraat*. Üçüncü Kısım Birinci Tab. Matbaa-i Hayriye” ve Şürekası.
- Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki. (1328/1912-13). *Yeni Usul Talim-i Kıraat*. Altıncı Kısım Birinci Tab. Matbaa-i Hayriye” ve Şürekası.
- Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki. (1328/1912-13). *Yeni Usul Talim-i Kıraat*. Beşinci Kısım Birinci Tab. Matbaa-i Hayriye” ve Şürekası.
- Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki. (1328/1912-13). *Yeni Usul Talim-i Kıraat*. Dördüncü Kısım Birinci Tab. Matbaa-i Hayriye” ve Şürekası.
- Selanik Terakki Mektebi Muallimlerinden Osman Şevki. (1330/1914-15). *Yeni Usul Talim-i Kıraat*. Birinci Kısım Sekizinci Tab. Yeni Asır Matbaası..
- Seraceddin Celal. (1927). *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat*. Dördüncü Sınıf. Amiri Matbaası.
- Seraceddin, Neşri: İbrahim Hilmi, (1928). *Çocuk Kitabı - Kolay Kıraat Kitabı*. İlk Mektep– Birinci Sınıf (Dördüncü Tab). Orhaniye Matbaası.
- Seraceddin. (1341/1920). *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat*. (İlk mektep dördüncü sınıf). Orhaniye Matbaası.
- Seraceddin. (1341-1925). *Çocuk Kitabı - Kolay Kıraat*. Beşinci Sınıf. Orhaniye Matbaası.
- Seraceddin. (1925/1341). *Çocuk Kitabı - Kolay Kıraat*. İlk mektep – Üçüncü sınıf. Orhaniye Matbaası.
- Seraceddin. (1928). *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat*. İlk Mektep İkinci Sınıflara Mahsus. Orhaniye Matbaası.
- Seraceddin Celal. (1927). *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat*. Üçüncü Sınıf Kıraat Kitabı. Türk Matbaası:
- Sert, A. (2010). *İlköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Stokes, S. (2005). Visual literacy in teaching and learning: a literature perspective. *Electronic Journal for the Integration of Technology in Education*. 1(1),10-18.
- Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Anı.
- Sever, S. (2011) ?
- Singer, M., Harkness, D., & Stewart, S. T. (1997). Constructing inferences in expository text comprehension. *Discourse Processes*, 24, 199-228.
- Solak, M. ve Yaylı, D. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarının türler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 444-453.
- Sönmez, Ö. (2005). *L’Enseignement de la culture-civilisation française dans les manuels scolaires utilisés en Turquie* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Université de Nantes.
- Stokes, S. (2005). Visual literacy in teaching and learning: A literature perspective. *Electronic Journal for the Integration of Technology in Education*, 1(1), 10-18.

- Şahbaz, N. K. (2005). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar (1839-1928) Türkiye'de ilk okuma ve yazma eğitimi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Şengül, M. ve Yalçın, S. K. (2004). Okuma ve anlama becerilerinin geliştirilmesine yönelik olarak hazırlanan bir model önerisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 164(4), 36-58.
- Şirin, M.R. (1994). *99 soruda çocuk edebiyatı*. Çocuk Vakfı.
- Tan, Ş., Kayabaşı, Y. ve Erdoğan, A. (2002). *Öğretimi planlama ve değerlendirme*. Anı.
- Tanrıkulu, M. (2015) *Ahmet Cevat Emre'nin Türkçe kıraat kitabının değerler eğitimi açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Taşdelen, V. (2005). Çocuk edebiyatı: çocuğu anlayan edebiyat. *Hece Dergisi*, 104, 1-12.
- Taşdelen, V. (2016). Çocuk edebiyatında görsel öge. *Çocuk ve Medeniyet*, 1(1), 123-135.
- Taşer, S. (2000). *Konuşma eğitimi*. Papirüs.
- Tazebay, A. (1993). İlkokuma yazma öğretimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 123.
- TDK. (1998). *Türkçe sözlük*. Cilt: 1-2. TDK.
- TDK. (2005). *Türkçe sözlük*. TDK.
- TDK. (2010). *Türkçe sözlük* (11.baskı). TDK.
- Temizkan, M. (2009). *Metin türlerine göre okuma eğitimi*. Nobel.
- Temizyürek, F. (1999). *Selim Sabit Efendi ve Usul-i Cedit hareketi içerisindeki yeri* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Temizyürek, F. ve Balcı, A. (2006). *Cumhuriyet dönemi ilköğretim okulları Türkçe programları*. (2. Basım). Nobel.
- Temizyürek, F. ve Balcı, A. (2015). *Konuşma eğitimi*. Pegem Akademi.
- Tertemiz, N., Ercan, L. ve Kuyubaşı, Y. (2004). *Ders kitabı ve eğitimdeki önemi. Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu*. Nobel.
- Topchubaev, S., & Kubatali, J. (2013). 1914 yılında yayımlanan 'Terbiye Mecmuası' ve devamı olarak 1918 yılında yayımlanan 'Terbiye' Dergileri üzerine bir değerlendirme. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7(13), 331-346.
- Topuzkanamış, E. (2018). Osmanlı dönemi ilk modern idadi programlarında Türkçe eğitimi: 1892 yılı örneği. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19, 185-226.
- Tosunoğlu, M. (1992). *Ortaokulların üçüncü sınıfları için yazılan Türkçe kitapları üzerine bir inceleme* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Tural, S. (1992). *Sorularla cevaplarla kültür*. Edebiyat, Dil, Ecdad.
- Turgut, G. ve Kışla, T. (2015). Bilgisayar destekli hikâye anlatımı yöntemi: alanyazın araştırması. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 6(2), 97-121.
- Tutkun, Ö.F. ve Okay, S. (2012). Bloom'un yenilenmiş taksonomisi üzerine genel bir bakış. *Sakarya University Journal of Education*, 1-12.

- Tutsak, S. ve Batur, Z. (2011). Cumhuriyetten günümüze Türk eğitim sisteminde ders kitabı: iki örneğin karşılaştırılması. *Turkish Studies*, 63, 355-389.
- Tüccarzade İbrahim Hilmi, (1341/1925). (?). Cihan Biraderler Matbaası
- Türk, İ. C. (2011). Osmanlı devletinde okul öncesinde eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, 41(192), 160-173.
- Türkben, T. (2019). Türkçe ders kitaplarındaki metin resimlerinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 650-672. <https://doi.org/10.17679/inuefd.547841>
- Türkel, A., Ünlüçömert, N. (2013). Öğretici Metinlere Yönelik Yaratıcı Okuma Uygulaması Örneği Ve Sürece İlişkin Öğrenci Görüşleri, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turcic*. 8/12, 1345-1358.
- Tüzel, S. (2010). Görsel Okuryazarlık. *Tübar*, 27, 691-705.
- Unat, F.R. (1962). Atatürk'ün II. Meşrutiyet İnkılâbı'nın hazırlanmasındaki rolüne ait bir belge. *Bellekten TTK*, 26(102), 339-349.
- Uzun, G. L. (2009). Yaratıcı Bir Süreç Olarak Okuma. *Dil Dergisi* (143).
- Ünalın, Ş. (2006). *Türkçe öğretimi*. Nobel.
- Wellington, J., & Osborne, J. (2001). *Language and literacy in science education*. McGraw-Hill Education.
- Wileman, R. E. (1993). *Visual communicating*. Educational Technology.
- Yalın, H. İ. (2010). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.
- Yıldırım, K., Çetinkaya, Ç. ve Ateş, S. (2013). Akıcı Okumaya Yönelik Öğretmen Bilgisi, Teacher Knowledge on Reading Fluency. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(22), 263-281.
- Yıldırım, K., Yıldız, M., Ateş, S. ve Rasinski, T. (2010). İlköğretim beşinci sınıf Türk öğrencilerin metin türlerine göre okuduğunu ve dinlediğini anlama düzeyleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10, 1855-1891.
- Yıldız, C. (2008). *Türkçe Öğretimi*. Pegem Akademi.
- Yıldız, D., Altun, K., Ceran, D., Dağ, A. ve Özgül, E. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinler üzerine bir inceleme. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 7(4), 439-460. <https://doi.org/10.29228/ijlet.38837>
- Yıldız, N. ve Çeçen, M. A. (2015). Dinleme kaynağının altıncı sınıf öğrencilerinin dinlediğini anlama becerilerine etkisi. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 15, 120-133.
- Yılmaz, M. (2008). Türkçede okuduğunu anlama becerilerini geliştirme yolları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 131-139.
- Yılmaz, M. ve Korkmaz, C. (2017). 1-5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İçerik açısından değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal University Journal of Graduate School of Social Sciences*, 14(38), 111-130.

- Yurdağul, N. (2005). *The relationship between the affective variables and achivement of studens learning english as a foreign language at the preperatory classes of Gazi University* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Yurdakal, İ. H. ve Susar Kırmızı, F. (2017). Yaratıcı okumaya yönelik algı ölçeği: Güvenirlilik ve geçerlik çalışması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(3), 1726-1742.
- Yüksel, S. (2007). Bilişsel alanın sınıflamasında (taksonomi) yeni gelişmeler ve sınıflamalar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 479-509.
- Zorbaz, K. Z. ve Özçakmak, H. (2015). “Ma'lûmât'ı İbtidâiyye ve Nesâyih-i Nâfia Kitabının Çeşitli Açılardan İncelenmesi”. *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı 221, ss.131-193.

EKLER

Ek 1. Araştırma Sonucunda Tespit Edilen Kıraat Kitapları

Mehmet Seyfettin Özege “Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu” serisinde Türkçe kıraat kitapları taranmış, tarama neticesinde 210 eser tespit edilmiştir. Bu eserler:

- 1- Abdi Kâmil. (1304 / 1887). *Mebbe-i kıraat 1. kısım elifba*. Mahmud Bey Matbaası
- 2- Abdi Kâmil. (1304 / 1887). *Mebbe-i kıraat 2. kısım ibare-i Türkiye*. Mahmud Bey Matbaası
- 3- Abdülkadir. (1325/1909). *Nev'usûl kıraat-i fenniye 1. kısım*. Şirket-i Mürettebiye Matbaası.
- 4- Abdullah Şaik. *Kıraat kitabı*. Bakü: Kızıl Şark Matbaası.
- 5- Ahmed Cevad Emre. *Güzel kıraat 5. Sene - devre-i aliye – ikinci sene*. Matbaa-i Hayriye ve Şürekası.
- 6- Ahmed Cevad Emre. (1330 / 1914). *Güzel kıraat 4. sene. devre-i aliye 1. sene*. Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı. 5. Baskısı İstanbul Matbaa-i Osmaniye (1333 / 1917). 200. s. 18x12 15.5x8.5 Resimli).
- 7- Ahmed Cevad Emre. (1330 / 1914). *Güzel kıraat*. Matbaa-i Hayriye ve Şürekası. (Sekiz baskısı vardır.)
- 8- Ahmed Cevad Emre. (1331 / 1915). *Güzel kıraat 5. Sene*. İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı
- 9- Ahmed Cevad Emre. (1332-1333 / 1918-1919). *Güzel kıraat 2. sene*. Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı (1330 / 1914).176. s. 18x12 14.5x8.5 Resimli. İstanbul Matbaa-i Orhaniye Hilmi'nin Yeni Mekteb Külliyyatı Aded: 16
- 10- Ahmed Cevad Emre. (1332/1916). *Türkçe kıraat – anahtar – (İlk mekteb devre-i ala – birinci sene)*. (71 s. 23x15 Resimli). Orhaniye Matbaası.
- 11- Ahmed Cevad Emre. (1333 / 1917). *Türkçe kıraat. İlk mekteb devre-i alâ- ikinci sene*. Orhaniye Matbaası. (156+2 s. 23x15 16.5x11 Resimli). Eserin ikinci baskısı (1338 / 1922) tarihinde yapılmıştır.
- 12- Ahmed Cevad Emre. (1334 / 1918). *Güzel kıraat 3. sene. Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı*. (1330 / 1914). 4.Baskı İstanbul Matbaa-i Orhaniye.
- 13- Ahmed Cevad Emre. (1334 / 1918). *Türkçe kıraat. İlk mekteb devre-i mutavassıta- 1. sene*. 190 s. (23x15 17.5x11 Resimli). Evkaf-ı İslamiye Matbaası.

- 14- Ahmed Cevad Emre. (1335 / 1919) *Türkçe kıraat - ilk mekteb devre-i aliye- ikinci sene.* (190 s. 25x15 19x11 Resimli). Matbaa-i Orhaniye.
- 15- Ahmed Cevad Emre. (1335 / 1919). *Türkçe kıraat 5- ilk mekteb devre-i aliye – birinci sene.* Evkaf-ı İslamiye Matbaası.
- 16- Ahmed Cevad Emre. (1337 / 1921). *Güzel Kıraat 1. Sene.* İstanbul: Matbaa-i Amire. (1336- 1338 / 1920), (1330 / 1914). 7. Bas. İstanbul Matbaa-i Orhaniye Hilmi'nin Yeni Mekteb Külliyyatı Aded: 16
- 17- Ahmed Cevad Emre. (1339 / 1923) *Türkçe kıraat 3 - ilk mekteb devre-i mutavassıta – birinci sene.* (190+2 s. 23x15 18x11 resimli.). İkdam Matbaası.
- 18- Ahmed Cevad Emre. (1339 / 1923). *Türkçe kıraat 4- ilk mekteb devre-i mutavassıta – ikinci sene.* İkdam Matbaası.
- 19- Ahmed Cevad Emre. (1340 / 1924). *Millî güzel kıraat. 3. kısım devre-i mutavassıta – 2. sınıf.* Orhaniye Matbaası.
- 20- Ahmed Cevad Emre. (1921). *Türkçe kıraat anahtar ilk mekteb devre-i âlâ – birinci sene.* İstanbul: Orhaniye Matbaası; 64 s. 23x15 18.5x12 Resimli
- 21- Ahmed Cevad Emre. (1928). *Cumhuriyet çocuklarına Türkçe kıraat - İlk mekteb - 4. sınıf.* Marifet Matbaası.
- 22- Ahmed Cevad Emre. (1928). *Cumhuriyet çocuklarına Türkçe kıraat - ilk mekteb - beşinci sınıf.* Orhaniye Matbaası. (198 s. 19x13 16x9.5 Resimli).
- 23- Ahmed Cevad Emre. (1928). *Cumhuriyet çocuklarına Türkçe kıraat – anahtar - ilk mekteb birinci sınıf.* Orhaniye Matbaası. (s. 19x13 16x9.5 Resimli).
- 24- Ahmed Cevad Emre. (1928-1929). *Cumhuriyet çocuklarına Türkçe kıraat anahtar - ilk mekteb- birinci sınıf.* Orhaniye Matbaası.
- 25- Ahmed Cevad (Emre). (1327/1911). *Musavver kıraat-i nafia.* Her şeyi öğreniyorum, birinci sene. Matbaa-i Hayriye ve Şürekası.
- 26- Ahmed Edib. (1338 / 1922). *Elifba dan sonra kıraat.* Orhaniye Matbaası.
- 27- Ahmed Halid Müslim (Yaşaroğlu). (1341 /1925). *Bizim kıraat - beşinci sınıf.* Orhaniye Matbaası.
- 28- Ahmed Halid Müslim (Yaşaroğlu). (1341/1925). *Bizim kıraat - dördüncü sınıf.* Orhaniye Matbaası. 1927 yılında üçüncü baskısı yapılmıştır.
- 29- Ahmed Halid Müslim (Yaşaroğlu). (1926-1927) *Bizim kıraat - birinci sınıf.* Orhaniye Matbaası.
- 30- Ahmed Hamdi. (1322/1904). *Rehnüma- yi kıraat elifba - tedrisat-ı ibtidaiye 1. kitap.* (28 s. Tap 20x14 15.5x10.). Kasbar Matbaası.

- 31- Ahmed Hamdi. (1330 / 1914). *Resimli yeni kıraat-i nafta dersleri yahut dürûs-u eşya*. Trabzon Ş. Mirkoviç Matbaası.
- 32- Ahmed Hilmi. (1330 / 1914). *Çocukluk hayatı yahut mini minilere kıraat ilk malumat – ana dili*. Kasbar Matbaası.
- 33- Ahmed Hilmi. (1330 / 1914). *Kıraat-i nadide*. Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası.
- 34- Ahmed Midhad Ömer Haran Şeyhi Zade. (1330/1914). *Osmanlı kıraati – 2. kısım rüştiye 1*. Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
- 35- Ahmed Midhad, Ömer Haran Şeyhi Zade. (1330 / 1914). *Osmanlı kıraati 1. kısım*. Matbaa- i Hayriye ve Şürekâsı.
- 36- Ahmed Rasim – Ahmed Yusuf. (1926). *Doğru usûl kıraat - birinci kısım*. 3.Bas. İkdâm Matbaası. (79+1 s. 19x13 16x9.5 resimli).
- 37- Ahmed Rasim. (1306 / 1889 - 1313/1895). *Kıraat kitabı 1.sene*. Karabet Matbaası.
- 38- Ahmed Rasim. (1308 / 1891-1904). *Kıraat kitabı 2. sene*. Karabet Matbaası.
- 39- Ahmed Rasim. (1314/1896). *Kıraat kitabı*. Karabet Matbaası.
- 40- Ahmed Rasim. (1328- 1330 / 1912). *İbtidai kıraat*. Şems Matbaası.
- 41- Ahmed Rasim. (1926). *Doğru usûl kıraat üçüncü kısım*. Türk Matbaası.
- 42- Ahmed Rasim. (1926). *Doğru usûl kıraat - beşinci kısım*. İkdâm Matbaası. (156+2 s. 19x13 15x9.5 resimli).
- 43- Ahmed Rasim. (1926). *Doğru usûl kıraat- üçüncü kısım*. İkdâm Matbaası. (143 s. 19x13 16x9.5 resimli).
- 44- Ahmed Remzi. (1318/1898). *Musavver kıraat kitabı*. Asır Matbaası.
- 45- Ahmed Ziya. (1308 / 1891). *Rehnüma -yı kıraat-i Fransaviye*. Alem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekası.
- 46- Aleksandır Kostantin. (1286 / 1869). *Rehnüma-yi kıraat*. Tavsir-i Efkâr Matbaası.
- 47- Ali İrfan Ağribozi. (1326 - 1328/1910). *Birinci kıraat*. İstanbul Şems Matbaası. 1912 yılında ikinci baskısı yapılmıştır.
- 48- Ali İrfan (Memiş Zade Agribozi). (1328-1330 / 1912). *Üçüncü kıraat*. (148 s. 19x13 16.5x9.5 Resimli). Şems Matbaası;
- 49- Ali Nazima. (1328/1912). *Nev'usûl kıraat 1. kısım*. Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası.
- 50- Ali Nazima. (1328/1912). *Nev'usûl kıraat 2. kısım*. Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası.

- 51- Ali Nazima. (1331 / 1915) *Hazine-i Kıraat yahut çocuklara iki yüz hikâye 1. kısım*. ArtinAsaduryan ve Mahdumları Matbaası
- 52- Ali Nazıma. (1328 / 1912). *Hazine-i kıraat yahut çocuklara iki yüz hikâye*. Kasbar Matbaası.
- 53- Ali Rıza. (1314 / 1896). *Kızlara mahsus kıraat kitabı - dürûs-u eşya ve malumat-i müfide, 1. sene*. Karabet Matbaası.
- 54- Ali Rıza. (1315 / 1897). *Kızlara mahsus kıraat kitabı - dürûs-u eşya ve malumat-i müfide, 2. sene*. Karabet Matbaası.
- 55- Ali Rıza. (1315 / 1897). *Kızlara mahsus kıraat kitabı - dürûs-u eşya ve malumat-i müfide, 4. sene*. Karabet Matbaası.
- 56- Ali Rıza. (1315 / 1897). *Kızlara mahsus kıraat kitabı - dürûs-u eşya ve malumat-i müfide, 5. sene*. Karabet Matbaası.
- 57- Ali Rıza. (1315 / 1897). *Kızlara mahsus kıraat kitabı - dürûs-u eşya ve malumat-i müfide, 6. sene*. Karabet Matbaası.
- 58- Ali Rıza. (1315 /1897-1903). *Kızlara mahsus kıraat kitabı - dürûs-u eşya ve malumat-i müfide, 3. sene*. Karabet Matbaası.
- 59- Ali Salahaddin. (1326/1910). *Notanın talim-i kıraati*. Mahmud Bey Matbaası.
- 60- Ali Seydi. (?). *Türkçe resimli kıraat. kısım: 1 rüşdi: 1*. Karabet Matbaası.
- 61- Ali Vasfi. (1330 / 1914). *Altın kıraat*. Matbaa-i Kader.
- 62- Azmi. (1310 /1892). *İlk kıraat kitabı*. Kasbar Matbaası
- 63- Azmi. (1310/1892). *Esmâ-i Türkiye'yi cami ilk kıraat kitabı*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası. (32 s. 16x11 12.5x7). 1310/1892 yılında” İlk Kıraat” Başlığı ile 3. baskısı yapılmıştır.
- 64- Bedros Karabetyan (Bedros Zeki). (1326/1910). *Rehnümay-ı kıraat ve tercüme- 3. sene*. (160 s. 19x13 15x9.5). Arşak Garoyan Matbaası.
- 65- Bedros Karabetyan (Bedros Zeki). (1894). *Rehnümay-ı kıraat ve tercüme*. (64 s. 19x13 Türkçe- Ermenice). İşan Berberyan Matbaası.
- 66- Bedros Zeki. (1321 / 1903). *Rik'ali rehnüma-yı kıraat ve tercüme 1. sene*. Mahmud Bey Matbaası. Eserin iki baskısı yapılmıştır.
- 67- Celal Sahir Erozan- Mehmet Fuad Köprülüzade (Köprülü). (1328 / 1912). *Kıraat-i edebiye 1. kısım*. Karabet Matbaası.
- 68- Celal Sahir Erozan- Mehmet Fuad Köprülüzade (Köprülü). (1330 /1914). *Kıraat-i edebiye 2. kısım*. Karabet Matbaası.

- 69-** Celal Sahir Erozan- Mehmet Fuad Köprülüzade (Köprülü). (1330 /1914). *Kıraat-i edebiye 3. kısım*. Karabet Matbaası.
- 70-** Ebülcezmi (Hüseyin Hıfzı). (1326/1910). *Kıraat-i Türkiye birinci kısım*. Matbaa-i Jırayır – Keteon.
- 71-** Ebülcezmi (Hüseyin Hıfzı). (1327 / 1911). *Kıraat-i Türkiye ikinci kısım*. Kasbar Matbaası.
- 72-** Ebülcezmi (Hüseyin Hıfzı). (1329 / 1913). *Kıraat-i Türkiye üçüncü kısım*. Kasbar Matbaası.
- 73-** Ebülmuhsin Kemal. (1327 / 1911). *Resimli yeni usül kıraat kitabı*. (88 s. 18x12 14.5x8.5 resimli). Kasbar Matbaası.
- 74-** Emanuel Lapcef. (?). *Resimli kıraat kitabı*. Selanik: K. G. Samarcıyef ve Kumpanyası Matbaası.
- 75-** Emanuel Mütevelli- Y. Taşçıyan. (1309 / 1892). *Teselsül-i kıraat-i Osmani ikinci kısım*. A. Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası.
- 76-** Emanuel Mütevelli. (1308 / 1892). *Teselsül-i kıraat-i Osmanî birinci kısım – elifba*. Kasbar Matbaası.
- 77-** Faik Reşad – İbrahim Aşki. (1328 / 1912). *Kıraat idadiye kısmı 4. seneye mahsus*. Karabet Matbaası.
- 78-** Faik Reşad- İbrahim Aşki. (1312-1314/1894-1896) *Kıraat 4. seneye mahsus*. Karabet Matbaası
- 79-** Faik Reşad- İbrahim Aşki. (1313-1314 / 1895-1896) *Kıraat 5. seneye mahsus*. Karabet Matbaası
- 80-** Faik Reşad- İbrahim Aşki. (1313/1895)- (1318/1900). *Kıraat 2. seneye mahsus*. Karabet Matbaası
- 81-** Faik Reşad- İbrahim Aşki. (1894-1895/1902). *Kıraat 3. seneye mahsus*. Karabet Matbaası
- 82-** Faik Reşad. (1312 / 1894) *Kıraat 1. seneye mahsus*. Karabet Matbaası.
- 83-** Faik Reşad. (1313 /1895). *Kıraat 1. seneye mahsus*. (9 baskısı vardır. Karabet Matbaası. (109+1 s. 18x12 14.5x8.5 Resimli). (9. Baskısı 1330 / 1914 - 120 s. 18x12).
- 84-** Faik Reşad. (1327/1911). *Müntehab kıraat*. İkdam Matbaası.
- 85-** Faik Reşad. (1329 / 1913). *Tarz-ı nevin kıraat 2. kısım*. Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası.
- 86-** Faik Reşad. (1329 /1913). *Tarz-ı nevin kıraat 3. kısım*. Araka Matbaası.

- 87-** Faik Reşad. (1329/1913). *Tarz-ı nevin kıraat 1. kısım*. Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası. Kitabın ikinci tab-ı vardır.
- 88-** Faik Reşad. (1330 /1914). *Tarz-ı nevin kıraat 4. kısım*. Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası.
- 89-** Faik Reşad. (1330/1914). *Tarz-ı nevin kıraat 5. kısım*. Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası.
- 90-** Fuad Ebul Muammer. (1329 / 1913). *Kızlara mahsus kıraat muallimi 5. kitap*. Kasbar Matbaası.
- 91-** Hamid. (1321 / 1903). *Çocuk kıraat kitabı*. İstanbul Karabet Matbaası; 40 s. 19x13 14.5x8.5
- 92-** Hasan Hayreddin. (1330 / 1914). *Türkçe kıraat ve imla*. Matbaa-i Cihan.
- 93-** Hasan Neş'et. (1327 / 1911). *Askere mahsus kıraat dersleri birinci kısım*. Elifba. Reşadiye Matbaası.
- 94-** Hasan Sırrı. (1318 / 1900). *Yeni kıraat. 3. Bas.* Feridiye Matbaası. 32 s. 18x12 14x8.5
- 95-** Hüseyin Hıfzı. (1323 / 1905). *Çocuklara rehber-i kıraat*. A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası. (120+1 s. 19x13 16x9.5 resimli).
- 96-** Hüseyin Hıfzı. (1323 / 1905). *Nesih ve rik'a hattıyla kıraat kitabı*. A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- 97-** Hıfzı Ebülcezmi. (1328 / 1912). *Pırlanta kitabı - kızlar için ilk kıraat*. (125 s. 18x12 14.5x8.5 Resimli). Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası.
- 98-** İbrahim Hilmi Tüccar Zade (Çığıracan). (1327 /1911). *Elmas kitab – kızlara ilk kıraat*. Matbaa-i Hayriye ve Şürekası. (110 s. 18x12 15.5x8.5 resimli).
- 99-** İbrahim Hilmi Tüccarzâde (Çığıracan). (1332 / 1916). *Köy Mektepleri Türk Kıraati*. Matbaa-i Şems.
- 100-** İbrahim Hilmi Tüccarzade (Çığıracan). (1332 / 1916). *Türk kıraati hem okuyor hem öğreniyorum*.
- 101-** İbrahim Hilmi (Çığıracan). (1339 / 1923). *Millî güzel kıraat - anahtar devre-i ala – birinci sene*. İstanbul Evkaf-ı İslamiye Matbaası.
- 102-** İsmail Bağdatlı. (1311 / 1893). *Usûl-i kıraat-i osmaniye*. Ahter Matbaası.
- 103-** İsmail Cezmi, (1328 / 1912). *Küçüklerle kıraat-i ahlakiye*. Kasbar Matbaası
- 104-** İsmail Cezmi. (1328 / 1912). *Edib yahut mufassal kıraat kitabı*. Vezir Hanında 48 Numaralı Matbaa.

- 105-**İsmail Hikmet (Ertaylan). (1335 / 1919). *Kıraat dersleri*. Evkaf-ı İslamiye Matbaası
- 106-**İsmail Hikmet (Ertaylan). (1335 / 1919). *Kıraat*. (Sultani mektepleri 5. numune ibtidai devre-i aliye 2. sınıfları için.) Evkaf-ı İslamiye Matbaası
- 107-**İsmail Hikmet (Ertaylan). (1335 / 1919). *Kıraat dersleri*. İstanbul Evkaf-ı İslamiye Matbaası
- 108-**Leyla Nigâr. (1339 / 1923). *Kızlara mahsus yeni kıraat kitabı - 4. Kısım* – (ilk mekteb devre-i mutavassıta, ikinci sene.) Şirket-i Mürettibiye Matbaası
- 109-**Maarif Nezareti. *Türkçe okuyub yazmayı kolayca öğretmek için tasvir-i kıraat*. (BAK: Tasvir-i Kıraat.)
- 110-**Maarif Nezareti. Usûl-i kıraat. (Bak: Mekatib-i rüşdiyenin birinci senesine mahsus usûl-ü kıraat)
- 111-**Maarif Nezareti. (1312 / 1894). *Talim-i kıraat*. Kandiye Maarif Matbaası.
- 112-**Maarif Nezareti. (1314 / 1896). *Yeni usûl kıraat*. (S. Alfabeti.) Nişan Berberyan Matbaası.
- 113-**Maarif Nezareti. (1318 / 1900). *Kıraat*. mekatib-i ibtidaiyesinin ikinci ve üçüncü sınıfları için. 3. Bas. Matbaa-i Amire
- 114-**Maarif Nezareti. (1336 / 1920). *Devre-i ulâ - birinci sene - ikinci kitab – kıraat ve musahabet-i ahlakiye*. Matbaa-i Amire.
- 115-**Maarif Nezareti. (1338 / 1922). *Devre-i aliye - ikinci sene - üçüncü kitab – kıraat*. (?)
- 116-**Maarif Nezareti. (1914). *Osmanlıca resimli yeni elifba ve kıraat*.
- 117-**Maarif Nezareti. (1928). *Yeni türk alfabesi – kolay kıraat*. Hafız Ali Matbaası. İzmir.
- 118-**Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Dairesi Neşriyatından. (1926). *İlk mekteb kitapları tedkik komisyonunun kıraat kitapları hakkındaki raporu*. Millî Matbaa.
- 119-**Mehmed Akif. (1323 / 1905-1908-1910). *Küçük kıraat-i fenniye*. Matbaa-i Kütüphane-i Cihan.
- 120-**Mehmed Ali Harputi. (1326 - 1328/1910). *Nev'usûl talim-i kıraat yahut elifbay-i Türkî*. (Kitabın iki baskısı mevcuttur.)
- 121-**Mehmed Ali. (1302/1885). *Tasvir-i kıraat - Türkçe okuyub yazmağı kolayca öğrenmek için- 2. kısım*. Mihran Matbaası.
- 122-**Mehmed Ali. (1302/1885). *Tasvir-i kıraat - türkçe okuyub yazmağı kolayca öğrenmek için.1. kısım, elifba ve mebad-i kıraat*. Mihran Matbaası.

- 123-**Mehmed Arif Hafız. (1328 / 1912). *Tertib-i mükemmel elifba yı Osmanî yahut kıraat-î teshili*. Matbaa-i Kader.
- 124-**Mehmed Asım, Ahmed Cevad. (1332 / 1916). *Anadolu yavrusunun kitabı ikinci kitab - kıraat ve musahabet-i ahlakiye*. Matbaa-i Amire.
- 125-**Mehmed Asım, Ahmed Cevad. (1332 / 1916). *Devre-i ula- ikinci sınıf- ikinci kitab – kıraat ve musahabet-i ahlâkiye*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- 126-**Mehmed Asım, Ahmed Cevad. (1333 / 1917) *Devre-i mutavassıta - birinci sene ikinci kitab – kıraat ve musahabet-i ahlâkiye*. Matbaa-i Amire.
- 127-**Mehmed Asım, Ahmed Cevad. (1338 /1922). *Devre-i aliye- birinci sene - ikinci kitab - kıraat ve musahabat-ı ahlakiye*. Orhaniye Matbaası. İki baskısı yapılmıştır.
- 128-**Mehmed Asım, Ahmed Cevad. (1338- 1340 / 1922). *Devre-i mutavassıta - ikinci sene - ikinci kitab - kıraat ve musahabet-ı ahlakiye*. Evkaf-ı İslamiye Matbaası. İki baskısı yapılmıştır.
- 129-**Mehmed Fahri Dr. Yeni hıfz-ı sıhhat kıraati. (1324 / 1908). *Mekatib-i ibtidaiye şakirdanına mahsus*. Mahmud Bey Matbaası.
- 130-**Mehmed Fuad Köprülü Zade (Köprülü) Medhal. (1331 /1915-1916). *Küçük mektebliye: Millî kıraat*. Kanaat Kütüphanesi ve Matbaası.
- 131-**Mehmed Fuad Köprülü Zade (Köprülü). (1331 / 1915). *Millî kıraat 3. kısım. Kanaat Matbaası;* (175+1 s. 20x14 16.5x10.5 Resimli) (Kitabın üç baskısı bulunmaktadır.)
- 132-**Mehmed Fuad Köprülü Zade (Köprülü). (1331 / 1915). *Millî kıraat 5. kısım*. (240 s. 20x14 16.5x10.5 Resimli.) Kanaat Kütüphanesi ve Matbaası; Kitabın 1332 (1918) tarihinde ikinci baskısı yapılmıştır.
- 133-**Mehmed Fuad Köprülü Zade (Köprülü). (1331 /1915). *Millî kıraat 2. kısım*. (143 s. 20x14 16.5x10.5 Resimli). Kanaat Matbaası
- 134-**Mehmed Fuad Köprülü Zade (Köprülü). (1337 / 1921). *Yeni Millî kıraat 3. kısım*. Kanaat Matbaası. (Yedi baskısı vardır.)
- 135-**Mehmed Fuad Köprülü Zade (Köprülü). (1340 / 1924). *Yeni millî kıraat 7. kısım*. Kanaat Kütüphanesi ve Matbaası.
- 136-**Mehmed Fuad Köprülüzade (Köprülü). (1331 / 1915). *Millî kıraat 1. kısım*. Kanaat Matbaası.
- 137-**Mehmed Fuad Köprülüzade (Köprülü). (1331 / 1915). *Millî kıraat 4. kısım*. (229+2 s. 20x14 16.5x10.5 Resimli). Kanaat Kütüphanesi ve Matbaası. (Kitap üç defa basılmıştır.).

- 138-Mehmed Fuad Köprülüzade (Köprülü). (1331 /1915). *Mekteblilere yeni kıraat kitabı*. Kanaat Matbaası.
- 139-Mehmed Fuad Köprülüzade (Köprülü). (1337 / 1921). *Yeni Millî kıraat 5.kısım*. (Yedi baskısı vardır.)
- 140-Mehmed Fuad Köprülüzade (Köprülü). (1339 / 1923). *Yeni millî kıraat 2.kısım*. Kanaat Kütüphane ve Matbaası. (Yedi baskısı vardır.)
- 141-Mehmed Fuad Köprülüzade (Köprülü). (1340 / 1924). *Yeni Millî kıraat 4. kısım*. Kanaat Matbaası.
- 142-Mehmed Fuad Köprülüzade (Köprülü). (1924). *Yeni Millî kıraat 6. kısım*. Kanaat Matbaası. (Dört baskısı vardır.)
- 143-Mehmed Fuad. (1321 / 1903). *Çocuklara mahsus kıraat-i müfide*. A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- 144-Mehmed Fuat Köprülü Zade (Köprülü). (1332 / 1916). *Millî kıraat 2. kısım*. Kanaat Matbaası.
- 145-Mehmed İzzet. (1326 / 1910). *Yeni kıraat 2. sene* Matbaa-i Ebüzziya. 4 baskısı vardır.
- 146-Mehmed İzzet. (1328 / 1912). *Yeni kıraat 1. sene*. Tanin Matbaası.
- 147-Mehmed İzzet. (1328 / 1912). *Yeni kıraat [den elifba] medhal - birinci kısım*. İstanbul: Kanaat Matbaası; 34 s. 18x12 13.5x7.5. iki baskısı yapılmıştır.
- 148-Mehmed İzzet. (1328 / 1912). *Yeni kıraat [den musavver esma-i Türkiye – kıraat ve malumat-ı nafia] medhal- ikinci kısım*. Selanik Matbaası. Neşr Eden: Kanaat Kütüphanesi Sahibi İlyas. Kitabın beş baskısı vardır.
- 149-Mehmed İzzet. (1328 / 1912). *Yeni kıraat. 3. sene*. Tanin Matbaası
- 150-Mehmed İzzet. (1330 / 1914). *Yeni kıraat 4. sene rüşdiye 2*. Kanaat
- 151-Mehmed İzzet. (1330 / 1914). *Yeni kıraat medhal- üçüncü kısım*. Kanaat Matbaası.
- 152-Mehmed İzzet. (1330 / 1914). *Yeni kıraat. 5. sene - rüşdiye 3*. Kanaat Matbaası.
- 153-Mehmed Şükrü. (1310 / 1901) *Hatt-ı nesih ve rik'a ile kıraat*. A. Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası.
- 154-Mehmed Vehbi Hafız. (1310 / 1892). *Miftah-ı kıraat elifbay-ı osmani*. Taş Matbaası.
- 155-Mehmet Ata. (1334 / 1918). *İzahlı kıraat. 1. kısım*. Matbaa-i Amire.
- 156-Mehmet Şemseddin. (1339/1923). *Müntehab kıraat*. Kanaat Matbaası.
- 157-Midhat Sadullah (Sander). (1331 /1915) - (1328 /1912). *Kıraat imla lügat dersleri*. İstanbul Vezir Hanında 48 Numaralı Matbaa

- 158-**Muallim Naci (Takma adıyla Ömer Hulusi). (1301 / 1884). *Talim-i kıraat. 1. kısım, malumat-ı ibtidaiye- nasayih-i nefia*. Arakel Matbaası. Eserin 36 baskısı yapılmıştır.
- 159-**Muallim Naci (Takma adıyla Ömer Hulusi). (1301 / 1884). *Talim-i kıraat. 2. Kısım, tehziib-i ahlak ve ıslah-ı nefis*. Matbaa-i Ebüzziya. Eserin 22 baskısı bulunur.
- 160-**Muallim Naci (Takma adıyla Ömer Hulusi). (1302 / 1885). *Talim-i kıraat. 3. kısım, tenvir-i efkâr ve tefhim-i insaniye*. Matbaa-i Ebuzziya. Eserin 15 baskısı yapılmıştır.
- 161-**Muallim Naci (Takma adıyla Ömer Hulusi). (1302/1885). *Talim-i kıraat. 4. kısım, ulviyet-i efkâr ve kemalat-i insaniye*. Matbaa-i Ebüzziya. Eserin beş baskısı mevcuttur.
- 162-**M. Mermi. (1327 / 1911). *Kıraat okurum 3. kısım*. Selanik: Yeni Asır Matbaası
- 163-**M. Mermi. (1327 / 1911). *Kıraat okuyorum 4. kısım*. Selanik: Yeni Asır Matbaası.
- 164-**M. Şemseddin (Günaltay). (1339- 1341 / 1923). *Müntahab kıraat - ikinci kitab*. Evkaf- ı İslamiye Matbaası.
- 165-**Nazım İçsel. (1328 / 1912). *Kıraat-i beytiyye 3. kitab*. Şems Matbaası.
- 166-**Necib Necati. (?). *Çocuklara kıraat - birinci kısım*.
- 167-**Necib Necati. (?). *Çocuklara kıraat - ikinci kısım*.
- 168-**Ömer Sıdkı. (1327 / 1911). *Kıraat-i meşrutiyet elifbesi*. Süha Matbaası.
- 169-**Osman Nuri. (1325 / 1909). *Kıraat-i Türkiye yahut malumat-i umumiye ikinci kısım*. Matbaa-i Jırayır – Keteon.
- 170-**Osman Şevki. (1310 / 1892). *Edibe yahut kızlara kıraat*. Kasbar Matbaası. 122 s. 19x13 16x11 Hazine-i Tedrisat Aded: 5).
- 171-**Osman Şevki. (1327 / 1911). *Yeni usül talim-i kıraat 2. kısım*. Matbaa-i Ahmed İhsan. (Yedi baskısı vardır.)
- 172-**Osman Şevki. (1327 / 1911). *Yeni usül talim-i kıraat 3. kısım*. Matbaa-i Hayriye ve Şürekası. (Dört baskısı vardır.)
- 173-**Osman Şevki. (1328 / 1912). *Yeni usül talim-i kıraat 4. kısım*. Matbaa-i Hayriye ve Şürekası. (İki baskısı vardır.)
- 174-**Osman Şevki. (1328 / 1912). *Yeni usül talim-i kıraat 5. kısım*. Matbaa-i Ebüzziya. (İki baskısı vardır.)
- 175-**Osman Şevki. (1330 / 1914). *Yeni usül talim-i kıraat 6. kısım*. Yeni Asır Matbaası. Selanik.

- 176-**Ruşen Eşref Ünaydın – Midhad Sadullah Sander – Necmeddin Sadık (Sadak). (1340- 1924). *Cumhuriyet kıraati – dördüncü kısım*. Hilal Matbaası.1(26+2 s. 23x15 18.5x10.5 Resimli). Üç baskısı yapılmıştır.
- 177-**Ruşen Eşref Ünaydın – Midhad Sadullah Sander – Necmeddin Sadık (Sadak). (1927- 1928). *Cumhuriyet kıraati - üçüncü kısım*. Hilal Matbaası.1(26+2 s. 23x15 18.5x10.5 Resimli)
- 178-**Ruşen Eşref Ünaydın – Midhad Sadullah Sander – Necmeddin Sadık (Sadak). (1927- 1928). *Cumhuriyet kıraati – altıncı kısım*. Sebat Matbaası.1(26+2 s. 23x15 18.5x10.5 Resimli).
- 179-**Ruşen Eşref Ünaydın – Midhad Sadullah Sander – Necmeddin Sadık (Sadak). (1927- 1928). *Cumhuriyet kıraati – yedinci kısım*. İstanbul Şirket-i Mürettibiye Matbaası. ((1341 / 1925). +1 s. 20x14 16.5x9.5 Resimli). 2. Bas. İstanbul Gündoğdu Matbaası (1927-1928) ... s. 20x14 16x9.5
- 180-**Ruşen Eşref Ünaydın – Midhad Sadullah (Sander) – Necmeddin Sadık (Sadak) (1340 / 1924). *Cumhuriyet kıraati birinci kısım*. Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- 181-**Ruşen Eşref Ünaydın – Midhad Sadullah (Sander) – Necmeddin Sadık (Sadak). (1340- 1924). *Cumhuriyet kıraati - beşinci kısım*. Hilal Matbaası.1 (26+2 s. 23x15 18.5x10.5 Resimli) üç baskısı vardır.
- 182-**Ruşen Eşref (Ünaydın) – Midhad Sadullah (Sander) – Necmeddin Sadık (Sadak). (1336 / 1920). *Yeni kıraat kitabı 3. Kısım - devre-i mutavassıta 1. sene*. Şirket-i Mürettibiye Matbaası. (İki baskısı vardır.)
- 183-**Ruşen Eşref (Ünaydın) – Midhad Sadullah (Sander) – Necmeddin Sadık (Sadak). (1336 / 1920). *Yeni kıraat kitabı 4. Kısım - devre-i mutavassıta 2. sene*. Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- 184-**Ruşen Eşref (Ünaydın) – Midhad Sadullah (Sander) – Necmeddin Sadık (Sadak). (1336 / 1920). *Yeni kıraat kitabı mekteblilere. 1. kısım devre-i âlâ 1. sene*. Şirket-i Mürettebiye Matbaası. (Üç baskısı vardır.)
- 185-**Ruşen Eşref (Ünaydın) – Midhad Sadullah (Sander) – Necmeddin Sadık (Sadak). (1336 / 1920). *Yeni kıraat kitabı - mekteblilere 2. kısım devre-i âlâ 2. sene*. Şirket-i Mürettibiye Matbaası. (iki baskısı vardır.).
- 186-**Ruşen Eşref (Ünaydın) – Midhad Sadullah (Sander) – Necmeddin Sadık (Sadak). (1336). (1920). *Yeni kıraat kitabı 5. kısım devre-i aliye 1.sene*. Şirket-i Mürettibiye Matbaası. (İki baskısı vardır.)

- 187-**Ruşen Eşref (Ünaydın) – Midhad Sadullah (Sander) – Necmeddin Sadık (Sadak). (1927- 1928). *Cumhuriyet kıraati – sekizinci kısım*. Şirket-i Mürettibiye Matbaası (1341 / 1925) 316+1 s. 20x14 16x9.5 Resimli
- 188-**Sabiha Zekeriya (Sertel) – Ercümen Ekrem (Talu) – M. Zekeriya (Sertel). (1928). *Yeni kıraat 1. sınıf*. Resimli Ay Matbaası.
- 189-**Sabiha Zekeriya (Sertel) – Ercümen Ekrem (Talu) – M. Zekeriya (Sertel). (1928). *Yeni kıraat 4. sınıf*. Resimli Ay Matbaası
- 190-**Sabiha Zekeriya (Sertel) – Ercümen Ekrem (Talu) – M. Zekeriya (Sertel). (1928). *Yeni kıraat muallimlere rehber kısmı*. Resimli Ay Matbaası.
- 191-**Sadreddin Celal Antel. (1927) *Cumhuriyet çocuklarına sevimli kıraat*. üçüncü sınıf . Türk Matbaası.
- 192-**Sadreddin Celal Antel. (1927). *Cumhuriyet çocuklarına sevimli kıraat*. beşinci sınıf. Amidi Matbaası.
- 193-**Sadreddin Celal Antel. (1927). *Cumhuriyet çocuklarına sevimli kıraat*. birinci sınıf. Türk Matbaası.
- 194-**Sadreddin Celal Antel. (1927). *Cumhuriyet çocuklarına sevimli kıraat*. dördüncü sınıf . Amidi Matbaası- İstanbul Cumhuriyet Matbaası.
- 195-**Sadreddin Celal Antel. (1928). *Cumhuriyet çocuklarına sevimli kıraat*. ikinci sınıf yeni tabı. Türk Matbaası.
- 196-**Sadrettin Celal (Antel). (1927). *Cumhuriyet çocuklarına sevimli kıraat*. ikinci sınıf. İstanbul Hüsn-i Tabiat Matbaası.
- 197-**Selim (Kırcı). (1311 / 1893). *Muallim-i kıraat*. Matbaa-i Safa ve Enver.
- 198-**Şevket. (1307 / 1890). *Faideli kıraat*. Kasbar Matbaası;
- 199-**Siraceddin, (1341 / 1925). *Çocuk kitabı kolay kıraat*. İlk Mekteb – Birinci Sınıf. İstanbul: Orhaniye Matbaası; 71+1 s. 22x15 17.5x10.5 Resimli. Dört baskısı yapılmıştır.
- 200-**Siraceddin. (1341 / 1925). *Çocuk kitabı kolay kıraat*. İlk Mekteb – Beşinci Sınıf. Orhaniye Matbaası. (198 s. 20x14 16x9.5 Resimli).
- 201-**Siraceddin. (1341 / 1925). *Çocuk kitabı kolay kıraat*. İlk Mekteb – Dördüncü Sınıf. İstanbul Orhaniye Matbaası. 159 s. 19x13 16x9.5 Resimli. Üç baskısı yapılmıştır.
- 202-**Siraceddin. (1341 / 1925). *Çocuk kitabı kolay kıraat*. İlk Mekteb – İkinci Sınıf. İstanbul: Orhaniye Matbaası. 111+1 s. 20x14 16x9.5 Resimli. Üç baskısı yapılmıştır.

- 203-**Siraceddin. (1341 / 1925). *Çocuk kitabı kolay kıraat*. İlk Mekteb – Üçüncü Sınıf. İstanbul: Orhaniye Matbaası 142 s. 20x14 16x9.5 Resimli. Üç baskısı yapılmıştır.
- 204-**Siraceddin. (1343 / 1927). *Çocuk Kitabı Kolay Kıraat*. İlk Mekteb- Birinci Sınıf. Orhaniye Matbaası.
- 205-**Siraceddin. (1926- 1927) *Çocuk kitabı kolay kıraat* - beşinci sınıf. Orhaniye Matbaası.
- 206-**Vasıf – Cevdet – Nafiz Tashih Eden: Osman Şevki. (1327/1911). *Yeni usül talim-i kıraat 1. kısım*. Matbaa-i Ahmed İhsan. (Yedi baskısı vardır.)
- 207-**Yusuf Rıza. (1327 /1911). *En kolay kıraat - üçüncü kısım*. İzmir Keşişyan Matbaası. (112 s. 20x14 16x10).
- 208-**Zahid Hacı. (1307 / 1890). *Yeni talim-i kıraat 2. kısım*. Matbaa-i Emri. Bursa.
- 209-**Zahid Hacı. (1308 / 1891). *Yeni talim-i kıraat*. Bursa: Matbaa-i Emri.
- 210-**Ziya. (1326/1910). *Safahat-ı kıraat. 1. kısım*. Matbaa-i Kütüphane-i Cihan.

Ek 2. İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Kıraat Kitapları Hakkındaki Raporu

Raporun günümüz Türkçesine çevirisi:

22. sayfa

İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Kıraat Kitapları Hakkındaki Raporu

Vekâlet-i Celileleri Talim ve Terbiye Dairesi tarafından komisyonumuza “on biri beşer ve biri dört kitap”tan mürekkep olmak üzere on iki kıraat serisi ile dokuz müteferrik kıraat kitabı ki ceman altmış sekiz kıraat kitabı tevdi buyrulmuştur. Bunlardan on üçü ret, onu kabul edilmiş, kırk biri tadil (değiştirilmek) edilmek şartıyla ve üçü mütalaa (okuma) kitabı olarak kabul olunmuştur. Reddedilen eserlerin esbab-ı reddi, kabul edilen eserlerin esbab-ı kabulü ve kabul edilen eserlerin tadile muhtaç noktaları her eserin raporunda ayrıca izah edilmiştir. Muhtelif tablaları komisyona tevdi olunan eserlerin yalnız son tablaları tetkik edilmiş ve tetkik edilen nüshaların üzeri komisyon tarafından imzalanmıştır.

Genellikle kıraat kitaplarında gördüğümüz sayan-ı dikkat noktalarını aşağıda mücmelen arz ediyoruz:

1-Kıraat kitaplarının mevzularında tenevvü (çeşitlilik) yoktur. Kitapların kısm-ı azamı (çoğu) ahlaki parçalar ve manzumelerle doldurulmuştur. Hâlbuki kuru kuruya nasihat kabilinden eserler çocukları alakadar etmez.

2-Kıraat kitaplarımızda çocukların kendi hayatlarına kendi tecrübelerine ait parçalar, masallar, heyecanlı sergüzeşter, seyahatler, hayvanlarla bitkiler âlemine ait meraklı fıkralar, yüksek mefkûreleri uğrunda ömür yıpratmış ve nihayet gayelerine ererek insanlığa hizmet etmiş büyük adamlara ait canlı menkıbeler, memleketimizin muhtelif yerlerine ait ve çocuk seviyesine uygun tasvirler, muhtelif keşiflere dair, meraklı hikâyeler çocuklarda alaka uyandıracak fenni meseleler, çağdaş Türk edebiyatında çocuk seviyesinde yazılmış güzel parçalar, tarihi, millî ve vatani parçalarla, istiklâl mücahedesine ve Türk inkılapları ile fedakârlık ve kahramanlık gösteren çocuklara ait menkıbeler; hâsılı çocuklarda okuma zevkini temin edecek, onlarda kıraat alakasını uyandıracak eserler eksiktir.

3- Muharrirlerimizin bir kısmı, kıraat parçalarını yazarken veya seçerken çocuk seviyesini yeteri kadar dikkatlerine almıyorlar. Ancak; küçük sınıflarda işe yarayacak

basit parçaları yüksek sınıflara ait kitaplara geçiriyorlar. Bazen de ancak tahsili ilerlemiş insanların anlayabilecekleri mevzuları ilk mekteplere mahsus kitaplara kaydediyorlar. Kıraat kitaplarımıza konulacak parçalarda mevzu ve ifade itibariyle derece derece ilerleme olmasına fevkalade riayet etmelidir. Her sınıf talebesinin tarih, coğrafya ve fen bilgileri çocuğun umumi seviyesi ve o yaştaki zihniyeti dikkate alınmalı. Her sınıfın kitabına konulacak parçalar, bu açıdan sıkı bir seçime tabi tutulmalıdır.

4- Muharrirlerimizin çoğu, çocukların ne gibi şeylere karşı alaka duyabileceklerini düşünmeye lüzum göremeden yetişmiş adamlardır. Kendilerine mahsus birtakım kanaat ve malumatları, olduğu gibi bunları çocukların zihnine doldurmak yolunu tutmuşlardır. Hâlbuki bir mevzu sade kelimelerle yazılmış olmakla çocukların kafasına uygun bir hale getirilmiş olmaz. Yaşı veya tahsili ilerlemiş olanlar için yazılmış bir parçayı ihtisar etmekle de (basitleştirmekle) çocuğa muvaffak bir eser yazılmış olmaz.

Bir mevzuyu çocuğa uygun bir hale getirmek için o mevzuyu çocukların muhtelif hislerini, içgüdülerini, tatmin edecek, onların alakasını celb edecek bir hale getirmek zaruridir. Kıraat kitaplarımızda mesela ev inşası, köpek, karınca, vatan muhabbeti gibi mevzular üzerine yazılan parçalara bakılınca, bu mevzuların çocuk kafasına uydurulmasına hiç çalışılmadığı görülür. Böyle de vücuda getirilen parçalar, yetişkin kişiler için ne kadar mantıklı olursa olsun çocuklara bir şey ifade etmez. Bir de çocukların fen, coğrafya ve tarih gibi derslerde göreceği kısımları, kıraat kitaplarına geçirmekle çocuklarda mütalaa hevesi uyandırılmış olmaz. Kıraat kitaplarımızı gerek mevzu gerek ifade itibariyle kuruluktan kurtarmadıkça bu eserlerle çocuklarımızda mütalaa zevki, mütalaa aşkı uyandırılmaz ve ilk mekteplerde kıraat derslerinden beklediğimiz gayemizi elde etmek imkânı kalmaz.

5- Kıraat kitaplarımızın hepsinde milli ve yerli bir havadan ziyade tercüme kokusu duyuluyor. Yazılan hikâyelerde tasvir edilen vakalarda Türk hayatına, Türk ruhuna, Türk harisine büsbütün yabancı bir ilim yaşıyor her şeyden evvel kitaplarımızı millileştirmeye muhtacız.

6- Kıraat kitaplarımızdan birçoğunun ifadesi, seviyemize uygun değildir. Türk çocuğu lisanı okuma hevesini ilk bu kitaplardan alacaktır. Oraya girecek parçaların edebi kıymetine ne kadar özen gösterilse azdır.

7- Muharrirlerimiz kıraat kitaplarımıza konulan manzumelerin seçiminde fazla hoşgörü gösteriyorlar. Manzumelerin ifadesinde yalnız sadelik değil edebi ve bedii (beğenilme, güzellik) bir kıymet de aranılmasına taraftarız.

8- Kıraat kitaplarına konulan parçaların, metinlerin, çocuklar üzerinde yapacağı ahlaki tesirler, çok defa layıkıyla önemsenmiyor, dikkate alınmıyor. Kıraat kitaplarımıza giren ahlaki parçaların çoğu fayda yerine zarar meydana getirecek bir surette yazılmıştır. Ahlak sahasında, Türk çocuğunun yalnız fenalık etmekten sakındırılacak menfi bir şahsiyet olarak değil, olumlu bir surette onu iyiliğe sevk edecek bir şekilde yetiştirmeliyiz.

Çağdaş Türk camiası kimseye fenalık etmekle vazifesini yaptığına kani olan menfi şahsiyetler değil, ailesine, mesleğine ve milletine karşı hizmetlerde bulunmayı amaç edinen olumlu özelliklere sahip şahsiyetler, girişimci ve fedakâr adamlara muhtaçtır. Kıraat kitaplarımızda kuş yuvalarını görmek için ağaca çıkan, ormanda gezen, bahçede evvelce görmediği bir meyveye merak eden sonuç itibariyle herhangi bir şeye teşebbüs eden, etrafındakilere karşı alakadar olan çocukların başına bin bir felaket yağdırmak suretiyle zavallı çocuklarda cesaret ve azim namına bir şey bırakılmıyor. Muharrirlerimiz, etrafınızdaki şeylere karşı meraklı olmayınız. “Ağaca çıkmayınız” gibi mevzularla çocukların faaliyetlere sevk olmasını neticesiz bırakacak, kısırlaştıracaktır. Nasihatler kitaplarda lüzumundan fazla söylenmektedir. Evrensel, çağdaş, terbiye kurallarına taban tabana zıt olan bu şekillerdeki uyarılara artık bir son vermek lazımdır. Çocuklarımızı, kuş yuvalarına saldırmaktan sakındırmak için en münasip yol, onların ağaçlara çıkmalarını yasaklamak, kendilerine kuş yuvalarını bozmayınız, sonra o yuvanız bozulur gibi genel ve soyut nasihatler vermek değildir. Çocukları ağaçlara çıkmayı teşvik ederek, kuş yuvalarını onlara incelettirmek, kuşların ve canlıların hayatına karşı onlarda merak uyandırmak, yakından temas ettikleri kuşun hayatına karşı kendilerinde hürmet, merhamet ve şefkat duygularının sonuçta oluşmasını sağlamaktır. Kıraat kitaplarımız çocuklarımızın iyimser, girişimci, cesur, azimkar ve toplumsal işlerde arkadaşlarıyla birlikte ortak çalışıp candan atılan çocukların müsamere/gösteri faaliyetlerine ait menkıbelerden ziyade çekingen, annesinin yanından ayrılmaktan korkan, herkese karşı körü körüne itaat eden azimsiz çocukların menfi hareketleriyle doludur. Kuş yuvalarına bakmak için ağaca çıkan bir çocuğun ağaçtan düşerek ayağının kırıldığını tasvir ederek: “Gördünüz mü? Ağaca çıkan ne olur?” yolunda uyarılarla çocukların azmini kıracağımıza devamlı olarak

ağaçlarda, tarlalarda tabiatın esrarını araştıran, inceleyen, olumlu, toplumsal işlerin peşinde koşmaktan zevk alan çocukların şu veya bu hususta karşılıklarına çıkması öngörülen tehlikelerden şu veya bu gibi tedbirlerle kendilerini nasıl koruduklarını izah etmeliyiz. Muharrirlerimiz bazı parçalarda çocuklara: “Pis Ahmet, Pisboğaz Hamdi” gibi lakaplar vermekte veya “sizi gidi yumurcaklar” kabilinden kabul edilmeyecek ifadeler kullanmaktadır. Bu da talebe üzerinde fena izler bırakacaktır. Bir de muharrirlerimiz fena çocuklardan ziyade, iyi çocukların hallerini tasvir ederlerse çocuklar üzerinde daha hayırlı bir tesir bırakmış olur. Bazen kitaplara geçmiş, fena tabirleri çocukların taklide yeltendikleri olağandır.

9- Kitaplarımızda, çocuklara ahlaki esaslar telkin olunurken hep geleceğe yönelmiş temenniler sarf edilmektedir. Mesela: “Büyüdüğünüz zaman, ileride vatanınıza hizmet ederseniz” gibi cümleler sık sık tekrar olunmaktadır. Hâlbuki çocuklarda ahlaki hisleri geliştirmek için onların bugünkü hayatlarında, bu ahlaki hisleri geliştirecek yollarda gitmelerini ve vatanperver yetişmelerini istiyorsak onların vatanları için bugün yapabilecekleri şeyleri kendilerine yaptırmak en doğru, en eğitimsel yoldur. Çocuğu bugünkü hayatında olumlu ve toplumsal faaliyetlere sevk edersek yarınki toplumsal faaliyetlere onu hazırlamış oluruz.

10- Kıraat kitaplarımıza konulan parçalar, genellikle lüzumundan fazla kısadır. Bilhassa son sınıflarda çocuklarda kendi kendilerine mütalaa zevkini geliştirmek için daha uzun parçalara ihtiyaç vardır. Bizde maalesef çocuklarımızın kendi kendilerine değerlendirebilecekleri cazip eserler yok denilecek derecede azdır. Bazı yerlerde çocuğun yegâne mütalaa kitabı, kıraat kitabıdır. Onun için kıraat kitaplarının alaka bahşeden uzun parçalara sahip olması önemlidir.

11- Kıraat kitaplarımız köylü hayatını sıkı sıkıya alakadar edecek parçalardan mahrumdur. “Köylü ismini ancak köylünün biri” diye başlayan genellikle köylünün saflığı ve cehaletiyle alay eden parçalara da rastlanmaktadır. Memleketin menfaati adına bu zihniyete son verilmesi lazımdır.

12- Kıraat kitaplarımızdaki resimler, çocuğun zevk ve alakasını tahrik edecek, beğenecekleri kıymete genellikle sahip değildir. Manken gibi sıralara dizilmiş hareketsiz çocukları gösteren dersane resimleri, ecnebi kitaplardan olduğu gibi kesilerek fena bir surette alınıp cansız sahneler, çocukları cezbedecek nitelikten mahrumdur.

Kitaplarımızda çocuk ruhunu okşayacak cazip resimlere ihtiyaç vardır.

13- Bütün mektep kitaplarımızda olduğu gibi kıraat kitaplarımızın imlasında da büyük bir uyumsuzluk vardır.

14- Hemen bütün mektep kitaplarımız gibi kıraat kitaplarımızın da baskısı ve kâğıtları umumiyetle fenadır. Mektep kitaplarımızın nefasetini, kıymetini, temin için gerekli tedbirlerin alınmasını önemle istirham ederiz.

26 Haziran 1926

Ek 3. Siraceddin. (1341/1925). Çocuk Kitabı Kolay Kiraat. Kitabının Günümüz Türkçesine Çevirisi:

Çocuk Kitabı

Kolay Kiraat

Tedrici surette kiraati temin ettiği gibi çocuğu da demokrasiye hazırlar. Maarif vekâletinin 1340/1924 senesi müfredat programına göre yazılmış ve Vekâletçe erkek ve kız bütün ilk mekteplerde tedrisine karar verilmiştir.

*

Mümkün mertebe maarif vekâletinin mektep kitapları hakkındaki son talimatnamesine göre tab' edilmiş, en son imla mukarratına tevfikten hareket edilmiştir.

Muharriri:

Siraceddin

İlk Mektep – Beşinci Sınıf

Naşiri: İbrahim Hilmi

Kütüphane-i Hilmi –Bab-ı Ali Caddesi-

1341-1925

Orhaniye Matbaası

HACC-I VEDA

Hicretin 10. Senesi Hatemü'l-Enbiya aleyhi ekmelit- tehâyâ hazretlerinin hacc-ı şerif niyetiyle Mekke-i Mükerrerme'ye gideceği nâsa ilan olundu.

Nâs dahi Fahr-ı Âlem ile haccetmek üzere etraftan fevç fevç Medine-i Münevvereye gelip toplanmaya başladılar.

Zilhicce'ye beş gün kala Resul-i Ekrem öğle namazını kıldıktan sonra Ehl-i Beyti ve Ashab-ı Kiram'ı ile Medine'den çıkıp Zülhuleyfe'ye vardı. Gece orada kaldı. Sonra da ihrama girdi. Ve öğle namazını kıldı. Bادهu oradan kalkıp kırk bin (huccac) ile Mekke-i Mükerrerme'ye azimet buyurdu. Ve Zilhiccenin dördüncü Pazar günü ales-sabah öyle bir azim kabile-i hac ile Mekke'ye vardı. Ve Beni Şeybe kapısından Harem-i Şerif'e girdi. Ve Beyti-Şerifi gördüğünde “Ya Rab, sen bu beytin şeref ve şan mehâbetini ziyade kıl” dedi. Ve hemen Beytullah'ı tavaf ettikten sonra Safâ üzerine çıktı. Cenâb-ı Hüdâ'ya hamd u sena ve niyaz ettikten sonra Merve'ye indi. Ve sa'y etti. Diğer taraflardan kabile-be-kabile pek çok huccac-ı müslimin geldi. Ve

mevsim-i hacc-ı şerife erişti. Hac mevsimi şehr-âzâr yani Mart içinde gün ile gecenin mütesavi olduğu zaman idi.

Ve cuma günü arefe olup Hatemü'l- Mürselin yüz bu kadar bin huccac müslimin ile hacc-ı ekber eyledi. Ve o gün Resul-i Ekrem gayet müessir bir hutbe okudu. Ve bu hutbesinde zaman-ı cahiliyetten kalma kan davalarını yasak etti. Ve işlemiş faiz davalarını kaldırdı. Badehu “Ey nas, sizin kadınlarınız üzerinde haklarınız vardır; ama onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Onlar sizin hukukunuza riâyet etmelidir. Siz de onlara hüsn-i muamele etmelisiniz. Müminler her birbirinin kardeşidir. Bir kimseye kardeşinin malı helal olmaz. Meğerki hüsn-i rızasıyla vermiş ola. Ben size lazım olan ahkam-ı şer’iyyeyi tebliğ ettim. Ve size iki şey bıraktım ki onlara temessük ettikçe hiçbir vakit dalalette kalmazsınız. Onların biri Allah’ın kitabı ve diğeri Peygamberinin sünnetidir.” diye daha nice ahkâm-ı diniyyeyi beyan ettikten sonra “Ey nas, tebliğ ettim mi?” diye sordu.

Ve ashab-ı kiram “Evet!” demekle üç kere “Şahid ol Ya Rab!” diye buyurdu.

Kalabalık pek ziyade olup herkes Resul-i Ekrem’in sesini işitemediğinden Rabia ibn Ümeyye ibn Halef (radiyallahu teala anh) Fahr-ı Âlem Hazretlerinin hutbesini huzzara tebliğ ederdi.

İkinci vakti gelmiş. Ve hâlbuki öğle namazı kılmamış idi. Bilal (radiyallahu anh) Hazretleri ezan okudu. Ve kamet getirdi. İbtida öğle namazı kılındı. Badehu Hazret-i Bilal yine kamet getirdi. İkinci namazı kılındı. Ve akşamüstü Hazret-i Peygamber henüz mevkıfta iken (. . .) âyet-i kerimesi nazil oldu. Yani bugün ve sizin için din olmak üzere İslam’ı beğendim ve ihtiyar ettim, demektir. Hâlbuki Hazret-i Peygamber’in tebliğine memur olduğu ahkam-ı diniyye tamam olunca onun dahi bu âlem-i fanide işi bitmiş olur. Ve her ne vakit ki bir iş tamam oldu denilir ise bir noksana muntazır olmak lazım gelir. Binaen aleyh bu ayet-i kerime Hâtemü'l-Enbiya Hazretlerinin artık bu alem-i faniden rihlet ve Rabbu'l-âlemin’e muvazalet edeceğine işaret idi.

İbtida Ebubekir (radiyallahu anh) Hazretleri bu ayet-i kerimeyi işittiği gibi o işareti anladı. Ve Resul-i Ekrem’in vefat edeceği haber veriliyor diye ağladı.

HACC-I VEDA (Ma-ba’d)

Gurub-ı şemste Fâhr-i Âlem Hazretleri Kusva namındaki devesine bindi. Ve Üsame radiyallahu anh Hazretlerini terkisine aldı. Ve Arafat’tan hareket ve kemal-i temkin ve vakar ile Müzdelife’ye muvazalet eyledi.

Ve akşam namazı kılınmış olmayıp yatsı vakti ise erişmiş olduğundan Resul-i Ekrem ibtida akşam namazını ve arkasından yatsı namazını kıldı.

Ve ferdası sabah erkenden sabah namazını kıldıktan sonra yine devesine bindi. Ve bu kere terkisine Fazl ibn Abbas aldı. Ve Mina'ya geldi. Ve Menasik-i Haccın itmamına kıyam ettiği sırada kurban kesti. Ve tıraş oldu. Ve kesilen saçları Ashab-ı Kiramına yadigar olmak üzere birer, ikişer dağıttı. Onlar dahi bu mübarek kılları alıp hırz-ı can ettiler:

Fâhr-i âlemin böyle ashabına yadigar vermesi ise ömrü az kaldığına işaret idi. Ve o esnada “Ey nas, menasik-i haccı benden öğreniniz. Bilmem ama belki bundan sonra benimle burada görüşemezsiniz.” dedi. Ve yine Mina’da okuduğu hutbesinde ümmetine hitaben “Her birinizin kanı ve malı diğerine haramdır. Yevm-i kıyamette Rabbinizin huzuruna geleceksiniz. O dahi amellerinizden soracak ve amellerinize göre mücazat buyuracaktır. Sakın benden sonra küffar gibi fırka fırka olup da birbirinizin boynunu vurmayasınız. “Ey nas, tebliğ ettim mi?” diye sordu. Ve huzzar “Evet!” demeleriyle Resul-i Ekrem “ Şahid ol Ya Rab!” dedikten sonra “Hazır olanlar gaip olanlara tebliğ eylesin.” diye buyurdu. Sevgili ümmetiyle veda etti.

Badehu Resul-i Ekrem Mekke'ye geldi. Tavaf-ı veda etti. Ve İbn-i Abbas elinden zemzem içti. Hac tamam oldu. Huccac dağıldı. Resul-i Ekrem dahi Dar-ı Hicreti olan Medine'ye avdet buyurdu.

(Kıyas-ı Enbiya –Cevdet Paşa)

Temrin: Ashab-ı Kiram – Ehl-i Beyt- Resul-i Ekrem- gurub-ı şems nasıl terkiplerdir? – Kaç türlü terkip vardır? – Hangileridir? – Bu parçada saydığımız terkiplerden birer misal bulmaya çalışınız.

TİLKİ - ASLAN

Kalenderin biri köyden sabahleyin fırlar,
Arar nasibini; avdette kırda akşamlar;
Fakat güneş batarak, ortalık karardıkça
Görür ki yerde yatılmaz, hemen çıkar ağaca.
Herif ağaçta iken bir iniltidir, işitir...
Bakar ki bir kötürüm tilkinin yanık sesidir.
Zavallı, pösteki olmuş. Bacak yok işleyecek,
Boğazsa işlemek ister... ne yapsın inleyecek;
Biraz geçince, kavi pençesinde bir ceylan,

İner yakındaki vadiye karşıdan arslan.
 Yukarıda çıkmaz olur, şimdi, yolcunun nefsi,
 Tabiatıyla durur hastanın da inlemesi;
 Yiyip şikarını arslan dalına ormanına;
 Sürüklenir, yanaşır tiki sofranın yanına;
 Doyar efendisinin artığıyla sonra yatar...
 ‘Cenâb-ı Hak ne kadar merhametli görmeli ki:
 Açım! Demekle bir topal tilki
 Ayağına gönderiyor rızkın en mükemmelini.
 O halde çekmeli insan çalışmadan elini.
 Değer mi koşmaya akşam, sabah, yalan dünya?
 Dolaşmayan dolaşandan akıllı gördün ya!
 Horul horul uyuyor kahpe tilki senden tok!
 Tevekkül etmeli öyle ise şimdiden tezi yok.
 Yazık bu ana kadar çektiğim sıkıntılara!
 Sabah olunca, herif dağ başında
 Tasarlayıp ebedi itikafa niyet eder.
 Birini gün bakınır; yok ne bir gelir, ne gider!
 İkinci gün basar açlık, erir erir süzülür;
 Üçüncü gün uyuşuk bir sinek olur, üzülür.
 Ölüm mü, uyku mu, her ne ise âkıbet uzanır;
 Fakat işittiği bir sesle silkinir uyanır:
 ‘Dolaş da yırtıcı arslan kesil be hey miskin!
 Ne için yatıp, kötürüm tilki olmak istersin?
 Elin, kolun tutuyorken çalış, kazanmaya bak,
 Ki artığınla geçinsin senin de bir yatalak!’

Mehmet Akif

Temrin: Bu hikâyeden ne anladınız? Şifahen anlatınız

ESİR ARSLAN

Paris’te, Kahire’de, Hindistan’da bahçelerini gezmiş, müteaddit arslan görmüştüm. Bombayda gördüğüm hepsinden büyüktü ve maddiyatı da maneviyatı da büzülmemişti. Arslanın bulunduğu kafes, her biri la akıl 10 santimetre kutrumda demir çubuklardan müteşekkil idi. Uzun boylu bir adamdan daha yüksek boyuyla, gözlerinin

gah dalan, gah şimşek gibi parlayan azametiyle, yelesinin güzelliğiyle bu hayvan beni adeta teshir etti; hele yelesi!...

Fakat kafes içinde de vakur ve ayakta duran bu arslan, bana mehabet değil, yalnız rikkat hissi ilka etmişti. Bu hissi neden ilka etti? Sebebini şimdi tahattur ve tahlil ederken bulabildim. O arslan esirdi: Bir esirin karşısında en yüksek rütbe-i tahassüs rikkat, en aşağısı da nefrettir. Ben bombay arslanının karşısında niçin nefret hissetmedim de rikkat duydum? Bunun sebebini izah edeyim:

Ben kafesin önüne yaklaşınca arslan ar-ı esaretinin bir kere daha teşhir olduğunu sanki hissetmiş, evvela sağ böğrünü kafesin demirlerine dayadı ve kaburga kemikleriyle orada demire istihale etmiş olan zekâ-yı beşer arasında müthiş bir mücadele başladı? Son derecesi ne demek olduğunu ben anca o gün orada görüp anladım. Bir türlü kırılmak istemeyen ve kırılmayan zekâ-yı beşerle didişen sağ kaburga kemiklerinin imdadına sol kaburga yetişti. Zavallı hayvan tahavvürle dönüyor ve bu sefer de sol böğrüyle demir çubukları zorluyor, zorluyordu. Birden bire durdu. Zannettim ki bir kere daha ilan-ı mağlubiyet eden aczi önünde susacak. Hayır susmadı. O güzel yelesini silkerek, o güzel gözlerini yumarak, ağzını iki parmaklığın arasından havaya dikti ve ufuklardan gelen gök gürlemelerine müşabih bir sesle kükredi. Ben o arslanı orada böyle gördüğüm içindir ki esaret karşısında en yüksek mertebe-i tahassüs olan rikkatle mütahassis oluştum. Kafesinde meftur ve mütevekkil uzanmış, bizi lakayt nazarla süzmüş olsa idi o arslanı sokakta birçok emsalini görüp geçtiğimiz uyuz köpeklerden ziyade hatırımda tutmayacaktım.

Temrin: Arslan nasıl bir hayvandır? – Buradaki esir arslan hangi sınıf insanlara benzer?
- Esir milletlerden hangilerini tanıyorsunuz?

HARP İÇİNDE BAHAR

Bu sene sarışın yüzlü ilkbahar,
Çimenler üstünde solgun yatıyor;
Gizli bir elemle hıçkırır rüzgâr
Çiçekli dalları kımıldatıyor:
Gülşenin kalbine düşman bir ateş,
Yok, eşsiz dolaşan kumrulara eş;
serhaddi andıran ufukta güneş;
Alevden bir sancak gibi yanıyor:
Kuşların bir acı mertebe sanki,

Uzaktan? Garip ahengi!

Bu sene açılan güllerin güllerin rengi

Dökülen kanları hatırlatıyor!

Orhan Seyfi

Temrin: Bu manzumeyi nesre tahvil ediniz.

İSTİKLAL MUHAREBESİNİN SONU

Millî mücadele tarihinin en büyük günlerinden biri, belki de en büyüğü “26 Ağustos (1) 338 Cuma ertesi) günüdür. 26 Ağustos günü Gazi Paşa'nın büyük bir belâgatle ifade ettiği vechile “Fecirle beraber bütün dünya gözlerini açtıpı zaman topçularımız ateşe başladı, beş gün sonra süngülerimiz düşmanın göğsüne girmiş ve mesele halledilmişti.”

26 Ağustos günü hükümetimiz neşrettiği bir tebliğ ile ordumuzun taaruza geçtiğini ilan ediyordu. Bu tebliğde şu tebşir vardı: “Fedakâr milletimiz için mukadder olan mesut günler artık yaklaşmıştır.”

26 Ağustos tarihli tebliğ-i resmîye nazaran o gün “Seyyidgazi ve Afyon cephelerinde düşmanın mevazi-i müstahkemesi aleyhine topçu ile takviye edilen bazı kıtatımız tarafından yapılan baskınlar muvaffakiyetle neticelenmiş ve düşman mevazi-i müstahkemesinin bazı aksam-ı mühimmesi işgal olunmuştur.”

26 ağustos harekât-ı harbiyesini en salahiyettar mevkide bulunan ve o harekâtı bizzat idare eden gazi paşa şöyle tasvir buyuruyorlar: “...bütün tedavir ve tertibat yapılmış ve hazırlık ikmal edilmiş olduğu halde 26 ağustos günü taarruz başlamıştır. Bu harekâtı yakından sevk ve idare etmek bittabi matlub ve mültezim olduğundan başkumandanlık, erkan-ı harbiye-i umumiye riyaseti ve garp.

Cephesi kumandanlığı 26 ağustos günü fecirle beraber birinci ordunun tarassut noktası olan kocatepede hazır idiler. Kocatepe, bilenlerce malumdur ki ve harita üzerinde mütalaa edenlerce anlaşılabilir ki düşmanın cenup cephesine ve cenup ceğhesindeki nokta-i mühimmeye o kadar yakındır ki bu mevazı tetkik etmek ve harekâtı sevk ve idare eylemek için hatta dürbin istimaline bile hacet yoktur.

Birinci ordu Akar Çay'dan Dumlupınar'a kadar olan bütün düşman mevazısına taarruz edecekti. Süvari kolordumuz bu taarruz grubunun sol cenahında bulunduğu yerden içeri girecek ve düşman ordusunun arkasından icra-yı faaliyet edecekti.

Vakıa ordularla bütün cephe üzerinde taarruz olunacaktı; fakat ilk anda şu mühim noktalar düşünüldü: Afyonkarahisar'ın garbında kal'acık sivrisi vardır ve onun

şimalinde 1310 rakımlı “Erikmen” tepesi vardır. Bu mevziler gayet mühimdir ve ondan başka bütün mevazın kilidi mesabesinde olan ikinci bir mühim mevki daha var idi ki ona “Tınastepe” namı veriliyor, bu, kal’acık sivrisinin on iki kilometre kadar garbındadır ve bu silsilenin en mühim bir noktasıdır. Burasını elimizde tutmak istiyorduk. Bir de bu iki grubun arasında bir tepe vardır ki “Belentepe” deniliyor. Afyonkarahisar cenubundaki düşmanın mevzi-i aslisi başlıca bu noktalara istinat ediyordu. Binaenaleyh bütün topçularımız ve ağır topçularımız bu üç noktayı ateş altına alabilecek mevzilere konmuştur.

KAHRAMAN TOPÇUMUZUN MAHARETİ

Arkadaşlar, topçularımız bu mevzilere gece geldiler ve karanlık içinde mevzi aldılar ve fecre beraber bütün dünyanın gözleri açıldığı zaman ateşe başladılar. Kemal-i taktirat ve hürmetle bunu zikretmek isterim ki topçularımızın o gün göstermiş olduğu maharet ve vukuf bütün dünya topçuları için misal olacak mahiyette idi. Hayat-ı askeriyemde bu kadar mükemmel bir topçu, bu kadar mükemmel idare edilmiş bir topçu ateşi nadiren gördüm. Topçularımız saat dört buçukta endachte başladılar. Bilirsiniz ki topçulukta evvela ateş tanzim etmek için endacht yapılır. Yarım saat zarfında bütün bu cephe üstünde endacht tanzim edilmiş ve saat beşte yani yarım saat sonra bu saydığım nukat üzerine şiddetle tesir endachtına başlanmıştır.

Bu mevazi çok ve çok müstahkemdi. Bu mevaziin kıymet-i tedafiyesini en son tetkik eden bir İngiliz erkan-ı harbinin verdiği raporda “eğer türkler bu mevaziiyi dört beş ayda işgal ederlerse, bir günde iskat ettiklerini iddia edebiliriz.” Fakat türkler bu mevaziiyi iskat etmek için üç dört ay değil, bir gün de değil, kendisine yalnız bir saat kâfi gelmişti.

Saat altıda tınas tepeye hücum vaziyetinde hücum mesafesine yaklaşmış bulunan piyademiz önündeki tel örgüleri kesmeye ve bertaraf etmeye lüzum görmeyerek ayağını kaldırdı ve tel örgüsünden bacağını aşırarak atladı ve orada bulunan bütün neferlerini süngüleriyle tamamen tepeledikten sonra tınas tepesi tamamen işgal etti.

TÜRK TEL ÖRGÜSÜNÜ NASIL GEÇER?

Ve ben bu manzarayı seyrederken bir suale cevap vermeyi hatırladım. Bu tel örgüsünü nasıl geçebilirsiniz? Diyorlardı. Oradakilerine dedim ki işte böyle ayağını kaldırır ve geçerler. Bu müteakip, efendiler, saat dokuzda “belentepe” düştü ve onu müteakip kalacak sivrisi düştü; fakat bunun daha şimalinde “erikmen” tepesi hâlâ

boşuna mukavemet ediyordu. Bunun sebebini izah edelim: Biz ağır topçularımızı mevazıa getirebilmek için yollar yapmağa mecbur olmuşuk. Bu mıntıkayı bilenlerce malumdur ki burası tekerlekli vesaitin hareketini gayr-i müsait bir yerdir, yol yoktur. Binaenaleyh ondan daha ilerisine yol yapabilmek için mutlak düşmanla çarpışmak lazım geliyordu. Son tepe topçu ateşimizin tesirinden uzak idi. Orada taaruzumuz tekerlek geçmediğinden yalnız cebel toplarıyla himaye edilmek mecburiyetinde idi. Onun için mukavemet eyledi. Bu nokta o kadar çok mühimdir ki düşman bütün kuvvetiyle ve bütün vesatiyle orasını elde tutmağa çalışıyordu. Tınastepe mevzi-i mühimminin garbında taaruz eden kıtatımız bazı mühim noktalara, mühim mevzilere dahil olmuşlardı.

BİR FIRKA KUMANDANIMIZ NASIL VE NEDEN İNTİHAR ETTİ?

Bu taaruz gününde en son cenahta bir fırkamız “57.fırka” taaruzlarını tevcih ederken kuvvetlerini biraz yekdiğerinden uzakça bulundurmuş idi. Bu itibarla düşman üzerinde müessir bir tazyik yapamıyordu. O firkanın kumandanı Reşat Bey namında bir zat idi. Bu zatı çok eskiden tanıyordum. Muş'ta beraber muharebe yaptık, Suriye'de çok muharebeler yaptık. Çok kıymetli bir askerdi. Şahsen bana çok muhabbet ve emniyeti vardı. Telefonla sordum. Niçin hedefinize vasıl olmadınız? Dedim. Cevaben dedi ki: yarım saat sonra o hedeflere vasıl olacağız. Hâlbuki maatteessüf yarım saatte istihsal edilememişti. Tekrar sorduğum zaman Reşat Bey'in son sözlerini okudular. Orada diyor ki: “Yarım saat zarfında size o mevazıı almak için söz verdiğim halde sözümü, yapamamış olduğumdan dolayı yaşayamam.” Bu hareketi Reşat Bey'in o hareketini takdir etmek için söylemiyorum. Tabi öyle bir muamele ve öyle bir hareket bizce şayan-ı kabul değildir.

Yalnız ordumuzda zabitanın, kumandanların kendilerine verilen vazifeleri ifada gösterdiği tahalükü ve hissi namusu göstermek isterim.

Hakikaten ordumuzdaki zabitan ve kumanda heyet-i aliyesi yekdiğerine karşı böyle muhabbetle, hürmetle, emniyet ve itimatla merbuttur. Ve ma-fevkten aldıkları emri bir namus telakki ederek ifa ederler.

DÜŞMAN KİTATINI TAKVİYE EDİYOR

Efendiler, düşman yakın takviye kıtatını birinci hatta idhal (dahil etti) etti. Ve Bal-i Mahmut üzerinden ve Afyon'dan dahi bir takım takviye kıtatı celp etti. Ve ayrıca otomobillerle cer edilir toplar getirdi. Ve bizim elimize geçen noktaları tekrar istirdat

için mukabil taaruzla geçti. Bu Tınastepe'nin garbından elde edilmiş olan mevazi hemen kamilen düşman tarafından istirdat olundu. Ve Tınastepe üzerine tevcih ettiği taaruzlar bidayette askerlerimizin çok fazla mukavemeti ve bilhassa "Belentepe" ye giren kuvvetlerimizin, yandan piyade ve topçu ateşleri sayesinde bir an için tevkif olunabildi; fakat düşman tekrar takviye kütatı aldı. Akşamüzeri bu "Tınastepe" kamilen düşman eline geçti ve "1310" rakımlı tepe sebat etti. Aynı zamanda düşman Kalacıksivrisiyle Akarçay arasında Afyon cenubunda bir mukabil taaruz hazırlığına kalkıştı, zannedilebilir. Hakikaten orada birtakım kuvvetler topladı. Ve bütün bu cephe üzerinde "ışıklar" istikamet-i umumiyesinde gayet kesif bir topçu hazırlığına başladı. Düşmanın böyle bir hareketi çok makul ve çok muhtemel idi. O kadar muhtemel idi ki biz bu harekate başlamadan evvel düşmanın bizim üzerimize en müessir bir hareketi olmak üzere bunu kabul etmiştik.

Filhakika düşman böyle Karahisar'dan Akşehir istikamet-i umumiyesine yapılan bir taaruzda muvaffak olduğu takdirde kuva-yı asliyemiz garpta kalmış ve diğer kuvvetlerden ayrılmış olabilirdi. Düşmanın bu kadar çok ehemmiyetli olan teşebbüsünü daha evvelden düşünmüş olduğumuzdan âdem-i muvaffakiyete müncer etmek için lazım gelen her türlü tedabir de alınmıştı.

HÜRMET VE TAKDİRLE YAD OLUNAN BİR ALAYIMIZ

Onun için bu düşman teşebbüsü bizi ürkütmedi; maamafif bu cephe üzerine ve bütün cephe üzerine teveccüh eden askerlerimizin şedid ve kahramanca taaruzları düşmanı bu harekete girişmekten men etti. Düşman böyle bir şeyi yağmağa cesaret edemedi. Tınastepe'de düşman tamamen hâkim olduktan sonra orada bulunan kuvvetlerimizden bir alay ki ismini hürmetle ve takdirle yad etmek istiyorum, elli yedinci alaydır düşmana ateş istimaline lüzum görmeksizin süngüsünü taktı, düşman cephesine girdi. Bunun neticesi olarak gece Tınastepe... Çok derin ve muhkem bulunan Tınastepe başta nihayete kadar elimize geçti. 26 Ağustos akşamına kadar bu cephe üzerinde cereyan eden ve vekayi bundan ibarettir. Yani Akarçay' dan Tınastepe'ye kadar uzayan mevazi üzerinde Kalacıksivrisi, Belentepe ve Tınastepe elimize geçti."

BABA NASİHATİ

"Türkün er oğluyum ben benim: diyen,

Yiğitçe can versin, millet yaşasın!

O ulu devlete ermek isteyen,

Bu yolda at sürsün, dizgin kasmaşın.
 Haksızlık: Ölümdür; hak yaşamaktır;
 Sürünüp yaşayan millet alçaktır!
 Gözünü aç, oğul! Düşman anlaktır.
 Devletli kapıya balta asmaşın.
 Düşmanın bastığı yerde ot bitmez;
 Açtığı yaraya merhem kâr etmez;
 Girdiği yerden bir daha gitmez,
 Vatana o murdar ayak basmaşın!..
 Tutuşup kül olan öz ocağındı;
 Çiğnenip bozulan kendi bağındı;
 Bugün seni döğen, dün uşağındı;
 Sen ondan kişisin, ondan yosmaşın!
 Doğru ol, bir hayrı yoktur yalanın;
 Yürü! Hali yaman geri kalanın.
 Korkma, hakkı söyle!.. Yiğit olanın eli tutmasa da dili susmaşın!

Temrin: bu manzumeyi ezberleyiniz.

BOĞAZIÇI

Köprüden yandan çarklı koca bir vapura biniyorum. Bu vapurlar ne de çok kara dumanlar saçıyor. Allah hayrını versin! Bu memleketin ne berbat kömürü var. Havayı bu kadar sabit bir karaya boyayan kömür görmedim... Saat alaturka altı yani on ikiyi elli geçiyor. Bir tren gibi saati saatine hareket. Bir düdük sesi, çarkların dönmesinden husule gelen şelaleler... her tarafta türlü lisanlarla bağırmalar...

Hareket eden vapurun önünde sandal, kayık kargaşalığı... Bu Haliç'te o kadar merakip-i bahriye yığını kaynıyor ki insan bunların nasıl olup da birbirlerini ezmediğine hayret eder; mamafih yandan çarklı vapur kumpanyanın ismiyle Şirket-i Hayriye hiç birisine dokunmuyor. Ve beş dakikada bu karışıklıktan kurtuluyor... Sihirbaz değneği gibi!... Panorama meydana çıkıyor. Solda Beyoğlu: uzaktan bakılınca çok güzelleşiyor. Sağda İstanbul: parlak, nefis... Önde Üsküdar: hakiki bir çınar, incir, akasya ormanı. Sonra... Yeşillikler altına sığınmış küçük, küçük evler. Şirket-i Hayriye Beyoğlu'nu dönüyor. İşte Boğaziçi!..

Boğaziçi ne olduğunu herkes bilir: Dalgalar, mermer saraylar, gök yakut renginde feza dersiniz, öyle değil mi? Hâlbuki öyle değil. Hem hiç öyle değil. Su? Değil. Feza gök yakut değil. Her taraf sarımtırak esmer. Hutut-ı elvanı bir nevi erguvanı duman kaplamış. Her rengin şiddetini tadil ediyor. Mermer saraylar var; fakat pek az: sekiz dokuz kadar... Her biri yirmi kilometre çeken her iki sahilin ötesine berisine serpilmiş.

İstanbul boğazı tasavvur olunduğundan pek ziyade uzun, yılankavi bir güzel nehre benzer. İki yakası, korularla müzeyyen sırtlar tahdit etmiş, yakından yakına sıkıştırır, kucaklar. Bu sırtların eteklerinde sahil boyunca birçok köyler dizilmiş, yarısı karada; yarısı deniz üzerinde direklere istinat etmiş dört köşe, ahşap taraçalarıyla- nim-i bahrı birtakım küçük türk evleri ardı arası kesilmeden teakıp eder. Ötede beride rahneli kesme taşlardan yapılmış rıhtım parçaları; eski ağaçlarla yahut pembe taşlarla inşa edilmiş bir köşk, bir yalı; şamdana benzeyen minaresiyle beyaz kubbeli bir camii görülür. Bazen de yüksek serviler, güzel söğüt ağaçları sayesinde, altın yıldızlı tarihleri, kitabeleriyle; layeud küçük kabir taşları görülen türk mezaristana kademe kademe akıntıya kadar iner. Bütün bunların letafeti, tatlı, alıcı bir letafet, bir letafet-i ahenk. İtidal... Ve sükûn. Orta, mudur sırtlar, geniş, basık evler, rum ilinin mebzul olmayan yeşilliği... Bir eriğin üstündeki pos gibi tabiatı örten şeffaf sis tabakası, her tarafı altın renge boyayan, fakat göz kamaştırmayan güneş, hep bu şeyler insana şiddetle tahakküm etmeyen fakat yavaş ve emin bir surette tesir eden derin nüfuzlu, teshir edici, mutedil ve nefis bir gül vücuda getirmeye say eder.

“Kalot Farer”den

Boğaziçi’nde Hisar

AKŞAMÜSTÜ BOĞAZIÇI’NDEN DÖNÜŞ

Akşam muhitte tebeddül. Şirket-i Hayriye, beni alıyor üzerine akşam karanlığı çökmüş, tarife sığmaz bir huşu ve sükuna müstağrak duran Boğaziçi’nden geçiriyor, o yalı profiline bakıldıkça... Bir alay mavisini küçük küçük mızrakları andıran beş yüz camiinin minaresiyle gurubun kırmızılıklarına sanki bir saçak vücuda getiren İstanbul’u doğru götürüyor. Rum ili, Anadolu sahillerinin o küçük ahşap evlerindeki pencerelerde birbirini müteakip kandillerin yandığı görülüyor. Vapur, donanmış iki sahil arasından ayrılıyor; lakin bu tenvirat! Elektrikle “asetilen” ile bu asrın o sert ziyalarıyla değil. Hep evvel zamanların sıra sıra yıldızlara benzeyen mum ışıkları... Şirketin yan çarkları o sakın sulara büyük darbelerle vuruyor. Ta uzaklarda... ufukta duran İstanbul git gide

yakınlaşıyor. Küçük mai mızraklar büyüyor, taayyün ediyor. Sarayburnu dönüldüğü zaman artık tamamıyla karanlık basıyor. Haliç'te hemen hemen hiç kayık yok. Biraz evvel kum gibi kaynayan büyük köprü gece karanlığında alabildiğine büyümüş, müşevveş kütleleriyle adeta yarı ıssız bir halde meydana çıkıyor. Yanaşılıyor, çıkılıyor. İşte o vakit ben daima duruyorum. Köprünün parmaklıklarına dayanıyor, gece karanlığı içinde İstanbul'un harika hayaletini uzun uzun seyre dalıyorum. Bu heyula bu hayalet pek yakın bir yerden durduğum köprünün nihayetinden başlıyor. Şehir denize kadar iniyor; hatta şehrin nerede nihayet bulduğunu, denizin nerede başladığını bile fark edemiyorum; çünkü bi çok evler, sahillere yaslanmışlar. Kazıklarını denize gemi direkleri, balkonlar, karineler, karmakarışık... Hep birbirinin içinde...

Kapkararlık... karmakarışık: şarktan garba kadar yapılan gayr-ı mahdut, muazzam kütle içinde görünen... Pek az değil, hiç ziya yok. Şehir denize kadar iniyor. Ve gönüllere doğru alabildiğine yükseliyor. Birbiri üstüne yığılmış evleri uçurum sahiller gibi görüyorum. Tepeler üstünde yuvarlak camiiler, sivri minareler, ötede beride yükseliyor, yıldızlara karışıyor. Her taraf yek –ahenk mai bir renge müstağrak, hiçbir? iyi fark olunmuyor. Evet, sisli, süt gibi bir mailik, tıpkı yıldızlı bir sema mailiği...

“Kalot Farer”den

KAZ DÖĞÜŞÜ

Arkadaşlar kahvede, havuzun etrafına dizilip nargile savururlarken ömrü zorluyorlar, “Senin kazı bir döğüştür de seyredelim.” diyorlardı. Hem yeneceği de muhakkaktı. Körükçüzadelerin ta Çorum'dan getirdiği boz kazı bileydi dakikada kaçirtmış dört palaz kazanmıştı. Attarın Abbas iddialaşıyor, “Benim hödüğü yenemez” diyordu. Yenemez mi? Değil onunla kör kazla tutuşsa kaçırırdı. İşte Avcı Tahir bile “bende bir kaz korum?!” diyor, hepsinden iyi anladığı bu sanatta Ömer tarafını tutuyordu. Bu lakırdı; bir hafta havuzlu kahvenin sermayesi oldu; Ömer hala mütereddit idi. “Vazgeçin canım, işin mi yok?” diye savsaklıyordu; lakin Körükçüzade Eşref Ağa da bir gün “ziyafet benden, toplaşırız,

Bir yarenlik yaparız.” diyince artık karar verdi. Onun Eşrefoğulları' na bir başka türlü rabıtası, hürmeti, itaati vardı.

Şimdi bir haftadır, pehlivan kaz, yumurta sarısı yutarak kümesin yarı karanlığı içinde şaşkın şaşkın dolaşıyor, pınar başında yıkanan eşlerinin seslerine kulak kabartarak mütehasirane bekliyordu. İkindiden sonra, saathane meydanında, havanın bozukluğuna rağmen elli altmış kişi toplanmıştı. Yağmur bir pus gibi kasabaya sarılmış,

her yeri ıslatmış kışı hatırlatan bir soğuk. İlk soğuk meydanı gocukluğu şallı insanlarla doldurmuştu. Ömer, ısrar ediyordu, تنها bir sokakta, mesela Gugukluk' taki köprüünün önünde döğüştürelim diyordu. Öbürleri razı olur görünüyorlar. Sonra cayarak “bizim mahalleye uzak, kaz çok yürürse hem tükenir, hem de bilmediği yollarda tedirgin olur” diyorlardı. Araya girenlerin himmetiyle orta bir yeri şadırvanlı medresenin havlısını ittihad ettiler.

Aşağıdan gelen sürü Ömer' in sürüsü sanki rutubetli havanın iliklerine kadar işlemeden bir zevk duyar gibi baygın edalarla, mırıldana mırıldana yolun ortasındaki sel çukurunu takip ediyor, gagalarını çamurlu sulara soka soka ilerliyordu. Yukarıdan Attar' ın hödüğü arkasında yedi dişisiyle sökün etmişti. Şimdi iki taraf da karşılaşacaklarını pekiyi anladıkları halde ancak gözleriyle uzaktan uzağa birbirlerine bakarak, lakayt, kendi hallerinde görünmeye çalışıyorlar, çamurlar ortasında güya, her zamanki gibi; ümitsiz ümitsiz dolaşıyorlardı

Sürülerin arasında üç arşın kalmıştı. Birden Attar' ın kazı irkildi, silkindi; tüyleri dimdik kalkarak kayar gibi bir süratle diğer sürünün önüne geldi, durdu. Başını havada tutarak meydan okuyordu. Ömer'in kazı hasmının bu hareketine bir müddet gagasını çamurdan çıkarmayarak haretle, sükunetle baktı; sonra upuzun boynunu bir yılan gibi yerde sürüyerek koştu. Islık gibi bir sesle tısladı. Derhal tutuştular.

KAZ DÖĞÜŞÜ (BA'DE-MA)

Kenarları birer ince testereye benzeyen dişli gagalarıyla birbirlerinin kanat başlarından tutmuşlar; birden kalkıp kalkıp sert, keskin kanat darbeleriyle vuruşuyor, dövüşüyorlardı. Dişiler erkeklerinin arkasına bir sıraya dizilmişler, boyunlarını aynı yükseklikte uzatmışlar, sersem edici bir şamata ile muttasıl bağıyorlar. Erkekleri kavgaya teşci ediyorlardı.

Havlı toplaşan adamları artık alamıyordu. Medresenin sıra odalarından sarı benizli, fersiz gözlü çömezler, ince, sarıklı kafalarını sallayıp birer birer çıkıyor, “meydan açık, meydan açık!” diye bağıran adamlardan ihtirazen gerilere sokuluyorlardı. Bir aralık hödük yediği darbelerden sersemleşir gibi oldu, sendeledi, gagasını çekti; hemen kaçmak üzere idi; hatta çocuklar güleşin bittiğine zahib olarak mutat seslerle haykırıştılar; lakin dişilerden biri, bir zaif kaz sırasından ayrıldı, kendisini ortaya pehlivanların arasına attı. Bu, Attarın kazına kendini toplamak için kazandırdı. Tekrar tutuştular. Halk “aferin dişiyeye, nasıl da kurnazmış, kişisini kurtardı” diye söyleşiyorlardı.

Ömer, kenarda, yüzü kıpkırmızı, ağzı kilitli bakıyor, ortada birbirine girift olan şu iki kazdan kendisinininkini ayırt edemeyerek “ne dedim de karıştım” diye üzülüyor, peşiman oluyordu. Hükümetten çıkan vergi memuru, muhasebe kâtibi bile, yolları tesadüf ettiğinden durmuş, seyrediyorlardı; duyan koşuyordu. Yolun ortasında arabalarını bırakan kağnıcılar üvendirelerine dayanarak seyre geliyorlardı. Şadırvanın direklerine sıralanan çocuklar “hele bre, hele bre!” nidalarıyla haykırıyorlardı. İki kaz on dakikadır, evvela dişilerin, sonra da haklın çizdiği iki daire ortasında alt alta, üst üste döğüşmekte devam ediyordu. Havlanın ulu dutları soğuktan kavrulmuş ıslak yapraklarını bu pür heyecan zi-ruhların tepesine sakın sakın büyük bir juzur ve vakarla mütemadiyen serpiyordu.

Artık kazlarda mecal kalmamıştı. Kanat vurmak için kalkışlarında sendeleyip düşüyorlar, sonra zorlukla tekrar tutuşuyorlardı. Feryattan dişilerde yorulmuştu içlerinden bazıları neşidecilikten vazgeçerek kuruyan gırtlaklarını çamurlu sularla yudum yudum ıslatıyorlar, uzaklaşıyorlardı.

Hödük kaçmak üzere idi; kanatlarını açamıyor, gagasını tutturamıyor, inen silleler altında nefes alamıyordu. Şimdiye kadar meydana bırakmayışına herkes şaşıyordu. Bir aralık yere bir deve gibi çöktü, oturdu, dinleniyordu. Ömer’ in kazı işi bitirivermek için tepesinde horozlanmış, kanat indiriyordu. Bu, yanlış bir hareketti. O da dinlenmeliydi. Eşref ağa, Ömer’ in yanına yaklaşıp “bu ne acemilik!” dedi.

Şimdi hödük kalkıyordu; ya kaçmak yahutta son kuvvetini sarf etmek istiyordu. Döğüşün en meraklı safhasıydı; halk nefesini tutuyordu. Bu ne mecalsiz ne dermansız bir kalkıştı; iki kanat yer yemez kaçacağı belliydi. Ömer’ in kazı bunu da anlamış. Tepesinde bekliyordu; lakin öyle olmadı, evvelki dişi, pehlivanın sevgilisi yine bir gayret, bir fedakârlık gösterdi, ortaya atladı, erkeğine sokulup haykırdı. Bu, bir ikaz nidasıydı. Hödük damarlarında kalan son kuvvetle gagasını hasmının gırtlığına yapıştırdı. Birbiri arkasına üç kanat vurdu.

Halk bağırmıştı.

Ömer’ in kazı, boynunu uzatmış seri adımlarla kaçıyor; lakin hödük galebesinden büsbütün kutlanarak ardından koşuyor araya girmek isteyenleri Attar men ederek “bırakın, vursun!” diyordu... Nihayet yetişti; yere bastırıldığı, ta tepesinden dört, beş tüy yolup bıraktı. Şimdi gagasının destresine çıkmış kalmış bir tüyle hödük sergoçlanmış gibi mağrur dönüyor, iki sürünün de, kaz âdetince kendisine galibin arkasına iltihak ediveren dişilerini peşine takmış şadırvana doğru muzafferane gidiyordu...

BORA İLE GÜNEŞ

Sonbahar ibtidası bir gündü,
 Her taraf hüznün içinde ölgündü.
 Bora çıkmış güneşle bir tepeden
 Bakıyorlardı bir sabah erken.
 Tepeler sisli, her taraf sakın,
 Ovadan çok geçende yok; lakin
 Atlı bir yolcu gördüler,
 Belli... Yağmurdan ihtiras ediyor;
 Manto giymiş, başında başlığı var,
 Korkar elbet emin değil havalar.
 Korkar elbet... Dedim ya ben, güzdü
 Bora müstehziane bir sözdü.
 Dedi, benden kaçan şu yolcuya bak,
 Manto giymekle sanki kurtulacak.
 İstesem dökme? Kopça? hepsi gider,
 O zaman mantodan kalır mı eser?
 Eseyim şimdi anlasın sersem,
 Manto sırtında durmaz istersem.
 Ona lakin güneş gelip dedi ki:
 Savletin pek şedid olur belki,
 Girerim bahse ben seninle bugün.
 Esmiş olsan haşunetinle bütün,
 Emnin berhava olup gidecek;
 Zorla mümkün değildir iş görmek.
 Sen çalış, sonra bir de ben deneyim,
 Sen misin haklı, ben mi öğreneyim?
 Haydi etrafı kapla! Koş, saldır!
 Ne kadar varsa, toz, duman kaldır!
 Bora şiddetle kükreyip yürüdü,
 Arzı müthiş inilti bürüdü.
 Her taraf kapkaranlık olmuştu,
 Oda çığlıklarıyla dolmuştu.

Kırılıp dal, ağaç bütün battı,
 Uçtu damlar, sefineler battı.
 Neyi bulduysa yolda itti sakat,
 Yolcu kalmıştı mantosuyla; fakat
 Bu savurmuş, o hep sarınmıştı.
 Kuytu yerler bulup barınmıştı.
 Bora bir gün sarıp açıldı hava,
 Manto sırtında yolcunun hâlâ.
 Sıra gelmişti akıbet güneşe,
 Ne kadar tatlılıkla girdi işe.
 Isıtıp kâinatı yükseldi,
 Manto seyyaha pek ağır geldi.
 Çıkarıp hurca der-akap koydu,
 Bu süvariye tatlılık soydu.
 Anla yavrum, ne haklı davadır,
 Tatlılık zorluluktan evladır.

Siraceddin

Temrin: Bu hikâyeyi nesre tahvil ediniz ve ne anladınızsa anlatınız.

VATAN

Oğlum, bir aile var ki bizim ailemizden daha kalabalık; fakat tıpkı bizimki gibi. Orada da herkes birbirini tanır, birbirini sever. Galip olunca sevinir, mağlup olunca ağlar. İçlerinden biri iyi bir iş görürse iftihar eder, fena bir şey yaparsa utanır. Bu aile bir memlekette oturur. Bu memleket herhangi bir denizden herhangi bir dağa, bir nehre kadar imtidat eder. Cüz'i bir parçası yaralansa herkes acı çeker. Her tarafı aynı bir vücut aynı ruhtur. Burası ne kadar geniş, ne kadar büyük olursa olsun düşman bir parçasını zaptedince insana dar gelir. İşte aziz çocuğum! Bu büyük aile vatandır. Onu düşmana karşı müdaafaya muhtaç olmadığın zamanda da o, senin kendisi için çalışmanı ister. Senin iyi bir iş adamı... İyi bir vatandaş... Memlekete şeref veren iyi bir Türk olmanı arzu eder. Görüyorsun ya? Etrafta birtakım insanlar var, her şeyde kendilerini yüksek görürler. Kendi kendilerini alkışlamak veya alkışlatmaktan başka işleri yoktur, zannederler. Başkalarını hiçe sayarlar. Onlar hindi gibi şişerken başkaları çalışır. Hakir gördükleri kimseler bir gün onları geçer.

Memleketini sevenler için de sabahtan akşama kadar ona methiyeler söylemek kifayet etmez. Gece gündüz onu hakikaten methelâye layık bir hâle getirecek surette çalışmak lazım gelir.

Anatol Frans'tan tadilen

Temrin: Burada cümleleri ayırınız, faillerini, fiillerini, mef'ullerini tayin ediniz. Cümleler kaçaya ayrılır? Burada her biri için bir misal gösteriniz.

SÜLEYMANİYE CAMİİ

Hayır, ne denirse denilsin, İstanbul'un her tarafı, köylerin dar sokaklarına benzemiyor. İşte şimdiden değışti: İki tarafta evler sıralanmış hakiki bir sokak. Muhteşem bir yol sanmayınız; hiç öyle değıil. Ancak bir avuç içi kadar geniş... Hep? içinde... O kadar? İçindeki rüzgâr işlemiyor. Evler ahşap... Bu malum... Biz geçerken bir kapı nim açılıyor; örtünmüş bir kadın çıkıyor, tekrar kapanıyor. Kadın sokağı geçiyor. Karşıkı kapıyı çalıyor, içeriye süzölüp gaip oluyor... Bütün bu hareketler ayaklarının ucuna basan bir kedinin yürüyüşü kadar sessiz... Bir sağa döndük, bir sola döndük... İşte önümüzde eski zamandan

Kalma, taşları kararmış bir küçük kemer, bir tarafından bir tarafına zincir gerilmiş. Üzerinden atlamak icap ediyor. Şüphesiz kocaman köyün öbür ucu...

Oh!...

Zannederim heyecanla bağırdı kemerin altında ağızım açık kaldı. Karşımda bir ova gibi geniş dört köşe bir meydan görüyordum. Meydanın ortasında? Muazzam bir mücevher gibi mermerlerden, taşlardan yapılmış bir dağ, bir şahika var. Kâl'alar gibi duvarlar, gotik payendelere istinat etmiş kenar surları; hep kafesi oymalarla, dantelalarla işlenmiş, galeriler, hücreler, sıra sıra sütunlar, ufak kemerler, mermer parmaklıklar, la-yeut çıkıntılar... Birbiri üstüne yığılmış, biribirine ulanmış, teselsil etmiş gidiyor. Bunların üstünden baş döndürürcesine yüksek bir yığın kubbeler, kümbetler feveran etmiş. Hepsi göklere doğru fırlanmış, atılmış. Tıpkı âteşin çöl rüzgârlarının kademe, kademe yığıdığı kum tepelerine benziyor. Sonra köşelerinden beyaz, ince birer mızrak gibi dört minare çıkış, bütün bu şeylerden daha yükseklere bakıyor... Büyük meydanda ilerliyoruz. Muazzam binayı dolaştık. Kaidesinde her tarafı pencereleli, basık duvarlarla çevrilmiş dört köşe... Küçük bir bağçe var. Sadelik içinde. Nefis binlerce türk mezarını ihtiva ediyor.

İşte bu Süleymaniye Camii... Türklerin “elmas, inci” dedikleri camii. Bir “partenon” parçası kadar mütenasip ufak ufak sahifeler vücuda getirecek surette yontulmuş sivri bir kapıdan geçtik. Binanın içi. Azamet ve şa’ şada nazarını ömrümde görmediğim bir büyük mabed harimi... Siyah, beyaz mermer kemerleri muhtevi muazzam kubbe mesnetleri Muhayyerul-ukul boşlukları kucaklıyor. Pencereleeri; süt gibi beyaz, yosun gibi yeşil camlardan müşebbeklerle kapanmış ortalığı vakur ve muhteşem bir ziya ile tenvir ediyor. Mihrap; kurşuni mermer taşlardan yapılmış bir revak yalnız cephesine altun harflerle bir sure-i kur’an yazılmış... Gayet büyük dört granit sütun görünüyor. Ötede, beride Müslümanlar sükût içinde namaz kılıyorlar. İki küçük kabzazade, mesrur, şakadan itişiyor, büyük halıların üstünde yuvarlanıyor. Kar gibi beyaz, uzun sakallı bir hoca. Müsamahakâr: onları seyrediyordu.

Kalot Farer’den

İzahat:

Partenon: Pek meşhur ve pek güzel bir eski mabed.

Gotik: Bir nev-tarz mimari. Müşebbek: Renkli camlardan kafes gibi yapılmış camii pencereleri.

SEDDÜ’L-BAHR KARŞISINDA

Bizimkiler; “Seddülbahr” karşısında, siperler içinde Çanakkale Boğazını müdafaa ediyorlardı.

Solda: Fransızlarla Senegalliler, Tunuslular, dahomalılar... Hep Avrupalılar, Afrikalılar vardı. Sağda: karşıda İngilizlerle Yeni Zelandalılar, Kanadalılar, Hintliler... Hep Avusturalyalılar, Amerikalılar, Asyalılar bulunuyorlardı. Biz, orada bütün dünyaya karşı durmuştuk. Müttefiklerimizle mevasılamız yoktu; bir şey alamıyor, yardım göremiyorduk...

Bir bahar sabahıydı; şafak sökmüş, ortalık ağarmış ta uzaklarda, deniz kıyılarında, düşman elindeki “Seddülbahr”dan hafif dumanlar yükseliyor; siperler yanındaki “kerte” köyü yıkık, ıssız bir yığın halinde görünüyor; deniz üstünde düşman donanmasının muhteşem zırhlıları, cesim kuruvazörleri saf harp nizamında dizilmiş, hazırlanmış duruyor; sayısız torpidoları onların etrafında dolaşiyor, kaynaşıyordu.

Ortalık ağarmıştı: sağdaki İngilizler, Avustralyalılar... soldaki Fransızlar, afrikalılar... karşıdaki, heybetle ufku kaplayan sıra sıra kuruvazörler, zırhlılar, denizden, karadan... Hep birden ateş püskürtmeye başladılar. Mevzilerimizi dövüyorlardı:

Gülleler, humbaralar dolu taneleri gibi geliyor, çarpışıyor, patlıyor, toprak kümelerini, taş parçalarını göklere fırlatıyor etrafı toz bulutları kaplamış dumanlar içinde gemilerden fişkırان alev sütunları? benziyordu. Bizimkiler bir avuç kahramanlar kaç günden beri o sıra siperler içinde ölmüşler; fakat eğilmemişlerdi...

Mevzilerimizi dövüyorlardı:

Sanki yanardağlardan fırlayan ateş bulutları kasırgalar vücuda getirmiş; volkan humbaralarından dolu sağanakları husule gelmişti. Siperlerimizin bulunduğu topraklar, sanki? etmiş, her tarafa dahmeler? Saçarak mütemadiyen kaynıyor, köpürüyordu. Bazen bir sıra gülleler, siper kenarlarına birden çarpıyor, topraklar kütle halinde müdafilerin üstüne yıkılıyordu... o gün, müdafaa ettiğimiz topraklar demirle, kanla, ateşle yoğruldu.

Hücum başlamıştı: Bizimkiler; acaba müdafaa edebilecekler miydi? Yoksa orada kalmışlar mıydı? Topumuz, tüfeğimiz, bu hay ve huy içinde ancak fark olunuyor, sessiz gibi kalıyordu. Kumandanları bir Almandı. Hem cesur bir Almandı. Artık dayanamayacağımıza hükmetmiş geride ikinci bir siper kazdırmıştı. Geldi, dolaştı. Her şeyi hazır buldu. İleri siperlerde vuruşanlar elbette duramayacaklar, döneceklerdi; fakat acaba onlara mukadder olan neydi?.. Dönmek mi, ölmek mi?

İnfilaklar mütemadi bir inilti halini almış, mitralyözlerin, tüfeklerin takırtısıyla müthiş bir ahenk vücuda getirmişti. Zemin: titriyor, sarsılıyor... Topraklar fıkırdıyor, kaynıyordu. Yaverine döndü, emretti: Tarassut mevkiine gidiniz. Ricat edebiliyorlar mı ve kaç kişi geliyorlar bakınız!.. Gülleler, humbaralar, dolu sağnakları gibi geliyor; çarpışıyor, patlıyor... Toprak kümelerini, taş parçalarını göklere fırlatıyor, etrafı toz bulutları kaplamış dumanlar içinde gemilerden fişkırان alev sütunları? İndifalarına benziyordu.

Kumandan dünyanın en güzel ordusunda kumanda etmeye alışmış; lakin mebzul ve vesaitle dövüşmüştü. Zırhsız vücutların, çıplak göğüslerin ateş tufanlarına karşı nasıl koyduğunu görmemişti.

Dakikalar asırlar kadar uzadı. Yaver geldi. Karşısında dikildi. Haberini verdi:

-Efendim, mukabil taaruza kalktılar!

Meğer herkesin döndüğü yolda onlar ileri gitmişler!..

Çocuklar! O kahramanlar bizim neslimizdendi. Başlarında da sizin gibi mektep sıralarından alınmış zabıtlar, sizden biraz kabaca... Yaşını henüz almamış gençler vardı! Dövüştüler, dövüştüler; bu dövüşmek günlerce, haftalarca, aylarca sürdü. Biz İstanbul' da çok zaman sonra, ancak 8 Haziran 1333 sabahı neşr olunan bir tebliğde şu

satırları okumuştuk: “Kıt’aatımız, Seddülbahr civarında medid? Muharebatı müteakip düşmanı müthiş bir hezimete düşar etmiştir. Düşmanın zayıatı “7000” kişi raddesinde bulunuyor.”

Siraceddin

ÇANAKKALE ŞEHİTLİĞİ’NDE

Ey şimdi köyünden pek çok uzakta
Ey şimdi bit yığın kara toprakta
Uyanmaz uykuya dalmış olanlar
Şehitlik şanını almış olanlar!

Yan yana dizilen mezarlarınız
Zemine semavi iftihar olmuş,
Dünyaya kapanan nazarlarınız
Tanrının mağfiret nuruyla dolmuş.

Ne kadar alçalır bu fani hayat,
Baktıkça? Uzletinize
Bir anda coşarak ağlarım; heyhat!
Günahkâr gözyaşım layık mı size?

Hayır, sanmayın ki bu gözyaşlarım
Kırletmek istiyor?
Ey benim kaybolan arkadaşlarım
Ben görmek isterim bir daha sizi.

Lanet, gözlerimde duran gölgeye!
Ağlarım bu gölge silinsin diye,
Ah o gölgedir ki hayata tapar;
Gözümün nurunu sizlere kapar;

Beni bir vefasız riyakâr yapar.
Lanet, bu gölgenin ihtirasına!

Lanet, bu teneffüs ibtilasına!

Ey şimdi sevgili ailesinden

Ey şimdi gençliğin her hevesinden

Ayrılıp bayrağa kavuşan erler,

Ah, o bayrak için ölen neferler.

Yurdumun derdini dinlesem de ben,

Şiirimle ebedi inlesem de ben

Rebabım sizlere inikas etmez;

Failin sesini beka işitmez...

Sizler ki bilinmez isimleriniz,

Bu taşsız mezarlar değil yeriniz.

“Türklüğün tarihi” türbeniz sizin

Kandili helaldir bu türbenizin.

Düşündüm: sizleri anatabilen

Bir ilhama sahip olmak istedim.

Sanat incileri sahtedir, sizden

Şiirime bir avuç toprak istedim.

Bu toprak titreyen elimi yaktı;

Ve beni kalbimle yalnız bıraktı.

Utandım bu aciz şairliğimden

Ağlaya ağlaya anladım ki ben

Hayalim olsaydı şeref yoldaşı,

Göklerin yolunda pek yorulurdum.

Ömrümde en büyük şiiri bulurdum

Olsaydı saham bir mezar taşı!

Enis Behiç

Temrin: Bu manzumeyi nesre tahvil ediniz.

EZİK PALAMUT

Bir saatten beri denizde uğraşmışlar, bağırmışlardı. Uzaktan onları seyrediyordum. Nihayet bu şiddetli yorgunluğun, ezici sa'yin mükafatı olan palamutları sahile getirdiler; büyük işportalar içine boşalttılar. Denizden gaz tenekeleriyle sular aldılar; temizliyorlar, yıkıyorlar, ayırıyorlardı.

Birisinin yanında durarak bakıyordum. Bu, ihtiyar bir balıkçı idi. Gece gündüz deniz üzerinde balık arkasında geçen sa'y ve meşakkat seneleri yüzünü buruşturmuş, yakmış idi. Şimdi yere çömelerek balıkları sıralamakla iştigal ediyordu. Bunların arasında bir tanesi

Ezilmiş, parçalanmış zuhur etti; bunu bir tarafa ayırdı; bir köpeğe verecek diyordum; fakat köpeğin bile yemesi şüpheliydi. İşi bitmek üzere yanından geçen küçük çocuğunu çağırdı, o ezik palamudu verdi:

- Al bunu, dedi, eve götür.

Bu kadar zahmet, meşakkat içinde nihayete eren şu hayatın, o hayata merbut olan sefil bir ailenin bir sağlam palamuttan bile demek nasibi yoktu. Soğuklarda, karanlıklarda, birtakım tehlikelere göğüs vererek, ölmeyecek kadar yaşamak, sürünmek için yine hayatlarını feda eden bu mahrumînin köpeklerin yemesi bile meşuk olan ezik, çürük palamutlarla iktifa ettiğini düşünüp de azab-ı vicdanî hissetmeden lokmasını yutmağa vicdanen hak kazanmış olanlar acaba kaç kişidir?

Hüseyin Cahid

“SEKOOYA”

İşte dünyadaki ağaçların en büyüğü! “Çam sınıfına mensup”... Bizim “servi”lere pek benziyor. Bu ağaç “Kaliforniya”da “Siyera Nevada” dağlarının yüksek yamaçlarında yaşıyor. Hepsisi seksen, doksan tane kadar. En küçüğünün kaidesi on, en büyüğünün otuz iki metre muhitinde. Gövdeleri gayet muntazam, düz bir sütun gibi yükselmiş; irtifaları yüz metreye yakın...

Senegaldeki “baubab” ağacı “sekooya” kadar kalın; fakat irtifai İtibariyle onun yanında büyük bir çalı kümesi gibi kalır! Kaliforniyadaki altın arayıcıları bu harikulade mahlukata hürmet etmemişler. Birkaçı kesilmiş, onun için bugün Amerika hükümeti bunların bulunduğu sahayı umumi bir bağçe haline koymuş: “sekooya nasyonal park” diyorlar. Yerde yatan bir tanesinin üstüne çıkmak için büyük bir merdiven lazım.. Tıpkı bir binanın damına çıkar gibi çıkılıyor. Filhakika bu azametli sâkın kalınlığı tam dokuz

metre... new yorktaki “Amerikan müze evi” alimleri bunun yaşını tayin etmişler; akıllara sığmayan bir netice elde edilmiş: 5000 sene! Halbuki bu en büyüğü değil.

Bütün Kaliforniya dağlarından ömr-i tabiisini ikmal ederek telef olmuş bir “sekooya” yahut ora halkının dediği gibi “biğteri” aramışlar, bulunmamış... Telef olanların hepsi ya, yıldırımla; ya, yangınla harap olmuş. Demek ki ömrü hemen gayr-ı mahdud!

En büyükleri henüz yaşıyor; fakat yaşlarını tayin etmek kabil değil. “general şarman” ismi verilen bir tanesinin irtifai “92” kaidesinin muhiti “32” metre! Bu hepsinden büyük! Küçükleri 5000 sene olunca buna on yahut yirmi asırdan daha fazla ömür tahmin etmek lazım. Meşhur bir takım âlimler bu ağacın on bin senelik olduğunu iddia ediyorlar. Bu iddia ile mübalağaya düşmediklerine kani bulunuyorlar. İşte bir uzviyet ki tarih-i insaniyetten evvel vücuda gelmiş!...

Yakında daha fenni bir surette bunların yaşını tayin etmek kabil olacak. Filhakika fransada bir çiftçi bu ağaçları tohumdan yetiştiriyor; fakat henüz ot halindeler... Artık bunların seneden seneye derece-i neşv-ü nemaları tetkik olunacak ve “Sekooya Nasyonal Park” daki büyüklerin ve bilhassa “General Şarman” ın birkaç asır hata ile yaşı tayin edilebilecektir.

AKDENİZ KIYILARINDA

Yaslı gittim şen geldim;
Aç koynunu ben geldim;
Bana bir yudum su ver,
Çok uzak yerden geldim.
Korkma, açıl şen yurdum,
Dağlarda ordu kurdum;
Açık denizlerine
Süngümle kilit vurdum.
Rüzgarlardan atım var;
Şimşekten kanadım var;
Gөгümde al yazılı
Gazilik beraatım var!
Rüzgâr bana at oldu;
Şimşekler kanat oldu;
Eğilin gökler, dedim

Bulutlar kat, kat oldu.
 Irmaklar gibi taştım,
 Yalçın kayalar aştım;
 Hakka şükürler olsun
 Geldim sana ulaştım.
 Varsın yansın ocağım,
 Kurtuldu al sancağım,
 Bayrağımın altında
 Ben hür yaşayacağım.
 Deniz, deniz, akdeniz!
 Suları berrak deniz
 Karşımda yar ağlıyor;
 Gideyim bırak deniz!
 Açıldı kal'a yolu,
 Göründü Gelibolu
 Bırak deniz gideyim
 Orası yasla dolu.
 Yürü ey şanlı gazi,
 Kılıcı kanlı gazi,
 Seni meriç bekliyor,
 Büyük ünvanlı gazi!

Samih Rifat

KUM KAL'A SİPERLERİNDE

Bugün de siper bekliyorlardı. Zırhlıların ateşi bir kat daha şiddetlenmiş “mortu” limanına giren bir zırhlı cehennemî bir ateş püskürmeye başlamıştı. Rabbim! Şunu bir susturan olsa...

İkinci olmuştu telefon çalındı. Bir emir geldi. Zabitler “ bu gece siperler önüne denizden birtakım adamlar çıkarsa onlara ateş etmeyin” dediler. Gaziler bağırıldılar: bu gece bir şey var!”

Artık akşam oluyor sular kararıyor; rum ilinin uçurum sahilleri koyu mor gölgeler içinde kalıyor, boğazın sularında muzlim köşeler vücuda getiriyordu.

Birden bire uzaklarda, o mor gölgeler içinde kara bir duman belirdi. Koyu bir hayal göründü: torpido, torpido! Sahilleri sıyırtarak gürültüsüz, sessiz geliyor, yaklaşıyor,

Gizleniyordu... Boğazın medhaline doğru geçti; pek ağır pek yavaş gidiyordu; orada bir izbeliğe girdi; mor gölgeler onu daha derin kucakladılar. Akşam daha ziyade örttü. Belli belirsiz bir hayal gibi kaldı; biraz daha yavaşladı, durdu.

Zabitler toplandı; baş başa konuştular; neferler yan yana geldiler; fısıldaştılar, yürekleri çarpıyordu.

Sonra... Acz içinde... Ona yardım edememekten mütevellit derin bir acz içinde el kaldırdılar. Hırs ile, huşu ile dua ettiler. Güneş anlamış gibi kızardı, gülüyormuş gibi sarsıla sarsıla denize daldı, gaip oldu.

Siperlerde gaziler hâlâ dua ediyorlardı. Artık gece olmuş, dışarıda düşman donanması bütün elektriklerini, projektörlerini yakmıştı. Bombardıman bütün şiddeti ile devam ediyor, “mortu” limanındaki zırhlı muttasıl gürlüyor, direklerinin ucundaki zıya açılıyor, kapanıyordu. Rabbim! Şunu bir söndüren olsa direğin ucundaki zıya bir açıldı bir kapandı ve bunu boğuk, derin, müthiş bir infilak takip etti. Bir daha... Bir daha! Uzaktan uzağa sesler geldi, gürültüler aksetti. Birçok zıyalar “mortu” limanına doğru süratle uçtu;

Sonra kesif bir mermi yağmuru surları şiddetle kamçulamaya başladı. Birdenbire boğazın muzlim sularında bir hışıltı duyuldu; siperden baktılar: zulmetler içinde bir torpido yavaş yavaş geçiyordu. Ertesi sabah zabitler haber verdi. Bu gece “muavenet-i milliye” “golyat”

Zırhlısını batırmış bombardıman, eski şiddetini gayıp etmişti. Fakat yine o sabah bu şanlı geminin alay sancakları içinde istihkamlar önünden geçtiğini görmemişler, bütün istihkamlar gibi onlarda alkışlayamamışlardı!

Çocuklar! Truva harabeleri Çanakkale boğazının bir tarafındadır. Şimdi oraya gelenler, artık esatir kahramanlarını, omirusun destanlarını düşünemiyorlar. Çanakkale kahramanlarının haşmet ve azameti karşısında duruyor, nazarlarını denizlerde, karalarda dolaştırıyorlar. Burada çarpışan ve ölen kahramanların hayali bütün hatıralarda canlanıyor ve müebbeden yaşıyor! Onlar çarpıştılar ve çarpışmadıkları zaman tafrafuruşluk etmediler, boyunlarını bükerek arkadaşlarına dua ettiler...

Siraceddin

Sualler: Çanakkale muharebesi hakkında ne biliyorsunuz? Bu parça neyi anlatıyor? vakayı seyredenler kimlerdir? Nerede bulunuyorlar?

İzah: “Truva”: eski bir şehirdir ki vaktiyle kadim Yunanlılar bu şehri muhasara etmişler, her iki taraf da pek çok kahramanlıklar göstermişlerdi.

YARIM BURGAZ MAĞARASINI ZİYARET

Eylül’ ün dokuzuncu günü dört arkadaşım ile beraber sabah saat onda halkalardan hareket ettik. Mağarada gündüzleri bazı eşkıya tahassun ettiği rivayet edildiğinden yanınıza silah aldığımız gibi mağaranın içini görebilmek için fener ve istikametimizi tayin için de pusula aldık. Saat on ikiye yakın Küçükçekmece gölünün müntehasında ve şimendifer güzergahında kain yarım Burgaz denilen mahalle geldi. Bir kahvehane ile bir mandıradan ibaret olan bu mahallin İstanbul’dan otuz üç kilometre uzakta olduğu şimendifer güzergahında mevcut kilometre levhasının üzerindeki rakamdan anlaşılıyordu. Burada tren yolunu terk ederek göle munsap olan bir derenin teşkil ettiği vadiyi takibe başladık. Biraz yürüyünce ileride, vadinin sağ yamacında mağaranın metalleri görülmeye başlandı. Ve Yarım Burgaz’dan nihayet bir kilometre kadar mesafe kat’ edince mağaranın önüne gelmiş bulunuyorduk. Mağaranın bulunduğu arazi “hazine-i hassa”ya aittir.

Mağaranın iki metali var. Bu metaller vadinin en münhat seviyesinden sekiz on metre kadar yukarıdadır. Methallerin yirmi otuz metre berisinden ve vadi dahilindeki yol hizasından suyu mebzul bir membağ neb’an ediyor ve göle akan dereyi besliyor. Bu membağ yek diğeri üzerine istif edilmiş gibi görünen kireç taşları arasından çıkıyor. Ve insana adeta harap bir çeşme hissi veriyor. Membain suyu soğuk ve berrak olmakla beraber kalker tabakaları arasından geçtiğinden bit-tabii o civar halkı bu suyun tunadan geldiğine kanidir; hatta bir çobanın tunaya attığı değneği bilahare gelip burada bulduğuna dair bir efsane bile var. Bu sebepten bu membağa “küçük tuna” namı verilmektedir. Mağaraya iki metalinden girilebilir. Bu metallerin sol tarafta bulunanı daha küçük ve basık diğeri geniş ve yüksek... Metaller, mağaranın on metre kadar ilerisinde birleşiyor ve buradan itibaren mağaranın tünele benzeyen ilk kısmı başlıyor.

Büyük metal harap bir camiin içini andırıyor. Sağ duvarında büyük bir oda cesametinde oyuklar var. Bu oyukların mak’ar cidarlarında oturmaya mahsus sedler görülüyor. Bu sedlerden birisi diğerlerinden daha yüksek... Duvarlardaki oyukların bir kısmı daha ufak, adeta birer mecraya benziyor. Bu methalin manzara-i umumiyesi daha ziyade bir içtima salvetini andırıyor ve insana vaktiyle ya bir cemiyet-i haffiye azasının veya bir eşkıya çetesi efradının hükümetten gizlice burada akit içtima ederek

müzakeratta buldukları veyahut yeni bir din saliklerinin haffiyen merasim-i diniye ifa ettikleri zannını veriyor.

Mağaranın methaline yakın kısımlarında kışın şiddetli soğuklarında koyun sürüleri barındırıldığından yerler tabaka tabaka gübre ile mestur. Bittabi havası da müteaffün. Duvarlarda bilhassa oyuk mahaller tatarca benzeyen milyarlarca sinekler ile örtülü. Buralarda birçok örümcek ağları da nazar-ı dikkati celp ediyor...

Mağaranın bu garip methalini tetkik ettikten sonra mumları yaktık. Ve arzın içine doğru ilerlemeye başladık. Beş on adım yürür yürümez mağara darlaştı. Buradan eğilerek geçtik. Havanın rutubet ve serinliği iyiden iyiye hissediliyor. Etrafımız simsiyah... Karanlığın derece-i kifafetini görmek için mumları söndürdük. Bir anda zulmet-i mutlaka içinde kaldık. Kendimizi bir yere çarpmaksızın bir adım ilerlemek mümkün değil... mumları tekrar yaktık. Mağara gâh sola dönüyor, bazen genişliyor, bazen darlaşıyor. Bazı yerlerinde irtifa azalıyor. Bazen çoğalıyor. Zemin, iirili ufaklı taşlar ile örtülü; binaenaleyh yürümek müşkil. Methallerden elli metre kadar ilerleyince bir inhidam asarına tesadüf ettik. Burada mağaranın tavanı sukut etmiş ve kısmen yolu kapamış. Bu inhidam neticesi tavan yükselmiş ve bir kubbe şeklini almış. Buralarda tek tük yarasaların uçtuğları görülüyor. Biraz sonra mağaranın zemininde tekrar bir iniş başlıyor. Mağaranın yüz metre kadar ilerisindeki duvarlarında halkalı ziraat mektep-i alisi talebesi ile Kabataş sultaniyesi talebesinin mağarayı ziyaretleri hatıraları yazılı... Biz de cidarların düz bir yerine mumların isleriye isimlerimizi yazdık... Buradan itibaren bir kişi geçecek genişlikte muntazam bir yol başlıyor. Güzergâhtaki taşlar kaldırılarak ve zemin 25, 30 santimetre derinliğinde kazılarak vücuda getirilen bu yolun ecnebi zairler tarafından yaptırıldığı rivayet ediliyorsa da bu rivayetin doğru olup olmadığını tahkike imkân bulamadım. Burası, yarım metre kadar kar yağdığı vakit evlerin bağçelerinde bir kişi geçecek genişlikte açılan yollara benziyor. Bu yolun asar-ı atika ve? taharrisi maksadıyla hazır edilmiş olması muhtemeldir.

YARIM BURGAZ MAĞARASINI ZİYARET (Ma-ba'd)

Mağaranın bu kısmı gayet muntazam bir tünel gibi devam ediyor; hatta insanın burasının insanlar tarafından hazır edildiğine hükmedeceği geliyor. Biraz daha ilerleyince yerlerin ıslak olduğu görülüyor. Ve mağaranın tavan ve duvarlarında? Tesadüf ediliyor mağaranın sağ ve solunda tali girinti ve çıkıntılara rast gelmeye başladık... Mağara dâhili inikâs-ı savta müsait satırlar vücuda getiriyor. Bu sebepten kubbeli camilerde olduğu gibi sesler inikas ve temadi ediyor... biraz daha yürüyünce

mağara iki kola ayrılıyor... Biz sağ taraftaki kolu takibe devam ettik. Mağaranın cidarlarında arasına hayvanat-ı bahriye enkazına yani müstehanelere tesadüf ediliyor. Buralarda yerler pek çamurlu... Ayaklarımız kayıyor, büyük müşkülâtle yürüyoruz. Yarasalar çoğaldı. Yanımızdan süratle geçerken yüzümüze çarpıyorlar. Mağaranın tavanında, göçük kubbeye benzeyen bir yere yüzlerce yarasa konmuş, adeta bir arı kümesine benziyorlar ve fare gibi sesler çıkarıyorlar. Daha ileride diğer bir yarasa kümesine tesadüf ettik. Bunlar daha kalabalık...

Kazuratlarından hasıl olan siyah gübre yığını bir metre irtifaında bir mahrut teşkil ediyor. Bu hayvanlar acaba gece olduğunu nasıl anlıyorlar? Gece olunda mağaradan dışarı çıkarken ve akşam olunca buralara girerken bu kadar karanlık yollardan kendilerini bir yere çarpmaksızın nasıl geçiyorlar? Bu keyfiyet hayvanlarda tayin-i istikamet meselesinin, binaenaleyh sevk-i tabiinin ne kadar tekemmül ettiğine güzel bir misaldir.

Yarasalara mağara duvarlarında ekseriyetle çift çift baş aşağı asılmış olarak tesadüf ediliyor. Yekdiğeriyle birleşerek bir taşın çıkıntısına asılmış olan bir çift yarasayı birbirinden ayırmak için haylice müşkülâtle çektik.. Tutarken şiddetle ısırmaalarına rağmen dört tanesini yakaladık ve mendillerimizin içinde hapsederek mektebe getirdik.

Mağaranın yukarisından tereşşüh eden suların derin zulmet içinde muntazam fasılalar ile tıp... tıp... damladıkları işitiliyor. Duvarlar yumuşak bir çamurla sıvanmış gibi... Buralarda? Ve pek mebzul.. Elli altmış santimetre kutrunda damlataşları var, nihayet gayetdar, adeta sürünerek geçilmesi lazım gelen bir yere geldik. Mağaraya girdiğimizden beri tam bir saat bir çar yek zaman geçmiş idi. Tahtelarz yarım kilometreden fazla yer gitmiş idik. Buradan döndük. Ve pusuladan bilistifade mağaranın istikametini gösterir bir hat resmederek dışarı çıktık. Arkadaşlarımızdan cemel efendi mağarayı mükerreren gezdiğini ve bunun nihayetine kadar gitmeye hiç kimsenin muvaffak olamadığını ve müntehasının Karadeniz sahilinde olduğunu işittiğini söyledi!

Bu sözler mübalağadan hâlî değilse de mağara herhalde görülmeye şayan bir yerdir. Yarım Burgaz mağarasının, kireçli taşlardan müteşekkil bir tabakada mevcut bir çatlak derununda suların uzun müddet cereyanıyla teşekkül ettiği vazihan görülüyor. Bu su, herhangi bir sebeple mesela? husule gelen teşekkülâtın mecrasını kapatması neticesi olarak tebdil-i istikamet ettiğinden mağarada artık büyük mikyasta yeni teşekkülât vuku bulmamaktadır.

Mağaranın methallerine yakın bir noktadan ve mağara seviyesinden daha aşağıdan akan “küçük tuna” membainin evvelce mağarayı hafretmiş ve bilahare tebdil-i mecra eylemiş su olması hiç müstebid değildir.

Harun Er Reşit

Temrin: akis, makes, inikas, münakis kelimelerinin manasını lügatte arayınız ve bu kelimeleri kullanarak cümleler vücuda getiriniz.

Aynı veçhile bedel, tebdil, mübadele, tebeddül kelimelerini de lügatte arayınız ve her birini bir cümlede kullanınız.

KANARYA

Kanaryamın süslü, temiz
 Küçücük bir kafesi var;
 Bu çapkının işitseniz,
 Ne de şakrak bir sesi var!
 Bir avuç yem, bir parça su
 Haftalarca ona yeter.
 Yok ki başka bir kaygısı,
 Hiç durmadan öter, öter:
 Ne kalbim kayıtsız, şen
 Zannediyor bu küçüğü?
 Yaralıdır belki bizden
 Daha fazla gönülcüğü!
 Hayır, yok bu nağmelerde
 Bir yaralı gönül sesi.
 Bu terennüm perde, perde
 Besteliyor bir hevesi..
 Hiç şüphe yok bu yaramaz,
 Bir gün ölse yüreğinden,
 Bu hasrete dayanamaz,
 Düşüp ölür tüneyinden!..

Orhan Seyfi

Vazife: Bu manzumeyi ezberleyiniz

VATAN İÇİN

Rum ilinin kalpgahında “Birister”in yalçın eteklerinde, çağlayanlar, ormanlar, bağçeler, yeşillikler içinde; bugün düşman ayakları altında sevimli bir Türk şehri vardı. Orada beyaz bir camiin, ince beyaz minaresinin dibinde sarı güller sarılmış, küçük bir servinin gölgesinde yirmi sene evvel biricik kardeşimi gömdüğüm zaman gözümün önünde cihan zindan kesilmiş idi. Ondan sonra bir kumral saç, bir ela göz, bir narin vücut, ince bir servi, sarı bir gül gönlümü titretir, ruhumda fırtınalar uyandırır. Benim benliğime, ruhuma, kalbime ezelden merbut olan kardeşimi elimden alan ecel canımı almak için karşıma çıksa gözümü kırpmadan üzerine atılır, bütün maddi, manevi kuvvetlerimle uğraşırdım. Sevgili kardeşimin ölümü, kalbimde bütün insanlar için sızlayan bir yumuşaklık, bir hassasiyet, fakat ölüme karşı ateşin bir husumet uyandırmıştı.

Bugün manastırın Ürizar ovasında geçitlerinde, Perlepe Dağlarında kardeşim kadar sevdiğim nice canlar yatıyor... Komanova tepelerinde Kosova sahrasında sirozun altın ovalarında yüz binlerce kardeş ve kız kardeşimizin ruhları bizlere vazifesini yapamayan bozgun afetine kapılarak, o candan aziz toprakları düşmanlara bırakan orduya melül ve sitemkâr bakıyor.

Daha pek genç yaşında bir kardeş ölümünden yüreğimde duyduğum garipliği, ruhumda hasıl olan ateşli fırtınaları, şimdi daha büyük, daha şiddetli, daha ateşli, daha kanlı olarak duyuyorum. Şimdi manastıra pek benzeyen Bursa’ nın zümrüt evleri, pembe uzun kavakları bana manastır ovalarını hazin hazin hatırlatıyor. Şimdi bana Kızılırmak’ın uğultusu birçok kadınlara, kızlara, ihtiyaçlara mezar olan Koca Vardar’dan bir sürü şühedanın müşterek ahu vahı gibi geliyor.

Yüksek haller, şairane tasavvurlar uyandıran Bursa’nın keşiş dağı selanik’in beyaz kala? Bağçesinde beyaz şahikalarıyla görünen dünkü yunan hududumuzda yükselen ölümü, ovalarını, çatalcayı, dümkeyi, hazin hazin düşündürüyor. Manzarasıyla benliğime, ruhuma kuvvet veren fatih minarelerinden bir sürü ervah bana “ey meşhedi bırakan bedbaht ordunun zabiti! Hâlâ nasıl yaşıyorsun!”

Bütün ordunun bozgunlukları omuzlarımı çökertiyor, yüzlerimi yerlere kapatıyor. Kan ağlayan kalbim, kalan vatan parçalarının bütün güzellikleri için kardeşini gaip etmiş bir insan şefkatiyle titriyor. Güzel rum ilinin ahi ateşli hatıraları bana konya, Erzurum, Bağdat, Mekke için yavrusu çalınan bir kartal şefkati ve hırçınlığı veriyor.

Altın mehtaplar, gümüş çağlayanlar, zümrüt ormanlar, güzel güller, çiçekler, şakırdayan bülbüller cıvıldaayan kuşlar bana hep türklüğün sevgili rumelisini acı acı düşündürüyor. Yüreğimde Anadolu haffımıza? Büyük şefkat, mübarek Rumiliyi çiğneyenlere pek ateşli, fırtınalı bir husumet uyandırıyor. Artık benim için şafaklar kan, şebnemler gözyaşı, davul sesi inilti, musıki feryattır.

Artık benim için hayatın yegâne emeli, biricik gayesi ordunun namusuna sürülen kara lekeyi silmek ve inleyen esir kardeşlerimin birgün imdadına yetişmektir...

Hafız Hakkı

Temrin: İsimlerin muzafun ileyh, mefulün bih, mefulün ileyh, mefulün fih hallerini yazınız.

ARIBURNU

Burada düşman; sahilin kumluklarına saplanmış; bir iki kilometrelik bir sahada denizin dalgalarıyla Türk bombaları arasında sıkışmış; karşısına yükseklerden bakan üç cephe... Yükseklerde duran üç sine gibi Türk mevzileri dikilmişti: Kaba Tepe. Kanlı Sirt. Cesaret Tepesi...

Düşman; cesaret tepesine karşı bütün gayzıyla ateşler püskürürken; batarya ateşleri saikalar gibi hava tabakalarını yarararken... Birdenbire kulaklar hiç beklenilmeyen bir ahenk-i esvat içinde kalırdı. Evet, oradaki kahramanlar, dillerde dolaşmağa namzet olan destanlarını bir taraftan kanla yazarken, bir taraftan da terennüm ederler; çılgın infilak tufanları arasında askeri bir bandonun şatarafı nağmeleri cesaret tepesinin istihzalı bir kahkahası gibi etrafa aksetmeye başladılar. Yok yok, ben günah işledim, o terennümler istihza kahkahası değil, iman neş'esiydi. Sanki düşmana arka çevirmeyen cepheler kibleye teveccüh etmişler, cezbeli terennümler içinde gaza ayinini icra ediyorlardı. Lakin bu neşe imanın en azametli nişanesi, düşmanın en büyük savleti, harbin en şanlı menakıbı Kaba Tepe civarında çıplak bir sırtın üstünde görülmüştü. Buradaki siperler o kadar birbirine geçmiş, o kadar birbirini kucaklamıştı ki artık bütün gemiler, bataryalar susmuş; bunların yerine fasılasız savrulan kumbaraların, sık sık ateşlenen lağımların tarrakalı infilakları kaim olmuştu. Bu topraklar o kadar şehit kanı emdiler, o kadar yetim ağlattılar ki Türkler, bu sırtın üzerinde dökülen kanları ebediyen unutmamak istediler ve adına "Kanlı Sirt" dediler.

Orada her şehit olanın bir menkıbesi, her gaza edenin bir destanı var. Elbette birgün terennüm edecekler. Ben onlar içinde yalnız birinin menkıbesini anlatayım: Kanlı sırt üzerinde iki taraf siperleri bazen birbirine beş altı arşın kadar yaklaşmış,

bazen de daha ziyade uzaklaşmıştı. Düşman ya lağım ateşliyor, ya bomba atıyor; lağımlar bazen kendi siperlerini yıkıyor; bazen de hem kendi siperlerini, hem bizimkileri harap ediyordu. Fakat bombalar, siper içinde kimseye aman vermiyor! Düşmanın mükemmel vesaitine karşı bizim tarafta pek ibtidai humbaralarla iş görülüyordu. Onun için bizde bomba kullanmak, elimizdeki ibtidai silahla düşmana göğüs germek pek büyük bir melekeye mütevakkıftı. Bombacılar çoktu; fakat içlerinden bir tanesinin bir imtiyaz-ı mahsusu vardı: o, yalnız günde bir saat siperde bulunur, kucağındaki bombaları atar, sonra cephe arkasında istirahat ederdi. Ona bu imtiyazı, zabıtlar, kumandanlar vermiş, hiç kimse bunu kendisine çok görmemişti. Evet, onun bir mahareti vardı. Herkesten uzak... Kırk, elli metre mesafeye kadar bomba fırlatırdı. İşte bunun için orduda faideli, kıymetli bir unsur olmuş, kendisine küçük, fakat mümtaz bir zabıt muamelesi edinmişti.

Bombacı Recep Çavuş... O, bilmem hangi yurdun evladıydı. Bildiğim bir şey varsa bu memleketin bir mücahidi, bu dinin bir müdafii olmasıdır. O, bir kahramandı, bir Müslümandı; kahramanlar birbirlerine yardımda bulunmak, Müslümanlar dindaşlarına nusret etmekle mükelleftirler. Boş durmağa uluvv-i cenabı tahammül etmedi. Cephe arkasında da faideli bir unsur olmak istedi. Şehit arkadaşlarının son mekanını hazırlamayı deruhte etti. Her gün siperde bombasıyla çarpışıyor, vuruşuyor; siper gerisinde kazmasıyla uğraşiyor, çalışıyordu. Günlerce, haftalarca bu iki işi gördü şehit arkadaşlarını toprak üstünde zelil etmedi. Yine bir gün şühedanın miktarını söylediler. Gitti, hepsine bir yer hazırladı; fakat fazla bir kabir kazdı.

-Bunu kime kazdın Recep Çavuş? dediler.

-Buraya da bir gelen bulunur; diye cevap verdi.

Ve sonra siperdeki vazifesine gitti. Fütursuz düşmana göğüs gerdi. Bombalarını ateşleyip fırlatmaya başladı. Birdenbire bir infilak duyuldu. Baktılar: Bir meşum bomba patlamış; o fedayi mücahidin iman ile dolan göğsünü parça parça etmişti. Kanlar içinde düştü. Masiyetsiz ruhu Allahına kavuştu. Şehit idi, kanıyla gaslolundu. Kefeni libası oldu. Sevdiği sancağına sarıldı. Götürdüler; hazırladığı boş kabre koydular. O, varını vatanına vermiş, vatandaşlarının son hizmetine bile müftekar? Kalmamıştı.

Çocuklar! Kanlı sırt üstünde hep böyle fedailer vardı. Onların hepsi birer kahraman idi. Kaba tepenin kuytu yamacında mevki kumandanının oyuklar içindeki kalem daireleri bu kahramanlık neşidelerinden birçoğunu yazdı, yazdı ve size bir sahife-i şan bıraktı. Onları terennüm ediniz. O zaman hiss-i iftiharla göğsünüz kabarır, ruhunuz yükselir, metanet alır; fakat sakın bu neşidelerin mazlum kalan kahramanlarını

unutmayınız. Onlar da hep sizin ve sizi yetiştiren anaların hayatını kurtarmak için öldüler...

Temrin: Fiillerin mazi-i şuhudisi (geçmiş halleri) teşkil edilecek, isimlere ikişer sıfat, sıfatlara ikişer mevzup verilecek. İsimlerden mümkün ise kaideli sıfatlar yapılacak, isimler fail olmak üzere ikişer fiil kullanılarak küçük cümleler teşkil olunacaktır.

Çanakkale Hatıraları

NÖBETÇİ VE YILDIZ

Sükûn indi karanlıkla yorgun denize,
Ufuklarda uğuldayan rüzgâr uyudu;
Ay gecenin elinde bir sedef yelpaze,
Ölgün sular gök halkının rüyalı yurdu.

Her yer تنها... Uzaklarda bir gölge yalnız,
Semaları dinleyen bir kahraman nefer;
Hiçbir ses yok! Sade gökten küçük bir yıldız
Sesleniyor:
-Ey bayrağa şan veren asker
Ne var, ne yok? Seni görmek için geldim ben,
Sor köyüne ait benden her ne istersen!
Ah anladım, gözlerinde yalnız bir şey var,
Yalnız onun, nişanlının sönmez gölgesi!
Geçen akşam harmanlıktan dönerken kızlar
Gördüm onu, pek solmuştu pembe çehresi...
Bütün gençler söylüyordu beyaz bir şarkı,
Yalnız, siyah bir sessizlik içinde yorgun,
Hazin hazin ağlıyordu nazlı yavuklun...
Dedim: “Nen var ey köylü kız, gözlerin tıpkı
Yağmur dolu bir sonbahar gibi mükedder?”
Bir kuş gibi hiçkırıldı: “Ah yok hiçbir haber,
Beş ay oldu... İşte burda biz ağlaştıktı,
Bu çeşmenin karşısında vedalaştıktı...
Gitti bütün gençliğimin rengini bölüp,
O gün bugün bekliyorum, yok hiçbir mektup!..

Neşem soldu, rengim uçtu, ümidim öldü,
 Dudağında bir karanlık inilti güldü:
 “Ey sevdalı kır çiçeği, ey kalbi yetim,
 Güzel ayın başı için, bil ki ahdettim
 Nişanlını bulacağım, merka etme sen,
 Söyle, ona anlatırım her ne istersen!..”
 Gözlerinde yaşlar güldü: “Ey uzak yıldız;
 Duacıdır yeryüzünde sana bir genç kız;
 Bir selamcık götür benden, budur niyazım;
 Ayşesini unutmasın... Ancak o lazım!”
 Asker soldu, gözlerinde bir gölge yandı,
 Gürüldeyen sesi göğe doğru uzandı..
 -uzak yıldız! Ben ölüme karşı gülerken
 Heyecanla doldu kalbim bu sözlerinden!
 Dikkatle bak Çanakkale bu gördüğün yer,
 Bir çelikten kale gibi burada her nefer
 Yıldırımlar, ateşlerle her gün çarpıştık;
 Fakat düşman çıkamıyor meydana artık.
 Ayşeciğe söyle, beni merak etmesin,
 Kavuşuruz!
 Birden bire göklerden derin
 Bir gürültü dalgalandı, bir alev yandı,
 Kan içinde genç kahraman yere uzandı.
 Şaşkın, deli bir kahkaha koyuverdi yıldız.
 -artık hayır bekleme, ey uzaktaki kız!
 Nişanlının hayalini kalbine göm sen,
 İşte ben de kaçıyorum bu ıssız gökten...
 Bir gözyaşı gibi düştü perişan, harap;
 Uzak muhbir yıldız değil şimdi, bir şihap;
 Arkasında hafif, beyaz bir yol göründü,
 Biraz koşup karanlıklar içinde söndü!..
Yusuf Ziya

PETROL KUYULARI

Kafkasya'da çok dolaşım. Birçok hatıralarım vardır. Size petrol kuyularını anlatayım: Kafkas dağları bakü civarında tamamiyle alçalıyor, adeta düz bir kum çölünden ibaret kalıyor.

İşte petrol kuyuları buradadır. Bakü' yü merkez yapacak olursak bir saatlik mesafeden itibaren beş altı saat uzaklara kadar muhtelif mahallerde petrol kuyuları vardır. Çok kuyuları bulunan birkaç mahal vardır ki oralara ameleye mahsus şimendifer hatları yapılmış, sırf amelinin binmesi için vagonlar tahsis edilmiştir. Kuyulara giderken sivrilmiş olan kuyu sütunlarını görünce kesif ormana Benzetmişim; çünkü Kafkas'ta birçok ormanları ihtiva eden araziden geçmiş idim; fakat bunlara yaklaştıkça bir kısım beyaz bir kısım siyah dumanlar müşahade ediyordu. Diyordum ki herhalde buralar fabrikaların bulunduğu mahal olacaktır. Daha ziyade yaklaştıkça birçok gülleler, kalın borular, güleler arasında cetveller, kanallar görüyordu; hatta petrol kuyularının üzerindeki sütunları yakından görünce bende bunların petrol maden kuyuları olduğuna kani oldum.

Şimendiferden indiğim zaman istasyon civarında muntazam şehir evlerine benzeyen evler, oteller, gazinolar, dükkanlar, hamamlar vesaireyi gördükçe iyi bir şehirde bulunduğum kanaatinde idim. İstasyondan itibaren uzak mesafelere kadar yapılan kuyulara gitmek üzere birçok otomobil ve arabalar bekliyor, amele bunlarla kuyulara gidiyordu. Kuyular civarında bir kısmı ameleye mahsus, diğer bir kısmı icara verilmek için yığılmış olan binalar da vardı.

Aynı zamanda amele her türlü ihtiyacını temin edebiliyor. Petrol kuyuları alelade evlerimizdeki su kuyularından farklı değildir. Aynı ameliyat onlar üzerinde icra ediliyor; yalnız petrol su gibi kuyunun içerisinde kalmıyor, muvakkat bir müddet durduktan sonra kuyu doluyor; bilahare harice çıkıyor.

Petrol kuyularının ağız tarafına demir bir kapak koyuluyor. Üzerinde vidalı tahminen otuz kırk santimetre kutrunda daire teşkil eden küçük bir kapak vardır ki amele tarafından sıkı bir kontrol altında bulunduruluyor.

Kuyunun tamamıyla dolup fişkırmaya başlayacağı bir sırada küçük vidalı kapak amele tarafından açılır açılmaz derhal petrol 60 metre irtifaa kadar çıkıyor. Yükselen petrolün etrafa dağılması için kuyunun etrafına ehram? Şeklinde tahtadan bir mania yapılmıştır. Petrol maniaya çarparak aşağı dökülüyor. Açılan cetveller vasıtasıyla küçük bir ırmak halinde kuyu haricindeki güllelere gidiyor.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşadım. Harbi umumi zamanında harice ihracat yapılmaması yüzünden toprak altındaki müteaddit yerlerden su membaı gibi fişkırmış ve küçük küçük dereler teşkil ederek bahr-i hazara aktığı görülmüştür. Petrolün seller gibi aktığını gördükçe müteessir oluyordum. Toplanan petrol, tetkik makineleri vasıtasıyla baküde petrol depolarıyla fabrikalara gönderiliyor.

Kuyudan çıkan petrol, lambalarımızda yaktığımız gibi saf değildir. Toprakla karışık siyah renktedir. Çıkan petrolden bir miktarı taksimatlı bardak içerisine alınıyor. Birkaç saat bırakıldıktan sonra bittabi toprak bardağın alt kısmına iniyor. Taksimatın gösterdiği adet ne kadar fazla olursa o nispette toprağın çok olduğu ortaya çıkıyor. Bu suretle petrol muayene ediliyor. Herhangi bir petrole bakılacak olursa kestirme olarak iyi olup olmadığı anlaşılabilir.

Renk ne kadar koyu olursa o nispette toprağın çok olduğu anlaşılıyor. Toprağı az olan petrol daha makbuldür. Kullandığımız petrol bittabi siyah renkte değildir. Fabrikalarda birkaç defa tetkik makinelerinden geçirilerek saf ve berrak bir hale getiriliyor ki “ gazyağı” budur. Mamafih siyah renkte bulunan petrol kullanılmaz değildir. Bakınız, Kafkasya’ nın herhangi bir fabrikasına gittimse mutlaka “mazot” tabir edilen petrolü taş kömürü yerine kullandıklarını gördüm; hatta Kafkas şimendiferlerini aynı halde gördüm...

Bakü ile Batum arasında tahminen 25 santimetre kalınlığında müteaddit gaz boruları vardır. Bunlar telgraf hattı gibi şimendifer yolu kenarında bazen toprak üstünde bazen toprak altında gömülmüş olarak yapılmıştır. Tasfiyeye uğrayanlar ve Bakü’ nün dördünde ikisini teşkil eden fabrikalar pek fazla çıkan petrolün hepsine kafi gelmediği cihetle Batum’ daki fabrika ve depolara borular vasıtasıyla sevk edilir. İlk tazyik Batum’ a kadar petrolü sürükleyemez. Binaenaleyh Batum’ la Bakü arasında, birkaç yerde tazyik makineleriyle depoları vardır. Buralardan yapılan ikinci ve üçüncü bir tazyikle ancak Batum’ a gönderilebiliyor. Borulardan başka bilhassa petrol için yapılmış vagonlar vardır. Bunlarla da Batum’a, Kafkasya’ nın birçok şehirlerine ve Rusya’ ya petrol gönderilmektedir. Kuyulardan çıkan petrolün yüksek irtifaa fişkırmasına hayret edilmesin: yalnız artezyen kuyularını hatırlamak kafidir; çünkü asıl petrol menbaı Kafkas dağlarıdır.

Ali Saib

CENUBİ AMERİKA STEPLERİ

Yenidünya keşfolunduğu zamandan beri cenubi Amerika stepleri de insan barındıran bir yer oldu: birbirinden günlerce mesafe uzakta kayışlarla bağlı sazlardan yapılmış, üstü öküz derisiyle örtülmüş kulübeler görülüyor. Vahşileşmiş sürü, sürü boğalar, serseri beygirler, esterler steplerde dolaşiyor, duruyor. Bu eski dünya hayvanları buralarda harikulade çoğalmışlar; hâlbuki tehlike nispeten daha çok... İnsan asıl buna hayret ediyor.

Bulutsuz bir semada; güneşin amudî huzmeleriyle yerdeki yeşillikler kömürleşir, toz olur. Görürsünüz ki toprak sertleşmiş. Ve büyük bir zelzele geçirmiş gibi hep yarıklar içinde kalmıştır. Bir de bu esnada muhalif hava cereyanları karşılaşmağa başlar da hareket devriye husule getirirse vadinin manzarası büsbütün garip bir hal alır. Bulutlar; tıpkı uçları yere temas eden hunilere benzerler. Elektrik seyyalesiyle mahmul olan bu hafifleşmiş kasırğa havası, kumları kaldırır. Tecrübeli gemicilerin bile korktuğu “tulumba”lardan biri yere inmiş zannedersiniz. Kubbe-i sema alçalmış gibi görünür. Güneş bu kavrulmuş ovaya ancak bulanık, süt rengi bir aydınlık verir. Birdenbire ufuk yakınlaşır, seyyahın ruhu gibi eb’adı sıkır. Bulutlu hava dahilinde muallak devran kızgın küller, boğucu sıcaklığı bir kat daha arttırır. Şark rüzgârı, serinlik yerine, kızgın toprakları yalar, büsbütün hararet getirir.

Sararmış yelpaze yapraklı hurmaların tebahurdan vikaye ettiği durgun sular yavaş, yavaş kurur. Şimalin buzları içinde hayvanlar nasıl uyuşursa burada da “boa” yılanları, “timsah”lar kurumuş killi çamurlara gömülür, bi-hareket uyur. Her tarafta kuraklık muhbir-i mevt olur. Her tarafta dalgalı bir su sathının aldattıcı hayali susamış seyyahı takip eder. Münkesir ziyanın bir oyunu: uzakta görülen hurma ağacı kümelerini dar bir hava tabakası topraktan ayırıyor zannolunur. Bu ağaçlar hava tabakalarının muhtelif derecede ısınması sebebiyle usule gelen serap neticesi olarak dalgalanmaktadır zannolunur.

Kesif toz bulutları içinde açıklıktan, susuzluktan kıvranan mevaşi sürüleri, beygirler, serseri, serseri çölde dolaşır. Öküzler boğuk boğuk böğürür. Beygirler boyunlarını uzatır; burun deliklerini havaya açar; esen rüzgârın serinliğinden henüz tebahhur etmemiş yakın bir su sathı keşfetmeye çalışır. Ester; daha açıkgozlü, daha dessastır. Başka bir yolda susuzluğunu teskin eder. Yuvarlak, çok vecihli bir nebat vardır. Adına kavun şeklinde sabbar derler. Bunun dikenli kabuğu kaldırılırsa gayet lüzuci bir muh meydana çıkar. Ester ön ayaklarıyla bu dikenleri ayırır. Kemal-i ihtiyatla ağzını yaklaştırır. Serinletici usareyi içmeye başlar. Canlı bir menba-ı nebatiden edilen

bu istifade her zaman tehlikesiz olmaz. Ekseriya tırnaklar “sabbar”ın müthiş dikenleriyle sökölür; hayvan total kalır. Gündüzün ezici hararetinden sonra gecenin serinliğı başlar. Birinin müddet-i devamı ne kadarsa öteki de o kadar imtidat eder; lakin o zamanda da öküzlere, beygirlere biraz rahat nasip olmaz. Uykuya vardılar mı gayet büyük yarasarlar onların kanını emer yahut sırtlarına yapışır, gayet büyük yaralar açar. Bu yaralara sivrisinekler gibi yüzlerce iğneli haşerat hücum eder. İşte şiddetli bir güneş yeryüzündeki suları kuruttuğı zaman o hayvanların hayatı bu kadar sefildir.

CENUBİ AMERİKA STEPLERİ (Ma-ba'd)

Bu uzun kuraklık bereketli yağmurlarla nihayet bulunca sahne birdenbire değışir. O zamana kadar bulutsuz olan sema koyu mavi iken daha açık bir renk alır. Münferit birtakım bulutlar uzak dağlar gibi cenuptan doğru görünmeye başlar, amudi bir surette ufuktan yukarı yükselir. Biraz sonra buhar yığınları bir sis gibi gökyüzüne yayılır. Uzaktan uzağı akseden gök gürültüleri hayat verici yağmurların avdetini haber verir.

Toprak ıslanır ıslanmaz dumanlı stepler buğday veya kamış nevinden birçok nebatlarla örtölür... küstüm otları sabah aydınlığıyla uyanır. Uyumuş yapraklarının katlarını açar. Kuşların sabah cıvıltıları gibi o da doğan güneşini selamlar. Öküzler, beygirler çayır hayatıyla neşelenirler. Yükselen otlar güzel benekli Amerika kaplanlarını nazardan saklar. Onlar emniyetle gizlendikleri bu otlar arasında avlarını gözlerler. Ve tıpkı asya kaplanları tarzında, geçen hayvanlar üzerine hesaplı bir sıçrayışla atılırlar.

Yerliler hikâye ediyorlar: bazen bataklıkların ıslak, killi sahilleri yavaş, yavaş levha, levha kalkar. Sonra bir çamur volkanı gibi patlayarak topraklar havaya fırlar. Seyirci meydana çıkan hayal önünden süratle kaçır; çünkü meydana çıkan; büyük bir su yılanı yahut zırlı bir timsahtır. İlk tuğyanların tesiriyle zahiri ölüm uykusundan uyanmış, mezarından fırlamıştır.

Ovayı cenuptan tahdit eden nehirler yavaş yavaş kabarır, taşır. Senenin ilk altı ayında kuru, tuzlu bir zemin üzerinde susuzluktan bitab kalan hayvanlar şimdi hem karada, hem suda yaşayan mahlûkat gibi yaşamak mecburiyetinde kalırlar. Step kısmen gayet geniş bir göl manzarası arz eder. Kısırklar taylarıyla beraber su sathı üzerinde adacıklar halinde yükselen arazi parçalarına çekilirler. Günden güne kuru sahalar azalır. Hayvanlar birbirine sıkışmış bir halde otlayacak bir yer bulmak için saatlerce yüzer. Ve ötede beride kokmuş, seyyar su sathından çıkan otlar onlara zayıf bir gıda olur. Birçok

yavrular boğulurlar. Diğer birçoklarını da timsahlar yakalar; dişli kuyruklarıyla kemiklerini kırar ve yutar. Alel-ekser bu birinci zahifelerin taarruzundan kurtulmuş öküzlere, beygirlere tesadüf ederseniz; kalçalarında timsahın sivri diş izleri görülür.

Tercüme metni

Temrin: İsimlere ikişer sıfat, sıfatlara ikişer mevsuf, isimlerin muzafun ileyhlerine birer muzaf, fiilerin dört zamanına birer fail ve mümkün ise birer mefulün bih ve birer mefulün ileyh veriniz.

İHTİYAR DEĞİRMENCİ

Irmak güzel bir koruluğun eteğinden, kırmızı yosunlu kayalar üzerinden allı yeşilli renklerle akıyordu. Köyün kerpiçten yapılmış değirmeni bunun üzerinde çağılıtlarla dönüyordu. Ben bu değirmene yaklaştım; orada boyunları çanlı hayvanların yüklerini indirip taşıyan bir delikanlıya ihtiyar değirmenciye sordum. Bu delikanlı bana yarasına dokunmuşum gibi; “ o ihtiyar benim amcam idi, size ömür, geçen kış öldü.” cevabını verdi.

Zavallı adam!.. Bundan üç yıl evvel biz onunla şurada, işte şu söğüt ağaçlarının gölgesinde, baba-oğul gibi başbaşa vererek birçok sabahları beraber geçirmiştik. Yine bir sabah oturuyorduk. O bana Moskof kavgasını anlatıyor, bu kavgada aldığı yaraların yerlerini gösteriyordu. Bu sırada yanımıza eski bir çarşafa bürünmüş, yalınayak yaşlıca bir kadın gelmişti; sırtındaki dağarcığı önümüze koyarak: “oğul uşak iki günden beri açız; Allah rızası için şu arpacığı öğüt.” Diye değirmenciye yalvarmaya başladı. Değirmenci, kadıncağızın şu acıklı haline dayanamayarak kalkıp dağarcığı eline almış ve benim yüzüme bakarak için için demişti ki:

- Yoksulluk!.. İşte bir yara daha ki demin sana gösterdiğim yaralardan derin...

Ey değirmenci, ey benim aziz dostum!.. İşte senin o dört taşı çeviren değirmenin yine dönüyor, “Kelkit” ırmağı yie çağlıyor. Sen bunları daha birçok şeyleri hep burada bırakıp gittin. Ancak bugün senin gittiğin, yarın topumuzun gideceğimiz o yere sen yalnız bir şey götürdün: o yoksul kadıncağızın sıcak arpa ekmeğinden duman çıkarken yetim çocuklarıyla sana ettiği duaları!...

Mehmet Emin

BİR ÇİVİ FABRİKASINI ZİYARET

... Ziyaretçi sağ tarafta başka bir hangara girdi. Demirhanenin sahibi burada makine ile işleyen bir fabrika tesis etmişti. Makineler işliyor. Kocaman hangar zangır,

zangır titriyordu. Ötede beride, kırmızı ziyaların birer leke gibi parıldattığı iri gölgeler raks ediyordu. Hangarın her tarafından kimi ıslığa kimi horuldamaya benzeyen sesler çıkıyor, makinelerin neşrettiği dumanlar arasında siyah yüzlü birtakım adamlar acele, acele koşuyor, hangi makineye ait oldukları tayin edilemeyecek kadar süratle hareket eden kollar, kulağa sağırılık verici bir gürültüyle muttasıl işliyordu.

Makineler arasındaki geçit yerleri pek dardı. Buralardan geçebilmek için makineleri atlamak, çukurlara düşmemeye, el arabalarından sakınmaya bakmak lazımdı. O kadar gürültü vardı ki insan yanındakinin sesini işitemiyordu. Saha-i rü'yet dahilinde her şey raks ediyordu. Hiçbir şeyi tefrik ve tesbit etmek kabil değildi.

Ziyaretçi bir aralık başının üstünde kanat çarpınmasını andıran bir ses duydu, gözlerini kaldırdı, tavanda muazzam bir örümcek ağına benzeyen uzun kayışların nihayetsiz bir hareketle döndüklerini gördü. Buharlı motor, tuğladan yapılmış bir ufak duvarın arkasında bulunduğu için kayışlar kendi kendine dönüyor zannolunuyordu. İnsana öyle geliyordu ki birer gece kuşu gibi tatlı bir uçuşma ile zulmetler İçine dalan bu kayışlar oradan aldıkları kuvvetle fabrikayı harekete getiriyorlardı.

Bir aralık makinelerin yanı başında, küçücük ocaklara hava vermeye mahsus olan “ vantilatör” ün toprak hizasınınca öteye beriye ayrılan borularından birine ziyaretçinin ayağı çarptı. Bu borunun nasıl işlediğini göstermek için ocağa hava salıyorlardı. Derken dört taraftan yelpaze biçiminde geniş alevler çıkmaya başladı. Bu alevlerin ziyası o kadar parlaktı ki amelenin ellerindeki ufak lambalar güneşin içinde görünen damla, damla lekelerine benziyordu. Bundan sonra ziyaretçiye makineler hakkında izahat vermeye başladılar: işte buharlı testereler, dişleriyle bir taraftan demir çubukları ısırarak, öte taraftan bu ısırıp kopardığı uçları atan bir cihaz. Daha sonra çivi vida imaline mahsus makineler. Bunlar yüksek ve iyice karışık şeylerdi. Bir baskıda çivi ve vidaların tepeleri yapıyorlardı. Ondan sonra çivilerin pürüzlerini temizlemeye mahsus makineler ve bu makinelerin döğme demirden kanatları, yuvarlakları vardı. Pürüzleri temizlenecek her çivi geldikçe bunlar hızlı hızlı dönerek havayı kamçılıyorlardı. Bunlar makine yağlarıyla parıl parıl parlayan çelik tertibatının muntazam darbeleriyle vidaların başlarını, cıvatarlarını yapıyorlardı.

Duvarlara dayalı duran demir çubukların çivi ve vida haline gelinceye kadar geçirdikleri bütün ameliyatı burada görmek mümkün oluyordu. Şimdi, demir üzerinde işleyen o ameliye arasında kendisini çok küçük, çok gevşek bulmaktan mütevellit bir endişe ile ziyaretçinin boğazı sıkışır gibi oluyor, bu vaziyet içinde adeta kanı donarak dururken bazen bu makinenin boğuk darbesiyle irkiliyor, dönüp bakıyordu. Gözleri

yavaş, yavaş zulmetlere alışmağa başlamıştı. Artık karanlık yerlerde hareketsiz çalışan amelenin bazen ocağın birinden ansızın alevli bir ziya intişar edince makine çarklarına intizam vermek için yaptıkları hareketi görüyordu; mamafih nazarları gayriihtiyari bir hareketle muttasıl tavandaki kayışlara, bu makine tertibatının damarlarına kan dağıtan o kayışların seyyal uçuşlarına gidiyordu. Tavanın müphem karanlıkları arasında sessiz, sadasız işleyen bu muazzam kuvvet menbaini bakmaktan bir türlü kendini alamıyordu.

Bu aralık bir vida makinesinin önünde durmuştu. Başını önüne eğmiş, dalgın nazarları sabit bir noktaya dikilmişti. Makine hiç yorgunluk duymayan bir dev suhuletiyle kırk milimetrelik vidalar imal ediyordu. Görünüşte o kadar sade idi ki... Ateşçi ocağın içinden demiri çıkarıyor, döğücü bu demiri kalıba koyuyor, çeliğin suyu zail olmamak için bu kalıbın içine muttasıl bir su akıyor, bununla iş tamam oluyor, vida yassılaşıyor, kalıpta döğülmüşçesine yuvarlak vidalar öte taraftan birer birer çıkıyor, bu makine on iki saatte yüzlerce kilogram vida yapıyordu.

İsmail Müştak: Emil Zola'nın? mevarından

MAYMUNLA SİHİRBAZ FENERİ

Usta seyrettiriyor halka sihirbaz feneri
 Bir de maymunu var, öyle ki her bir hüneri
 Seyredenler tarafından hemen alkışlanıyor.
 İpte maymun yürüyor, raks ediyor, sallanıyor,
 Atlıyor, elde fakat değneği yok,
 Ona halkın ne kadar rağbeti çok.
 İsmi Cak. Ustasının arkadaşı
 Öldü bir gün ustabaşı
 Fenerin sahibi bir davete gitmişti o gün
 Başiboş bekleyemez Cak, işe zira düşkün,
 Fırlayıp çıktı bütün şehri gezip cem etti
 Ne kadar varsa sokaklarda tavuk, hindi, kedi.
 Birtakım manzaralar göstererek
 O, bütün bunları eğlendirecek.
 Sürüler geldi temaşa yerine.
 Cak hemen döndü misafirlerine:
 Dedi: “Hiç durmayınız, haydi hanımlar, beyler

Size eğlenceli emsali bulunmaz bir yer.
 Giriniz, seyrediniz, beş parasız, beş parasız
 Kastımız varsa eğer bunda, şereftir yalnız!
 Dizdi etrafına davetlileri
 Getirilmişti sihirbaz feneri.
 Kapanıp pencereler sahaya zulmet çöktü,
 Yeni bir nutuk ile Cak, ortaya diller döktü.
 Kastı efkarı belağatle uyandırmaktı,
 Fazl u irfanına etrafi inandırmaktı,
 Esnetip herkesi, alkışlandı.
 Cak, o gün kendini dahi sandı!
 Camda bir resmi alıp taktı nihayet fenere
 Bakınız işte efendim, dedi, davetlilere:
 “Başka bir yerde görülmüş mü bu? Âdem, Havva
 Oturup eğleniyorlar. Bakınız, bir de sema
 Ne güzel manzara! Bir yanda güneş, karşıda ay;
 Hele tarihi görün! Resmi ne hoş! Vay, vay, vay!
 İşte hayvanları Nuh’un. Ne kadar çok, ne güzel
 Bir gören var mı bunun mislini bundan evvel!
 Seyredenler bakıyorlardı açıp gözlerini,
 Görmüyorlardı fakat hiçbirinin bir yerini!
 Vakıa sözle salon dolmuştu,
 Neyleyim zulmete gark olmuştu.
 Öteden bir kedi söylendi: bırak haydi lafi.
 Ben ne yaptım sa kuzum, görmüyorum bir tarafı.
 Bir köpek hiç görünen yok ki.. dedi
 Atlayıp arka taraftan hindi
 Şu muhakkak, dedi, bir şeyler var,
 Neye bilmem ki gözüm pek o kadar
 Seçmiyor levhaların cümlesini.
 Usta Cak kesmedi lakin sesini
 Muttasıl cam takarak, anlatarak
 Halka fikrince belağat satarak
 Vakıa gördüğü iş pek çoktu,

Fenerin gösterecek lambası lakin yoktu!

Siraceddin

JAPONYALILAR ARASINDA BİR AKŞAM

Küçük bir vapura dolduk. Vapurda bizden başka Amerika'dan gelmiş seyyahlar ve yurtlarına avdet eden birtakım Laponlar var. Karlı dağlar arasına sıkışmış bir göl üzerinde gidiyoruz. Temmuz ibtidasında bu ebedi kar yığınları insan üzerinde garip bir tesir bırakıyor.

Bir battaniyeye sarınarak güvertenin bir tarafına yerleştim bembeyaz, azametli dağlar... bulutlara makes olan göl... Vahşi sahiller... Günün ve gecenin her saatinde aynı hararet ve ziyayı neşreden güneş pek cazip bir manzara teşkil ediyor; bazen sahilde bir geyik sürüsü görülüyor... Uzaktan Laponların çadırları fark olunuyor.

Vapurun içinde görülecek şeyler var: Erkek, kadın ve çocuklardan mürekkep bir Lapon kümesi birbirlerine sokulmuş oturuyorlar. Bunlar güya seyyahlarla en ziyade münasebette bulunan, en mütemeddin zümreye mensup... Öyle olduğu halde hepsinde bariz bir ihtiraz ve huşunet (kabalık) var. Medeniyet bayrağını buzlar arasına getiren İsveçlilerden, bir hayvanat bahçesi seyrederek gibi kendilerini ziyarete gelen seyyahlardan hoşlanmıyorlar. Buzlar ve geyikler arasında geçen ibtidai ve vahşi hayatlarına karşı tecessüs gösterilmesine kızıyorlar. Kızdıklarını da gösteriyorlar. Binlerce seneden beri hep bu hayatı geçirmişler. Hayır, rahatlarını bozan, her şeyi gündün güne sarsan medeniyeti istemiyorlar. Hiç değişmeyen buzlar arasında hayvanlar gibi kış uykusuna yatmaktan, yazın balıkçılık etmekten, geyik eti kurutmaktan, kış nevalessi hazırlamaktan ibaret sakin ve muttarid bir hayat kendilerini tamamiyle tatmin ediyor. Dünyaya karı hiç alakaları yok. Kendileri rahat bırakılmak şartıyla dünyada olup biten şeylere karşı tam bir lakaydi beslemeye hazır bulunuyorlar. Zaten hayatta vakıa ne demek oluyor? Çocuklar doğuyor, ihtiyarlar ölüyor; kışın ölenler buzlara gömülüyor, saklanıyor. Yazın göl ortasında bir adaya gidiliyor. Bütün senenin ölüleri toprağa bırakılıyor. Geyik çobanlığı, balıkçılık ediliyor. Geyik derisinden çarık, tüylerinden elbise yapılıyor. İnsana başka ne lazım? Vakıa, roman, üzüntü, mücadele, gürültü, ne oluyor?..

Bir noktada vapur kumlara sürünerek sahile yaklaşıyor. İskele makamında vapurun burnundan uzun, ince bir tahta uzatılıyor. Buradan sahile çıkmak esasen cambazlığa benzer bir şey... Fazla olarak birkaç genç arkadaş ilk hamlede sahile

çıkıyorlar. Henüz yağmış gibi yumuşak duran karlardan mermiler yapıyorlar, iskeleden inenleri yaylın ateşine alıyorlar.

Sahilde karlar arasından geçerek bir tepeye tırmanıyoruz. Yukarıda Laponların birkaç yaz çadırı var. Çadırlar önünde derhal ticaret başlıyor: bele takmaya mahsus kemik kınlı bıçaklar, çarıklar, geyik derisinden keseler, kâğıt bıçağı haline konulmuş kemik parçaları satılıyor. Her yaşta kadınlar, erkekler birbirleriyle hiç rekabet etmeyerek müşteriyi lakayt bir tavırla bekleyerek, pazarlığa girişmeyerek bu garip eşyayı satıyorlar. Seyyahlara böyle hatıra teşkil edecek ufak, tefek satarak çay, kahve ve tütün parasını tedarik edebileceğini tecrübe kendilerine öğretmiş.

Çadırların içine giriyoruz. Ortada büyük bir ateş yanıyor. Duman ortadaki delikten kısmen çıkıyor: kısmın dahilde yabancıların gözünü yakıyor. Laponlar buna alışmış. Çadırın içinde yatan ihtiyarlar, çocuklar yerlerinden kıvıldanmıyorlar. Yabancı seyircilerin böylece hususiyetlerine sokulmasına kızdıklarını gizlemiyorlar. Bir köşede beyaz beze sarılmış bir tahta yatak var. İçinden bir saniye için bitab bir kadın başı uzanıyor; yine kayboluyor. Birkaç günlük bir lohusa... Çocuğu beze sarılmış küçücük bir beşik içinde ve yanında... bu kalın bezler, Laponlarda yaz gelir gelmez türeyen haşerat sürülerine karşı bir müdafaa teşkil ediyor. Diğer taraftan bir iki Tencere ve tabak medeniyetin buralara nüfuz yolunu bulduğunu gösteriyor. Çadır aynı zamanda bir imalathane... bir tarafında çarık haline ifrağ edilen deri parçaları, dokuma destgahı, kurutulan etler ve balıklar var. Bütün bu şeylerin kokusu ateşin dumanına karışarak burnu hiç alışmadığı vahşi bir hava ile ihata ediyor. Gecenin on biri. Ortalık güneşler içinde... fotoğraflar çekilecek. Karlı dağlar iyi bir çerçeve teşkil ediyor. Aramıza Laponları almak istiyoruz. Bir iki cüretkâr ihtiyar erkek geliyor. Kadınlar kaçıyor. Hiçbir para vadi kendilerini itma' edemiyor. Hayır, onlara böyle garabetler lazım değil. Her ibtidai cemaatte olduğu veçhile hayvan gibi çalışıyorlar; her işi görüyorlar, her şeyi düşünüyorlar. Varsın, serseri bir tembellik içinde vakit geçiren erkekler resim çıkarmak zevkini de sürsünler!...

JAPONYALILAR ARASINDA BİR AKŞAM (Ma - ba'd)

İsveç' te yemeksiz adım atmak mümkün değil! Ateşler yakılıyor, sütlü kahve, çay pişiyor. Mükemmel tabak, çatal takımları, kutu, kutu pastalar, bisküviler ortaya çıkarılıyor, sabahtan beri mütemadiyen yemek yenilmesine rağmen mide “hayır!” demiyor, iştihâ bile gösteriyor.

Vapura avdet ediyoruz. Epeyce para bıraktığımız halde Laponlar bize karşı hiçbir veda tavrı göstermiyorlar; mamafih bıraktığımız pasta ve bisküvileri geyik eti ve balık kurusuna alışmış midelerine indirmeye razı oluyorlar. Vapur manevra yaparken sahildeki manzarayı seyrediyoruz. Ateş etrafında oturan Laponlardan, çadır kümelerinden daha cazip bir manzara var: Bir Lapon babası sahilde oğluna terbiye dersi veriyor: yerden bir taş alıyor, acip bir yapma bebeğe benzeyen yavrusunun eline veriyor. Elini tutuyor, taş attırıyor. Yavaş, yavaş çocuk eline verilen taşı almayı ve atmamayı öğreniyor. Bunların mektebi de bundan ibaret...

Vapurda dönerken güneşin gece yarısı aynı dakikada gurup ve tulu etmesini seyrediyoruz. Güneş bulutlar arasından yükselerek sular ve karalar esrareniz bir surette aksedince öyle cazip renkler hasıl oluyor ki insan kendini rüyada zannediyor.

Otele vardığımız zaman herkesi ayakta buluyoruz. Hiç karanlık olmadığı için gündüz ve gece birbirine karışıyor. Uyku vakti cenubun saatına göre değil, keyfe göre tayin ediliyor. Sofra kurulmuş, yemek yenecek. Mükemmel soğuk etler, kızartmalar, balıklar, sebzeler, salatalar koca bir sofraya üzerinde teşhir edilmiş. O günün kaçınıcı yemeği? Nasıl yenecek? Mamafih mide yine “hayır?” demiyor.

Trenimiz yolu kapamamak için yarım saat uzaktaki istasyona çekilmiş. Oraya mükemmel bir şosedan. Bir şimal ormanı içinden ayakla gidilecek... bu gezinti cidden hoş bir şey oluyor. Gece saat ikide yükselen güneş. Göldeki akisler... Karlar... Ağaçlar... Geceye mahsus sükûnet... Parlak renkli kır çiçekleri... Rüyada gibi yürüyoruz. Yol uzun gelmiyor. Bilakis bu tatlı ve ziyadar gece havası içinde saatlerce, günlerce yürünse.. İnsan midesinin emir dinlemesine bakarak, bacaklarına da hükmü geçeceğini, günlerce, haftalarca güneşe ve karlara baka, baka bu tılsımlı sükûnet içinde hiçbir şey düşünmeyerek yürüyebileceğini zannediyor.

Tam yataklı vagonlara binileceği sırada arkadan biri yetişiyor, “unutmayınız, saat sekizde kahvaltı...” diyor. Birçoklarımız isyan ediyoruz. Hayır, artık midelere emir vermeyeceğiz. Bolca uyku emri vereceğiz.

Vagonlarımızın kara perdelerini sımsıkı indirip suni gece yapıyoruz. Perde aralarından giren keskin ziyalara rağmen kendi kendimizi gece olduğuna inandırmaya uğraşarak uyumaya çalışıyoruz.

Ahmed Emin (İsveç Matbuat Kongresi Hatıratı)

MONOLOG

Aceleye lüzum yok!

Çocuk sahneye ağır ağır girer

Aceleyle hiç sevmem. Hem bilmem ki neden acele etmeli? Mesela beni bir yerde bekleyecekler. Mademki bekliyorlar, beyhude niçin yorulayım. Yok, eğer beklemeyeceklerse o zaman acelenin faydası ne?

Öyle adamlar bilirim ki bütün gün işlerinin peşinde seyirtir, dururlar. Koş babam koş! Bunları yakalayıp da “be adam! Nedir telaşın?” diye soracak olsanız emin olunuz ki birden bire verecek cevap bulamazlar; çünkü soluk almaktan cevap vermeye vakti mi kalır?

Sokakta yürürken etraftan gülüp geçene, dükkanlara, satıcılara bakına, bakına rahat yürüyecek yerde, inadına burnunun doğrusuna acele acele gidenlere pek tutulurum. Böyle insanlar için sokak kaldırımları tıpkı koşu meydanıdır. İnsan değil, sanki halis? koşu beygiri!.. Ben; telaş edip kazanmaktansa acelesiz kaybetmeyi daima tercih ederim. Neden mi diyeceksiniz? Söyleyeyim: çünkü kaybettiğim zaman kendi kendime: “adam, eğer aceleyle kazanmış olsaydım. Acele işe şeytan karışır, kim bilir ne olurdu?” diye teselli veririm. Hâlbuki kazanmış olsam verilecek teselli kalır mıydı?

Hem ne oluyoruz Allah aşkına. Her işin bir vakti var. Dünyada hiç edecek olursa yapılacak işi yoktu, demektir.

Hele şöyle bir geriye, çok geriye doğru bakalım! -Pencereden değil efendim-tarihe ta eski zaman tarihine doğru! Mesela Tevrat'ta, Cenab-ı Hak dünyayı 6 günde yarattı diye bir rivayet de var.

Hülâsa ben şu kanaatleyim: güç olmasın da geç olsun! Bazıları vaktin bir türlü geçmediğinden, kimisi de çabuk geçtiğinden şikâyet ederler. Ben böyle şeyler için hiç endişeye lüzum görmem. Vakti falan düşünmem bile.

Bana diyeceksiniz ki: iyi ama bazı defa acele iş kazançlı oluyor. Mesela, at yarışlarında ikramiye kazanmak isteyen atın acele etmesi lazım gelir.” Pekâlâ! Size sorarım: acaba böyle yarışlar yapılsa ki onlarda birinci mükafatı sonuncu gelen kazansın. Ne dersiniz? Bu daha zevkli olmaz mıydı sanki?

Hatırlıyorum ki bir defa yarışların birinde pek ağır yürüyen hayvan birinci olmuştu. Gerçi orada başka at da yoktu.

Meşhur bir söz var: vakit nakittir, diyorlar. Ben de diyorum ki bu nakdi sarf etmek için neden acele etmeli? Mesela (etrafını koklayarak) kokuyu siz de duyuyor musunuz? Yangın kokusunu. Tamam! Biraz evvel bizim evde, -olacak bu, ya!- yangın

çıkmişti. Evin içinde kimi çocukları kaçırıyor, kimi eşyayı pencereden savuruyor, kimi perdeleri koparıp fırlatıyor. Ne manasız şey Ya Rabbi! Telaşa ne lüzum var? Büyük adamları böyle hadiseler doğurur. İnsana temkin lazım. Böyle tehlikeli zamanda herkesin bir vazifesi olur. Yeter ki herkes de kendi istidadına uygun bir vazife almış olsun. Nitekim bana da: “git, itfaiyeye haber ver!” dediler. Ben de doğruca gidip itfaiyeye haber vereceğim. (sağa doğru yürür) hele bakınız! Az daha acele edecektim de mutlaka bir aksilik çıkacaktı. (sola döner) bu yol daha dolaşık ama aceleye lüzum yok! (çıkarken):

Erişir menzil-i maksuduna âheste giden
Tiz reftar olanın pâyine damen dolaşır

İbrahim Alaeddin

ANADOLU TOPRAĞI

Senelerce sana hasret taşıyan
Bir gönülle kollarına atılsam.
Ben de bir gün kucağında yaşayan.
Bahtiyarlar arasına katılsam.

En bakımsız, en kuytu bir bucağın
Bence “irem” bağı gibi güzeldir.
Bir yıkılmış evin, harap ocağın
Şu heybetli saraylara bedeldir.

Kadir mevlam, eğer senden uzakta
Bana takdir eylemişse ölümü;
Rahat etmem bu yabancı toprakta
Cennette de avutamam gönlümü...

Anladım ki: sevda, gençlik, şeref, şan
Asılsızmış şu yalancı dünyada.
Hasretinle yad illerde dolaşan
Huzuru bulsa yine ermez murada.

Yalnız senin tatlı esen havanda
 Kendi millî gururumu sezerim;
 Yalnız senin dağında, ya ovanda
 Başım gökte, alnım açık gezerim.

Hürüm –derim- eskisinden daha hür,
 Zincirinle bağlansa da ayağım.
 Şimdikinden daha ferah görünür,
 Zindanında olsa bile durağım.

Bir gün olup kucağına ulaşısam
 Gözlerinden döksem sevinç yaşını.
 Sancağının gölgesinde dolaşısam,
 Öpsem, öpsem toprağını, taşını!

Orhan Seyfi

İNCİ AVI

Basra körfezinin, Lenfa? Limanından kalkan gemimiz Bahreyn'in adalarına teveccüh etti. Bu adaların bütün ehemmiyet-i ticariyesi İskender zamanından beri meşhur olan inci saydından ileri gelmektedir.

Mart ayında adaların Payitahtı canlanır; inci ticareti oraya kabile kabile dalgıçlar ve küme küme Hintli tacirler celb eder. Bahreyn şeyhi her gemiye avlayacağı mahalli tayin ederek inci istridyelerinin inkirazına mani olur. Verdiği emir üzerine bütün gemiler birden limandan çıkarlar.

Dalgıç besmele çeker, yedi sekiz okka vezninde bir ağırlığı ayağının baş parmağına geçirir, bir eline inci istridyelerini koymak üzere bir ağ kepçesi, öbür eline köpek balıklarına karşı istimal etmek üzere keskin bir hançer alır, belinin etrafına gemiye merbut bir ipi bağlar, geniş nefes alarak ciğerlerini havayla doldurur, sonra lacord ummana atılır.

Ayağındaki ağırlıkla dibe vasıl olan dalgıç çabucak kayaların üzerinde rast geldiği inci istridyelerinden muktedir olabildiği kadarını toplar, ağ kepçesine atar ve nefesinin daraldığını hissettiği gibi kendini yukarıya çektirir.

Bahreyn dalgıçları umumiyetle su içinde altmış yetmiş saniye dururlar. İçlerinden dalgıçlıkta büyük bir şöhret iktisab edenleri de vardır ki, deniz içerisinde altı

dakika kadar kalabilirler. Bir de bu adamların bazıları on, on iki defa daldıktan sonra yorulup artık dalamayacak bir hale gelirler, bazıları ise bu meşakkatli işe birkaç saat tahammül ederler.

Sayd ameliyatına yine şeyhin bir emriyle nihayet verilir; çıkarken olduğu gibi yine, bütün gemiler birden, limana dahil olur. İnci ıstridyeleri kemal-i dikkatle kapanmış bir kap derununda oldukları halde ya kaynar suyun içine atılırlar yahut mevad-ı uzviyeleri çürüyünceye kadar oldukları hal üzere terk olunurlar; ondan sonra, incilere hiçbir ziyan vermemek üzere ıstridyeler açılır. Bu ameliyatta istihdam olunan işçilerin üstünde hafif bir peştemalden başka bir şey bulunmadığı için her akşam ceplerini yoklamak gibi işlere mahal kalmaz. Yalnız içlerinden birinin elini ağzına götürdüğü görülürse derhal bir tarafa bağlanır ve kuvvetli bir müşhil vasıtasıyla batını cepleri güzelce teftiş edilir!

İnci, kurûn-ı kadimden beri en kıymetdar cisimlerden madud olagelmıştır. Milad-ı isadan bin sene mukaddem Çin hükümeti inci taneleriyle kabil-i tediye bir vergi vaz etmiş olduğu gibi Yunaniler de inciye elmas gibi, yakut gibi kıymetdar taşlar sırasına vaz etmişlerdi.

İnci, bir nevi ıstridyenin ifraz ettiği kireçli bir mayiin bir nüve etrafında tabaka tabaka tesallüp etmesinden ibarettir. Çok defa sinai bir surette incinin teşekkülünü temin için inci ıstridyasının kabuğuyla dahilindeki berguşa arasına yabancı bir cisim vaz olunur. Bu cisim inciye ifraz etmek istidadını haiz olan ve bronz tesmiye olunan guşayı tahriş eder, yaralar ve bu sebeple etrafında inci ifrazatının tevazu etmesine sebep olur.

Bir incinin kıymeti sadece şekil ve cesametine nazaran tayin olunmaz; aynı zamanda rengi, safiyeti, şaşaası nazarı itibara alınır. Avrupalılar en ziyade beyaz rengindeki incilere, Araplar ise sarımtırak olanlara itibar ederler.

Bahreyn inci avcılığı her sene bin, bin beşyüz kadar gemiyi işgal eder; bazen hasılatı seneviyesi elli milyon guruş raddesindedir; fakat bu servetten biçare dalgıçların istifadesi pek cüzidir. Her sene inci saydını müteakiben bunun inciler yabancı tacirlere satıldığından birkaç gün sonra Bahreyn pazarında satın almak için bir inci tanesine tesadüf etmek mümkün değildir.

“Türkçe Kıraat” ten

Hikâye

DANE

(1)

Setoyanof Dane, onbir yaşında, sarışın, zayıf, naif, fakat parlak gözlü müstaid bir çocuktur. Nahiye mektebinin en zeki talebesinden biriydi. Babası uzak bir köyde muallimlik ediyor, yortu günlerinde oğlunu görmek üzere nahiye merkezine geliyordu. Diğer çocuklar Daneye haset ederler:

-onun babası muallim de onun için derslerini iyi biliyor, derlerdi. Fakat Dane babasının muallim olmasıyla iftihar etmez, hiçkimseyi de kıskanmazdı. Mektepte ondan başka muhtarın oğlu, muhtar muavininin kızı, papaz Lazarın iki kızı ve bir oğlu, ihtiyar papaz Rafaelin üç torunu, birbirleriyle iyi dost olan hakimle yeni avukatın kızları, tüccar ve mebus Gatunun oğulları, karısı Rus olan genç doktorun kızı ve daha sair karnı tok, sırtı pek zengin çocukları vardı. Dane ise, her zaman yamalı, mamafih temiz elbise giyerdi. Mektebe ekseriya anneannesinin ayakkabılarıyla gelirdi.

Ne için kibirlensin?

Babası annesiyle Daneyi ve iki hemşiresini güçlkle besleyebiliyordu. Hemşirelerinden birisi geçen sene mektebin dördüncü sınıfını ikmal ettikten sonra tahsilini terk etti. Küçüğü ise henüz ikinci sınıfta bulunuyor. Ne için gururlansın?

Ekseriya aç karınla ve anneannesinin ayakkabılarıyla geziyor, diye mi? Bu çocukta haset denilen şey yoktu. O, yalnız bilirdi ki babası onun için çalışıyor. O da babası için çalışacak. Ve okuyacaktı. İşte bu kadar...

Dane başka çocuklar gibi oyun oynamasını bilmezdi. Çocuklar top oynamağa başlayınca o, mektebin bahçesindeki büyük ağacın altına çekilir. Onların yuvarlak kırmızı yüzlerini, topun oradan oraya uçuşunu seyre dalardı. Ara sıra nazarları, civardaki ormanlı tepelere kayar, ufukta yumak yumak dolaşan bulutları temaşa ederdi. Bunları bazen pamuk arabasına, bazen sakallı ve ak saçlı bir ihtiyara, bazı kere de kıvrık saçlı meleklerle, kuzucuklara benzetirdi.

Bir defasında bulutlardan öyle güzel bir manzara hasıl oldu ki, Dane onların resmini yapmak hevesini duydu. Tecrübe etti, yapamadı. Çamurdan bir aynını vücuda getirmek istedi, olmadı. Bulutlar öyle beyaz, öyle yumuşak idi! Çamur ise kirli ve kara idi. Çamur parçalarını nefretle attı. Bir daha tecrübe etmek istemedi.

Bir gün muallim onlara sabandan bahsediyor ve tahtaya resmini çiziyordu!

Ertesi gün Dane mektebe bir saban getirdi. Küçük güzel bir sabandı. Tornadan geçmiş gibi muntazam kesilmiş, demir aksamı tenekeden yapılmıştı. Muhtelif kısımları bozulup takılabiliyordu.

Muallim, çocuğun getirdiği bu el işine çok memnun oldu. Dane'yi nasıl methedeceğini bilemiyordu. Hemen sabanı aldı. Muallimlerin odasına götürdü. Arkadaşlarına gösterdi. Ve sonra camekan içindeki dolma kuşların ve hayvanların yanına koydu.

Bundan sonra Dane, mektebe sık sık, ağaçtan yontulmuş eşya getirmeye başladı. Küçük bir sandalye, üzerinde mürekkep hokkasıyla beraber bir kürsü, beyaz ve siyah torparlakları havi bir mehsab, üzerine çizgiler ve bazı harfler oyulmuş mektep sırasına benzer bir şey... Bir defasında annesinin bir tezgahının ve çıkırığının modelini ve bir kere de bir arabacık getirdi.

Aman Yarabbi! Ne güzel arabacık! Tıpkı köylülerin ot ve buğday demetlerini taşıdıkları araba gibi. Tekerlekleri ne zarif! Boyunduruğu ve evendiresi bile var. Ne güzel yontulmuş, birbirine takılmış! Yalnız iki öküzü noksandı. O göz yerine iki kedi koşulsa ne kadar uygun olacak!

O gün çocuklar, top oyununu unuttular. Arabacığın başına toplandılar. Küçük modeli hayret ve takdir ile gözden geçirdiler; yerde yürüttüler... Artık Dane, onların nazarında bağçedeki ağacın altında düşünen, dershanede gözlerini muallime diken çocuk değildi. Meçhul ve başka bir alemden gelmiş bir insandı. Bu vaka bir cumartesi günü cereyan etmişti. Akşamüzeri muallim, Danenin babasını meyhaneden buldu. Uzak köyden henüz gelmiş ve dinlenmek için köyün meyhanesine sapsmıştı. Muallim, yolcunun soğuktan donmuş elini sıktı, yanına oturdu.

Dinleyiniz, Gospodin Setoyanof, dedi, sizin Dane benim hayretimi mucip oluyor, çok müstaid bir çocuk! İleride bir heykeltraş olacak. Geliniz de meydana getirdiği şeyleri size göstereyim.

Vakit geç olmakla beraber Danenin hocası arkadaşını mektebe götürdü. Adına bir müze teşkil edecek kadar zengin, birbirinden daha mükemmel ve daha güzel eşyayı gösterdi.

Setoyanof'un gözleri yaşlarla doldu. O, yalnız muallimin elini sıkarak teşekkür etti, başka bir şey söylemedi.

Dışarıda soğuk çok ziyade idi. Kanun-i evvel gecesi hükmünü sürüyordu. Yerde yürürken kar, ayakların altında gıcırıyor, gökte yıldızlar titreşiyorlar, sanki yukarı o kadar soğuk değilmiş gibi birbirlerine göz kırıyorlardı... ihtiyar muallim, yıldızlara

baktı, derin bir ah çekerek tekrar meyhaneye döndü. Bir bardak daha şarap ısmarladı. Yanda iki ihtiyar oturmuşlar, yüksek sesle bir meseleyi münakaşa ediyorlardı. Onlara da birer bardak ısmarladı.

- Benden de bir bardak içiniz.

(2)

Danenin sergisi gittikçe zenginleşiyordu. Çocuk her hafta bir şey getiriyor, muallimleri sevindiriyor ve hayrette bırakıyordu. Şimdi artık hayvan ve insan modelleri de yapmağa başlamıştı. Üç yavrulu bir kedi, kulübenin önüne yatmış boynundan zincirle bağlı bir köpek, boyunlarında boyunduruk iki öküz, mektebin önündeki çeşme, bunun yanında destisine su dolduran köylü kızı. Önünde tavuklarıyla beraberin değirmeni, elindeki çekici ile köpek nalbandı Bay Garıgor!

Bir sabah dersanede çocuklar arasında tekrar canlılık müşahede edildi. Birbirlerine yavaşça bir şeyler söylüyorlar ve gizlice muallimin yüzüne bakıyorlardı. Sınıfta korku ile karışık tebessüm gizlenmişti. Güya söylenecek bir şey varmış da söylemiyorlarmış gibi yapıyorlardı. Çocuklar derse dikkat etmiyorlar, bazen muallime, bazen de yerinde sakinane oturan Daneye bakıyorlardı. Muallim işin farkında oldu.

-Ne var? Diye sordu. Sınıfın içi biraz karıştı.

-Eyvah! Acaba şimdi ne olacak? Eğer muallim öfkelenirse? Muallim suali tekrar etti:

-Ne, ne var bakalım? Sen hiç yalan söylemezsin. Söyle bakalım, ne var?

Yanık suratlı ve büyük gözlü bir kız ayağa kalktı. Sınıf kamilen döndü, kaldı. Titrek gözleriyle Daneye bakarak yavaşça:

- Dane, sizin heykelinizi yapmış, dedi. Muallim, tebessüm etti:

-Benim heykelimi mi? Hani bakalım!

Sınıf canlandı. Korku birdenbire zail oldu. Gözler parladı. Çocukların da dudaklarında tebessümler belirdi. Arka sıralarda oturan çocuklar, muallimin heykelini evvelce görmüş olmakla beraber, tekrar görmek için ayağa kalktılar ve ileri doğru uzandılar.

Dane, ayağa kalktı ve biraz şaşkın yavırla heykeli saran kâğıdı açtı: kıvrıkcık saçlı, düz ve yüksek alınlı, gözleri batık ve zayıf yüzlü, az çatal sakallı, ince uzun bir adam heykeli, muallimin şahsına biraz müşabehet ediyordu. Elbisenin taklidinde muvaffak olmuştu: kısa bir palto, kalça ve baldırları taşkın bir pantolon, acele bağlanmış siyah bir boyun bağı. Ayakkabılarının bile ökçeleri aşınmış ve burunları yukarı kalkmış, bir elini pantolonunun cebine sokmuş, diğerini arkasına kıvrımış.

Muallim vecde geldi. Danenin başını okşadıktan sonra dersine başladı.

(3)

Ders senesinin nihayetinde muallim yeniden danenin babasına rast geldi. Onu tekrar mektebe götürdü. Çocuğun yaptığı şeyleri gösterdikten sonra kısaca dedi:

-Dane, bu sene muvaffakiyetler mektebini ikmal ediyor. Eğer onu böyle bırakırsan günaha girersin. Kasabaya yolla da tahsiline devam etsin! İhtiyar muallim biraz sinirlenmiş gibi idi. Eşyayı muayene ediyor ve elleriyle yokluyordu. Elleri titriyor, sesi kısılıyordu. Gözleri de süzgün ve ölgündü.

-Dinleyiniz! dedi. Size çok teşekkür ederim. Oğlum akıllı ve müstaidir. Onu iyi okutacağım... Fakat niçin? Muallim olsun veya artist olsun da senin ve benim gibi yaşasın diye mi? Aç ve çıplak gezsün diye mi? Hayır!.. Teşekkür ederim. Ben düşündüm, düşündüm, çok düşündüm. Oğlum severim; müddet-i hayatında babası gibi aç gezer ve eziyet çekerse, daha çok severim... Fakat bu kadarı kâfi! Ben onun için başka bir istikbal hazırladım. Yine namuskar bir sa'y ile geçinecek; fakat bu, onu besleyen bir sa' y olacak...

Hava inadına sıcağı. Muallim odasının tozlu penceresinden giren güneşin ziyası ihtiyar muallimin buruşuk suratını terletiyor, yüzünden gözyaşı gibi ter damlaları akıtıyordu.

Ertesi sene Dane, mektebe gitmedi. Muallim, ne olduğunu sordu. Babasının onu kasabaya götürüp bir kunduracının yanında çıraklığa verdiğini söylediler.

Muallim dudaklarını ısırıp eliyle alınını sildi.

Mektebin camekanları içinde teşhir edilen eşya toza bürünmüştü; fakat muallim arasına camekanın önüne gelir, müstaid çocuğun vücuda getirdiği eşyayı temaşa eder, bu esnada talebesi muallimlerinin küçük Dane için derin derin inlediğini işitirlerdi.

Ali Haydar (Muallimler Mecmuası)

BUGÜNÜN ÇOCUKLARINA

Ufku pembe gören gözlerin sakın
Bugünkü bulutla siyah olmasın;
Bir pervaza müstaid, semaya yakın
Hislerin çamurda tebah olmasın.

İnsanlığın hayli düştüğü günde
Gelmişsin; o renkler işte önünde.
Ey genç! Dikkat et ki senin gönlünde

Sevdiğinden başka bir günah olmasın.

Beşerin za'fına edip merhamet

Alçalma onlarla, kendini gözet.

Fazilete bağlan, hakka hürmet et;

Nazarında her şey mübah olmasın!

Ruhun nasiyende gurup etmesin!

O zaman titremez gürleyen sesin.

Bir hayırhahı ol, ama herkesin

Vicdanından başka penah olmasın.

Zulmette barınır belki bir zaman

Ruhu bedbin eden hileyle yalan,

Hakikat doğacak güneştir inan,

Mümkün mü bu gece sabah olmasın.

İbrahim Alaeddin

KARAKATO AYANAR DAĞININ İNFİLAKI

Cava ve sumatra adaları arasındaki karakato ayanar dağı 1883 senesi ağustosunun 23'ünde infilak etti. İndifa ayın 11'inde başlamıştı; lakin 25'inci günü dehşetli bir hal aldı. 26'da son derece şiddete vardı. Kaynayan krater “volkan ağzı”dan kesif bir duman sütunu çıkıyor, geniş bir taç gibi göz alabildiğine yükseliyor, dağılıyordu. Etrafa ibtida göl, sonra çamurla karışık sünger taşı yağmaya başladı. Ortalığa kesif bir karanlık çöktü. Ve bu korkunç gece 18 saat sürdü. 18 saat dalgalar son derece ktabardı; deniz uğultular içinde kaldı. Emsali görülmemiş bir sıra dalgalar akıllara sığmayan bir süratle karaya hücum ettiler. Birbiri arkası sıragelen bu cesim dalgalar karanlıklar içinde sahilleri yıkıyor, şehirleri, köyleri mahvediyor, siliyor, sürükleyip götürüyordu.

Dünya yüzünde bu kadar müthiş bir facia görülmemişti. “ve en sandık” isminde Felemenkli bir mühendis bu dehşetli geceyi şöyle anlatıyor:

Bahr muhitte seyreden en seri, en metin vapurlardan “general lodun”da idim. Karanlık çöktüğü için bulunduğumuz lamponal limanından çıkamadık. Göl yağmuru kesif bir çamur yağmuru haline inkılap etmiş; geminin güvertesinde altmış santimetre kalınlığında bir tabaka hâsıl olmuştu. ? vapurdakileri nihayet derecede bizar ediyor, burunları, ağızları, gözleri çamurla dolduruyor, nefes almak kabil olmuyordu. Bu yetmiyormuş gibi ahengi tamam etmek için sünger taşları yağmağa başladı. Havayı

boğucu kükürt kokusu istila etmiş, yolcuların kulakları uğulduyor, nefesleri tıkanıyor, göğüsleri sıkışıyor, bütün bunların verdiği baygınlık; felaketi bir kat daha tahammül olunmaz bir hale getiriyordu.

Yolculardan birçokları kıyamet koptu zannediyorlardı. Halbuki henüz hadisenin başlangıcında idik.

Sabahın on birinde ortalık simsiyah oldu, karanlık çöker çökmez vapur da deniz zelzelesine tutuldu. Birden bire açıklardan doğru mehip bir dalga görüldü. Alabildiğine yükselmiş bir dağ gibiydi.

Müthiş bir süratle ilerledi. Vapurumuz vakit kaybetmeksizin bütün kuvvetiyle makinesini işleterek dalgayı akrışladı. Ancak başverecek zaman bulabilmiştik. Dehşet içinde bir an geçti. Baş döndürürcesine yükseldik, müthiş bir irtifaa kalktık. Akabinde yere geçiyormuşuz gibi alabildiğine derinlere gittik. Dalgayı aşırıştık. Dalga karaya doğru hücum etti. Bunun arkasından aynı dehşette, aynı cesamette 3 dalga daha savuşturmuştuk.

Denizin bu müvehheş savleti gözümüzün önünde her şeyi silip süpürmüştü. Dalga şehre doğru yuvarlandı. iptida deniz feneri yekpare bir kütle halinde sukut etti. Bir darbeye şehrin bütün evleri iskambil kağıdından yapılmış gibi süpürüldüler. Her şey bitmişti!

Birkaç dakika evvel gözümüzün önünde duran “Telokbetonag” şehrinin yerinde ancak bir deniz sathı görünüyordu.

KARAKATO (Ma - ba'd)

Limandaki “barvu” sefinesi şehri aşmış, ta uzaklarda kakao ağaçlarının seviyesine kadar atılmıştı. Vapurumuz dalgaların üzerinde bir sağ, bir sol kaburgası üzerine atılıyordu. Bu aralık vapurun direklerine yedi defa yıldırım düştü. Ve her defasında cehennemi bir çatırtı ile paratonerin teline kapılarak denize gitti. Şimşek aydınlığında etraftakiler yüzlerini, ellerini, vapurun iplerini görüyordum. Hepsi kara çamurlara bulanmıştı. Bu aralık direklerin ucunda iplerin ve üstünde muhterik, ani ziyalar beliriyor, mütamidyen yerini değiştiriyordu. Yerli yolcular havadaki elektrikten hasıl olan bu ziyaları vapurun batmasına alamet addediyorlar, tehlikeye rağmen ne kadar yüksekte olsa tırmanıyorlar, bu meşum ziyayı söndürmeye uğraşıyorlar, lakin maatteessüf bir tarafta söndürseler diğer taraflarda yeniden görünüyordu. Vapurun amelesi salıntıdan birbiri üzerine yıkılıyor, denizin biraz sükûn bulduğu kısa zamanda yerli Müslümanların tehliil sadaları işitiliyordu. Vapur, makinesini mütemadiyen

işletmeye mecbur idi. Onun için makinelerin durmasından korkmaya başladık; çünkü her tarafa çamur dolmuş, fena gıcırtilar duyuluyordu.

28 Ağustos 1883'te ortalığın aydınlanması hiçbir yerde bu kadar meserretle karşılanmamıştır. Sünger taşı yağmuru hala devam ediyordu; lakin ortalık açılır açılmaz vapur limanı terk etmeye muvaffak oldu. Makinenin bütün kuvvetiyle denizin sathını kaplayan sünger taşlarını yarıdık. Açtığımız geçit arkamızdan bir anda kapanıyordu.

Boğazın nihayetinde “Karakato” adasının hizasına varmıştık. Bütün felaketlerin sebebi bu adadaki meşum yanardağdı. Yanardağ tamamiyle yanmış, üzerinden denizin suları geçiyordu. 25 kilometre merbai saha tamamiyle deniz altına gitmiş, yalnız iki kaya parçası bu müthiş indifama alamet olmak üzere dikilmiş, kalmıştı.

İndifa tamamiyle bitmemişti. Hala öteden, beriden kuvvetli duman sütunları yükseliyordu. Boğazda insan cesetleri, şehir enkazı vapurun yolunu kesecek kütleler halinde birikmiş; bu felaket tam 40 bin nüfusun helakini, boğazın iki tarafındaki şehirlerin köylerin mahvını müeddi olmuştu.

Kamil Felamurban'dan Tercüme

BALIKÇIL

Akıyor bir oviden bir dere; sakin, berrak
 Bir balıkçıl gidiyor, sahili arşınlayarak.
 Kocaman bir gaga geçmiş upuzun gerdanına.
 Ya, bacaklar... İki değnekti takılmış yanına.
 Ne güzel bir hava... Bir yaz gününün neşesi var.
 Öyle berrak ki sular.
 Sazlı sahilde balıklar görünüp kaynaşıyor,
 Turnalar sanki sazanlarla gezip oynaşıyor.
 Kuş biraz zahmete katlansa eğer
 Bunların hepsine bir hamle yeter.
 O fakat istemiyor şimdi... biraz bekleyecek
 Vakti gelsin de tutar, mideyi yormak ne demek.
 Geldi istek aradan geçti biraz
 Kuşta evvelki kadar kalmadı naz.
 Suya yaklaştı; fakat nerede büyük turna, sazan
 Hep yeşil renkli küçükler çıkıyor sazlıktan.
 O, bütün bunları hor gördü hemen terk ederek

Dedi: mümkün mü yemek?
 Bir balıkçıl bu cılız şeylere rağbet mi eder?
 Ne büyük zillet olur bunları avlarsam eğer.
 Aradan hayli vakit geçti yine
 Yiyecek bulmak için kendisine.
 Yine yaklaştı balıkçıl suya; lakin ne çıkar
 Dolaşan sade balık namına birkaç “kaya” var.
 Dedi: “bunlar da gıda olmaz layık mı bana?
 Sade kılçık buna ben av diyemem doğrusu ya!”
 Akıbet aç kalarak bir “kaya” olsun aradı,
 Hiç balık görmedi sahilleri pek çok taradı.
 Azametten o zaruri caydı
 Yedi salyangozu nimet saydı!

TARİHİ BİR GECE

Ah, otel komşuları! Bazen insanda ne fena hatıralar bırakırlar! Hele uykunuz gelir de yanınızdaki odada mütemadiyen konuşulur, gürültü edilirse yok mu? Ne yapacağınızı şaşırırsınız!

Bir gün izmir’de bir otele inmiştim. Gece yanımdaki odada iki kişi konuşmaya başladı. Zannedirim bir babayla bir oğuldu. Çocuk galiba lisenin ikmal imtihanlarına hazırlanıyordu; çünkü babasıyla ders müzakere ediyorlardı. Hem ne dersi biliyor musunuz? Tarih! Gecenin büyük bir kısmı, elde tarih kitabı, vakayı tekrar etmekle geçti. Mütemadiyen yapıkların çevrildiğini duyuyordum. Bilhassa rakamlar ezberleniyordu.

Bütün edvar-ı tarihiye yek ahenk sualler, cevaplarla geçiyor; beynime çekiçle vuruluyormuş gibi elem veriyordu. Her sual, cevap uyku ihtiyacını artırıyor, uyuyamamak işkencesi bir kat daha müziç bir hale getiriyordu.

Çocuk yanıldıkça babası hiddetle bağırıyor: “Ey! Ahmet.” Diyordu. Bende belki on kere (ey. Efendi...) diye bağırarak raddeye geldim.

Bir aralık içim geçer gibi oldu. Birden bire uyandım. Çaldıran muharebesinin tarihi hiddetli bir sesle üç defa tekrar edildi: 920! 920!

Bu çocuğun kocaman bir sıfır almasını can-ı gönülden temenni etmeye başlamıştım. Muharebeyi yapanlara da ağızma geleni söylüyordum.

Sabrım tükenmişti. Nihayet aklıma parlak bir tedbir geldi. Mümeyyizin sualine karşı çocuğun tereddüdü halinde tarih rakamını bizim odadan bağırmaya karar verdim!

Şimdi mısır seferi mevzu bahis ediliyordu. Avazım çıktığı kadar bağırdım. 922! Birden bire ses kesildi. Sonra mümeyiz devam etti; fakat artık yavaş söylüyordu. Mamafih bu müziç gece de birçok meşhur vakaların tarihini öğrenmişim. O kadar zihnimde yer etmişti ki unutmadım. Ne dersiniz, bu da bir kar değil mi?

TELSİZ TELGRAF

19. asrın vücuda getirdiği harikalardan biri de telsiz telgraflardır. Bugün telsiz telgraf silahta, harpte en mühim vezaifi ifa edecek bir hale gelmiştir. Şimdi büyük bir sefine tasvir edelim: bahr-i muhitte seyredip duruyor. Hava birden bire bozulmuş, sisten hiçbir taraf görünmüyor. Deniz nihayet derecede dalgalı. Sahillerden birine çarpmak ihtimali var. Gemi nerede bulunuyor, bu meçhul. Hangi istikameti takip etmeli, bunu da tayin kabil değil. Ne kadar kuvvetli olursa olsun hiçbir sahil fenerinin ziyası bu sisli havada gemiye vasıl olamaz. Sahilden ne kadar kuvvetli seslerle işaret verilse dalgaların gürültüsünden duyulmaz; lakin gemide esrarengiz bir cihaz var. Kaptan kamarasının yanında bir küçük odada duruyor. Bu cihazdan bir şerare fırlıyor, bunu ikinci, üçüncü bir şerare takip ediyor. Biraz sonra şerareleri gönderen el kulaktan birtakım işaretler almaya başlıyor. Gemi münasebetten mahrum değil. Karadan işaretler geliyor, gemiden işaretler gidiyor. Mütemadiyen konuşuluyor. Sahildeki kumlara gömülmek veyahut kayalara çarpıp delinmek tehlikesi yok.

İşte bu menafii telsiz telgraf temin ediyor. Telsiz telgraf vasıtasıyla bir noktadan diğer bir noktaya boşluktan geçmek üzere telgraf haberleri gönderiliyor. Hiçbir şey görülmüyor, hiçbir şey duyulmuyor. Yalnız duyan, gönderen iki noktadaki cihazlardır.

Bir cihazdan çıkan elektrik şerresi saniyede 300 bin kilometre süratle etrafa dağılır. Yakın zamanlara kadar bildiğim bundan ibaretti; lakin çalışıldı. Bu şerareyi alacak, gönderecek alter icat edildi. Bunun için birçok büyük âlimler çalıştılar. Herkes işi bir miktar ilerletti. Birden bire 1889 senesinde yirmi beş yaşında “Markoni” isminde bir İtalyan mühendisi dâhiyane bir düşünüşle telsiz telgrafi buldu. Ve ilk defa olarak “vayt” adasıyla İngiltere sahilleri arasında yani 20 kilometrelik bir mesafe dâhilinde muharebeye muvaffak oldu.

O sene icra olunan manevralarda İngiliz donanması 110 kilometrelik bir mesafeden işaretler teati ediyordu.

O vakitten beri seneden seneye terakkiyata nail olan telsiz telgraf bugün bütün dünyanın vasıta-i muhaberesi oldu. **1903’te** cemahir-i müttefika ile İngiltere arasında bahr muhit atlası üzerinden telgraflar teati edildi.

Bugün Avrupa'dan kalkan büyük yolcu vapurları mütemadiyen sahillere muharebe ediyorlar, havadis alıyolar, vapur dahilinde gazeteler intişar ediyor. Bir kaza olacak olursa her taraftan derhal haber alınıyor ve imdada gidiliyor. İstanbul Newyork' a haber gönderiyor ve oradan haberler alıyor. İhtimal bir zaman sonra telli telgraflara lüzum görülmeyecek.

NAMUSLU BİR ÇOCUK

İşte hakiki bir vaka. Bunu bana dostlarımdan bir ecnebi hikâye etti: Bir gün, diyordu, evimden çıktım. Perişan kıyafetli, takriben 10 yaşında zayıf, uçuk benizli bir çocuk yanıma yaklaştı. Merhameten kendisinden bir kutu kibrit almamı rica etti.

Para çantamı çıkardım. Ufak para aradım. Maatteessüf altında başka bir şey yoktu. Vah, vah! Çocuğum, dedim, yanımda bozuk para yok. Şimdi tekrar evime dönüp para alamam, bir başka defa alırım. Mesela yarın olsa olmaz mı? Uzaklaşıyordum; lakin küçük dilenci çok mahzun oldu. Önüme geçti: -oh! Rica ederim efendim. Altını veriniz. Şurada bozdururuz, bir iki dakikaya kalmaz üst tarafını getiririm. Dik dik baktım:

- Sahi mi söylüyorsun? dedim.
- Vallahi doğru söylüyorum, ben hayırsız değilim, dedi.

Namuslu bir çocuğa benziyordu gözlerinde safvet ve cesaret alaimi (alameti) görüyordum. Sonra kibrit almayacağım diye o kadar mahzun olmuştu ki...

Acıdım itimat ettim, altını verdim.

Koşarak uzaklaştı. Kalabalıkta kayboldu.

Beş dakika geçti, on dakika oldu, on beş oldu, yirmi oldu. Artık şüphelenmeye başlamıştım.

- Ben ne safdilim önüme gelen serseriye itimat ettim, diye söylendim. Yarım saat sonra kimse görünmeyince yoluma devam ettim ve bir daha sokak dilencilerine aldanmamaya karar verdim.

Evime avdet ettiğim zaman kapımın önünde vechen sabahki hayırsıza pek ziyade benzeyen bir küçük çocuk bekliyordu; lakin ondan daha genç ve son derece mahzundu. Gözlerinde yaş vardı.

- Efendi, ağabeyime bir altın veren siz miydiniz? Evet makamında başımla işaret ettim.
- İşte paranın üst tarafı! Ağabeyim beni gönderdi. Biz yetimiz. Zavallı kardeşimi bir araba çiğnedi. Zannedersem şu dakikada ya öldü, ya ölecek!

Zavallı küçük, hıçkırıyordu. Çocukla beraber çıktım. Beni dar, karanlık sokaklardan geçirdi. Biraz sonra bir nevi mahzenin kapısı önünde durdu:

- İşte burası efendim, dedi.

Kapıdan girdikten sonra bir iki ayak merdiven indik. Eski, sönmüş bir sobanın yanında bir paçavra yığını üstünde uzanmış sabahki dilenciye gördüm. Yüzü bal mumu gibi beyazlaşmış, hareketsiz yatıyordu. Parçalanmış alnından kan sızmış, yastığı kıpkırmızı bir hale getirmişti.

Yanına diz çöktüm. Elini elime aldım. Buz gibi soğuktu.

Adeta üflüyor gibi, işitilir işitilmez baygın bir sesle söylemeye başladı. Kardeşine:

- Parayı efendiye verdin değil mi? diye sordu. Sonra, efendi görüyorsunuz ya, ben hayırsız değilim, dedi. Ve inleyerek devam etti:

-Ah yarabbi! diyordu, küçük kardeşim n'olacak? Onun benden başka kimsesi yok!

Üzerine eğildim. Parçalanmış zavallı alnını öptüm. Kardeşine bakacağıma vadettim:

- Sen merak etme! Ben ona sıkıntı çektirmem! dedim.

Bu söz onu sevindirdi, yüzüne bir sükûn geldi ve huzur-ı kalp içinde öldü.

ÖLÜMÜN BAŞVEKİLİ

Ölüm cihana hükümdar olup duyuldu adı,

Yanında iş görececek bir de başvekil aradı.

Huzura gelmek için hastalık, bela, hicran

Hemen cehenneme gönderdi bir büyük ferman.

O, istiyordu maharetli kimse naspetsin,

Vezir olanda bu hizmette şan alıp gitsin.

Liyakat ehli olanlarla hep saray doldu,

Huzura önce giren damla, sıtma, harp oldu.

Bu üç refika vezarette belki layıktı.

Veba göründü; fakat... İktidarı faikti,

O şaşayla bütün kâinatı doldurdu.

Vebayı kaht-ı? geldi hayli soldurdu.

Veba ve kaht-ı? öyle namzetler ki

Naziri hiçbirinin dehre gelmemiş belki.

Ölüme şaşırды, ne müşkildi ittihap etmek

Fakat gelince sefahet; tereddüt etmeyerek

Bunun cihanda eş olmaz deyip maharetine

Ölüm sefaheti naspetti başvekaletine!

Siraceddin

ABENAKİ

Son Amerika muharebeleri esnasında vahşilerden bir “abenaki” müfrezesi bir İngiliz müfrezesiyle harbe tutuşmuş, mağlup etmişti. Mağlupların hemen hiç biri vahşilerin takibinden kurtulamadı; çünkü onlar daha hafif daha muannet idiler. Ele geçenler bu havalide bile emsali görünmeyen bir vahşetle öldürüldüler.

Bu esnada iki vahşi de genç bir İngiliz zabiti sıkıştırmıştı. Baltalarını kaldırmışlar, İngiliz zabiti için kurtulmak imkanını bırakmamışlardı. Zabit hayatını pahalıya satmaktan başka bişey düşünmüyordu. Birden bire okla müsallah bir ihtiyar vahşi yaklaştı ve zabiti okuyla vurmaya hazırlandı; lakin nişan aldıktan sonra birden bire okunu indirdi, koştu, zabitle iki vahşi arasına girdi. Vahşiler kemal-i hürmetle çekildiler.

İhtiyar; İngiliz’ in elinden tuttu, nevazişleriyle onu temin etti, kulübesine götürdü ve onu mütemadi bir şefkat ve mülayemetle muamele etti. Onu bir esir değil bir arkadaş gibi tutuyordu. İngiliz zabite abenakiler lisanını ve bu kavmin kaba saba sanayiyini öğretiyordu. Her ikisi de birbirinden memnun olarak beraberce yaşamaya başladılar. Yalnız genç ingilizi endişeye düşür eden bir şey vardı: arada sırada ihtiyar gözlerini ingilizin üzerine diyor, bir müddet baktıktan sonra ağlamaya başlıyordu.

Mamafih ilkbahar gelince vahşiler tekrar silaha sarıldılar ve harbe başladılar. İhtiyar harbin mezamihine tahammül edecek kadar kuvvetliydi. Kabileyle beraber o da yola çıktı. İngiliz de yanından ayırmadı. Abenakiler ormanlar içinde iki yüz kilometreden fazla yürüdüler. Ve nihayet bir vadiye vardılar. Orada bir İngiliz karargâhı görmüşlerdi. İhtiyar vahşi genç İngiliz karargâhı gösterdi ve onun halini inceden inceye tetkike başladı.

- İşte kardeşlerin, dedi, muharebe etmek için bizi bekliyorlar! Dinle; ben senin canını kurtardım; sana sandal yapmayı, yay yapmayı, ok yapmayı, Amerikalılarına ormanlar içinde baskınlar yapmayı, balta kullanmayı öğrettim. Seni kulübeme götürdüğüm zaman ne meziyetin vardı? Ellerin bir çocuk eli gibiydi. Ne seni besler, ne de müdafaa edebilirdi. Ruhun zulmet içinde kalmıştı. Hiçbir şey bilmiyordun. Her şey benden öğrendin. Şimdi kardeşlerinle birleşerek bize karşı balta kullanacak kadar nankörlük edecek misin?

İngiliz bu ihtimali reddetti. Bir Abenaki’ nin kanını dökmektense bin defa ölümü tercih edeceğini anlattı.

Vahşi, elini yüzüne kapadı, başını eğdi bir hayli müddet bu vaziyette kaldı. Sonra genç ingilize baktı. Rikkat ve şefkatle karışık bir tavır ile sordu:

- Baban var mı? İngiliz cevap verdi:
- Vatanımı terk ettiğim zaman henüz yaşıyordu. Biraz sükût ettikten sonra ihtiyar
- Ah kim bilir o ne kadar bedbahttır! diye bağırdı ve ilave etti:
- Biliyor musun ki ben de bir vakit baba idim; fakat şimdi değilim. Oğlum muharebede gözümün önünde öldü. Yanımda idi. Mertçe öldüğünü gördüm. Oğlum yere düştüğü zaman vücudu yaralar içindeydi! Lakin onun intikamını aldım... evet intikamını aldım. Vahşi bu sözleri hararet ve şiddetle söylemişti. Bütün vücudu titriyor, gözyaşlarını zapt etmeye çalışıyordu; fakat boğulacak hale gelmişti. Gözlerinin siyahı kaybolmuştu; lakin gözyaşları akılmıyordu. Yavaş yavaş sükûnet buldu. Güneş doğmak üzere idi. Şarka doğru döndü, genç İngilizce dedi ki:
- Ziya içinde parlayan şu güzel semayı görüyor musun? Ona bakmak seni mütelezziz ediyor mu? İngiliz:
- Evet, dedi. Bu güzel semaya bakmakla zevk duyuyorum. Vahşi gözlerinden sel gibi yaşlar akıtarak:
- Ben artık mütelezziz olamıyorum dedi. Bir müddet sonra genç adama çiçek açmış bir mangal ağacını gösterdi.
- Bu güzel ağacı görüyor musun? dedi. Bunu seyretmek hoşuna gidiyor mu?
- Evet, pek hoşuma gidiyor. Vahşi derhal mukabele etti:
- Ben artık hoşlanmıyorum. Sonra dedi ki:
- Durma, memleketine git; git de baban; güneşin doğuşundan, ve ilk baharın çiçeklerinden zevk yap olsun!..

HAVADA

Bir balonun havada yükseldiğini, küçülüp kaybolduğunu görmek insan üzerinde büyük bir tesir usule getirir. Biraz sonra rüzgârların önüne katılarak yükselecek olan insanlar nereye gidiyorlar? Meçhul mntıklarda kendilerini bekleyen felakete doğru mu? Ya yarın sepet içinde uçan baloncu acaba nasıl hislerle mütehassis bulunuyor? Mütemadiyen yükseliyor; mamafih kendini hareketsiz zannediyor. Yalnız altında arz daima çukurlaşır gibi görünüyor. Bulutlara erişiyor. Onları geçiyor; biraz sonra arz üzerindeki insanlar çöpler üzerinde yürüyen karıncalar kadar kalıyor.

Sıcak hava ile yükselen ilk mongolife balonları icat edileli ancak bir asırlık bir zaman geçti. Öyleyken elde edilen terakki yüreklerimi iftiharla şişiriyor. Geçen asrın iptidasında hikmetşinas (şarl) sıcak hava yerine balonları ile doldurdu. Bugün istimal edilen bütün levazımla teşhiz etti. Bilahare hava gazı? yerine kaim oldu. Balonlar daha

az masrafla doldurulmağa başlandı. 1863’de “Badar” isminde bir baloncu ilezevcesi türlü tehlikeler atlatarak Paris’le Hanura arasındaki 640 km’lik bir mesafeyi kat ettiler. 1900 tarihinde “Henry de Lavulkus” 1925 km uçarak Rusya’da yere indi.

İrtifa hususunda meşhur hikmetşinas “Kilosak”ı hatırlamamak kabil değil. Bu büyük alim 1804 senesinde 7000 metre irtifaa yükseldi. 1875’de “Gastun Tisandiye” “8600” metreye kadar çıktı. İki arkadaşı havasızlıktan öldü. Kendi ölüm halinde not almakta devam ediyordu. “Tisandiye”lerin “Zenit” balonu balonculuk aleminde feci bir hatıra bıraktı.

Balonlar pek çok kazalara sebebiyet vermiştir. İnsanlar rüzgârlara hâkim oluncaya kadar kazalar devam edecektir. Artık birtakım alimler kabil-i sevk balonlar inşası için çalışmağa koyuldular. İptida 1884’de “Karabes” ve “Renar” isminde iki zat pervaneli bir balon yaptılar; Paris’te “Modun”dan kalkarak şehir üzerinde bir devr icra ettiler. Ve yerlerine döndüler. 1901’de “Santos Domon” kabil-i sevk balonuyla yarım saatte 12 km’lik bir mesafe kat etti. 1908’de artık kabil-i sevk balonlarla uzun seyahatler yapılmaya başlandı nihayet Almanya’da “Konet Cepelin” uzun mesaiden sonra kendi namıyla yad edilen mükemmel ve büyük dumanlı balonları vücuda getirdi. 1923 senesi bu balonlardan biri Almanya’dan kalktı, bahr muhiti geçerek şimali Amerika’ya kadar salimen gitti.

Lakin bundan daha harikuladesi var tayyareler icad olundu. İnsanlar adeta kanat sahibi oldular. İptida “Santos Domon” 1906 teşrin-i evvelinde havadan ağır bir kütle yani tayyare ile 65 metre uçmağa muvaffak oldu. 1909’da “Beleribo” tayyaresi Fransa’dan İngiltere’ye geçti ve cihanın nazar-ı hayretini celp etti.

Bugün tayyareler o kadar terakki etmiştir ki şehirlerarasında tayyare postaları işliyor. İstanbul ile Ankara arasında şimendiferle 4 saatte gidilen mesafe tayyare ile iki buçuk saatte kat ediliyor.

Bundan sonra muharebeler hem karada hem denizde, hem de havada olacaktır. Harb-i umumide yüzlerce tayyare havalarda çarpıştı İstanbul seması da böyle muharebelere sahne oldu ve cesur tayyarecilerimiz o sahada şan ve şeref buldular.

YARALI ARSLAN

Gençliğin zevkini gurbette buldun
Bahtınla boy ölçtün yiğit çağında;
Şerefli dövüştün, şanlı vuruldun.

Kazıldı mezarın Kafkas Dağı'nda.
 Gurbette kimsesiz kaldın kalalı
 Kabrinden şanmış bir söğüt dalı
 Saçların dağınık, göğsün yaralı
 Tek açan bir gülsün erler bağında.
 Alemde esirdin, Cennet'te hürsün,
 Yadını kabil mi toprak öldürsün;
 Kalbimi yararsam sen görünürsün
 Nişanlım solunda, erin sağında

Faruk Nafiz

TÜRKİYE' DE ŞİMENDİFERCİLİK

Çocuklar! Hepiniz işitmişsinizdir: şimendifer yapmak çok güç bir iştir. Dağları delmek, çukurları doldurmak, vadilerden, nehirlerden geçmek için köprüler kurmak, toprakları sağlamlaştırmak lazım gelir. Bütün bunlar çok hesap ister, çok fen ister. Şimendiferleri dünyanın en büyük mühendisleri yapar.

Düşmanlarımız bizi cahil, aciz zannediyorlardı; onun için İngilizlerle yunanlılar anadolu'da demiryollarımızı parçalayıp köprülerimizi yıkarken bir daha onları yapamayacağımıza kani bulunuyorlar; Avrupalılar da harpten sonra kendilerine: “gelin, yollarımızı, köprülerimizi yapın!” diye yalvaracağımıza hükmediyorlar; bizi soymaya hazırlanıyorlardı.

Halbuki hiç böyle olmadı. Dünyada azmin önüne ne durabilir? Daha harbin içindeyken darmadağınık edilmiş olan demir parçalarını topladık, yolları tanzim ettik. Köprüleri yapacak demirimiz yoktu. Türk mühendisleri onun da çaresini buldular. “demir yoksa ağaçtan yaparız” dediler ve dünyanın nazar-ı hayreti önünde en muazzam köprüleri meydana getirdiler.

İşte türk mühendislerinin ankara hattı üzerinde yaptıkları muazzam bir ahşap köprünün resmini görüyorsunuz. Ne büyük iş değil mi? Biz bu resmi almanca bir resimli gazetenin birinci sayfasından aldık. Bu maharete almanlar da hayret ediyorlar.

İş bu kadarla kalmadı. Harp bitti. Bütün ahşap köprüleri demirden imal ettik. Eskisinden daha muntazam, daha sağlam bir hale getirdik.

Sonra hükümetimiz daha ileriye gitti. Şimdiye kadar metruk kalmış olan anadolunun her tarafını demiryollarıyla kaplamaya başladı.

Bugün ankara-kayseri-sivas Arasında büyük bir hat yapılıyor. İşte burada Kızılırmak üzerinde yapılan muvakkat bir köprüyü, uzaktaki tüneli de diğer resimde görüyorsunuz. Samsun sivas şehirleri de ayrı bir hatla birleştiriliyor. Arada ile Diyarbakır, erikli ile ankara arasında da inşaat başlayacak. Daha birçok yolların yapılması için keşfiyat yapılıyor. Haydarpaşa – Ankara hattı üzerinde muvakkat ahşap köprü üzerinde biraz zaman daha geçsin. Haritamızı açtığımız vakit bizim memleketimizin de her tarafını hatlarla örtülmüş, ağ gibi sarılmış göreceksiniz.

İşte bunlar hep kendi mühendislerimizin eser-i mahareti, hükümetimizin himmetidir. Hepsini parasını kendimiz bulduk.

Siz bir zaman sonra vatanınızın her tarafına rahatça gideceksiniz; halbuki babalarınız oraları görmek için sarsıntılı köy arabaları içinde seyahat ederler, bozuk, tehlikeli yollardan geçerlerdi. Günde dört beş saat yol alınır, kirli hanlarda yatılırdı. Dünyada araba yolculuğu kadar müziç hiçbir şey tasavvur edilemez. Bugün yirmi dört saatte kemal-i istirahatle gidilen Ankara’ ya bir zamanlar tam yirmi günde gidilirdi. Yolda eşkıyaya soyulmak, araba kırılıp yollarda kalmak gibi kazalara uğramak da her zaman vukua gelirdi.

Bugün cumhuriyet idaresi bu rahatsızlıkları ortadan kaldırıyor, size rahat, mesud biz hayat hazırlamağa çalışıyor; lakin görüyorsunuz ya rahata ancak çalışmakla, ilim, fen sahibi olmakla erişilir.

Daha yapılacak çok şey var. Siz de çalışıp büyük ilim adamları olmalısınız ki kuvvetli ve mesut bir millet halinde yaşayabilesiniz.

Dünyada say ile erişilemeyecek hiçbir büyük mertebe yoktur. İstikbal çalışan milletlere kollarını açar. “Zaman zaman terakki cihan cihan ulum olur mu cehl ile kabil-i bekayı cemiyat?”

DEMİRDÖĞEN ÇEKİÇ

Gayet sağlam temeller üstüne kurulmuş çelikten muntazam bir çatı, aletin başlıca aksamına istinadgah oluyor. Döğme demirden ağır bir çekiç esası teşkil ediyor. Bu çekiç buhar kuvvetiyle kalkıyor, sonra bütün sıkletiyle aşağı düşerek örs üzerine konmuş olan yuvarlak çeliği eziyor. Burada “örs” döğme çelikten mamul basit bir kütleden ibaret. Bu çelik kütlenin çekiç darbeleri altında çökmeyecek kadar sağlam bir temeli var. Alelade cihazlarda çekiç 3000 ila 6000 kilogram ağırlığında bulunur. Bu sıklet bile haddizatında mühimdir; halbuki ekseriya daha ağır çekiçler görülüyor.

Lakin bu ağır çekici hareket ettirmek lazım. İşte makinenin besatetiyle beraber fennin mahareti buradadır. Tasavvur ediniz. Gayet büyük bir tulumaya benzeyen bu istivanenin? Dâhilinde bir piston inip çıkıyor. Pistonun saki çekice merbut. İnip çıktıkça çekici de indirip kaldırıyor.

Şimdi farz ediniz ki gayet büyük tazyik tahtında bir buhar kütlesi münasip bir mecra ile pistonun altına idhal edilsin. Bu buhar kuvveti piston üzerine öyle bir tazyik icra eder ki pistonu, ona merbut olan sakil çekiçle beraber yukarı kaldırır. Bir delik açınız: Buhar oradan harice çıksın. Piston da derhal aşağı düşer. Aynı zamanda çekiç de bütün sıkletiyle iter.

Demek oluyor ki işin nihayetinde buhar çekici kaldırıyor sonra buhar aradan çıkınca çekiç de düşüyor, örs üzerindeki çeliği eziyor.

Buharın girişini, çıkışını bir amelenin idare ettiği basit bir manivela temin ediyor. Alet o kadar iyi imal edilmiştir ki amele isterse çekici ancak birkaç santimetre kaldırır veya yukarıya kadar yükseltir; isterse pek ağır veya pek seri hareket ettirir; hatta çekicinin sukutunu da istediği gibi tanzim eder, ağırlaştırır; o dereceye kadarki bu muazzam çekiçle bir şeyi kırmadan mantarını kapamak kabil olur. Adeta aletin zekâsı vardır, zannedersiniz. Kendisini idare eden zekanın arzusuna o kadar nezaketle itaat eder.

Fırından çıkarılan kararmış çelik ütleleri bir arabaya konularak çekicinin yanına getirilir. Amele uzun bir kıskaçla onu yakalar, örsün üzerine koyar. Bir taraftan çekiç döğür, diğer taraftan amele mütemadiyen demiri çevirir. Demir pası kıvılcım halinde etrafa sıçrar ve nihayet dökülen çelik parçası kesif ve sıkı bir hal alır..

BÜYÜK BİR ÇELİK KÜTLESİNİN İZABESİ

Bugün bir demir külçesini eriterek çubuk haline getirmekle iktifa etmiyorlar. Bir hamlede gayet büyük kütleleri vücuda getiriyorlar. Öyle neticeler elde ediliyor ki bundan 30 sene evvel olsa hayal telakki olunurdu.

Çelik ısağa edilen en büyük darussına şüphesiz Almanya' daki "kurup" müessesesidir. Burada izabe ile şayan-ı hayret derecede büyük toplar dökülüyor.

Kurup bu kadar büyük demir kütlelerini eritmek için yeni bir usul icat etmemiş. İşte hiçbir "sır" yok. Orada da demirleri herkesin bildiği adı potalarda eritiyorlar. Asıl şayan-ı hayret olan şey mesaitin ihzarı, tanzimi ve bu neticeye vusûlü temin eden teşkilattır.

Nihayet derecede, geniş bir izabehane. Duvarları bu boyunca sıra ile fırınlar var bu fırınların heyeti mecmuası 1200 potayı aynı anda izabe edebiliyor. Adeta fırın kütleleri içine potalar gömülmüş denilebilir. Fırınların ağzı zemin ile aynı seviyede. Bir parmaklıkla ayrılmış yer altı kısmında demiri izabe eden amele bulunuyor.

On bin, 20bin kilogram sıkletinde büyük bir top ısağa edilmek mevzu bahis oldu mu bütün fırınlar aynı zamanda yakılıyor ve o suretle idare ediliyor ki her ocaktaki demir en muvafık zamanda erimiş bulunuyor.

Kalıp izabehanesinin orta yerinde ve yarı yarıya zemine gömülmüş bir haldedir. Kalıbın üstünde gayet cesim merkezi bir çukur var. İşte teknil potaların muhteviyatı buraya boşaltılacak ve buradan kalıbın dahiline akacaktır. Asıl mesele erimiş madenin hiç arası kesilmeden, hiç vakit geçirilmeden dökülmesidir. Bu ameliyede muvaffak olmak için büyük bir intizam fevkalade bir sürat lazım geliyor. Böyle bir top dökülürken aynı zamanda 400 amele faaliyete geçiyor ve hepsi talimli asker gibi bir işaretle harekete hazır bulunuyor. Her amele yapacağı işi evvelden biliyor. Fırınlardan biri açılmıştır. Potalar birer birer çıkarılıyor, kaldırılıyor, götürülüyor. Bunu müteakip sıra, yanındaki fırına geliyor. Manevrada hiç tereddüt teahhur yok. Potalar birbiri arkası sıra bila inkita getiriliyor, dökülüyor. Dökülen demir bir takım mecralarla kalıbın üzerindeki çukura geliyor. Yığıntıya, izdihama mani olmak için boşalan potalar bir baca vasıtasıyla yer altında bir mahzene yuvarlanıyor.

Erimiş demir kalıbın üzerindeki çukurda toplanıp sükûnet kesb etti mi, çukurun dibinde bulunan bir desame açılıyor, tıpkı bir huniden akan mayi gibi erimiş demir kalıbın içine akıyor ve doluyor.

Demir birkaç saat kalıpta soğumaya bırakılıyor, katlaşıyor; lakin henüz kıpkırmızı bir haldedir. O zaman kuvvetli bir maçuna ile çıkarılıyor.

Derhal dökmeye başlamıyorlar. Hususi bir hangar altına koyuyor, her tarafını kızgın kül ve kömürle örtüyor, ateşin bir halde muhafaza ediyorlar. Dövülmek zamanı gelinceye kadar böylece duruyor.

İşte essen fabrikaları bu suretle otuz yedi bin kilogamlığında demir kütlelerini izaha etmeye muvaffak oluyor.

YILDIZLAR ARASINDA

Kamer

Akşamdı. Pencereye dayanmış, yıldızlar içinde parlayan semaya bakıyordum. Bütün gün heyete ait kitaplar okumuştum. Öğrendiğim harikulade şeyler, beni hayretler içinde bırakmıştı. O bitmez tükenmez yıldızları uzun uzun seyrettim. Gönlüm onları daha yakından görmek, hepsini birer birer dolaşmak istiyordu. Gökyüzünün namütenahiliği beni teshir etmişti.

Ah ey yıldızların güzel ziya huzmesi! Gözüme gelinceye kadar kim bilir ne uzak mesafelerden geçiyor; neler görüyorsun, neler öğreniyorsun! Ne olurdu bende seni takip edebilseydim de semanın namütenahiliklerinde uçsaydım...

Henüz uyanık mı yoksa uyumuş muydum, bilmiyorum. Bana öyle geldi ki ziya huzmesi benim temennilerimi duymuştu. Bir ses duymuştum:

- Gel! Diyordu, benimle beraber yüksel! Alemler arasında benim uçuşumu takip et!

Atıldım. Harikulade bir süratle arkasından gitmeye başladım.

Mütemadiyen yükseliyor, yükseliyordum. Derece derece yükseldikçe arz uzaklaşıyor, gittikçe ufalıyordu. İstikametini takip ettiğimiz kamer bilakis her an büyüyor, büyüyor. Kamer arzımızdan daha küçük bir yerd. Ziyasını o da bizim gibi güneşten alıyordu.

Sathı, arzımızdaki dağlardan çok daha yüksek dağlarla örtülmüştü. Bu muhteşem dağ kümeleri arasında muhiti yüz fersahtan fazla büyük ovalar görülüyordu. Hiç deniz yoktu, su yoktu, buhar yoktu. Orada her şey kurumuş, hava; su buharından mahrum kalmıştı.

Kamerde gündüz olmakla beraber sema yer yer beyaz noktalarla mücehhez karanlık bir kubbe gibi görünüyordu. Sanki matem rengine boyanmıştı; çünkü arz üzerinde semanın maviliği dediğimiz şey havanın mavi renginden başa bir şey değildir. Semada mavi renk yoktur. Bu renk çok miktarda hava bulunursa görülür. Kamerin sathında hava olmadığı için gökyüzü bana siyah, karanlık görünmüştü.

Ayağımı kamerin taşlık sahasına batım, etrafımda bir mahluk arıyorum. Bizim nebatatımıza, hayvanatımıza benzer hiçbir şey görmedim. Acaba hakikaten burada canlı mahluk var mı? Bilmiyorum.

Lakin bu çorak küre üzerinde fazla beklemeyelim daha semavatı dolaşacağım!

SEYYARELER VE GÜNEŞ

Tekrar yükselmeye başladık. Arzımıza benzeyen kürelere doğru gidiyoruz. Onlar da arzımız gibi güneşin etrafında dönüyorlar. Seri bir uçuşla bu seyyareleri gözden geçirmeye başladık. Ta uzaklarda güneşten en uzak bir mesafede “Neptün”ü gördüm. Güneşin etrafında en büyük halkayı o çeviriyordu.

Ondan daha beride, daha yakın bir mevkide “Uranüs”, sonra “zehil” görüldü. Ah bu “zehil”! ne garip manzarası var. Tam vasatını ateşten bir halka sarmış; mamafih hiçbir tarafına temas etmiyor. Bu parlak halka; ziyasını güneşten alıyor; gece vakti zehli tenvir ediyor.

Zehilden “müşteri”ye doğru atıldık. Müşteri seyyarelerin en büyüğü. Arzımızın hemen 15 misli cesametinde. Semasında 4 tane kamer var. Her kamer bizimkinden daha büyük.

İşte bu cesim kürenin zıddına olarak gayet küçük yüzlerce seyyare arasından süratle geçiyoruz. Bunlar şüphesiz büyük bir takım seyyarelerin enkazı. Nasıl parçalandıklarını kimse bilmiyor. “Merih”e yaklaşıyoruz. Manzarası arza ne kadar benziyor! Eğer biraz daha uzaktan arzı görmeseydim Merih’ i arz zannedecektim. Bu da hemen arz büyüklüğünde. Sathında denizin iltimaatı görülüyor. Kutupları buzlarla örtülü. Havasında bulutlar dolaşiyor. İhtimal ki orada arzımızdakine benzeyen hayvanlar, nebatlar yaşıyor.

Durmak istiyorum bu seri atılış beni uzaklara götürdü. Zulmetlere müstağrak duran arzın yanından tekrar geçiyoruz. İşte komşumuz “zühre”yi bazen sabahyıldızı, bazen çoban yıldızı dediğimiz o güzel seyyareyi selamlıyoruz. O da arza benziyor: her tarafını hava tabakası ihata etmiş; yüksek dağları karla kaplanmış. Acaba arzımız gibi o da meskün mu? Bilmiyorum.

Yolumuza devam ediyoruz, süratle güneşe yaklaşıyoruz. Güneşin kütlesi gözlerimizin önünde bir kat daha parlıyor. Burada güneşin hararetiyle yanan bir küçük seyyareye daha tesadüf ettik. Güneşe pek yakın “Utarid” yıldızı.

Nihayet güneş ateşten bir hava ile örtülü. Nihayet derecede büyük bir küre havasından bulutlar geçiyor. Bu göz kamaştırıcı ateş içinde her şey erimiş, madenler ya buhar, ya ateşin bir mayi halinde.

Bize ziya ve hararet veren bu muazzam kürenin etrafında bütün seyyarelere beraber dönüyoruz; lakin o da durmuyor, müthiş bir süratle sabit yıldızları teşkil eden kendinden büyük sabit bir yıldız etrafında dönüyor. Güneşimizde sabiteler arasında kaybolmuş bir yıldızdan başka bir şey değil. Şimdi bu alemlere doğru atılalım. Bu

alemlerin muhtelif zümreleri geceleyin semada gördüğümüz burçları teşkil ediyor; lakin bunlar bizden ne kadar uzak! Önümüzde ne uzun bir mesafe var!

Demince bir anda bir seyyareden diğetine geçebiliyorduk; lakin yıldızlar o kadar uzak ki ne kadar süratli gidersek gidelim yaklaşamıyoruz bile.

KUYRUKLU YILDIZLAR

Sabit yıldızlarla güneşimiz arasındaki mesafeyi geçerken semada uzanıp giden ziyadar uzun bir takım kütlelere tesadüf ediyoruz. Bu bir kuyruklu yıldız. O kadar uzun ve basık bir mahrek teakup ederek şemse doğru uçup gidiyor ki devrini binlerce senede ikmal edebilecek. Bu kuyruklu yıldızın gayet uzun saçları var. Güneşin ziyası huzmelerini parlatmış; yıldızın arkasından sürüklenip gidiyor. Uzaktan: ateşin bir kütleyle benziyor. Yakından: tutulmaz, görülmez ve his olunmayacak kadar hafif bir buhardan başka bir şey değil.

Namütenahilik içinde kaybolan bu hafif bulutu hissetmeden geçiyoruz. Tekrar görüşelim kuyruklu yıldız! Şüphesin bir gün arzımızdan görülecek bir mevkiye geleceksin. Seni görünce cahil, evhamlı insanlar korkacaklar ve seni muharebelere alamet zannedecekler; halbuki bizim hükümetlerimizle, muharebelerimizle, hatta bizim arzımızla senin hiç alakadar olduğun yok. Sen o kadar uzaklardan gelen, yine uzaklara giden bir seyyareden bir şey değilsin. Senin gibi güneşin ziyasıyla nurlanan “arzd”aki saadetler, felaketlerle de hiçbir münasebetin olamaz.

SABİTELERİN ARASINDAKİ MESAFE

Yıldızlara doğru yolumuza devam ediyoruz. Geceleri başımızın üstünde parladıklarını gördüğümüz bu ziyadar noktalar hakikatte güneşten büyük ve milyonlarca daha defa uzak kürelerden başka bir şey değil. Ara yerdeki azim mesafeyi geçmek için gittikçe süratleniyoruz.

Bir kere daha dönüyor, arzı görmek istiyorum. Ah, birkaç günlük hayatımızı geçirdiğimiz bu vatan, yıldızlarla dolu olan bu boşluk içindeki seyyarelerle mukayese edilince ne küçük, ne ehemmiyetsiz bir şey! Kendisi karanlık. Ziyayı güneşten alıyor ve güneşin etrafında devrediyor. O uzak yıldızlar onun mevcudiyetinden bile haberdar değiller. Ya bu küçük seyyarenin sahipleri olan bizler ne kadar küçüğüz; lakin vücudumuz ne kadar küçükse fikrimiz o kadar büyük; çünkü o fikir bu uzun mesafeleri ölçüyor, zamanı hesaplıyor, avalimi ihata ve namütenahiliği idrak ediyor.

“Şimdiye kadar seyahatime vasıta olan ziya huzmesi! Artık beni çabuk götürüyorsun. Vakıa arzı görmüyorum. Güneşin kıtası küçüldü, ziyası azaldı, karası daraldı. Öyleyken sabitelerle bakıyorum, yine evvelki kadar uzak görünüyorlar. Kat ettiğimiz mesafe kat edeceğimiz mesafeye nazaran hiç! Ziya huzmesi! ağır gidiyorsun. Beni istediğim kadar süratle götürüyorsun. Sen ki saniyede 300bin kilometre süratle gidiyorsun, hareket ettiğin yıldızdan arza vasıl olmak için ne kadar zaman sarfettik? 100 sene belki 10000 sene değil mi? O kadar uzak sabiteler var ki milyonlarla sene gitsen yetişemeyeceksin. Artık sen fezada yolunca devam et. Benim muhayyilem senden daha süratli yürüyor!”

Bu esnada uyandım pencereme dayanmış duruyordum. Yıldızlar hiçbir zaman yetişilemeyecek kadar uzakta parlıyordu.

Bütün gördüklerim rüyadan başka bir şey değilmiş; lakin nu rüyada bir hakikat var çünkü bunlar gündüz ilm-i heyete dair okuduğum fikirlerin canlanmasından ibaretti...

RADYUM

İptida 1895 senesi alman profesörü röntgen “ikas” şuaı denilen esrarengiz bir ziya keşfetti. Bu ziya kesif cisimlerden geçiyor ve canlı bir vücudun dâhili azasını veya bir çantanın içindeki parayı gösteriyor.

Röntgen şuaının keşfinden birkaç ay sonra Fransız ulemasından “bekrel” daha şayan-ı hayret bir cisim buldu. Bekrel “uranyum” denilen bu cismin göz görülmeyen esrarengiz bir takım şuaat neşrettiğini dünyaya bildirdi. Uranyumun ziyasını da röntgen şuaasına benziyordu. Şu kadar ki röntgen şuaı bir elektrik cihazından geliyor, uranyum ziyası cisimden bizate intişar ediyordu.

“Fen” de bir keşfi diğer bir keşif takip eder. 3 sene sonra mösyö “köri” ve madam köri isimlerinde alim bir zevç ve zevce “radyum” denilen yeni bir cisim meydana çıkardılar. Bu cisimi de “uranyum” istihzal edilen tortular içinde bulmuşlardı; fakat “radyum” iki milyon kere daha şedid ziya neşretmek hassasına malikti.

Radyum çok garip, fakat çok nadir bir cisim; çünkü bir gram radyum çıkarmak için 10 bin kilogram maden cevherini elden geçirmek lazım geliyor. Bu sebepten dolayı bugün bir gram radyum 150 bin franga mal olmaktadır.

Radyum mürekkep cisim halinde elde ediliyor. Bu mürekkep cisim bizatihi ziyadardır. Herhangi bir cismin gerisinde olursa olsun arka taraftaki fotoğraf camı radyum ziyasından müteessir oluyor. Radyum ziyasını tamamiyle Tevkif eden hiçbir

cisim yoktur. Yalnız hail olan cisme göre fotoğraf camını biraz daha seri veya daha biraz daha batıy surette müteessir ediyor. Radyum ziyasının harareti, etraftaki hararet ne olursa olsun sabit kalıyor.

Radyum ziyasının tesirine arzedilen cisimlerin kaffesi elektriği nakletmek hassasını iktisap ediyor. Bir odanın içinde bir müddet radyumla uğraşmış olsa bir cihazı elektrikten tecrit etmek imkânı kalmıyor. Alelade ziya huzmeleri bir sudan veya menşurdan geçtiği zaman ya inkisar, yahud inikas eder; halbuki ne (eykas) şuaı ne radyum ziyası inikas ve inkisar hassası arz etmiyor. Ayinelerden, menşurlardan hatt-ı müstakim istikametinde geçiyor.

Radyum bitmez tükenmez bir elektrik menbaı olduğu gibi aynı zamanda bizatihi bir hararet menbaıdır, bu cisim şimdiye kadar malumumuz olan tabii kanunlara karşı bir istisna vücuda getiriyor: hiçbir yerden kuvvet almadığı halde kuvvet neşrediyor.

Bir radyum mürekkebinin yanına bir termometre konulacak olursa dört, beş derece yükseldiği görülüyor. Daha garbi şu ki bir radyum mürekkebiyle birlikte bir kap içerisine bir takım cisimler koysanız kâffesi onun bütün havasını iktisap ediyor.

Hülasa bu cisim esrareniz ve şayan-ı hayret tesirini bilhassa canlı cisimlerde gösteriyor. Kapalı kesif bir kap içinde duran radyum mürekkebinin gözünüze yaklaştırınız. Göz kapaklarınız kapalı olsun. şedid bir aydınlık hissedersiniz. Bütün göz muhiti bir anda ziyadar olur. Bizzat göz, tabaka-i tenvire başlar.

Bir radyum ampulünü cilde temas ettirirseniz hiçbir şey hissetmessiniz; lakin bu teması birkaç gün devam ettirecek olursanız cilt harap olur. Orada bir yara husule gelir ki tedavisi aylarca ihtimamı icap ettirir. İşte bu hassadan istifade ile? tedavi etmeye çalışıyorlar. “Radyum”un keşfi (madde ve kuvvet) hakkındaki fikirlerimizi alt, üst etmiştir.

HIRSIZLA ANNESİ

Fıtraten bizde nezahet vardır.

Bozan insanlığı insanlardır.

Diye dava ediyor bir geveze.

İşi ben anlatayım bir de size:

Hilkaten en canavar, en hodbin

İnsanın kendisidir.

Terbiye, din

Onu ıslaha çalışmazsa eğer

Olur insan canavardan da beter.
 Size geldim bunu ispata bugün:
 Bir kadın oğluna pek çok düşkün
 Görse bir ayıbını ihtar edemez;
 Zaafı var, hak yola icbar edemez.
 Daima şevk ile alkışlardı,
 Denemez annede şefkat vardı;
 Çünkü olmuştu çocuk bir haylaz,
 Görmeyen terbiye insan olmaz.
 Şimdi artık şımarık, tembeldi.
 Bir yumurtayla bir akşam geldi
 Dedi: bak, anne! Aşırdım bunu ben,
 Sanki memnundu kadın sirkatten.
 Yine bir gündü getirmişti çocuk
 Komşudan bir kocaman besili tavuk.
 Bu terakkiye de gülmüşü kadın.
 Ya çocuk terbiye kimden alsın?
 Düşünür kendini yalnız insan.
 Akıbet gasp olur bakmazsan.
 Anne sustukça o berbatlaştı,
 Köyde hırsızlığı hadden aştı.
 Bir şaki oldu nihayet. Gitti,
 Pek büyük bir çete teşkil etti,
 Hayli can yaktı, ocak söndürdü.
 Soydu çok kabileler döndürdü;
 Bastı lakin onu bir gün asker
 Çeteden kalmadı bir anda eser.
 O, esaretle fakat sağ kaldı,
 Memleket katline ferman aldı.
 Getirilmişti siyaset yerine “bir sözüm var” dedi hakimlerine:
 İsterim annemi yalnız görmek.
 Anne gelmişti. Çocuk yaş dökerek
 Yaklaşıp öptü mukaddes elini.
 Dedi: ver, bir de mübarek dilini.

Ansızın bir acı ses koptu. Kadın
 Düştü kanlarla? baygın:
 Dili kopmuştu! Ne yaptın? Dediler:
 Ben çocukken, dedi, hırsızlık eder,
 Getirirdim eve her şeyi... bu kadın
 Dememiştir bana hiç, yapma sakın!
 Daima okşadı, öptüm elini,
 Daime sustu, kopardım dilini!

Siraceddin

JİL BELAS

(Jil Belas) felsefe tahsil eden bir genç. Kendini, çok bilir bir adam zannediyor; halbuki çok tecrübesiz. Seyahate çıkıyor. Şehirde bir otele iniyor. Otelin lokantasında yemek yiyecek. Bir biçareyi bakınız nasıl aldatıyor: “yalnız başıma sofraya oturdum. Henüz birinci yemeği yememiştım. Bir zatbir tavr ile yanıma yaklaştı.

“Mektepli bey, dedi, sizin kim olduğunuzu şimdi öğrendim. Siz şehrin ziyneti, felsefenin meşalesi “ Sinyor Jil Belas de Sentiyan” imişsiniz.

Otelciyle karısına dönerek devam etti: “otelinizdeki zat-ı alinin kim olduğunu biliyor musunuz? Siz bir hazine elde etmişsiniz. Bu genç asilzadeyi acayip seb’a-i alemin sekiz? olarak telakki etmelisiniz.”

Sonra tekrar bana döndü boynuma sarılarak ilave etti:

-“Heyecanımı affediniz sizi görmekle hissettiğim meserret irademi elimden aldı. Benim takdirkarım bana namuslu, iyi bir adam gibi geldi. Kendisini yemeğe davet ettim.

-“Ah, maelmemnuniye! diye bağırıldı. Beni meşhur alim Jil Bilas hazretleriyle Şerefyab eden yıldızıma karşı bu saadeti elimden geldiği kadar temdid etmeyi nasıl olur da istemem.

-“Çok iştiham yok. Yalnız size refaket etmek maksadıyla sofraya oturacağım. Ve hatır için bir iki lokma yiyeceğim.”

“Böyle söyleyerek karşıma geçti, oturdu. Kendisine bir havlu getirdiler. İptida o kadar hırs ile omlete atıldı ki iki üç günden beri yemek yememişe benziyordu. İkincisini ısmarladım. O daima aynı süratle yiyordu. Birbiri arkasından lokmaları yutarken bir taraftan da hakkımda sitayiş üzerine sitayişte bulunuyor; küçük şahsiyetimde bununla mahzuz oluyordu.

Sık sık içiyor, kadehime şarap koyuyor. Ve her kadehin hakkından gelmek için beni teşvik ediyor. Bende sıhhatime refettiği kadehlere elimden geldiği kadar mukabele ediyordum. Bütün bu huluskarlıklarıyla hissettirmeden beni o kadar neşelendirdi ki ikinci omletin yarıldığını görünce otelciden bize balık verip veremeyeceğini sordum. Otelci güzel bir “alabalık” varsa da pahalı olduğunu söyledi.

-İzzetim’le: “bize alabalık getiriniz. İlerisinden endişe etmeyiniz!” dedim. Otelci hazırlamaya başladı. Biraz sonra önümüze koydu. Bu yeni tabağı görünce arkadaşımın tufeyli gözlerinde büyük bir meserret şulesi parladı. Nihayet doyuncaya kadar yiyip içinden sonra medhakeye nihayet vermek istedi. Sofradan kalkarak:

-“Sinyör Jil Belas! dedi. Karnımı iyice doyurduğunuzdan dolayı o kadar memnunum ki fikrimce muhtaç görüdüğünüz mühim bir nasihati vermeden sizi terk etmek istemiyorum. Bundan sonra sitayışlere, alkışlara karşı ihtiyatlı olunuz. Tanımadığımız eşhasa itimat etmeyiniz. Benim gibi sizin saf dilliğinizle eğlenmek isteyen diğer bir takım kimselere tesadüf edebilirsiniz. Onlar işi daha ileriye götürürler. İğfal olunmayınız, ve size acayip seba-i âlemin sekizincisi derlerse sakın inanmayınız.”

Sözünü bitirdikten sonra müstehziyane yüzüme karşı güldü ve çekilip gitti!

“LO SAJ” dan tercüme

HELVA DÖKÜCÜNÜN HİK DEYİCİSİ

Susam ve şeker

Hazır levazımı. Mablak elinde helvacının

Vakit sabaha yakın

Kepengi örtülü dükkânda şimdi helva döker

Vuruşlarında çıkar bir gürültü göğsünden

Boğuk, derin bir “hık”

Fakat bu akşam o döktükçe aksederdi hemen

Bu aynı ses sık, sık

Sokakta sanki durup “hık” diyordu bir kimse

İşiyile helvacı uğraştı bakmayıp bu sese

Çalıştı, yattı, o gün sattı, hayli kar etti.

Bitince helvası dükkânda bir herif bitti.

Diyordu: nısfı benimdir kazancının... bu gece

Sabahladım sana hep “hık” dedim, bu hak bence.

Şaşırdı helvacı: hiç hıkla hak olur mu dedi.

O, kanmıyordu, çalışmıştı, hakkı yok muydu?
 Ben isterim bunu elbet, diyordu, mahkemededen.
 Azıttılar derken
 Bağırды helvacı: senden kim istemiş hizmet?
 Bu mal benim; para benden; çeken benim zahmet.
 Netice verdi nihayette iş müşatemeye,
 Şetm-i mahkemeye.
 Gidince hâkime anlattılar, nedir dava
 O anda meclise bir tepsi isteyip molla
 Çağırды, aldı elinden kazancı helvacının
 Diyordu şimdi bakın:
 Bıraktı tepsiye bir, bir düşürdü hep paralar
 Ederken: tın, tın, tın!
 Ve hükmedip dedi tacir bu nakdi hep alsın
 Emek onun para ondan. Alır kazandığını
 Dönüp muhasıma emretti: sende al bu “tın”ı
 Gürültünün de olur hükmü inikası kadar
Siraceddin

AVUSTRALYA MÜSTEMLEKESİ NASIL TEŞEKKÜL ETTİ?

Geçen asrın ilk nısfında idi. Bir İngiliz vapuru bahr-i muhit-i kebirde doğru yola çıkmıştı. Vapurun yolcuları ekseriyet itibariyle müvehheş yüzlü, sert bakışlı, vahşi tavırlı insanlardı. Çoğu, cinayetle mahkûm olmuştu. Bu idam mahkumlarının cezası bilahare müebbed nefye tahvil edilmiş, şimdi Avustralyanın ıssız adalarına nefy olunuyorlardı. Bunlar mademki medeniyet içinde vahşet yolunu intihab etmişlerdi, şimdi layık olduklar vahşi iklimlere sevk olunuyorlar, kendi hallerine terk ediliyorlardı.

Vapurun güvertesi üstünde mahkumların gezinmesine müsaade edilmişti. Bunlardan birtakımı somurtkan, sessiz oturuyor, birtakımı da şarkı söylüyor, alay ediyordu. Yalnız içlerinde hakikaten insanî çehreli, tarif olunmaz derecede hüzne müstağrak bir mahkûm küpeşteye dayanmış, herkesten ayrı, geminin etrafında kaynayan dalgalara dalmış, duruyordu.

-Ben masumum, şimdi bu adamların arasında nasıl yaşayacağım? Gözünü, denizin derin sularına diyor, ilave ediyordu: Bu adamlarla arkadaş olmaktansa, şu dalgalara gömülmek elbette müreccaktır. Sonra, ruhu yeniden inkişaf ediyor;

-Mamañih bunlar da insan! Vakıa müthim birer insan; fakat her halde birer kardeş...
Ve o zaman derin bir merhamet duyuyordu. Bu esnada yanında bulunan bir mahkûm bağırdı:

-Hey! Rober, iskanbil oynamaz mısın?

Rober başını salladı. Arkadaşları onunla eğlenmeye, onun haline gülmeye başladılar. Bir tanesi: “Yok canım kibirli!” diye ilave ediyordu; üçüncüsü: “Mürailik ediyor. Mahkûm olmuş şimdi bizi masum olduğuna ikna edecek” hükmünü veriyordu.

Onu kendi haline bırakalım, dediler. Rober filvakıa herkesten ayrı, ye’s içinde yalnız başına kaldı. Bununla beraber artık kalbinde bir cesaret hissediyordu.

-Kendini öldürmek bir alçaklıktır, diyordu. Ben yaşayacağım ve en bozuk insanların içinde yaşayacağım. İhtimal ki onların teşkil edeceği heyet-i içtimaiyeye benim bir faydam olur. Ana vatandan uzak, ıssız yerlerde, yeni bir ana vatan tesis edebiliriz. Eğer bu insanlara biraz insaniyet hissi, biraz şefkat, adalet duygusu verebilirim benim için ne büyük saadet. Ben bunun için her türlü ıstırabı göze aldım. Ölmek mi lazım, ondan da çekinmeyeceğim.

Birkaç hafta sonra vapur, mahkumları Okyanusya Adası’na çıkardı. Yanlarına bir müstamere tesisi için lazım gelen alat ve edevatı ve uzun bir zaman kendilerine kifayet edecek erzakı verdi ve İngiltere’ye döndü.

Avustralya Müstemlekesi (Ma - ba’d)

(2)

Mahkumların ilk zamanları çok sıkıntılı geçti. Bir heyet-i içtimaiye vücuda getirmek için, en birinci mani bu adamların birbirlerine emniyeti olmaması, birbirlerinden korkması idi. Hepsi birer mahkûm idi ve yanındakini de kendi gibi zannediyordu binaenaleyh ondan her şeyi bekliyordu. İptidaları içlerinde en az endişe gösterenler en kuvvetli olanlardı; lakin onlar da biraz sonra anladılar ki hile, çok kere kuvvete galebe ediyor. Artık herkesi bir korku almıştı.

Bir gün müteaddid cinayetlerle mahkûm olan bir şaki bir gence hücum etmişti. Biçare gencin elindeki alat ve edevatın kendisine ait olduğunu söyleyerek gasp etmek istiyordu. Rober, birdenbire yanlarına geldi. Zayıfın tarafını tuttu. Bedbaht genç, kuvvetli caninin elinde ölmek için “imdat imdat!” diye haykırıyordu. Rober’deki adalet hissi her şeye galebe etti. Kuvvetli şakinin tecavüzünden, intikamından korkmadı. Genci kurtardı.

Genç adam, Rober'e minnettar kalmıştı:

-Yardıma mukabil benden ne istersin? dedi.

Rober cevap verdi.

-Hiçbir şey.

-Lakin sen bana iyilik ettin. Ben de sana mukabele etmeliyim.

-Ben mukabele görmek için yapmadım.

-O halde ben ne yapayım?

-Benim sana yaptığımı sen de başkalarına yap.

Rober, genç adamı hayret ve minnet içinde bırakarak uzaklaştı.

Gencin ismi "Artur" du. Vaktiyle mahkûm olduğu cinayet, sirkatti; binaenaleyh uluvv-i cenaptan tamamıyla mahrum değildi.

O da bir gün fırsat buldu, diğer bir arkadaşını kurtardı. Bu sefer kurtulan bir ihtiyar dilenci idi. Kuvvetine güvenen arkadaşları biçareyi fena halde eziyorlardı.

Artur ihtiyarı müdafaa ve Rober'e karşı vazifesini ifa etmişti. İhtiyar da Artur'un bu iyiliğine mukabil ne yapabileceğini sordu. O da Rober'den aldığı cevabı tekrar etti.

O günden itibaren bu üç adam dost oldular. Bu esnada mahkûmlar arasında intizamsızlık, karışıklık devam edip gidiyor, hiç kimse itaat etmek istemiyordu. Bunun neticesi olarak her gün münakaşalar, mücadeleler, tecavüzler tevali ediyor, yeni cemiyet içinde sık sık kan döküyordu. Bunlara, çalışmak için verilen aletler, hayvanat-ı vahşiyyeye karşı kendilerini müdafaa için teslim edilen silahlar yekdiğere karşı istimal ediliyor, bir türlü toprak sürüleliyordu.

Bir gün Artur dedi ki: -Birbirimizin kanını dökerek mi toprağı mahsuldar hale koyacağız? Adedimizi azaltarak mı vahşi hayvanlara karşı kendimizi müdafaa edeceğiz? Kendimize bir reis intihab etsek, o reis cemiyetimizi biraz intizama koysa iyi olmaz mı? Herkes karışıklıktan bıkmıştı. Teklif hüsn-i kabul gördü.

Rober:

-Jandarma teşkilatı yapalım, dedi.

O zaman müstamereler arasında bir rekabet başladı. Yeni vazifeyi kim ifa edecekti? İçlerinden birisi:

-Ben jandarma olmalıyım! İçinizde en kuvvetli benim!

Ötekiler:

-Öyle ama, en mütecaviz de odur, diye düşünüyorlardı. Eğer biz bu adamın himayesi altına girecek olursak kurda tevdi edilmiş koyun haline düşeceğiz. Bir ikincisi: -İçinizde en zeki benim, jandarma ben olmalıyım, iddiasında bulundu.

Ötekiler:

-Öyle ama, en mürâi, en hain içimizde sensin. Diye cevap verdiler.

Nihayet iyice düşünöldü. Her şey tetkik edildi. En hafif cürüm ile mahkûm olanların en emin adamlar oldukları karar altına alındı. Vazifeyi Rober'e teklif ettiler. Rober istemedi; lakin Artur teklife maruz kalınca, kabul etti. Bu günün akşamında Rober:

-Bakın şunlara, diyordu. Jandarmadan en çok nefret edenler bugün kendi başlarına bir jandarma koydular.

Artur dersi anlıyordu, başını eğdi; fakat jandarma ile iş bitmezdi. Bir de nizamname lazımdı. Jandarma ancak o nizamnameyi müdafaa edebilirdi. Mahkumlar toplandılar. Evvela, şiddetle mübaheseye başladılar. Herkes söylemek istiyordu. İhtiyar dilenci:

-Sıra ile söyleyelim, dedi. Biri söylerken söze karışan olursa jandarma tevkif edecekti.

İlk söz alan dedi ki:

-Herkes hür olsun. Canı ne isterse yapsın.

Ötekiler:

-Bizim arkadaş kuvvetine güveniyor, dediler. Teklif red olundu. Nihayet şuna karar verildi: Herkes kendi işinde serbesttir; lakin başkalarının ne aletine, ne mahsul mesaisine dokunamayacaktır.

Rober, gizlice Artura dedi ki:

İngiltere'de iken başkasının mülküne tecavüz edenler burada hakk-ı mülkiyeti nasıl da kabul ettiler! Bu suretle birtakım nizamnameler, notlar yapıldı. Hep anavatanın kanunları model ittihaz olunuyordu.

Bunu müteakip, mahkemeler vücuda getirildi, hakimler tayin olundu. İhtiyar dilenci herkesten tecrübeli addolunduğu için sulh hâkimi intihab edildi. Münazaaları cezasız fasledecekti, eğer sulh ile uhdesinden gelinemeyen bir vakıa çıkarsa asıl mahkemeye müracaat olunacaktı. Her cürüm için bir ceza kabul olunmuştu. Şayan-ı hayrettir ki memleketlerinde kanundan kaçan bu adamlar şimdi daha sert daha şiddetli kanunlar tanzim ediyorlardı; çünkü birbirlerine itimatları yoktu. En akilane tedbirler Rober tarafından teklif ediliyordu. Bu sayede müstamereler arasında intizam tesis etti. Rahat çalışmaya, rahat uyumaya başladılar. İhtiyaç, ıztırar fazilet yerine geçti. Namus ve fazilete ilan-ı harb etmiş olan bu adamlar yavaş yavaş namuslu olmuşlardı.

Avustralya Müstemlekesi – (Ma - ba'd)

(3)

Rober bir gün artık muntazaman içtima etmeye başlayan müstamereler cemiyetinde dedi ki:

-Birtakım çocuklar doğdu, birçokları da doğacak. Bunların mürebbiyesi olmaklığımı kabul eder misiniz?

Herkes kabul etti. Yalnız vaktiyle Rober'in münazaa ettiği cani muvafakat etmiyordu. Rober ilave etti:

-Demek ki ben sizin çocuklarımızın mürebbiyesi olacağım; lakin onları nasıl terbiye etmecliğimi istiyorsunuz? Beni tereddüde düşüren bir şey var. Acaba bu çocuklara babalarının neler yapmış olduğunu anlatayım mı?

Şedid muhalefet ve hiddet alaimi görüldü:

-O halde ne yapayım? Çocuklarınız size benzemesin mi?

Gürültü çoğaldı. Hatibi susturmak cesaretini kimse kendinde bulamıyordu. Onun bu sert sözlerine alışmışlardı. Rober devam etti:

-O halde size şu teklifi ediyorum: “Hiç kimse çocuklara babalarının yaptıklarından bahsetmeyecektir. Maziyi tamamıyla ölmüş telakki edeceğiz. Anavatanda namuslu aile çocukları nasılsa biz de evlatlarımızı öyle yetiştireceğiz. Ben onlara faziletten bahsedeceğim, vazifelerini öğreteceğim! Gürültüler takdir sadalarına inkılab etti.

-Bundan sonra herkes anavatandaki namuslu amele gibi çalışacak. Kim evladına su-i misal olursa en şedid cezaya çarpılacaktır, anlaşıldı mı?

Herkes kabul etti. Rober mektebin müdürü oldu ve mektep çocuklarla doldu. Rober bu masum simalarla uğraştıkça, hayatın zevkini bulmaya başladı. Birkaç sene sonra artık müstemleke inkişaf etmişti. Her taraf ekilmiş, her taraf mamur olmaya başlamıştı. Sabık mahkumlar içinde en çok çalışanlar pek çabuk zengin oldular. İçlerinden bazıları eski hayata avdet etmeye yeltendi; fakat o zaman o kadar şedid cezalara düşür edildiler ki kimsede serserilik hevesi kalmadı.

Rober muhabbet-i umumiyei kazanmıştı. Kendi kendine vapurda gelirken geçirdiği buhranları hatırlıyor. Ve o zaman ye'se kapılıp da kendini ifna etmediğine bugün şükrediyordu. İşte bugün serveti, medeniyeti ve mesaisiyle saha-i ticarete mühim bir mevki iktisab etmiş olan Avustralya hükümetinin esası böyle bir avuç caniden ibarettir. İhtiyaç ve akıllı bir baş onları felaketten, lekeli hayattan kurtarmış ve en büyük refah ve saadete isal etmiştir.

BİR TÜRK GENCİNİN FEDAKÂRLIĞI

Birkaç sene evvel Karadeniz’de “Koncos” isminde bir Amerika vapuru kaynayıp gitmişti. Vapur ecnebi olmakla beraber bu kaza her tarafta teessüfleri mucib olmuş ve filhakika kaptanıyla beraber umum-ı taifesinin de zayi olduğu anlaşılmıştı.

“Koncos” faciası hakkında bilahere alınan haberler bu kazadan mütevellit elemi evlerimize bir kat daha yaklaştırmıştır; çünkü vazife uğrunda canlarını feda edenler arasında bir de Türk genci olduğu öğrenildi.

Bu genç mağruk vapurun bir telsiz telgraf memuruydu. Genç telgraf memuru arkadaşları bulunan Amerikalıların canlarını kurtarmak için son dakikaya kadar vazifesi başında kalmış ve vapurla beraber batmıştır.

Ecnebilerin bile ismini takdir ve hürmetle yad ettiği bu kahraman vatandaşımızın ismi “Fuad Selim”dir. Şimdi biraz tafsilat verelim: (Koncos) vapuru buğday ve eşya-yı ticariye hamulesiyle Amerika’dan İstanbul’a gelmiş ve hamulesini boşalttıktan sonra manganez madeni yükletmek için Rusya’da “Pöti” iskelesine azimet etmişti.

Vapur “Pöti”den hamulesini aldıktan sonra avdet ederken, 26 Kunun-ı Evvel sene 1339 gece yarısı büyük bir fırtınaya tutulmuştur. Fırtına evvela lodos iken bilahere batı karayele tebdil-i istikamet etmiş ve vapuru sakatlamıştır. Vapur batmadan evvel fırtına bir dereceye kadar sükûnet bulmuşsa da dalgaların şiddeti, baş taraftaki saçları çatlatmış olduğundan içeriye su girmeye başlamıştır. Vapurdan kimse kurtulamadığı için kazanın bu safhası hakkında malumat yoktur. Bu esnada vaziyet ciddileşmiş ve ilk defa telsiz telgraf memuru Fuad Selim tehlike işaretini müteakiben de “batıyoruz” haberini vermiştir. Bir dakika sonra şu telgraf alınmıştır. “Su etrafımı istila etmiştir.” Son olarak fedakâr Türk genci saat biri on sekiz dakika geçerken: “Elveda!” kelimesini çekmiş, imzasını da: “İstanbullu Fuad Selim” diye atmış, bundan sonra vapurdan hiçbir haber işitilmemiş o gün geç vakit “Kolonnarof” vapuru mahall-i kazaya yetişmiş ise de denizin sathında yağ tabakalarından başka bir şey bulamamıştır.

Vapurun battığı dakikaya kadar vazifesinin başından ayrılmayan Fuad Selim pek merhum şair Karakaş Salim Bey’in oğludur. Tahsilini İstanbul’da bitirdikten sonra Amerika’ya giderek telsiz telgraf mühendisliği mektebine dahil olmuş ve ikmal-i tahsil ettikten sonra birçok Amerika müessesatında istihdam edilmiştir. Fakat merhum seyahat etmeyi pek ziyade sevdiği cihetle vapurlarda telsiz telgraf memuru olmayı tercih etmiş ve nihayet (Koncos) vapuruna telsiz telgraf memuru tayin edilmiştir. Vefatında yirmi yaşında idi.

Amerika konsolos vekili, Fuad Selim beyi şahsen tanıdığını ve kıymetli bir genç olduğunu söylemiştir. Amerika hükümeti seyr-i sefain acentesi müdürü "Mister Vilyıms" vazifesi başında ölen Fuad Selim bey hakkında şu tahriri beyannameyi vermiştir:

"Fuad Selim'in kahramanlığı en büyük takdire şayandır. Denizin ananesine sadık kalarak arkadaşlarının hayatını ve vapurunu kurtarırım ümidiyle hayatını feda eden Fuad Selim için yalnız akraba ve ailesine değil, aynı zamanda mensub olduğu Türk milletine de bir husus-ı iftihar tevcih etmektedir. Fuad Selim'e korku galebe ederek kendisini vazifesi başından ayıramamıştır. Son dakikaya kadar vazifesi başında kalmış ve raporuyla beraber gark olmuştur. Arkadaşları ve gemisi için canını feda edenleri takdis ederiz."

Amerika hükümeti Seyr-i Sefain Amelesi

A. A.Vilyıms

TARİH YOLLARINDA UZAKLAŞIRKEN

Meclisin açıldığı ilk günü tekrar hatırlıyorum. Ankara durgun bir yayla güneşi içinde idi. Solgun ipeklerine yıpranmış satırlarla dualar yazılı eski sancaklar altında, tehliiller, tekbirler getirerek meclis binasına doğru bir kalabalık geliyordu. Hacı Bayramı Veli'den çıkan bu kalabalık, ihtiyar şeyhleri, fakir hacıları, hocalarıyla diri ve yeni bir fikrin istikbaline mi gidiyordu, yoksa ölü bir fikri gömmek için matemî bir teşyi'e mi çıkmıştı? Arapça bir dua, ahiret ve ölüm düşüncesi, meclisin açılmasına tahsis edilen bu merasime, ruha gizli kalmayacak bir nisbette ruhaniyet karıştırmıştı. Belki bu bir başlangıçtı, belki çok eskiden beri başlamış bir şey, talihsiz bir son deneyişe rağmen büsbütün sönecekti.

Mecliste en ihtiyarımız kürsüye çıktı. İlk intihabı idare etti. Aramızda yeniden istilaya uğrayan memleketlerle Anadolu'nun her köşesinden gelmiş mebuslar vardı. Mektep sıraları üstünde oturuyorduk. Yabancı ve iyi gören bir göz, bize dikkat etseydi birbirine sokulmuş, birbirine sığınmış adamlar gibi oturduğumuzu fark ederdi. Meclis binasının dışında bir nefis emniyet havası almak mümkün değildi. Orada boğulmaktan kaçarak bir kaya üstüne tırmananlar gibi toplanmıştık.

Reis kim olacaktı?

Pek azımız onu şahsen tanıyarak intihab etti. Birçoğumuz onu hisslen biliyordu. Anadolu yollarında gece yıldız bakanlar gibi onun ismine bakarak yürümüştük. Azanın adedinden bir eksik rey ile reis intihab edildi. Hepimiz gözlerimizi onun üstüne dikmiş,

kürsüye çıkmasını bekledik. Sessizlik son dereceyi bulmuştu. Bu sessizlik, içine düşen şeyleri irileten, durgun ve berrak bir su gibiydi. Bu sessizlik kürsüye çıkkanı, başkalarından ayırarak büyüten bir kuvvet ve manada idi. Yavaş adımlarla, yere ancak dokunuyormuş gibi, basamakları birer birer çıktı. Bu çıkış onu dört tarafı uçurumla ayrılmış, baş döndürücü bir noktaya doğru götürüyordu. Bu çıkış onu, etrafında kurşunların ıslık çaldığı, ateş ve kasırğa uğrağı bir yere götürüp dikecekti. Bu çıkış, kat kat şafaklara dalarak, belki ebedi bir hayata doğru bir yükselişti. Memleketin uzak, yakın bütün yollarından, onun davetine koşup gelenler, karşımızda kudretlerini daha büsbütün ifşa etmemiş bu genç adama, bir sırta, bir muammaya ve güzel bir ümide bakar gibi bakıyordu. İçindeki düşünceleri söylemeyen, daima onları arkada ve uzakta tutan iki durgun mavi gözle o da bize baktı. Gök derinliği gibi bomboş bakan bu iki göz, gök derinliği gibi ziya ile dolu idi. Son büyük muharebenin dumanları, ateşleri içinden, o, bir memleket zaferiyle değil, fakat muhakkak ki şahsi bir zaferle çıkmıştı. Millet kürsüsünün üstünde, ayakta dururken, o kendi zaferinin içinde görülüyordu. Her nesi varsa enkaz haline geçmiş bir memlekette, belki o, tarihin bize bahşettiği, içinden nida duyan, ruhuna sır karışmış nadir adamlardan biri idi.

Bu dakikadan itibaren önümüzde yürüyecek olan bu genç adam, azlıkla, fakr ile mazlumluk ve mağlubiyetle ittifak etmişti. Bu dakikadan itibaren, her taraftan gelen tehditlerin, tehlikelerin çevresinde kaynayıp çalkandığı bu kürsü üstünde, onun ruhu, boralara karşı kanatlarını beyaz şimşekler gibi açan bir deniz kuşu gibi duracaktı.

İnce parmaklarıyla, o gün için hazırladığı nutkun sahifelerini açmağa başladı. Askerden ziyade bir kadını ve bir sanatkarı düşündüren bu ince parmakların çevirdiği sahifeler birbirini takip etti. Zihnim, nutku kadar elleriyle de meşguldü. Bu eller; vücuda getireceği eserle duman ve ateş içinde, bütün memleketinin son feryadını uyandırarak soğuyup donabilirdi. Bu ince ve sanatkâr eller, bütün bir milletin ruhunu umumi bir uğultu içinde vecd ve şükranla titreyerek coşturabilirdi. İşte 23 Nisan 336 senesi, Anadolu'da, çıplak bir yayla ortasında, harab bir kasabanın duvarları içindeyiz. Onun cidal ve istikbal düşüncelerini ilk defa dinledik. Tarihimizin o müstesna gününde, karanlıkları birden bire parlatan bir yıldırımın sarı ışığı, sanki onun yüzünü aydınlatmıştı. Yassı bir kalpak altında uzun ve sarışın bir yüz, o gün tarihin hatırasına müebbeden aksedip kaldı.

Aradan aylar ve seneler geçti. Anane, saray, din, at üstünde ihtilaller, Ankara'yı uzak yakın, ateş çemberleriyle kuşatıp duruyordu. Yabancı orduların ateş ve kan dalgaları, denizlerin med ü ceziri gibi, kaç defa orta yaylaya kadar sokulup geriledi. Kırılan,

devrilen, değişen şeyler ortasında, o, değişmeyen bir şeydi. Söylediklerini tekrar, tekrar söylüyordu. O, gözü açık rüya gören bir adamdı...

Bir gün onu Bursa belediye dairesinde tebrikleri kabul ederken gördüm. Büyük salon bir deniz havası içinde idi. Pencerelerde bir fırtına sesi uğuldayıp duruyordu. Kendimizi bir gemi içinde sallanıyor hissettik. Dışarıda çırpınan, çalkanan, uğuldayan geniş bir gürültü devam ediyor, kabul salonunun sessizliği içine gelip dökülüyordu. Bu dışarıdaki uğultu, rüzgarların değil, parlayan binlerce kadın gözü, her yaşta sayısız insan başı kurtaranı tekrar görmek istiyordu.

Geçtiği yollarda, incecik ellerine kahr görmüş köylülerin nasırlı katı elleri sarıldı; ninelerin dua ile titreyen dudakları dokundu. Onun en güzel, en ilahi eseri yapan ellerine, öksüz çocukların gözyaşları döküldü.

O şimdi, ismi her milletin dilinde anılan, daha yaşarken tarih olmuş; hayalin ufuklarında kat kat şafaklar içinde yüzen efsanevi bir kahramandı. O, şimdi bir sahnenin önünde vatanının her bucağından gelen nihayetsiz minnet ve şükran uğultusunu işitiyordu. Ben onu, Bursa'nın unutulmayacak bir gününde sayısız düşmanları ve aman vermez bir talii yendikten sonra, vatanını kurtarmış, milletin kendine şükranla uzattığı eli tutmuş, arkasından coşkun denizler gibi bir halk uğultusu içinde tarih yollarında uzaklaşırken gördüm.

Hamdullah Suphi

KUVVET, HAK

Âdem evladı bıkmamış cidden
Ne ezilmek, ne hakkı ezmekten.
Duymamış hiç bu işte yorgunluk:
Bir teşekkî, hemen tokat, yumruk.
Yumruk elvermemiş, topuz vurmuş;
“Hak!” diyen ağzı taşla susturmuş.
O da kâfi değil bugün karalar
Ve denizler, zehirli kumbaralar
Bombalar, güllelerle mâlâmâl.
Biraz aciz misin, zebun musun, al
Bir tokat, bir topuz, ya bir gülle;
İşte hakkın... Fakat güzel belle:
Sen de bir gün, cihan bu, kendinden

Daha aciz biriyle istersen
 Aynı dilden tekellüm eylersin,
 Sen de en gür belagatinle, sesin
 Çıktığı, yettiği kadar gürler
 Ve yakarsın... Semada şimşekler
 Yıldırımlarla aynı dersi verir:
 Bütün alem esir-i kuvvet.
 Buna razı değil ukûl, elbet.
 Haktadır, haktır en büyük kuvvet.
 Dün sönük titreyen bu şüphe yarın
 Bir müşaşaa hakikat... Ey yarının
 İnkılab ordusunda çarpışacak
 Kahraman, öğren işte: kuvvet=hak!
 Ve bu düstur elinde, bîperva
 Yürü, dünyayı fetheder bu liva.
 Düne bir kere bak: Düşen, kalkan
 Hep delilinde haklı; hakkı yakan
 Yine haktan alınma bir şule;
 Hakka baş kestiren kılıçta bile
 Parlayan hak... Fakat senin kılıcın
 Hakka sıyrılmazın, ya çarpılınsın!
 Beklerim bir zafer esasen ben
 Kılıcından ziyade kalbinden.

Tevfik Fikret

TÜRKÜN ULUVV-İ CENABI

[Drojenski'nin son dersi]

Harb-i Umumi'den sonra Rusya'daki inkılabı mağlub olan eski kudretli ve müstebit çar taraftarları sefil ve perişan bir halde İstanbul'a iltica etmişlerdi. Bu zümre içinde Rusya'nın büyük adamları, müteaddit alimleri, kıymetli sanatkarları vardı.

Çarlık Rusya'sı Türkiye'nin en müthiş düşmanı idi. Demek ki memleketimize ilticaya mecbur olan bu adamlar da bize çok fenalık etmişlerdi.

Bu esnada İstanbul ecnebi işgali altında bulunuyor; zavallı İstanbullular da türlü zulme maruz bırakılıyordu. Sefalet içinde idiler; öyle iken Türk milletinin uluvv-i

cenabı aciz ve sefil bir halde topraklarımıza sığınan düşmanlarımıza şefkat ve merhamet göstermeyi emretmiştir. İşte bu uluvv-i cenabı gösteren bir vakıa hakkında bir muharrir bize neler hikâye ediyor:

Birçok musibetlerin başları üzerinde infilakı ile her uzvu darmadağın olan pek eski bir Türk ailesi vardır, elân malikanelerinin delik deşik duvarları, her gün bir parçası dumana inkılab eden çiftliklerinin enkazı siper olarak kullanılıyor. Her hafta oraya giderim; fakat teselli vermek için değil, teselli bulmak için. Türk tevekkülünün en büyük kudretini, irili ufaklı beş evladı ile bütün bu mesaiye göğüs geren bu aile reisesinde gördüm, daha elini öperken:

-Otur, sana acıklı bir vaka anlatacağım: Beni dinledikten sonra ister isen bir de vakanın şahidi olan zatı görürsün, dedi ve gah ağlayarak, gah inşirah ve iftihar duyarak anlattı:

-İki yüz bin küsur Rus şaşkın, korku içinde hangi çukura yuvarlandıklarını bilmeyerek şehrimize akın ederken bir Rus vapuru da bu kurbanlardan bir grubu Sarıyer'e döküyordu. İrili ufaklı felaketzedelerin içerisinde uzun boylu, beyaz sakallı, yüksek alınlı, müşekkel bir pir yazlık Rus sefarethanenin kuru tahtaları ve taşları üzerinde kendilerine tahsis edilen yere varmaksızın dermansız bir duvar önüne yıkılıvermişti. Birkaç dakika sonra iki merhametli kul arasında bütün eşyası bir demir karyola ve ot minderden ibaret bir Türk evine nakledildi.

Bu yaşlı zat, Rusya'nın en büyük profesörlerinden Petersburg ve son zamanlarda Sivastopol Darülfünunu hukuk-ı düvel muallimi doktor "Vladimir Drojenski" idi. İhtiyar profesör gözlerini açtığı zaman tahayyül edemediği, hatta aklına sığdıramadığı bir levha gördü. Bir Türk evinde, samimi bir ihtimam karşısında bulunuyordu. Fersiz gözlerinden birkaç damla yaş döküldü, çehresindeki izler deruni bir üzüntü ile daha ziyade derinleşti, ellerini semaya kaldırarak ve başını oynatarak Rusça bir şeyler mırıldandı, sonra tekrar gözlerini kapadı ve daldı.

Profesör Drojenski, ertesi gün kendisine geldiği zaman karşısında kalbinin bütün safvetiyle ihtiyardan özür dileyen mütekaid bir Türk zabiti buldu, kendisin kucaklarında karyolasına getiren bu alicenap zat otuz kırk senedir sayısız felaketlerden, harplerden, yangınlardan çıkmıştı. Daha ihtimamkar olması için fazla bir şey olmadığını mahcubane anlatıyordu. Profesör, ihtimal ki ahir ömründe her zaman hissedemeyeceği bir zindelik, bir çeviklik ile bu ütekaid vatandaşımızın boynuna sarıldı, gözlerinde hararetleli yaşlar, göğsünde elemli hıçkırıklar ile yalmarmağa başladı: beş senedir, yüz milyonluk bir milletin en zinde uzvuna anlamayarak, bilmeyerek, aldanarak zehir telkin ettim. Son nefesimi; daha iki sene evvel daire-i medeniyet haricinde tutulmasında ısrar ettiğim

halde sürünürken beni evine taşıyan bir millet evladının ağışında veriyorum, Cenab-ı Hak bana en müthiş azabı hissettirdi. Sizden, af diliyorum, milletinizden büyüklük bekliyorum...

Bu muhterem ihtiyar bu sözlerle beraber karyoladan fırladı. Bundan sonra artık kendisin evdeki o yegâne karyolada yatırmak mümkün olamadı. O, sahibinin, doktorun ebramı, ricası, tazyik hiçbir tesir icra etmedi. Uzun boyunu alamayan o küçük minder üzerinde iki büklüm, hayatını, Darulfünundaki o yanlış telkinlerini, gördüğü büyüklüğü bir azap içinde anlata anlata her cümlesinde Cenab-ı Hak'tan mağfiret, o saf kalpli mütekaidden af talep ede ede söndü, gitti...

Müheyyic uzun vakanın ruhu bu idi. bunu şimdiye kadar duymadığım bir tesir, bir heyecan ile dinledim. Ertesi gün bu piri tedavi eden muhterem doktoru da ziyaret ettim. Daha süzüşlü tafsilatıyla vakayı bana tekrar etti. Cihanda en bedbaht iki millet var. Bunlar üç asırdan beşeri bilmeyerek, anlamayarak birbirleriyle çarpıştı, durdu. Bu asrın her senesi aradaki nefreti, kini, taassubu daha derinleştirdi. Nihayet felaketin en müthiş hışmına uğrayarak kendilerinden daha berbat bir mevkide olan hasımlarının içine düştükleri zaman hakikati anladılar. İşte bu Rus alimi en mühim dersini uful ederken takrir etmişti. Ne yazık ki felakette iştirak edilmeksizin hakikatler meydana çıkmıyor.

(Akşam Gazetesi)

ZİRAAT, TİCARET

Ziraatle ticaret mevcudat-ı medeniyenin zevahiridir, ilmin, marifetin ameliyatıdır; ziraat toprak kazıp elmas çıkarmaktır. Ticaret demir satıp altın kazanmaktır. Tabiatla sanatı birbirine mezc etmek ziraatle ticarettir.

Ticaretgah olan bilad, dünyanın en büyük şehirleridir ki ziraatgah olan arazi hep onların civarında bulunur. O biladın, o arazinin her biri ziraat ve ticaretten istihsal olunan menafiin berahin-i mütenevviyasını ihtiva eder. Londra ticaretgah olduğu için büyüktür, mamure-i medeniyet namını almış; İngilizler mail-i ticaret oldukları için zengindir, cihanın her köşesinden bir maden servet çıkarmışlar.

Ziraat ticaretin iptidasıdır; ticaret ziraatin muktedasıdır. Servet ve bereket ise bu iki fiil-i hayrın netice-i nihayetidir. Ziraat ikdam, ticaret muvaffakiyet, servet mükafattır. Viyana'daki (bir eser) ziraat eseridir; Paris'teki (sergi) ticaret yadgarıdır.

Ziraat bir sahradır ki ticaret sayesinde bir bahçe haline girer. Ticaret bir bahçedir ki ziraat feyziyle mahsuldar olur. Servet bir definedir ki ekseriyet üzere o bahçenin altında zuhur eder.

Meçhul olan istikbal ticaretle temin olunur; fani bilinen mazi, ticaretle avdet eder; bir çifitçi mensub olduğu devlete bir asker neferi, bir ilim talibi kadar hizmet etmeye kâfi bilinmiştir.

Erbab-ı ziraat asarını safahat-ı zemin üzerine yazmış ediba-yı tabiiyedir; bir saksı çiçek ziraattir, bir nebatat sergisi yine ziraattir. Bahçıvan, üstad kudretin hame-i zihayatıdır! Bir tacir müteallik olduğu aileyi, tüccar müntesib bulunduğu milleti ihya eder.

Küçük bir dükkân veya bir ev ticarettir; büyük bir fabrika veya bir şehir yine ticarettir. Bir zari', turab üstünde olan muharreratına her yerde kara bulur; bir tacir dünyanın hiçbir tarafında ecnebi kalmaz. Bir menşi, bir alim, bir zabıt gurbette açlıktan ölebilir; ziraat ve ticaret mektebinden çıkmış bir adam için mevttten başka hail ve hâil yoktur.

Şiir fikirdir; ziraat ve ticaret fiiliyattır. Fikir her yerde satılmaz; fiil her yerde geçer. Bir kitap daima anlaşılmaz; bir tarla daima anlaşılır. Erbab-ı tetkik ziraatle ticarete o kadar ehemmiyet vermiştir ki bugün ziraate fen, ticarete ilim itlak olunuyor. Bu fen ve ilmin ketebe, keteb ve mekatibi vardır. O kitapları okuyan, o mekteplerden çıkan mevcudatı mütalaa eder; mütalaası da her nazarda hem nefesine; ailesine fayda bahşolur, hem ebna-yı cinsine...

Abdülhak Hamid

HALK HÜKÛMETİ: CUMHURİYET

(1)

Asırlar var ki, ey kardeş, alnının teriyle suladığın tırnaklarınla kazdığın toprağında yarım boyunduruğa çalışıyordun; yetiştirdiğin altın hasatları başkalarına biçtiyordun; sofranda hasret çektiğin, yüzde doksan dokuz buçuğu çalınmış kara kuru bir ekmektir. İslî çanının altında sefaletin korkunç hayalini görüyordun; kuru topraklar üzerinde ölü hırıltılarını işitiyordun; omuzlarında taşıdığın: açlıktan ölen çocuklarının cenazeleriydi; kapının önünde karanlıklarını aydınlatacak bir meşaleyi, elemelerini müteselli edecek bir sesi bulamıyordun! Sönük ocağının başında dinlediğin elem ve ıstrabın kara kitabıydı. Viran köyünde sert bakışlı atlıların küfür dolu ağızları, zalim

kırbaçları önünde eziliyordun; yakana sarılan eller zindanlara ve mezarlara sürükleyici pençelerdi.

Bundan on sekiz yıl evvel ben senin şehir kışla kapılarında o yoksul kadınlarını karşımda bulmuştum ki koltuklarının altında birer yamalı boş çuval vardı; bu zavallılar yollardan gelip geçenleri süzüyorlardı. Yıllardan beri dağlara, taşlara, ırmaklara, göklere haykırdıkları dertlerini yüzlerinde merhamet sezdikleri yolculara da dökmek istiyorlardı. Ve insanın yolunu keserek: “Şehid karısıyız, dağa ot toplamaya gidiyoruz, yetimlerimize yedireceğiz! Bilmiyoruz efendi; hükümet neden bizi, Anadolu’yu düşünmüyor? Biz ne zaman arpa unundan ekmeğe yiyeceğiz? Ne zaman kocalarımızı, oğullarımızı, yanımızda göreceğiz?” diye haykırıyorlardı. Ben senin Karahisar yollarında o köylülerine rastlamıştım ki sırtlarında odun yüklü olduğu halde on saatlik bir yerden kalkarak yüklerini pazarda iki kuruşa satıyorlardı; bunlara yaklaştığım zaman yüzüme şaşkın şaşkın bakıyorlardı. “Tarlanız yok mu? Ekmez misiniz? Biçmez misiniz? Siz daima böyle odunculuk mu edersiniz?” diye kendilerine sorduğum vakit bana: “Bilmiyor musun efendi? Zulüm çok! Ne toprak kaldı, ne öküz. Yazın böyle odunculuk ederiz; kışın da Karadeniz kıyılarına ineriz. Çocuklarımızın azıklarını ediniriz; n’edeceksin? Çıkmaz can, kara günlerimizi sayıyoruz. Tanrı sahibimizi göndere!..” diye tazallüm ediyorlardı.

Zira ey aziz kardeş, senin padişahların böyle istiyorlardı. Bu zalim padişahlar değil miydi ki sizin köylerinizi, ocaklarınızı yıkarak saraylarını, köşklarini yaptırıyorlardı. Ziyafet salonlarında meddahan ve cellatlarını doyururlarken sizin aç ve sefil yavrularınıza karanlık kulübelerin içinde hayvan gibi ot yediriyorlardı. Bu sefihler değil miydi, ki sizin doğan çocuklarınızın kundaklarına, ölen babalarınızın kefenlerine varıncaya kadar soyarak karılarını ve cariyelerini süslüyorlardı; zevk ve eğlence gecelerinde onların rakslarını seyrederek sizin çıplak ve hasta kadınlarınıza karlar altında titreyerek sefalet ve ölümün türküsünü çağırıyorlardı... İnsanlık hakkınızı inkâr ederek size hayatın ıstırap çekmekten, gözyaşları ve kemikten ibaret bir işkence, bir can çekişme olduğunu bildiriyorlardı! Ve: “Köylünün hakkı boyunduruk ve üvendire” diyorlardı. Bu günahkârlar değil miydi ki kendilerini Allah’ın gölgesi gibi tanıtılarak sizin kemiklerinizin üstüne tahtlarını, ruhlarınızın üzerine de ayaklarını koyuyorlardı; vahşi kurtlar gibi: “Kan ve kurban!” diye bağırarak sizi bıçağa ve ölüme doğru sürüklüyorlardı...

O, alay alay mürtekip memurlar, gaddar mültezimler, istibdat ve tagallübün zalim efendileri ve merhametsiz ağaları da değil miydi ki bunların zulüm ve vahşetlerini tamamlıyorlardı.

Halk, evet kardeş, bu, her şeyi verdiği hâlde hiçbir şey alamıyordu; o, herkes düşünüyordu; lakin onu düşünen yoktu, o herkes için çalışıyordu; lakin onun için çalışan yoktu; o herkesi koruyordu; lakin onu koruyan yoktu.

HALK HÜKÛMETİ: CUMHURİYET

(2)

Şiir ve edebiyat, ilim ve marifet. Ona bunlardan hiçbir pay ayrılmıyordu. Sedef rebabların altın telleri padişahlarla nedimelerinin zafer günleri, zevk geceleri için kaside ve gazeller çalışıyordu; bir şairin üç telli kırık bir sazı yoktu ki onun ezilen, inleyen ruhunun elem ve ıstıraplarını haykırınsın; yeis ve matemlerine ümit ve teselli versin. İlim kürsüleri havasa ve onun çocuklarına göğün, yerin esrarından bahsediyordu; bir âlimin küçük bir rahlesi yoktu ki ona kendisini anlatsın; hayatın yolunu ve gayesini göstere; onun vücudu etlerini, kemiklerini kemirdiği gibi kalbi de aşk ve imanını ısırtıyordu; midesi ekmek istediği kadar ruhu da nur istiyordu.

O, hükümetin kapısına geliyordu: “Ben senin temel taşlarını sırtımda getirmiştim, niçin bana hakkımı vermiyorsun?” diyordu. Vatana boş avuçlarını uzatıyordu! “Ben senin topraklarını altın hasatlarla dolduruyorum; niçin beni aç bırakıyorsun?” diyordu. Milletın karşısına dikiliyordu: “Ben sana kanımı feda ediyorum, niçin sen bana acımıyorsun?” diyordu; Allah’a hıçkırıklı sesini yükseltiyordu:

“Ben senin adaletinin kitabına inanmışım, niçin zalimleri kahretmiyorsun?” diyordu.

Sonra meçhul yollarda kendinin şairini bekliyordu. Şiirin elem perilerinin lisaniyla onun hayaline: ”Ey şair! Sazınla benim yanıma gel; bana doğru eğil! Bak, ben dünyayı kuranım! Halkım: asırlardır sabanımla herkese ekmek hazırladım; fakat ben açım. Çekicimle herkesin saadetini dövdüm; fakat ben bedbahtım, kazmamla herkesi zengin ettim; fakat ben yoksulum; süngümle herkesin hürriyetini korudum; fakat ben esirim. Ben ihanetlerin zehir dolu taşlarını, cinayetlerin kanlı hançerlerini bilenim; köylüyüm; bir sokak çocuğuyum. Sefalet ve cinayetin uçurumlarına, bataklarına düşeceğim. Bir anayım ki çocuklarımı emzirmek için memelerimde bir damla süt yok. Solgun bir kızım ki vakitsiz, saçlarıma felaket fırtınalarının karları yağdı. Hasta bir

gelinim ki dulluk duvağım yakında kefenim olacak; yaşlı, ihtiyar bir kadını kim cinsimin duygularını unuttum. Kalbimde açılan gençlik güllerinin yerinde dikenler var; aşkını ve ümidini kaybeden ruhum ve elim matemim türküsünü söylüyor.

Neden adalet terazisinin bir tarafı bu kadar eğilsin? Bir gözüne benim için elem ve ıstırabı, matem ve musibeti, feryatları, gözyaşlarını koyan kimin elidir? Acaba Rabbin esir ve mazlum diye yarattığı kulları var mıdır? Yoksa, ey şair, sen sazında hak ve hürriyeti, müsavat ve adalet çal!.. Artık ben de sevmek, ümit ve tahayyül etmek, gülüp oynamak, terennüm eylemek, hür ve mesud yaşamak istiyorum.” diye sesini yükseltiyordu.

Lakin ey benim aziz kardeşim, ey bugüne kadar zulüm ve ihanet görmüş, dünyanın bütün hak ve miraslarından mahrum edilmiş olan kardeşim; altın dolu bir toprağın üzerinde aklıktan: Ekmek! diye ağlayan, hırs ve gururlar için ölümlere sürüklenen kardeşim; ey ekmeksiz midesi gibi fikri de gıdasız bırakılmış, vücudu gibi ruhu da çıplak kalmış olan kardeşim! Beklediğin günler geldi. Gördüğün rüyanın bir hakikat olacağı saatler çalmaya başladı. Bak, bütün başları altınlı, elleri kanlı zalim hükümdarlar gibi senin kızıl sultanlarının da tac ve tahtları yere geçti; bak senin de vücudunu kanla kırmızı, ateşle kırmızı yapan cehennemlerin yıkıldı. Bak, senin de memleketinin duvarlarının üstünden bütün hürriyet diyarları gibi bir “hukuk-ı beşer” beyanamesi okundu; eski kanlı saltanatın enkazı üzerine senin de bir yeni hükümetin, halk hükümetin, (cumhuriyet hükümeti), senin de hükümetin kuruldu.

Ey aziz kardeş, ben senin bu hükümetinde tac ve tahtları, gurur ve hırsı ilahi asalarıyla yıkmak için dünyaya gelen peygamberlerin, firavunların putperestlik devrini ortadan kaldırıyor. Kanlı sarayların, kanlı zindanların yerine hak ve adaletin, aşk ve hürriyetin mukaddes ruhlarını saçmak istiyor. Esire necat, sefile adet, adsıza şeref, cahile nur ve irfan verecek bir yeni devir tarihi açıyor! Hakir köylüyü milletin hür, müsavi, kardeş hemşehrîsi yapıyor ve ona “Toprağının sahibi ve memleketinin efendisisin, kendi kendinin hükümdarısın!” diyor.

-Evet, kardeş, artık padişah yok; millet var; saray yok, vatan var! Keyif yok, kanun var; zulüm ve esaret yok. Hak ve hürriyet var. Artık bu memlekette zayıfın vücudu kuvvetlilerin ayakları altında ezilmeyecek; dulun, yetimin hakkı zenginlere satılmayacak; boş isimler, boş unvanlar kardeşleri kalın duvarlar gibi birbirinden ayırmayacak, siyah eller kollara ve ruhlara zincir dövmeyecek. Artık bu memlekette hiçbir kimse hıçkırıklarla, gözyaşlarıyla ticaret edemeyecek; kanlarla kemiklerle ziyafet veremeyecek, bir günlük zevk için bir millet ağlatılmayacak; artık her yerde adaletin

mukaddes ekmeği herkese dağıtılacak. Vatanın bütün bal ve çiçeklerinden bütün evlatları paylarını alacak; herkes sabanıyla saadetinin tohumlarını ekebilecek; çekiciyle tali'ini dövebilecek; kalemiyle en korkunç hakikatleri yazabilecek; dudaklarıyla en yüksek hürriyetleri haykırabilecek... Kılıç ve süngüye gelince bunları da vatan ve millet tehlike ve muhatarada olduğu vakit eline alacak; her zaman olduğu gibi düşmanlarına bir yıldırım yapacak...

Hür bir cemiyette hür bir fert; umumun saadetinin yanında ferdi bir saadet; yeni ve iyi teşkil edilmiş bir millet içinde hür ve mesut bir hemşehri: İşte ey aziz kardeş, senin yeni hükümetinin gayesi!

M. Emin – [Halk Hükümeti Risalesinden]

FİHRİST

sahife		sahife	
3	Hac Veda	55	Kumkale Siperlerinde
8	Tilki-Arslan	58	Yarımburgaz Mağarasını Ziyaret
10	Esir Arslan	64	Kanarya
13	Harb İçinde Bahar	65	Vatan için
14	İstiklal Muharebesinin Sonu	68	Arıburnu
16	Kahraman Topçumuzun Mahareti	72	Nöbetçi ve Yıldız
17	Türk Tel Örgüsünü Nasıl Geçer?	75	Petrol Kuyuları
18	Bir Fırka Kumandanımız Nasıl ve Neden İntihar Etti?	79	Cenubi Amerika Stepleri
19	Düşman Kıtaatını Takviye Ediyor	84	İhtiyar Değirmenci
20	Hürmet ve Takdirle Yâd Olunan Bir Alayımız.	86	Bir Çivi Fabrikasını Ziyaret
21	Baba Nasihati	89	Maymunla Sihirbaz Feneri
22	Boğaziçi	92	Laponyalılar Arasında Bir Akşam
26	Boğaziçi'nden Dönüş	98	Monolog
31	Kaz Dövüşü	101	Anadolu Toprağı
33	Bora ile Güneş	103	İnci Avı
36	Vatan	106	Dane
37	Süleymaniye Camii	113	Bugünün Çocuklarına
41	Seddülbahir Karşısında	115	Karakatoa Yanardağının İnfilakı
		120	Balıkçıl
		122	Tarihî Bir Gece

45	Çanakkale Şehidliğinden	125	Telsiz Telgraf
48	Ezik Palamut	131	Ölümün Başvekili
49	Sekooya	132	Ayenaki
53	Akdeniz Kıyılarında	135	Havada
138	Yaralı Arslan	164	Helva Dövücünün Hık Deyicisi
139	Türkiye’de Şimendifercilik	166	Avustralya Müstemlekesi Nasıl
143	Demir Döven Çekiç Teşekkül Etti?		
147	Kamer	174	Bir Türk Gencinin Fedakârlığı
149	Seyyareler ve Güneş	178	Tarih Yollarında Uzaklaşırken
152	Kuyruklu Yıldızlar	182	Kuvvet, Hak
153	Sabitelerin Arasındaki Mesafe	184	Türkün Uluvv-i Cenabı
155	Radyum	188	Ziraat, Ticaret
156	Hayırsızla Annesi	190	Halk Hükûmeti - Cumhuriyet
161	Medahin		